

FRIDERICI
HOFFMANNI

CONSILIARII REGIS INTIMI,

Archiatři, Academiæ & Ordinis Medici Senioris

OPUSCULA MEDICA
VARII ARGUMENTI

S E U

DISSERTATIONES SELECTIORES

ANTEA DIVERSIS TEMPORIBUS EDITÆ

N U N C

REVISÆ ET AUCTIONES.

VENETIIS, MDCCXLI.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

FRIDERICI
HOFFMANNI
CONSILIARII REGIS INTRINSECI

Aspirans, Academicus & Ordinarius Medicus Göttingae

OPUSCULA MEDICA
VARIJ ARGUMENTI

2 F. V.

DISSECTATIONES SELECTIORES

INTER DIVERSAS TEMPOREBUS PASTIS

SCRIPTAE

REVISE ET AUCTIORES

VENETIIS: MDCCLXII.

EX TYPOGRAPHIA BALESTRIANA
JANNE GALLI FRATRIS, AC PROPRIETARII

P R Æ F A T I O .

Enuinam , solidam & securissimam mor-
bos tam avertendi quam sanandi methodum
nec in medicamentorum varietate , multitu-
dine aut pretio , nec in valentiorum effectu,
sed in prudenti & sagaci selectiorum , le-
niorum , & simplicium magis quam com-
positorum adplicatione consistere; ii demum
ex medentibus recte intelligunt , qui lon-
go rerum usu edocti corporis humani na-
turam & genuinas status tam sani quam morbo-
si causas exquisi-
tius paullo penetrant . Enim vero , primo rei intuitu videri pos-
set , quod tanta morborum corporumque varietas , quæ omnem
fere numerum excedit , innumera etiam remediorum genera re-
quireret . At vero , qui prudentia & ratione duce artem facit me-
dicus , ex facili perspicit , omnium quotquot sunt , morborum cau-
sas tam proximas quam mediatas , non esse multiplices , non val-
de diffusas , sed paucas admodum & simplices , quæ tantum pro
subjectorum & partium , ubi resident , differentia differentes pla-
ne effectus & symptomata producant ; atque ideo non tanta re-
mediorum copia & varietate , sed perpaucis potius , debito tem-
pore , ordine & regimine adhibitis , satisque diu continuatis o-
pus esse iudicat rectissime . Secus autem faciunt imperiti & de
causis rerum investigandis minus solliciti , qui , quando medica-
mentum non protinus desideratum edit effectum , mox aliud at-
que aliud , quod expectationi magis respondere autumant , teme-
re substituunt , miserumque ægrotum medicamentis obruendo
lædunt magis quam adjuvant . Qua quidem in re monumenta ve-
terum evolventi perplacuit semper egregium CELSI effatum ,
quod *lib. III. cap. 1.* inseruit : oportet , ubi aliquid non respondit ,
non experiri aliud atque aliud : nam in longis morbis , quos tempus ut
facit , sic etiam solvit , non statim condemnatur , si quid non statim
profuit .

profuit . Minus vero removeatur , si quid paululum saltem juvat , quia profectus tempore expletur .

Deinde , medicus salutis hominum vere cupidus remediis validioribus , quæ vim quasi & impetum naturæ inferunt , magna cum cautione , & nisi summa urgente necessitate utitur , sed lenioribus potius & benignioribus curationem , quantum licet , expedire satagit . Etenim , quum subiecta per naturam imbecilliora maximis plerumque morbis pateant ; iudicatu facillimum , ipsiusque HIPPOCRATIS testimonio evictum est : medicamenta fortiora , quibus vis statum corporis transmutandi inest , nec in debilibus corporibus tuto adhibenda esse : nisi quis ægros in maiorem præcipitare perniciem velit . Longe autem alia in medendo viam sibi eligunt medici minus circumspècti , qui in adfectibus longis eradicandis , ut fere sunt cachexia , hydrops , lue venerea , scorbutus , asthma , podagra , adfectio hypochondriaca & hysterica &c. magna vi & vectibus quasi opus esse credunt ; ideoque emetica , salivantia , purgantia , sudorifera , aliaque activiora remedia maximo ægotantis damno & exitiali plerumque effectû præscribunt . Equidem bene scio , quid hic obstrepere soleant vani arcanorum venditores , qui sine validiorum , ex mineralium præsertim familia paratorum ope morbos graviores abigi posse negant ; sed , qui per dimidium sæculi & ultra innumeris morborum curationibus vacavi , sancta adseverare fide possum , me nunquam fere non remedia ex evacuantium , alterantium & sedativorum classe desumpta leniora , securiora longoque usu explorata in usum vocasse , iisque cum patientia & temporis expectatione adhibitis , morbos æque chronicos ac acutos , juvante Deo , persanasse felicissime . Splendent autem quam maxime blanda , miti ac temperata operandi energia remedia sic dicta diætetica , & quæ ubivis facile parantur domestica , quorum prudenti & ægotanti cujusque naturæ accommodato usu imminentes morborum accessiones avertuntur , & præsentés percommode profligantur . Per diætetica vero intelligimus ex alimentis elementisque omnia , quorum ad vitam & sanitatem conservandam quotidianus nobis usus est , & quæ priscorum loquendi idiomate res non naturales , vel rectius adhuc physicæ naturales appellari solent : atque hæc fere sunt , a quibus non modo sana & longa , sed brevis quoque & morbosa vita , imo mors denique ipsa dependet . Quare etiam præcipua doctrinæ medicæ

medicæ pars esse videtur , ex veris & solidis physico-mechanicis principiis harum sibi rerum , quibus omni momento ad vitam utimur , interiorem comparare cognitionem , ut quid inde adversi ad morbos ingignendos , quidque boni ad eosdem abigendos in nos redundet , accuratius intelligamus . Penitus hancce veritatem cognovit veneranda antiquitas , quæ nullam medicinæ partem fere magis , quam diæticam excoluit , & in medendo adhibuit ; id quod præcipue aurea Hippocratis monumenta , quæ de victu acutorum , de diætâ , de natura aeris , aquarum & locorum , posteritati reliquit , aperte declarant . Et si disertissimi CELSI librum evolvimus , in quo omnium fere vitiorum internorum curationem tradit , hanc ipsam certe potissimum mutatione cœli , locorum , vitæ generis , varietate ciborum & potus , abstinèntia , varia corporis exercitatione , frictionibus , balneis , aliisque hujus generis similibus ex voto peractam legimus . Eadem tenuerunt vestigia omnes recentioris ævi medici , qui solidi quicquam & imitatione digni memoriæ prodiderunt , quos inter alios antecellunt Itali , & nominatim quidem SANCTORIUS , MERCURIALIS , MONTANUS , RAMAZINUS , LANCIUS & BAGLIVUS , qui principiis physico-mechanicis , unde optime corporum motuumque causæ ac leges derivantur , adjuti , principem artis salutaris partem , diætâ paullo subtilius longeque optime excoluerunt . Quamobrem permultum ii hallucinari videntur , qui obliquo decurrentes stadio , originem morborum , & vitæ vel longioris vel brevioris causas ex rebus altioris indaginis , fortuito siderum influxu , principio corpus nostrum dirigente & motus secundum sapientiam vel errorem administrante , vel aliis captum longe superantibus sublimioribus derivare contendunt . Quibus rebus nihil significantibus , nihil firmi ac solidi in medicina stabilitur ; cum contra ex illis causis corporeis , quæ materiam varie adficiunt & motus disponunt , ut sunt alimenta ac medicamenta ex regno naturæ desumpta simplicissima , vera & perspicua sanitatis , morborum , vitæque longæ , ac brevis ratio possit reddi ac demonstrari .

Quæ cum ita sint , ego per quadraginta & sex annos docentis munere fungens nihil magis curæ cordique habui , quam ut ex clarioribus anatomicis & physico-chymico mechanicis principiis , tanquam evidentibus causis , artem nostram divinitus concessam ex obscuriori

scuriori in clariorem lucem, magisque rationalem statum reponerem; quod inter alios jam editos labores, insigni, ut spero, usu non destitutos, præcipue dissertationibus de rebus physico-medicis, chemicis & diætheticis, ut & de valetudine tuenda conscriptis, summoque ubivis applausu exceptis præstare allaboravi. Quum vero distracta sint omnia, licet sæpe recusa exemplaria, ut difficulter nunc haberi queant; petiit a me honestus & de re litteraria bene meritus *Dn. Vickius*, ut ipsi licentiam concederem, quasdam denuo recudendi & in opuscula concinnandi dissertationes. Quare ego juvandum ratus hoc egregium publico inserviendi studium, iteratam dissertationum quarundam rariorem editionem lubentissime concessi, nihil magis ex animo optans, quam ut *B. L.* ex frequenti & attentiori earum lectione fructum reportet uberrimum.

INDEX OPUSCULORUM

HUIUS VOLUMINIS.

I.

DE Ratione universæ Medicinæ præside. *Hæc Dissertatio hic omissa est, utpote jam antea edita in volumine Dissertationum Physico-Medico-Chymicarum num. 23.* pag. 336.

II.

De Diætetica sacrae scripturae Medicina. 1.

III.

De Septem sanitatis legibus. *Hæc pariter Omissa, quia jam edita in præfato volumine num. 25.* 375.

IV.

De diætæ vitio multorum morborum causa 15.

V.

De vini Hungarici eccellente natura, virtute, & usu. 29.

VI.

De valetudine senum tuenda. 41.

VII.

De salutari ac noxio venæsectionis usu. 54.

VIII.

De balsamo Peruviano. 72.

IX.

De Terebinthina. 82.

X.

De Millefolio. 90.

XI.

De camphoræ usu interno securissimo & præstantissimo. 98.

XII.

De Infusi Veronicæ efficacia præferenda herbæ theæ. 111.

XIII.

De purgantibus minus cognitis & selectioribus. 120.

XIV.

De cauto & præstantissimo vomitoriorum usu. 131.

XV.

De Unu & abusu pulverum sternutatoriorum. 148.

XVI.

De Mirabili Sulphuris Antimonii fixati efficacia in Medicina. 160.

XVII.

XVII.

De specificis antispasmodicis.

169.

XVIII.

De studiis per regulas diæteticas facilitandis, & prolonganda literatorum vita.

179.

XIX.

De Cinnabari Antimonii, ejusque eximiis viribus, usu tam secretiori, quam vulgari, tam in morbis hucusque cognitis, quam incognitis.

195.

XX.

Fundamenta Medicinæ ex principiis naturæ Mechanicis in usum Philiatro-
rum succinctè proposita.

226.

DISSERTATIO II.

DE

DIÆTETICA SACRÆ SCRIPTURÆ MEDICINA.

S. I.

Nihil præstabilius in universo terrarum orbe esse, quam sanitate integra vitæque longæva frui, extra omnem dubitationis aleam positum est. Excedit enim vita & sanitas omnium rerum terrenarum pretium, & maxima pars felicitatis humanæ in ejus integritate sita est; quippe corpore male constituto etiam animi vigor imminuitur, & homo ad actiones mentis obeundas ineptior redditur. Quanti sanitatis commodum sit æstimandum perpulchre prodidit dexterrimus morum magister, SYRACIDES cap. 30. v. 15. *Sanitas, inquit, & bona constitutio quolibet auro melior est & corpus validum immensis opibus. Posterior est mors, quam vita acerba aut invaleundo permanens. Quapropter omnes homines egregiam hanc sanitatis tuendæ scientiam sibi habere debent commendatissimam. Licet autem hæc scientia longe sit nobilissima & utilissimam, temporum tamen fato accidit, ut perpauci reperiantur, qui corpus suum recte curare, omnique modo illud integrum conservare allaborant; quin potius pleraque hominum pars pro vario connatæ pravitatis impulsu eas confectantur res, quæ ad diminutionem sanitatis & ad morborum productionem, imo ad mortis accelerationem causam fatalem præbent. Proh dolor! nostra ætate in plerisque medicorum scholis eo fere deventum est, ut vel parum vel nihil cogitent de corpore humano in suo vigore per salutaria diætæ præcepta conservando & a morbis præservando; cum tamen maxima pars potestatis medicæ in hoc unico præservationis negotio versetur. Notum enim est, potestatem medici in depel-*

Hoff. Opus. varii argum.

lendis a corpore morbis & morte averruncanda admodum esse circumcisam & restrictam, quippe in morbis præsertim acutis spectatoris tantum & ministri munere medicus fungitur, cujus adjumento quidem natura sibi adhuc constans parumper sublevatur, quod tamen minime fit ipsa jam succumbente. O tempora! o mores, quibus sanitas vili adeo pretio penditur! Reperias logiatros etiam famæ celebres, qui tanquam fungi subito creverunt, & speciem quandam magnæ eruditionis præseferentes subito in altum quanquam in casum generis humani, ejecti sunt, qui ex vana persuasionem diatam fere insuper habent, omnem fiduciam collocantes in suis pharmacis vel medicamentosis spiritibus sale acri vel sulphure quodam metallico aut terra prorsus fatua imprægnatis. Hæc ipsorum sunt arma, quibus corpus diu sanum, imo longævum reddere satis jactabunde gloriantur. Pulchrum certe hoc est institutum, quæstiosa sane medicorum auro inhiantium molimina, quibus homines potius præparant ad morbos, ut ipsis postea non desint ægroti, quorum mortibus lucrum facere possint. Ea est jam temporum indoles, ut derisui omnes ii exponantur, qui tum ad præservandum, tum ad liberandum a morbis corpus maximam artem in diæteticis & naturæ convenientibus remediis collocant.

2. Perspecto igitur insigni hoc circa sanitatis curam errore non potuimus, quin meliora edocti ex divinissimo illo mysteriorum sacrorum codice, junctis simul salutaribus medicinæ sobriæ rationibus, diæteticam scientiam de meliori nota commendaremus. Prudentior ille jure meritoque censendus est, qui ad

A

hujus

hujus boni, sanitatis nimirum, possessionem acquirendam omnes animi vires intendit, & media ad hunc finem collineantia & necessario adhibenda eligit. Ut autem hæc nostra præcepta diætetica majorem obligationis vim in animis hominum habeant, non abs re fore visum fuit, illam ex sacro revelationis fonte depromere. Est enim scriptura sacra hac in parte summa philosophia, in qua pluri-
ma, quæ circa rerum non naturalium usum & abusum observanda sunt, præclare annotata reperiuntur. Hæc enim fons ille est misericordiæ divinæ, ex quo tanquam ex rivo viventium aquarum omnes istæ divitiæ promanant, quarum usus homines omni ex parte beatos reddit. In hac delitescit arcana conservandæ sanitatis methodus, quam qui adsequitur, secretum omnium maximum acquirit hacque ratione vitam quam diutissime sanam & ab omnibus fere morbis immunem protrahere poterit; in hac sanctissima præcepta continentur, quorum recto ac pio usu terrenæ non solum, sed & cœlestis illius tantopere a mortalibus expetitæ felicitatis fructum consequi datur. Quum igitur hæc materia tanta cum jucunditate atque utilitate sit conjuncta, ea propter in animo constitui DIÆTETICAM MEDICINAM EX SACRA SCRIPTURA in præsentem exhibere.

3 Ante vero, quam ad ipsam diæteticæ sacre tractationem progrediamur, non alienum a scopo nostro erit, fundamentum vitæ ac sanitatis, nec non mortis præmittere & explicare, quippe hoc intellectu minori cum difficultate diæteticorum præceptorum, quæ huic superstruuntur, rationem veram perspectam habebimus. Quodsi veterum monumenta evolvimus, & ex iis rei hujus dissolutionem expectamus, præter vocabula sesquipedalia & grande quid sonantia, quæ nec concipi nec explicari commode possunt, nihil quicquam inveniemus. Alius calidum quoddam innatum & humidum radicale, alius archeum, rursum alius naturam vel similem voculam causam vitæ ac sanitatis constituit, & hoc pacto unusquisque suam hac in re ignorantiam involacro quodam litterali abscondidit. Ve-

rum excusandi sunt veterum hac in re errores, quippe accuratiori anatomes studio destituti circulum sanguinis humorum progressivum nesciebant. Nostro autem tempore, ubi ille ipse per solertissimum Harvæum detectus est; ubi deinceps multa, antiquorum sæculorum medicis prorsus incognita, in structura corporis nostri frequentiori ac diligentiori cadaverum humanorum ope cultri anatomici perscrutatione patefacta & in lucem prodita sunt, ubi insimul matheos studium ad altius fastigium evectum est: multo aliter jam philosophandum. Missa igitur faciamus veterum ratiocinia & verum fundamentum ex ipsa machinæ nostræ natura depromptum inquiramus. Exacta inter philosophos rationales res est, omnes actiones corporum in universa rerum natura ex motu profluere, & nulum corpus sine motu ipsi naturaliter insito concipi posse, unde effectum vel phenomenon naturalium rationes deducendæ, vel corporum qualitates explicandæ. Quodsi igitur jam principium adæquatum & certam vitæ & sanitatis machinæ nostræ corporeæ rationem reddere velimus, omnino ista ex motus natura desumenda est. Quapropter non inconcinne hoc modo definiri potest vitæ; quod nimirum sit motus sanguinis systolicus & diastolicus per cor & universam tum arteriarum, tum venarum per corpus dispersarum compagem, cui simul arctissime connexus est inde dependens solidarum partium tonus. Hæc sanguinis incirculatum per totum corpus abiens progressio machinam nostram ex rebus corruptioni valde obnoxiiis constatam & mixtam ab actu putredinis egregie defendit. Quamdiu itaque hic motus fluidorum ac tonus solidarum aliquo modo viger, tamdiu vita præsens est: simulac vero hic motus ac tonus partium plenarie cessat, ut non amplius possit revocari, mors adest & cadaver homo nuncupatur; mortis enim ratio formalis in motuum machinæ nostræ omnimoda abolitione consistit.

4. Deducta sic, quam compendiosissime fieri potuit, vitæ ac mortis causa, jam facillimum erit sanitati definitionem exinde formare. Quando hic motus san-

guinis systolicus ac diastolicus partiumque tonus vitalis, liber, æquabilis & moderatus est, quod cognosci potest ex pulsu, habitu corporis externo, actionibus corporis nostri præsertim naturalibus, quæ in secretionem rerum similiarum versantur, recte & secundum regulam ac ordinem naturæ se habentibus, homo optimo jure sanus est dicendus. Sanitas itaque dependet a circulo sanguinis & humorum libero, æquali & moderato per omnes corporis partes. Quoniam vero hic sanguinis circuitus nonnisi ex effectibus in corpore humano se exerentibus, nempe secretionis potissimum & excretionis negotio cognosci & dijudicari potest; hinc optima ratione sanitatis definitio ab his effectibus circuli sanguinis & toni partium petitur. Dicimus idcirco, sanitatem esse convenientem omnium actionum tam corporis, quam animi exercitium a vegeto, moderato & æquabili sanguinis circulo indeque dependentibus secretionibus debitis proficiscens.

Hisce suppositis quæritur, quænam sint illæ res, quæ corpus nostrum & conservandi in debito sanitatis vigore, & variis morbis vel morti quoque illud exponendi facultate polleant pro diverso eorum vel legitimo vel illegitimo usu? Si veterum hic responsionem nostram facimus, dicendum, eas comprehendi sub nomine sex rerum non naturalium, quibus homo, quamvis ejus essentiam non constituent, ad conservandam vitam ac sanitatem, sive, ut medice loquimur, ad liberum ac æquabilem humorum circuitum continuo opus habet. Sunt vero hæc ipsæ maxime omnium animantium necessarius potus est: sunt alimenta solida æque ac fluida: sunt denique actiones ipsius hominis nunquam non necessaria; quæ ad motum, quietem, somnum, vigilias, consuetudinem vitæque genus pertinent. Quicumque itaque harum rerum usum ita moderatur, ut circulus sanguinis liber & æquabilis maneat: is veterum sanitatis tuendæ ac vitæ longæ methodum & saluberrimas diæteticas regulas obinet, quæ unice circulo sanguinis proportionato innituntur. Quemadmodum enim affabre constructi automatæ motus

ab elasticitatis vi vel pondere alterius corporis dependet; ita etiam sapientissime fabricata machinæ nostræ a corruptione conservatio atque regularis & ordinatus motionum successus a rebus memoratis externis earumque sub prudenti regimine usu unice profluit atque perficitur. Hæc ipsa enim sunt, quæ corpori nostro mobilitatis seu motus materiam sufficientem ac bona temperie gaudentem largiuntur. Hæc ipsa sunt, quæ vigorem, motum, actionem partibus solidis æque ac fluidis contribuunt. Quare sole meridiano clarius hinc elucescit, utique in harum rerum justo usu primum vitæ ac sanitatis nostræ momentum esse constitutum. Hanc ob causam unica nostræ cura eo tendat, ut leges sanitatis, quæ nobis convenientem earum rerum usum præscribunt, diligentissime observemus.

6 Cum igitur sacra scriptura nos optime hac de re instruat, & viam simul monstret tutissimam, qua incedentes & sanitatis exoptatum commodum & vitæ terminum a Deo machinæ nostræ naturaliter concessum ex voto adsequi optime possimus: hinc jam toti in id erimus defixi, ut methodum hanc sacra diæteticæ medicinæ, qua licebit perspicuitate, evolva- mus & publico usui sistamus. Primum vero occupati erimus circa affectus animi eorumque regimen, quibus deinceps ordine subjungemus, quæ circa aerem, alimenta & potulentia, somnum & vigiliam, nec non motus exercitium in sacris litteris præcepta diætetica occurrunt.

7 Primum jam nostræ tractationis caput ab affectibus animi exordimur. Quæritur hic ante omnia: an anima potestatem quandam exereere possit in corpus humanum? Si accuratori scrutinio hanc rem examinamus, ingenue fateamur necesse est, vitam & sanitatem nostram in rerum natura vix infensorem habere hostem, qui tam potenter tamque celeriter œconomia nostræ vitalis motus turbare, imo penitus subvertere possit, præterquam animam nostram. Est enim nullam potentiam absolutam in actiones sic dictas vitales eas pro lubitu moderandi & dirigendi habeat; attamen has ipsas ob arctissimam connexionem, quæ ipsas

eum corpore intercedit, variis modis perturbare potest. Testatur experientia, quantos motus irregulares varii affectus animi, desideria anxii, firmiores impressiones producant, sicque verum fatari debemus, plurima pars hominum ægrotat & perit magis animi, quam corporis morbis. Id quod ii maxime experiuntur, qui lecto ægrotantium adstant, ubi convenienti facto examine circa morborum originem, animi gravem affectionem morbo ansam præbuisse subinde observant. Satis pro compendio dictum putamus: nolumus enim jam in hujus quæstionis deductione, cum rem complectatur per se manifestam, esse prolixiores, sed potius nos accingimus ad ipsam exponendam diætam, quæ circa hos affectus homini sanitatis amanti attendenda est.

8 Videamus igitur, quid commodi ex affectuum animi contemplatione in corpus humanum redundet. Quod si sacram scripturam hac de re consulamus, ea ad sanitatem & vitam longam hilaritatem atque tranquillitatem mentis egregie commendat. Sapientissimus Salomo Proverb. cap. 15. v. 13. *animus lætus*, inquit, *bene afficit vultum*. Idem v. 15. Cap. 15. ita pergit: *læti animo sunt convivium iuge*; quasi diceret: qui lætus est animo & sua sorte contentus, melius habet, quam si semper lautissimis epulis frueretur. Ulterius Prov. cap. 17. v. 22. ita satur: *animus lætus bene medicinam facit*. i. d. optimæ medicinæ loco est, qua corpus a morbis & morte præmatura conservatur. Quid quod multis in locis hilarem animum vitam quotidianam jucundam adpellat. His astipulantur verba Ecclesiastici cap. 30. v. 21. *læticia cordis est vita ipsa hominis & exultatio producit dies vite*. Ex hisce omnibus sequentem regulam diæticam elicere possumus: cui sanitas curæ cordique est, is hilari atque tranquillo animo sit necesse est. Ejusmodi enim mentis compositio placitum & pacatum in spiritibus animalibus excitat motum, qualis autem spirituum motus, talis motus cordis & arteriarum tonusque partium, & qualis partium tonus motusque cordis & arteriarum, talis sanguinis circulatio, & qua-

lis hujus circulatio, talis sanitas. Quapropter mentis tranquilla summum hominis in hac vita bonum judicari debet, ut pote mens in tali statu posita non tantum corpori, sed ratiocinationi quoque quam optime inservit & ingenii vim acuit. Experientiæ fide certissima constat, animo placido & affectibus vacuo præditos omnium fere morborum & ipsorum quoque epidemicorum contagio inficientium tela plerumque effugere, ac si forte ab iis petantur, non modo non succumbere, sed ceteris omnibus etiam feliciter evadere. Neque minus in morbis periculo non plane expertibus maximam reconvalescentiæ spem ex animi tranquilla habitudine concipi posse praxi clinica quotidie edocetur.

9. Hoc tamen loco maxime notari velim, nos minime sub lætitiæ vel tranquillitatis animi nomine gaudium repentinum atque effusum comprehendere: nam cum hoc celerrima animi sit motio, eam quoque irregulares spirituum & sanguinis motiones excipiant necesse est, unde occasionem magnarum turbarum morbosarum, imo mortis repentinae præbere possunt; qualia exempla hinc inde apud auctores medicos consignata exstant.

10 Sicuti autem sacer codex animi constitutionem hilarem atque tranquillam ad incorruptam sanitatem ac vitam longam suadet atque commendat: ita e contrario tristitiam, quæ lætitiæ adversatur, & animi angor, cura ac cruciatus est, omnibus & singulis dissuadet. Pertinent huc, quæ a Salomone sapienter dicta sunt Proverb. cap. 17. v. 22. *Spiritus fractus exsiccat ossa*. item cap. 15. & 13. *dolore animi spiritus frangitur*. item cap. 15. *sicuti tinea vestimento & vermis ligno: ita tristitia in viro nocet cordi*. Sagacissimus morum præceptor Syracides cap. 30. Psal. 21. unumquemque hominem a tristitia his verbis avocare studet, ne iradat tristitiæ animum suum neque angat se ipsum consilio. *Dilige animum tuum & consolare cor tuum tristitiamque procul a te pelle*. Rationem, cur fugienda sit tristitia v. 26. subiungit, *sollitudo*, inquit, *ante tempus senectutem adducit*. Quicunq; igitur sanitatis curam habet,

bet, is moerorem ac tristitiam quovis modo fugiat. Quemadmodum enim læticia blanda ac moderata spiritus recreat, excitat & sanguinis circulum promptum ac liberum reddit; ita moestitia spiritus obtundit, deprimit & sanguinis circuitum impeditorem facit, sanguinemque a naturali sua temperie, ad spissitudinem lentam redigit. Et sicuti in læticia sanguis undique aequaliter circumfertur, & ipsa adeo cutis vascula capillaria minima pervadit, unde rubore ameno facies coloratur: sic contrario modo in tristitia sanguinis calor & spiritus a circumferentia ad centrum magis intro compelluntur & habitus corporis spasmodice constringitur, unde in tristibus pallor faciei, cutis constrictio, transpiratio remissior, pulsus exilis ac lentus, appetitus immixtus somnus terroris plenus & virium languor subinde observantur. Probe hæc cognovit FERNELIUS, qui ita hanc in rem disserit: *tristitia spiritus obnebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, spiritus ascensum deprimit & melancholicas desperabundas cogitationes efficit, quibus ex causis corpus pallore defoedatur, ignavia torpet, atrophia liquefcit & in marcorem aliosque frigidos morbos ruit.*

11. In praxi attentiori observare licet moerorem profundum ac pertinacem ad febres mali mores, melancholiam, insaniam, malum hypochondriacum, calculum tam renum, quam vesicæ, phthisin, hecticam, cachexiam, aliosque morbos frequentissime disponere. Nam ab ejusmodi continuo moerore sanguini fluiditas demitur, unde spissescit, stagnationes subit & hinc inde obstructions parit, a quo dictorum malorum origo fere unice dependet. De moerore profundiore pulchra quoque extant apud HIPPOCRATEM Lib. 2. de morbis. *Cura in visceribus veluti spina videtur atque illa pun- git.* Et alibi: *ubi hæc, inquit, anxietas animi corripuit, lucem atque homines su- git & tenebras amat & timor invadit, ar- dus est & ad contactum dolet & expavescit & terribilimenta & somnia horrenda vi- det.* Et hæc sunt præcipua symptomata, quibus moerore sepulsi contorquentur & Hoff. Opusc. varii argum.

continuo discruciantur, ut quandoque etiam eo insanire procedant, ut præ vitæ radio sibi ipsis vim inferant & in laqueos solamen suæ miseriæ quærant. Pater exinde evidentissime, tristitiam & moerorem maximum corporis & animi esse tormentum, unde sapientissime is rerum suarum & sanitati satagit, qui omnem me- rorem procul ablegat.

12. Eisdem fere effectus cum tristitia habet invidia, quæ ubi altius animo insidet, humanum consumit corpus, ut ru- bigo ferrum. Placet hanc in rem allegari *Ecclesiast. Cap. 30. v. 25.* ubi de invidia dicitur, quod minuat dies. Pari passu cum tristitia & invidia ambulat anxio in divitiis corradendis cura; unde idem *Ecclesiast. Cap. 31. v. 4.* ejus noxam, quam corpori hu- mano infert graphice depingit: *vigilia, inquiens, divitiarum causa tabesciunt car- nes & cura earum amovet somnum.* Huc pertinet quoque amor insanus, cujus ve- hementia fere contabuit Ammon 11. Sa- muel. Cap. 13. Unusquisque ergo, qui san- titati studet ex præscripto sacra scripturæ omni studio ab his vulgaribus & maxime turpibus affectibus, quales sunt invidia & avaritia, sibi temperet necesse est.

13. Restat adhuc alius affectus corpori nocentissimus, qui iræ nomine venire so- let. De hac *Ecclesiast. Cap. 30. v. 25.* claris verbis pronuntiat, quod dies vitæ mi- nuat. Idcirco sanitatis cultori incumbit, ut iram ceu pestem corporis omni arte fu- giat. In omni enim iracundia commotio fit spirituum & sanguinis extrorsum a centro ad circumferentiam: cum itaque in iracundia sanguis maximo cum im- petu ad externum corporis habitum pella- tur, hinc evenit, ut sub iræ æstu infletur facies, oculi appareant feroces, in parti- bus sentiat tremor & respiratio cum pulsu adauctior fiat, ipsaque mens a statu suo deiciatur. Et ab hac vehe- mentiori sanguinis in ira commotione plurima mala corpori humano accidunt. Præclara est observatio *Hildani obs. 18. cent. 1.* ubi arteria vulnerata, postea probe sanata, iterum rupta fuit ab ira, quæ disruptio a nulla alia causa facta fuit, quam a sanguinis impulsu majori & tunicarum arteriæ expansione for-

tiori. In praxi attentiori observamus, iram maxima pollere vi in consuetis & dispositis enormes sanguinis excretiones sive per nares sive per venas ani sive per uterum in feminis proritandi. In senibus & sanguine abundantibus vehemens ira apoplexiam non raro producit, si, quando enim sanguis cum impetu ruit ad caput, vasa a nimia congestione ejus distenduntur ac perumpuntur, unde sanguinis lethalis fit extravasatio. In plurimis post paroxysmum iracundiæ in latere dextro sub scrobiculo cordis mox sentitur dolor quidam constrictivus cum oris amaritie, quod symptoma ortum habet a motu bilis impetuosiore ejusque in intestina effusione, hinc etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœa, unde HILDANUS *Cent. 7. obs. 14.* annotavit: alvum subductam fuisse ab ira, ac si pharmacum adsumtum fuisset? Morbi inflammationi, ut sunt pleuritides, peripneumonix, inflammatio hepatis, ventriculi & intestinorum, item erysipelas subinde ab ira ortum traxisse observantur. Hi morbi potissimum in iis eveniunt, quorum sanguis impurus ac spissus est, & tubuli corporis angusti, quapropter in arterias ab iræ affectu adactus sanguis, si viscosus & tenax sit, non eadem celeritate per venas reverti potest, unde sæpius in tubulosa partium solidarum vel viscerum substantia subsistit & inflammatorias ejusmodi passiones efficit. Quicumque igitur ex præscripto sacra scripturæ iram coercet, is sanitati suæ optime consulit & corpus ab his morbis immune servat.

14. ORDINE jam progredimur ad aeris diætam. Nihil sane ad sanitatem ac vitam tuendam plus confert, quam elementum illud commune aeris & ætheris fluidum, quo omnia animantia continuo opus habent, cujus secundum HIPPOCRATEM *Lib. de flutibus S. 6.* tanta est necessitas, ut si omnibus aliis abstineat homo, neque cibum sumat, neque potum, possit dies tres vel plures vivere: si vero spiritus viæ in corpus interciperentur, brevi tempore illi esse pereundum. Hoc certissimum est, aerem esse primum corporis nostri quoad solidas & fluidas partes motus materiam ac instrumen-

tum: quo igitur purior est ac temperatior, eo magis ad vitam & sanitatem integre conservandam confert; e contrario vero, quo impurior & intemperatior, eo magis vitæ ac sanitati est infensus. Sicut enim aer purior circulum sanguinis promoveret, robur & tonum partium auget, transpirationi velificatur atque ingenio vim addit: ita impurior particulis heterogeneis, narcoticis & putredinosis maxime inquinatus circulum sanguinis turbat, robur partium infringit, perspirationem remoratur ingentique vim obtundit. Unde talismodi intemperatus aer ad morbos ex humorum stagnatione indeque contracta impuritate oriundos, item ad putridas febres, imo ipsam pestem disponit. Et hanc ob causam, ut quidem nostra est sententia, clementissimus rerum conservator Deus, pro singulari sua in homines providentia permotus fuit, ut populo suo cautionem a rebus aerem inquinantibus serio injungeret. Quare Levit. XI. v. 35. omnia ea, quæ labe quadam forte aerem inficere possunt, seu impura & inquinata proscripsit, eorumque usum plane interdixit. Cum primis etiam huc pertinere videntur, quæ de inspectione sacerdotali leproforum Levit. Cap. XIII. v. 8. proponuntur. Lepra enim erat morbus summa ex corruptione humorum ortus, qui suam fœditatem vicinis corporibus infirmioribus præsertim communione aeris facillime adficere potuit, unde tam sedula leproforum inspectio & custodia separata a cœtu hominum fuit injecta. Levit. XIII. v. 46. Quicumque igitur aeris noxas evitare & sanitatem hoc modo integram conservare nititur, is omni arte & studio loca suspecta ex præscripto sacra scripturæ fugiat & commercium hominum insectorum diligenter evitet. Optimum enim præservativum a morbis ex aere impuro oriundis, imo ipsa peste in fuga & curatiori contagii evitatione consistit, ut gravissimorum medicorum est sententia.

15. Ad alterum jam membrum nostrum propositi pergitur, quod de cibo ac potu institutionem diæticam subministrabit. Alimentorum & potulentorum maxima habenda est ratio, cum proxime ad vitam

vita ac sanitatis conservationem concurrant. Nullus enim homo sine cibo & potu vitam diu conservare, vel sano ac integro corpore esse potest; siquidem ob continuas egestionem partium, motu sanguinis intestino resolutarum, quotidiana etiam ingestione opus habemus, ut partes illæ motu sanguinis efficta reddita, ad consueta emunctoria delata & foras protrusa nova utilium succorum accessione reparentur, & sic corpus sub continuis egestionibus & ingestionibus in vigore actionum suarum adeoque in sanitate conservetur. Quum autem esculenta & praelenta tum ratione indolis & temperaturæ, tum etiam ratione facultatum & virtutis mirum inter se dissideant, & cum etiam magnus subinde error circa assumptionis quantitatem committatur: hinc omnino medicum & naturæ consultum oportet scire, quam ex hisce tam ratione temperaturæ, quam ratione quantitatis corpori nostro congrua vel incongrua sint, ut hoc pacto noxam a corpore avertere possit. Multa præclara huic fini accommodata hinc inde ex sacra scriptura depromi possunt, unde illa jam ordine pereurrere & explicare animus est.

16. Quod attinet ad ciborum quantitatem, omnis repletio ex iis cen naturæ corporis nostri inimica & morbis profectis apta ex præscripto sacrae scripturæ prorsus vitanda est. Notatu digna sunt, quæ hanc in rem adfert *Ecclesiastes* Cap. 36. v. 32. seqq. *Ne esio insaturabilis omnibus deliciis, neque projectus esio ad escas. Nam multis cibis adheret morbus & insatiabilis voracitas maxime accedit ad cholera. Voracitate insaturabili multi sunt mortui.* Idem Cap. 31. v. 22. ita fatur: *laboriosa vigilia & cholera torminaque adsunt viro insaturabili.* Recte a Syracide ciborum nimia assumptio & voracitas plurimorum morborum, speciatim vero cholera, laboriosarum vigiliarum, torminum, imò ipsius adeo mortis causa statuitur. Nam quodcumque cibis variæ præsertim indolis majori in copia, quam par est, ventriculus oneratur, non modo ejus tonus & robur inde imminuitur, & chylus ob lymphæ gastricæ insufficientiam crudus, intemperatus

ac intimiorem cum sanguine mixtionem renuens separatur, sed etiam ingens coluvies acidorum, biliosorum, pituitosorum ac putrescentium humorum in primis viis a reliquiis ciborum ibi diutius commorantibus colligitur, quæ omnia morborum causis jam dictis originem atque materiam præbent fertilissimam. Non inconcinne *Fernelius in Patholog. Lib. I. Cap. 15. pag. 210.* perniciosam admodum sentinam abdomen insaturabile appellat, quia omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons & origo est, ut adeo verissimè sint facietæ illorum, qui intemperantiam medicorum natricem appellant. *HIPPOCRATES Sect. II. aph. 17.* ita de ciborum intemperantia loquitur: *ubi cibus præter naturam corporis ingestus fuerit, morbum facit.* Cuicumque ergo sanitas curæ est, is a nimia ciborum ingestione & voracitate turpi absteat. Observent vero hanc diæticam regulam cumprimis imbecilliores, quorum in numero habendi ii, qui modo a morbo aliquo convalescunt, qui enormes cum vitium jactura passi sunt hæmorrhagias, & qui fame, vigiliis immodicis ac labore emaciati sunt vel alia ratione vires amiserunt. Horum enim hac in parte excessus tanto sape noimento est, quantum vix expectari poterat. Profecto innumera sunt commoda, quæ ex accurata & moderata ciborum mensura in corpus nostrum redundant. Probe hoc vidit *Syracides*, unde Cap. 31. v. 22. ita exclamat: *quum sufficit homini erudico res modica! nam cum in cubili suo non anhelat, somnus sanus est, cum intestina medicri surgit mane anime sue campos.*

17. Ulterius diatam circa alimenta persecuturis non incongrue quaeritur: quinam cibi & quales in usum trahendi? Quando sacram scripturam hac de re consulimus, commendatos hinc inde atq; in usum vocatos fuissæ temperatissimos & optimi succi cibos reperiemus. Ex carnisbus enim quadrupedum a Deo ipso conceduntur bovinæ, vitulinæ, agninæ, hædinæ, arietinæ. *Levit. Cap. 11. v. 3.* quicquid habet ungulam scissam & bifidatum est fissura ungularum revocans ruminis cibum, ex quavis bestia illud comede-

desis. Carnes harum bestiarum præfertim juniorum, omnium medicorum consensu ejus sunt indolis, ut & facilius a menstruo ventriculi solvantur & bonum sanguinem ingenerent. Habent enim cum sanguine nostro exactam convenientiam, & temperatam gelatinam in se recondunt, quam coctione omnes dimittunt. Quid vero aliud est sanguis optime temperatus, quam gelatinosus succus a continua in circulum translatione rubicundus redditus? Hac de causa verissimum manet hoc assertum, quod dictorum animantium puriorum præcipue carnes succique inde excocti & juscula, quia gelatinam copiosam & temperatam præbent, ad corporis nutritionem & sanguinis restaurationem præ aliorum animantium carnibus optime inferviant.

18. Ex volatilibus humano usui concessit summus rerum æconomus carnes columbarum, alaudarum, gallinarum, perdicum, anserum, anatum & aliarum avium, quarum Levitic. Capite IX. non sit inhibito. Hæ omnes & adhuc aliæ volatilium species eandem ob causam, quia succum temperatissimum & cum sanguine nostro convenientissimum foveant, in optimum nutrimentum corporis nostri cedunt.

19. Ad aliud genus ciborum nempe pisces nos convertimus: horum usus Levitic. Capite XI. versiculo 9. commendatur his verbis; *hos comedatis ex omnibus, quæ sunt in aquis, omne quod habes pinna & squamas in aquis tum per maria, tum in fluminibus, illa comedatis. conf. Deuteronom. XII. 9.* Equidem non sine ratione esus piscium commendatur, nam propter faciliorem solutionem, & copiam partium humidarum, quibus abundant, uti ex destillatione eorum

videre est, minime nocent; & quoniam non tam facile putrescunt, quam quadrupedum vel avicularum carnes, hinc etiam absque nocumeto in febribus, in morbis malignis ipsæque in peste ægrotis possunt concedi, ubi alias ab esu carnum maxime est abstinendum. Siquidem putredo, in qua malignitatis natura continetur, non parum harum usu promovetur, & humores jam corrupti ad majorem putredinem disponuntur; unde etiam evenit, ut natura ipsa in ejusmodi morbis sponte ab esu carnum abhorreat. Datur autem magna piscium differentia respectu aquarum, in quibus degunt, ex quibus illi sapidissimi sunt & saluberrimi, qui in fluviiis, ubi aqua levis & subtilis est ac rapidissimo cursu fertur, progignuntur; e contrario ii minus lapidi sunt minusque salubres, qui in aquis paludosis & stagnantibus capiuntur. Deinde etiam datur differentia inter ipsas piscium species, quidam enim durioris & compactioris, quidam mollioris & candidioris respectu carnis sunt indolis. Unde, si optio nobis detur, pisces omnium sapidissimi ac optimi pro usu feligendi sunt.

20. ALIMENTORUM ex regno vegetabili usus est vetustissimus itemque innocentissimus, quippe herbarum, semina & fructus arborum paradisiacus ille cibus erant a creatore sapientissimo Adamo in statu integritatis concessus, uti clarissimis verbis Genes. capite I. versiculo 29. legitur, ubi scriptum extat: *præterea dixit Deus: ecce dedi vobis omnes herbas sementantes semen, quæ sunt in superficie soliis terræ, omnesque arbores sementantes semen vestre ad comedendum erunt. item capite II. versiculo 16. de fructu quidem omnis arboris libere comedes. Herbarum & fructuum.*

borum fructus nutrimentum quidem adeo copiosum, ut carnes animantium, non suppeditant, interim tamen hoc verissimum est, illa lucum præbere leviorē, facile transeuntem & necessarium cumque optime temperatum sanguinem gignere, ideoque ad vitam sanam atque longævam maximā utilitatis esse, eam maxime ob causam, quia plethoram avertunt, quæ a cibis plenioris nutrimenti corpori ingenerata plurimorum morborum & ipsius etiam mortis maturioris causa esse potest. Majus vero nutrimentum præbent varii generis semina præsertim tritici, sigillinis, hordei & ex iis præparata. Est enim ea omnium seminum indoles, ut temperie optima gaudeant, dum ex partibus terreis subtilioribus, mucidis & oleoso-sulphureis probe mixta sunt, unde cum aqueo liquore cocta vel trita, eundem lacteo colore bene saturato imbuunt. Ex his colligi facile potest, quare panis ex frumentorum generibus præparatus in optimorum nutrimentorum numero habeatur. Ex sola aqua & pane homo vivere potest, testante id *Ecclesiastico Capitulo XXXI. versiculo 25. præcipua vita humana sunt aqua & panis*. Hinc etiam regius psalmista pani virtutem confortantem & cordialem tribuit. Psalmo centesimo quarto versicul. decimo quinto. Huc pertinent quoque legumina, quorum genus quoddam propheta Daniel cum sociis suis præ cibo regio expetiit, uti ipse testatur in prophetia sua Capite Primo versiculo decimo secundo quo in loco nempe versiculo decimo quinto simul indigitavit, quam bene usu hujus cibi eorum corpora nutrita fuerint, facies enim illorum inde elegans ut pinguium carne apparuit. Ex hisce jam omnibus, quæ de ci-

borum conditione ex sacris fontibus protulimus, hæc regula diatetica consequitur: eligenda sunt alimenta corpori nostro congrua, temperata, quæ facilius solvantur & corpus transeunt.

ANTEQUAM pedem ulterius proferamus hoc loco non incongrue quaritur an rationes medicæ firmiores dari possint, quod esus adipis Levitici septimo versiculo decimo tertio; item carnis suillæ Levitici Capite decimo primo, versiculo septimo, ut & sanguinis animalium Levitici Capite decimo septimo versiculo decimo Actor. Apostol. Capite decimo quinto versiculo vigesimo nono, nec non suffocati Lev. decimo septimo versiculo decimo septimo Act. Capite decimo quinto versiculo decimo nono interdictus, sit insalubris ac noxius? Adipem quod attinet, ejusdem indoles noxia cognoscitur ex eo, quod vix in ventriculo dissolvatur & in alimentum cedat, sed ab acido in coagulum concresecat, plicis ventriculi, & intestinorum cellulis adhærescat, ubi ex diuturna mora corrumpitur & ructuum, sordæ, pathematum spasmodicorum ac dolorum occasionem præbet amplissimam. Notandum insimul hoc loco est, quod quo viscosiores & magis rancidæ, ac vetustiores sint pinguedines, eo etiam peioris sint indolis. Hanc ob rationem præsertim ii, quorum primæ viæ acido copioso scaudent, optime sibi consulunt, quando ab esu omnis generis pinguedinem copiosiori penitus abstinunt. Quare vero caro suilla ut noxia, majoris paulo difficultatis quæstio est, cum maximam habeat convenientiam cum sanguine humano & præterea gelatinam præbeat multo copiosorem ipsa carne bovina, vel

vel ovina aut alia. Respondemus autem hic cum distinctione aliqua & dicimus: carnem suillam minus nocere illis, qui eo pariori in quantitate utuntur & insuper corpus motu ac labore probe exercent, sed infirmioribus, iisque, qui corpus parum movent, non potest non magno esse nocumento propter glutinosum, quo abundat, succum, hinc promte illius frequentiori usu emunctoriorum tubuli obstruuntur, quibus obstructis, plurimæ impuritates in corpore accumulantur, quæ deinde variis cutis vitis & scorbuticis morbis occasionem subministrant. Optime igitur faciunt ii, qui cachecticæ sunt constitutionis & vitam degunt otiosam, si talismodi carnis usum plane abdicant. Nunc videbimus etiam, quanam ratio medica dari possit de noxa eius sanguinis interdicti. Quicumque sanguinis examen instituit, haud difficili negotio comperiet, eum ex particulis maxime putrescibilibus constare. Elucescit id inter alia ex eo, quod sanguis e vena emissus statim coaguletur & rancorem contrahat. Quodsi igitur ejusmodi sanguis in cibum sumitur, facile in ventriculo corrumpitur & chylum minus aptum suppeditat. Eadem est ratio suffocati: nam quandocunque animal suffocatione perit, sanguis in vasis partium coagulatur & putredinis celerioris causam præbet.

22. Hisce discussis pergimus ad potentiorum genera, hoc autem loco solummodo ac recensere lubet, quæ naturæ nostræ maxime congrua sunt & quorum in ipsa sacra scriptura fit mentio. Primum igitur de aqua ejusque usu agemus, quem ex ipsa sacra scriptura provoco ad Num. Cap. 20. ubi Israelitæ aquam postulant a Deo per Moysen, quam etiam impetrarunt, cum Moyses petram virga sua percuteret. Huc spectat locus 1 Reg. XVII ubi potus Eliæ fuit aqua e torrente. it. Ecclesiast. Cap. 29. v. 25. ubi legitur: *præcipua vita humane sunt aqua & panis*. Primævos homines & patriarchas usque ad Noachi tempora aquæ potu usos fuisse, non obscure judicatur: nullibi enim ante tempora Noachi vini fit mentio, multoties vero aquæ. Ex hisce adductis satis

manifestum videtur, quod jam inde ab antiquissimis temporibus usus aquæ fuerit cognitus & maximi æstimatus. Est itaque aqua potus omnium animantium communissimus & ad vitam ac sanitatem tuendam accommodatissimus. Hoc enim aqueum elementum maxime omnium ad constituendam sanguinis ac humorum vitalium texturam necessarium est. Aqua ad digestionem & extractionem succorum ex alimentis aptissima, hæc minimos corporis meatus quam expeditissime subit, unde ad interiores partium poros nutritivum succum advehit, hæc quoque evahendis e corpore salino-sulphureis excrementis partibus quam maxime idonea est, unde optimo jure medicina universalis præservativa nuncupari posset: non enim facile datur hac ipsa nobiliora a morbis præservativum. Qui solo aquæ potu utuntur, ii multo robustiores & vivaciores sunt, quam qui aliis liquoribus aut cerevisiis delectantur. Aquæ potus dentes firmitiores & candidiores & gingivas sanas conservat. Pulchra est observatio, quam *Miscell. Natur. Curiosor. Dec. II. A. III. obs. 15.* exhibent de senecentum & viginti annorum, cui adhuc integra dentitio in senectute obtigit, quique nullam aliam longævitatatis causam proferre potuit, quam quod per omne vitæ tempus aquæ potum in deliciis habuerit. De Andrea Tiraquello Jcto, auctores referunt, quod solo aquæ potu contentus senex obierit. Inter causas longævitatatis Egyptiorum aquæ Niloticæ usus non infima fuit. Diversa vero aquarum ratione bonitatis est indoles, optimæ sunt pellucidæ, leves particulis heterogeneis calcareis non repletæ, quæ epotæ in hypochondriis fluctuationem non concitant, bene per urinam & transpirationem secedunt, & sic excretoria aperta conservant.

23. Post aquam merito quoque vini mentio est iniicienda, cujus inventor & primus cultor Noachus celebratur ex *Genesis. c. IX. v. 20.* unde patet, ejus usum itidem esse antiquissimum. Syracides ejus usum moderatum egregie commendat *Cap. 30. v. 30. tanquam vita est vinum hominibus, si moderate illud biberis.* Ex-

rificans cor hominis virtus ipsi tribuitur
Psal. CIV. v. 15. Denique in omni mœ-
 rore extollit ejus usum *Ecclesiast. Cap. 31.*
v. 32. exultationem cordis lætissimamque
 animi efficit vinum posum tempestive,
 quod satis est, & ibidem *v. 33.* acerbam
 animam facit vinum multum posum irri-
 tatione & adversa causa. Et *Cap. 40. v.*
20. vinum & musica lætissimam adferunt
 cordi. conf. *Proverb. Salom. Cap. 30. v.*
6 7. date posum inebriantem perituro &
 vinum amaris animo. Bibat, ut obli-
 scatur paupertatis sue & molestie sue
 non sit memor amplius. Sane vinum tem-
 peratum non nimis acidum, nec vapo-
 rum inter remedia nobiliora totam natu-
 ram corroborantia facile principem obti-
 net locum, siquidem eximie circulum
 sanguinis promovet, ventriculo tonum
 ac robur largitur, corpus perspirabile
 reddit, & vires collapsas mirum in mo-
 dum erigit. Hanc ob causam Paulus Ti-
 motheo suo infirmitate ventriculi laboran-
 ti vini usum præscribit in *Epist. I. ad Ti-
 moth. Cap. 5. v. 23.* Et postea subiungit:
aquas ne bibas, sed vini modicum bibe
*propter stomachum tuum & propter mor-
 bos tuos assiduos.* Quantas enim vires
 vinum generosum in anorexia seu appeti-
 tus prostratione & digestionis vitiis corri-
 gendis possideat, vix satis deprecari
 potest, quotidiana id testante experien-
 tia. Potissimum autem vinum iis condu-
 cit, qui temperaturæ corporis sunt frigi-
 doris ac humidioris, qui vitæ sedentariæ
 addicti sunt & corpus parum movent; ca-
 lorem enim ipsis addit & spiritali ascensum
 augeat, unde etiam vinum bonæ notæ o-
 ptimum affectus hypochondriaci & alio-
 rum frigidorum morborum præservati-
 vum judicatur.

24. Quemadmodum vero sacra scri-
 ptura moderatiorem vini usum conce-
 dit & commendat: ita vicissim ejus abu-
 sum & immoderatam in corpus ingurgi-
 tationem summopere reprehendit: hinc
 ebrietas multis in locis novi testamenti
 seu victorum genitrix & seductrix a via
 salutis ab Apostolis severe inhibetur. Sa-
 pientissimus Salomo in *Proverb. Cap. 23.*
v. 29. & seqq. genium vinorum &
 ebrietatis studiosorum cum incommodis

tam corporis, quam animi, quæ ex vini
 nimia ingurgitatione proveniunt, gra-
 phice depingit, dum ait: cui va & cui
 chon & cui contentiones & cui loquacitas &
 cui vulnera impune & cui robur oculorum
 est? immorantibus apud vinum, quum
 rubescit; quum exhibet in poculo colorem
 suum, indefinenter movetur rectissime;
 tandem velut serpens mordebit & velut
 hæmorrhoids pungen. Oculi tui respicient
 alienas mulieres & animus tuus eloquetur
 perversitates. Et eris, ut qui jacet in
 medio mari & ut, qui jacet in corona
 carthesii. *Ecclesiast. Cap. 19. v. 1.* de vi-
 no profert: quod intelligentes seducat.
 item *Ecclesiast. Cap. 31. Ps. 28.* in vino ne
 agas virum: nam vinum multos perdidit:
 in eodem *Cap. V. v. 34.* auge animum e-
 brietas imprudentis ad offensionem: minuit
 robur & acquirit vulnera.

20. Quantas noxas vina præsertim in-
 temperata vel nimis dulcia, vel acida
 vel spirituosiora vel sulphur vaporosum
 olentia, si immodice ingurgitentur, cor-
 pori humani inferant, etiam vulgus non
 ignorat. Dulcia enim vina plethoram
 augent & morbis ab ea pendentibus ansam
 præbent. Quæ vero acidum foveant pas-
 sionibus ex acido & viscido nutrimentum
 præbent & speciatim calculorum, hysteri-
 ci ac hypochondriaci mali, podagræ
 generationem in dispositis corporibus pro-
 movent. Deinceps spirituosiora vina, dum
 mirifice sanguinem & humores exagitant,
 in juvenibus inprimis & cholerica tem-
 peraturæ hominibus calorem adaugent &
 bilem acrem ingenerant, unde ad hæ-
 morrhagias, febres ardentes, biliosas,
 spasmos, dolores maxime arthriticos,
 quandoque etiam convulsiones inducen-
 das sunt aptissima. Ea denique vina, quæ
 sulphure vaporoso scatent, nervis infesta
 sunt & capiti nocent, unde morbis capi-
 tis, quales sunt torpor, somnolentia,
 cephalalgia, paralytis & epilepsia viam
 sternunt. Huc satis apposite transferri
 possunt, quæ de vino differit VALLE-
 RIOLA *Lib. 2. Enarrationum Medicinæ.*
linum Enarrat. IV. vinum varia in corpus
 incommoda pro sui natura, ætate, potentia
 & adsumptionis modo inferit. Nam vinosæ
 immodice sumptæ caput sentant, nervos im-
 plent,

plent, fluxiones excitant, mentem labefaciunt, vires corporis universas dissolvunt; aquosa minus alunt, dulcia obstruunt, crassa nigraque difficile permeant diuque in ventre morantur: vetera vehementer calefaciunt: nova turbant & fluctuationem miram concitant. Acida ledunt ventrem nervisque sunt inimica. Quicumque igitur sanitatis suae curam habet, is immoderatum vini usum ceu corruptelam animi & corporis abhorreat, eoque modico nec excessiva qualitate donato utatur.

26. A potulentis ad motus dietam transibimus & considerabimus, quid commodi ex illius convenienti administratione in vitam & sanitatem humanam redundet. Sacra scriptura motus exercitium, quod fit per laborem, ceu somnum a morbis praeservativum agnoscit, uti videre est ex *Eclesiastico*. Cap. 31. v. 25. verba ita se habent: *In omnibus operibus tuis esto promissus & ulla infirmitas non obveniet tibi.* Hinc etiam Paulus II. *Thessal.* Cap. 3. 2. 10. his, qui nolunt operari ciborum adfumptionem dissuadet his verbis: *quod si quis non velit operari, neque comedat.* Magnifica etiam praestantissimorum medicorum hinc inde prostant commendationes motus corporis, qui fit per labores & variis aliis modis. Ex hisce placet allegare HIPPOCRATES *Lib. de dieta* §. I. ubi inquit: *homo edens sanus esse non potest, nisi etiam labores.* Contrarius enim inter se vires habent cibi & labores: verum inter se mixti conferunt ad sanitatem, SANCTORIUS in *medicina statica* ait: *si homines tempore debito exercitio ac labore uterentur, carere possent multis medicis ac medicamentis.* Nihil tam idoneum est ad circulum sanguinis promovendum & humores a particulis impuris liberandos, quam motus externus musculorum; siquidem quodocunque musculi, qui genuina sunt motus instrumenta pro animae imperio ope subtilis elastici sanguinis & nervi fluidi vivida ac mobilissima expansione contrahuntur, accidit, ut strictura quadam agilissima non modo vasa praesertim venosa ad constrictionem sicque ad fluidi sanguinis progressum metum expeditiorem animentur, sed &

ipso hoc motu attritivo particulae crassiores attenuentur & dividantur. Hoc vero modo intestina motio valde increvit, fluiditas, spiritusascencia & calor augetur, ut adeo transpiratio & superflui humidi evaporatio non sine magno corporis levamine perficiatur. Hanc ob causam homines laboribus dediti non modo robustioris & sanioris sunt corporis, sed & vitam longavam ut plurimum degunt. Nemo facile ex iis, qui diligenter laboribus incumbunt, calculi, podagrae, arthritidis, affectionis hypochondriacae, cachexiae, scorbuti, hydropis malum incurrit: contra vero, qui desidiosi se mancipant vel vitae sedentariae corpus adducunt, frequentissime his morbis patent ac exponuntur, praesertim si genio indulgent & laute vivunt. Hoc enim vivendi more sanguis in vasis accumulatur & ob seigniores transpirationem impuritatem contrahit, spissitudinem lentam acquirit, in visceribus stagnationem subit, eorumque vasa minima opplet & obstruit, sicque dictorum malorum causam praebet fecundissimam. Optime itaque sibi consulunt, qui secundum praecipitum Dei Gen. 3. v. 9. in sudore vultus cibis suis vescuntur.

27. Quemadmodum vero moderatio in cunctis rebus naturae corporis nostri est amicissima: ita motus exercitium, praesertim id, quod per labores fit, non excessivum ac immoderatum, neque continuum, sed moderatum cum alteram quiete interposita sit necesse est. Utrumque enim horum & motus parcitas, & ejusdem frequentia male afficit corpus: illudque mirum quantum debilitat, dum priori modo excretiones retardantur, posteriori vero plus iuste adaugentur. Quare semper, ubi sanitatis scopus nobis propositus est, quies ac motus alternari & se invicem excipere debent. Et haec inter eas rationes, quae Deum permoverant, ut sex in hebdomade dies operibus faciendis destinaret, septimo vero a laboribus omnimodam quietem praeciperet, non infirma forte fuerit.

28. An somnum & vigiliam quod attinet, non minus hic, quam aliis in rebus ad vitam & sanitatem corporis necessarius pra-

prudensissimum regimen requiritur. Sacra scriptura usum somni labore defatigatis vires addere confirmat *Ecclesiast. cap. 5. v. 12.* ubi verba textus ita se habent: *dulcis est somnus illius, qui servit.* Hisce verbis peritissimus morum magister Syracides somnum iis præsertim, quorum vires per diem laboribus plurimis magna ex parte exhaustæ sunt, esse dulcem, id est, vires corporis reficientem adserit. Equidem somnus ad vitæ & sanitatis conservationem cuivis homini summe necessarius est, nullus enim homo absque ejus usu diu saluus ac incolumis esse potest. Hic corpori delassato vires collapsas restituit illudque ad consuetos labores subeundos aptius reddit, imo etiam, quod majorem adhuc admirationem meretur, ipsum animum vegetat eumque ad functiones suas perficiendas alacriorem ac promptiorem efficit.

29 Sicuti autem somnus moderatus damno eidem est & vires refarcit: ita immoderatus damno eidem est & vires potius imminuit, quippe non modo capitis gravitatem & torporem infert, sed & omnibus partibus corporis languorem inducit, sicque agilitatem menti & corpori subtrahit, quia influxum fluidi subtilissimi & mobilissimi in nervos & solidas partes, quæ motum efficiunt, nimium impedit, unde spiritusascensia & fluiditas sanguinis perit, humores spissescunt, inerasantur & ad chronicos morbos sit dispositio. Hinc ob tantam noxam, quam immoderatus somni usus corpori humano adfert, divinus Salomo in *Proverb. cap. 6. v. 4.* nimium somnum his verbis dissuadet: *no concedito somnum oculis tuis aut dormitationem palpebris tuis*; quod dictum de somno intemperato omnino intelligendum, cum moderatus nihil vitii habeat & homini ad vitam & sanitatem sit necessarius.

30 Quod si igitur somnus moderatus ad vitam & sanitatem est accommodatissimus: facile inde consequitur, vigilias, quarum paucis adhuc attingenda consideratio est, immodicas & longius protrahatas ingentem noxam corpori nostro adferre. Ex nimis enim vigiliis coctio perturbatur, facies pallorem induit, cor-

pus macie conficitur, oculi sunt concavi cum austero & tristi vultu. Pulcherrimus huc quadrans locus legitur *Ecclesiast. Cap. 31. v. 1.* *vigilie divitiarum causa tabesciunt carnes.* Ex hisce jam omnibus, quæ de somno ac vigilia paucis commentati sumus, sequens elicitur regula diætetica; nempe sanitati suæ illum optime consulere, qui omnem excessum ac defectum circa somnum evitat, eoque ipso, quantum ad vires refarciendas sufficit, moderate utitur.

VI Hisce ad finem perductis pauca saltem de diætâ circa veneris usum annexere visum fuit. Uti vero venus legitima & moderata nulli culpæ est obnoxia, cum ipsius Dei providentissimum sit institutum, eum in finem, ut genus humanum nova subinde generatione conservaretur & hominum numerus multiplicaretur: ita eadem præposere & immoderate exercita plurimorum malorum, imo mortis maturioris causa esse potest, quod ex sacra scriptura luculenter satis demonstrabimus. Cum Salomo in suis *Proverb. Cap. 8.* veris coloribus ingenium meretricis impudentissimæ depinxisset, sapientiæ cultori commercium cum ejusmodi obscœna adulteria v. 25. severe interdicit eam ob causam, quia nempe, ut v. 27. verba se habent, *via ad sepulchrum sunt via ad domum ejus descendentes ad penetralia mortis.* Præterquam enim, quod ejusmodi facinus sit abominabile coram Deo & poenam mortis æterne mereatur, nihil etiam magis sanitati corporis insensum est; vires enim destruit & sanguinem spiritusascensia orbat veneris ulus immodicus, & subtrahit sic fero roscido spirituoso, quod semen constat, quod ad robur partium accedere debebat, necesse est, ut vires labefactentur & suo robore priventur membra. Majora vero adhuc mala sunt, quæ ex impuro concubitu corpori accidunt, quod *Ecclesiast. Cap. 19. v. 2.* satis evidenter docetur, ubi hæc verba leguntur: *qui agglutinatur scorris, est audax, tinea & vermes hereditario jure possidebunt illum & arefiet traductus in exemplum infamie maxime.* Hoc loco luis veneris natura ac indoles non ob-

obscure exprimitur, hæc enim in summa humorum præsertim lymphæ putredine & corporis defæderatione ac contabescencia consistit. conf. *Eccles. Cap. 3. v. 21. 22.* Nolumus hac in re esse prolixiores. Qui sanitatis curam habet, is monito *Syracidis florem ætatis suæ conservabis sanum, nec robur suum meretricibus dabit.*

32 Restat adhuc magni momenti diætica regula exponenda, quam *Ecclesiasticus Cap. 38.* nobis tradit, ubi v. 30. & 31. ita dicit: *fili, dum vivis, periculum fac animi tui ac vide quid sit malum, ac ne des illi. Non enim omnia omnibus conferunt.* His verbis divinus ille scriptor vult, ut probe nostrum corpus exploremus, quid ipsi in individuo damno vel nocumento sit, a quibus rebus male vel bene se habeat, multum enim differre corpora a corporibus & his sæpe nocere, quæ aliis prosint ac vicissim. Equidem, auctore *Celso* & ipsa experientia teste, sanis omnia sunt sana; sed cum naturarum maxima sit diversitas & unum corpus præ altero robore excellat, hinc alimentorum salubritas atque insalubritas non in genere more vulgi, sed secundum vires & naturam corporum in specie æstimanda est. Quicumque sanissimum corpus habent, illi non facile ab ulla re offenduntur & cibum copiosiorum eumque etiam intemperatorem ferre possunt, eorum enim ventriculus sufficienti robore ad illum subigendum instructus est, & sanguinis motu vivido omnia supervacanea debite excernuntur. At qui imbecillius habent corpus, a copiosioribus æque ac intemperatioribus alimentis lædantur necesse est, quoniam eorum ventriculus ad digestionem & intimam adsumptorum resolutionem impar est, nec sanguinis motus adeo vividus existit, ut superflua debito modo expellere possit.

33 Hoc itaque verissimum est assertum, neque alimenta, neque medicamenta per se & absolute salubria ac noxia vocari posse, neque secundum suam instantem virtutem certum effectum semper exserere, sed prout corpus ratione roboris solidorum & viarum ac humorum conditione dispositum inveniunt, tum demum proficuum aut perniciosum effectum

edere. Hoc cum ita se habeat, optime sibi consulit iste, cui vita & sanitas curæ cordique est, si corporis sui naturam & peculiarem dispositionem accuratissime inquirat & insuper solemter observet, quamnam naturæ suæ amica, quamnam inimica sint. Hoc enim pacto, si ad usum seligit, quæ prodesse sæpius observavit, & rejicit quæ nocere & vim naturæ suæ inferre animadvertit, optima & constanti sanitate perfrui poterit. Profecto si cauta victus ratione uterentur homines & usu probe explorarent, a quo potu vel cibo se juvari lædive sentirent, in paucissimis vel plane non medicorum opera egerent, quoad forent.

34 Coronidis loco non possumus non omnibus & singulis, quibus sanitas vitæque longævitas curæ cordique est, sinceram pietatem ceu irrefragabile diæticae hujus nostræ fulcrum etiam atque etiam commendare. Profecto theologia, quatenus in praxi consistit, nec in nudis tantum speculationibus acquiescit, optimo jure corporis medicina nuncupari potest: adeoque non sine causa etiam naturali in sacro codice probis ac in timore Dei ambulantis vitæ longævitas est promissa; improbis autem & in voluptatum cœnoscere volutantis vitæ brevis in pœnæ locum indicta. Sic divinus Salomo de præceptis sapientia dicit: *Proverb. Cap. 3. v. 2. longiitudinem dierum annosamque vitam cum pace adjicient tibi.* Idem *Cap. 9. v. 27.* ita fatur: *reverentia Johovæ adjicit dies, anni vero improborum decurrantur.* Conf. *Proverb. Cap. 3. v. 16. item Cap. 4. v. 22. Cap. 9. v. 10. 11.* Pariter *Ecclesiasticus Cap. 1. & 2.* hæc verba habet: *reverentia Domini diæctatura est cor & inditura lætitiæ gaudiumque & longevitatem.* Divus Paulus in Epistola priori ad Timotheum: *pietas, inquit, ad omnia utilis est, ut quæ promissionem habeat viæ presentis ac future.* Nam quandocumque homo terminum voluptatis suæ Deum constituit, omnes actiones suas ita moderatur, ut mentem sanam conservet in corpore sano & hac ratione participes reddatur perfectionum hujus & future vitæ. Qui veræ pietati se totum consecravit ac per preces ac fidem magnum illud Spiritus Sancti donum ac-

qui-

quisivit, animo est tranquillo & omnium commotionum ab objectis externis vacuo lætatur in Domino omni tempore, nec ulla re acerba contristatur, omnis generis maledicta, contumelias & iniurias patienter tolerat, laboribus suis solerter incumbit: cibo, potu, somno aliisque rebus ad vitam necessariis utitur in conservationem corporis, nec curam habet carnis suæ ad concupiscentiam. Et hac methode ingenuus pietatis cultor fructum vitæ longæ ac incolumis optime consequitur.

35 Si experientiam consulimus, plurima possunt allegari exempla, quod theologi & pii viri, ad senectutem grandævam pervenerint vel sola mentis tranquilla constitutione. Quicumque autem a recto pietatis tramite discedunt & sanctissima vitæ præcepta negligunt, impetu pravarum cupiditatum abrepti, nulla in re facile moderationem admittunt, variis affectuum fluctibus agitantur & rebus sic dictis non naturalibus, quarum rectus usus vitæ ac sanitati amicissimus est, nefarie & contra sanam rationem abutuntur quippe pax & tranquillitas mentis non est apud improbos; ingluviei dediti sunt, potationes sæpius in seram usque noctem protrahunt, somnolentiæ indulgent & Baccho ac Veneri tantum non assiduo liant. Et isto vivendi more insanum hocce hominum genus complures morbosas sibi accersit afflictiones & vitæ filium, quod naturæ ordine ac cursu longius potuisset producere, temere ac in optimo sæpe ætatis flore abruptit. Quicumque igitur sanam ac longam vitam magni æstimat, is totus eo annitatur oportet, ut in possessionem divinæ gratiæ perveniat, qua duce & cooperatrice a viis salutis æque terrenæ ac cœlestis nunquam sane aberrabimus.

DISSERTATIO IV.

D E

DIETÆ VITIO MULTORUM MORBORUM CAUSA.

S. I.

Morbos partim ex dietis, partim ex spiritu, quem attrahentes vivimus fieri, præclare, admodum Hippocrates Lib. de nat. hum. §. 18. edisserit. Etenim cuncta animantium corpora, ut vivant, nutriantur atque persistant, continuo opus habent triplici nutrimento, quorum primum est aer, alterum cibus, tertium potus. Sicut enim tria hæc elementa fluidum, solidum & humidum ad constitutionem omnium corporum, quæ in rerum natura consistunt, invicem mixta contribuant: ita etiam, ut corpus humanum conservetur, nutriatur & vitales motus continuetur, tenuissimo fluido, quod secundum Hippocratem movet & impetum facit, deinde solido, quod structuram & firmitatem corpori adfert, tum humido, quod nutritionem præstat & perpetua in circulum abeunte progressionem, omnem corruptionem avertit, opus habet. Quæ de causa nullus homo sine aere, sine cibo & sine potu vitam diu conservare, vel sano ac integro corpore esse potest. Quum vero aer, neque minus esculenta & potulenta, tum ratione indolis & temperaturæ, tum ratione facultatum & virtutis, mirum inter se dissideant: hinc omnino medicum & naturæ consultum oportet scire, quænam ex hisce tam ratione copie quam ratione temperaturæ, corpori nostro congrua vel incongrua aut aliena sint, ne noceant vel detrimentum quoddam atque exitium adferant.

2 Quemadmodum vero magnum illud catholicum longe tenuissimum movens, aer, quando intemperie delinquit, vel alienis inquinamentis contaminatus est, celeriter ac promptissime nocet & cum plures simul invadat, acutæ & populariter grassantes ægitudines invehit: ita cibus ac potus, quoniam permanentem

ac diutius inhærescentem corpori materiam suppeditat, gignendis chronicis morbis maxime pabulum subministrat. Igitur ad rem pertinet, horum proprietates & vitia nosse exactius.

3. Equidem sanis omnia sunt sana, atque etiam nonnullos homines alimenta & copiosa & intemperata, sine ulla sanitatis offensa, ferre posse animadvertimus; sed tamen, cum naturæ mirum inter se differant & unum corpus altero robustius, altero sit imbecillius: hinc utique alimentorum salubritas & insalubritas non in genere, ut indocti putant, sed secundum vires & naturam corporum æstimanda est. Quibus enim sanum & robustum corpus est, illi nec a copia, nec ab intemperie alimentorum facile offenduntur, eo, quod vigore motuum & nimium facile vincatur ac subigatur & supervacaneum debite excernatur: quod vero minus obtinet in infirmioribus, ubi & nimium & intemperatum subsistit & morbum facit. In medicina enim illud perpetuo servandum & animo diligenter imprimendum est, quod nec medicamenta nec alimenta in se & sua natura proficua vel perniciofa censeri debeant, neque secundum suam activitatem, certum effectum semper habeant, sed demum bonam vel pravam operationem exferant, prout corpus ratione roboris solidorum, ac viarum & humorum conditione dispositum inveniant. Quo magis magnum illud paradoxon, homines quoad individua raro, inter tot occurrentes morbosas causas, ægrotare, facillima ratione solvi poterit, cum non una causa, sed plures simul & naturales & non naturales ad morbum, velut effectum, concurrere debeant. Nostrium itaque jam erit, hæc paulo subtilius agitare & exponere, quomodo nempe & in quibus subjectis & quos morbos alimenta tam esculenta, quam potulenta invehere ac producere possint.

4. Quemadmodum vero rectum est regula obliqui, ita ad sanitatem & integritatem corporis nostri, tanquam regulam cibi & potionis insalubritas æstimanda erat. Vigor videlicet omnium corporis nostri actionum & sanitas in eo merito poni debet, ut prima alimenta adsumpta

in ventriculo ac intestinis probe digerantur & dissolvantur, atque utile ab inutili separetur, hoc vero excernatur; deinde ut utilis succus ad sanguinem delatus, probeque mixtus cum eo, libero ac moderato solidorum motu per omnes corporis meatus ac canales propellatur & per diversa emunctoria alienum & supervacaneum excernatur, quo fit, ut non modo corpus bene nutriatur, sed & vigor omnibus actionibus accedat.

5. Quapropter primo ea insalubria nobis dicuntur alimenta, quæ ventriculi & intestinorum virtutem ac motum peristalticum, quo alimentorum resolutio & superfluum egestio celebratur, labefactant vel destruunt. Deinde alimenta minus salubria ea censenda esse arbitramur, quæ sanguinis liberum per omnes meatus progressum ac transitum præpediunt & inutilium atque supervacaneorum excretionem sufflaminant: hinc enim plethora, cruditates, obstructions, impuritates plurimorum morborum procreatrices resultant. Primum itaque quod attinet ad ciborum quantitatem, eam utique & naturæ inimicam esse & morbum facile proferre adserimus. Præclare enim non minus, quam vere Hippocrates *Scif. 2. aph. 4.* prodidit: *neque satietas neque aliud quidquam bonum est, quod naturam modum excedit.* Et *aph. 17. Scif. 2.* clarius id exprimit, cum ait: *ubi cibus præter naturam copiosior ingestus fuerit, morbum facit.* Et optime Celsus *Lib. 1. Cap. 2. p. 25* ubi ad cibum ventum est, nunquam utilis est nimia satietas. Recte itaque ciborum extuperantia & nimia voracitas plurimorum morborum causa habetur: & pulchre Fernellius in *Patholog. Lib. 1. Cap. 15. pag. 210.* perniciosam admodum sententiam, abdomen insaturabile appellat, quia omnium tum corporis, tum animi vitiorum fons atque origo est, ut non minus acute, quam facete intemperantia nutritrix medicorum nominetur.

6. Neque vero tantum nimia ciborum copia sanitati officit, verum etiam, si quando nimia aviditate ingeritur. Laborant vero ejusmodi edendi intemperantia maxime pueri, adolescentes & juvenes, qui adhuc nutritione opus habent; ex

temperamentis, qui complexionis sanguinea vel cholerica sunt, majori cum cupiditate cibos adsumunt; quam qui se-gnioris & phlegmaticae indolis sunt. Qui ex morbo convaluerunt, ordinario magna edendi cupiditate feruntur & nimis propere stomachum ciborum mole obruunt. Simili intemperantiae vitio laborant quoque ii, qui diutius inedia vel fame pressi fuerunt, liquidem, ubi ad cibos accedunt, eos in magna copia & ingenti aviditate, non parvo ipsorum damno, ingurgitant. Non minus noxia ad edendum appetentia subinde, qui chronicis morbis detinentur ferri solent. Ita ex hypochondriacis pathematibus addicti, febre quartana venati quoque, melancholici & phthisici plerumque edaciores sunt. Idem vitium quoque infantes, qui vermibus laborant vel convulsivis insultibus fatigantur, corripit. Tali vero casu perquam necessaria & utilis in praxi est observatio, quod huius generis morbi, quibus voracitas adjuncta est, difficillime medicina expungentur, quia natura perpetuo novo onere alimentorum premitur, ut eo minus contra vim & causam morbi insurgere eamque subigere possit. Tacemus, quod nova semper cruditas proveniens, novum semper pabulum morbo subministrat. Multum vero ad edendi intemperiem & voracitatem sola aduersuetudo contribuit, unde, qui tribus vel quatuor vicibus die cibum sumere consueverunt, ii hora instante, vehementer esuriunt.

7. Plura vero & gravia damna sunt, quae ex nimio cibo & edendi aviditate corpori accedunt. Nam ubi cibi non bene masticatione comminuti & cum saliva permixti, descendunt in ventriculum, non sufficienter dissolvuntur, unde crudus, nec satis digestus & attenuatus ad intestina fertur chylus, hinc ulteriori ibi fermentationi resistens, flatibus materiam praebet, unde borborygmi, abdominis inflationes & tensiones variaeque tormenta consequuntur.

8 In imbecillioribus, & qui non multo tempore a morbo sanitatem receperunt copiose, & cum nimia cupiditate ingessu cibum in ventriculo semidigestus haeret, quem flatu implet, distendit, ma-

ximasque angustias & conatum ad vomendum efficit. Idem de puerperis sentiendum est, in quibus nimia cruditas adeo ventriculi robur peristalticum, enervat, ut ponderis instar, cum misero aspectu faciei, premat & noctes insomnes faciat. Solet quoque multo crebrius in iis, qui modo e morbis & febribus convaluerunt, cibum male concoctus & crudus, lentore suo mucido. plicis et tunicis duodeni firmitus adharefcere & febris lentae, stomachalis, cardialgiae, icteri, flatuum, ructuum materiam & causam suggerere. Foeminae tenerrimae & sensibilioris constitutionis gravidae, vel quae hystericeis pathematibus patent, quando cibum copiose vel nimis avide devorant, multas inde molestias, anxietate luunt ac patiuntur.

9 Nocet vero quam maxime avidissime exceptus cibum, qui enormes sanguinis profusiones passus est; ibi enim ventriculus; tono et robore destitutus, alimenta nec bene digerere, nec apte propellere potest, quare et cardialgiae, angustiae, anxietates, vertigines, dolores capitis et lenti calores subsequi solent. Vel si crudi succi nimium ad sanguinem et vasa feruntur, ob robur naturae deperditum hinc inde sunt stagnationes, decubitus, viscerum infarctus, inferiorum partium tumores et via ad cachexiam & morbos chronicos panditur. Periculosissime vero in copia & cum ardore devoratus cibum nocet iis, qui in castris fame, assidua vigilia & nimio labore naturae & ventriculi robur deperdiderunt; unde non potest non corrupta alimentorum massa in infirmo corpore et humoribus in putredinem pronis, graves malignas febres sic dictas Hungaricas contagiosas progignere, quod saepissime contingit, ubi milites ex castris in hibernis ad plenum victum accedunt.

10 Praeterea tenerrimae constitutionis infantibus copiosior lactis vel alimentorum ingestio admodum insensa est, utpote quae nimium ventriculi tunicas distendendo, affluiones, cardialgias, angustias & anxietates provocat, a quibus malis egregie liberantur, quando ob sensibilitatem superfluum vomitu rejiciunt, quod sanitati infantum maxime proficit.

B

facit,

ficat. Ubi vero natura languidior ac se-
gnior est, lac coagulatum & crudum
eructam villosam glutinosa suo lentore ob-
struit, glandulaeque mesenterii tumidas
reddit, unde atrophix, cachexix, & in-
gentis tensionis in abdomine fit origo.
Nihil vero valetudinem in infantibus æ-
que ac in adultioribus magis turbare so-
let, quam si alvo adstricta vel segnius
procedente nimia lactis vel aliorum cibo-
rum copia accipitur. Difficilius enim,
ob vacillantem motum peristalticum,
progredditur, sed in tenuibus subsistens,
accessu aliorum humorum ex sanguine,
corrumpitur & exastuationibus febrili-
bus, ventriculi inflationibus, ructibus,
intennella vero ætate convulsionibus occa-
sionem suppeditat. Nam quo liberior &
minus obstructa est alvus, minus cibus
ingestus incommodo est; sicut etiam con-
tra, alvo diutius adstricta, omnis nimia
satietas valde periculosa est. Novimus
aliquot exempla, ubi prægnantes, per
alvum nihil reddentes, cibo paulo lar-
gius usæ, aliquoties iteratum abortum
passa fuerunt. Neque alia ratione, nisi
demto cibo & facta alvo laxiore fortum
retinuerunt.

31 Plus vero periculi illud habet,
quando cibi, etiam optime nutriendes &
carnium alimentosa iusecula, cum vitel-
lo ovorum mixta, in continuis & acutis
febris, & maxime circa excretiones
criticas, paulo largius exhibentur. Et,
si quispiam in vitæ discrimen ægrum tali
casu cibus conjicere potest, certe est ali-
mentosus, eo quod cum naturæ sit oneri,
eam in salutaribus excretionibus pessime
turber. Nocet vero quam maxime in acu-
tis & malignis carnium esus, quandoqui-
dem hæc facile putrescent & sic vim mor-
bi, cujus natura in putredine residet,
augent. Neque etiam sine ratione puer-
peris, quæ in primis humoribus impuris
scent, carnosa diata interdicitur. Et
spectat hæc Hippocratis aphorismus 10.
Sect. 2. *corpora impura, quo magis nu-
triveris, eo magis laeseris*. Victus quo-
que lautus & plenus inimicus maxime
est febris, & ex tertiana simplici quam
facile duplicem facit. Rectissime enim
Hippocrates Sect. 7. aph. 65. *Si quis se-*

*bricitanti cibum dederit, quem sano ex-
hibet, valenti robur, ægrotanti morbus fit.*

12 In genere vero id observationem
meretur, quod omnes valetudinarii &
infirmi, item senes, facile a copia ali-
mentorum, præsertim si pravi succi fue-
rint & promte in corruptionem abeant,
lædantur. Siquidem hæc ipsa non modo
placidum somnum impedit, sed & gra-
vitatem corporis & capitis lassitudinem,
catarrhum & dolorem in capite accer-
sit. Neque enim ulla causa, inquit, San-
ctorius, Sect. 4. aph. 40. *somnum magis
interurbat, quam ciborum corruptela; id
efficit sympathia, quæ est inter stom-
achum & cerebrum*. Non parum itaque
refert scire, quinam homines imbecilli,
quinam firmi & robusti sint. Qua de re
optimam cautelam nobis reliquit Celsus
Lib. 2. Cap. 18. *imbecilli homines rebus
infirmis opus habent, mediocriter fir-
mos media materia optime sustinet & robu-
stis apta validissima est*.

13 Verum enimvero non tantum cibus
paulo copiosior & majori aviditate, quam
par est, sumtus, ventriculo & primis
vis vis molestus varia procreat mala, sed &
cibus optime nutriendus & probe tempera-
tus, qui aptissimam chyli & sanguinis
materiam continet, ubi in copia sumit-
tur, universum corpus præter naturam
multis gravibus & longis morbis pabulum
præbendo afficit. Dicimus non sine ra-
tione optimum cibum, hoc est, qui opti-
mum & laudabilem præbet sanguinem,
ea mala procreare. Jam vero quænam ex
omni alimentorum classe optimum nutri-
mentum & laudabilem sanguinem gene-
rent, intuebimur. Inter hæc vero pri-
mum merito locum obtinent carnes ju-
niorum animantium, caro vitulina, bo-
vina, agnina. Omnes enim hæc carnes
coctione succum gelatinosum reddunt,
qui proxima sanguinis est materia. Quid
enim aliud optime temperatus sanguis est,
quam gelatina occlusa & continuo calo-
re rubedine tincta? quid aliud est is
succus, qui solidas universi corporis no-
stri partes nutrit, quam gelatina, in quam
etiam animantium partes, vel durissime,
ossa & cornua longiori demum coctione
resolvuntur & manent hoc loco id verum,
in

in quod quid resolvitur, ex eo etiam constat. Secundum locum inter alimenta, quæ bonum suggerunt sanguinem & optime nutriunt, frumenta & panificia sibi vindicant. Est enim ea natura ac indoles omnium seminum, ut temperie gaudeant, dum ex partibus terreis, subtilioribus, mucidis & oleoso sulphureis probe mixta sunt, unde cum aqueo liquore trita & cocta ac emulsa albidum instar lactis liquorem constituunt. Quid vero aliud est chylus, quam lac, quo nihil ad alendum est præstantius. Ex quibus intelligi potest, plus alimenti esse in pane, quam in ullo alio, quare etiam solo pane & aqua vivere & sanus homo esse potest. Panis enim, qui ex seminibus tritici, siliginis vel hordei conficitur, cum aqua in emulsionem sive optime temperatum chylum facit. Denique & ipsum lac animantium optime nutrit, corporaque robusta reddit, quemadmodum videmus in quibusdam firmis Helvetiæ populis, qui solo lacte vescuntur. Huic postea illa, quæ ex lacte parantur, ut butyrum & caseus succedunt, quæ cum pane mixta robur membris adferunt; ejusdem quoque generis sunt ova volucrum sordida fluida, quæ ex optima alibili materia animantium constant. Imbecillius vero nutrimentum pisces omnis generis & ex vegetabilibus olera, radices, bulbi & herbarum continent.

14 Equidem hæc omnia probe digesta & subacta in ventriculo sanguinem bonum & laudabilem ingenerant. Attamen si is abundantior, ex nimis largo & lauto victu, redditus fuerit, quantum noceat, exprimere vix possumus. Nam ejus copia fibras motrices cordis & vasorum admodum distendit eorumque robur, tonum ac systolen debilitat atque infringit, quominus expeditæ & promte liquoris vitalis per universi corporis tubulos fiat cursus, quo immixto innitilium partium secretio & excretio tardior quoque fiat necesse est. Quapropter decrescente solidorum pulsu ac impulsu, corporis nativus calor, secundum veterem sententiam, quasi suffocatur quemadmodum flamma lucernæ a multo oleo opprimitur. Decrescente quoque impulsu sanguinis & humorum conveniens fluiditas ac tenuitas decrescit, hinc spif-

fiores ac crassiores facti, meatus viscerum obstruunt, viasque comprimunt, unde, emunctoriorum tubulis clausis, impuram in sanguine remanet. Tum minore facto solidorum impulsu, sanguis in excrementitias partes, serum nempe salso-sulphureum minus per calorem resolvitur, sed potius ingens sanguinis & humorum in vasculoso genere fit accumulatio, qui status & habitus corporis nunquam tutus, sed suspectus & juxta aph. 3. Sect. 1. sine mora solvendus est. Pulchre admodum verissime hanc in rem Celsus Cap. 2. Lib. 2. scribit. *Si plenior aliquis & speciosior & coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet, quæ quia neque in eodem habitu subsistere neque ultra progredi possunt, fere retro quasi ruina quadam revolvuntur.*

15 Illud autem magis attinet scire, non æque & promiscue in omnibus tam facile bonum & laudabilem sanguinem redundare, sed hoc ipsum magis fieri in iis, qui habitu spongioso & laxiori præditi sunt, venas obtinent copiosas & angustas, temperamento sunt sanguinei, vitæ sunt otiosæ & animi tranquillæ, vino & spirituosos liquoribus delectantur. Neque ignorare oportet, feminas semper alendo copiosiori sanguini plus esse idoneas, quam viros. Signa vero sunt repletionis ac nimie sanguinis redundantiæ, quando non modo habitus corporis turget, facies apparet colorata, sed & vasa, præsertim in partibus inferioribus, sanguine sunt distenta & inflata, & si quando motu corpus exercent, facile delassantur inque adscensu difficulter spirant. In quibusdam pruritus, præsertim in pedibus excitatur. Neque vero semper in plethoricis facies rubet, quod tantum in sanguineis evenit, sed macilentiores sæpenu-mero faciem habent minus coloratam, vasa tamen valde sanguine distenta, quæ ideo principale repletionis signum exhibent. Nil vero plus ad generationem superflui sanguinis facit, quam quies seu motuum consuetorum intermissio, præclara enim sunt, quæ hac de re Hippocrates Lib. 1. de dieta S. 1. perhibet: *homo edens sanus esse non potest, nisi etiam labores, contrarias enim inter se vires habent cibi & labores, labores enim ea, quæ*

insunt, consumere solent, cibi autem & potus ea, quæ evacuata sunt, explent, siquidem omnis motus & exercitatio corporis celeriores sanguinis per vasa efficit cursum & iter, unde fortior fit calor, quo magis illud, quod est gelatinosum in sanguine, in excrementitium serum dissolvitur. Etenim quam celeriter & vehementer auctus calor succos & pinguedinem corporis nostri consumere & obesos graciles reddere possit, febris continua documento esse potest.

16 Ex copia vero alimentorum sanguinis facta abundantia eos maxime fovet ac sustentat morbos, quos plethora profici sci in peculiari dissertatione de *origi & causis morborum* exposuimus. Sunt vero ii morbi, qui ex plethora nascuntur, partim a spasmō & inæquali sanguinis circulo, partim ab atonia & a sanguinis stagnatione derivandi. In corporibus videlicet agillioris naturæ juvenibus & temperamentis sanguineo-cholericis sanguinis copia subsistens in abdominis visceribus, ad quæ portæ vena pertingit, facit fortiores stricturas, quæ illum cum impetu in pueris & adolescentibus ad caput, unde narium hæmorrhagiæ: in juvenibus ad pectus, unde hæmoptyses & anxietas & difficiles respiraciones: ad ventriculi regionem, anxietates & quandoque cruentæ vomitiones vel ad uterum, unde menstruæ purgationes: in adultioribus viris ad anum, unde hæmorrhoides: in senioribus ad renes, hinc mictiones cruentæ proveniunt, pellunt. At si corpus propter male succedentes has salutes excretionē a supervacaneo sanguine non liberatur; tunc ipse decumbens, pro varietate locorum, molestissimas stagnaciones, stases, dolores & inde subnascentes graves passiones concitat. Igitur in capite fiunt exinde intolerabiles cephalalgia & hæmicrania, melancholia, in ejus partibus exterioribus opthalmia, odontalgia, dolores & tumores rheumatici, erysipelacei, otalgia: in pectore, si serosioris constitutionis homines fuerint, tussis & asthmata humida, rheumatica scapularum adstrictiones, pleuritides spuria, in sanguineis & cholericis pleuritides, peripneumonia, oppressiones pectoris, cordis palpi-

tationes, in regione ventriculi prætoriorum constrictiones, anxietates, flatulentia, cardialgia: in abdomine, colicæ convulsivæ, alui adstrictiones & hujus generis plura.

17 In corporibus vero humidioribus & quæ naturæ obtusioris & segnioris sunt, succorum & sanguinis redundantia, in ætate senili affectus soporosos, paralyses, hemiplexias parit; in ætate vero juvenili, ab anno vigesimo primo ad annum trigessimū quintum, præsertim in sanguineis & qui habitus corporis sunt spongiosi in pectore phthises, tabes, apostemata, abscessus, vomicas, exulceraciones, chronicas tussis, hæcticas producit. At si copia sanguinis in abdominis visceribus stagnat eaq; infarcit, multos graves & longos morbos progenerat, siquidem ex hepate obstructo, infarcto & indurato icterus flavus & niger, cachexia, leucophlegmatia, & hydropes profluunt. Ex liene simili modo se habente ingentes ejus tumores, atrophia, vomitiones cruentæ & sanguinis nigri per alvum ejectiones, quas atræ bilis nomine antiquitas venditavit, suboriuntur. In utero si subsistit, nec purgatur bene copiosus sanguis polyposas in vasis majoribus efformat concreciones, quæ ad frequentes abortiones aditum præparant. Solent vero hujus generis prava accidentia facile contingere in iis, quibus solennes & alias consuetæ a natura factæ salutes sanguinis excretionē subsistunt, cessant ac deficiunt: vel iis, qui sanguinis aduetas misiones per venarum sectiones, scarificationes maxime proficias multo jam tempore intermiserunt, victum tamen & vivendi rationem non mutarunt. Quocirca in periculoso admodum & ad morbos graves proclivi statu femina, quibus ordinarii menses deficiunt vel quinquagenaria, quando plane quiescunt, versantur, atq; viri, quibus olim fluentes hæmorrhoides non amplius feruntur, simili periculo expositi sunt.

18 Gravidæ, quia in statu plethorico atque etiam cacochymico consistunt, ex cessante sanguinis per uterum evacuatione pluribus, ut notum est, patent affectibus, qui nullam aliam habent originem, quam, quod nimis abundans in
vatis

vasis sanguis hinc inde varias congestiones & decubitus efficiat. Qui status tanto pejor redditur, quanto plus gulæ & abdomini indulgent, corpus motu non exercent & alvo dura ac obstructa laborant: præsertim si corpus habitudinis fuerit laxæ & spongiosæ. Ex quibus omnibus intelligi potest, quantum corpori noceat cibus etiam optimus in copia adsumtus, quomodo ille plethoram, fecundissimam morborum matrem, procreet & qua ratione plethoricus status, lauto & copioso victu continuato, semper in deterius; non sine sanitatis & vitæ periculo, collabatur.

19 Plura itaque mala sunt, quæ ex ciborum & succorum abundantia in corpore humanum redundant: illud vero quam maxime adhuc debet considerari, quod status plethoricus omnibus ferme morbis addat perniciem, atque difficiliorrem, nisi mature solvatur, efficiat curationem. Graves animi affectus in corporibus, quæ plurimum sanguinis alunt, non parum habent periculi, eo quod accumulatus & cum vehementia ad quædam loca propulsus, profundas stases vel, quod pejus, vasorum rupturas de facili funestas producit; qua de causa etiam acre frigus plethoricis est inimicissimum. Deinde attendenda & diligenter constat observatione plus sanguine copioso præditos malis epidemicis esse obnoxios, quam ullos alios, quare ad grassantes febres suscipiendas valde sunt idonei, eo, quod insensibilis transpiratio laesa, graviolem noxam eorum succis, ipsique digestionis primarum viarum adfricet.

20 Neque vero duntaxat optimus & copiose sumtus cibus nocet, sed quam maxime is, qui temperie destituitur, qua mirifice per omnia natura gaudet, siquidem ad succum, qui nos generat, & qui nos nutrit, & partes corporis nostri constituit, nihil intemperati, nihil excessivi accedere debet, sed omnia, quæ eminenti facultate ac intemperie donata sunt, e corpore, si in id admissa fuerint, debent excludi. Equidem corpori humano tametsi multa insint & amara & salia & dulcia, attamen ubi temperamentum hæc inter se habuerint moderatum tum facili-

te, tum copia, & ubi maxime fuerint permixta, tunc sanus est homo: egrosas autem, dum horum quid minus aut amplius sit, aut separatur in corpore & non fuerit reliquis omnibus contemptatum, sicuti præclare & scite loquitur Hippocrates Lib. de Nat. hum. S. 6. Quare etiam cibi ingesti nobis incommodi sunt, & intemperati nos lædunt, ut sunt nimis amari, falsi acidi, quemadmodum graviter, idem auctor non minus ac vere Lib. de vet. Medic. S. 24. & 25. docet. Et, ut paucis rem explicemus: sicuti in genere omne excessivum; tam copia, quam qualitate: ita etiam alimentum corpori nostro est inimicum.

21 Si quis vero secundum tres morborum classes, quas in superioribus adduximus, alimenta dispescere velit; non multum errabit. Videntur enim mihi quædam vel nimia tenuitate partium sulphurearum & calidarum excedere, alia vero salino, acri & acido exsuperanti elemento partes nervosas & fibras corporis plus justo adficere, alia porro nimis compacta, immobili & terrestri substantia humorum fluiditati & progressioni adversari. Quæ sunt generis primi, ad omnium febrium & caloris, qui præter naturam sit, generationem, multum facere videntur, ut sunt potus vinosi, spirituosæ aquæ sic dictæ vitæ, cibi nimium aromatibus, pipere, zingibere conditi. Alterius generis ea sunt, quæ fibrarum spasmos provocant, vel dissolutionem continui inferunt, ut sunt cibi nimis sale conditi, omniaque acida, acria, allio acceps condita. Terti generis sunt, quæ crassum generant sanguinem, minimosque canales ac meatus obstruunt, qualia sunt frumenta, legumina, ut fabæ, pisa, lentæ, grana milii, omnes marini pisces & cibi duri ac valde glutinosi. Denique solidorum relaxationem & robur deperdunt valde refrigerantia, crudis quæ succis abundant, ut sunt omnes fructus horæi, cucumeres, melones, mala persica, ficus, uvæ, cucurbitæ, omniaque dulcia & quæ facile fermentescunt: & hæc morbos ex imbecillitate toni & roboris provenientes eximie fovant argue sustentant.

22 Maxime vero omnium quoad alimentorum intemperiem respiciendum esse arbitror, primo ad ventriculi & intestinorum tonum & motum peristalticum, deinde ad sanguinis progressum & circulum, indeque dependentes salutiferas excretiones. Nam quicumque cibi vel potiones ventriculum ejusque tonum & intestinorum robur lædunt ac destruant, & quicumque porro sanguinis liberum progressum atque inutilium rerum excretionem remorantur: ea non tantum intemperata, sed & noxia censenda esse arbitror. Quapropter in alimentorum salubritate & insalubritate cognoscenda plus ad motum, quam ad materiam respiciendum esse existimaverim. Nam humorem circulo salvo & incolumi, & vigentibus excretionibus, nec quicquam intemperati facile nocet, quia secedit atque corpore expellitur.

23 Ex universa vero alimentorum classe nec ullum mihi videtur naturæ plus inimicum, & quod primarum viarum virtuti ac tono magis adversum sit, vitales motus ac excretiones magis turbando, quam excessivum acidum. Primo enim hoc ipsum in copia ingestum chyli elaborationem, quando particulas mucidas & oleosas præcipitat, impedit: deinde nihil tam prompte coagulum sanguini & gelatinosis succis infert, quam acidum; quare ad obstructions viscerum atque humorum stagnationem multum omnino facit; eo, quod excessive acidum valde retardat excretiones, vasa ac poros angustando, fibrasque constringendo. Quin etiam nihil æque acrimoniam bilis, quæ secundum naturam alvum stimulat, obtundit ac intestinales tunicas constringit, ac acidum, quod cum partibus ciborum terrestrioribus mixtum, austeram indolem acquirit. Neque, quod ad calculi tam renalis & vesicæ, quam ejus, qui in cystide fellea & ductibus hepaticis reperitur, nec non ad toporum inter articulos generationem aptius existat, quam acidum, reperio: quia ferme omnis concretionis tartaræ in corpore nostro causa est. Ulterius, quid partibus nervosis & membranosis ipso acido inimicus esse potest, quando tenerri-

mas earum fibras ad stricturas & crispaturas spasmodicas ac dolores disponit. Qui fonticulos in artubus gerunt, mox ab assumpto acido dolorem perferunt. Nutrices, quæ acidis delectantur, lac habent, quod facile tormina in infantibus suscitât.

24 Igitur acidorum abusus vel maxime ad morbos chronicos, ad spasmos, ad infarctus viscerum disponit & tolennes sanguinis per menses aut hæmorrhoides, quæ salutis & præsidio corpori sunt, vacationes intercipit. Experiantur id fere in dies femina, quæ nimium acetosis & acetariis delectari solent, ut etiam acetum quandoque sæpius maximo suo periculo hauriant, quando in graves spasticas passionis incidunt. Et plerumque femina, instituto morborum scrutinio, fateri coguntur, se prima adolescentia vel etiam postea nimium acidis cibis indulxisse. Simili ratione in viris hypochondriacæ affectio ex nimis acida & crassa diæta atque intermisso motu corporis ac intempestiva animi fatigatione incunabula sua agnoscit, & nihil æque hypochondriacos offendere, quam acidum, usus ac experientia, omni futili speculatione superior, docet. Novi quosdam, qui a continuato acidorum vinorum abusu hypochondriacum malum sibi contraxerunt, tunicis intestinum ab acido excessivo adeo corrosis, ut continuæ alvi defectiones cum torminibus & flatulentibus eos nunquam non fatigarent: igitur & acidum exsuperans hypochondriacam affectionem progignit; ejusque symptomata acerbiora reddit. Et notabile est, quod omnis generis etiam plane insipida alimenta in hypochondriacorum ventriculo acefiant, tum, quod primarum viarum fermentalis succus acidissima celeri fermentatione non spirituosum, sed acidum reddat chylum, tum, quod, ob alvi officium retardatum, ingestorum massa diuturna mora fortem acorem contrahat.

25 Solet vero quam maxime acidum, prima in regione diutius oberrans, capiti esse noxium. Qua de re cum egregius locus apud Martianum in Hippocratem pag. 382. existet, placet ipsum inserere: acidum

in ventriculo existens vapores acres huc & illuc diffundis, quotidie observatur in iis, quibus acetum non est conveniens, quemadmodum etiam in illis, in quorum ventriculo cibi acrescant. Nam communiter talibus caput dolet, propter cerebri membranas, quæ ab acroso vapore punguntur, idque hujus humoris adeo proprium est, ut raro caput per consensum a ventriculo dolere invenias, quin acetosa in eo consistunt; & qui epileptici moribus sunt subiecti, symptomatibus hisce corripiuntur, cum acetosa in ventriculo peccant: ita enim vomitiones subsequentes palam faciunt. Et ego observavi, quamplurimos podagricos ab eadem causa a doloribus corripitur consuevisse, liberatosque aut saltem mitigatos, ubi acetosa vomissent: cæco mulieres cum variis uteri symptomatibus constitutas, quæ a vomitu acroso rum e vestigio liberabantur.

26 Solet vero acidum magna in copia primis in viis generari, primo ex nimio usu acetariorum, dein ex potu liberaliori vinorum, quæ multum aciditatis principii secum ferunt, ut sunt Rhœnana, Mosellana, Franconica & Thuringica. Tum quoque frequentior fructuum horæorum usus, ut prunorum, fragorum, ribium, berberum, persicorum, malorum, pirorum, uvarum copiosissimum acidum, tam in primam regionem, quam in ipsum sanguinem invehit, siquidem hæc ipsa eminens acidum secum habent, quod maxime per fermentationem, quam in ventriculo subeunt, longe fit fortius. Id vero ructus, vomitus acidissimi, torsiones ventriculi & intestinorum, & albicantes feces satis manifesto produnt. Accidit vero non raro a dulcibus & fructibus nimia copia ingestis, ex occursum bilis acris, præsertim in cholerica, fermentatione adjuvante, tam corrosivam & causticam acredinem in ventriculo eique annexis intestinis generari, ut cholerica inde passio sive creberrima sursum & deorsum dejectio cum periculo funesta ventriculi inflammationis resultat. Quoniam vero ab adsumto acido tanta sæpius noxa observata fuit & contra ab iis, quæ substantia alcalina illud plane invertunt atque extinguunt, præsentissimum au-

xilium secutum fuit: hinc plures medicorum nostris temporibus eo processerunt, ut ab acido exsuperante & variis vitiis inquinato ferme omnium morborum causas deducere ac derivare annisi fuerint. Alii vero, cum animadvertent nonnullos hominum, præsertim cholerica constitutionis & vina acida & cibos aceto conditos & fructus horæos refrigerantes & subacidos impune ferre posse, omne acidum plane insons & morbis inferendis minus idoneum nimis propere declarant: ita semper, pro dolor! in medicina ab uno extremo in alterum dilabimur. Nos vero in hisce dirimendis asserimus: omnino acidum & sua natura corpori nostro maxime esse insensum, dum fluidos humores facile coagulat, poros constringit, ut viscerum obstructions, excretionum retardationes & pessimæ impuritates inde proveniant. Multo magis vero hoc ad noxam inferendam idoneum est, si phlegmatici & melancholici, & qui corpus motu non exercent & spongiosa carnis sunt, illud nimium assument. Ubi vero motu sanguinis tam intestino, quam progressivo intensiori, copia partium sulphurearum & biliosarum in sanguine est, corpus quoque juvenile & motibus ac laboribus adsuatum: tum utique acidum non tam facile nocebit, ut potius ad refrenandum nimium calorem medicinam præbeat. Atque adeo nihil perpetuum est in medicina, quod non respectu individuorum & circumstantiarum sit discernendum.

27 Consideratis ac prævisis jam iis vitiis, quæ ex intempestivo acidorum usu in corpus nostrum redundant, nunc descendimus ad victum nimis durum, crassum, salsum, quo non modo ex leguminibus panem grossiorem, fabas, pila, lentes, milium & quodcumque valentissimum habet alimentum, sed & omnes carnes sale conditas, induratas & infumatas, præsertim pisces marinos, comprehendimus. Duplici vero ratione is victus peccare videtur, primo propter copiam salis, deinde propter compactam, duriorum, quæ ejusmodi alimenta prædita sunt, substantiam. Equidem sal commune carni & ciborum optimum est condi-

mentum, quando eorum digestionem egregie adjuvat, neque minus moderato suo stimulo omnis generis excretiones promovet: attamen ubi nimia quantitate sumitur corpori non potest non esse hostile, siquidem nullum sal sanguinis vel partium solidarum corporis nostri principia constitutiva ingreditur, sed potius omne adsumtum rursus emunctoria subire & per alvum, sudorem, urinam penitus & plane debet excerni: id quod si minus obtinuit, sed remanens vitales succos & maxime lympham temperatam & dulcem collutulat; tunc & humorum vitium & fibrarum læsio consequitur. Qua de causa, qui nimium salitis vescuntur, neque ea per emunctoria aperta convenienter rejiciunt; in fallas defluxiones, rheumatismos, dolores artuum & cutis exulcerationes, pustulas, ulcera, scabiem, herpitem, lepram perquam facile incidunt.

28. Longe magis vero sal nocumentum adfert corpori nostro, quando ejus copia cum cibus duris, crassis & viscidis succis, quos supra commemoravimus, ingeritur, utpote hi, generando crassum sanguinem & serum, viscerum obstructioni multum velificantur. Nam factio impeditiore sanguinis & humorum per vasa cursu atque itinere, & obstructis excretoriis vasculis, multa excrementitia sordes salinosæ sulphureæ impuræ in succis remanent, quibus successive & tota humorum massa inficitur, & solidorum textura læditur atque destruitur. Et hac ratione fit origo pessimi istius, septentrionalibus maxime regionibus & maritimis locis proprii & endemii, mali scorbutici, cujus tanta est tyrannis, ut non tantam plures nationes adoriatur, sed ita corpus omnesque ejus partes destruat, ut vix una salva ac integra suo munere recte defungi possit. Fovetur autem quam maxime a victu ejusmodi duro, crasso, salino, coelo denso & humido, præcipue si corpora motu ac exercitatione carent & insuper spongiosi fuerint habitus. Memoratu dignum est, quod in hoc malo sanguinis etiam color mutetur, ut pote qui plumbeus & viridis solet esse, si e vena dimittitur, quod teste Esgaleno de scorbutico certum hujus morbi, etiam ple-

bis judicio, solet esse indicium, & quod observatur in omnibus crassiori cibo urentibus & qui cum hoc morbo diutius sunt confictati.

29. Multum quoque ad impuritatem sanguinis & humorum augendam facit creber usus carnis suillæ, tam recentis, quam salæ conditæ. Etenim caro suilla, licet sapidissima, non facile tamen sine noxa adsumitur propter glutinosam ac viscidam, qua pollet, substantiam, qua facile nostræ carni assimilatur & nimium nutrit ac poros occludit. Nam constanter, qui humanas carnes inscienter gustarunt, referunt, quod porcinas sapore fuisse putaverint, ut habet Fonseca de sanitate tuenda pag. 45. Solet quoque perspiratio, teste Sanctorio, ab esu carnis suillæ impeditior fieri & omnes, qui vel ulcus vel vulnus in parte quadam solida habent, hujus carnis noxam mox percipere possunt. Sicuti vero & caro suilla & omnis dura, crassa & salsa diætâ maxime nocet iis, qui vitæ sedentariæ sunt addicti, parum bibunt, frigidus aeri corpus obijciunt: ita ejusmodi diætâ iis, qui ipsi adfuerint ventriculum habent robustum & labore corpus valide exercent atque humidum congruum debita in quantitate sumunt, minus infensa est, ut potius corpora diutiora ac robustiora reddat.

30. Quia vero ex cibo valde viscido, glutinoso ac duro ejusdem naturæ, nempe firmioris, sanguis generatur, hinc nonduntaxat illos, qui ex obstructione emuncteriorum & impuritate proveniunt, morbos fovet, sed & ad graves & profundas inflammationes seu stases sanguinis, præsertim peripneumonias disponit, quibus hac de causa septentrionales populi & maritima loca iacolentes & qui duro hoc victu & pane grossiori gaudent, valde sunt obnoxii. Tandem etiam ad glutinosum sanguinem & qui obstructionibus & morbis ex impuritate favent, multum faciunt cibi farinacei ex farina similaginea, triticea, ovis, saccharo, butyro præparati. Ii tamen palato grati atque accepti sint, nihilominus ad obstructiones & infarctus viscerum, & inde consequentes morbos multum contribuant. Exstat hæc in rem egregius locus apud Simoni

Simon Pauli in quadripartito botanico pag. 483. in quotidiana, inquit, visus ratione, qui assiduo similagineo pane vescuntur, nec corpus laboribus validoque opere aliquo exercent, parum sibi consulunt, nam, cum palato morem gerunt, in varios morbos incurrunt, confestim enim illis jecur & lien obstruitur, nephriticisque doloribus corripuntur; propter similem lentorem & dulcedinem, quibus confusantur panis magis conducit, ob sursum enim miscellam minus obstruit, faciliusque per alvum secedit atque hæc est una ex præcipuis causis, cur diutius & magnæ assiduis calculi & podagræ doloribus vivant obnoxii. Ceterum memorandum hoc loco est, quod panis calidus ex furno extractus & devoratus multum detrimenti adferat & novimus quasdam feminas exinde flatulentas ventriculi & abdominis tensiones, ut hypochondriacas & hystericas crederes, fuisse consecutas. Et Simon Pauli t. c. meminit feminæ, quæ vix horæ spatium post lipothymia corripiebatur, dyspnœa & tandem intra octiduum orthopnœa fuit jugulata.

31. Inter hæc quæstio non minimi momenti occurrit: num dulcia, mellica, saccharata morbosa & corpori nostro inimica sint? nostra hac de re sic fert sententia, quod sicuti sanis omnia sunt sana, sic quando ipsos dulcia non tam facile lædunt, sed per congrua evacuatoria rursus e corpore expelluntur, insontia sunt. Aliter vero sese res habet cum corporibus infirmis, & quorum ventriculus ac digestio vitio laborat & primæ sic dictæ viæ viscidis ac tenacibus humoribus repletæ sunt, ut ingens ibi fermentatio & accensio reperitur: ubi hæc ipsa nunquam utilia, sed potius summe noxia observantur. In infantibus, quæ dulcia sunt, generationi & nutritioni vermium admodum favent, & quod serum vitiosum reddant, vel ex eo intelligi potest, quod a nimio dulcium usu dentes facile nigredinem & cariem contrahant. Præter ea experientia clarum est, quod dulcia jejuno sumta ventriculo, appetitum destruant & vim digestionis infringant, manifesto documento succum illum fermentalem & menstrualem, qui alimentorum

texturam intime solvit, horum efficaciam multum debilitari. Et quod ventriculi ac intestinorum tonum dulcia solvere ac relaxare soleant, ex eo cognoscitur, quod non tantum a nimio eclegmatum & pectoralium dulcium usu sensus gravitatis in ventriculi regione enascatur, sed & alvus nimis laxa ac fluida reddatur. Quapropter experientia non minus quam ratione suffultus Celsus Lib. 2. Cap. 25. & 26. prædulcia, mel quoque, mulsu & multum inter ea, quæ inflant, & quæ stomacho aliena sunt, refert. Deinde cum omnia dulcia facile, ut notum est, in fermentationem abeant, hinc supra modum nocere solent iis, in quorum ventriculo acris & in acorem degenerans alimentorum fermentatio viget, ut sit in hypochondriacis & qui sunt alvi adstrictioris, ubi omnia fere ingesta in liquamen acidum & corrosivum convertuntur. Quare illis dulcia nunquam convenire experientia indies comperimus, dum acidum semper ab horum usu primis viis augetur, interdum non sine cholericæ passionis metu atque periculo. Tum dulcium etiam excessus visceribus non adeo amicus est, unde Celsus Lib. 4. Cap. 14. omnia dulcia inimica lienosis pronuntiat. Et Oribasius Lib. 4. Cap. 23. auctor est: omnia dulcia lienem & jecur obnervare & scirrhum producere. Notum enim ex anatomicis est, quod hæc duo viscera ex innumeris capillaribus vasculis sint constructa, quæ facile a sanguine & sero tenaci & viscido coarctari & obstrui possunt. Jam vero dulcia, ubi in prima regione non mutata, salva sua textura ac substantia sanguinem subeunt, propter lentorem, quo constant, non possunt aliter, quin humores glutinosos & viscidos reddant. Quò magis corpora spongiosa, phlegmatica, atque motu & exercitatione vacua a dulcibus læduntur & ad viscerum infarctus, obstructions & chronicos morbos præparantur. Postremo illud unicum adhuc est memorandum, quod in morbis pectoralibus ex abusu dulcium & eclegmatum, præsertim in phlegmaticis, ventriculi non minus, quam reliquorum viscerum tonus ita lædi possit, ut ex tussi humida & asthma diuturno cachexia cum pedum

pedum tumore œdematoso, imo ipse hydrops possit produci.

32. JAM tractationis quoque ordo posulat, ut de lacticiis nostram exponamus sententiam, quatenus nempe ad morbos generandos concurrant. Lac alimentorum esse optimum & naturæ amicissimum vel ex eo colligi poterit, quod chylus, qui proxima materia sanguinis est, lac sit & lacte omnis generis animantia juniora, etiam ipsi infantes, quam optime nutrantur & membra teneriora non modo inde nutrimentum, sed & primum robur accipiant. Solo quoque lactis usu corpora firma ac robusta reddi & conservari posse, non nulli Helvetiæ populi id suo exemplo nos docent, qui solo lacte vescuntur. At vero cum non omnium corporum sive naturarum eadem sit ratio, neque ventriculus eodem modo constitutus, lac vero facile in coagulum caseosum abire queat: hinc non omnibus etiam æque utile est. Sicuti vero lac iis, qui nimis fluidos & falsos habent humores, macilentis sunt, & vasa aperta habent, motu gaudent & febre carent, amicissimum est: ita omnibus repletis, pituitosis, viscerum obstructioni obnoxiiis, & qui ventriculi sunt imbecillioris & copiosum acidum in eo fovent, inimicissimum est. Et quoniam ex ventriculi vitio, ejusque ab acidis & corruptis humoribus infarctu, facile caput dolet, hinc rectissime HIPPOCRATES *sect. V. aph. 64.* Lac caput dolentibus & febricitantibus & quibus præcordia murmurant, malum pronuntiat, quocum convenit ORIBASIIUS *Lib. IV. Cap. XVIII.* dum ait: lac in iis, qui frigidum sunt ventriculo, acescit, in iis vero, qui calido sunt, in nidorem transit, ex quo fit ut febricitantibus noceat. Idem *Lib. III. Cap. XXV.* testatur: lac venter calculo obnoxios ledere & jecur in dispoitis obstruere. Quare AETIUS *Lib. II. Cap. XCII.* præclare monet, quod ii, qui lacte uti velint, latus debeant habere venas & apertos viscerum meatus. Nocet vero lactis usus maxime iis, qui calculo tam renum, quam vesicæ laborant, quia caseosa, quam lac continet, materia ad calculi concretionem non parum contribuere videtur. Et quod de lacte dictum est, id quoque in-

telligi debet de usu ovorum, quæ omnino sanis & robustis, & qui integrum habent ventriculum, optimum nutrimentum, si sorbilia fuerint, præbent: nocent vero quam maxime corporibus repletis & ubi ventriculus scatet corruptis, viscidis & acidis humoribus, ubi facile in corruptionem & coagulum abeunt, quare febricitantibus & hypochondriacis eorum usus nunquam non malo & detrimento est. Et quemadmodum, secundum HIPPOCRATEM, corpora impura quo magis nutriveris, eo magis læseris: ita etiam ventriculum, quo magis nutriveris, eo magis læseris.

33. A cibis veniendum ad potum est, isque vel aqua vel cerevisia vel vinum est. Sicut vero & corpora ratione temperamenti, ratione climatis & cæli, quo vivunt, ratione ætatis & dispositionis ad morbos mirum differunt, ita etiam is vel ille potus magis vel minus ipsis conveniens est & corpus mutat in pejus vel deterius. Multum tamen hic facere consuetudinem negari nullo modo potest, utpote quæ, si subita ab uno potu ad alterum sit mutatio, corpori raro solet esse proficua; ceterum aqua est convenientissimus omnium animantium potus, cavendum vero, ne dura, tophacea ac gravis in usum trahatur, siquidem hæc calculorum generationi & viscerum obstructioni multum lenocinatur, eo, quod difficiliter progrediatur & facile in angustis meatibus stagnet. Observatum sæpius fuit, quod potus aquæ duræ & asperæ & animantibus & hominibus pernicialis fuerit, de qua militiæ dediti luculentum edere possunt testimonium. Sunt vero maxime duræ aquæ infestæ visceribus inque primis lienoso & vasculoso visceri, in cujus minimis vasculis, ubi hæret & stagnat, quam facile totum viscus in ingentem tumorem attollit. Scrophulas maximæ molis a duris & asperis aquis increescere in certis montium tractibus, ubi tales fontes scaturiunt, constans est adsertio. Maxime vero omnium cavendum est a stagnantibus, paludosis, putridis aquis, quæ non modo exhalatione prava & maligna aerem inquinant, verum etiam gignendis putridis morbis ac febribus aprissime sunt.

34. Ex genere vinorum alia sunt vel dulcia vel acida vel valde spirituosa. Ubi animadvertendum est, quod omnia dulcia plethoram augeant & parciore manu, ubi sanguis est exsuperans, danda sint; spirituosa vero, dum nimium sanguinem & humores commovent, calorem accendant & bilem acrem copiosam ingenerant, progignendis hæmorrhagiis, febribus ardentibus, biliosis, spasmodicis, doloribus, præsertim arthriticis, item convulsionibus idonea sunt. Quæ vero subtile acidum tartareum solvent, ut Rheumata aliaque, morbis ex acido & viscido incrementum dant, unde calculi, podagra, hysterici & hypochondriaci mali generationem promovere, præsertim si jam fuerit ad hos morbos ingens in corpore dispositio, alias si corpora sunt sana & fluxilia, tum bene transeunt emunctoria, nec facile, nisi excessiva quantitate, nocent, ut potius chronicas, quæ ab infarctu viscerum sunt, passiones, eorum usus egregie avertat. Quæ vero sulphure vaporoso scatent vina, nervos debilitant, & ad omnes capitis morbos, torporem, somnolentiam, cephalalgiam, hemiplegiam, paralyfin, epilepsiam viam præparant.

35. De cerevisiis id tenendum est, quod quæ nimio lupulo infectæ sunt, caput feriant, dulces vero & non fermentatæ tonum relaxando flatibus torminibus, que intestina distendant. Nimium vero alimentosa plethoram adferunt, excretionem minuunt & viscerum ac præsertim pulmonum infarctibus favent. At quæ valde sunt spirituosæ, iis qui ad spasmos, dolores & febres sunt proclives, minus conveniunt.

36. ILLUD vero in genere adhuc circa potum monendum est, quod eo frigido nihil ad morbos, eosque celeriter procurandos, sit præsentius, cum primis si corpus sudore diffuset & forti motu incauerit, nihil enim tam cito abeat in sanguinem calidum, quam frigidum humidum, nihil etiam tam subito vascula viscerum obstruere & sanguinem ac serum in motu & circulo sistere idoneum est, quam frigidus. Et hinc verissime scribit

CELSUS Lib. I. pag. 28. illud nosse oportet,

quod ex labore sudant frigida potio sit perniciosissima, atque etiam, cum sudor se remiserit, itinere fatigatis inutiles est. Ex potu itaque frigido liberalius in corpus calidum admisso repente ventriculi ac intestinorum funestæ inflammationes & sphacelationes consequuntur, quæ vel cito vel lentiori gradu, nisi mature medicina succurramus, hominem intereccioni dant. Historias eorum, qui aquæ potu perierunt, legere possumus apud MARCELLUM DONATUM Hist. mirab. Lib. IV. Cap. VI. Et certe nihil frequentius in praxi occurrit, quam quod, si primam morbi originem paulo accuratiori cura inquiramus, gravissimæ chronicæ passiones, hæcticæ, phthises, cachexiæ, spasticæ & flatulentæ intestinorum afflictiones, in feminis æque ac in viris, item atrophici ex potu frigido celeriter hausto prognatæ fuerunt. Quam maxime vero aquæ frigidæ potus femellis est noxius circa mensium negotium, quibus sistendis nihil est aptius, ut perire JOH. LANGIUS Lib. II. Ep. 51. monet.

37. UTI vero corpori calefacto nunquam expedit frigidum potum copia ingerere: ita etiam illud noxium atque perniciosum est, si in febribus, aut intermittentibus aut continuis, id fiat. Evenit hac ratione sapissime, ut adsumto copiose potu frigido in intermittentibus hydropes, abscessus & pedum œdematosi tumores inde fiant. In febribus continuis periculum est, ne singultum, vel etiam ventriculi inflammationem aut sphacelationem producat. In quodam Comite, febre continua laborante, teste FORESTO Lib. I. Cap. XV. copiosus aquæ frigidæ potus graves pectoris convulsionem induxit. Nocet vero frigidus potus porro maximo opere senibus & omnibus imbecillis & tenuibus, item crassis & valde obesis corporibus, feminis, puerperis, gravidis, infantibus & qui doloribus ex calculo, colica & podagra laborant, quos affectus semper exacerbant.

38. VLTIMO loco de abusu spiritus vini & liquorum spirituosorum, qui aquæ vitæ nominantur, quædam dicenda sunt. Quamvis etiam hic consuetudo sit altera natura ac spirituosus potus adfueris non adeo

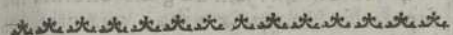
adeo nocere soleant, sicut in Polonia & Russia incolis cernimus, nihilominus experientia, optimæ veritatis magistræ, testimonio, nihil ex nocentibus potibus tantum detrimenti corporibus humanis adfricat, quantum a liberaliori liquorum spirituosorum abusu expectandum est. Quid enim naturæ ac fluiditati chyli & sanguinis ipso spiritu vini est inimicius? eo quod promte ipsis coagulum inducat atque adeo & chyli & sanguinis elaborationem impediat. Et quando tenacem ac viscidum producit sanguinem, dum humidum absumunt & ejus solidas partes coagulat, quid ad obstructions & meatus viscerum oclusos adeoque ad cachexiam, ac phthisin, hydropem, hecticam, atram bilem generandam aptius sit, non invenio? Nocet quoque in omnibus viscerum & capitis morbis & disponit ad epilepsiam, cephalalgias, convulsiones, tremores. Hoechstetterus Dec. X. cap. 6. scribit: *quidam de aqua vitæ Mariboli copiosius bibis & is paralyticus factus est; aliter, simili vitio laborans, apoplecticus, tertius, qui cacochymicus suis ac podagricus, totius corporis prurium sentiebat ac lassitudinem, cui issterus, dyspnæa ac tandem mors supervenit.* Quando corpora aperiuntur, quæ continuo spiritu vini usa fuerunt, neglectis carne aliisque eduliis, tunc ventriculus, intestina, omniaque interiora contracta & rugosa inveniuntur, hepar induratum, pancreas aridum, corpus exsuccum & bilis concreta visitur.

39 Postremo ex causis non naturalibus, & quæ ad vivendi rationem spectant, maximum momentum in creandis morbis motus & quies, somnus & vigiliæ adferunt. Et sicuti motus atque exercitatio corporis, circulum ac impulsus sanguinis egregie promovel & excretionem, præsertim perspirationem conciliat, ita nimia quies & vita sedentaria ad plethoram morbos chronicos, viscerumque obstructions viam parant amplissimam. Nimia vero vigiliæ corpus viribus exhauriunt & capiti maxime nocent. Ex quibus omnibus facile intelligitur, quod varium vitæ genus, quo homines utuntur, multum ad morbos producendos contribuat. Qui

vitam sedentariam agunt, ut professores, studiosi, monachi, itemque sartores, sutores, textores, nec non, qui in aere valde humido & vaporibus repleto degunt, ut fullones, olearii, balneatores, pisatores, zythopeptæ, lotrices, ob fibrarum tonum relaxatum, circulum sanguinis tardiores, transpirationis defectum & feri impuri accumulationem, ad scabiem, scorbutum, capitis dolores, morbosque putridos, vermes, hæmorrhoidum fluxum præparata habent corpora. Qui vero se fortiter motu exercent, ut cantores, cursores, agricolæ, athletæ, bajuli ad inflammationes, phthisin, hæmoptysin, hæmorrhagias & asthma sunt proclives. Quicumque aere fruuntur metallicis vaporibus repleto, ut vitriarii, inauratores, specularii, pictores, figuli, stannarii, lapidicidæ, fabri murarii, gypsarii, ob spasmodicam constrictionem nervosarum partium facile in asthma & colicam convulsivam, tabem, contracturam, paralytin incidunt. Milites ob multas aeris injurias & mutationes tempestatem, quibus expositi sunt, virium prostrationem patiuntur, cutisque tonum adeoque transpirationis negotium plane interrumpunt, unde morbis epidemicis, febribus castrensibus, dysenteris & iis, qui ex transpiratione prohibita & corruptione humorum proficiuntur, sunt obvi. Mulieres sedentariæ vitæ addictæ, adfectus circa mesenterium spasmodicos perferunt, eruditi ob nimium laborem & meditationem caput debilitant, hinc si morbos patiuntur, caput inprimis affligitur.

40 Ex iis omnibus, quæ hæcenus adduximus, clarissime apparere arbitror non modo aerem, sed & alimenta sanum corporis nostri statum mutandi & morbos varii generis inferendi potentia esse instructa. Quo magis intelligitur, quam necessaria sit rerum naturalium accuratior disciplina cuivis, qui solide in artis operibus se exercere velit. Is enim maximam adhibere debet curam, ut secundum ductum Hippocratis ejus loci, ubi medicinam facit, situm, aeris, aquarum indolem atque naturam & victus ac

vivendi rationem probe perscrutetur, si-
quidem hac ratione non modo cognoscet,
ad quos peculiare morbos certæ regiones
inclinant, sed & medendi rationem cer-
te multis locis peculiarem, nec non fun-
damentum corpora a morbis præservandi
inde trahet ac desumet quam felicissime.
Apparet quoque ex hisce, quam male hi
doctores sacris medicinæ initiandis sibi
consultant, qui solidam rerum naturalium
scientiam nullius usus ac fructus esse in
medicina, sine ulla ratione adseverant.

DISSERTATIO V.

D E

VINI HUNGARICI EXCELLENTE
NATURA, VIRTUTE
ET USU.

S. I.

Quum excellentem Hungarici inque
primis Tockaviensis vini naturam
virtutem & usum exponere consti-
tuerim, plures fore arbitror, qui rem ab
officio medici plane alienam me suscepisse
existiment. Nam perversa illa opinio
plurimorum mentibus inhæret & præser-
tim vulgi animum irrepfit, a medico non
nisi medicamenta, eorumque formulas
& varias compositiones pharmaceuticas
expectandas esse; vina vero & id genus
alia inter alimenta magis esse referenda,
quorum usus ad medicum non adeo sin-
gulariter pertineat. Verum enim vero
quum medicus, qui valetudini & tuen-
dæ & instaurandæ præesse vult, omnia ea
ex rerum natura, quæ ullo modo prodes-
se vel etiam nocere possint, scopo suo ac-
commodare debeat; ex ipsius re omni-
no esse videtur, ut non tantum ex phar-
macia, sed etiam ex alimentorum gene-
re & diætetico fonte ea meditationi &
perquisitioni paulo subtiliori subiciat,
quæ magnam vim & efficaciam tam in a-
vertendis, quam sanandis morbis atque
in integritate corporis conservanda possi-
dent, in quibus vinorum genera propter

egregiam, quæ iis inest, virtutem & mi-
rabilem operationem primum omnino ac
principem locum obtinere, non est, quod
amplius dubitemus. Atque ego quidem
in hac sum sententia, medicum, qui
aliquid solidi & laude digni in medendo
præstare velit, longe tutius & consultius
agere, si laborantibus auxilium ferat
alimentis & prædiis diæteticis, quam
si ea ipsa ex medicamentis validioribus,
magis activis & naturæ corporis humani
non adeo amicis adhibeat. Nam si anti-
quissimorum & qui methodicæ imprimis
sectæ addicti fuerint, medicorum mo-
numenta consulimus, hos ipsos suas
curationes ex diætâ petitis remediis ma-
ximam partem instruxisse deprehendi-
mus. Nam inedia, abstinencia, motu
& exercitatione corporis, quiete, frictio-
nibus, balneis, mutatione cæli & aeris,
convenienti victu, aquarum & vini po-
tu contra graves etiam & chronicas pas-
siones non sine insigni successu pugna-
bant, rariusque medicamentis & rarissi-
me validioribus utebantur. Qua in re op-
timos hos artis magistros ac professores
nos hodieque sequi & imitari debere per-
suasissimus sum. Qua de causa nobilem
hanc materiam de vini Hungarici na-
tura virtute & usu evolvere & expla-
nare in præsentem constitui; ea imprimis
ductus ratione, quum ejus usum ubique
jam invalescere magnique æstimari vi-
deam.

2 Prius vero, quam excellentes vini
Hungarici in corpore sano conservando
& minus firmo, restituendo virtutes
ante oculos ponam, historiam physicam
de hujus vini solo natali, cultu & præ-
paratione hoc loco prætexere commo-
dum mihi videtur. Amplissimam Hun-
garicæ regionem in inferiorem & superio-
rem dividi, cuius vel leviter rerum geo-
graphicarum gnaro non poterit esse igno-
tum. Ultraque vinorum nobilium, imo
optimorum feracissima est, quæ tamen,
quum inter se non parum ratione indolis
ac virtutis differant, singula breviter
strictimque considerare oportet. Quod at-
tinet itaque ad Hungariæ inferioris di-
strictus, ubi vites coluntur & vina præve-
niunt, maxime Soproniensis recensendus

venit, qui vinorum est feracissimus, inter quæ tamen palma maxime tribuenda est iis, quæ in lacu Neosidlenfi progignuntur, omnium sane delicatissima. Nam soli hujus ingenium producendo optimæ notæ vino quam maxime accommodatum est. Siquidem hic locus multis montibus stipatur saxosis, arenosis, copiosa sulphurea terra imprægnatis, e quorum etiam radicibus minerales aquæ subinde scaturiunt. Crescit ibi generosissimum vinum Goldbergense. Minori in pretio habentur vina eorum montium, qui solem occidentem respiciunt atque arborum multitudine vestiuntur. Et tales quidem sunt, qui in terris pago Wohndorff vicinis exstant, quorum vina Goldbergenfibus multum sunt inferiora, quoniam hæc terra non tam fecunda est, limoque inertifcatet. Neque pagus circa Gros- & Klein Hofingen prætermittendus est: atque hinc est, quod incolæ iis loco ordinarii potus utantur. Nam in genere hoc loco sciendum est, plerosque Hungariæ incolas minus frequenter vina generosa & optima ad quotidianum usum transferre, quam perpauci calidissima æstate & qui corpus multo labore exercent, sine sanitatis offensione ea ferre possint, præsertim tanta in copia, quanta ad sitim levandam requiritur. Si vero utuntur generosis admiscendo aquam iis tale inducunt temperamentum, quod suæ quisque valetudini proficuum arbitratur. Quem morem etiam colli videmus a reliquis gentibus, quas natura faulrix vinis valde generosis instruxit. Nam & Hispani, Itali & Galliararius illud merum hauriunt, sed pro potu ordinario aqua admixta diluunt atque attemperant.

3 Ex inferioris Hungariæ vinis commemoratione digna sunt ea, quæ trans Danubium in tractu Pofonienfi progignuntur, quorum nobilissimum habetur illud, quod in vicinia St. Georgii civitatis ex terra ibi valde lapidosa editur, & duplex est; alterum ex uvibus selectioribus & maturioribus expressum, saporis delicatissimi, vocatur Ausbruch, & caro admodum venditur pretio; quum illud, quod ex uvibus non selectis vulgari modo præparatur, vilius habeatur. Po-

stea vina, quæ natales suos ad terram Rustensem & vicos Besingen, Modern, Razenberg referunt, optimæ notæ sunt, & ob salubrem usum & præstantem vim ab incolis pariter ac exteris magni æstimantur. Vina Pofonienfia, & maxime id, quod vocatur Roster, peculiarem in eo habent proprietatem, quod minus commode aeris liberiore ac diuturniore accessum ferre possint: mox enim inde colorem, qui ex aureo in brunum transit, nec non saporem suum mutant.

4 Accedimus jam ad generosissima illa superioris Hungariæ vina, quæ crescunt in iis locis, quæ appellantur civitates submontanæ, in comitatu Zempleniensi sitæ, quarum nomina sunt Mad, Tolezua, Benye, Talya, Schadan, Kereslur, Tarzal, Serensch, & Tockay. Vina omnia, quæ ibi crescunt, submontana nunt ^{nur} Tockaviensia appellantur, quoniam in eo præjudicio mercatores versantur, ut a popularibus fide dignissimis accepi, vinum, quod circa Tockay provenit, reliquis submontanis esse præferendum, quum tamen omnia fere sint æqualia, utut non negandum sit, quod spectans ad meridiem certa pars hujus promontorii, ex 600. passibus constans, excellentissimi vini genitrix sit. Deinde celebris est ille districtus vinearum in territorio civitatis submontanæ Tarzal, qui se extendit in latitudine ad 3000. passus, in longitudinem vero circiter 9000. passus patet. Hæc duo loca sibi vicina vocantur ber Buderberg, & quamvis hæc vina, in Buderberg Tarzaliensi & Tockaviensinata, habeantur præstantissima, non tamen hujus vini adeo parva quantitas est, ut secundum vulgarem & usu receptam opinionem Augustissimi Imperatoris mensæ tantum inserviat, quum rex præter unam vineam non possideat, ceteram autem vinearum partem comites, nobiles, harum civitatum incolæ, imo rustici in possessione habent. Præter hæc loca sunt multe aliæ civitates hisce vicinæ, in quibus vinum etiam valde potens ac generosum, optimi saporis & egregiæ salubritatis crescit, utut Tockaviensi & submontano paulo inferius, ejus naturæ est, quod in vinetis Zackmai ensibus producit. Nec

inglorium est Mischkotienſe, cujus præſtantia in famam dedit mediocre oppidum, Miſchkotz dictum. Tockavienſium præſtantiam æmulari etiam videtur Tarnavienſis, & quæ circa Groſſvardein ſaris benigno ſolo educantur.

Propoſitis ſic vinorum inferioris & ſuperioris Hungariæ optimorum natalibus, ſequitur jam, ut de uvis earumque indole, quæ ſuaviſſimum hoc neſtar proferunt, quædam inferamus. Has fere omnes ſatis commodè duas in claſſes diſſeſci poſſe exiſtimo, quæ quidem differentia maxime in Sopronienſibus & Poſonienſibus animadvertitur, quarum una uvas valde nobiles comprehendit. Inter illas eminent, quarum ſuccus ſaporis dulcedine delicatiori palato miſce blanditur, & quas incolæ vocare ſolent Augſter-Muſcateller Mener, und Gengbutten. Grauben. Ad ignobilioreſ referendæ ſunt uvæ albæ & cœruleæ, quarum ſuccus non tanta dulcedine gaudet, ſed ſub æſtate non adeo fervida aſteri quippiam in lingua relinquit. Præſtantiffimæ ſunt illæ uvarum ſpecies, quæ Augſter vocantur, & mutantur nomen ſuum partim ab ingni magnitudine baccarum, quæ ſæpius pollicem adæquat, partim etiam a tempore maturationis, quod plerumque in principium menſis Auguſti incidit. Nulla enim regio inferioris Hungariæ uvas tam cito & expedite maturat, quam terra Sopronienſis, maxime ea, quæ lacum Neofidlenſem ambit. Hinc etiam Senatus Sopronienſis harum uvarum primitias quotannis primo diē Auguſti Romano Imperatori offerre ſolet. Incolæ has uvas ſemipaffas dicunt Mandele, iſſque utuntur loco paſſularum majorum, quarum ſaporem mira ſimilitudine expriment. Cæterum de hiſce uvis illud notari mereatur, quod quædam ex illis baccas obtineant paulo minores, & quæ vix ſeminis cannabini magnitudinem ſuperant. Sed tamen earum parvitas generoſitati nihil detrahit, nam ſi ad maturitatem perveniunt, ſaporis ſuavitate non cedunt majoribus. Ad nobiles uvas, præſtantioris vini generices, pertinent etiam Moſchattellinæ, quæ nomen ſuum debent ſucco, quem alunt, delicatiſſimo, qui & ſapore

& odore nucem moſchatam æmulatur. Magnitudinem præ ſe ferunt cocculorum orientalium & colore leviter ruſcente tinctæ ſunt. Quod ex iis paratur vinum, germanice Muſcateller-Mein vocari ſolet. Ad has proxime accedunt eæ, quas dicunt Mener, vel Mepran-Meintrauben, quoniam ſucci, quem intus ſovent, ſapor & odor herbæ majoranæ valde ſimilis videtur. Velantur baccæ tenui, tenaci tamen tunica, cui puncta nigricantis coloris interſperſa ſunt. Vinum præbent ſpiritu & oleo plenum palatoque gratiſſimum. Sequuntur tandem uvæ, quas vocant Gensbutten-Trauben, quarum baccæ cræſſa & virideſcente teguntur membrana, & formam habent papillis caprinis ſimilem. Succo abundant copioſo, qui maxime dulciariorum uſui inſervit.

6 Quod vero attinet uvas vilioriſ notæ, harum in numero ſunt albæ & pallidæ, quibus a tunica, qua veſtiuntur, pellucida & alba nomen obſigat. Succum ſovent copioſum, ſubdulcem, virtute tamen debiliorem. Huic generi viliori etiam adſcribendæ ſunt rubræ ſeu cœruleæ, quarum proventus maxime in terra Sopronienſi & Budenſi exuberat. Nomen gerunt ab exteriori rubra ſeu cœrulea pellicula, unde vocantur die blaven oder rothen Mein-Trauben. Succus earum paulo adſtringens eſt & aciduſculus.

7 Recenſitis jam variis uvarum, quas Hungaria ſuperior & inferior alit, ſpeciebus, proximum eſt, ut quomodo varia ex iis præparentur viæ & muſti ſpecies, paulo clariſus exponamus, præſertim, quum per paucis hic conſciendi modis notus ſit, quem a fide digniſſimis popularibus accepimus. Primum & delicatiſſimum præparant ex uvis, quas vocant Augſter-Trauben, quod ab incolis vocatur eſſenz. Colligunt ſigillatim uvas, ultra conſuetum maturationis gradum excoctas & ſemipaffas, quas etiam interdum, ſi ſolis calore non ſatis ſiccate fuerint, mitiſſimo furni calore committunt, ut magis ſuaveſcant, eaſque a racemis revuſſas torculari ſubjiciunt, cujus forti preſſione ſuccus elicitur, neſtaris ſuaviſſimi æmulus, qui exacto deſpumationis tempore vinum præbet generoſiſſimum, oleoſum, quod

quod diu dulce manet & spatio unius anni demum defecatur, caroque venditur pretio & magnatum mensæ inseruit, quod mercatores pro aliis vinis perficiendis emunt. Secundum genus dicitur Ausbruch, quod paratur ex uvis nobilioribus invicem collectis, ex quibus, separatis racemis, torculari identidem exprimitur succus dulcissimus, cui post aliquot dies fervefacto adjiciunt uvæ semipassas, ita fervente musto dulcedo uvarum passarum extrahitur; vinum fit dulcissimum, oleosum, saporis gratissimi, cujus dulcedo valde diu immutata durat. Tertium genus est, quod conficitur ex puro musto nobilium uvarum, quod fermentatum dat vinum valde spirituosum, minus dulce, limpidum. Sequitur postea quartum genus, quod ex diversis uvarum speciebus, nobilibus & ignobilibus, parant, & sic mustum copiosum acquirunt, quod perfecta fermentatione vinum præbet mediocre, quod nec nimis aquosum, neque etiam nimis generosum aut dulce est, præstantia tamen vino Rhenano palmam dubiam reddit. Ex vilioribus pallidis parant mustum, quod fermentatum cedit in vinum cibarium, quo maxime incolæ utuntur, quoniam liberalius haustum non adeo facile ebrietatem inducit. Ex rubris seorsim etiam parant vinum, dum succus ex contusis uvis exprimitur, qui rubris pelliculis per aliquot dies stat superfusus. Ex musto fit vinum rubrum, saporis quodammodo adstringentis. Hæc omnia vina quo diutius servantur, eo præstantiora fiunt & fortiora, & odore quodam naturali & proprio prædita sunt.

8 Vera sic & speciali vini Hungarici historia descripta, liceat nobis jam in peculiare vites, proprietates ac virtutes eorum inquirere, quibus ab aliis vinorum generibus distinguuntur, eorumque, quæ in supra memorata historia continentur notabilia, genuinas rationes invenire ac reddere. Primo vero omnium essentielles hujus vini characteres & notæ enumerari merentur, quæ sunt primo, quod hæc vina præ omnibus aliis valde sint spirituosæ; secundo, quod quædam, præsertim generosiora, ut fere sunt die Essentz und der Ausbruch, diutius servant suam dulce-

dinem, alia vero non ita: tertio, quod peculiari aromatico odore & sapore prædita sint: quarto, quod vim habeant diaphoreticam, roborantem, & liberalius etiam hausta nullum dolorem in capite vel languorem in artubus relinquant, sed potius totam corporis naturam roborant: quinto, quod generosiora non vaporem contrahant, atque in vitris clausis optime per multos annos conserventur.

9 Primum itaque dispiciendum venit, unde tanta vini Hungarici, præsertim quod in superiori tractu crescit, excellentia dependeat, ut plurimorum, Italici etiam, Hispanici & Gallici vincat præstantiam: quod vero in inferiori Hungaria provenit, Germanicis omnibus palmam reddat dubiam. Cujus rei causam altius investigare, non adeo difficile vel operosum erit, si considerate ac diligenter nobiscum reputemus, Hungariam regionem esse ita a natura comparatam, ut omnibus iis prædiis instructa sit, quæ ad generosi ac potentis vini essentiam unice requiruntur. Sita est fertilissima hæc regio in illo orbis terrarum spatio, quod gradu elevationis poli quadragesimo & quinquagesimo describitur, imo posita est in ejus medio, quod tabulas geographicas vel leviter insipienti in oculos incurrit. Jam vero perpetuæ observationis res est, certoque experientiæ suffragio compertum habemus, has regiones, quæ intra quadragesimum & quinquagesimum gradum elevationem poli habent, vinis nobilissimis progignendis maxime esse idoneas. Nam si universam Europam per omnem ambitum usque ad ejus fines perlostramus, oculorum sane judicio constat, hanc lætissimam cæli regionem sibi subjectam habere Portugalliam, Hispaniam, Galliam, Italiam, magnamque partem Germaniæ, Austriam, Styriam, Carinthiam & fere totum tractum Rhenanum, Hungariam, Transylvaniam & eximiam partem Græciæ, quas terras, continuo & coherente tractu exporrectas, vina omnium præstantissima proferre animadvertimus. Cujus rei ratio non abstrusa videtur; nam sub hac poli elevatione sitæ terræ fecunditate fere omnes superant, propter maximam temperiem, qua

gaudent, quæ omni propagationi, fecunditati & augmento eorum, quæ e terra nascuntur, est accommodatissima. Hæc vero consistit in abundantia subtilioris humiditatis & efficacia caloris solaris: illa ad nutritionem & augmentum, hæc vero ad crescentium rerum perfectionem, coctionem & maturitatem confert. Est enim hisce in regionibus efficacia solis operatio, quam in reliquis, quarum situs in septentrionem declinat, quæ parcissimo solis calore fovetur.

10 Ea nimirum in varianda vinorum indole solis vis est & efficacia, ut in reliquis causis, quæ ad nobilitandam & exaltandam eorum virtutem conspirant, primum ac principem locum tueantur. Quemadmodum enim ejus calor universalis quasi naturæ instrumentum est, quo in augmentandis & perficiendis vegetabilibus utitur, quo secunda reddit animantia, eorumque vitam custodit: ita maxime ejus calor paulo penetrantior in excoquendo & dulcificando uvarum acido succo fere omne fert punctum. Sol enim paulo altior & perpendiculariter postus aeris & ætheris fluidum in vorticofum & celerrimum motum abripit, & nobilissimum nutricium succum ita attenuat atque expandit, ut tenuissima radicem ora subire possit. Deinde eundem, ostiis radicum susceptum, per angustias filamentorum & tubulorum, quibus vitium compages contexta est, vi propellit mirifica, ejusque progressum ad diffusas racemorum propagines insigniter adjuvat. Denique etiam succum intra uvarum folliculos collectum amplius resolvit, torquet, attenuat, pleniusque elaborat ac perficit, ut tandem sublata cruditate plane dulcescat. Quo fortior itaque solis est in succum vitium nutritioni destinatum operatio, eo perfectiorem eum fieri nullum est dubium. Patet ex hisce facile ratio, quare in regionibus, septentrioni valde vicinis, uvæ non facile dulces fiant & maturefcent, nec vinum generosum ibi possit produci, & cur sub ætate frigidiuscula vina debilia, acida & languida, sub ætate autem calidiori generosa & spirituosâ evadant.

11 Neque vero solus calor solis, licet
Offm. Opusc. varii argumenti.

sit ferventissimus, progignendis optimis vinis aptus est. Adspiciamus jam tantummodo eas regiones, quæ intra trigésimum quintum & decimum quintum elevationis poligradum sitæ sunt, in quibus Barbariam, Lybiam Indiamque hoc loco nominasse juvat, quibus intensior solis æstus graviter incumbit. Nihilominus ibi admodum rarus vini est proventus, aut si quæ proveniunt, non tanta excellunt virtute, quantam ea obtinent, quæ sub temperatiori cæli ingenio nascuntur, cui Hungariam aliasque regiones subjectas esse commemoravimus. Neque deficit ratio: nam calidissimis hisce in regionibus rarius cadunt pluvix, & si cadunt, per multos menses continuant, gravesque fiunt inundationes, quibus irrigatæ terræ quandam fecunditatem concipiunt. Jam vero inter omnes constat, potissimum esse pluviales aquas, quæ vegetantibus, maxime etiam vitibus, genuinum pabulum & nutrimentum præbeant; si itaque eas deficiunt & vites convenienti nutrimento defraudantur, hæc solis vehementiori calore quasi torrefiunt: si vero pluvix adsunt continuæ, deficit æstuans solis calor, neque etiam nimia humiditas fecundationi & perfectioni vegetabilium idonea est, sed potius humiditatis & caloris temperamentum ad eam requiritur. Quapropter in lucis temperatæ zonæ subiectis, ubi temperies caloris & humiditatis non deficit, omnes plantæ, vegetabilia & vites optimos ferunt fructus. Quare etiam non mirum est, Hungariam fere omnes regiones fecunditate superare & optimæ notæ proferre vinum. Regio quidem hæc torquetur sæpius certis temporibus, imprimis interdiu, incredibili calore, qui incolis multam creat molestiam. At diem calidissimum nox sequitur paulo frigidior, qua sub forma roris aqua in forma vaporum in atmosphæra contenta & solari calore valde attenuata descendit, qui totam terram mira fecunditate imbuat, atque in vitium sanguinem & succum convertitur.

12 Neque vero solus est cæli calidioris favor solisque benignitas, cui adscribi debeat vini Hungarici excellentia, sed

sed etiam in ejus societatem venit ipsius soli natalis indoles & conditio. Nimirum ad generosioris vini efformationem non sufficit blandum cœli ingenium, nisi conspiret conveniens terræ temperamentum, & quo ingens vinorum differentia proficiscitur. Quemadmodum enim frumentorum semina, licet etiam vegetissimum solis calore experiantur, latam in messem ægre efflorescunt, nisi opportuno solo excipiantur: ita etiam ad efficiendam vini præstantiam ac nobilitatem parum valet convenientissima cœli inclinatio, nisi a favorabili terræ genio secundetur. Quando autem vividior solis operatio solique opportunitas conveniunt, admirabilem sane in amplificandis vini dotibus exserunt efficaciam. Ante omnia igitur illud animadversione dignum est, quod nobilissima Hungariæ vina, quæ maxima in celebritate sunt, & reliquarum virtutem longissime exsuperant, nascantur in summis montium jugis, solem orientem vel meridianum respicientibus, inque fluviorum confinio positis, quorum etiam terra admodum arenosa & copioso sulphure imprægnata est. Hæc autem locorum positura, hæc soli indoles ita omnino comparata est, ut generosissimo vino perficiendo quam maxime inserviat. Primo enim scire oportet, montes altissimos, quorum facies in orientalem vel meridionalem plagam directa est, vini feraciores esse aliis locis humilioribus vel etiam montosis, quorum situs ad solem occidentem propius accedit. In illis aer spirat purissimus, nullisque peregrinis effluviis contaminatus, illi ab omni ventorum septentrionalium injuria immunes sunt, dumque præruptis jugis vividiores solis radios excipiunt & versus se invicem reflectunt, calorem augent, conceptumque diutius retinent. Aer autem purus, vegetus & solis calore extenuatus succo nutritio uvarum se intime miscet atque insinuat, ipsique subtilitatem & quandam spiritusascentiam conciliat, vinaque maxime salubria reddit, ut promptius minimos etiam corporis humani tubulos tam secretorios, quam excretorios transeant. Subtile & æthereum hoc prin-

cipium vinis admixtum efficit in partibus nostri corporis solidis quoddam robur ac vigorem, ut sanguinis & humorum circuitus facilitetur. Nam tenuissimum & æthereum hoc elementum quo majori in copia liquidis & potulentis inest, eo majori salubritate ea aliis præstant, quod ipsis etiam in aquis animadvertimus fontanis, maxime vero mineralibus, acidulis, thermis, quæ efficaciam suam in medendo & a salubus & maximam partem a principio æreo æthereo, quod accedente vel levi calore vel motu bullarum copiosissimarum auctor est, quæ vitri parietibus adherent & foras erumpunt. Quo spirituloso principio si gravata fuerint, longe interiores evadunt, & saluberrima earum virtus multum elanguescit. Præterea & aer purus ac defœcatus & solis æstus efficacior in causa est, quare omnia ea, quæ in editioribus & montosis locis succrescunt ac germinant, & teneriori habitu & nobiliori virtute splendeant, quam quibus solum natale humilium valdeque depressum & planum obtrigit. Plantas in montibus & altioribus locis crescere saluberrimas, roborante & aperiente virtute præditas, artis medicæ periti optime norunt. Frumenta, quæ ibi nascuntur, tenuiori cortice esse donata, ac meliorem & copiosorem farinam dare, fœnum quoque & gramina ad nutrienda jumenta & nobilium lac præbendum esse aptissima, in re œconomica versatis perquam notum est.

13 Ego vero hoc loco & occasione egregium illud argumentum, quod videlicet ad præstantiora vina generanda loca montosa & declivia, & ubi in eorum radicibus flumina feruntur, sint aptissima, paulo explanatius evolvendum esse arbitror. Nam si loca natalia eorum vinorum, quibus naturæ benignitas Germaniam nostram fortunavit, consideramus, observare licet, nobilissima vina in tractibus montanis, maxime soli orienti vel meridiano oppositis, circa flumina, quæ infra transeunt, prognasce, & aliis etiam propter nobilissimam virtutem vingo proferri. Equis enim nescit, in Franconia Wirtzburgense, Wertheimen-

se, Klingenbergenſe, quæ omnia in montibus Moeno vicinus proveniunt, ceteris eſſe ſuperiora? Quorſum etiam ſpectant vinum Nierenſteinſe, Hochheimſe, Muchelbachenſe, Cocheimenſe, quæ non procul a Mœni fluvio producuntur. In montibus circa fluvium Rheni poſitis prodeunt Bacheracenſe, Rudelshheimſe, Laubenheimſe, Johanneſbergenſe & hujus generis plura. Circa fluvium Mœſæ quæ creſcunt, ex his celebrantur Duſemundenſe, Selleri; circa fluvium Kocher proveniunt etiam nobiliſſima Neccarina; in montibus, quos tranſiit fluvius Albis, optima vina, quæ ſuppeditat Bohœmia & Miſnia, proferuntur. Eodem modo res habet cum vinis Auftriæ, quorum præſtantiora in locis montanis circa Danubium exſtant. Patet hinc etiam ratio, quare vinorum circa lacum Neofidlenſem optimorum ſit proventus, & loca illa ſuperioris Hungariæ ſubmontana, ubi generoſiſſimum & Tockavienſe vinum abundat, ſuperius enumerata, in conſinio fluviorum præſertim Teyſſe poſita ſint.

14 Sequitur jam, ut hujus ſalubritatis & excellentiæ vinorum, quæ in montibus fluviiſ vicinis producuntur, cauſas, & quare in locis planis & humilioribus non tanta bonitate gaudeant, inquiremus. Nos in ea ſumus ſententia, præſtantiam & ſalubritatem vinorum præter ſolis efficaciam etiam nutrimento vitium teneriori & ſubtiliori deberi. Quum vero omne plantarum alimentum ex aqueis & tenuioribus ſulphureis pinguibuſ paribz ſit compoſitum, facile inde judicare licet, quæ ad ſubtilem reddendum nutrimentum ſuccum & præbendas particulas aqueas ſulphureas pingues tenuiores, levioresque conferunt, ea etiam ad nobilitatem & ſalubritatem vinorum præſtandam eſſe aptiſſima. Jam vero quum montes expoſiti ſint nocturnis roribz, qui circa conſinia fluviorum ſunt abundantiffimi, & ſubtiliſſimam & æthereo principio intermixtam aquam ſovent, non mirum eſt, rorem optimum eſſe nobiliſſimarum vitium nutrimentum. Fatendum quidem eſt, rorem nocturnum per ſe ad nutriendas vites non ſufficere, ſed pluviz

ut accedant neceſſe eſt, quæ plenius nutrimentum toti vitium compagi afferant. In eo tamen poſita eſt differentia, quod copioſa pluviz, in locis planioribus collectæ & diu ſtagnantes, ſitum & putredinem contrahant, valdeque craſſum & impurum nutrimentum reddant. Ubi vero poſt humectationem terræ, quæ vites alit, citius delabuntur, nulla harum ſtagnatio, nulla corruptio locum invenire poteſt.

15. Diximus etiam ſupra, ipſius ſoli naturam atque indolem diverſam multum facere ad differentis vini, nobilioris vel ignobilioris, proventum, quod jam plenius & accuratius evolvendum erit. Conſtat nempe ipſius experienciæ & oculorum teſtimonio, nobiliſſima vina, ubicunque terrarum creſcant, natale ſolum habere terram non valde pinguem, craſſam, luſoſam, nigram & viſcidam, ſed potius ſaxeam, arenolaſam, calcaream, vel ſciſſilem lapidem. Videtur quidem primo intuitu ejuſmodi terra valde infœcunda & ſterilis, & progignendis ac ſœcundandis plantis & fruticibus minus idonea; ſed tamen res aliter habet cum vitibus, quæ ſi nobiliſſimum ſuccum ferre debent, utique talis terræ indoles huic rei aptiſſima eſt, & quidem eas ob cauſas, quia arenolaſæ, calcareæ & ſaxolaſæ ejuſmodi terræ diutiſſime retinent ſolares radios, qui hic concentrati radices blando ſuo calore fovendo efficiunt, ut nutrimentum per omnes ejus poros facilius tranſeat. Deinde dum per hujus generis terras quaſi per ſiltrum humiditates & pluviales aquæ tranſmittuntur, has iplas non modo attenuant, inque minimas partes diſſolvunt, ſed & craſſiores & rudiores partes ſeparant ac detinent, ut longe ſubtilior ſuccus nutritius evadat. Ubi tamen notandum venit, quod ejuſmodi terræ vinarum & montium ſimo & ſtercoracea materia ſingulis fere tribus vel quatuor annis probe imbuï debeant. Nam hæc ipſa utique pingue & ſulphureum principium, ſine quo nulla ſit ſœcundatio, ſuppeditant; ſed tamen ad purificationem & ſubtilitatem etiam hujus ſulphureæ & oleolaſæ materiæ ſolum arena-

ceum & calcareum multum confert. Ubi vero terræ sunt valde pingues, lutosæ & viscidæ, ibi nec depurantur satis aquæ pluviales, nec sulphur soli satis subtile redditur, sed integrum & minus defecatum canales & poros plantarum ac vitium subit.

16 In diversissima igitur soli natura, & quidem non sine ratione, diversi saporis, quo vina prædita sunt, eorumque salubritatis & insalubritatis causas positas esse existimamus. Neque enim ignotum est, mirifice inter se ratione saporis & odoris differre vina Rhenana, Franco-nica, Hungarica, Mosellana & alia etiam aliis esse salubriora; quam differentiam solo natali si quis adscribere velit, is utique non multum errabit. Dicit enim vix potest, quam dissidens planeque diversa sit natura atque indoles soli & terræ, quod vel ex colore, odore, textura, consistentia, porositate, crassitie, imo ex destillatione aliisque laboribus mechanicis & chymicis satis superque cognoscimus. Mirum itaque est, quod vineæ, quæ habent eundem solis aspectum, quæ etiam in ejusdem altitudinis montibus posite sunt, & ejusdem generis vites alunt, vina tamen ratione præstantiæ, salubritatis, saporis ac penetrantiæ admodum diversa proferant. In cuius rei illustrationem ut saltem unicum adducamus exemplum, notum est, vina, quæ circa pagos Hochheim, Kochheim & Cassel, e regione urbis Moguntiaë producuntur, nasci ex unius generis vitibus, quæ etiam eodem modo tractantur, eodemque prorsus sole foventur; nihilominus præstantia mire inter se differunt, ut longe etiam cariori pretio Hochheimense præ Kochheimensi & hoc præ Cassellano ematur. Quum vero nihil fiat sine ratione, valde credibile est, hujus differentia causam referendam esse ad soli diversitatem, quæ non adeo aperte in sensus incurrit. Et quum etiam vinum Hungaricum ratione saporis & odoris aliquid habeat præ aliis vinis peculiare sibi proprium, & spiritus etiam ex iis destillatus saporem & odorem exhibeat singularem, nullum sane dubium est, quin hoc soli natalis pe-

culiari naturæ sit adscribendum;

17 Accedimus jam ad virtutem vini Hungarici, præsertim Tockaviensis, explicandam, quæ etiam quodammodo peculiaris est. Nam plura vinorum generantur, ut Rhenana & Mosellana, quæ virtute diuretica & alvum solvente eminent. Hungarica vero diaphoretica, imo sudorifera virtute præ omnibus aliis excellunt quod quisque sanus homo experiri poterit. Nam si quis illud paulo liberalius atque etiam ad ebrietatem usque hauserit, mane totum corpus sudore diffuere observabit, si modo vinum bonæ notæ & purum fuerit. Quemadmodum vero liberior transpiratio & sordium in corpore superfluum excretio, quæ per corporis corticem, nempe cutim fit, omnium excretionum est præstantissima, quoniam totum corpus & universam sanguinis & humorum massam a sordibus depurat; ita vina diaphoretica saluberrima esse, quilibet facile judicabit. Liberior enim & vel ad sudoris eruptionem aucta transpiratio intensiorem & expeditiorem sanguinis motum sequitur, cordisque & partium solidarum sanguinem impellentium, robur ac vigorem indicat, quod utique ad tuendam valetudinem, eamque a morborum causis atque insultibus præservandam plurimum valet.

18 Præterea vinorum Hungaricorum salubritas eo manifestatur, quod nullum fere acidum in se custodiant, neque illud in primis viis relinquant, quemadmodum omnia fere Germaniæ vina id faciunt, adeo, ut ab iis omnes, qui imbecillem habent ventriculum, qui affectu hypochondriaco laborant, & ubi alvi est segnities, plane abstinere debeant. Quam nocivum vero sit acidum, ex alimentis in corpore relictum atque ad massam sanguinis traductum, res jam satis clara & inter medicos decisa est. Quis enim nescit, eam esse acidorum indolem, ut tunicas nerveas ventriculi & intestinorum arrodant, extractum ex alimentis succum præcipitent, alvum constringant, sanguinemque & reliquos humores ad crassitiem, spissitudinem & coagulum disponant, & arthritidis, rheumatismi, calculorum frequentissimam causam

constituant, in foeminis vero, dum saluberrimum mensium fluxum retardant, innumeris malis, quibus affligi solent, occasionem præbeant, quæ omnia a vinis Hungaricis non expectanda sunt incommoda. Alia vina, si destillantur, præsertim quæ in Germania proveniunt, tertiam circiter partem spiritus inflammabilis præbent, tres vero sui partes in cucurbita relinquunt, saporis valde acidi & austeri. Hungarica vero vina, quæ fermentationem subierunt generosiora fere dimidiam partem spiritus vini grati odoris exhibent, dimidia parte relicta subacidi dulcis saporis. Vina autem generosiora, oleosa & dulcia superioris Hungariæ, item der Dusbruch, non quidem tantam copiam inflammabilis spiritus suppeditant, sed præter phlegma insignem copiam magmatis viscidii dulcis præbent, quod siccatum & igni injectum flammam concipit.

19 Ex his elementis & ingredientibus vini Hungarici jam expositis quisque peritus medicus facile judicare poterit, quas alat in medendo virtutes, quibus corporibus, ætatibus & temperamentis conveniat, & quibus in morbis usurpari possit. Qua de re etiam, ut scopo nostro medico satisfaciamus, paulo fusius & distinctius agendum erit. Diximus in superioribus, ipsa vina Hungarica diversis modis præparari, & inter se quoque ratione nobilitatis differre, hinc etiam virtutes singulorum non esse easdem, sed differentes facile apparet. Nonnulla enim valde generosa & dulcia sunt, suamque dulcedinem diutius servant. Alia sunt tenuiora & spirituosiora, minoris dulcedinis. Dulcia maxime sunt recentia, & quæ in Hungaria superiori ex nobilissimis uvis proveniunt. Sed placet hoc loco, priusquam ulterius progrediamur, ante omnia inquirere, quare vina Græca, Hispanica, Italica, aliæque in regionibus calidioribus, etiam ex uvis optimis parata, dulcia non diu retineant suam dulcedinem, sed eam mox deponant, ita ut vel in fortia aceta degenerent, vel in valde spirituosiora vina convertantur; vina vero Hungarica, præsertim quæ ex arboribus submontanis superioris Hun-

garicæ ad nos veniunt, & quæ vulgo dicuntur Dusbruch, eam diutius servant. Etenim omnia musta, sive succi ex uvis recenter expressi singulari dulcedine linguam afficiunt, quæ tamen mox post fermentationem perit. Deinde omnia musta destillata parum vel nihil dant spiritus inflammabilis, post fermentationem vero, quum jam omnis fuerit finita, multum spiritus phlogisti exhibent, acido & tartareo phlegmate remanente. Quare vero vina Hungarica non ita deponant suam dulcedinem, sed eam servant, & cum vetustate generosa evadant, res scrutinio non erit indigna.

20 Supra jam memoravimus, diversis modis tractari & præparari vina Hungarica; ex qua peculiari tractatione erit etiam petenda ratio durantis illius dulcedinis. Nam ubi succus ex uvis nobilioribus & maturis semi passis & exsiccatis elicitur, qui essentia dicitur, diutissime manet dulcis. Deinde quando musto subdito calore ferventi immittuntur vix passæ vel aliæ adhuc recentes, dulcia identidem vina emergunt, quorum dulcedo diutissime durat. Quæ vero non ex siccatis uvis vel ex musto fervefacto proveniunt vina, ea utique, non secus ac alia vinorum genera effervescentia, gratum ac dulcem suum sorem amittunt, idque etiam fit in nostris regionibus. Nam si quis musta recentia calori vel igni admoveat, ut ex parte ebulliant, quemadmodum additis herbis, vina v. g. cochleariæ, enulæ, absinthii, melissæ parantur, non amplius ita effervescunt, sed dulcedine diutius linguam afficiunt. Eadem encheiresi in insulis Canariensibus vina, quæ dicuntur Dest, item Hispanica, vina de Tint, de Alicante incolæ parare solent. Causa igitur durabilis illius dulcedinis non est a natura, sed dependet ab artificio, ab igne nempe & calore, qui hunc peculiarem effectum producit, quod fermentationis actum præpediat, qua unio dulcium dissolvitur ac destruitur, ingensque mutatio ipsi musto ratione qualitatis inducitur. Fermentatio vero est nihil aliud, quam motus intestinus aeris & ætheris partiumque aquearum in musto contentarum, qui partes, in-

mixturam dulcium corporum constituent, dissolvit, particulæque acidæ et sulphureas terreaque, quæ inter se commixtæ dulcedinem formant, a se invicem separant, adeo, ut acidum incipiat in sulphureum ac terreum principium agere, unde fit ebullitio, spumescencia et evaporatio partium sulphurearum, nec non partium crassiorum terrearum in fundum dejectio: qui motus ebullitionis dum diu durat, acidum cum subtiliori sulphure et phlegmate sese intimius conjungit rursus, et vinum inde surgit, sive liquor acido spirituosus. Quodsi vero per calorem mustum ferverit, et ex parte ebullit, particulæ aereo æthereæ subtiliores aqueæ, quæ prima ac præcipua motionis illius intestinæ fermentativæ causa efficiens sunt, ex intimis multi poris exturbantur atque aufugiunt, unde necessario sequitur, ut partium liquoris dulcis salva et integra maneat textura ac dispositio, et inimica earum separatio impediatur. Quum vero non omne principium aereo æthereum et subtile humidum per fervefactionem evaporet, sed quedam pars ejus remaneat, impeditur quidem vehemens fermentationis actus, sed tamen remissior et lenior species fermentationis adhuc manet, a qua etiam defœcatio successiva et spiritusascentia blandior horum vinorum dulcium producitur.

21 Explicata sic dulcedinis, quæ vinis Hungaricis inest, ratione, jam longe felicius et clarius vires et virtutes horum vinorum peculiare deducere ac determinare licet. Vina itaq; dulcia generosa, quæ nihil fere in se habeant acidi, nec valde spirituosæ, sed temperata sint, corporis humani nature admodum amica et blanda observantur; eo quod omne dulce et temperatum nutritioni et succorum deperditorum restaurationi valde aptum sit: quare etiam lac, quod sensu medico dulce est, multum nutrit. Hinc hæc vina ad succum nutritivum chylosum temperatum blandeque spirituosum reddendum multum valent, unde si moderatori dosi usurpentur, nullum dubium est, quin succos nutritioni aptos reddant, et corpora exsucca et arida, imbæcillia etiam, alant ac nutrant, viresque

simul restaurent. Rectissime igitur ejusmodi vina medicis et sapientissima antiquitate lac senum vocantur, qui virium restauratione valde indigent. Deinde etiam eorum usus admodum salubris et utilis est iis corporibus, quæ vel ex nimia sanguinis profusione aut diuturno morbo, præsertim acuto, aut fatigatione corporis et animi luecos et vires amiserunt, viriumque amissarum et nutritionis reparationem expetunt, si nempe inter cibum parçiori manu, sed crebrius sumantur. Porro ubi digestionis vis est diminuta, ubi acidorum humorum est colluvies, alvusque stipata et adstricta, suppetias hæc vina ferunt desideratissimas. Nam subtili suo spiritu adaugent calorem, viscidaque dulcedine acidum contemperant et lubricas intestinorum tunicas reddunt, ut excrementorum progressus ac transitus fiat facilior. Quapropter summo cum fructu hypochondriacis, arthriticis, podagricis, quibus omnibus acida vina valde infensa sunt, illa exhibentur, quippe qui inde magnum levamen, quotidiana id testante experientia, persentiunt; siquidem hos morbos valde pertinaces ex tartareis salibus invicem concretis prognasci extra dubium est. Quod igitur acidum prima in regione collectum attemperent, atque impediunt, quominus cum particulis sanguinis coire et congregari possit, utique tartari generationem ejusque causas prævertunt et removen. Accedit etiam, quod intestinorum et ventriculi tunicis valde nerveis et exquisitori sensu armatis multum faveant, dum blanda sua visciditate eas oblinunt, ut a succis acidis corrosivis ibi stagnantibus non offendantur, vel earum læsio ab hisce jam inducta emendetur, partesque corrosæ demulceantur ac deliniantur. Denique etiam paulo liberalius sumta, modo non crebrius, non facile nocent, nec corpora, ut alia vina, ad morbos disponunt, sed eos potius, præsertim chronicos, præcavent. Nam quum circum sanguinis strenue promoveant, atque insuper perspirationem redant auctiorem, corpus a multis sordibus excrementitiis liberando id agilius et a-lacrius reddunt.

22 Quemadmodum vero nihil eminente quadam virtute agendi præditum in tota rerum natura existit, quod incongrue atque immoderate usurpatum non noceat, licet sit sua natura optimum: ita etiam cum optimæ naturæ vinis, Hungaricis quoque, comparatum est. Nam parcius uti eo debent, qui nimium abundant succo et sanguine, et ubi vasorum ingens est angustia, eaque succis referta, quoniam non modo eorum augment copiam, sed et dum in motum intestinum calidum eos coniciunt, ex ingente sanguinis turgescencia calores, anxietates, sanguinis congestiones, imo ad inflammationes viscerum internas dispositiones, febresque synochæ et sanguinis profusiones fieri possunt, præsertim si quis ea crebrius et immoderatus in usum velit recipere. Infensa etiam sunt, iis, qui ex motu et calore æstuant, vel ad choleram et vehementem iram proclives sunt. Vidimus ab ejusmodi vinis dulcibus et spirituosiss, in actu iracundiæ fortius haustis, inflammationem ventriculi subortam, quæ emetico imprudenter a medico exhibito adaucta intra paucas horas mortem induxit.

23 Accedimus jam ad vina Hungarica spirituosiora, quæ motum fermentationis sustinuerunt; ea prioribus calidiora esse, nemo facie in dubium vocabit. Hæc utique corporibus humidioribus, et ubi multum crassi phlegmatis in partium tubulis subsistit, sub moderatiori tamen semper usu, valde conveniunt. Hæc etiam digestionem primarum viarum labascenti calore et spiritusascencia sua valde succurrunt, inque morbis chronicis, qui ex atonia et nimia laxitate fibrarum proveniunt, in alvi fluxibus, flatulentis, in dispositione cachectica, affectibus paralyticis, colicis, opem ferunt exoptatissimam; sed ut moderatior eorum sit usus, providendum est. Et quemadmodum omnia calidiora sanguinem in vehementem motum concitant, cumque valde exagitant: ita sanguinei et cholericis, plethoricis atque ad vehementiores animi affectus proniores, iis ut parcissime utantur, necesse est, si ardeutes febres, sanguinis profluvia, conge-

stiones et inflammationes, itemque nimios conatus et motus ad hæmorrhoidales venas evitare velint. Novimus, quosdam plethoricos et vitæ sedentariæ addictos, qui iis frequentius usi fuerunt, in dorsi graves dolores incidisse, quos passiones calculosæ et ischiadicæ sequuta sunt, quibus deinde sanguinis missiones in pede, neque minus diluentia ac nitrosa profuerunt. Habent vero vina Hungarica generosiora id commodi secum, ut correctionem acidis et ponticis humoribus, si prima in regione stabulentur, dulcificantem medicinam præbeant. Nam corrosivos etiam mineralium spiritus vini rectificati additione sufficienti temperari inque blandam et dulcem naturam converti, spiritus vitrioli, nitri et salis dulcis præparatio chymica luculenter demonstrant. Et quum sapius ex cruditatibus acidis in senibus vel imbecillibus capitis dolores, ophthalmiæ, dysuriæ, hemi-craniæ, stranguriæ, eructationes et vomitiones acidæ eveniant, certe hi convenientissimum præsidium in vinis Hungaricis, tam dulcibus, quam spirituosiss invenire possunt: hæc enim inter vina stomachum confortantia principem sibi locum vindicant.

24 Cætera Hungariæ vina, quæ non tam spirituosæ, sed temperatiora sunt, quod attinet, præstat iis uti loco vini Rhœnani vel Franconici, si quis cum molestissimo illo hypochondriorum malo aut podagrico affectu conflictetur, quia non tam subtile acidum ac tartareum principium, nerveis partibus valde inimicum, quod iis se altius insinuat, secum ferunt, et transpirationem etiam melius adjuvant, quæ his in morbis excretio est desideratissima.

25 Convenienti sic usu et viribus vini nostris traditis, exposita etiam eo male utendi ratione, jam breviter strictimque proponere placet, quam opportunum in nonnullorum medicamentorum præparatione illud locum habeat. Igitur primo optime inferuit destillationi, quarum spirituosarum ex speciebus aromaticis vel sale volatili oleoso pollentibus. Serenissimus Rex Prussiarum, Fridericus Augustissimæ memoriæ frequenti in usu ad-

flatulentias deprimendas habebat aquam carminativam. quæ ex cortibus aurantiorum recentium, pomorum Chinenſium & citri cum vino Tockavienſi per deſtillationem præparabatur, cui ad dulcificationem pauſillum julapii roſarum additum fuit, quæ odoris fragrantia, ſaporis ſuavitate, & eccellente virtute utique ſe commendabat. Ex vino Hungarico deſtillatus ſpiritus aliis ex vino vel fecibus vini paratis ſpiritibus longiſſime præferendus eſt; non modo enim ſapore & odore aromatico, ſed & viribus differt. Præter virtutem enim confortantem & calefacientem blandum ſomnum placidamque quietem, ſi circa leſti ingreſſum ſumatur, inducit, ob ſulphureum, quo gaudet, principium, quodammodo vaporofum, ſed blandum, & nervorum texture eorumque fluido amicum.

26 Præterea Hungaricum generoſum, præſertim Tockavienſe, optimi menſtrui vicem gerit, quo in elixirio ſtomachico & antihypochondriaco præparando feliciffime utor, cujus præparatio hæc eſt: ſumo corticum aurantiorum recentium unam unciam, qui in mortario contunduntur in maſſam, cui extracti cardui benedicti, centaurii minoris, ſalis tartari æquali portione drachmas duas admiſceo, & poſtea olei macis, olei de cedro guttas viginti adjicio; affunditur vini Tockavienſis libra una medica, extractio fit in Maria balneo: poſt ſubſidentiam clarus liquor decantetur, qui ad cochleare dimidium cum convenienti vehiculo datus in morbis, qui ex prava digeſtione naſcuntur, & prima in regione ſedem habent, & maxime in moleſtiſſimo illo hypochondriorum malo, ſi quod aliud remedium, præſentiſſimi uſus eſt. Eodem modo elixir proprietatis præparationem, ut loco ſpiritus vini ſumatur vinum Hungaricum, & loco ſpiritus vitrioli ſal tartari, in feliciorẽ utum inſtitui poſſe, nemo facile inſicias ibit. Poſtea etiam hoc vinum optimum præbet vehiculum ad aſſumenda medicamenta, quæ ſaporis paululum naſeoſi ſunt; ita enim gratia iis conciliatur. Species aromatica & ſervina cum eo infundantur & cum hoc inſuſo

partes externæ; ſi qua læſio aut cõtuſio, tumor aut impotentia motus eas obſideat, calide foveantur, nihil poteſt eſſe præſtantius. Corticis chinæ uncia una, & ſlorum chamomillæ vulgaris uncia ſemis, addita ſalis tartari drachma una, ſi decoquantur cum libra una vini Hungarici, medicina fit antifebrilis, quæ ſi ventriculus nimia imbecillitate laborat, in febre intermittente & chronica, præſertim ubi vires morbo vel ætate fractæ ſunt, virtutem habet excellentiſſimam.

27. Ultimo loco de adulteratione horum vinorum quædam adjicienda ſunt, quæ noſtra tempeſtate & uſitatiffima; maxime eam ob cauſam, quia hæc dulcia vina ob eximiam virtutem magno in pretio habentur. Solent eam tentare, dum muſto recenti dolci cuicunque vel etiam calefacto adiciunt uvæ paſſas Hiſpanicas vel ſaccharum etiam, & parum ex fecibus cereviſiæ albæ addunt, ita in loco temperato fit ebullitio, & liquor gratus, ſuavi dulcedine præditus emergit, quem incautis parumq; vinorum naturam intelligentibus pro Hungarico vendunt, & ut naturalem ſaporem hoc vinum æmuletur, portionem vini Hungarici inferioris admiſcent. Sed ſapor & odor, maximeq; virtus ab iis diſtinguitur, qui frequentius genuinis vinis uſi fuerunt. Certiſſimum tamen vini Hungarici genuini indicium illud eſt, ſi liberalius hauſtum nullam capitis gravitatem inducit, ſed potius corpori alacritatem aſſert. Nam licet artificialia dulcedine placeant, valde tamen inſalubria ſunt; caput enim ſtatim occupant, & immodice hauſta mirum languorem ac gravitatem toti corpori inducunt. Spirituoſum enim & ſubtile illud elementum, quod ſalubritatem vinis ingenerat, & ex vitium, ſolis, ſoli & nutrimenti natura peculiari aſſertur, in ejuſmodi arte factis plane deficit.

28 Coronidis loco id prætermittere inſtaſtum non poſſumus, quod ſalubris & præſantiſſima vini Hungari præſertim ſuperioris indoles communiter, imo ab ipſis incolis etiam ſolo, ubi vires creſcunt, auſifero adſcribi ſoleat, eo quod terra Tockavienſis roborans in ſe auri ſulphur copioſum contineat. Quinimo variæ circumſtantiæ hiſtoriæ & litteris etiam mandata ſunt.

sunt, de quibus legi possunt Jacobi Tollii epistolæ itinerar. In ipsis botris & acinis compactas sæpius auri atomos mire splendentes fuisse repertas, ita ut etiam membranule exteriores auro quasi obductæ fuerint. Et ajunt, in Tockaviensi tractu, ubi generosissima nascuntur vina, videri non raro aurum instar funiculi rotundi simul e terra enasci; quas tamen historias in medio relinquimus, utut non de earum fide dubitandi prægnantes habeamus causas. Id saltem dicimus, nec aurum, nec alia metalla ad fecunditatem terræ, multo minus ad succos vegetabilium nobilitandos, & salubres reddendos quicquam conferre posse.

DISSERTATIO VI.

DE

VALETUDINE SENUM
TUENDA.

S. I.

FInem velle, nolle tamen media, per-versa plurimorum & tantum non omnium fert assuetudo, nullibi frequentior, quam ubi de præcipua felicitatis humana parte, sanitate scilicet, consequenda agitur. Etenim nemo certe non, diu sospes & incolumis vitam transigere ardentem percipit: sed vix ullus admittit subsidia, hoc est, præceptis obtemperat, quæ ad obtinenda hæc bona deducunt, ut nempe ex præscripto saluberrimarum sic dictarum diætericarum regularum, omnem plane suam vivendi rationem institueret, servando exactum moderamen & æquale temperamentum, tam quoad tempus quam ipsum adhibendi modum & usum, in iis, quorum ope vita sustentatur, & ad quæ præter aerem, cibum & potum, corporis alimoniam potissimum dicata, referenda sunt ea, quæ ad placidum & moderatum somnum inducendum, corporis motum & exercitationem, nec non ad legitimam excretionum vitæ ministrantium successum pertinent, non neglectis iis, quæ ad mentem compositam, sedatam & ab impetuosis affectuum exagitationibus

immunem servandam, apta sunt atque idonea. Hæc autem curiosa salutarium ejusmodi legum observatio, omnibus quidem, qui vitam longam & morbosarum afflictionum expertem vivere gestiunt, cujusunque ætatis, temperamenti corporisque constitutionis sint, & sub quocunque celo degant, summopere est inculcanda & excolenda: attamen infirmi potissimum sunt, debiles ac præsertim senes, imbecillimis merito accensendi, qui earundem omnium exquisitissimam habere debent rationem; eo quod facillime ab incongruis læduntur & leve tantum contra normam admissum delictum gravissime luunt, quod robustioribus & ætate vigentibus nihil plane noxæ infert. Quia vero ætate proveciores, quo magis viribus & corpore labentibus annis deficiunt, eo magis per longiorem experientiam rerum gerendarum peritia atque prudentia augentur aliosque ipso usu longe antecedunt: nihil utique æque necessarium ac salutis publicæ utilius excogitari & suscipi potest, quam ex artis, quæ sanitati præest penu, salutaria monita & consilia hunc in finem depromere, quo veneranda ejusmodi, habilia & exercitata capita, diutissime animo æque ac corpore valentia supersint, reique publicæ consiliis suis profint. Quod quidem negotium, licet jam dudum nonnulli tractare exorsi sint, ipsa tamen argumenti dignitas & utilitas nos allexit, ut nostras etiam de eodem meditationes in publicum producamus & sequenti tractatione salutaria præsidia ipsamque rationem valetudinis senum conservandæ, uberius paullo ac pervestigatius exponamus.

2 De senum itaque sanitate & integritate, per diætam salubrem & convenientem victus rationem conservanda, dum curatius asturi sumus: primum opus est, ut eam ætatis humanæ periodum, quæ senectutis nomine effertur, exactius determinemus, & ab aliis annorum terminis rite distinguamus. Dividitur autem senectus, secundum receptum in scholis ordinem, plerumque in tres periodos, quarum prima a quinquagesimo sexto ad sexagesimum tertium usque ætatis annum porrigitur, & viris communiter, five

sive vegeta, vocari solet, eo quod hac decurrente, vires plerumque satis constant parumque imminuta observantur. Secundam sexagesimi tertii & septuagesimi anni termino includunt, qua actionum et functionum vigor notabile patitur decrementum. Et tertia denique, quæ decrepita audit, a septuagesimo ad octogimum annum et ultra prorogatur & cum ipsa vita terminatur, ita, ut eadem robur sensim mirifice atteratur, vires consumantur, corpus animusque vacillent, donec mors omnia extinguat.

3 Constitutis his ipsis senii diversis terminis, iam facile patet: per senectutem, quæ ab Hippocr. ipse morbus nuncupatur, et pro ultima vitæ periodo et prona ad interitum via judicatur, nullam aliam esse intelligendam, quam consummatam illam et decrepitam. Sunt enim et novimus plures senes sexagenarios et septuagenarios, integris sensibus, tam externis, quam internis pollentes, vegetos, cibos probe adhuc appetentes, concoquentes somnumque longum adhuc et quietum capientes, neque tam facile ab externarum rerum, aeris, cibi et potus usu, nisi quoad genus, modum et tempus excessus accesserit, detrimentum patientes. Sed hi omnino sunt, qui a parentibus ipsaque naturæ, stabilem, firmam et ad diutius sustinendum ac protrahendum sanguinis cursum, solidorum nacti sunt structuram: neque elapsa ætate, per intemperantiam vitæ et affectum, luxuriam aliaque voluptatum lenocinia, languidum, imbecille et effectum corpus reddiderunt, et jam attritum senectuti tradiderunt.

4 Hinc etiam est, quod sapientissimus noster senex *Secl. 2. aphor. 39.* differens verbis edicat: *senes minus, quam juvenes egrotare*, eos nempe, qui bonam corporis obtinuerunt naturam, temperanter vixerunt et in viridi, vel media etiam, senii periodo versantur: quum contra idem gravissimus auctor, *lib. 1. de diæta*, morbosissimos dicat eos, qui maxime senes sunt, hoc est qui decrepiti et a Græcis *ἡσυχασταὶ* id est *ἡσυχασταὶ* nuncupantur, sive, qui senium et insignem virium imbecillitatem, non tam ob ætatem ingravescentem adepti sunt, quam

ob intemperantiam suam, et admissa in rerum sic dictarum non naturalium usu, delicta, sibi contraxerunt. Etenim quomagis juvenes ac viri incontinentiæ indulgent nihilque moderati habent, eomagis et citius vires corporis profundunt, illud causarium reddunt, et sic ante tempus senes fiunt, miseram, infirmam multique morbis obnoxiam vitam ad extremum usque halitum trahentes. Ex quo quum patescat: senes non tam annis, quam virium constitutione æstimandos esse: utique nos etiam, de valetudine senum tutanda differentes, per senes non solum eos, qui ob grandioræ ætatem, sed etiam qui sua ipsorum culpa ac vitio anticipato termino, senium, sive præcipitatum vigoris decrementum, incurrerunt, volumus intellectos.

5 Ut autem certa ac rationali methodo incedamus in enumerandis iis, quæ ad conservandam senum valetudinem faciunt; necessarium est, ut prius dilucide exponamus: quæ illa sint mala, quæ in senio constitutos potissimum infestant ipsisque quasi propria sunt, nec non a quibus causis hæc ipsa dependeant. In genere igitur tenendum est: ingentem in senectute virium defectum et roboris imminutionem ingruere, quæ tamen ad vitam sustentandam sanitatemque servandam summo opere sunt necessaria. Quod si enim functiones, quæ recepta in scholis voce animales dicuntur, pensitamus. ingravescente ætate, memoria et acumen quoque ingenii debilitantur et languescunt, oculi caligant, somnus est brevis, non placidus, interruptus, vitesque minus reficit. Quoad actiones, *ἡσυχασταὶ* sic dictas vitales, et quæ a viribus denominationem sortiuntur, lassæ sunt et languida senilia corpora et ad laborem et exercitationem minus prompta, perquam facile ad languorem dantur, pedes nutare incipiunt, pulsus tardius, utut durius micat et omnes partes, inque primis pedes, a frigore facile afficiuntur et inhorrescunt. Et tandem ad actiones sic dictas naturales quod attinet, universus corporis contabescit, facies rugas contrahit et livido colore perfunditur, tempora

pore collabuntur, oculi sunt concavi, cutis exsicca et arida, dentes vacillant et decidunt, ciborum appetentia prosteritur eorumque digestio minuitur.

6 Jam si specialius paullo morborum, quibus senilis ætas solenniter affligi solet; considerationem et censum inimus, illustrando omnes corporis a capite usque ad calcem partes, in illo frequentissime sedem figunt capitales affectus senum, apoplexia, lethargus, paralysis et vertigo, unacum tinnitu aurium, incipienteluriditate visusque hebetudine. In narium et faucium confiniis coryzzæ, acres in laryngem destillationes, tussis, pituitæ viscidæ screatus, quin ipse catarrhus suffocativus, sæpe scenam ludunt. Cor una cum arteriis, lenta febres, quæ marasmus dicitur, infestante, crebrius pulsatur, & succi laudabiles cum ipsis viribus paulatim absumuntur & dissipantur. Digestionis officina, ventriculus scilicet & duodenum, nec non organa alimenterum solutioni, chyli elaborationi servientia, & ductus recrementitiorum eliminationi dicati, alvi maxime secessus et urinariæ viæ, tantopere a pristina indole defecisse observantur, ut cibi ingesti facile aceſcant, in ructus et flatu explicentur, stomachum et intestina insent, caput torpore gravent, dolores ac tormina pariant, alvus plerumque solutior sit et crebrior ad defistendum stimulus, vel plane lienteria et cœliaca passio infestet, urina ut plurimum cum difficultate ardore, vel dolore reddatur, et saturate tincta, nonnunquam etiam sanguinolenta, prodeat. In corporis cortice universo, et maxime ano, molestissimo percipitur pruritus. Denique pedes levi de causa occupant inflammationes erysipelacæ, ulcera mali moris, quandoque etiam iisdem exquisitus dolor insidet, cum topis et subsequente ambulandi impotentia. Quin omnes morbi interni et externi, omnia ulcera, vulnera ossiumque fracturæ, in senili corpore difficillime sanationem admittunt, et vix ac ne vix quidem coeunt ac consolidantur.

7 Et hoc modo enumeratos morbos, non solum in nostris oris nostroque tempore senibus familiares esse, ipsa expe-

rientia luculenter confirmat; sed idem etiam in quibusvis plagis contingere et prisco etiam ævo obtinuisse, antiquissimorum auctorum fide uberius constat. Ipse enim gravissimus medicinæ parens HIPPOCRATES, plurimas in senili ætate solennes ægitudines integro aphorismo 31. Sect. 3. fuisse commemorat, quem clarus olim in Academia Jenensi Medicinæ Professor, ANDREAS ELLINGERIUS, in paraphr. aphorism. poet. ita numeris latinis reddidit:

*Dyspnœa, tussis, cum catarrho, urinæque
Seu difficulter, sive gustatim exiens,
Renumque acutus, insuavis & dolor
Nexus revinctorum ossium quo vapulant,
Vertigo, apoplexia, habitusque corporum
Mali, vigilæ, alvus soluta & humida
Nares oculique, totiusque corporis
Pruritus, acies luminum reusor
Glaucedinesque, auditus & gravis, senum,
Tædium, æstus, sunt morbi & arrostemata.*

HIPPOCRATI accedit CELSUS, qui lib. 2. cap. 1. p. m. 46 senectutem longis magis morbis, adolescentiam acutis patere asserit, & lib. 5. cap. 28 ulcera, et præcipue cancerum, in senibus maxime fieri perhibet. Ut prætereamus alios, qui idem conceptis verbis testantur.

8 Verum enim vero non satis est medico, qui ratione et demonstratione cuncta assequi et metiri nititur, ut tantum sciat, quæ sunt; sed necesse est, ut causas, quare sic et non aliter quid contingat, et diligenter ut quam ob causam senectus hisce potissimum morbis pateat eruere et clarius sistere possit. Primo itaque loco altius paullo rimandæ et exponendæ erunt genuinæ ac veræ rationes, quibustribuendam, quod in ætate proventus tanta virium jactura et imminutio fiat, et sensim paulatimque sic successive increſcat, ut tandem ex plenaria earum defecione ad mortem fiat aditus. Veterum quidem placita si arceſ-

ſere

fere hanc in rem velimus, ut ad unum fere omnes edixerunt: senectutem esse inevitabilem quandam caloris nativi humidique radicalis diminutionem et absorptionem, et inde quoque causas languoris et functionum læsarum in hac ætate derivarunt. GALENUS autem ejusque dogmatum sequaces ac æmuli, nimiam abundantiam humidi excrementitii in senibus, et partium solidarum nimiam frigiditatem, siccitatem et ariditatem accularunt. Recentiores in spirituum, tam vitalium quam animalium, qui virium inspirarent defectum, causam rejecerunt. Ac recentissimi quidam inevitabilem hanc senii ipsiusque mortis necessitatem, ita ex facili explicari posse crediderunt, si supponerent principium vitale movens, quod a summo rerum conditore certis quibusdam limitibus ac terminis circumscriptum, quos si attingeret, deficeret et ab opere suo in regenda ac sustentanda machina desisteret, et sublata ejus in corpus actione, sic omnes in eodem functiones collaberentur.

9 Ast qui notiones claras, distinctas adequatas, a confusis quæque minus concipi possunt et intelligi, reales conceptus, a speciosis verbis, et remotas quoque nimis quandoque causas a proximis et veris discernere novit: is certe omnibus his verba tantum dari, non rationes, perspiciet; quum ex iisdem neque morborum senilium, explicatio deduci ac perspicue explanari, neque congrua ad arcendos eos præsidia depromi et ad usum impendi possint. Quin potius, quum quilibet homo, temperatissime etiam et ex præscripto, exquisitissimarum regularum diæticarum vitæ rationem adornans, in gravescente ætate, insignem in omnium functionum exercitio persentiat debilitatem et notabilem virium lapsum, quem tandem mors excipit; in proclivi est judicare: verum hujus defectus et languoris causam, in ipsius corporis compage ejusque partibus inquirendam esse, ita quidem, ut primo et principaliter non tam in natura ac temperie fluidarum consistat ibique querenda sit, quam potius in solidarum,

quæ juxta ætates valde differunt, mutata structura et textura, fundamentum et originem obtineat. Nam si solidarum corporis partium, ossium nempe, nervorum, tendinum, musculorum, membranarum et tunicarum in annosioribus, et animantibus et hominibus, intuemur constitutionem et habitudinem: certe hæ omnes longe densiores, duriores, aridiores, rigidiores et compactiores esse, quam in tenerioris et juvenilis ætatis, anima dvertimus.

10 Jam vero omnium omnino animantium nec non hominum corporum fabrica ita concinnata est, ut mere sint hydraulica, quod vasa ipsaque viscera, ex tubis majoribus, minoribus et minutissimis capillaribus, conflata, per quas varii generis fluida jugiter ire, redire, fluere, secerni iterumque excerni debent, si rite et ex æquo functionum in corpore successus sperandus. Increfcente igitur fibrarum et tunicarum, e quibus vasa exilia æque ac ampla coagmentantur duritie et crassitie, necessarium utique est, ut ipsi canales angustentur, quin minima illorum plane concidant et collabantur, ut transitus humorum ipsiusque sanguinis, per eorum alveos vel tardius succedat et sufflaminetur, aut plane præcludatur et denegetur. Eo facilius autem eoque majorum detrimentum in artius adducuntur et oppilantur vasorum cava, in organis, quæ ex congerie minutissimorum tubulorum conflata, et potissimum fluidissimis succis spirituosius, et secundum HIPPOCRATEM impetum facientibus, partibus separandis dicata sunt, cujus generis sunt cerebrum, nervi et tubulosa testium substantia, in intestinis crassa villosa cum lactis, nec non canaliculi, qui succum roscidum nutritium in musculis secernunt. Quod si enim exiles meatuum in his partibus cavitates procedente tempore et ob ipsam ætatis rationem in angustum magis coeunt et sicciores fiunt, nec subtilior sanguis et lymphæ, nec succi, qui potentia et viribus movendi instructi sunt, ab alimentis et sanguine nec separari, nec in organa, sensibus et motibus ministrantia, influere possunt; non possunt utique non vires

ac vigor, tam in sensuum quam motuum exercitio, mire labefactari ac deieci; quandoquidem omnis tonus, robur, vigor & motus reciproci systoles & diastoles nec non peristaltici, in canalibus maxime secretoriis & excretoriis viget, potentia & administratio, a tunicis musculosis & nerveis, nec non subtiliori sanguine arterioso & fluido nerveo, penitus duci debent ac derivari.

11 Si porro, specialiori disquisitione morborum quibus infestatur senectus, naturales rimari velimus: certe præcipui eorundem a copia & impuritate sanguinis & lymphæ viscida salso tartarea, & a naturali blanda ac dulci sua schesi deficiente humorum natura petendi sunt. Inde enim tussis, coryza, atrophiz, defluxiones acres, urinæ difficultates & stillicidia, cutis pruritus, originem sortiuntur; inde exulcerationes & difficiles in partibus læsis consolidationes, cum cachexia, sive malo habitu, senibus familiarissimo, incunabula trahunt; inde calculi in renibus, vesica urinaria & fellea concretiones, nec non tophaceæ, in artuum juncturis excluduntur; inde quoque vigiliz, gingivarum putredines, dentium vacillationes ortum nanciscuntur. Quin eadem quoque causa subest, quare nulla ætas tam facile pateat sphacelationibus & canerosis exulcerationibus, præsertim in corporis exterioribus, quam senilis. Summa enim eaque foeda & corruptiva humorum impuritas, cum virium defectu, sive cacochymia, quæ communis & fere perpetua est senibus & quam ipsa hæc ætas progignit, corruptionis huius, quæ in partibus extremis prodit, vera causa, origo & fons est.

12 Unde vero tanta humorum sordities in extremam ætatem incidat, ipsique quasi propria, vel familiaris admodum sit, ut etiam nonnulli senectutis vitium cum malo scorbutico comparare permoti fuerint; jam erit evolvendum. Nos, uti omnis impuritatis in humoribus causam, in organorum, quæ excretionibus vacant & feculentas ac alienas materias a succorum vitalium consortio segregant, vitium reicimus: ita idem etiam in senili cacochymia gignenda ani-

madvertere licet. Etenim libera & sufficiens per cutis meatus perspiratio, omnium, quæ corpus a putredine & interitu vindicant excretionum saluberrima est atque præcipua; ita, ut hac imminuta, plurimæ recrementitiz sordes multaque inquinamenta in corpore remaneant & vitæ servientes humores conspurcent. In decrepitis autem & senio confectis, hæc per corporis corticem succedens evacuatio, propter aridam & siccam cutim, porosque ac tubulos subcutaneos coarctatos & contractos, valde minuitur ac supprimitur; quo fit, ut dulcis alias & saporis expers nutritius succus, peregrinæ & falsæ indolis humore inficiatur, urina multo acrior & salibus onustior cum dolore reddatur, corpus minus recte alatur, ulcera difficiliter coeant, fracturæ egre consolidentur, & quæ huius generis plura sunt. Et quia biliosi pariter & lymphatici humores, a suppressa cohibita sordium per cutis perspiracula eliminatione, acrimoniam & alienam indolem contrahunt: neutiquam certe mirum videri debet, si ob eandem lienteriz, cæliacæ passionis & alvi crebriores dejectiones senes quam maxime impetant ac detineant.

13 Ad mixtum denique cruentum quod attinet: cur is tam crebro in decrepita ætate conspiciatur, & quare vesicæ morbi senilia potissimum affligant corpora; ex facili reddi posse rationem existimamus. Id enim crebrius observatu compertum habemus; eos, quibus antea per ani venas sanguis secessit, postea vero substitit, vel non sufficienti in copia stilavit, sanguinolenta mictione tandem infestari & vesicæ vitilis quam maxime laborare, dum cruor, prohibito per hemorrhoidales venas exitu, restagnans, ad ramos earum vesicam versus excurrentes defertur, ibique perrumpens, in ejus cavum effunditur & cum urina emittitur. Quando tamen facile contingit, ut perforata sic interiori vesicæ tunica, factum vulnusculum ob perpetuum urinæ acrioris appulsus iterum non consolidetur, sed in ulcus transeat, aut ipse sanguis altius & firmiter tenuissimis furculis impactus, eosdem nimium distendat, inflammationem pariat, cor.

corrumpatur & sic ulcus suscitetur, non solum ex succedentibus apospalmaticis ulcerosis, ex urina præcipitatis & concre-scentibus calculis generatur, sed ipsa etiam urina turbida, pultacea & cum magna difficultate ac ardore stillat, donec tandem læso sphinctere, ejus oriatur incontinentia.

14. Additis sic atque perspectis causis morborum, qui senilem ætatem frequentissime adoriuntur summamque ingenerant infirmitatem: paratiori nunc via accedimus ad prædia quæ vires senum, pari cum vita passu ambulantes, fusciant, difficiiles istas morbosas afflictiones arcent. Quum vero prima in medendo sapientiæ pars sit, ea nosse, quæ nocent, utile non minus, quam necessarium visum fuit ea præmittere, quæ ætate proventus adversa sunt & inimica, quæ naturale virium robur frangunt ac depreciant & alendis, quin augendis morborum causis favent: quo majori postea cura & sollicitudine, qui in senio processerunt, sibi ab iis cavere possint. Ordiamur proinde ab iis, quæ subito & potentissime vires convellunt & singularum fere partium robur proster-nunt, quò nomine potissimum notanda sunt ea, quæ animum percellunt impensius affligunt & sollicitant, quibus merito diuturnum mœrorem & gravem angorem annueramus, quæ plures senes subito e medio sublato novimus. Et sane pro re satis effari nequeo, quam gravi & perniciali noxa longius protracta tristitia animique sollicitudo, tam firmos & valentes, quam multo magis senio fessos, infirmos ac imbecilles, mactet. Inde enim ciborum appetentia perit, somnus fugatur, languor & imbecillitas totum corpus occupat, vigor ingenii & corporis atteritur, extrema frigescent, alvus fit solutior, sudor ex pedibus ob-inductam debilitatem, noctu copiosius manat. Quapropter in declivi hac ætate omni certe studio & cura evitandæ sunt quævis occasiones, quæ ægri tudines anxias & acerbis importare, aut mœrorem & terrorem incurrere possunt. Nam sicuti ad difficiles & chronicas passionēs excludendas ipsamque scorbuticam sanguinis impuritatem ingenerandam, au-

ctore EUGALENO, nihil magis quam tristitia, animique mœror confert: ita omnino alendis & augendis senum afflictionibus, quæ natales ex crudis potissimum & impuris humoribus trahunt, exitialis hic affectus quam maxime servit & velificatur.

15. Porro omnes, qui ætate graves sunt, solenter animum ab immoderatiore ira continere debent. Hæc enim si incidit in corpora impuro sanguine oppleta, aut si inferiores partes spasmis ac doloribus torquentur, perquam facile apoplectictum aut hemiplecticum insultum, vel inflammationem erysipellaceam, aut ventriculi, inducit. Non minus senibus infirmioribus exitiosa adeoque fugienda est Venus. Nam licet, forsitan ob lymphæ seminalis majorem salsedinem, stimulos eandem persentiant: attamen, si vim naturæ inferentes, hos promoveant & ad ipsum exercitium descendant, certissima virium subsequitur jactura, quæ nonnisi ad difficiles morbos, quin ipsum interitum, aditum pandit. Maxime omnium vero ii, quicam ætatis periodum attingerunt, ut, præstolante ex præseco fœdere morte, mox transactæ vitæ ratio ipsis reddenda sit, id potissimum per Dei gratiam agere debent, ne peccatis sese polluant, quæ conscientia suffragio, ipsos injecto metu redarguant, animumque lacerent, & ipsi sic grassante in vires angore, easdem disperdant corpusque morbis obnoxium reddant.

16. Post animi turbas, in eorum, quæ senibus evitanda sunt, sensu, secundum utique locum ex rerum non naturalium classe meretur frigus. Nam si quid aliud, certe hoc, naturæ corporis senilis insensum est atque adversum; quia, dudum notante HIPPOCRATE, *sect. 2. aph. 20.* obdurat eamque rigidam & pallidam reddit, quæ jam tum in annosioribus dura, arida & contracta, sordium ex subcutaneis tabulis exhalationem prohibet & ad plurimas ægri tudines viam sternit. Hinc est, quod admisso ad partes inferiores veteriam ipsum corporis habitum paullo intempestivus frigore non modo cutis inhorrescat & subito humorum ad interiora conversio oriatur, gravedines

tussis.

tusses, deſtillationes & raucedines, cum languore, inappetentia & inquietudine ſuſcitantur, ſed etiam apoplexiæ metus ingruat. Et hæc etiam ratio ſubeſt, quare ſenes æſtate optime valeant & hieme peſſime habeant, adeo, ut auctore eodem HIPPOCRATE, ſenes hieme bis ſenes ſint. Eo igitur ſtudioſe allaborandum eſt ſenioribus, ut corpus, maxime pedes, exquiſite veſtibus adverſus auræ perfrigoratæ allapſum muniant, neque eidem, poſt ſomnum maxime & ſub linteorum mutatione, acceſſum præbeant, ac præterea nunquam non ejuſmodi regimini ſtudeant, ne corpus ventis borealibus, aut pluviæ ac procelloſæ tempeſtati exponant, neque hiemali potiffimum tempore ex calidiori hypocausto, mox in frigidum locum, vel ex hoc, conſeſſim in valde calefactum conclave concedant. Similiter quum in locis depreſſioribus, humilioribus aut ſubcavis, in terram altius demiffis conclavibus, quæ liberioris aeris tranſitui minus patent & vappidis terris exhalationibus reſerta ſunt, ob inſpirationem aeris minus puri ipſamque perſpirationem ſufflaminatam, degere vel dormire inſalubre admodum ſit & ſanitati diſpendioſum: utque eadem curioſe vita, & ſaluberrima ſemper ſenes ſeligere debent domicilia.

17. Accedimus nunc ad ea, quæ in victus ratione ætate gravioribus ſugienda ſunt. Hæc inter inprimis connumeranda nimia & avidior ciborum ingeſtio. Quod ſenim ſimul & ſemel largiori alimentorum copia inſarcitur ventriculus, is jam tum ob ætatis rationem ſolutior, ingeſtorum molem non debite ſubigere, comminere & in laudabilem ſuccum convertere poteſt, neque chylus, ex indigeſta maſſa extractus, a ſanguine intimus abſorbetur, & hinc perſpirationi parum idoneus eſt. Quin potius, dum cibi diutius in ſtomacho mora neſtant, eruditates, inſtillationes ac tenſiones ventriculi, ſtatus, nec non ſomni perturbaciones, excludunt, aliæque incommoda inducunt. Unde ſcite non minus quam vere CELSUS lib. 1. cap. 2. ſatur: ubi ad cibum ventum eſt, nunquam iura eſt ſatietas. Cuius in ſententiam conſpirat HIPPOCRATES lib.

de diet. acut. prava, inquiens, eſt hæc diæta, cum quis plures cibos corpori præbet.

18. Quoad ciborum vero genera, ſenio plane inimici ſunt, qui glutinoſi compaſtiores et plurimum alimenti craſſi, rudioris cuſtodiant, a CELSO valentioris materiæ dicti, nec non qui, ob tardiorē minusque expeditam concoctionem, ægrius inteſtinorum volumen traſſiunt et flatulentiis ingignendis favent. Horum familiam ducunt ova ad duritiem cocta, carnes & piſces nimis ſaliti vetuſtiores & duriores, marini, vel indurati, fabæ, milium, lentes, piſa omneſque placentarum, quæ ex lacte, ovis, butyro & farina tritici pinſuntur, ſpecies, nec non ipſa pingua, ægrius ſemper ſolubilia. Eundem quoque in cenſum referenda omnia cruda, dura, et quæ ob fibrioſiorem texturam, difficile in digeſtionis officina diſcerpuntur, ſed ob viſcoſam tenacitatem facile in ſtatus reſolvuntur, ex vegetabilium claſſe deprompta, cujus generis potiffimum ſunt, napi, rapæ, bulbi, braſſicæ ſpecies, dauci, allium, cepæ, raphani, acetaria, ex lactuça variisſque herbis parata.

19. Sed nihil certe magis ſenibus damni importat iſſque adverſum eſt, quam acida, ipſius vitæ principiis inimica. Hæc enim dum ſolidas partes præter naturam afficiunt, conſtringunt, irritant, denſant, meatus coarctant afficiunt, conſtringunt, irritant, denſant, mentes coarctant, minima vaſa obſtruunt et vinculum ſeri ac ſanguinis deſtruunt, fluida incrassant, & excretiones, præſertim quæ per alvum ſuccedunt, impeditiores reddunt: utique non poſſunt non ſenibus corporibus, in quibus ſolidorum conſtitutio jam vitata ipſaque fluida ſpiſſitudinem contraxerunt et lentius circumaguntur, maximum injungere detrimentum. Deinceps quum ea ventriculi in ænoſis ſit habitudo, ut ob imminutum robur et motum perſiſtalticum, viſcidas quoque et crudiores ſanguinis particulas, per progreſſivum et inteſtinum motum tardiorē minus evolutas, ſubtiliſſatas et ad ſulphureo alcalinam naturam eduſtas, ingeſta facile in ejus cavo aceſcant, et
ſic

fic saponariam illam alcalinam billis indolem infringendo, ad strictiorem alvum, teneſum, feces albas aliaque mala antiam prabeant; iterum dilucide pateſcit: non ſolum quæ acidam & noxiam indolem aperius produnt, ſed etiam in ſtomachum delatam, acetofam & pernicialem naturam induunt, in grandiori ætate, tam ex ciborum, quam eorum, quæ potui interſerviunt cenſu, ſummo eſſe vitanda ſtudio.

20 Potiſſimum huc trahenda ex iis, quæ conſpectius; ipſo ſapore teſte, aciditatem monſtrant, ſunt omnes horæi fructus, acidi & immaturi, acetaria, vicia, potiſſimum Rhenana, nec non cereviſiæ vetuſtiores. Ex his vero, quæ in ventriculi cavo demum acetofam indolem ſuſcipiunt valetudini noxia ſunt, nominandæ inprimis omnis lactis, excepto ſolo aſinino, cum regimine dato, ſpecies, omniaque ex ipſo parata, maxime caſeos. Dum enim lactis materia cum acido, in ventriculo ſenum ubertim deliteſcente, congregitur, in coagulum abit & in firmam tractam difficulter ſolubilem denſatum, parietibus adhæreſcit, & cum ſucco corroſivo, acido & biliolo mixtum partem, cui incumbit, rodit, moleſtum in præcordiis ſenſum, cum inflatione ſtomachi excitat, variaque alia damna, in capite potiſſimum, ex conſenſu oriunda importat. Idem tenendum de dulcibus & conditis, & variis bellariorum generibus, quippe quæ, ſi non ſolutiorem alvum reddunt, damnum gignunt, & teſtimonio CELSI imbecillo ſtomacho aliena ſunt in eoque coaceſcunt. Eo maior autem noxa ab iis metuenda, ſi cum acidis, ut vino Rhenano, ſumantur, eo quod aciditatem quidem promte imbibunt, ſed firmius retinent, donec tandem calore accedente, fermentatione acerrimam & corroſivam indolem induant, qua ventriculum & inteſtina mordente, anxia & nauleabunda circa præcordia moleſtia percipitur, & alvi tormina, irritus ad deſiſtendum ſtimulus cum albis ſtercoribus excluditur.

21 De potus delectu jam quidem ex præcedentibus conſtat, damnoſum eſſe omnem illum, qui acidum in reſeſſu a-

lit, addendum vero etiam & ſenibus pernicioſum eſſe reor hunc, qui caput petit, gravat & facile inebriat, ſive vinum ſit, ſive cereviſia. Quia enim in ſenibus caput maxime, cum univerſo genere, inſignis infirmitate laborat: proſpecto omnia ſpirituofa & ebrietatem inducentia, cerebro & nervoſarum partium naturæ valde inimica, ipſumque ſanguinem nimis rarefacientia, in iis non cum eximio damno naturale robur & motum magis pervertere, & diſtantis nimium a ſanguine expanſo tenuiſſimis cerebri vaſculis, gravitiſſimis capitis morbis occaſionem præbere. Et quum legitimus alvinæ excretionis ſucceſſus ſenum valetudinem quam maxime tueatur: utique, tam in cibo quam potu, ſolicite ſibi temperare debent ab omnibus, quæ eundem turbare aut cohibere poſſunt, e quorum numero, præter acida, notanda potiſſimum cydonia & ex ipſis conſtata, vina auſtera rubicunda, Gallica maxime quæ vocant Pontac & Claret, nec non cereviſiæ vetuſtiores, præſertim e tritico coctæ, utpote quæ, longiori mora non ſolum magis ſpirituofæ redduntur, ſed etiam acorem contrahunt. Denique ætate grandes deſidiam quoque nimiamque quietem ſugere debent; quandoquidem ſi his indulgent, humores lentius per corporis vaſa volvuntur, ſpiſſeſcunt, & excretionibus ſuppreſſis, facilis ad obſtructiones aliaque mala eſt aditus.

22 Remotis igitur & interdictis, quæ ſenum valetudinem labefaſcunt ac deſtruunt: progrediendum eſt ad ea, quæ eidem ſervandæ proſunt. Eſt vero inprimis mens hilaris, æqua, compoſita & ab affectuum impetu immunis, quæ non ſolum motibus machinæ vitali conſervationi dicatis minus perturbatum ſemper concedit ſucceſſum, ſed etiam vigorem corporis ſuleit ac tuetur. Et optime certe a ſapiente dictum eſt: *animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus iſtis exſecrat offa*. Quare nihil magis e re ſua eſſe putent ii, qui obrepente ſenectute valetudini conſulere nituntur, quam ut paccato, CELSO ac excitato fruantur animo, illum ſubinde oblectando & inno-centi voluptate & lætitia perſundendo, cujus

cujus uberrimam materiam penitior rerum, tam divinarum in sacro codice comprehensarum, quam naturalium in amplissimo naturæ libro obviarum, contemplatio suppeditat.

23 Deinceps acris quoque magna vis est, ad inducendam tam secundam quam adversam valetudinem, corporibus præsertim imbecillis senilibus, quæ mutato illo, illico etiam mutationem experiuntur. Ne igitur ex insalubri aura detrimentum accidat senio fessis, eligendus erit aer temperatus, purus, tetrus halicibus non inquinatus, sed liber, isque ruralis: quippe qui verum sanitatis pabulum, quod vires inspirat, appetitum excitat, concoctionem juvat ipsique libero excretionum succellus servit. Inprimis e re illorum est, ut incolant conclavia ampla & spatiosa, ad quæ aer libere pertingere eademque perficere potest, orienti quoque & hiberno potissimum solis patentia.

24 Apprime enim senibus conducit solaris calor hieme præsertim & autumno usura; quandoquidem sicuti floribus, herbis aliisque vegetabilibus, brumali tempore propagandis, ad incrementum & durationem solis accessus summo opere confert: ita pari etiam ratione, marcida senum corpora hiemis ipsiusque senectutis molestias longe tolerabilius perferunt, si solari naturali calore, & non tantum adscititio per ignem suscitata, perfruantur. Veteres hunc in finem in superiori ædium parte construebant solaria, quæ solem undique exciperent apricaque essent, & recepti inter eos ad valetudinem tuendam moris erat, ut crebrius nudi in sole jacerent, sederent vel ambularent, quod in sole uti, & insolationem dicebant, cujus commoda Mercurialis lib. 6. cap. 1. fusius exponit.

25 Prodest etiam nonnunquam, præsertim Majo & Septembri mense, qui saluberrimi censentur, senibus, ut peregrino aere se confirmant, quod præsidium præci identidem ad conservandam & fulciendam corporis integritatem mirifice commendarunt; ita, ut Plinius lib. 3. ep. 1. de Vespicio quodam fidem faciat, quod con-

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

stanter hanc regulam servans, post septuagesimum & septimum annum, aurium oculorumque vigorem integrum, agile & vividum corpus servavit. Idem clarissimo argumento docent diuturni & quam maxime rebelles morbi, quos, quum non tempus, non remedia vicerunt, mutatum cælum subinde sustulit.

26 Porro motus corporisque exercitatio viribus fulciendis & sanitati servandæ longe utilissima est. Dudum id professus est Celsus, perhibens: *ignavia corpus hebescere, labore firmari, illa maturam senectutem, hoc longam adolescentiam fieri*. Quemadmodum enim ipsa vita, omniumque tam animi, quam corporis functionum integritas, consistit in motu solidarum æque ac fluidarum partium æquali ac imperturbato: ita certe, quin motitatio corporisque exercitium, huc adjuvando, non solum vitæ & virium conservationi eximie patrocinetur, sed etiam in ætate declivi vigorem ingenii ac corporis sustentet & augeat, ipsique sanitatis constantiam spondeat, non est quod dubitemus. Et licet plura ex remedium classe sint, quæ corpus calefaciunt & motum sanguinis intendunt: motus tamen corporis his omnibus longe præferendus, quippe qui, naturalis magis & de proprio principio calorem & progressum augmentum inducit, ille vero adscititius, externus & aliunde accensus, naturæ non adeo amicus.

27 Sunt vero ejusmodi exercitationum modi eligendi, qui corpus non nimis languori dant, sed ætatis profectionis viribus respondent. Saluberrima ambulatio, vel præsertim litteralis, quo sedentaria vita, quam possunt musæ, per interval- lum temperetur corpusque refocilletur. Hæc quo moderatior est, sub temperate calido cælo, eo plus emolumenti præstat, præsertim si tribus, vel etiam quatuor, ante, nec non post cibum sumtum, horis, instituat; quandoquidem hoc pacto, concoctionem non turbat, sed eandem adjuvat & appetitum excitat.

28 Aptissimum quoque imbecillis & senescentibus, nec non qui musis in quiete & secessu litant, motus genus est clara

D

lectio

lectio, cuius usum veteres eximie collaudarunt. Dum enim elata voce diutius emissa, respiratio intenditur, non solum pulmones crebrius attolluntur, latius panduntur, incalescunt & cum aere fordes eliduntur, sed universus etiam sanguinis circulus, cum calore, spiritu & perspiratione augetur, quo fit, ut partibus robur infundatur omnesque in corpore functiones expeditius et melius succedant. Quin auctore Cello, figurata voce instituta lectio robur ventriculo maxime generat et ciborum concoctioni egregie servit; siquidem motis sub sermone thoracis septique transversis musculis, vicinus conquassatur ventriculus et comprimitur, ut non solum sanguinis arteriosi et fluidi nervi in ejus tunicas augeatur impulsus, sed etiam major salivaris et fermentalis menstrui fiat affluxus. Ut adeo pateat, egregio beneficio publice docentes in eo frui, quod ipsa muneris ratio ipsis injungat, ut ademptis maxima ex parte aliis motus speciebus, voce corpus exercent.

29 Lenissima et imbecillimis quam maxime conducibilis corpus agitando ratio est gestatio in lectica: quippe quæ, ad discutiendum id, quod coit in habitu corporis et liberum perspiratum retardat, sine ulla vehementia plurimum confert. Iisdem quoque senio & debilitate affectis, Celsus lib. 4. cap. 5. suadet, ut ejusmodi exercitationis genus adornent, qua superior corporis regio magis dimoveretur et percietur, illudque in omnibus stomachi vitiis accommodum et ex usu esse confirmat: id quod commodissime perficitur manuum motitatione et brachiorum agitatione, per pulsationem musicorum instrumentorum, lusuum varia genera et qui plures alii sunt modi.

30 Motus vices in iis, quibus exercendi corpus occasio et locus deest, supplet frictio, quæ utilissime non modo in capite et dorso, sed etiam pedibus et toto corpore instituitur; eo quod inde calor insitus excitatur, motus sanguinis per minima vascula urgetur, cutis rarefit, et si quæ subtus hac latent superflua transpirant. Multum certe huic detulerunt veteres, et Celsus imprimis in corporibus im-

becillis et levata adversa valetudine, ejus administrationem præcepit, neque dubium est, quin eadem debilibus etiam senum corporibus apprime proficua sit. Tutissimum vero et opportunum est, corpus quotidie, perfecta concoctione alvoque prius excreta, mane in lecto, vel vespere ante lecti introitum, maximeque partes extremas, pedes potissimum, panno asperiori ad cutis ruborem usque perfricare, et ita quidem, ut fricatus deorsum ducatur; liquidem lentior semper est sanguinis ex inferioribus partibus ad fontem recursus, qui hoc auxilii genere adjuvandus est, inprimis quem pedes senum et imbecilliorum ex facili et plerumque frigeſcat.

31 Non minus prisca in quotidiana corporis cura olim frequentissimus fuit balneorum et unctionum usus, et pugnare hæc præsidia contra frigiditatem et aciditatem partium, senibus exitiosissimam affirmarunt. Verum nostris in regionibus, quæ cælum longe frigidius et rigidius obtinent, auramque inclementiorem fovant, quam Græcia aliæque calidiora loca, minus tutus est senibus balneorum infusus, inprimis autumno et hieme, eo quod aer perfrigeratus corpus ambiens, tonum cutis magis destruit et ad destillationes ac gravedines disponit. Interim tamen iis, qui senio non adeo exhausti sunt, æstivo tempore, fatigatis per motum et iter membris, non adeo dissuademus, ut partes, tam inferiores, quam superiores, accommodo balneo, in conclavi maxime spatioſo, amplo, alto et lucido, foveant. Uctiones autem magis, inter nostrates etiam, usui esse possunt, ita easdem adornando, ut partes inferiores, et maxime etiam spina, ad solem, vel fornacem calidam, calide cum oleo v. c. amygdalarum dulcium, vel pinguedine caponum et gallinarum, additis aliquot olei lavendulæ guttis, inungantur et leniter perfricentur.

32 Præterea somni ad vitam et sanitatem servandam tam præstans est usus; ut sine eo durare nequeant, et ad vires reparandas tam incomparabili facultas, ut omnem, cujuscumque etiam

analeptici, dilaudatam virtutem longissime exsuperet. Is enim non solum spirituosas et fluidissimas sanguinis et lymphæ partes fovet et tuetur, sed etiam nutritium et alibilem succum retinet, quo solidæ partes egregie humectantur et dulci rore perfunduntur: ut adeo ad exsuccas et aridas corporis marcescentis partes, eodem nihil sit utilius et aptius, et ex vero a Galeno monitum: *omnibus ex siccitate laborantibus, somnus opportunissima est medicina.* Quo magis itaque senibus siccitas est infensa, et genuina, tam imbecillitatis eorum et extincti caloris, quam ipsius mortis causa, eo magis ipsis somnus amicus et in pretio esse debet, et is quidem non interruptus, non fatigans, inquietus, nimisque accisus, sed placidus, plenus et reficiens, qualis esse suevit post cœnam facilem et frugalem animoque hilari et tranquillo quieti sese dantibus. Incubandum vero etiam stratis mollibus, non solum ut ipse somnus eo quietior sit, sed etiam quo mollescente inde & relaxato corporis habitu, sanguinis liberior in hunc fiat appulsus, & sordis per aperta cutis spiracula eo promptius disflentur.

33 Succedunt ingesta, cibus scilicet & potus, in quorum delectu maximopere respiciendum ad senilium corporum, tam quoad annos, quam virium diversa habitudinem. Etenim quibus firmior adhuc ventriculus minusque annorum, non facile discedant ab assueta victus ratione, licet tantisper durior sit & ex viliorum more; qui vero solutioris sunt stomachi, uti decrepita ætate confecti, selectum instituant & accommodis cibis utantur, iis nempe, qui probatissimi succi, temperati, faciles concoctu, nec diu in ventriculo moram neßentes eumque gravetans & moleste afficientes. Commendamus hunc in finem inprimis juscula ex caponibus, gallinis aliisque alibilibus carniæ generibus, nec non liquamen ex contusis cancris fluviatilibus, sine aqueo vehiculo, affuso vini modico, adjectisque aliquot citri taleolis & macis frustulis, in vase clauso, imposito aquæ bullienti, per decoctionem paratum. Eandem quoque in rem laudem merentur brodia,

quæ ex pane grossiori fursuræco, cum aqua & vino, addito cinnamomo & saccharo, conficiuntur, nec non, succus ille gelatinosus, qui ex assatis carnibus stillat, quippe qui, tanquam selectissima & ad chyli naturam quam maxime accedens pars, nativi caloris in senibus substantiam egregie instaurat affuso solidis temperato, et spirituosus delibatissimo, nutrimento. Neque etiam penitus abstinendum a cibis levioribus: qui alvum lubricam servant & acidus in prima regione succos contemperant, cujus genera sunt pira & poma dulcia, pruna Hispanica, fructus cynosbati cum passulis aqua et vino decocta. Parcior vero semper sit cœna senibus, præsertim si caput infirmitate detinetur, vel tussis humida urget, ipsiusque ventriculi robur remissum. Nam licet somnus cœnam excipiens ingestorum digestionem secundet; ipse tamen, superfluum per alvum, urinam, perspirationem et pituitæ scretum impendit, eaque suspensa, cruditatum sit proventus, quas ventriculi inflatio, ructus, capitis oppletio, pondus, sensuum torpor, nocturna tussis corporisque sub somno jactatio arguunt.

34 Non minor cautio circa potum adhibenda. Et ut prius de cerevisiis mentem promamus; rarissima certe sunt exempla senum, qui eadem fere possunt. Nam si juniores, statum generationis velificantur, sin vetustiores, acorem contraxerunt et caput petunt, uti solenne inprimis est ex tritico coctis, si vero lupulo amaricantes et validioris materiæ humoribus lentorem et capiti segnitiam insinuant. Quare si quis cerevisias assuevit, nec aquarum potum admittere potest, tenuissimæ, vulgo Dalb bier, crassioribus præferendæ, & spirituosæ gratiores, quo nomine notæ sunt Goslariensis, Brunsvicensis & Mecklenburgensis, saltem instar medicinæ stomachicæ, modice, et quidem in cœna, bibendæ. Qui vero aquis assuefacti, his levissimas et purissimas, leniter tantum cum ligno lentisci, vel corticibus citri, decoctas, potui dare expedit, eo salubriores, si cum vino apto remisceantur.

35 De vino ejusque usu, communis

quidem veterum sententia fert : pueris dilutum , meracum & potens senibus conducere ; norma tamen est nequitiam perpetua , sed potius cum iudicio & discrimine applicanda . Omnino enim natu grandioribus saluti est , ut vinum minus potens bibant , vel forte , quale vetus Rhenanum & inter Gallica optimum Burgundicum est , aqua temperent : ita tamen ut si aquæ potus ordinarius , illius tertia vel quarta pars confundatur . De generosioribus autem monendum : quod potentia eorum simulque dulcia , quorum censum subeunt , quæ superior Hungaria profert , inprimis Tockavienſe , porro e Gallicis Languedocense , Vin de St. Laurenz , Lusitanum quod ex Portu Caledoniarum advehitur , Florentinum & inter Franconia der Stein-Mein senili ætati admodum salubria sint , modice tamen & crebrius inter cibandum sorbillata , quo pacto juvant concoctionem , calidum nativum , ex prisco loquendi more , instaurant , neque minus universo corpori calorem infundunt & serofas sordes , tam per urinarios meatus , quam subcutaneos tubulos , ejiciunt .

36 Sunt vero etiam præter frigidos potus , recepti nostra ætate usus calidorum potulentorum genera , Thee scilicet Coffee & Succolada , quæ , an grandævus etiam profint , dispiciendum . Hæc utique senibus eorumque valetudini tuendæ aptissima sunt , etiam paullo liberalius propinata ; eo quod humectant , crassos & falsos humores diluunt , meatus patulos servant , & calore sanguinis progressum sordiumque cum perspiratione distillationem promonent : modo ventriculus liberaliorem ferre possit copiam . Interim tamen , quia vis herbæ Thee adstrictiva senili corpori non adeo favet , rebus suis melius consulunt , qui tutioris virtutis herbas cum calida infundunt , eoque nomine inprimis herba veronicæ , betonicæ , melissæ , præsertim Turcicæ , cum corticibus citri & aurantiorum , commendationem merentur . Decoctum quoque Succoladæ , si cum aqua paratur , adjecto uno vel altero ovi vitello , senum constituti oni & nutritioni quidem ma-

xime accommodum est : sed moderamentum tenendum , nec nimis crebro eo utendum . Neque etiam potus Coffee plane rejiciendus , quod si enim alvum solvit & nervoso generi non obest , acidum , quo seniorum ventriculus plerumque obsidetur , infringendo & contemperando , egregie inservit . Sorbillantur autem ejusmodi calidæ potiones , nostra quidem sententia , commodissime & optime mane in lecto , quo iisdem lenis & placidus maior eliciatur .

37. Sed hæc de vitæ regimine & victus ratione in tutanda senum valetudine servandis ; jam nonnulla adjicienda sunt , de aliis præſidiis , medicamentosis magis & non ita quotidianis , integritati tamen ætate provectiorum egregie patrocinantibus . Et primo quidem loco excutiendum : num thermarum vel acidularum potus senibus utilis sit & accommodus ? In hac autem consideratione potissimum ratio habenda non solum virium , quæ usuris consent , & ipsius periodi senectutis , quæ non adeo sit declivis , sed etiam facultatis mineralium aquarum , quæ minus vehemens esse debet . Proinde in decrepitis & a vigore defectis , quales communiter sunt qui septuagesimum annum compleverunt , caute mercandum est in medicatarum aquarum commendatione , ac potissimum improbandæ sunt validiori agendi vi instructæ , quarum classem ducunt Pyrmontæ & Egranz , ex thermis Carolinæ , ex salis Sedlicensis , cum fonte , qui ad pagum Seydschutz salut . Temperatarum vero & mitius operantium usum admitti posse censemus , & ex his quæ saluberrima est , Selteranz , inprimis si tempore æstivo loco ordinarii potus , cum tertia vini Rhenani optimæ notæ parte nupta , exhibeatur ; ita enim acidum vini , cum alcalino aquæ elemento in tertium quoddam sal abstersivum degenerat , cujus ad excretionum successum secundandum eximia est virtus . Addi etiam potest huic mixturæ elæosacchari citri sufficiens quantitas , tum ut saporis gratiam captemus , tum etiam

etiam ut viribus tantisper prospiciamus.

38 An venæsectio senibus proficua sit? vexatum in foro medico est dubium, facile diluendum & solvendum, si subactum medici iudicium accesserit. Quod enim in senili corpore, si firmior adhuc ventriculus & appetentia vegeta, sanguinis abundantia adsit, nullum est dubium, eo major & certior, quo minus laborioso minusque laborioso, senibus familiari vivendi genere, is per motum consumitur. Quin potius in plerisque non solum humorum redundantia, sed etiam ex hac oriunda impuritas peccat, ut plurima ipsis solennia mala, ac inprimis infestissimus provectori ætati marasmus, a crasso & copioso sanguine, quo viscera turgent & infarcta sunt, originem rhabant. His igitur sanguinem mittere, restituit vitam prorogare & sanitatem servare, præsertim si jam antea venæsectioni assueverint, diætâ lauta ac vinosâ fruuntur, sanguinisque per ani venas secessus substituerit. Novimus certe plures, qui subtracto quotannis aliquoties e vena sanguine, ætatem, quæ robustissimis etiam satis longa est, impleverunt, & annum octogesium quartum & sextum excesserunt. Contra vero si corpus impensius enervatum, vires confectæ, appetitus dudum prostratus, sanguinem educere, piaculum foret & senectutem extinguere. Sed quum nobile hoc non minus quam utile argumentum, jam olim peculiari scripto fusiùs pertractavi supervacaneum duco, plura de eodem, ibi dicta, huc transcribere.

39 Præterea quum alvina excretio, sive excedat, sive deficiat, senum salutis periculum minetur, legitimi ejusdem successus quoque ratio habenda erit. Quod si autem alvus compressa fuerit, ejus solutio nentiquam validioribus, & virulenta indole gravius in vires grassantibus, molienda; sed confectæ huic ætati, præter laxantes, ex salis, dulcibus & pinguibus, cibos apprimere dicata & accommodata est manna, ad unam vel alteram unciam, cum lacte asinino, vel sero caprillo, oblata; quippe quæ, pectori amica, tussi medetur & ponticos austeros in primæ regionis diverticulis obhærescentes succos egregie

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

cicurat, eosdemque sine virium damno, prompte per ani secessum exturbat. Sæpius quoque observavimus, exhibitò saltim pulvere absorbente, vel bezoardico fixiori, alvum in senibus fuisse motam, hanc forsitan ob causam, quod alcali terreum pulveris ingrediens, cum acido primarum viarum in sal tertium abiit, & tunicis intestinalibus stimulum insinuavit. Sennata autem nec non aloetica exulcent. In senioribus tamen & phlegmaticis, si res postulant, pilulæ temperatæ balsamicæ usu esse possunt, cujus generis sunt Becherianæ & ad imitationem harum paratæ & correctæ. Et si forsitan acciderit, ut ob secum siccitatem & copiam alvus obstipetur, injiciendi sunt clysteres emollientes oleosi & his stercora evocanda. Sin vero nimis crebro alvi dejectio senes exerceat, ut metus lientericæ sit, nocentissima sunt adstringentia; tutius est, diætâ quodammodo siccante uti, abstinendo ab omnibus acidis, salis & acris, stimulum inferentibus. Et ad reparandum intestinorum laxatum tonum, ex cinnamomo paratis nihil est præstantius. Utilissimum quoque est balsamum nostrum spirituosum sic dictum vitæ, cujus guttæ 10. ut plures, cum duab. ol. cinnam. guttis interius assumenda, eodemque exterius ventriculi regio inungenda.

40 Superest tandem, ut de iis, quæ ex medicamentorum classe ad refocillandas in grandævus vires faciunt, nonnulla addamus. Quamvis autem plurimi ad hoc perficiendum spirituosos & aquis sic dictis stomachicis, primas deserant: cautissimus tamen eorum sit usus auctor sum, ne liberali manu & crebrius propinata, sanguinem, præsertim si redundet, exagitent et caput imbecillius reddant; quin, in senectute viridi & vino fruentibus, plane ab iisdem abstinendum esse censeo. Interim si vires vacillantes remediis suscitare ex usu sit, tria, quæ principem inter analeptica locum tenent, ambram scilicet, cinnamom. & succinum, & ex his lege artis parata, plenissime commendamus. E liquorum autem analepticorum compositionibus, hanc maxime utilem & accommodatam fere reor formulam: Rec. myrrhæ electæ unciam unam, croci unciam dimidiam, corticum citri & aurantium ana

uncias duas, cinnamomi acuti unciam cum dimidia; affunde spiritus liliorum convallium libram dimidiam, postea adde vini Hungarici mensuras tres, destilletur lege artis per alembicum, prodiens liquor suavissimi odoris et saporis, julepo rosar. grata dulcedine imbuatur et affusa drach. una essentia, usui servetur. Est certe hoc remedium tam accommodum senum fessæ naturæ, et tam præstans ad imbecillitatem sublevandam, quam vix ullum aliud, firmat quippe ventriculum debilem, caput roborat et blandum quoque somnum inducit. Poterit autem de eodem nonnunquam cochlear unum vel alterum, vel solo, vel intincto pane mellito Norimbergensi exhiberi. Non minus etiam viribus & stomachi infirmitate egregie succurrit elixir nostrum balsamicum viscerale temperatum ad cochleare dimidium post pastum propinatum, in primis si refracta dosis bals. nostri vitæ admisceatur: quod balsamum si ad aliquot guttas infuso theæ instilletur, et exterius, attracto per nares odore, verticis, nuchæ et necessitate exigente aliarum a robore defectarum partium inunctione, in capitis dolore, vertigine aliisque senum afflictionibus, opem præstat longe saluberrimam.

DISSERTATIO VII.

DE

SALUTARI AC NOXIO
VENÆSECTIONIS

USU.

S. I.

SINUAM breviter, solide tamen et accurate universæ medicæ artis natura tradita fuit, certe ab antiquissimo et probatissimo medico HIPPOCRATE præstitum fuisse arbitror, qui libro de Flatibus docet: medicinam nihil aliud esse quam additionem & subtractionem: subtractionem eorum, quæ exsuperant, eorum vero, quæ deficiunt, additionem: Qui vero illud optime facit, is optimus medicus existimandus est, quique

plurimum abstinet ab eo præstando, is plurimum in arte medica deficere censetur. Profecto hæc vere mechanica definitione, gravissimus auctor universæ nostræ artis indolem ac solidum fundamentum complexus est. Equis enim est, qui liberum functionum corporis nostri exercitium, quo sanitatis natura continetur, in sola moderatione motuum, et humorum debita proportionē ac temperie versari ignoret? utpote nihil vitæ ac sanitatis negotio tam inimicum, et tam adversum est, quam eorum, quæ vitam dispensant, excessus aut defectus: quæ de causa omnis generis morbi ficæ causæ humorum et motuum excessum et defectum respiciunt. Et quicumque morbum vult tollere, is nihil aliud agere debet, quam ut motus et materias deficientes vel superabundantes in naturam amicam temperiem ac moderationem reducat. Huc quoque omnis generis, quæ alma mater natura largiter nobis concessit, remedia spectant, quæ vel evacuantis vel restituendis humoribus aut nimis motibus compescendis vel tardis promovendis unice dicata esse animadvertimus.

2 Ex quibus omnibus clarissime apparet, magnum nostrum HIPPOCRATEM universæ artis præsertim præceos medicæ fundamenta nobis doctissime tradidisse, quæ si quis paulo diligentius et perquisitius attendat, is optimus certe effatus COLMICUS censetur: habet enim hic normam ac regulam, quæ scit, quid agendum, quid omittendum sit. Quum vero excedens et superfluis sanguis ex consensu etiam solertissimorum medicorum ipsaque teste experientia, maxime omnium affligat, et morbosas passionibus producendis admodum idoneus sit, hinc facile apparet, principem merito locum inter ea, quæ exsuperans detrahunt, venæsectionem sibi vindicare: quia sanguis quo naturæ, si moderatus fuerit, amicus est, eo, si superabundet, nocentior existit. Quapropter magna semper laus et gloria divino venæsectionis remedio constitit. Comperit enim ratio et experientia confirmavit, omnibus aliis auxiliis tam operationis celeritate et securitate, quam tolerantia facilitate hanc esse superiorem: hinc

hinc nullo ferme in morbo a veteribus et HIPPOCRATE est intermissa; ejus quoque utilitas in præter veterum testimonia longus et quotidianus usus comprobatur. Quò majora autem usu in praxi medica sunt commoda, adeo ut non tantum ad arcendos a corpore morbos, sed etiam ad periculum in iis avertendum ipsosque sanandos summum sit præsidium; ita è contrario eo graviora inde resultant incommoda, si nulla subiecti, causæ morbi, temporis ac virium ratione habita ea administratur, quare id laboris jam in nos suscepimus, & in præsentī de venæsectionis non solum ad vitam sanam et longam consequendam salutari sed et noxio usu agemus.

3. Dicturi itaque de venæsectione, eamque ceu securum et summum ad prosperam ac longam vitam impetrandam auxilium adferturi, necessarium omnino arbitramur præmonere, ne utiquam nobis in præsentī esse propositum, ut solam sanguinis detractionem protrahendæ vitæ sufficientem asserere velimus, vel quod sine venæsectione nemo prospera ac fecunda valetudine frui, aut ad vitam longam spem sibi possit facere. Neque enim ullum tam absolutæ efficacæ in universa rerum natura datur remedium, de quo quis certum sibi, nedum talem effectum possit polliceri: sed omnia, quæ in auxilium prompta sunt remedia limitatis viribus determinantur, et naturæ corporis ægrotantis potissimum innituntur. Præterea novimus, qui sine venæsectione per longam ætatem firma gavisi sunt valetudine. Novimus quoque, qui cum venæsectione præmature fato defuncti sunt: quapropter hoc loco nobis non est animus, ut asseveremus sanguinis vacationem omnibus promiscue individuis quadrare, vel ad longam vitam necessario perducere; sed hic est noster scopus, hæc mens nostra, ut adfirmemus tantam virtutem, ut plures, quibus propter sanguinis redundantiam et gravis morbus, & subitæ mortis periculum imminet, ab imminetibus hisce malis tueri ac defendere possit.

4. Prius vero quam in hujus rei explanationem paulo altius descendamus, non sine fructu fore arbitror, si eorum qui vel

totum vel ex parte hoc remedii genus contempnunt, rationes ac argumenta examini subiciamus. Quamvis vero neque ullum unquam auxilium tanto medicorum consensu ab incunabilis fere scientiæ medicæ per tot sæcula ubivis fere terrarum, et per tam constantem experientiam, approbatum fuerit, præterquam ipsa sanguinis per sectionem venæ emissio; nihilominus esse et fuisse semper, quod satis demirari nequeo, qui fere divinum hoc auxilium ex toto damnare imo infamare, vel tamen parcissime eo utendum esse, contenderunt, vix ac ne vix comprehendendum est. Quod unicum certe documento esse potest luculento, quanta imperitia non dicam ignorantia inter gentem medicorum adhuc versetur; quæ res quo certior, eo magis deporanda videtur. Atque non tanta nos tenere debet admiratio, quare olim ERASISTRATUS et ante seculum forsitan ELMONTIUS hoc remedium contemtu habuerunt, quandoquidem ERASISTRATI tempore spissis tenebris adhuc rerum physicarum et medicarum cognitio erat involuta. HELMONTIO vero viro alias nobili, et per ignem Philosopho, qui nunquam artem agitavit; hic error de facili videtur condonandus: quod vero ex eo tempore, quo magnum illud mundi inventum, sanguinis intelligo circuitum orbi innotuit, et hinc corporis humani æconomia paulo subtiliori solertia excoli cœpit, ac universa medicina ex tenebris in sereniorē lucem asserta fuit, adhuc ex medicorum cohorte dentur, qui vel ex toto venæsectionem repudient, vel nimis timide ac trepide cum hoc agant, illud merito vituperandum videtur.

5. Possimus certe hoc loco, si velimus ire in exempla et nisi veritas odium, molestiam ac periculum gignat, multos casus recensere, ubi plures ceterum sani ac ætate florentes ex sola venæsectione tam curando quam præservando omissa in gravissimos et lethales morbos inciderunt, qui certissime potuissent maturæ venæsectionis auxilio servari; sed hæc lubenter jam præmittimus; potius hoc loco non alienum esse existimamus, at-

patrociniū venæsectionis agam & argumenta in contrarium, qua fieri potest brevitate ac perspicuitate discutiam. Mittimus vero Erasistratos, quos olim jam suo tempore Galenus *lib. de Venæsect.* adversus Erasistratum non sine felicitate refutavit, sed rationum momenta, quibus nonnulli ex recentioribus uti solent intuebimur. Præcipuum vero quod asserunt est: sanguinem non modo vitæ esse thesaurum, sed & ipsius animæ vehiculum & instrumentum, & sanguine amisso non modo vires, sed & vitam amitti. Cum vero omnis thesaurus non sit minuendus, sed potius servandus & reparandus, hinc male cum ipsis agi asserunt, qui vitalem liquorem tam improvide profundunt. Insuper confugiunt ad experientiam, qua ostendunt plures a detractōe sanguinis ita fuisse debilitatos, ut ægerrime pristinam valetudinem fuerint assequuti. Porro quoque dicunt, complures firma & æquabili valetudine frui & longa vita gaudere, qui totam ætatem nullam sanguinis imminutionem passi sunt. Illud vero primum & præcipuum illorum videtur argumentum, quod nullam plethoram seu boni sanguinis redundantiam noxiam esse contendunt, sique forsan superfluum & pravus vasis inhæreat, felicius eum abstinencia, motu & tutioribus remediis absumi posse asseverant.

6 Operæ itaque pretium erit, ut hæc dubia, quæ primo intuitu videntur speciosa, paulo accuratius discutiamus. Primo vero non ibimus inficias, sanguinem pretiosum & desideratissimum, quo vita & anima ad suas operationes utitur, esse liquorem, quo penitus amisso & vita exspiret, & anima corpus suum deserat, necesse est: quo nomine utique optimus vitæ est thesaurus. Concedimus quoque immoderatam ejus profusionem admodum debilitare, corporisque robur imminuere. At vero sanguis est thesaurus vitæ & animæ sustentaculum, dum nempe libero & æquabili flumine vitalem suum in orbem motum per corporis partes absolvit. Nunquam enim sanguis in se spectatus ratione mixtionis suæ præstat vitam, vel animam cum corpore jungit, sed tum demum, quando in orbem agitur, &

placido motu per corporis fertur tubulos, unde etiam talis motus recte dicitur vitalis, isque est, qui commercium corporis cum anima statuminat, simulac vero optimus alias liquor in parte quadam subsistit, & progressivo motu exiit, protinus amplam non modo morbis & morborum causis, sed & mortis occasionem subministrat. Quod vero nimium exsuperans sanguis vitalem circulum turbet, nostrum est inferius ostendere.

7 Remoto vero hoc dubio ad aliud deproperamus: naturam nempe nihil facere frustra declamant, utpote quæ tanta sapientia instructa sit, ut non majori, quam par est, copia vitalem hunc liquorem progeneret. At huic assertioni optima veritatis parens experientia solenniter contradicit. Cui usui enim est ingens illa pinguedinis moles, qua subinde corpus humanum obruitur, annon potius plus exitii quam salutis naturæ adfert? Si que nihil noxii vel supervacanei aut deficientis quoddam natura proferat, unde fit, quod unum corpus præ altero debilius, & non modo ad morbos, sed & ad mortem promptius existat? Unde porro evenit, quod natura tam parata ac prompta sit in morborum aliis causis fabricandis? Quo magis apparet, corpus nostrum ita esse dispositum, ut tam facile noxia quam utilia producat.

8 Accedimus jam eam rationem, quod videlicet experientia comprobet, amisso sanguine mire corporis robur debilitari: sed admodum etiam lubrico & invalido fundamento hæc innititur. Quid enim notius, quam quod ex corporibus pleni habitus per vulnera sæpe sæpius incredibilis sanguinis copia sine noxa profundatur? In hujus rei illustrationem occurrit elegans locus apud Joh. Heurnium in *Com. lib. 1. aph. 3.* dum scribit: *U'striss. Aurantie Princeps Wilhelmus Nassovius Antverpiæ a latrone læsus sclopero in collo, ita ut jugulari magna illa vena maximam sanguinis funderet copiam per plurimos dies, cum quotidie plures sanguinis libras emitteret, fluxione tandem colcothare cohibita salvus viribus evasit.* Quid porro familiarius in praxi accidit, quam quod fœminæ ex abortu ac in puerperio

perio immensam subinde sanguinis quantitatē collectis mox viribus effundant. Neque adeo crebrior per venam sectam sanguinis detractio viribus infensa est; ut fert vulgi opinio. Legimus apud Scultetum in observat. 2. *Virginem septingentes per vitam venæsectiones passam fuisse sine omni sanitatis periculo.*

9. Neque Gallorum hodie medicorum morem ignotum esse existimaverim, qui acuta febre detentos decem sæpe repetitis venæsectionibus interdum citra detrimentum singulare exercent. Sanguis enim est, qui ex boni succi alimentis, salvo saltim ac integro manente appetitu, facilius reparatur, præsertim in iis, quibus laxæ fibræ sunt, & spongiosa carne gaudent, quandoquidem in his ob lentiores cursum temperatior sit calor, qui potius servat sanguinem, quam ut ipsum consummat. Deinceps non constantis est experientie unicum virium fomentum esse sanguinem. Vidimus potius a venæsectione oppressas in plethoricis vires protinus erectas. Equidem negandum non est, quin sæpenumero venæsectio male a medicis a imperitis instituta corpora viribus exuat, ipsaque mirum debilitet, sed tamen remedium abusus non tollere debet verum eorum usum, nec sinister quandoque superveniens eventus ejus legitimum usum excludit: nam vix prodest, quod non lædere possit idem.

10. Urgent præterea ii, qui minus sanguinis vacuationibus favent, quod plures sine venæsectionibus longam & sanam egerint vitam. At hi perpauci numero sunt, neque vero omnibus alma natura tam valens ac robustum a nativitate corpus concessit, cujus robor humorem alienum & excedentem facile vincere possit: pauci etiam sunt, qui motu, labore, commodoque ac attemperato victu bonam, quam a parentibus nacti sunt naturam secundant. Hisce discussis deveniendum jam ad ultimum, quod tamen primo loco esset ponendum. Communis nempe est sententia, quæ etiam in Gallia, teste Jouberto, adhuc viget, primam venæsectionem a morte liberare posse, quare nonnulli hoc remedii genus ad averruncandam mortem differunt. Ad

hæc vero dicimus, si sanguinis missio hominem ab impendente morte vendicat, certe non aliter hoc præstat, quam sanguinem exsuperantem, a qua morbus subnatus fuit, & qui multum periculi minatur, subtrahendo: an non vero consultius est matura venæsectione morbum & illud, quod lubest mali, depellere, quam periculo se manifesto exponere, quia hoc non raro labente bene agendi occasione & tempore hominem perimit.

11. Dilutis itaque iis, quæ in contrarium possent moveri, dubiis, sequitur jam ut firmioribus ratiociniis venæsectionis tam necessitatem, quam utilitatem ad tutam & prosperam valetudinem diu servandam statuminemus. Præcipuum vero ad firmandam nostram sententiam ex ipsa natura corporis nostri argumentum desumemus. Tam provide enim & tam sapienter a benigno conditore constructa machina nostra & tam insignibus viribus dotata est, ut non modo sponte ab eo, quod vitæ est insensum, se liberare & felicitate tueri possit: verum etiam ut sola sæpius optima morborum sine medici opera sit medicatrix. Jam vero cum nihil æque sit valetudini adversum, quam superabundans sanguis, eo quod vitalem in orbem motum sufflammet; hinc nihil prius & antiquius prudens habet natura, quam ut sanguinem superfluum convenienti motu, debito quoque tempore ac loco felicissime eliminet: id vero non modo in sequiori sexu magno cum alleviamento singulis præstat mensibus, verum etiam in puerili ætate vel adolescentia exsuperantem sanguinem per nares, in adultioribus per sedis venas statis subinde periodis, non sine singulari commode evacuat. Et quodcumque solennis & saluberrima hæc sanguinis excretio vel ob languorem ex ætate vel ex longo morbo proveniente vel ob alias causas e.g. præposteram curationem supprimatur, vel penitus cessat, protinus ingens malorum agmen corpus affligit. Fiant enim ex consuetis narium hæmorrhagiis deficientibus graves cephalalgie, ophthalmie, vertigines, in adultioribus apoplexie, aut sensuum depravationes. Mensum vero inordinata vel deficiens fluxio quanta

quanta mala non concitat inde enim spasmodice internarum partium tractationes, cachexia, lenta febres, mira flatulentia, ac digestionis viria sequuntur. Ex hemorrhoidum vero impedita vel cessante evacuatione gravissima quoque mala, ut sunt hydrops, insania, nephritides, spasmi primarum viarum, flatulentia, obstruata, cachexia & apoplexia subnascentur. Monstrat certe medico sapientissima natura, quid ipsi sit agendum: nam cum medicus languida naturae minister & adiutor, vel valentis spectator esse debeat, hinc naturae methodum optimam addiscere, & cum attentione imitari debet. Videlicet ubi deficit, eam adjuvare, id est arte sanguinem exantlare superfluum, qui tantas molestias creat, enitatur; quo remedio tam ad depellendos, quam etiam ad sanandos praedictos affectus nihil est efficacius.

12 Ex his itaque clarissime perspiciamus, venaesectionem maximum fundamentum in ipsa natura habere, cujus ars tantummodo est imitatrix. Solvit autem venaesectio plethoram, quae fecunda morborum est procreatrix: at cum ex recentioribus nonnulli dentur, qui plethoram existere pernegant, hinc non alienum esse iudicio eorum etiam rationes paulo perquisitis intueri. Dicunt, sanguinem bonum minus abundare posse, talis vero ipsis est, qui gelatinosus temperatus & floridus apparet. Verum enim vero ipse sanguis duplici modo consideratus bonus dici potest, vel ratione mixtionis suae, vel relatione facta ad motum, qui demum recte hunc titulum meretur. Nam etsi optimus, & gelatinosus in vasis contineatur, minus autem recte & aequaliter per corporis partes circumferatur, tum ad vitam & sanitatem tuendam plane idoneus est: quandoquidem si tardiori nimis motu provolvitur, facile in vasis praesertim minimis subsistit, & si viscidiores ejus partes secedentes coalescunt, atque emunctorium vias occludunt, & hac ratione magna & noxia fit viscerum offensio. Cum vero optimus & temperatissimus, qui gelatinosa rubicunda substantia cognoscitur, maxime omnium facile redundet, patet, nullum aequale hoc

ipso ad morbos generandos esse aptiorem. Frequentiori enim constat experimento, sanguinem ex plethoricorum vel etiam sanguineorum venis extractum, ut plurimum mixtione gelatinosum, temperatum, coccineo & eleganti colore tinctum esse. Ubi itaque talis sanguis animadvertitur, ex eo recte sagaciores medicorum judicant, multum sanguinis in ejusmodi corporibus generari, missi nemque ejus esse utilissimam, contingit id ipsum maxime in feminis & qui spongioso habitu gaudent, laute vivunt, & mentis ac corporis motibus vacant, ibi enim temperatior calor sanguinis, ex gelatinosa substantia chyli, proventui mirifice velificatur. Etenim quo intensior corporis fervor ac aestus est, eo major liquoris hujus vitalis fit consumtio. Siquidem celerrima aetheris agitatione, qua caloris natura continetur, nexus ac unio partium sanguinis texturam constituentium facile dissolvitur, ut ex nobili & temperato alimento inutile excrementitium sulphureum liquamen emergunt. Quae de causa vehementior corporis motus ac labor neque minus febrilis aestus pingue & sanguine superans corpus celeriter extenhat.

13 Ex dictis itaque clarissime patet, non modo habitum corporis plenum ac coloratum, sed & sanguinem optimum periculi imminentis esse plenum, quia ubi bonus sanguis gignitur, ibi ejus quam facilis sit abundantia, quae in pejus omnia successive praecipitat, quae de re perite non minus ac scite noster Hippocrates lib. 1. aph. 3. prodidit: athletarum evexia, quae ad summum diffensionis evasit, periculosa, unde saltem evexiam sine cunctatione solvere oportet: hinc dicebat Celsus: si plenior quis, speciosior & coloratior se ipso factus videatur suspecta sua bona habere debet, quia inquit: Heurnius: a nimia sanguinis ubertate calidum nativum exstinguitur, & praecipiti lapsu homines rapiuntur, & interceptis carotidum viis, parva apoplexia fit. Quemadmodum vero redundans sanguis tam infensus naturae ac inimicus sit, nostrum jam est exponere. Videlicet laudabilis ex bono chylo in vasis supra modum collectus.

lectus copia sanguis vigori ac elateri, quo cordis muscoli & arteriarum tunica instructa sunt, nimium resistens, cursum ac circulum sanguinis reddit difficilior, unde sanguis ob debiliorem cursum spissescit, crassus evadit, ad obstructions & stagnationes gignendas paratissimus. Rationem vero hujus rei ex mechanicis eruere non magnæ erit difficultatis: nobilissima enim motus scientia est, quæ nos docet, ex proportionibus & relatione virium moventis & resistentis motus effectum proficere, adeo ut quo major potentia sit virium in impellente, et minor in resistente eo celerior fiat motus; sicut contra, quo major mobilis resistentia est, eo plus viria moventi detrahatur, et tardior sit impulsus. Itaque sicut major molis quantitas majorem gignit resistentiam, ita major quantitas sanguinis activitati et pulsui cordis atque arteriarum elateri plus quam minor resistit, consequenter sanguis tunc minus expedito circulo per corporis partes circumfertur. Perquam curiosum vero illud anatomicum experimentum est, ubi ex flatu immisso in venam cavam vel ductum thoracicum canis viventis, cordis motus mox sistitur, subsequente inter morte. Cujus phænomeni nulla alia subest ratio, quam quod dextra cordis auricula, cujus fibrarum structura valde tenera est, a flatu nimium distenta, non amplius contractioni sufficiat; unde cordis motus etiam conquiescat necesse est. Neque dubitamus, quin ex nimia sanguinis redundantia, præsertim hic excedente calore acris vel spirituosus liquor interius expandatur, cordis auriculæ eodem modo possint distendi, ut fibræ supra modum extensa ad propulsandam sanguinis congesti molem & ad circulum continuandum fiant plane minus idoneæ, unde lypothymia viriumque oppressiones plethoricis perquam sunt familiares. Quis itaque medicorum tam memorandis ingenit & hebetis mentis est, qui non perspiciat, quæ venesectionem tam noxa sanguinis nimio congestione summum esse præsidium, eo quod superfluum sanguinem subtrahendo protinus convenientem proportionem inter cordis arteriarumque musculos & inter vim sanguinis

resistentis, restituat, circulum sanguinis rursus æqualem et liberum, a quo sanitas et vita ratio pendet, reddendo. Quod etiam experientia confirmatum habemus, dum oppressa nimio sanguine vires unica venesectione, augentur, pulsu citatiori calore et perspiratione reddita intensiori.

15. Quamvis vero hæc, quæ adduximus, ita sine comparata, ut quemvis etiam, possent convincere, nihilominus dantur, qui hæc subvertere enixe laborant, dicendo sanguinis excessum longitiori via, videlicet abstinentia, inedia, victu tenui, motu corporis intensiori, infusis calidis, quam periculosa venesectione consumi ac castigari posse. Verum non imus incipias, illud fieri posse, sed quis est nostris temporibus ita comparatus, ut a consueta sua indole, vel nimia edendi cupiditate facile deflectat et rigida hæc præcepta sequatur? Et ut hæc cupida fieri possent, tamen, ubi præsens impendit a sanguinis ubertate præsertim in passionibus acutis periculum, hæc commemorata remedia, quia tardissime agunt, plane non sufficiunt. Manet itaque et manebit perpetuo venesectioni sua laus et gloria.

16. Confirmata sic firmioribus rationibus venesectionis necessitate, proximum jam est, ut paulo specialius, quibus in morbis avertendis, quo tempore et qua ratione sectio venarum sit instituenda, proponamus. Primo vero dicimus: omnibus, qui succi pleni sunt, vasa sanguine repleta habent, bene appetunt, laute vivunt et vita secunda ac otiosa fruuntur, neque sanguinis solennem et ordinariam quandam vacationem habent, detractionem ejus ad depellendas, quæ presso certe sequi debent pede, ægritudines longe esse utilissimam: Perraro enim accidit, ut homines ita comparati periculum evadat, quod felicitate venesectione bis vel ter anno instituta potest propulsari. Nunc vero devenimus ad eos morbos, quibus dimovendis venarum incisio idoneum est remedium. Videmus sapientissimo robustissimos, qui secunda videbantur sui valetudine præter omnium spem repente procidere omnique motu ac sensu privatos extinguere. Neque novum est, mul-

multos in lecto, quem sanī firmique con-
funderunt, emortuos reperiri. Novimus
& ante oculos plura nobis versantur exem-
pla, ubi tales funestos eventus prædixi-
mus. Novi in hac urbe tres floride & sa-
næ visæ feminas, quæ subito fato cecide-
runt.

17 Quodsi vero solertiori studio tam su-
bitæ mortis causas explorare animus est,
tunc demortuorum corpora aperiendo,
plerumque has duplicis generis esse
observamus. Vel enim ruptio valorum
intra cerebrum, aut in thoracis vel ab-
dominis cavitare, quod tamen minus fre-
quenter fit, visitur; vel polyposa in cor-
dis thalamis concretio, magna venarum
occludens orificia, causa deprehenditur.
Incurrunt vero apoplexiæ periculum ma-
xime ii, quibus copiosus intra venas san-
guis fertur, maxime si senectuti fuerint
propiores, facilius vero malum gignitur,
si post largos imbres aquilonaris tempe-
stas & sævientis boreæ status repente se-
quatur. Qui sanguinis missionem, quam
alioqui salutariter adhibuerunt, temere
negligunt, facile quoque eadem corri-
piuntur, id quod & iis evenit, quibus
sanguinis per nares vel ani-venas proflu-
vium, vel sponte constitit vel suppressum
est, hinc etiam mulieres lochiis non
rite fluentibus, hoc acerbo malo adfectas
vidimus. In præservatione hujus funesti
& feralis mali, si quid aliud certe venæ
in pede tusio plurimum sibi vendicat,
quæ ubi circa æquinoctialia tempora in-
stituitur, securam præstat valetudinem.

18 Quod ad polypi originem attinet,
patent identidem huic quam maxime ii,
qui sanguine abundant & habita prædi-
ti sunt spongioso, insuper obesi, mul-
tum comedunt, sed parum bibunt, vitam
agunt sedentariam, ac spiritum vini co-
piosius ingurgitant, sit exinde sanguis
viscidus ac crassus, qui minus expedito i-
tinere corpus perecurrit, unde viscidiores
& glutinosæ ejus partes eorum cordis
facile adhærent, in fibrillas paulatim coa-
lescentes. Quò minus vero promptum est
tale concretum veluti mortis fomentum
ulla medicina dissolvere, eo facilius ac
paratius est, hujus genesis præcavere,
quò nomine præter abstinentiam & mo-

tum corporis validiorem nec non libera-
liorem aquæ calidæ potum, venæ sectio
omnibus præferenda videtur. Nactō enim
liberiori spatio, longe expeditius sanguis
per cordis thalamos ac tubulos venosos
movetur, unde concretio, quæ quietis
& motus retardati soboles est, minus po-
test contingere.

19 Deinceps heroicum nostrum reme-
dium in gravibus acutis passionibus præ-
fertim, ubi inflammationis metus subest,
præcipuum fert punctum, idque non mo-
do in curando, sed maxime omnium in
præservando præstat. Est videlicet soler-
tioribus practitorum haud incognitum,
quantum periculi in febribus sub initio &
statu præfertim immoderata sanguinis
profusio habeat, cui symptomati sangui-
nei sic dicti & plethorici in tales inciden-
tes morbos plerumque sunt obnoxii;
quantum itaque auxilii a venæ sectione
tam ad præservationem, quam ad sana-
tionem, si mature inter initia morbi ad-
hibeatur, expectandum sit, quisque qui
mediocri tantum judicio pollet, facile
dijudicabit. Pleuritides, peripneumo-
niæ, anginæ, nephritides & id genus al-
lie inflammationes vel principaliter adflui-
gunt vel secundario superveniunt aliis
morbis ob sanguinem copiosum spissorem
factum, qualis e venâ missus plerumque
apparet. Quid vero hisce gravibus vitiis
plus præcavendis & propullandis sangui-
nis decenti detractioe convenientius sit
equidem non video?

20 Abortus præsertim grandiori fortu
grave malum est, ipsoque partu longe
periculosius, eo quod secundina reten-
ta vasorum orificia adaperita maneat
& sic lethales ut plurimum fiant hæmor-
rhagiæ. Invadunt tales abortiones præ-
cipue sanguine redundantes, si gravi
terrore percelluntur. Præcavet vero dicta
hæc mala omnium optime phlebotomia
in tempore instituta, quæ in quibusdam
confidentius repeti potest. Animadver-
timus enim quibusdam feminis abortum
esse frequentissimum, adeo, ut repetitis
vicibus recurrat, à cujus mali amolitione,
aliis non neglectis, nihil aptius est
venæ sectione, quæ pro ratione circum-
stantiarum non semel vel bis, sed singulis
men-

mensibus, sicuti tales observationes mihi notæ sunt, debet continuari. Quoniam vero ordinario abortus circa tempus mentium consuetum solet invadere, opportunitatem utique tunc est, circa hoc, si res postulat, sanguinem demere.

21 Ceterum plethoræ solutio gravidis administrata sanas reddit puerperas, vividos gignit infantes & multorum malorum materiam præcindit. Ordinario enim gravidæ sunt plethoricæ & inde fiunt cacoehymicæ multis imparitatibus in vasis collectis, quæ matri & infanti malo sunt, siquidem in puerperio purpuræ tam rubræ, quam albæ, neque minus partium internarum inflammationi formitem præbent. Solent quoque prægnantibus adhuc alia incommoda succrescere: scilicet pedum & abdominis tumores oedematosi, ferinæ tussis, vomitiones, dorsi dolores, odontalgia, languores, quæ cuncta sanguinis imminutio, non omisso clementium laxantium usu, egregie præoccupat. Dein ab impuro gravidarum sanguine infantes frequentem sibi contrahunt labem. Fiunt non modo inde infirmi, sed & si natura valet, variis exanthematibus, ut sunt tinea capitis, aphthæ, erysipelata, variolæ, morbilli, crusta lactea, valde exercentur. Qui itaque ab omnibus hisce vitiis immunes eos reddere percipit, sanguinem ad iustam mensuram reducat, necesse est. Quam gravia symptomata suppressa lochia causentur quotidianis exemplis edocemur, sequitur plerumque periculosa admodum inflammatoria febris complures perimens. Non semel sed sæpius summo cum fructu inter initia sectionem venæ in puerperio, ubi lochia cohibita fuerunt, vitiis alias difficillimis mitioribus inde redditis vel iisdem plane averruncatis, vidi adhibitam.

22 Accedimus jam chronicas easque contumaces passiones, quibus amolendis vix par habet sanguinis copiosioris diminutio. Non incognitum est iis, qui in artis opere frequenter versantur, quod vere & autumnus maxime circa æquinoctia graves morbi aboriantur & resuscitentur, in quo numero sunt hæmoptiles arthritides, asthmaticæ pectoris op-

pressiones, infanæ melancholicæ, hemi-cranicæ, febres & acutæ & intermittentes, colicæ convulsivæ, hemiplexiæ, quæ sæpe anniversarias & statas temporum periodos observant, hisce generosa & aliqui probata præsidia frustra sæpe opponuntur: venæsectione vero circa æquinoctia celebrata, non neglectis iis, quæ primam regionem ab impuris sordibus liberant, omne punctum sanationis conficitur.

23 Arthritis malum est, quod omnis ætatis & sexus homines vario tempore & diversis in artibus exercet. Et quamvis eos, qui vel natura languidiores fuerint vel præpostero vivendi genere debilitatem membris contraxerint, potissimum invadat, attamen a sanguine plurimo, qualis sit ob evacuationes solennes cohibitas, maxima parte fovetur. Sanguinei enim & spongiosi habitu præditi plerumque fiunt arthritici, quibus si per hæmorrhoides aut alia loca superfluous sanguis fertur, ab hoc malo evadunt ferme immunes. Quicumque itaque a sevis hisce doloribus suum corpus tueri percipit, is nihil prius habere debet, quam ut temperata diæta nimium sanguinis proventum impediatur: deinde omni studio ea removeat, quæ viribus ullo modo convellendis idonea sunt. At solenni & spontanea sanguinis cessante vacuatione vel intermissa in iis, quibus humorum aderat plenitudo venæ sectione, si magnam malum incidit, tunc plus matura sanguinis detractio quam ullo alia medicina efficitur.

24 Mensium profluvium, a quacunque etiam causa suppressum fuerit præsertim ob languentem naturam, quæ circa quinquagesimum annum plerumque accidit, innumerabilibus illarum corpora malis obicit, quæ solers medicus nunquam non matura venæsectione præcavere debet; hac enim graves diaphragmatis spasmi cardiacæ lyncopticæ, cordis palpitantes inde mox conquiescent, neque tutius præsidium est, multa mala ab illis, quibus propter etatem provectiorem plane deficiunt avertendi ipso hoc nobilissimo nostro sanguinis mutandi remedio.

25 Dolor calculi est unus ex atrocissimis, sed si originem ejus spectemus vix alia

alia est, quam quod lente nimis procedens plus iusto abundans & spissus sanguis in renalibus vasculis stagnet eorumque elaterem ac tonum imminuat, unde urinae difficilis fit secretio, hinc tartarus ex hac secedens paulatim concrevit & inimicum hunc hospitem ingenerat. Videmus itaque plethoricos viteque sedentarie addictos, & quibus hemorrhoides vel menses non amplius feruntur, potissimum diro hoc malo exacerari. Et hæc quoque est ratio, quare fluentes hemorrhoides magno sint nephriticis remedio: ubi vero illos non provocare licet, vicariam operam ipsa venesectione in pede præstat. Et notavimus plures a calculo, quem dolor circa lumbos prænuñciabat, hoc modo immunes redditos.

26 Cachexia & qui hanc insequitur scorbutus atque hydrops ex sanguinis & feri redundantia, factaque viscerum inde obstructione citra omnem contradictionem suam originem nanciscitur. His difficilioribus vitiis maxime ii patent, qui fibras natura laxas. exiliaque vasa habent, atque ex victu crasso, duro, item intemperantia, nimio otio vasa humoribus aggravarunt. Arduum vero ac difficile est, has graves affectiones visceribus non amplius integris eradicare; neque tamen, si recens malum fuerit, omnis sanationis spes est amittenda, quam in sanguinis matura detractione motu ac labore usuque aquarum mineralium precipue ponendam esse arbitramur.

27 Ex longis et periculi plenis vitiis non ultimum est phthisis, quæ multos in juventute constitutos perimit opprimitque. At vero ab hac venesectione corpora defendi posse, paradoxon multis videbitur, sed tamen experientie id esse consentaneum, pluribus exemplis confirmatum habemus, ubi nempe iuntes sanguine pleni ex variis causis macilenti facti, spiritus angustia, tussis sicca, dolore circa pectus gravativo, calore intensiori diu correpti in extremo phthiseico periculo versantes, admissa phlebotomia et usurpatis aquis mineralibus cum lacte caprino mixtis, nec non pediluvii et nitroso absorbentibus, rursus obesi et robusti præter omnium expectationem facti fuerunt, pristinis in-

commodis penitus sublati. Neque porro incognitum est, eos, qui hæmoptysi patent, quam facile fieri phthisicos, sanguine ex aliis partibus ob spasmodicas interiorum stricturas ad pulmones cum magno impetu congesto, qui postea vasorum orificia disrumpens floridus tussi eiicitur. Iam vero nil familiarius est, quam quod hæmoptysin male tractatam pulmonum exulceratio subsequatur. Quam vero provide instituta venesectione aliaque sanguinis a pulmone motum divertentia commodissime hæmoptysin præcaveant, hinc quoque phthiseos periculum depelli hac ratione posse certum est.

28 Ultimum est, ut venesectionem in senibus longam vitam producendi esse presentissimum artis subsidium confirmemus. Communis et pessima opinio increbuit, quæ non modo vulgum, sed medicos etiam occupavit, senectuti sanguinis detractionem esse inimicam, eo quod senibus, qui ordinario invalidi ac infirmi sunt, non conveniat, illud, quod virium pabulum ac alimentum est, subtrahi. Quoniam vero supra iam hanc rationem destruximus, hinc supervacaneum ducimus hæc ipsa fastidiose repetere; quin potius experientia solidoque ratione nixi adfirmamus, venesectionem senibus, quibus adpetitus adhuc integer ac salvus est et quorum vasa turgent, ad longam vitam et ad seniles ægrotudines amoliendas esse convenientissimam. Error est, sanguinis missionem senectuti vires subtrahere, possem enim hoc loco complura exempla proponere, ubi septuagenarii imo octuagenarii per aliquot annos singulis fere mensibus venam aperiri passi sunt sine ulla virium diminutione. Certo scimus, plures eam ætatem ad quam pervenerunt, non attigisse, nisi ex consilio medico singulis annis minimum bis venesectionem admisisent.

29 Dein nulla regio est ubi tam liberaliter hoc auxilii genus admittitur præterquam in ipsa Helvetia. Nemo fere est, qui non bis minimum singulis annis venesectionem ibi sibi curat administrari, vixque in ulla regione, quam in hac tam longevi homines reperiuntur. In uni-

universum vero plurimi senum sunt plethorici, inque primis ii, qui robustiori natura & vegeto ad huc appetitu gaudent, quibus sanguinis copia præsertim ex boni succi alimentis adiunctis intermissoque exercitio in vasis colligitur, quam expedit; accumulatus itaque nimium in visceribus subsistit, illaque infarcit, obstruit, unde ad cachexiam & marasmodum via præparatur paratissima. Ob lentiore quoque humorum cursum & perspiratum segniores perfaciles fori contingunt secessiones, unde catarrhi, tussis, rauces, paralyse, pruritus, stranguriæ, dysuriæ senibus perquam familiares propullulant, si quando vero gravi animi motu vel acri frigore accedente redundans sanguis ex partibus inferioribus ad caput & pulmones nimium urgetur, apoplexiæ & subitanæ mortis, catarrhi suffocativi celerrime suboriuntur. His itaque de causis senibus sanguine plenis nunquam venæsectionem inutilem judicamus, adeo, ut potius eam ad longam vitam impetrandam expeditissimam esse adseveremus, modo simul ea quæ vires frangunt & huic ætati sunt aliena removeatur.

30 Ex his jam adductis cuivis erit perspicuum quam generosum magnæque utilitatis tam ad morbos avertendos quam debellandos venæsectio sit remedium; nunc propositi ratio quoque postulat ut de ejus noxiæ usu quædam dicamus. Multi pro! dolor sunt, qui omnium fere morborum ortum & causas, nimia sanguinis abundantia deducunt atque derivant, eaque propter liberales nimium sunt in sanguine profundendo, ac in omnibus tantum non morbis venam secandam esse præcipiunt prætereaque sciunt fere nihil. Enim sanguinis & bonorum succorum in vasis copiam, hæc nimium distendendo, lentius justo progredi spissescere, imminutis excretionibus sordibus inquinari & vitalibus motibus infensam fieri, eaque propter subtractionem exigere, est utique certum. Sed pari ratione vicissim firmum est ratumque: sanguinis & bonorum succorum defectum ac inopiam, sive parciorē justo quantitatem, cum vitæ & sanitatis periculo junctam esse, & fœ-

cundam morborum suppeditare matrem, ac ob id conservationem potius, quam consumptionem sanguinis poscere. Vites enim, quæ functionibus, & vitalibus & animalibus & naturalibus præsent, sufficientem omnino sanguinis & humorum, ad facilem & liberam circulationem, quantitatem postulant; hæc autem immixta ad solidorum robur naturale, vim motricem ac tonum non sufficit, his vero elanguescentibus, labascit illico humorum progressus, sanitas ipsaque vita. Testes hujus sunt ii, qui sanguinem non adeo copiosum in venis alentes, eundem inprimis paullo largius subtrahi patiuntur, quippe qui, haud raro sub ipsa missione, suspensio cordis & artieriarum motu, animo deficiunt, in animalibus postea æque ac voluntariis motibus, notabilem persentiscunt languorem, & oppressis viribus, de digestionē languente & stomachi gravitate justas edunt querimonias. Quid? quod etiam in vulgus notum est, effuso nimium ex vasorum systemate sanguine, cum viribus vitam & animam effundi. Ut adeo, vel ex hisce tantum, abusum etiam in sanguinis missione frequentissime committi posse, pateat abunde.

31 Inducuntur autem plerumque morborum artifices ad præposterum ejusmodi consilium falsa illa hypothese quasi morbi tantum non omnes orirentur ex plethora. Nostra igitur jam demonstrandi methodus primo omnium exigit, ut hanc confutemus, & evictum demus; plurimos & præcipuos morbos, non a sanguinis & humorum abundantia, sed ex longe aliis causis, maximeque virium & succorum inopia, ortum ducere. In quo quidem recte perficiendo, ex vere pathologiæ principiis in genere repetendum erit: nullum morbum, sive præternaturalem in solidis & fluidis corporis nostri partibus mutationem, sine præcedente violenta quadam, in nerveo musculofas, quæ motibus præsent membranas, actione contringere; hanc actionem, vel augendo & intendendo, vel minuendo & destruendo, vel etiam varie alterando & determinando vim motricem, morbosam illam mutationem inducere, idque vel per

per nimiam harum exquisitoris sensus partium distensionem, vel compressionem, tractionem, puncturam, lincinationem, rofionem, aut continui lationem ac dilacerationem fieri. Causas vero hos naturę humanę adeo inimicos effectus præstantes, non unius ejusdemque indolis ac generis esse; alias mole & quantitate nimia; alias mole exili & varia particularum perversa figura & qualitate acri, falsa, caustica; alias materia crassiori; alias subtiliori; alias exhalatione putrida, sulphurea, vaporosa; alias nimium relaxando & colligando; alias nimium constringendo & exsiccando, calore aut frigore intensiore, noxium edere hunc effectum. His vero omnibus tam diversi generis morbificis causis tollendis, an ullo modo satisfacere queat sanguinis missio, nemo, quantumvis perspicax & acutus, capere valet.

32 Jam, si specialius ipsas morborum origines disquirimus; stupendę profecto exiguitatis sunt illę exhalationes, quę malignos, pestilentes, petechiales, dysentericos, exanthematicosque morbos inducunt, ac quę intima corporis subeundo iisdemque adhærendo, motuum in solidis & fluidis æconomiam graviter pervertunt; ita vero comparatę, ut nequaquam sanguinis subtractione amoveri queant & eliminari, sed potius eo firmius impingantur. Quantopere solus immaterialis actus, ob commercium animam inter & corpus, sine ulla materiali, quantitate, vel qualitate delinquente causa, universum partium nervosarum systema afficiat & præter naturam commoveat, quamque graves & exitiales sæpe, chronicę æque ac acutę passiones, inde accersantur, animi affectus, mœror impensus, angor, metus gravis, cura ac sollicitudo, terror, ira vehemens, cum profundis assiduus meditationibus satis superque testantur. Quę omnia, ubi accidunt, sanguinis missio, nisi eminens concurrat plethora, utique plus detrimenti affert, quam emolumenti.

33 Populares dein morbi, qui uno tempore, ob insolitam temporum constitutionem diurnam subitasque tempestatum vicissitudines, infestant plures, uti

sunt ex febris maxime catarrhales, benignę & malignę, intermittentes, tam quotidianę, tertianę, quartanę, quam anomalę, arthriticę, synocha cum cacochymia complicatę, rheumaticę, pleuriticę spurie & hujus generis alię, longe frequentiores & periculosiores sunt iis, quibus sanguis & succi laudabiles deficiunt, quam quibus abundant, ac sanguinis missionibus ut plurimum & graviores redduntur, & contumaciores. Qui milites, ob perpersum in castris interdiu æstum, noctu frigus, toleratam famem, vigiliis, victum & potum insalubrem, nec non inquinatum putridis effluviis haustum aerem, affligunt autumno & in hiberna concedentes, graves morbi, tanto magis si putridorum genium habent & summum spirituum & boni sanguinis defectum arguunt, tantum abest, ut venesectionem ferant, ut potius inde exacerbentur ac teste Ramazzini *de morb. arif. pag. 292.* id remedii genus suspectum semper fuerit observatum, quin funestum.

34 Quę biliosus humor, vehementi ira subito & cum impetu ex universo ductum biliariorum systemate in duodenum exturbatus, mora acrior & corrosivus factus, ventriculi & aliarum partium nervosas sentientes exquisite membranas, lincinando, vellicando & spasmodice constringendo, suscitât mala, cardialgię syncopticę, febres inflammatorię, cholericę, tertianę continuę, causi, ictericę, lentę & hecticę, omnis fere generis evacuationes, maxime omnium vero sanguinis, respuunt, ac potius demulcentia, diluentia, & sedativa poscunt. Morbi, qui ex vitio digestionis & defecto intestinorum & ventriculi tono oriuntur, multi & graves, ac colluvie crudorum acido-viscidorum succorum nerveis tunicis inhærentium, has rodendo, vel ubi in status resolvuntur, distendendo sunt molestissimi, maxime iis, qui natura debiliores, a morbo diuturno convalescunt, otio & gulę indulgentibus, senibus, etiam lætentibus, colicę flatulentę, plurima hypochondriaco affectui juncta pathemata, vomitiones, diarrhœę, phlogoses, eructationes, tussis, cephalalgia, interdum etiam convulsiones, tan-

tantum abest, ut sanguinis subtractione quicquam levaminis accipiant, ut potius imminuto inde plus robore, magis ingravescant.

35 Mitto jam illos atrocibus symptomatibus stipatos morbos, qui a morfu vermium in intestinis, a calculo asperiori & grandiori in uretheribus & biliariis ductibus, nec non urinariæ vesicæ collo, a materia arthritica articularum membranas ac rodente, a punctura tendinis, aut alia externa violenta causa accidere solent, quibus omnibus nihil plane cum sanguinis plenitudine commercii, ac proinde etiam cum ejusdem subtractione, nisi admodum per accidens, ut symptomatibus occurratur, sed longe alia indicantur auxilia. Neque etiam dicam de contumacibus ac gravibus, quin funestis sæpe occurrentibus passionibus, asthmate humido, suffocativo catarrho, pectoris aliisque hydropis speciebus, syncope, cordis palpitatione, quæ a polyposis in corde & majoribus vasorum concrementis, post mortem reperiundis, ortum ducunt. In his enim cunctis, venæsectio, nisi forsan ad præservationem, locum invenit nullum, ac potius est detrimento. Neque minus quotidiana & funesta sunt exemplo eorum, qui ex haustu potus frigidi, corpori sudanti ingesto, ventriculi inflammationem, phthisin, lentam & hecticam febrem, hydropem, hypochondriacos sic dictos spasmodicos incurrerunt. Sed quid etiam his in morbis a sanguinis missione expectari queat auxilii, nec ego, nec quisquam alius in arte exercitatus, perspicere valet.

26 Præter hos autem, a causis, figura irregulari, subtilitate inimica & mole parva nocentibus, inductos morbos, sunt adhuc alii, qui non tam a sanguinis & seri corrupti copia, quam potius debilitatissimæ succorum substantiæ defectu ingiguntur, ac venæsectionem ea propter minus commode ferunt. Hos inter primum merito locum obtinere videtur, venerica & scorbutica lues, cui varix morborum externorum cutem defœdantium species accedunt, lepra, herpes, scabies, furunculi, tumores in ulcera mali

Hoffm. Opusc. varii argumendi.

mores desinentes. Omnia enim hæc vitia, neutiquam a sanguinis & humorum plenitudine fiunt, neque etiam, ut in simplici cacochymia accidit, intemperie sive dyscrasia viscida, aut falsa nituntur, sed potius in defectu spiritaliscentiæ succorum, sive inopia subtilioris, purioris & spirituosius elementi, quod in sanguine a veteribus vitalis, & in cerebro animalis spiritus, nomine fuit insignitum, suum habent fundamentum. Hujus quippe si sufficiens adest quantitas, humores in crasi, consistentia & mixtione naturali servantur quam optime, ac a corruptela vindicantur; ubi vero deficit, fluida corporis a naturali exeri, unione & mixtione perquam facile desciscunt & in corruptionem ac vappescentiam abeunt. Ecce certe quantum ad servandam fluidorum integritatem conferat nobile hoc subtile elementum, in physicis testimonio sunt aquæ, tam pluviales, quam fontanæ, minerales quoque & medicinales, quippe quæ aufugiente ab ipsis subtili ætherea elastica materia non modo saporem genuinum cum virtute medicamentosa amittunt, sed & facile corrumpuntur atque putrescunt. Idem vino accidit, quod subtili & spirituosâ sua parte orbatum, vappam contrahit, ac immutata plane pristina mixtione ac unione, sub leni digestionem in acetum degenerat. Atque etiam ex his ingentis illius in malo scorbutico corruptionis quam facile ratio est repetenda. Causæ enim ipsius ut plurimum sunt aer densus, humidus, materia elastica in locis humidioribus cibi exsuccis, induratis, crassioris compagis, subtili elemento orbi, potus aquarum stagnantium, crudarum spirituosâ parte destitutarum, cum vita otiosa motusque experte. Quæ omnia, junctim sumpta, corpus non modo viribus defraudant, sed & succos a naturali indole deciscentes & in corruptionem pronos ingignunt, unde gravissimi memorati morbi ducunt originem.

37 Demum in perquirenda morborum genesi & hoc memorabile occurrit, quod plures ex his, ut apoplexia, deliria, phrenitides, ventriculi inflammationes, hæmoptyses, peripneumonia, para-

E

ly-

lyles, neque a sanguinis & humorum abundantia, neque intemperie ad dyscrasia, in se spectata, originem ducant, sed potius incusandus sit error quasi loci incongrui, in quem succi & sanguis sunt delati. Id enim non infrequens est, per aliarum, etiam sæpe remotarum partium stricturam, spasmos, flatus, animi affectus, corporis exæstuationem, calorem & factam postea refrigerationem, aliasque causas, sanguinem in capillares tubulos propelli, qui secundum naturam sanguinem nec capiunt, nec ferunt, sed tenuiorem humorem, cruorem in eos vectum hæreere ibi, colligi & impactum mala tam atrocia suscitare. Sanguis autem sic in angustissimis vasis incarceratus, neutiquam evacuatione artificiali factæ liberatur, eaque propter venæsectionem auxilium afferre valet, directe nullum, licet, si plethora urget, ad interceptum majorem ad partem laborantem affluxum, & impediendum inflammationis incrementum, derivandi sine usum habere queat. Nec aliter de sanguinis missionis usu in intermittentibus sentiendum. Si enim in earum genesis inquirimus, eas plerumque vitii in aere, aut pravi victus, fœtus esse constat. Nihil autem ipsis commercii cum sanguinis plenitudine, eaque propter ejusdem subtractionem neutiquam tolluntur, sed experientia teste redduntur chronicæ, nisi in reservatis quibusdam casibus, ex accidenti, plethora eminente, eadem judicetur necessaria.

38 Gravia porro damna, qua ex indifferetis instituta venæsectione resultant paulo uberius & specialius jam excutiemus. In quo exsequendo, primo omnium censuram meretur, illa erronea, tam vulgi, quam chirurgorum, ipsorum etiam medicorum minus peritorum opinio, qua omnibus ferme hominibus, ad corpus a morbis vindicandum, venæsectionem verno tempore utilem ac necessariam esse putant. Id quidem certum, quod ineunte vere, quo sanguis, hieme ad corporis exercitationem minus apto, sub impeditiore perspirationis successu, uberius collectus, atmosphaera iterum calidiori reddita, expandit sese majusque

affectat spatium, iis præsertim, qui ad generationem copiosi sanguinis proclives sunt, ad præscindendos ex succorum plenitudine imminentes morbos, utile ac necessarium sit, ut copia exundans subtrahatur; interim tamen id neutiquam universale censendum. Non enim in omnibus tum adeo sanguine plena vasa, ut depletionem possint, quin quandoque plane virium languor adest atque debilitas, sive per morbum prægressum, immoderatos animi affectus, vigilas nimias, aut digestionis & appetentiæ vitio fuerit inducta. Quod ubi accidit, sanguinem non perdere, sed potius ingignere & longe aliis præsidiiis servare decet. Vidimus certe plures, corporis tenuioris ac debilioris, post sanguinis, inprimis paullo liberalius institutam vere missionem, in majorem virium prostrationem, gravativum & pressorium artuum dolorem, neque minus in rheumaticas & catarrhales incidisse febres, quæ, accedente medentis errore, in lentas tandem desierunt.

39 Pari ratione falsa est opinio illa pervulgata: nonnisi circa æquinoctium, ante, aut post illud proxime, venæsectionem esse adornandam. Nam licet plurimi medicorum mirabilem prorsus æquinoctii in corpus humanum influxum esse credant; is tamen alius est plane nullus, quam qui a calore solis pendet, neque certa semper tempestatum ratio, sed interdum plurimis ante æquinoctium diebus, interdum circa illud, mitior & calidior atmosphaera est constitutio. Quare nos, ex mente ipsius Hippocratis, qui in omni magna ac subita tempestatum vicissitudine, quæ æquinoctii tempore est maxima, dissuadet meditationes magnas, venæsectionem, cum ipsis Helueticis, tutiorem judicamus Februario mense, si serenum est cælum, ubi non tantæ aeris sunt mutationes, quæ perspirationem mire lædunt. Atque etiam si aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, incidat infuetus calor, minime expectandum æquinoctiale tempus, sed plethoram citius solvendam esse censemus, ne sanguis ob expansionem in venis, periculum intenet.

Nam hac methodo fieri aliter nequit, quam ut malum præsens increseat, & consumtis cum sanguine viribus, mors acceleretur. Atque etiam sic omnino evenire, testatur experientia, qua novimus, complures feminas, ob impensum diuturnum animi mœrorem & angorem, incidisse in insuetam ipsis mensium difficultatem, sanguinem misisse, eoque adeo debilitasse stomachum, ut vomitu rejecerint omnia; sedato vomitu, successisse dein erraticam febrem, cum quotidiana quadam intermissione, mensibus tum penitus retentis, ut redirent, iterum venæsectionem admisisse miseras, sed pejus habuisse, & lentam febrem, in phthisin & hæcticam veram degenerantem, incurrisse, cum vitæ jactura. Quare firmiter omnino, ceu practicum axioma, tenendum inculcamus: in lentis feminarum febribus, multo magis hæcticis ipsaque phthisi, licet ex mensium defectu primam traxerint originem, menstrui fluxus per venæsectiones aliaque remedia revocationem, nunquam esse molendam.

43. Eadem ferme ratio illius feminis adeo frequentis passionis hystericae, quæ universum nervosarum partium systema male afficit & multis gravibusque symptomatibus stipatur. Nam hujus quoque incunabula ex deficiente sanguinis superflui per uterum excretionem; atque etiam si recens malum est, sanguinis missio, cum judicio adornata, præsidio est egregio, tanto magis, si ipsius operatio postea medicamentis roborantibus, sanguinis spiritualcentiam & circulationem liberiores promoventibus, secundetur. Ast, si jam anno, aut longiori tempore, firmas egit radices & in seminis porosi corporis habitus eo processit, ut a magna stomachi inflatione lyncopes, facies pallida, cordis palpitationes, artuum tremores & quæ alia gravitatem mali indicantia pathemata, accesserint, vena secanda cautione summa, ne, uti sæpius, si inconsiderato sit, accidit, symptomata aliquantisper inducias dare visa recrudescant, sed potius thermalium aquarum potu & balneo, junctis balsamicis, medicatio perficienda.

44. Quæ omnia sicuti de feminini se-

xus ex mensium vitio morbis ubertim constant; ita non minus obvia medica peccata, quæ in virili sexu, ex præjudicio de salubritate hæmorrhoidali fluxus, subinde committuntur. Eadem autem tenenda de his, quam quæ modo inculcavimus. Scilicet quamvis in morbis, qui post resistentem consuetum hæmorrhoidum fluxum impetunt, in cachexia, hydropse, tympanitide, atrophia cum lenta febre & virium prostratione, statim ab initio cum cœperunt gigni, proficuum esse potuisset, si vena lecta fuisset & usurpata ea, quæ sanguinis cursum ad intestina crassa maximeque rectum placide direxissent; frustra tamen non modo, sed & cum certo damno postea in his quaeritur auxilium, quum mala longiori mora invaluerunt & jam insignem viscerum labem introduxerunt. Tantum interest, ut medicus observet opportunitatem & medendi occasionem, qua dimissa, priora, quantumvis egregia præsidia, postea juvant nihil, quin nocent.

45. Inprimis severa censura dignus, pathologicus ille, qui sectariis multorum animis altius insidet error: hypochondriaci mali originem unice fere petendam esse ex plethora & sanguinis ipsitudine, nec non deficiente hæmorrhoidali fluxus successu. Quo inducti, ruunt dein in errorem therapeuticum: sanguinem esse subtrahendum, ani stillicidium proritandum & corpus valide movendum. Ast tot & tam gravia a venæsectionis in hypochondriaci abusu damna sæpius notavi, ut per ipsam conscientiam, perversam ejusmodi medicationem non possem non, quin ipsam detester magnopere & ab eadem serio dehorter. Enimvero si originem hujus passionis dispicimus, naturæ ut plurimum debetur infirmitati, sive nativa sit a parentibus accepta, sive studiorum & animi intemperantia, aut aliis vires attenuantibus contracta. Quæ etiam detinet corpora, bonis succis & sanguine plerumque sunt destituta, ac præterea ipsis illis gravibus spasmodicis pathematibus, animi ut plurimum impotentia ac in mœrorem proclivitate stipatis longe magis adhuc infirmantur. Unde non mirum est, sic afflicti & jam debiles, cre-

crebris venæsectionibus crebrisque per pilulas fortioribus purgationibus, in pe-
jorem valetudinis statum adduci, & suc-
cedere majorem virum languorem, in-
appetentiam, animi & præcordiorum an-
guiniam, melancholicas mentis turbas,
cum pulsu debili & inæquali. Quæ au-
tem circa portæ venam in mesaraicis &
hæmorrhoidalibus vasis adsunt stagnatio-
nes, neque spissitudini sanguinis, qui
emissus plerumque apparet tenuissimus,
neque copię boni, cuius magis præsto est
defectus, unice tribuendæ, sed potius
virum imbecillitati solidiorumque robo-
ri dejecto, fluida contenta minus effica-
citer propellente; eaque propter libera-
tiori sanguinis subtractione obfirmantur
potius, quam solvuntur. Et illa hypocho-
ndriacos in infimo ventre subinde male
habentia symptomata, tormina, dolores
pressorii ac tensivi a lumbis ad sacrum os
excurrentes, quibus quandoque jungi-
tur dolens venarum in ano protuberantia
ac humoris sanguinolenti viscidum cum te-
nelmo scæcessus, effectus sæpius atque pro-
ducti sunt spasmodorum intestina gravius
detinentium, quam solius plethorę indicia

46 Præterea ultro quidem largimur,
in morbis, qui a sanguine in vasis maxi-
me abdominis stagnante oriuntur, spas-
modicis scilicet intestinorum doloribus,
vesicę urinarię mistum suffaminante
spasmo, indeque pendente dysuria con-
tumaci, nec non doloribus tensivis dorsi,
ischii atque etiam intestini recti, sangui-
nis missionem in pede utilissimam esse
tis, quorum corpus succis plenum & va-
sis non adeo minutis donatum. Sed ubi
tenuior corporis habitus, vasa exiliora,
nec vires adeo vegetę, idem hoc reme-
dium, licet symptomata primum minue-
re videatur, curam præstat mere palliativ-
am, ac pathematum atrociam sensim non
modo iterum postea succrescit, sed & in-
crescit. Quin, ipsa venæsectio, crebro
& intempestive instituta, ad ejusmodi
stagnationes ac inde oriundos morbos di-
sponit, tanto certius, si corpora imbe-
cillia sunt atque tenuia. Etenim illę
sanguinis & humorum stagnationes, non
semper a copia ipsorum pendunt, sæpe
potius a deficiente vasorum vi motricę,

progressum humorum servante, quam ve-
ro sanguis nimium subtractus magnopere
labefactat. Vehementer igitur delin-
quunt ii medici, qui in hisce morbis
nonnisi ad sanguinis abundantiam, quę
tantum particularis ob deficientem ibi
virtutem motricem est, medicationem
venæsectione dirigunt, non vero, ut ro-
borantibus ac diluentibus solidis robur
reddant propellens, ac liberum & expe-
ditum sanguinis procurent comitatum,
quo tamen omnes hæ passionēs quam o-
ptime aut penitus tolluntur, aut mini-
mum multum levantur.

47 Neque hac occasione reticendum,
crebram inconsulto institutam venæsectio-
nem, corpora ad affectus subcutaneos,
& qui ex seri acrioris impuritate fiunt,
reddere disposita. Nostro hoc tempore
inter exanthematicos hos morbos maxi-
me frequens est purpura, quę vario co-
lore, maculis ac pustulis etiam subin-
de prodit non modo sola, sed & aliis mor-
bis complicatur, ac insuetis plane gravi-
bus symptomatibus, ut stipentur, facit.
Causam autem hujus frequentię nullam
aliam subesse autumo, quam quotidianum
intemperatum, calidorum potuum, ma-
xime ex fabis coffeę usum, cum sangui-
nis missionibus, jam nostris plus quam
septentrionalium regionum incolis fami-
liaribus. Illis enim calidis potibus san-
guinis ex humorum massa multis hetero-
geneis, salino-alkalinis, ex parte empy-
reumaticis, inficitur particulis, & calor
ipse motum intestinum intendendo in
corporis succis alienas multas gignit ma-
terias, ac præterea quę insunt subtiliores
reddit simulque deteriores. Venæsectio-
nes autem crebriores in omnibus fere, de-
bilioribus & sæminis maxime, sedentarię
vitę sub potu pariori diluente addictis,
sanguinis ad capillaria subcutanea vascu-
la affluxum minuendo, perspirationem
impeditiorem, ac ut retineantur illę
sordes, faciunt. Cui, si accesserit alvi
segnities, magis adhuc inquinatur hu-
morum massa, nec mirum, consari sic fer-
mentum quasi exanthematicum, demum
prorumpens morbum inducens. Idem
vero etiam cum aliis cutis defecationibus
succedere, ipsius experientię fide con-

stat. Novi in corporibus a febre chronica restitutis, adhuc tamen languentibus, instituta æquinotii tempore sanguinis missione consueta, erupisse brevi post per omnem ambitum ulcera & abscessus tetros, quorum coalitus, recrudescente sæpe exulceratione, medentibus multum facessit negotii. Ratio hujus in proclivi est: febrili quippe intestino motu diu perseverante, ipse sanguis in tenue, impurum, salum serum est resolutus, simulatque solidorum robur morbo ita attritum, ut sordium genitarum per convenientia emunctoria non rite perfici potuerit excretio. Detrahta dein per venam sectam adhuc sanguinis parte, reliquus intus contenta ætherea elastica materia, facto spatio, impensius agitata, utiq; plus in serum impurum est dissolutus, quod retentum pariter, exclusit materiam inducendæ scabiei aliisque cutis defædationibus idoneam.

48. Quod si etiam jam in corporis succis præsto est ejusmodi materia sanguinis mixtionis & nervosis partibus infesta, eaque propter extus pellenda, podagrica, arthritica, erysipelacea, purpurea, variolæ & morbillos faciens, cum venæsectione mercandum est cautissime. Quando enim vasa repleta sunt sanguine crasso, in quo genuina plethoræ missionem urgentis continetur ratio, neutiquam sub initium statim, si vena pertunditur, nocet, sed potius inimicæ illius materiæ ad corporis ambitum secessum adjuvat. Verum si venæ plus sero sanguineo, quam ipso consistente sanguine sunt opplentæ, viresque imbecilles, sanguinis subtractione nihil est deterius atque nocentius. Hoc etenim facto impeditur excretio, ac potius retrocessio fit materiæ, quæ ad interiores nobiliores exquisitoris sensus partes delata, suscitât ibi pathemata ac damna gravissima. De quo obvia passim sunt exempla, facile recensenda, si tempus ferret & occasio. In primis de purpureo exanthemate est in comperto, id difficulter penitus eradicari, sed relinquere quasi fermentum, quod reviviscens, crebro morbum inducit eundem. Interim si placida ipsius ad cutem sit emissio, & debito regimine exci-

pitur, vacat periculo & postea redit sanitas; si autem præpostera sanguinis missione, illud retinetur exanthema, atrociora symptomata, melancholici, maniaci & apoplectici insultus ac suffocativi catarrhi cum convulsivis quandoque motibus, succedunt, tanto certius in tenerioribus ac animo mobilioribus.

49. Mitto jam turbulentos illos sanguinis motus & perniciosas sanguinis congregationes inflammatorias, quas venæsectio, liberalius justo minusque opportune instituta adducere valet, de quo noxio effectu sanguinis missionis, non in uno, sed duobus locis adornatæ, tres consignavit observationes Hildanus *cent. 6. obs. 92.* Is autem non prætereundus venæsectionis abusus, qui subinde committitur in iis, qui pathematibus spasmodicis, convulsivis & epilepticis detinentur. Recte enim jam pridem dixit Hippocrates: spasmos & convulsiones non tantum a repletionem fieri, verum etiam ab inanitione. Quæ posterior causa ubi subest, ac morbus non ex nimis aucta sanguinis bene consistentis copia, sed serosi potius atque attenuati nimium vitio accidit, pertusa vena, nunquam non augeatur & contumacior redditur.

50. Ceterum in genere de venæsectionis in ipsum sanguinem effectu, inter omnes, qui rationem sequuntur duces, est pro certo: post eam relictum in vasis cruorem magis attenuari, eo quod particulæ aereo elasticæ, quæ nunquam non in ipsius sinu hospitantur, mole nimia antea compressæ, facta ventilatione, in vacuum cedunt locum, sese expandunt & irrequieto suo motu sanguinem interfluum agitando, crassiores moleculas disscerpunt, attritu attenuant eoque majorem ipsi conciliant tenuitatem. Unde, nostra quidem sententia, vix certior sanguinem mittendi est indicatio, quam ubi viscidus is & crassus comparet, a colore obscuro veteribus dictus atrabilarius, qui in aqua multum substantiæ gelatinosæ dimittit, cujusque serum mox post emissionem in offam lupanatanantem densatur. Sic enim comparato sanguine, utilissima ipsius missio, tum ut tenuior reddatur atq; fluxilior, tum etiam ut eo prom-
tius

tius circumagi & solidis robur cœnere possit. Contra ea, si sanguis jam tenuis nimium est atque serofus, ac deficientibus moleculis solidescens, plus aeris, quam sanguinis venis inest, ipse quoque sanguis emissus & frige factus respuit coagulum, venam seccare damnosum est atque perniciosum. Quam ob rem atro merito carbone notandus ille nonnullorum passim obviis practicus error, quo nimium sanguinis, per tussim, sputum, narium, aut ani venas, fluxum, iterata sanguinis, non bis, sed vel quinquies & sexies intra mensem subtractione, cohibere nituntur. Nam licet profluvium ad tempus conquiescat & pallietur quadantenus, neutquam tamen tollitur, sed sanguis inde tenuior factus simulque imminuta perspiratione acrior, eo magis per apertos tubulos exitum affectat & malum vehementia recrudescit majori.

51 Sed nolumus diutius immorari enumerandis hisce tædiofis medicorum delictis: præsertim quum jam passim in variis scriptis hæc cum aliis perstrinxim, maximeque in *differt. de imprudenti medicatione multorum morborum causa*, nec non ea, quæ de medicis morborum causa, inscribitur. Subjiciemus potius tantum ex pluribus utilissimas cautelas, ad evitanda damna in suadenda venesectione servandas.

I. Magis proficua est sanguinis subtractio carnoso corporis habitu præditis, quam obesitis ac pinguibus. Hi enim vasa exilia habent & progressus humorum lentus et perspiratio est impeditior; hinc quam facile a copiosa sanguinis detractio tam celerem animi patiuntur defectionem, quare potius alia via exsuperantes succos educere oportet; juvat potius hunc in finem scarificatione et leni laxante humorum abundantiam minuere: in carnosiss autem longe turgentiora sunt vasa, ampliores canales, magnum cor, quod vasorum amplitudini respondere solet, apparent; quare confidentiorum macilentioribus sanguinem etiam in copia mittere possumus.

II. Errorem committunt, qui artes operosas exercentibus plus sanguinis subtrahunt, quam sellularias tractantibus.

Motus enim et exercitio corporis ipsis quotidiana, ad justam quantitatem sanguinis in corpore servandam, et nimiam absumendam, jam est sufficiens. Sanguinis autem missio, vires labefactando, eosdem ad labores reddit minus aptos.

III. Perperam instituitur venesection, ubi primæ viæ vitiosorum succorum coluvie scatent. Hac enim facta, sordes sanguinem subeunt ac retinentur facilius, ob imminutam ipsam ventriculi et intestinorum vim expultricem. Quare consultius est, præmittere sanguinis missioni ea, quæ alium blande ducunt et canalem intestinorum a sordibus liberant. Nil tamen est deterius, quam in crasso sanguine turgidis impetuosas ac vehementes per inferiora, vel superiora moliri purgationes, quibus sanguis exagitatus, cum impetu ad incongrua loca propellitur, consequentibus morbis gravissimis.

IV. Neque etiam in senibus reformianda sanguinis missio. Sunt enim inter illos, qui appetentia integra laudabili victu usi, sanguinis majorem, quam par est, in vasis colligunt quantitatem. Unde in senili ætate interdum magis necessaria, quam alia, ad morbos grandævus familiares arcendos ipsamque mortem aliquamdiu protrahendam.

V. Cum sanguinei temperamenti corpora etiam multum inter se differant, dum alia carnosiora, robustiora et majoribus vasis instructa, alia vero teneriora, cum valde exilibus et angustis vasis, atque in illis pulsus plenus et magnus, in his autem debiliior, oportet etiam medicum hoc discrimen in sanguinis missione instituenda attendere, quia in illis venarum apertio plus utilitatis et securitatis: quam in hisce habet, si e. g. mensum ita, vel hæmorrhoidum, suctus fluxus substituerat, non semel, sed aliquoties brevi post venam sectam in corporibus plenioribus sanguinis fluxum fuisse restitutum observaverimus.

VI. Summa prudentia ac judicio opus est, ut justa et corpori proportionata sanguinis quantitas emittatur. Quare illud monendum ducimus, quod nimia sanguinis copia si fuerit detracta non sufficiens satis ad partes inflammatione adfe-

tas perveniat, quo fit ut humor eccentricus de sede sua non dimoveatur, sed corruptionem et sphacelum parti adfectæ minetur. Nam sicuti inflammationibus sanandis nimia sanguinis quantitas nocet, ita etiam exigua ejus portio est iis adversa. Rectissime monet Celsus Lib. 2. Cap. 10. in sanguine missendo vim corporis melius ex venis, quam ex ipsa specie æstimari; et porro ibidem ait: si materia vel deest vel integra est, istud alienum est, nullo modo melius succurritur. Et vehemens febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tumens sanguinis distractionem requirit: item viscerum morbi, nervorumque resolutio & rigor & disceptio quicquid denique fauces difficultate spiritus strangulat, quicquid subito suppressit vocem; quisquis intolérable dolor est & quacunque de causa ruptum aliquid intus atque collisum est: item malus corporis habitus, omnesque acuti morbi, qui modo non infirmitate; sed onere nocent. Qua propter in definienda ea exacta habenda ratio ætatis, sexus, corporis habitus pulsus, vitæ generis, consuetudinis, morbi ipsius maximeque omnium virium.

DISSERTATIO VIII.

D E

BALSAMO PERUVIANO.

§. I.

Nullum gratius, et quod majori suavitate sese commendat, nomen occurrit in foro medico, quam balsami. Quivis sive chirurgus, sive medicus sit, ad ejus mentionem mox singularem efficaciam et virtutis medicamentosæ spem sibi promittit et concipit: qua de causa evenit, ut in more habent medici, generosa et magnæ virtutis, quæ ad conciliandam gratiam et famam præpararunt remedia, balsami vel balsamici titulo exornare et commendare. In vulgus enim notum est: balsamum vel balsamicum tale quid audire, quod fraganti

et suavissimo, odore nares reficit, et insuper omnem labem ac corruptionem a corpore avertit: nemini enim est ignotum, animantium cadavera ad putredinem summe proclivia, balsamo diu conservari, et a corruptione defendi posse. Neque de nihilo est tanta balsamorum æstimatio. Ex omnibus enim vegetabilibus non datur aliquid præstantius, quam succus talismodi oleosus, suavissimi ac penetrantis odoris ac virtutis, qui ex certis arboribus elicatur, unde merito rex et princeps vegetabilium talis balsamica arbor dici meretur. Sicuti vero sanguis inter animantia est nobilissimus ille liquor, qui vitæ et omnibus actionibus corporis præest, a quo totum corpus calorem, robur, incrementum et conservationem sortitur; ita succus, qui per cortices fertur, vegetabilium sanguis est, et ipserum pretiosissima pars, a quo vegetatio ipsorumque omnis, medicamentosa virtus duci ac æstimari debet.

2 Ex eo jam facile apparet, quod succus vegetabilium quo puriori et suaviori resina et oleo pollet, eo majores obtineat laudes, majoremque custodiat efficaciam. In tota enim rerum natura nullum principium majori donatum est agendi potentia nullumque eximiores virtutes atque affectus prodit, quam quod inflammabilis est indolis et sulphur seu resina et oleum audit, hoc mixtis non modo calorem odorem, sed et vires ac spiritualecentiam elargitur, et præcipuarum operationum fons ac fundamentum est. Non immerito itaque peritiores medicorum a multis retro temporibus ipsa balsamica, quæ suavi, nature amica liquida resina constant, ad sævissimorum morborum ferociam edomandam nullo non tempore maximi fecerunt. Inter ea jure meritoque palmam obtinuit et adhuc obtinet, balsamum sic dictum Peruvianum, omni tempore a medicis et chirurgis celebratissimum. Et quum cogitatio animum subiret, de nobilissimo hoc simplici inter tantam farraginem nihil hac usque scriptum, quod ex instituto ejus originem naturam et vires pertractet; non dubitavit haud inutilem laborem fore, in præsentem materiam hanc paulo exquisitius excutere et subus ventilare.

Antequam ad scopum ipsum accedamus & balsami Peruviani naturam et vires decenti scrutinio medico persequamur, e re fore nostra iudico de origine huius nominis ejusque varia acceptione quædam præmonere. Plures sunt qui herbaricam ejus originem esse asserunt; dum balsamum a Baal seu Bal, quod dominum significat, & Samen quod pinguedinem seu oleum notat derivant, adeo, ut balsamum, pinguedinem seu oleorum princeps audiat. Alii malunt, hanc vocem esse orientalem, quoniam balsamum in linguis orientalibus princeps aromatum significatur. Nihil hoc loco addimus, quam ut nomen ipsi rei correspondere asseramus, quoniam tantum excellentissima olea ac sulphura balsami titulo superbiunt. Equidem perperam vulgo aliis rebus hoc eximium nomen assignant, dum apud pharmacopolas linimentum omne ex variis fragrantibus concinnatum, balsami nomine ornant. Hinc balsami rosarum, apoplectici cinnamomi, nomina usitata sunt. Deinceps, compositi quidam spirituosique liquores ex gummatibus resinis & oleis fragrantibus, cum spiritu vini extractis vel destillatis, nomen hoc accipiunt, unde surgunt nomina, balsami nervini & balsami vitæ. Ipsi quoque chymici non veriti sunt, hoc nomen suis præparatis affligere, dum vel salia fusa aut liquata, vel sulphura mineralium oleis destillatis extracta, balsamorum titulis insigniunt. Nobis balsamum non est artificiale compositum, sed naturale quoddam simplex, ex vegetabilium familia oriundum, oleosum & inflammabile, consistentiæ fluidæ crassiusculæ, odoris fragrantis & virtutis mirabilis. Tale hoc proprie & rectè balsami appellationem sortiri debet, & hoc jam commode de balsamo de Tolu, Copaiba, styrace liquida, & maxime Peruviano prædicatur.

41 Balsamorum nostra appellatione sumtorum varia genera antiquis fuisse cognita, & ab ipsis propter egregium usum maxime æstimata, is credit, qui veterum monumenta paulo attentiori animo versat atque manu evolvit. Inter alia jam ante Christum natum in orientalibus re-

gionibus celebratum, & sancte pro usu asservatum fuit balsamum quoddam, quod nostro tempore balsamum orientale & verum dicitur. Non levis hinc nata fuit controversia inter genuinos rerum naturalium perscrutatores, quale balsamum fuerit, quo Ægyptii, Syri & Judæi ad balsamanda corpora & ad medicinam usi fuere, num hoc balsamum adhuc nostris temporibus cognitum sit & usitatum nec ne. Sunt qui existimant post excidium Hierosolymæ in Judæa, balsamum verum non amplius existisse, quale quid prodidit Evonymus. At vero præter Plinium & Galenum, qui post excidium hoc scripserunt, ipse Solinus gravissimus auctor, Trajani tempore vivens Cap. 48. Polyhistori balsami existentiam confirmat post Christum natum his verbis: In Judæa tantum balsamum nascitur, quæ sylva intra terminos 20. jugerum usque ad victoriam nostram claudebatur. At cum Judæa positi sumus, ita loci illi propagati sunt, ut jam nobis latissima colles sudens balsamæ similes visibus stirpes habent, malleolis digerunt, rastro nitefcunt, aquis gaudent, amant amputari, tenacibus foliis sempiterno adumbrantur. Cornelius Tacitus Lib. 5. eundem in modo scribit: exsuperant in Judæa fruges nostrum ad morem, præterque eas balsamum & palma, balsamum modica arbor. Hunc balsami autem plantam periisse Theophrastus & Monardus scribit, hic multis, inquit, jam annis periit id balsamum quod in Ægypto nasci solebat, nec usquam gentium amplius invenitur. Huic autem contradicit Clusius in Exortis. lib. 10. cap. 9. de Balsam. p. 304. scribens: falleris Monarde, nam Arabia felix, quæ sola balsam plantæ sponte nascentes ab omni ævo protulit ac etiam nunc profert, legitimum balsamum præbet. Aliud quidem Ægyptus loco quodam Cairo vicinus, quem Matharia appellant, nunc etiam opobalsami fructus alit, sed ex Arabia semper petitur, quemadmodum olim Judæa habuit. Tale quid etiam affirmat Brasavol. in Exam. simplic. p. m. 396. Busbeq. de legat. Turc. epist. 4. Nicol. Christoph. Razivil. in sua Hierosol. peregr. p. 277. Scaliger. Exercit. 157. qui Cardanum

balsamum defuisse & in parvo esse pretio ajentem vanitatis arguit.

§ Describitur autem hæc planta, quæ balsamum orientale, quo usi potissimum sunt in regum inunctione, fundit, a Bocharo in *Tract. de Terra Sancta* P. II c. 5: hæc tradens: *Inter Heliopolim & Babyloniam medio fere loco est balsami hortus, in festo Michaelis lignum satis humile exstibat, scilicet palmæ & dimidiæ in altitudine habens folia parvula ut ruta sed parum albiora, & de ligno mecum detuli.* Inter notas autem & characteres, quibus hoc dignosci possit, celebrantur penes fide dignos auctores primo ut planta hæc resinifera perpetuo vireat, postea magnitudinem habeat pedis longitudine ex pollicis crassitie, duorumque aut vel trium cubitorum altitudinem, ramulos multos & graciles obtineat. Deinde adiciunt ejusdem esse hanc plantam cum vite naturæ, quam singulis annis amputare necesse sit, ne degenerent, cortex viridis est, folia viridia lentiscinorum foliorum modo formata, nonnulla minutiora aut rutæ faciem præ se ferunt, cortex digitis tritus valde odoratus est, saporis pinguis & aromatici, instar thuris lignum candicat, odoris saporisque expers, hoc vocari solet Xylobalsamum.

¶ Hæc planta nunc potissimum Ægypto apud Cairum colitur, qua de re optimum optime & studiose scripsit Prosper Alpinus excellentissimus ævi sui botanicus; qui per novem annos ceu medicus clarissimus Venetorum claruit, ubi medicorum tam Ægyptiorum, qui Hebræorum auxilio plantam penitus indagare, modumque colligendi Opobalsamum, notasque veri Carpobalsami, Xylobalsami addiscere potuit, quod in suo libro *de Plant. Ægypti* Cap. 14. de se ipso testatur. Et multo clarius in suo *de Balsamo* dialogo, quod cum Appella Arabæ & Abdachim Hebræo medicis in examen vocat, in quo omnes propositi negotii difficultates tam clare & perspicue solvit, ut veritatis amanti nullus amplius superesse possit scrupulus.

7 Deinceps arbor balsami orientalis flores fert parvos & albos in umbellæ formam compositos, quinque foliis ob-

rotundis constantem, floribus acaciæ proximis. Ab hisce semina promanant flavida, folliculis nigris siliquosis obrotundis, magnitudine unius digiti fusci involuta subrubentibus contenta, valde odorata, intus humorem flavum melli similem habentia, sapore amaro, parumque acri, linguamque ferientia Opobalsamum redolentia, sicut præclare tradit Wormius in *Museo* 223. Quod pretiosissimum illum liquorem colligendi modum attinet, qui Opobalsami nomine venit, notandum est, mensibus æstivis desinentibus umbris luna plena incidendum esse corticem ad medullam usque, ita liquor exstillet, qui in vitrea vascula excipiendus. At vero non possumus hic fidem adhibere ipso Raio, qui scribit, spatio trium horarum duodecim hujus liquoris libras effundi, cum arboris magnitudo exigua contrarium potius suadet. In eo autem omnes, qui balsami hujus naturam & originem investigarunt, consentiunt, quod liquor ille, qui emanat, primo albo colore tinctus conspiciatur, & liquidior sit, mox paucis diebus in viridem mutetur olei crassitie, demum post aliquot annos aureus & mellis consistentiæ fiat, & instar terebinthinæ crassecat.

8 Porro dicunt quoque primo tempore turbidum esse crassumque uti oleum statim ab olivis expressum, postea clarum fieri & tenuem, demum crassescere & sub aqua mergi, cum primum propter levitatem ascendat, & supra totam aquæ superficiem expandatur. Scribunt quoque de eo, quod primis diebus acuti & validissimi sit odoris, ut aliquibus inter odorandum sanguinem e naribus eliciat, qui gravis odor cum tempore pereat & gravior sit & fragrantior. Sapor est acris, amaricans & paululum adstringens. Notatu quoque dignum est, quod aliqualis coagulatio lactis ab eo infuso perficiatur. Probe notat celebris scriptor Gallus du Pomet in *Traité de Drogues* p. 275. quod hoc balsamum sit rarum, pretiosissimum & in Matharia magnoque Cairo, ubi in hortis crescit & maxime colitur ac defenditur, rarius obtineri possit, nisi per legatos Turcicos, quibus ceu munus offertur. Unde porro addit, adulteratum esse.

se, quam balsamum Peruvianum cum storace & benzoe permixtum. Confirmat hoc assertum Clusius in *Monard.* p. 103 qui ejus unciam modo viginti modo decem ducatis vendi scribit. Quocirca hodiernum, quod venditur & inclusum est nucibus Coccis pro Opobalsamo, artificiale est. Qui plura de hac materia legere vult, evolvat elegantissimum tractatum Volcameri, de *Examine Opobalsami* editum.

9 Accedimus nunc ad balsami Peruviani originem indagandam, quod nostræ potissimum considerationis est. De eo scribit celeberrimus vii nostri botanicus Rains ex *Pisene in Hist. Plantar* p. 1757. Quod arbor sit mali medicæ magnitudine, foliis amygdali majoribus tamen rotundioribus & magis acuminatis, floribus pentapetalis, in extremis ramorum flagellis luteis, initio loculorum oblongorum forma, sed procedente tempore quorundam veluti foliorum ceteris latiorum. Arbor est siliquosa, siliquis brevibus in singulis semine contento. In America & quidem Hispania nova & Mexo crescit, unde etiam Americanum, Mexicanum audit. Cortex contusus suavissimos dat glabulos aliaque multa. Lignum ejus singularem in ædificiis præbet usum.

10 Ceterum Monardus fidiſſimus rerum exoticarum scriptor de arbore hujus balsami scribit; quod contineatur in America, vastæ sit magnitudinis, ad radicem usque ramosa, duplici cortice, septa, altero crasso suberini modo, altero crasso suberini modo, altero tenui interno, materiam arboris complectente. Ex eo, quod inter utrumque corticem est, spatio, incisione balsamum educitur. Fructum dicit esse ciceris aut pisi grano non majorem, in extrema siliqua angusta, digitum longa, alba, tenuitate regalis simplicis. Depinxit Parkinsonius pro balsami Peruviani arboris fructum, siliquam longam, angustam, quæ balsamum Peruvianum, aut benzoinum adeo odore referebat, ut sibi plane persuaserit; ejusdem arboris fructum esse.

11 Quod attinet ad modum colligendi balsamum, hic duplici ratione vel per

incisionem vel per coctionem peragitur. Incisio fit cultro, quovis annuo tempore, post imbres serenitate aeri restituta, luna plena, & ut perhibent eum in modum, descenditur nempe uterque cortex, tunc emanat liquor tenax, subalbidus, limpidus, terebinthinæ consistentiæ, saporis acriusculi, aliquantulum amari, odoris fragrantissimi. Et hoc dicitur Peruvianum balsamum album, estque rarius & carius nigro: nigrum autem quod ad nos magna in copia adfertur, decoctione extrahitur, videlicet referente Clusio *Comment. in Monard.* p. 302 ramos atque etiam truncos arboris assulatum & minutim concisos, in lebetem amplissimum injiciunt, multa insuper assula aqua, bulliunt omnia & fervent, quantum satis esse putant, igne sublato frigescere sinunt, & conchyliis oleum supernatans colligunt. Id vero est, quod in has regiones invehitur, & quo vulgo utimur, ex nigro rubente, odoris suavissimi. Vasculis argenteis, vitreis, stanneis, aut fictilibus vitratis afferatur, omnem aliam materiam penetrans. Ex quibus patet, balsamum Peruvianum esse vel album vel nigrum, & binas has species ex una arbore provenire, parandi tamen modo differre. Nam album stillat ex arbore ad medullam usque perforata instar olei terebinthinæ, & longe præferendum est balsamo nigro, quod coctione paratur, ubi nonnullæ particulæ volatiles avolant.

12 Differt autem hoc nostrum balsamum tam nigrum quam album a balsamo sic dicto Copaiba. Duplex hoc nobis apportatur, quale unum liquor est limpidus, stillans ex arboribus Americane Copaiba dictæ ad medullam usque perforatis odoris fragrantis & gratissimi saporis acriusculi; alterum vero crassioris instar terebinthinæ est consistentiæ. Discrimen autem hoc dependet ex diverso colligendi tempore. Illud enim cum statim post arboris incisionem primo effluit, est admodum clarum, album, odoris resinosi. Hoc autem quod sequitur, magis aurei coloris & consistentiæ tenioris est, quæ consistentia ipsi balsamo nomen conciliavit. Ultimam hoc balsamum, magna in copia in lagenis ex Portugallia ad

nos perfertur : alterum autem tenuius magis rarum est.

13 Tandem discrimen quoque inter nostrum balsamum & sic dictum Tolutanum. Existimant nonnulli balsamum de Tolu & balsamum Peruvianum album esse idem, falluntur autem in eo, differt enim arbor, differt etiam natale solum. Arbor pino est similis & folia ceratæ faciem obtinent, semper virent, ramos quaquaversum spargunt, teste Raio in *Historia Plantarum* p. 1759. Locus ubi crevit est provincia Hispaniæ novæ, inter *Carthaginem & le nom de dieu sita*, Tolu indis dicta. Incisione etiam exstillet ex arborum corticibus, coloris est aurei saporis dulcis, grati, & non nauseabundi, limoniorum fragrantiam quodammodo refert, si paucillum in vola manus fuerit fricatum. Rarius est in Gallia, in Anglia autem ordinario reperitur, unde ad nos in consistentia sicca advehitur.

14 Quod saporem balsami Peruviani attinet acris est, paululum amaricans, utpote subtili acredine irritativæ, papillulas linguæ nerveas afficit. Subsimilis sapor in corporibus resinosis præsertim liquidis obtinet, qualis deprehenditur in terebinthina, strobilis pini, resina ligni quajaci, tam ea, quæ coctione cum aqua quam spiritu vini rectificatissimo extrahitur, resina ladani, storacis, in storare liquida, essentia ligni aloes, deprehenditur. Tenuis est hæc acredo, testatur sal quoddam volatile acidum cum oleosis particulis intime esse nuptum. Notum enim est, non tantum ex analysi chymica, sed & ex compositione, resinas ex oleo fluido æthereo & tali acido tenui esse conflatas. Unde oleum quodvis æthereum destillatum permixtum cum spiritu nitri concentrato in magna resiniforme abit, quod subtili acredine ipsam linguam petit & afficit.

15 Odor balsami Peruviani est suavis & fragrans indicio sulphuris & olei volatilis ætherei probe temperati. Recte enim a chymicis odor peritur a sulphure, & quidem ejus suavitas a mixtura earum partium, quæ sulphur constituunt, temperata & proportionata. Fœtor a mixtione intemperata, & proportionem di-

scedente. Notandum autem hoc loco est, quod effluvia balsami Peruviani, quæ admoto fortiori calore in cochleari argenteo mittuntur in aurās, in nares recepta, in limine arteriæ asperæ tussiculam ordinario quandam movere soleant, quod etiam aliis resinis, benzoës, resinæ storacis, perfamiliares, in manifestum signum, effluvia hæc tenuissima non esse salis acris & stimulantis expertia. Sulphureum autem, aut oleosum principium, palmarium esse balsami nostri ingrediens, vel sola inflammabilitas abunde manifestat. Utpote non modo in liquida forma, si debita ratione candela ardentis obiciatur, flammam probe concipit, verum etiam quando ad siccitatem redigitur, quod sit, si tantummodo arene candidæ miscetur, hoc ipsum præstat: præter hoc sulphuream materiam clare demonstrat ejus facilis & promptissima dissolutio & intima unio cum spiritu vini rectificatissimo & oleis cunctis spirituosiss & destillatis, amice enim conjungitur cum his ipsis, neque olei, neque spiritus vini unionem respuit.

16 Hoc loco autem non prætereundum est, cum cera & cum oleis omnibus expressis balsamum Peruvianum, sive calide, sive frigide mixtura fiat, nunquam velle coire, unde etiam ii perperam agunt, qui inter olea cocta & expressa, pro medico usu, præsertim externo hæc inter se miscunt. Econtra probe ingreditur balsama illa, quæ ex oleis destillatis composita sunt. At vero aversatio hæc expressorum oleorum & pinguedinum hanc affert utilitatem, ne his ipsis adulterari queat. Falsum enim est, uti nonnulli auctores habent, admixtione olei amygdalarum dulcium hoc balsamum infici. De balsamo Peruviano sic dicto albo, quod in officinis venditur, res clara est, hoc nunquam vere purum, sed perpetuo hoc oleo est adulteratum. Nam lubenter quod notabile est, olea expressa cum hoc balsamo junguntur, neutiquam autem cum nigro, quod, uti nos existimamus, citra adulterationem venditur.

17 Placet hoc loco mentionem quoque facere nonnullarum mixtionum, quas institimus cum variis rebus; ita

nostrum balsamum aque infusum fundum petit, plane autem respuit confortium aquæ, dum nullo modo, vehementi etiam agitatione facta, ab ipsa turbatur vel late-
scit. Id autem in ipso experimento curiose conspicere licuit, quod extremitas pennæ immissa balsamo Peruviano, eoque imbuta quandocunque, vitro aqua repleto inditur balsamum Peruvianum, ægre descendat, sed sub globosa forma, in medio vitri suspensum hæreat, simul ac autem extra aquæ superficiem penna ex aqua educitur, mox decidit de penna & in fundum delabitur. Ratio iis, qui gravitatis naturam cognitam habent, ex physicis & staticis facilis est. Datur tamen medium hoc balsamum miscendi cum aqua simplici pura, & hoc est ipse vitellus ovi. Dicit vix potest, quam amice inque momento ad superficiale tantum mixtionem, vitellus capit hoc balsamum, intimeque cum ipso uniatur. Mixture postmodum hæc aquis indita, per omnia spatia diffunditur & flavescens turbidum colorem ipsis largitur. Non contemnendus hic in pharmaceuticis modus est balsamum Peruvianum potionibus & mixturis admiscendi.

18 Cum oleo vitrioli rectificato quando miscetur particula balsami Indici, nulla fit effervescencia, sed tantummodo leni odore calor immutatur, & intense ac saturate purpureus ex utroque exurgit, amboque abeunt in coagulum, quod quando aqua calida affusa sufficienter eluitur, aciditate vitrioli transeunte in aquam, relinquitur purissima solida resina in manu tractabilis sine coæhsione, quæ ad flammam admota perfacile accenditur, & in rectificato vini spiritu solvitur. Docet hoc experimentum, acidum, quod coagulationis causa & auctor existit, nostro balsamo sufficiens deesse, unde liquidum permanet: hoc si adjicitur, stabilem acquirit consistentiam. Fecimus quoque simile experimentum cum spiritu nostro flammifico, hic cum certis oleis iisque aromaticis, intensissimam & lucidissimam flammam vehementer ardentem producit, ad mixtionem autem aliorum oleorum v. g. carui, anisi, therebintinæ, majoranæ, lavendulæ, mox intensissimam

facit effervescenciam: hic mixtus cum nostro balsamo, non statim effervescebat, sed mora aliqua interjecta & facta agitatione demum ebullitionem prodebat, ob eam procul dubio causam, quod in balsamo quoddam æthereum oleum latitet, sed viscosis terreis partibus valde sit immensum.

19 Tandem etiam quædam adjicienda veniunt, quæ variis factis destillationibus annotavimus. Primo enim hoc balsamum cum aqua mixtum & vesicæ cupræ inditum & destillatum nullum fundebat oleum; aqua tamen de odore quodammodo ejusfragrantiparticipabat; nihilo minus ea aqua, quæ in vesica supernatans, deprehendebatur manifesto odore, sapore, colore etiam aliquatenus flavo imbuta erat. Videtur nexus iste partium viscosarum, terrearum, olei tenuioris & æthereis, nec non salis acidi, tam arctus esse, ut vaporibus aqueis disjici nequeat. Non enim mirandum est, in chymicis dari corpora, quæ sapore acris, nec non salis aeris copia imo volatilis scatent, quæ tamen sub destillationibus humidis nihil de hisce suggerunt. Ita gelatinæ, sanguis animalium, ossa destillata, ac vegetabiles, zingiber dant aquam odore saporeque privatam.

20 Quandocunque autem intimior hic partium nexus ac vinculum dirimitur ac solvitur, ecce mox alius effectus sese pandit. Fecimus itaque experimentum, & lixivium satis forte sumimus hocque miscuimus cum balsamo Peruviano, mixturam indidimus vasi argenteo, & subdita flamma, hanc in ebullitionem fervidam conjecimus, ita mox conspeximus dissolutionem balsami usque ad dimidium factam, nam saturate flavum lixivium tangebatur colore, & vapor qui in coctione emanabat, odorem penetrantem suavissimum exerebat, adeo ut pateat, hac ratione, aquam ex balsamo Peruviano ex vesica destillari posse una cum subtili oleo præstantissimo. Est enim ea indoles alcalinorum salium, ut contextum viscosarum, oleosarum & resinotarum partium fortiter aggrediantur, dissolvantur & oleum acido, ac terra ligatum in pristinam volatilitatis libertatem vindicet.

21 Verum enim vero adhuc longe nobilior modus eliciendi ex hoc balsamo spiritum fragrantissimum mirabilis virtutis prostat, quem primus descripsi in *Annotationibus in Poserium* p. 440. nempe tres partes balsami Peruviani cum una parte salis tartari exacte trituantur in mortario, affunditur spiritus vini rectificatissimus vel melius spiritus rosarum ad eminentiam quatuor digitorum: extractio fit leni calore, postea destillatio in cucurbita vitrea per alembicum usque ad siccitatem, ita prodit spiritus, longe suavior & fragrantior ipso balsamo, qui in omnibus nervorum & cerebri affectibus a causa frigida & humida ortis, in omnibus partium nervosarum & glandulosarum nimis relaxantibus, efficaciam vix partem possidet. Relinquitur in cucurbita magna ex crassis viscosis terreis partibus constans, quod volatili oleo suavi penitus orbatum est. Notatu hoc loco dignum est, ipsum sal tartari oleum tenue & suave a triticis & involucris partium viscosarum separare, quod postmodum receptum in spiritu vini calore cum eo sursum rapitur. Eadem encheiresi ex aliis resinis, mastiche nempe succino, benzoe, myrrha, aloes ligno, eduxi spiritus admirandae virtutis & vix adhuc in pharmaceuticis notos.

22 Destillavimus quoque balsamum nostrum sicca via, miscuimus nempe partem unam hujus cum partibus duabus, arenae, mixturam immisimus retortae vitreae, & facta fuit per arenam destillatio, ita prodiit oleum ex flavo rubrum, quod aquae supernatabat, odoris non ingrati paululum empyreumatici, quod in spiritu vini rectificatissimo solutum egregium liquorem nervinum, interne & externe assumendum constituebat. Destillatione ulteriori subsecutum est oleum crassius, fundum in aqua petens. Duplex enim oleum in balsamo Peruviano observatur, unum tenuius & levius, alterum crassius, potest hoc extemporaneo labore ad oculum demonstrari. Nempe sumatur balsami Peruviani particula, & ferventissimae aquae injiciatur, ita mox videbis, oleum quoddam instar cuticulae supernatare, sapore penetranti imbutum, cras-

fiolem autem & majorem portionem in fundum descendere, ex quo patet, non inepte balsamum Peruvianum immisceri posse decoctis, quod adhuc magis ex voto succedit, si particula simul salis tartari additur.

23 Ex hisce omnibus dictis & adductis abunde elucescere arbitror, balsamum Peruvianum, esse succum resinoso-oleosum arboris ex corticibus et foliis, mediante aqua & igne extractum, qui compositus est ex oleo tenuiori & subtiliori viscosis terreis acidis partibus ligato & intricato. Probe hic est notandum, aquam non addi eum in finem, ut dissolvat & extrahat balsamicam et oleosam arboris partem, utpote haec nullum habet in id ingressum, sed calor tantummodo humidus facit liquationem et fusionem oleosarum et resinosarum partium, quae in porulis et interstitiis corticis, potissimum arboris subsistunt; liquatae autem per calorem oleosae partes, recipiuntur in aquam, quae si non adesset et sicco tantum calore negotium institueretur, periculum esset empyreumatis. Nihilominus tamen nostra non est opinio aquam in extrahendo omni destitui virtute, equidem non adoritur ipsum oleum, in partes tamen acres, salinas jus quoddam habet, unde dum in eas agit, easque in se recipit, una quoque adducit quasdam oleosas. Exemplo res clara est in decocto ligni guajaci. Hoc lignum valde est resinosum, et ob copiosam resinam admodum grave. Si ejus raspatura fortiter decoquitur in aqua per aliquot horas, & postea hoc ipsum decoctum inspissatur, relinquitur magna quoddam resiniforme, quod saporis est acriusculis, odoris fragrantis, multum ad stercoris resinam accedentis. De hoc sumta particula et naribus excepta, sternutationes insignes, citra tamen capitis imbecillitatem efficit. Hoc tamen dolendum est, ex libra una ligni, vix drachmas duas posse obtineri, cum tamen unciae tres ad minimum ejus resine, si extractio fiat cum spiritu vini rectificatissimo, haberi possint.

24 Est nempe balsamum nostrum resina arboris liquida. Possident omnes arbores succum quendam, quo nutriuntur
qui

qui vel gummeæ, vel resinose naturæ est. Arbores in nostris regionibus substantiant magis gummeam, in præcalidis autem et orientalibus, ob fortem solis æstum, magis resiniformem, adeoque calidiorem alunt. Hic succus nutritius per intermedium corticis spatium et per ipsa folia fertur unde vel incisione facta exsudat, et calore externo humiditate absunta in solidiorem substantiam concrefcit, coctione autem cum aqua et extractione vel cum spiritu vini facta, ex poris tam radicis quam ligni extrahitur. Quod si autem, uti in aromatibus fit, pars oleosa tenuior prævaleat partibus acidis et gummeis, coctione cum aqua et destillatione facta, purissimum æthereum oleum, quod delicatissima et volatilior istius succi pars est, obtinetur, unde nulla resina, nullum balsamum liquidum, sed optime olum ex aromatibus v. g. caryophyllis, cinamomo, nucista, floribus macis, corticibus citri præparari potest. Quajacum autem & lignum aloes resinam largiuntur, quoniam pars oleosa particulis terreis & acidis magis est imbuta. Dantur autem certa ligna, ex quibus nec oleum destillari, nec resina cum spiritu vini confici sed elegantissimum balsamum liquidum produci solet. Et tale est santalum flauum, cujus limaturæ si spiritus vini rectificatissimus affunditur, & inde emergens essentia leni calore abstrahitur, remanet balsamum perfectissimum, consistentia & calore Peruviano simile, odore ambram redolens.

25 Dicimus itaque in nostro balsamo esse temperatam & valde proportionatam mixtionem elementi sulphurei oleosi, tenuis, oleique crassioris viscosioris & salis acidi, quo nulla resina, nullum vegetabile solet destitui. Ex substantia hac oleoso-resinosa & viscosa jam merito omnis virtus, quæ in nostro balsamo latitat, debet deduci, imo non tantum seu principio, vires per experientiam seu a posteriori cognitæ peti, sed & novæ incognitæ inveniri & detegi.

26 Paucis autem hic recensetimus, in quibusnam affectibus tam internis, quam externis, chirurgis & medicis eximiam opem & levamen balsamum Peruvianum

præstiterit. Ut autem exordiamur ab usu interno, ante omnia in decubitu & defluxione feri & pituitæ, glandularum tumoribus & laxitatibus, nervorum tono dejecto, præsentissimam opem tulit, nominatim vero in gonorrhœa tam maligna quam benigna, unice hoc balsamum, præmissis purgantibus, idoneum est, molestum hunc affectum tollere, sive ejus sola essentia sumatur, sive cum vitello ovi in formam electuarii redigatur.

27 In fluore albo quoque, præmissis per epicrasin agentibus, laxativis ex melissa, abrotano, corticibus liquorum, essentia balsami Peruviani cum tinctura martis Zvyoelfseri mixta, in rebus hoc & molestissimo foeminarum affectu, non omittis quoque externis cum eodem balsamo suffumigationibus in uterum receptis, egregium levamen aliquoties attulit. In nimis feri excretionibus & destillationibus lymphæ per scrotum, per tussim inveteratam, per nares, in raucedine, uvulæ relaxatione, essentia balsami Peruviani mixta, & cum tinctura antimonii acri maritata, nimium illud fluxum ex stagnatione feri & glandularum laxitate ortum, roborando et tonum, restituendo egregie cohibet.

28 Præterea balsamum hoc mirifica pollet virtute in læsionibus, corruptionibus et exulcerationibus partium consolidandis, adeoque in ulcere pulmonum, renum exulceratione ejus usus circumspæctus mirabilis est. Probe autem hic notandum, balsamum sibi relictum per se esse nimis calidum, unde cum aliis temperatis peropportune in balsamum miscetur. Hujus census est Locotalli, qui ex oleo florum hypericonis, vino Hispanico, santalo rubro, terebinthina Veneta, et balsamo Peruviano, cunctis debita dosi sumtis conficitur. Vidimus hoc ipso balsamo perfecta phthisi laborantes, et per plures annos graviter affectos feliciter restitutos, si singulis diebus cum decocto hordei, succo cancerorum fluviatilium roborato, æstus compescendi gratia drachma semis fuit assumpta et exterius ipsi regioni stomachali ejus portio cum oleo nucistæ, menthæ, carui, commista applicata. Continuatio autem, quod probe

notandum est, per dimidium anni fieri debet, servata simul accurata diæta. Potest etiam balsamum pectorale egregium ex eo concinari, si sumantur balsami sulphuris cum oleo amygdalarum dulcium præparati uncia una, balsami Peruviani in vitrello ovi soluti, balsami de Copaiba ana drachmæ duæ, olei anisi drachma semis. Et hic balsamus in omnibus pectoris affectibus ipsoque asthma, nimis excretionibus purulentæ et viscosæ materiæ, divinas medentibus porrigit manus. In lesionibus et exulcerationibus intestinorum post dysenteriam gravem, idem balsamum Peruvianum vel Locatelli per clysteres applicatum, vel intus etiam assumptum, ad consolidationem, practicis celeberrimis passim testantibus, laudatissimo pollet effectu. In asthma pituitoso elæosacharum balsami Peruviani, vel syrupus ex eo factus, balsamicus nobis dictus, egregiam præstat efficaciam. Paratur autem hoc elæosacharum, ita sachari canariensis uncia una, cum drachma dimidia balsami Peruviani misceatur. Syrupus autem fragrantissimus et gratissimus, in officinis Brunsvicensibus a magni nominis archiatro Conerdingio introductus prostat, qui sequentem in modum paratur: ad libram aquæ hordei affunditur balsami Peruviani uncia semis: per balneum Mariæ fit destillatio, usque dum dimidium prodierit. Humiditas autem in cucurbita relicta et balsamo supernatans, ejusque oleo tenui imbuta coquitur cum sachari debita quantitate, ad syrupi consistentiam. Sapore hic syrupus gratissimus est, virtute quoque præstantissimus, et certe omnibus, quotquot in officinis prostant, antefereendus: commodissime enim et magna cum gratia, quibusvis potionibus potest admisceri. Extemporaneæ autem parari potest, si sacharo soluto debita quantitas spiritus nostri balsamici, de quo supra facta fuit mentio, adiciatur.

29 In affectibus nervorum et capitis, v. g. vertigine, paralyti, epilepsia, imbecillitate capitis, post discussam apoplexiam cephalalgia gravatavis a causa pituitosa ortis, soporosis affectibus, balsamum, omniaque ex eo parata, et jam

recensita divinam afferunt opem. Nascuntur hi affectus ut plurimum ex nimia laxitate et tono dejecto membranarum, vasculorum et nervulorum cerebri; unde circulatio sanguinis debita impeditur et humores pituitosi viscosi accumulantur. Ad tonum itaque debitum restitutum, ad humores itagnantes in motum redigendos, non potest non sale suo tenui acri et sulphure amico, tonico, nostrum medicamentum multum contribuere. Optime autem tali in casu usurpatur sub forma pilularum, quando extractis vegetabilium amaris, nec non purgantibus debita in quantitate admiscetur. In omnibus autem affectibus spasmodicis doloribus arthriticis, rheumaticis, hysteriis, nec non viscerum contractionibus, quas large sanguinis effusiones quandoque subsequi variis in locis solent, in usu crebriori habui sequentem spiritum. Combinavi spiritum prædictum balsami Peruviani cum tinctura antimonii acri et spiritu eboris rectificato anatica portione, prodit mixtura spiritus nobilissimarum virium, spiritui Bussiano longe præferendus, qui dictis in affectibus, item præservationis causa ad quosvis cujusunque generis morbos præsidium est generosissimum, triginta vel quadraginta guttulis sumtis. Tandem adversus scorbutum, ad luem veneream, et ubi humorum coagulum adest, motusque immixtus existit, vires balsami nostri non contemnendæ veniunt. Notum enim est, in hisce refractariis morbis, ea, quæ resina acri stimulant et balsamica, sanguinem et humores fortiter concitante pollent, inter specifica numerari. Extra dubium quoque est siue essentia hujus balsami decoctis lignorum admisceatur, siue in forma pilularum adhibeatur, exoptatissimam operationem exinde promanare debere. Tandem etiam in ventriculi et intestinorum vitis, tono eorum obspasmi frequentiam dejecto adeoque dispositionem ad tormina colica, ad flatulentiam, vomitum, nauseam, virtus balsami Peruviani est excellentissima. Hunc in finem ingreditur elixir balsamicum meum et balsamum vitæ, quæ duo remedia intus cum cibis sumta et continuata, præ-

præfatis in affectibus, omnique defectu virium et spirituum virtutes, vix ab aliis remediis obtinendas, foveant et sustinent.

30 Lustravimus jam nostri simplicis breviter usum internum et medicamenta huic destinata, præparationes nobiliores candide communicavimus, superest jam, ut pauca etiam verba faciamus de usu ejus externo, et eoque chirurgico cum satis etiam nobilis sit. Nolumus vero esse longiores cum satis abundeque hujus usus chirurgis perspectus sit. Non enim datur excellentius remedium, in omnibus periculosis tendinosarum et nervosarum partium læsionibus, exulcerationibus et contusionibus, hoc ipso, et vix habet simile in omnibus naturæ regnis, maxime omnium autem in capitis læsionibus, pericranii, membranarum cerebri, ipsiusque cranii vulneribus, et convulsionibus, in ipsa quoque trepanationis operatione hoc balsamum solum omnibus palmam præripit.

31 Notum est, in partibus sic dictis frigidis nempe membranosis et tendinosis, quæ a motu sanguinis vitali valde remota sunt, læsiones summe periculosas enasci, quibus convulsiones, spasmi, sphacelationes, inflammationes frequenter conjunguntur. Respuunt hinc omnia pingua, inviscantia, poros obstruunt, amant autem omnia balsamica, quæ putredinem avertunt, motumque fluidarum partium internum per earum fibras conservant. Prout autem diversus est læsionis modus diversis quoque rationibus solet misceri & prudentibus applicari. Ita nonnulli miscent cum melle et spiritu vini, qualis mixtura in duræ matris vitio optima. Alii cum vitello ovi, thure, mastiche, quod egregie facit ad puris generationem. Alii oleum tartari foetidum & balsamum sulphuris terebinthinatum ipsi jungunt, quod areet putredinem in antiquis fordidis profundis, fistulosis exulcerationibus & corruptionibus.

32 Quodocunque cum essentia balsami nostri miscetur essentia succini, myrrha, mastiches, flor. hyperici, vulnerarium præstantissimum elixir paratur, quod vel solum omnia recentia vulnera sanat, antiqua ad incarnationem & consolidationem perducit, putredinem & carnem luxu-

riantem abigit, cariem ossibus absumit & recentem carnem progenerat. In gingivis exulceratis, sphacelosis, scorbuticis idem elixir virtutes ostendit egregias.

33 Tandem in omnibus doloribus, spasmodicis contractionibus, paralyticis, nervorum resolutionibus, ubicunque locorum ipsa consistunt, nostrum balsamum solutum in spiritu vini rectificato, additis camphora, oleo nucis & croco instar incantamenti dolores abigit, debitumque robur partibus addit, ipsisque egregium solamen affert. Ingreditur quoque balsamum apoplecticum tam siccum quam liquidum cujus inunctio in temporibus, vertice, naribus & cervice facta, ab omnibus præternaturalibus sanguinis & feri in capitis & cerebro factis stasibus præferat, & gravissimis capitis affectibus nervorumque imbecillitatibus interno usu sic medetur. Ad roborandum imbecillum stomachum, in frigida ejus constitutione, in nausea, vomitu, externe cum oleis stomachicis inunctum, vel emplastris stomachalibus additum, expertissimi est effectus.

34 Tandem quoque elegantissimum præbet suffumigium, quod sit, si vel hoc balsamum Peruvianum solum vasi argenteo inditur & carbonibus imponitur, effluvia in nares recepta, coryzam, ori immissa raucedinem tollunt, ano applicata alvi fluxum, in uterum autem recepta fluorem album cohibent: postremo ad resciciendos spiritus & ad aeris humiditatem & vaporescentiam ejus corrigendam non datur excellentior & fragrantior fumus, quam si hoc balsamum cum resina storacis & gummi benzoës in mortario calido miscetur, addito oleo ligni rhodii & cinamomi, sit hæc ratione pretiosissima illa massa, quæ vulgariter dicitur Hispanica. Plura jam restarent enumeranda specialiora, sed indiguisse hæc saltem suffecerint quibus sapiens quivis percommode uti poterit. Coronidis loco addimus hanc unicam cautelam, ut abstinemus a balsami hujus usu tunc temporis, quando febriles adsunt commotiones & ventriculus copia bilis repletus est, nec non in statu plethorico, ubi vasa nimium sanguine impuro turgent.

DISSERTATIO IX.

D. E.

TEREBINTHINA.

S. I.

DE terebinthina dictaris primo omnium ipsius terebinthina Græcis dicitur *terebinthina* Hermanis Terpentia. Est nempe ratione naturæ suæ liquor transparent & clarus, resinosus, odoris non ingrati, saporis paululum acris, ex certarum arborum truncis & ramis, mediante incisione, defluens. Ordinario tres terebinthina recensentur species, quæ etiam ratione arborum, ex quibus proveniunt ratione soli natalis, virtutis & pretii, longissime a se differunt ac distinguuntur.

2 Prima est terebinthina Cypria, quæ etiam vocatur de Chio, quoniam in abundantia in insula Chio crescit; secunda specie est terebinthina, quæ vocatur Veneta et secundum Gallos: *le terebinthine du bois de Pilatre*, et tertia est communis. Terebinthina Cypria omnium est pretiosissima et defluit ex arbore mediocris altitudinis, quæ appellatur terebinth. Arbor ejus est baccifera, mense Aprili florens fructus instar nucum juglandium, ratione magnitudinis, ratione figuræ autem, instar pistaciarum, profert. Clusius hanc arborem ad frutices refert ex eo, quod illa maxima ex parte fruticasse visa fuerit, nihilominus tamen et ipse fatetur sæpius hanc arborem adolefcere id quod etiam affirmat Theophrastus Eresius *lib. 3.* qui generi arborum, quæ non nisi in montibus nascuntur, perpetuo virent et meunte vere germinant, et circa tritici messem reddunt semen, accenset. Idem laudatus auctor binas hujus arboris species constituit, quarum altera mas, altera femina ipsi dicitur, hæc fructum ferens, illa sterilis, quæ tamen in eo conveniunt, quod radice valida in terram profunde demissa truncum alant, cujus lignum, forsan ob molliorem et rariorem texturam, torno, sculpturæ usibusque aliis mechanicis minus aptum sit. Celeberrimus botanicorum Joh. Raius in *Plantarum historia p.*

1577. possidere hanc arborem edocet ramos longos, raros et cinereo cortice testos, a quorum tuberculis copiosis longo racemo producuntur flores, meris flamineis fibras purpurascensibus contexti, folia autem laurinis non ab similibus, scribit: delapsis floribus, fructus apparere parvos, rubentes, oblongos, resinolum viscidum lentorem et nucleum includentes. Idem optimus auctor *loc. cit.* falsam illam assertionem, terebinthinam semper virere et nunquam sine foliis reperiri pronunciat, testibus auctoris Bellonio, Revvolsio, Casalpino et Clusio.

3 Quoad locum natalem, auctore Dioscoride, terebinthus arbor nascitur in Cypro, Syria et Africa, observante autem Clusio, etiam in Hispania, Lusitania et Gallia. In Hetruria Italiæ regione ipsam quoque se invenisse refert; Raius *loc. cit.* In Gallia autem et Hispania resina ex hac arbore non colligitur: etiam si Lobelius in *Tom. 2.* terebinthinam in sylva Monspeliensium interdum ab insectis vulnibus pellucidam resinam fundere affirmet: attamen in exigua copia colligitur, ut nec in propriis aromatopoliis proferat, multo minus in nostras transmittatur terras; hinc Raius officinis Europæis terebinthinam veram et Cypriam ignotum esse fidenter affirmat, et hujus loco abietinam vel lariceam substituit. Ipse Galenus *lib. de methodo medendi* lariceam suo tempore locum terebinthinæ veræ subornat. Terebinthina hæc est resina solida, dentibus non adharens, non fluida, pellucida, coloris subflavi, odoris gratissimi, saporis suavis, paululum acris et amaricantis. Per distillationem suavissimum oleum limpidum et spirituosum elargiri, quod in urina cienda, calculo pellendo, ulceribus persanandis, lymphæ corrigenda et nervosis ac glandulosis partibus roborandis, præstantissimam vim habere, Angli de eo affirmant.

4 Accedimus jam ad examinandam alteram speciem terebinthinæ, quæ ex arbore larice, germanice Lerchenbaum extillat, et falso nomine terebinthinæ Venetæ venditur. Est autem larix arbor coniferarum censu, magnitudinem abjectis æquat, et indigenam recto ac procero cau-

caudice attingit, qua de re evolvi potest Johannes Bauchinus in *Theatro Botanico* it. Matthiolus & Calparus Hoffmanns. Colligitur resina hæc tempore vernali & autumnali, æstivo intensissimo existente calore, perforatur arbor junior usque excipitur vasis appropriatis & lavatur aqua simplici, ut acredo resina minuat & illa mitior evadat. Curiose notat Hermannus in collectaneis suis, raro arbores has fundere resinam, in quibus agaricus est, quoniam resina in producendo agarico absuitur. Nascentur larix diversis in locis. Clusius in Viennensi saltu aliisque montibus Alpibus observavit eam in copia, Sic in Alpibus Vallensum, Stiria ac Carinthia copiosam observavit peregrinans Raius. Et Calpar Schwenckfeld in *Catalogo Stirpium & fossilium Silesie Lib. I. pag. 119.* in baronatu lægerndorffensi laricem abundantem esse meminit. Vitruvius, autumante Raius, Plinii calcans vestigia, de larice pro more erronea quædam audacter consignavit litteris, inter alia autem asserit, eandem floribus exornari & lignum ex ipsa non ardere, sed instar lapidum ignis vi non posse consumi. Cui asserito experientia Valiensium expresse refragatur, ibi enim vix alia lingua, præter laricem, in usum culinarem adhibentur.

5 Notabile est resinam hanc, sive terebinthinam ex larice, a Lionensibus nobis vendi pro vero balsamo Peruviano albo ab aliis venditur sub nomine, uti antea dictum, terebinthina Venetæ, cum tamen Venetiis nulla ad nos apporetur terebinthina. Terebinthina hæc clara est & longe melior communi, colorem solet habere citreum & dentibus adharere, id quod non facit terebinthina Cypria. Cavendum maxime, ne adulterata sit additione olei terebinthinæ, id quod facile cognosci potest ex consistencia & odore, quando enim oleo terebinthinæ infecta est, vapore sub flamma præbet nigrum, celeriterque accenditur & consumitur. Ex adverso si pura & sincera est resina, odorem resinofum suavem præbet, neque tam facile concipit flammam.

6 Devolvimur jam ad terebinthinam

communem, quæ passim magna in copia in Germaniæ locis venditur. Soboles arboris est abietina & pinifera, quæ non tantum in exteris regionibus, maxime in Gallia, sed etiam Germania, silva Hercynia, Thuringica, abundantissima reperitur. Terebra autem, vel securi infligitur vulnus arbori, aut cultro scinditur cortex ab imo ad summum, detracto cortice, successu temporis succedit resina, quæ primo est limpida, postea vero induratur, & hæc resina terebinthina communis vocatur. Depuratur aqua simplici & agitur, ut & sordes abluantur, & acredo mitigetur. Feces solent petere fundum, & aqua decantata, resina colligitur. Resina illa, quæ sereno tempore ex pino, præcedente incisione, effluit, tempore sereno solidescit & alba est, Gallicque vocatur Gallipot, sive thus album. Gummi hoc etiam fundunt, & cum fusum est, infundunt doliis, quæ pondus 300. librarum attingunt, & hæc est terebinthina illa communis, quæ quo clarior, eo melior est. Impuriorem ex strobilis & conis pini coquere solent. Resina illa, quando funditur cum paucissima quantitate olei terebinthinæ, fit exinde alba, quæ Argentorato & Hollandia affertur.

7 In nostris terris terebinthina non elicitur, sed arbores tantum suppeditant picem, quæ in Norvegia & Finlandia magna in copia elaboratur. Céduntur nempe arbores: lignum inditur furnis, qui habent quatuor canales, circa furnum accenditur ignis, & tunc ex ligno per canales in ollas foras liquida manat resina, quæ dicitur Germanis Teer, si diutius coquitur, siccatur pix purior. In aliquibus locis, fit ex resinis laricis, quando nempe destillantur per descensum, relinquitur pix purior & clarior. Quod autem liquor resinofus transparentis terebinthinaceus ex nostris pinis colligi nequeat, causa hæc mihi videtur, quod in nostris locis calor & æstus sit mitior. Confirmat enim experientia, quando æstas est ferventissima, pinos & arbores alias resinofas longe melius crescere & copiosiores ac liquidiores resinam suppeditare.

8 Exhibita sic naturali terebinthine ejusque specierum descriptione, ratio instituti etiam postulat, ut ex ipsis præparata & composita, quæ usui medico servire possunt, recenscamus. Quicunque in substantia illam propinare & præscribere solent, plerumque, ut tutior ejus usus fiat, correctionem & præparationem quandam superficiale instituant. De Cypria & Veneta sic dicta, quæ nullo egent correctorio, propter partium sulphurearum blandissimarum & purissimarum, quibus constant, abundantiam, illud non valet, sed saltem de communi, ex strobilis sive conis pini & abietis prodeunte. Hanc aqua quadam destillata, vel pura pluviali, antequam interno usui destinant, probe & repetitis vicibus lavare solent, non alium forsitan in finem, quam ut a sordibus inquinamenti variis & acredine eminentiori, quæ omnibus resinis arborum intime inheret, liberetur. Certissimum enim hoc est, resinarum elementa esse tenue, subtile oleum & acidum. Pater id manifestissime ex artificiosa resinarum compositione, dum nempe quodvis oleum destillatum, commixtum cum spiritu nitri probe dephlegmato & concentrato, in perfectissimam resnam, inflammabilem, solidam, in spiritu vini rectifico solubilem & cuti ac dentibus adherentem convertitur. Quocirca non improbabile videtur, acre illud sal, quod ex acido & tenui oleo componitur, et in terebinthina vulgari extraversum quoad partem et extricatum est, sufficienti affusa aqua tepida dissolvi et ablui, sicuti videmus, aquam cum benzoe coctam, tenuissimum sal acre cum particulis sulphureis, tenuissimis, terrestribus resolvere, quod deinde præcipitatum, exhibet flocculos instar amianthi splendentes, acredine penetranti præditas, quæ sternutatorium et errhinum usum habent præstantissimum et flores vocari solent. Equidem reponi hic posse video, supervacaneam et pene frustraneam esse ejusmodi lotionem, imo plane reiiciendam, quoniam activo suo principio simplex hoc defraudetur. At vero, utur non negemus, si alvum laxandi, vel urinam cieiendi sine, quis terebinthinam præscribere

velit, inutilem esse talem abluitionem crebriorem; attamen fateamur necesse est, si consolidandi laxos fibrarum et glandularum villos, nec non consolidandi scopo ipsam administrare velimus, præparationem hanc valde esse proficuum laudemque mereri.

9 Porro notissima res est, ex terebinthina destillari posse oleum tenuissimum, quod prompte flammam suscipit et penetrantia sua de varios usus medicos et mechanicos sese commendat. Ejus autem præparatio sequentem in modum solet adornari, nempe terebinthine sumitur libra una, imponitur cucurbitæ vitreæ, et in Mariæ balneo calore subdito satis fervido, oleum destillatur diaphanum, pelucidum, paucum tamen, quod spiritus nomine indigitari solet. Alii terebinthinam imponunt vesicæ, affundunt aquam, et calore subministrato debito ignis, oleum æthereum summe penetrans eliciunt. Verum si in majori copia experimus oleum, tam tenue, quam crassum, cucurbita vitrea, ex qua mediante balneo prius abstractum fuit oleum tenue, in arenam denuo collocanda est, ut calore intensiori addito, oleum minus tenue ex flavo rubescens eliciatur. Quod in fundo cucurbitæ residuum est, corpus stabile resinofum constituit, quod colophonium germ. Deigenharats vocari solet. Colophonia, sive caput mortuum terebinthine, si recipiatur ad uncias quatuor et cum arenæ cribratæ uncis octo misceatur per destillationem ex retorta oleum spissum, acre, empyreumaticum acquiritur. Notabile autem hic ulterius est, acidum quoddam phlegma simul prodire et sal quoddam ejusdem saporis, nec secus ac in destillatione succini accidit, oleo empyreumatico insidere, quæ de re etiam consuli possunt *Collectanea Chymica Lbydensia corp. 69. pag. 204.*

10 Oleum terebinthine in longe majori quantitate obtinetur, quando illud gummi simul ac ex arboribus effluxerit, destillationi subjicitur, quale non procul a Marsellis et provincia Bordoux elaboratur et hoc oleum æthereum nomine spiritus terebinthine ubique venditur; optimum est, quod clariss.

riſſimum & inſtar aquæ pellucidum, odoris fortis & penetrantis eſt, ne vero diminutionem patiatur, præſertim aere exiſtente calido, neque ſtammam facile ſuſcipiat, & periculum maximum inde exurgens evitetur probe munitum ſervari debet. Ex oleo hoc æthereo baſſamum ſulphuris vulgare conſci ſolet, quod virtute revera præſtantiffimum eſt & ita paratur. Recipiuntur olei terebinthinę partes tres, ſorum ſulphuris, vel loco horum, ſulphuris puriſſimi, ſtillatitii partes duæ, miſcentur, induntur retortæ, ut in arena calore leniſſimo per octo ad minimum horas fiat deſtillatio, ita ut pauca quantitas olei in recipiens vas exſtillet, baſſamo rubinei coloris in retorta relicto. Notatu hoc loco quoque dignum eſt mone-re, moderatum ſubminiſtrari debere calorem, alias, intensiſſimo dato, receptaculis fortiter luto munitis & firmiter clauſis, periculum graviſſimum incendiï domus, cum fragore & tremulo motu ædium illarumque quaſi ſubverſione, excitari poteſt, quale exemplum in pharmacopœa Clauſthalenſi ante aliquod tempus accidere memini. Extemporaneo magis labore cum oleo ſulphuris baſſamum ex ſulphuris hepate, quod ex anatica portione ſulphuris & ſalis tartari, mediante liquefactione in igne, compoſitum eſt, parari poteſt. Neque opus eſt hic deſtillatione, ſed ſub leni calore oleum ſanguineo tingitur colore. Ex eodem quoque fundamento baſſami ſulphuris antimonialis dependet præparatio, quod ita paratur: ſumitur nempe uncia una ſalis lixivioſi ſulphurei, ex lixivio ſcoriarum reguli ſimplicis parati, oleum terebinthinę pellucidum, ad eminentiam trium digitorum tranſverſorum, vel loco hujus, oleum juniperi, menthæ, aniſi, in æquali portione adfunditur, digeſtio cum leni deſtillatione in retorta vitrea, mediante arena, inſtituitur; ita nobiliſſimi uſus baſſamum, ſapore, odore & virtute commendatiſſimum acquiritur. Inſuper præſantiſſimæ virtutis baſſamum ſulphuris compoſitum parari ſolet ſequenti ratione: recipe ſorum ſulphuris, myrrhæ electæ, aloes, maſtiche, benzoës, ſuccini ana drachmam unam, olei aniſi, juniperi, terebin-

thinæ ana unciam unam ſemis, camphorę drachmam unam, ſpiritus vini rectificati unciam ſemis, miſceantur invicem in cucurbita parva, & igne arenę fac, ut leviter bulliant, ita ſpiritus baſſamicus acquiritur, inſtar rubini, præſtantiſſimis virtutibus fulgens.

11 Curioſum eſt, ſpiritum, ſive oleum terebinthinę, cum ſpiritu nitri concentratiſſimo fumante impetuoliſſimum & calidiſſimum motum efficere, adeo, ut ingens ſumorum copia ex mixtura horum emergat: & quando ſatis fortis & ab omni phlegmate privatus fuerit ſpiritus, oleum in carbonem ſiccum exurit. Quando autem phlegmate adhuc eſt dilutus, generatur reſinoſa ſapa rubicunda, quę promte ſtammam igni admota ſuſcitatur. Notiſſimum quoque experimentum eſt ſulphur genuinum vulgare per artificioſum parandi ac regenerandi, quod Boyleus in *Chym. Scept.* hunc in modum deſcribit: ſumitur nempe equalis portio olei terebinthinę & olei vitrioli, quę invicem mixta, per retortam vitream igne arenę deſtillantur, ita ſulphur vulgare inflammabile in retortę collum ſublimari affirmat. Quamvis autem experimentum omnibus probe obſervatis circumſtantiis, inſtitutum fuerit; minus tamen ſuccedere voluit, ſed materia quędam reſinoſa loco hujus in collo retortę viſa fuit, quę tamen accenſa vaporem inſtar ſulphuris emittebat. Hic quoque commemorandum, perfectiſſimum ſulphur, comuni in omnibus, conſiſtentia & colore ſimile, ex oleo vitrioli & certo ſucco inſpiſſato vegetabilis a me fuiſſe productum & ſublimatum. Porro circa oleum vel ſpiritum terebinthinę illud notari meretur, hoc ipſum in ſpiritu vini rectificatiſſimo, etiam tartariſato diſſicillime diſſolvi; eum tamen omnia olea deſtillata ætherea promptiſſime huic obſecundare ſoleat. Rationem hujus phænomeni reddere, res videtur difficilis: credibile tamen eſt, tenues ſalinas, acidas & aqueas partes, quę omnibus reſinis inherant, cum oleoſis ramiſis partibus firmiter eſſe connexas, quę deinde intimam unionem cum ſpiritu vini rectificato reſpuunt, & potius in forma globulorum,

aut in superficie, aut inter interstitia spiritus vini, hærent.

12 Quod ad composita ex ipsa terebinthina attinet, nolumus hic esse longiores in cunctis recensendis formulis & compositionibus, sed saltem præcipuas qualdam hic apponere sufficiet. Ita celebres sunt pilulæ ex terebinthina contra gonorrhæam, quarum descriptio in nonnullis Westphaliæ pharmacopœis profertur, quæ hæc est: recipe terebinthina Venetæ, ad consistentiam cum aqua rosarum coctæ, unciam unam, extracti rhabbari drachmas duas, balsami Peruviani, de copaiva ana scrupulos duos, ossis sepiæ, succini albi præparati, coralliorum, mastiches, terræ sigillatæ ana drachmam unam, nitri purificati drachmam semis, camphoræ scrupulum unum misce f. l. a. pilulæ ex scrupulo semis numero XXX. pro una dosi. Neque hic omitendum censemus præparandi modum ex terebinthina pilulas, quæ exstant in *Dispensatorio Brandenburgico* p. 157. quarum præparandi modus hic est, recipe terebinthina Venetæ ad consistentiam cum aqua rosarum coctæ, succini, mastiches electæ, olibani ana drachmam unam semis, boli armenicæ drachmam unam; cum sufficiente quantitate terebinthina fiat massa pilularum, in gonorrhæa, fluere albo & nimis glandularum laxitatibus valde proficua. Tandem etiam terebinthina celebratissimas pilulas Becherianas ingreditur. Ceterum terebinthinam Venetam recipiunt complures aquæ spirituosæ, ut nempe balsamica & oleosa vis destillatione eliciatur. Ejusmodi aqua est *B. Frid. Hoffmanni* contra gonorrhæam, communicata in *thesauro pharmaceutico* pag. 27. & hæc est. Recipe herbæ menthæ siccæ uncias tres, seminis rutæ, agni casti ana uncias duas semis, foliorum dictamni unciam, radicis ireos Florentinæ uncias duas, terebinthina Venetæ uncias decem, vini generosi albi mensuras tres, fiat destillatio in mariæ balneo. Hæc aqua non tantum in gonorrhœa, sed & fluore albo feminarum, præmissa sufficiente purgatione, insignis est utilitatis, de qua æger mane, horis duabus, vel tribus horis ante pastum, & vesperti quatuor horis a

cœna, duo capiat cochlearia.

13 Aquas nephriticas, quæ partim ad pellendum calculum, partim ad læsam substantiam consolidandam, valde proficue sunt, nostra ingredi quoque solent terebinthina. Exemplum potest esse tale: recipe succi petroselinii libras duas, herbæ selleri, chærefolii, hederæ terrestris, mille folii, dracunculi hortensis, pimpinellæ ana manipulus duos, baccarum juniperi libram semis, milii folii uncias tres, terebinthina Venetæ uncias quatuor, spiritus vini mensuras quatuor, stent per aliquot dies in vase clauso, postea destillentur: cujus dosi cochlear unum, vel duo, in curatione tria, vel quatuor, tempore matutino vel ventriculo vacuo ad præservationem esse possunt. Ipsa terebinthina ingreditur quoque aquam Anhaltinam famigeratissimam, cujus usus multorum annorum experientia probatissimus fuit, non saltem externe in affectibus arthriticis, rheumaticis, verum etiam interne, in expellendo calculo, cujus efficaciam idem *B. Hoffmannus* p. 45. *Clau. Schræderian.* mire extollit, ubi tamen notandum, si interne illam adhibere velimus, propter majorem penetrantiam, convenienti aqua destillata dilui deberi.

14 Meretur quoque hic apponi balsamum sic dictum Hispanicum, cujus vires vulnera intra breve temporis spatium conglutinandi mirifice laudari solent. Compositio talis est: recipe olei vetustissimi uncias quatuor terebinthina uncias octo, frumenti integri unciam unam semis, florum hyperici uncias duas, radicem cardui benedicti, valerianæ ana unciam unam, thuris electi uncias duas, radices & herbæ grosso modo contendantur & ollæ imponentur, superfundendo tantum vini albi, ut omnia submergantur; stent per biduum, deinde adde frumentum & oleum, coque ad vini consumptionem, tum forti facta expressione, addatur terebinthina & thus, & iterum ebulliant, demum in vase cum alembico ad usum servantur.

15 Celebrè quoque est balsamum Locatelli, quod, & externe, & interne, in sanandis vulneribus & ulceribus præ-

stan-

stantissima efficaciam est, legitime usurpatum. Descriptio autem est sequens: recipe olei hyperici veteris lib. semis, cere alba, terebinthina optimae ana uncias sex, ball. Peruv. unc. semis, fantali rubri drach. duas, vini Malvatici quantum satis. Coquantur leni calore in balsamum consistentiae mediocris, cujus dosis prach. semis, ad unam, in jussulo calido esse potest. Ceterum terebinthina omnia fere chirurgorum emplastra & unguenta digestiva solet ingredi, non tantum ob meliorem solutionem mixtionemque ingredientium, vero potissimum ob virtutem suam temperatam balsamicam, qua abstergit, mundificat, consolidat & fibras partium solidarum lasas roborat.

16 Quod vires ejus ac usum in morbis sigillatim attinet, is omnibus latissime sese extendit. Dioscorides ipsam omnes antecellere confidenter asserit. Clarissimus D. le Moir, in pharmaceutica medica physica p. 64. hoc elogium ipsi tribuit: *celeberrimo inquit: quasi universale dissolvens menstruum omnium resinosorum puriorum existit, tam ad solutionem, quam ad mixtionem faciendam illorum corporum, imo plura dantur in hoc genere resinosi, quae terebinthinae consortium immediatum expectant, antequam ullo modo dissolutiones ultiores admittere debeat. Sic gummi Copal primo dissolvi debet in terebinthina, alias difficiliter cum aliis permiscere sese finis absque empyreumatis contractione. Et p. 55. l. cit. diversis, ait, adjicitur oleis, ad facilitandam unionem & solutionem, hinc quoque ingreditur omnino emplastra, & similia preparata. Terebinthina praesertim vulgaris & laricea, magno cum successu in scabie leprosa, tinea & aliis curis defecationibus, vel sola vel cum aliis in unguento olim fuit adhibita Galenus ipsa sola psoram sanavit, vid. lib. 8. de simpl. med. facult. Neque hic obijci debet, aliam hanc fuisse terebinthinam. Etenim & ipsum lariceam assumisse & in usum vocasse, ex compluribus probabile videtur; siquidem ipse Galenus lariceam suo tempore loco terebinthinae vendidit, unam alteri saepius substituit, ut ex libro ejus de medicamentis secun-*

dum genera satis patet, ubi etiam assermat, quod laricea omnia illa, quae terebinthina vera possit, efficiat. Wagnerus in historia naturali Helvetiae curiosa p. 266. hujus resinae usum in scabie, psora, tinea valde laudat. Cujus ratio haec est quod mundificet & glandulas nimium relaxatas roboret, a salibus autem stagnantibus corrosas consolidet, & ulteriorem feri corrosivi & lixiviosi generationem in subcutaneis vasculis impediat. Simon Pauli in Quadripart. botanico in capitis vulneribus, ubi vel a plaga, vel etiam post trepanationis usum, dura meningis nuda detegitur, hujus resinae usum valde proficuum pronuntiat. In omnibus ulceribus & recentibus vulneribus sanandis commode terebinthinam admisceri Dodonaeus in Historia stirp. pag. 857. docet, quoniam non evidentem obtinet acrimoniam, qua ulcera irritare possit. Imo si verum est, quod judicat Dodonaeus libro citato, abietis lacryma pro laricea a Galeno habita & reputata fuit, quod & Bavhini, Rondeletii, Clusii et Simonis Pauli sententia est, qui similem usum ac effectum habere asserunt; hinc non video, cur tam anxie a se invicem soleant distinguere, praesertim cum externa differentia, si recentes sint, vel exigui, vel plane nulla invenire possit.

17 Sed placet jam paulo accuratius terebinthinae usum internum enarrare. Primum itaque terebinthina, ad drachmam unam cum vitello ovi subacta et cum aqua distillata sumta, alvinam regionem probe expurgat; uti id experientia manifestum est. De purgante autem ipsius virtute potest etiam inter alios videri Wagnerius lib. cit. p. 297. Inest enim omnibus ferme gummatibus sal quoddam acre, quod resolutum fibrillis membranarum intestinalium stimulando, contentorum electionem faciliat atque promovel, sicuti ad luculenter videmus in gummi ammoniaco, myrrha, sagapeno, benzoe, quae cuncta pilulas antihypochondriacae et antihystericae laxantes non sine levi effectui ingrediuntur, utpote succi acidi,

qui alias aliorum purgantium vim respuunt et eludunt et quibus hypochondriacorum regio valde scatet, egregie ejusmodi gummatibus purgantur et evacuantur. Acidum enim corrosivum ramoso horum contextu excipitur, infringitur, sicque saturatur et corrigitur, ut adeo pro purgandis acidis morbofis succis sint convenientissima.

18 Præterea utilissima terebinthina est interne in affectibus renum et vesicæ, dum sale acri, tenui glandulas et siphunculos renales irritat et separationem urinæ promovet, nec minus viscosam tenacem materiam in urinariis tubulis renum hærentem et calculi materiam præbentem abstergit atque dissolvit: insuper particulis oleosis viscosis substantiam renum et vesicæ ab erosione, inflammatione et exulceratione læsam, quod sæpissime in truculentis et diuturnis calculosis harum partium affectionibus accidit, rursus conglutinat et compagem laxatam unit et firmat. Quocirca passim ab auctoribus practicis terebinthina in substantia probe cum vitello ovi mixta et propinata cum specifica quadam aqua, ad ardorem urinæ mitigandum, in ulcere vesicæ, nephritide, purulenta mixtione et renes detergendos, incarnandos eosque a calculo purgandos magnopere commendatur. Simon Pauli in *Quadripart. Botan. pag. 538.* de laricea nostra sive Veneta inquit: insigniter est utilis, ubi renes viscida pituita & calculo obstruuntur, in aqua chærefolii, petroselinii, fragorum, aut simili, addito tantillo vitelli ovi soluta et crebrius propinata, urinas pellit et pectoris vitis, ac gonorrhœa medetur. Forestus passim in observationibus suis magis ad præsertionem, quam curationem calculi illam adhiberet: vero si jam calculus est præsens, commodissime propinari potest sine ulla prævia præparatione, quod Hildanus aliquoties expertus est uti ex *ejus observationibus* patet. Quidam infuso cum cerevisia, leve accidente prope ignem deservescencia, pro potu ordinario ipsa in calculo viscerumque obstructionibus laudabiliter utuntur. Obiter hic notari meretur, quod terebinthina, licet fre-

quenter usurpetur, non æque ut reliqua diuretica noceat, cujus phænomeni Georg. Horstius *decad. 8. qu. 1. de calculo renum & vesicæ* rationem reddere conatur, inquit: *caliditatem terebinthina temperatam membris cœctioni dicatis amicam, esse*: at magis nobis arridet ratio Riverii *Tom. 1. prax. l. 8. cap. 1.* quia scilicet alvum simul laxat, et per eam crassiores educit humores, qui a cæteris potissimum diureticis ad renes adducuntur.

19 In paroxysmo vero calculoso exhibitionem ejus non suademus, sed consultius est, ante ipsum, vel post eum mitiorem factum, adhibere, ita enim optime arenulæ e renibus eliminantur. Deinceps in thoracis affectibus non sine utilitate adhibetur, illam enim ab omni immunditie pulmones nec non infimum ventrem purgare, scribit Raius *l. c.* Confert quoque porro, uti ait, veteri tussi, spirandi difficultati et sputo sanguinis. In phthisi cum lacte sulphuris si exhibeatur maximam præstare ibi opem scribit Hartmannus in *Tyro. Chym.*

20 In gonorrhœa et fluore albo, ipsam terebinthinam, in substantia, vel cœctam, aut destillatam magnas præstare virtutes inter chirurgos et medicos notissimum est, et revera hic terebinthinacea omne absolvunt punctum, præsertim si cum specificis purgantibus acuantur, vel balsamum etiam Peruvianum admisceatur, utpote serum copiosum et vitiosum partim per renes et alvum educunt, partim glandulas et vesiculas seminales nimium laxatas roborant, sordes abstergunt, & dilaceratas partes consolidant. Optime hunc finem adhibentur in forma pilularum, desuper bibendo serum lactis, vel etiam lac calidum. Et hæ sunt præcipuæ, quibus terebinthina imbuta est, vires, in medicina et chirurgia repertæ expertissima; circa quas tamen illud adhuc venit monendum, peropportune terebinthinam hanc sumi vel in bolo, vel sub forma pilularum, aut placentalium; deinde exiguum, vel plane nullum ejus usum esse debere, quando ventriculi adest debilitas: recte enim.

Celeberrimo Wedelio in *Amanisatibus materiae medicae lib. 2. f. 3. cap. 4.* ventriculum debilitare terebinthina dicitur ex multiplici experientia, hinc etiam in stomachicis spirituosis merito debet propinari, vel si major adsit imbecillitas stomachi præparata ex ea nempe spiritus, aquæ distillatæ, cæteris partibus, magis exhibere debent. Subjectis tamen robustioribus commodissime per se exhiberi suadet idem laudatus Wedelius & quidem in massa pilulari, *vid. l. c. pag. 239.* neque sine ratione, utpote analysi chymica crasis & textura mixti, a qua forma & virtus medicamentosa dependet, plane destruitur, & præparata exinde longe aliam induunt naturam, a priori plane diversam, aliasque vires & operandi modum nanciscuntur. Videmus id manifestissime in china chinæ, cum specifico optimo antifebrili, lumbricis terrestribus, ceu laudatissimo antepileptico: quæ destillata & igne resoluta, virtute ac plane exuuntur & defraudantur: unde non sine ratione Arnoldus de *Villa nova simplicia* longe antefert præparatis & compositis et dolum esse, inquit, uti compositis, ubi adsunt simplicia. Egregius quoque locus de hac re exstat in Helmontio *Tractat. dispensat. moderno p. m. 372.* dum inquit, *detectatus sum multorum simplicium compositiones, eo quod si ad odorem sanativum alium desuper adjunxeris, qui priorem supprimit, pallies, in se convertat, vel simul ex utroque nervum suscitet; scivi exinde vim specificam sanativam abolitam fore, irritumque effectum ab egro optatum.*

21 Circa usum & applicationem spiritus terebinthinæ et ex ipso præparatorum quædam adhuc monenda veniunt. Nimirum cautissime calidissima hæc remedia adhibenda esse internæ, præsertim quando calor præter naturam corpus afficit, alvus obstructa & status plethoricus præsens est. Tunc enim maximum damnum inferre solent, quotidiana experientia id edocente; renes enim hac ratione facile ad inflammationem, exulcerationem & calculum disponuntur; in phthisi calor facili negotio per præpositum balsamum sulphuris terebinthinacei

usum suscitatur; in mensium suppressione idem balsamus sulphuris, adhibitus antequam secta fuerit, vena & intestinalis regio a copia & saburra vitiosorum humorum purgata, sæpenumero calorem internum maximum cum anxietate præcordiali excitare non sine periculo solet. Diabetem ab ejus improvido usu productam notavit Wedelius in *Miscellan. Nat. Curios.* In gonorrhœa caute etiam cum validissimo medicamento mercandum est, lenta enim febris, nisi prudenter adhibeatur, hoc ipso facile inducitur. Auctor itaque sum, ut in subjectis præprimis tenerioribus, ætate juvenili, tempore æstivo, temperatura cholerico biliosa, parcissime, vel plane non adhibeatur. In robustioribus autem, pituitosis, fusticis, & durioris vitæ generi addictis, paulo liberalius usurpari potest, ubi tamen semper generalis regula debet valere, ne plethoricis, ne alvo obstructa, vel calida intemperie laborantibus offeratur. Relicta dosi si misceatur cum tinctura tartari, elixirio pneumonico, carminativo, spiritus salis ammoniaci vinoso, in plurimis affectus ejus usus non erit de nihilo.

22 Externe autem spiritus terebinthinæ, maxime si cum axungis animalium rite mixtus fuerit, in nervorum ac ligamentorum contractionibus, tensionibus, nec non relaxationibus egregium auxilium præbet, si calide partes paralitice ipso inungantur. Boyle spiritum hunc, in *Tractat. de specificorum remedium natura*, adversus contracturam ceu summum & diuinum remedium extollit. Ad ulcera caecoethica mundificanda, carnem superfluam absumendam & putredinem arcendam, cum spiritu vini dilutus chirurgis fert opem exoptatam, præsertim in læsionibus partium nervosarum. Spiritus terebinthinæ, imo ipsa terebinthina, cadavera a putredine & corruptione præservare optime potest. Sed hac de terebinthina ejusque usu monuisse & attulisse impræsentiarum sufficiat.

DISSERTATIO X.

D E

MILLEFOLIO.

S. I.

Non minus acute, quam vere pronuntiavit superioris seculi clarissimus chymicus Osyvald. Crollius, dum ait: *natura etiam in minimis & abiectissimis observatur cum stupore maxima, & ubi deficit in corpore, abundas in viribus.* Ad veritatem hujus adsertionis confirmandam auctor inter alia ex regno vegetabili exempli loco allegat vitem & culmum innuendo varii generis frumenta. Et sane si triticum, secale, hordeum intuemur, nihil aliud sunt quam gramina exili splendore ornata, at in feminibus eorum succus adeo nobilis delitescit, ut exinde universus orbis communissimum pabulum & sitis levamen praparet & vitam hanc fere unice sustenter. Similiter vitis & frutex parvæ considerationis, floribus exiguis prædita & incapax suis viribus e terra se elevandi opus habens loco fulcimenti adaptatis palis vel arborum truncis ramisque, quibus se ope capreolorum suorum circumvolvitur & in altitudinem effert: nihilominus tamen utilitas, quæ ex fructu ipsius plane divino ad vitam & sanitatem hominis redundat, revera est summe admirabilis, siquidem succus uvarum, per fermentationem in vinum generosum mutatus, maximum est machinæ humanæ restaurativum, sanguinis spiritu ascensionem auget & mentem acutiorē atque elevatiorē reddit, unde & ipse sacer codex ejus vires mirifice extollit & Syracides præ affirmatione hujus adeo deliciofi nectaris exclamat: quid est vita absque vino!

2 Quodsi latius paulo in castra vegetabilium exspatiaturi fuerimus, conspectui nostro sese offerent multiplicis generis herbulæ circa semitas hinc inde dispersæ, figuræ quidem externæ pulchritudine non admodum superbientes, quarum tamen elementa & agendi vires si penitus scr-

temur, fatendum omnino erit, esse illas ex earum numero, in quibus natura cum stupore voluit apparere maxima. Unicuique solummodo hac vice lubet in medium proferre millefolium, quod ubi vis copiosissime provenit & in omnibus fere pratis luxuriat, aspectu quidem ignobile, viribus vero eximium, & dignum maxime, ut præ ulmaria & aliis longe speciosioribus plantis reginæ pratorum nomen sustineat. Non possumus non singularem Dei providentiam & ore & calamo venerari, cum observemus, tam bene, tamque sapienter consultum fuisse generi humano, ut, quæ ad longe optabilissimam sanitatem conservandam & ægritudines valde horribiles simul a corpore avertendas inserviunt, non e longinquo & ex abditis terrarum locis scrupulose debeant conquiri, sed circa vias in campo plano haberi & colligi queant, quare non inconcinne Paracelsus alias non adeo magnus vulgarium medicamentorum æstimator pronuntiavit: *russicum quemlibet verum pharmacopolium ante suas edes habere.* Et profecto, quid impedit, quo minus hoc adsertum cum rei veritate valde consonum stuamus, siquidem circa quodvis tugurium in copia crescunt malva, chamomilla, millefolium, acacia, sambucus, esula, papaver rubrum erraticum, brassica, petroselinum, plantago, pimpinella, hyosciamus, lapathum & alix adhuc præstantissimæ herbæ ac fructices, quibus sane omnibus in morbis indicationibus satisfacere possemus optime, ut adeo vix opus esset tam pretioso ex regno minerali apparatu. Mea est & manet firma sententia, quod qui simplicissimis herbis, feminibus, flosculis & radiculis morborum curationem suscipiunt, omnium felicissime medeantur, id quod pluribus testatum facere possem exemplis, si temporis permitteret. Et eam omnino ob causam, exiguitas ex locupletissimo materia medicæ thesauro præ omnibus placuit millefolii herbæ tractationem suscipere. Et quicquid de nobilissima totius plantulæ natura & usu explorare vel ab aliis jam exploratum deprehendi in dissertatione præsentī ea, qua possum, ac curatione discutiendum decrevi.

3. Antequam ad scopum ipsum accedimus & millefolii naturam viresque decerni scrutinio medico persequamur, e re fore nostra iudicamus, ut primo omnium in ejus differentes species, cognomina ac figuram externam inquiramus, & descriptionem ejus paulo accuratiorem sistamus, quo omnibus pateat, quanam sit illa herba, cujus discussionem pleniorē hic intendimus. Quod si scriptores botanicos evolvimus, ii varias nobis subministrant millefolii species, siquidem Caspar Bauhinus, qui potius in herbarum nomina, quam earum usum sagaciter inquirat, in *Pinace Theatri Botanici Lib. 4. Sect. 3. pag. 140.* tredecim millefolii species recenset & in *Prodromo Theatri botanici*, in quo plantæ ab ipso primum descriptæ traduntur *Lib. 4. cap. 6. pag. 72.* adhuc quinque millefolii species exhibet & sollicite delineat. Christoph. Merret. *Pinace rerum naturalium Britannicarum* decem, Hermannus vero medicinæ & botanices Professor in *Horto Academico Lugduno-Batavo* novem millefolii exhibet species. Nos ex multivariis istis millefolii speciebus seligimus tantum vulgare sic dictum millefolium, quod Germanice audit Garbe, Garben, Araut, Schaaff-Garbe, Schaaff-Hipp, Græce Chiliophyllum, miriophyllum, Dodonæo Achillea, Fuchsio Stratiotes millefolia aliis alio non multum ab his differente nomine.

4. Rationem prædictorum nominum si quis a nobis expetat, dicimus, hanc herbam millefolii nomen accepisse ob multiplicem foliorum ordinem & incisuras, siquidem unumquodque folium a caule plantæ progrediens interdum, si præsertim in salaciori solo succreverit planta, ultra octo spargit ramificatiunculas, quæ singulæ rursus quinque sex vel octo gaudent incisuris, ut adeo si a dictis foliorum ramificatiunculis eorumque incisuris calculus defumatur, revera vocari possit millefolium. Quare autem Germanicis Schaaff-Garbe audiat, id eo deducendum esse arbitror, quoniam contestantibus id opillionibus oves lubenter hac herba vescuntur. Præterea achilleæ cognomen habet ab Achille magno Græcorum heroe, qui hac planta vulnera suorum mili-

tum curasse perhibetur. Stratiotes quoque dicitur, quoniam militum vulneribus sanandis egregie conducit. Satis vero de nomine dictum esto, cum in aprico sit positum, parum utilitatis inde in praxin medicam redundaturum. Salte admodum Simon Pauli in *Pregmio Quadripart. Botanico*. illos, quibus volupe est nomina herbarum tantum venari, neglecta virium inquisitione, perstringit his verbis: *quid opis ægro adferet medicus ex catalogo nominum Pœniæ, cum v. g. decies vel sepius uno die eum concidere, convulsivis moribus lancinari, contortis oculis torvum tuerem epilepticum ante pedes jacentem observat? Non hic scire conducibile* Apulejum *Platonicum cap. 64. de virtutibus herbarum* referre, quod Pœnia Græcis adpelletur Pentorobon, aliis Glycysis, aliis Agloophotis, aliis Pœnion, aliis Selenion, aliis Menion, aliis Panacosceras, aliis Helenogonon, aliis Dichomenion, aliis Gludim, aliis Menogonion, aliis Theodonion, Italos vero Pœoniam, alios Rosam fatuinam vocare? Nos igitur hac occasione ipsa hæc verba ad millefolium nostrum applicaturi dicimus: quid quæso proderit ægro spasmodicis ventriculi & intestinorum doloribus detento vel vulneribus multis adfecto, si medicus sciat exacte recitare cognomina eorumque accuratam calleat delineationem, interim tamen ignoret, quid virtutis intus custodiat hæc planta & quomodo in solamen & juvamen ægrotantium millefoliata adhibeat.

5. Millefolium ab auctoribus botanicis hinc inde describitur, uti videri potest in *Marshalliotti Comment. in Dioscorid. Libr. 3. cap. 137. Dominico Chabrei, Stirpium iconibus & sciagraphia*, Simon. Pauli *Quadripart. Botan. Class. II. pag. 103. Rati methodo plantar. nova & plurimis aliis*, Nos florentem herbam paulo accuratiori considerationi nostræ subjecimus & notavimus omnia, quæ ad externi illius habitus cognitionem aliquo modo facere videbantur. Radicem quod attinet, ea ex plurimis constat filamentis & non secus ac calamus aromaticus late per tellurem dispergitur atque hinc inde turiones emittit, qui successive crescunt & novæ plantæ.

plantæ faciem induunt, unde facile peti potest ratio, quare hæc herba adeo luxuriet & a Junio ad Septembrem usque flores possideat, cum rosæ, lilia, tulipæ, plurimæque aliæ herbæ vix per quatuordecim dies in flore conspiciantur. De foliis jam supra dictum fuit. Florem vero quod concernit, præsentat ille umbellam ex multis una in serie separatim erumpentibus flosculis coagmentatam, unusquisque horum flosculorum gaudet quinque petalis candidis & rotundiusculis, discum vero formant semiflosculi calyciformes quinque incisuris ceu petalis imperfectis superius notati, ex quorum fundo prominent stamina cum antheris aurantii coloris, quibus inferius capsula seminalis adhaeret. Herba hieme perit, sed verno tempore radices succo novo imprægnatæ copiosos emittunt turiones, ut adeo hæc planta non solum ex semine terræ mandato propagetur, sed potissimum ex radicibus late serpentibus denuo subpulluret. In pratis ubivis fere locorum & circa semitas crescit. Si tellure alitur pingui & subhumido ad ulnæ altitudinem excresecit, in arido autem & exsucco solo plerumque spirithamam longitudine non multum superat. Natura interdum ludit, & flores monstrat purpureos vel ex albo purpureascentes, uti idem in aliis quoque observatur plantis & cumprimis in cæruleo illo agrorum decore cyano, quem non semel flore albo vel purpureo aut aliis coloribus ornatum reperire contigit.

6 Hisce obiter præmissis ordinis ratio postulat, ut ante omnia in naturam, principia & elementa herbæ millefolii inquiramus. Sicuti enim actio & operatio cuiusvis medicamenti unice fluit & proficiscitur ex natura principiorum dextre cognita: ita præcipuum laborem hunc esse judicamus, ut jam ostendamus naturam & principia activa in millefolio, quæ utique medicus cognita explorataque habere debet, si cum ratione & certo quodam effectu hac herba uti velit. Cum vero plura sint, quæ simplicis alicujus naturam patefaciunt, hinc ordine decenti cuncta persequemur. Et primo quidem de principio insito & activo millefolii judicabimus ex forma externa & loco nata-

li, deinceps subijciemus gustus & olfactus testimonia, quibus omnibus addemus experimenta chymico pharmaceutica, unde omnium elementorum hujus herbæ qualitas optime hauritur.

7 Multi sunt medicorum, qui magnam de viribus cujusdam herbæ judicandi fiduciam in signaturis externis ponunt, adeo ut Osyvald. Crollius in *Tract. de signaturis rerum*, cum tantum verum medicum dicat, qui ex signaturis rerum externis de interna illarum præstantia judicare possit & meliorem partem veræ literaturæ, per quam omnes res occultæ legantur ac investigentur, nuncupare non erubescat hanc falso jactitatum de signaturis rerum scientiam. Verum qui paulo penitius rem considerat, facile cognosceret, methodum hanc imaginationis sobolem esse, adeoque incertam & fallacem, ut nihil minus inde, quam specialis virtus & activum plantæ alicujus elementum explorari ac detegi possit. Hoc vero concedendum omnino est, ipsam florum figuram quodammodo, sed probabiliter tantum & generaliter nos de facultate alicujus herbæ instruere. Quare ex observatione botanica constat, herbas sic dictas umbelliferas plerasque virtute gaudere sedativa, antispasmodica & sulphure suo caput replere, simul quoque carminativam vim exserere, uti videre licet in anetho, levistico, aniso, pimpinella, chærefolio, caro, coriandro, ulmaria, fœniculo, nigella, cervaria, valeriana, meo multisque aliis. Itaque millefolium nostrum quod attinet, a priori ex solo aspectu umbellæ ipsius cognoscimus, illud ob sulphur suum blande vaporosum magna pollere vi antispasmodica, sedativa & carminativa, quæ virtutes etiam ipsi revera inexistunt ac de jure competunt, ut in sequentibus dilucidius exponetur.

8 Alia vero adhuc via paulo securior datur in plantæ alicujus elementorum cognitionem deveniendi, si secundum mentem locum natalis, ubi hæc vel illa herba sponte provenit, consideretur. Observavi enim plantas pro differentia locorum, ubi sponte nascuntur, peculiare, sed communes & proprias fere possidere virtutes. Ita v. g. plantæ pleræque, quæ in

fœcundis ac pinguibus locis nascitur, principio pollent partim mucilaginoso, partim sulphureo & vaporoso nature plus minusque; amico, eaque propter omnis generis dolores sedant, somnum inferunt, humorum acrimoniam temperant, tumores emolliunt, omnibus affectibus, qui ex spasmo fiunt, medentur et immodicas fluxiones sistunt, quales sunt v. g. anethum, anisum, absinthium, buglossa, chæresol. chamom. vulgaris, cynoglossa, crocus, cumin. hortense et pratense, nigella, papaveris species, coriandrum, ebulus, fœnum Græc. fœnicul. hyosciamus, thormin. imperator. lolium, levisticum, lupulus, mentha crispa et Saracenicæ, et hujus generis plurimæ. Jam vero ad millefol. nostrum hoc applicaturi haud ignoramus, illud in pratis, quæ locis fœcundis accensentur, sponte prognigni, adeoque valde probabilis inferitur inde conclusio, quod inde agendi principiis sit instructum, quibus herbas in locis fœcundis nascentes scaterere modo diximus. Itaque nulla alia hoc in solo enutrita plantula certe hæc ob sulphureum blande vaporosum cum mucilag. quadam intermixtum principium insigni gaudet vi anodyna, antispasmod. acrimoniam humorum temperante ac tumores emolliente.

9 Attendendum hoc loco est, quod prædictis modis in herbarum principia inquirendi necessario conjungi debeat gustus et olfactus experimentum, si cum certitudine majori judicare et herbarum virtutibus cupiamus; in hoc enim multum momenti situm est, siquidem cum duobus maxime natura gaudeat in mixtione corporum agendi principiis. ex quibus fere omnis earum virtus promanat, quorum unum est sal, quod sapore dijudicatur, alterum sulphur, quod ope odoris percipitur, facile apparet, huc plantarum vires explorandi modum esse longe accommodatissimum et ceteris jam propositis pondus addere. Sicuti vero saporis diversæ species sunt, quæ ex commixtione salis cum aliis partibus exsurgunt, ita quoque prout principium sulphureum cum salinis, terreis et aqueis variè commiscetur, diversæ odoris species resultat, unde ex sapore et odore generalis æque ac specialis certis in morbis proficua plantarum virtus explorari potest. Quod si jam millefolii herbam gustu et olfactu perferutamur, observavimus to-

tam plantam, radicem cum fibrillis minimis fere capillaribus, caulem quoque cum medulla in ejus cavitate hærente, folia et flores sapore gaudere amaricante, qui tanto conspectius deprehenditur, si hæc partes cum aqua decoquantur vel in ea saltem infundantur. Odor vero plantæ est fortis sulphureus, qui in floribus præsertim longe eminentior observatur. Ex his igitur merito concludimus, millefolium sale quodam fixo cum partibus terreo mucilaginosi nupto & sulphure vaporoso subtili & suavi naturæque amico esse instructum.

10 Tandem chymico pharmaceutica partium a se invicem abstractione optime elementa hujus herbæ evolvuntur. Quod si enim hæc planta recens vel sicca cum aqua distillatur, prodit inde oleum sulphurinum penetrantissimi saporis et odoris valde sulphurei vaporosi, quo ipso clarum fit, inesse huic plantæ sulphur quoddam vaporosum, anodynum, sedativum peculiaris indolis, quale vix ulla sine planta excepta chamomilla vulgari reperitur. Hujus igitur olei ratione quoque recte ipsi tribuitur virtus antispasmodica, anodyna & carminativa. Quod si oleum subtilius fuit abstractum, remanet magma bruni coloris, paulo mucilaginosum, valde adhuc redolens, quod cum decenti modo partibus terrestrioribus per expressionem prius separatis igni ad evaporationem supponitur, coit in extractum amaricantis saporis, quod ob immixtas adhuc plurimas particulas sulphureas singulari pollet efficacia antispasmodica, humorum correctoria et roborante, itemque traumatica. Reliqua pars crassior post expressionem relicta tanquam terra effusa est utilitatis. Ex herba tota siccata et igne concremata sal elicitur amaricantis saporis. Constat itaque ex hisce experimentis, in millefolio prædominari elementum subtile vaporosum summe sulphureum cum quadam mucilage, terra sicca et sale alcalino intime combinatum. Ex hac igitur substantia oleosa cum mucilage, quadam, sale et terra mixta deduci utique debet omnis virtus, quæ in nostro millefolio latitat, imo non tantum ex hoc principio vires per experientiam et a posteriori cognitæ peti, sed et novæ incognitæ inveniri et detegi possunt.

11 Evolutis hoc modo millefolii elementis

etis & agendi principis opus etiam erit, ut recenscamus, in quibusnam affectibus tam internis, quam externis chirurgis & medicis eximiam opem & levamen medicamina ex millefolio adornata præstiterint. Ut autem exordiamur ab usu interno, maxima ejus virtus celebratur in omnibus iis morbis, qui spasmodi originem debent & dolores atroces junctos habent, unde præsertim aqua ex millefolio destillata febrium paroxysmos & vehementiam coetecet, siquidem non solum humores impuros in primis viis & massa sanguinea collectos corrigit, diluit & resolvit, sed & spasmos, in quibus febrium natura consistit, optime demulcet ac auferat. Et hanc ob causam etiam ipsa in febre pestilentiali a compluribus auctoribus practice mirifice extolluntur millefoliata, adeo ut *Henricus Pothastius Libr. de peste cap. 5. pag. 1.* testetur, se millefolii effectum plane singularem expertum fuisse in peste Hafniensi, nec desunt auctores alii plurimi, qui hanc herbam cum flore seu peculiare arcanum contra pestem habeat, uti videre est in *Claud. Theod. Panth. Hygiast. Lib. 3. cap. 27. Phil. Cruling. Florileg. Hippocr. Galen. Chym. Part. 8. cap. 7. pag. 219. Th. Bartholin. in Aët. Med. Hafniens. Vol. 2. pag. 291. Ang. Sala Opera Med. pag. 455.* Quin imo iidem auctores millefolium suspendere tempore pestis præcipiunt in copia domuum parietibus, forsitan ut aer corrigatur & miasma pestilentialia ejusmodi effluviis odoriferis averratur, quamvis ego potius exinde permanentem effectum attribuam fiducia, quam ejusmodi homines, qui amuletis hisce domuum parietes ornant, tum concipiunt, his præditi postea non timent pestem, unde ab ipsa interdum immunes degunt. Idem quoque effectus antipestilentialis salis millefolii adscribitur,

12 Præterea millefoliata & cum primis florum cum aqua infuso aut decoctio, aqua destillata vel cum spiritu vini non rectificato extracta essentia aut syrupus infra describendus, ut & spiritus millefolii cum oleo ejus adhuc exaltatus in omnibus doloribus, qui spasmodi sunt tragici effectus, egregiam exerunt effi-

ciaciam. Equidem non sine magno fructu & utilitate in hæmorrhoidum cæcarum dolore, in colica, doloribus post partum, a lochiis suppressis & quæ ex hæmorrhoidum suppressione nascuntur acerbioribus tormentis, in cardialgiis quoque anxietatibus, affectu spastico ventriculi & diaphragmatis, uti in dissert. de præstantia remedium domesticarum docui. Pulverem millefolii cum vino exhibitum efficacissimum esse in colicis auctor est *Johannes Camerarius in Horto medico pag. 101.* Similiter in doloribus a calculo ejus usus non contemnendus est, quoniam spasmodi constrictos urethres relaxat & liberorem calculis renalibus exitum conciliat. Pulchre hanc in rem scribit *Marc. Antonius Zimara in antro magico medico P. 1. pag. 7.* pulvis seminis millefolii vere collecti ad drachmam unam cum vino albo aut jusculo mane jejune usurpatus quam sit præstans remedium ad calculum deturbandum experientia me docuit, præsertim si bis terve repetatur. In suppressione quoque urinæ infusum millefolii in aceto suadet *Apollinaris in Enchiridio suo botanico*, quem in finem substitui rectius posset tinctura ex millefolii & chamomillæ oleis & spiritu juniperi parata, si præsertim in gonorrhœa vasa flatulenta & sciculenta cerevisia hausta oriatur. In odontalgia herba millefolii cum butyro infusio frigida & calide male dolenti imposita commendatur ab *Apollinari* loc cit. quod sane remedium præsertim in tumoribus ab inflammatione membranularum dentes cingentium relictis est accommodatissimum. Manducata folia maxime recentia dentium dolores mulcere perhibentur, quæ virtus etiam commanducata radici & diu sub dente dolente retenta adscribitur, uti videre est in *Matthioli Comment. in Dioscorid. Lib. 3. cap. 135. & Apulejo de virtutibus herbarum.* Sed an hic effectus inde sit expectandus, valde dubito, ego hunc in scopum potius suaderem oleum millefolii in gossypio dentis cavitati inditum & ad tempus ibi detentum.

13 Quum vero enormiores sanguinis sive per uterum, sive per sedis venas, aut fistulam bronchialem profusiones, acerbior-

bioribus spasticis viscerum vel aliarum partium contractionibus suam originem suaque incunabula debeant, euporista illa ex millefolio parata in iis compescendis vix ulli alii remedio efficacia cedunt, uti multis practitorum testimoniis id clarum manifestumque sit. Ita Matthiolus *Comment. in Dioscorid. Lib. 3. cap. 137.* hanc in rem sequentia profert: *datur niliter millefolii succus ad sanguinis rejectiones.* Idem praestat sicci farina ex symphyti majoris aut plantaginis aqua posita. Eadem naribus indita fluentem inde sanguinem compescit. Et paulo post haec verba ponit herba recens rusa & supposita pubique illico mensibus profluvia compescit. Praestat quoque mirum in modum millefolii & foliorum & florum farina ad sanguinis mictum, ubi uncie pondere una cum Armenie terre drachma ex vaccino lacte propinetur jejunis diebus tribus continuis, conf. quoque Galenus *Lib. 3. simplicium medicamentor. Joh. Renodius Lib. 1. de Materia Medica, Reinerus Solenander Consil. 8. S. IV. Sennert. Lib. 4. Med. Praef. pag. 2. Sect. 2. 6.* sistit quoque haemorrhoidum nimium fluxum secundum *Petr. Pachegu. obs. 5. ap. River. in Comment. Thom. Willis. Pharm. ration. P. II. G. 1. cap. 7. Thom. Fuller. Pharmacop. Extemporan. p. m. 135.* Ex eodem quoque fundamento non modo sanguinis, sed alias quoque fluxiones egregie intercipit & cohibet, hinc memorato Matthiolo millefolium una cum floribus rufum & cum sua ipsius aqua aut caprino lacte potum gonorrhoeam in viris, in feminis alba uteri excrementa tollere & dysentericis quoque utiliter infundi una cum sui ipsius succo perhibetur, qualem observationem etiam habet Gabriel Fallop. *Secret. pag. 73-77.*

14. Insuper antepileptica quoque virtute excellere millefolium auctoritate Arnold. de Villanov. *Libr. 1. Prax. cap. 22. & Craton. Lib. 1. Consil. 4.* comprobatur, quæ vis & efficacia unice, ut nobis videtur, a sulphure vaporoso, anodyno & magno spasmodum etiam convulsivorum sedativo petenda ac derivanda est. Porro in spasmodicis vermium rotationibus commendatur, uti inter alios

prodit Zvvingerus in *Herbario suo* ibi Anton. Chalmet in *Enchirid. Chirurg. Lib. 3. cap. 15.* quæ ipsi virtus ob amaricantem saporem & olei fragrantiam competere videtur, unde ex eodem fundamento Julius Cæsar Claudius in *Empiria rationali Lib. 3. Sect. 31. Tr. 2. cap. 6.* aquam rosarum & Riverius aquam florum aurantiorum adversus vermes convenire deprehenderunt. In abortu imminente, qui nunquam non absque spasmodum summa violentia sit, decoctum millefolii ceu præstantissimum remedium præservatorium commendatur a Simone Pauli in *Quadripart. Botanico class. 2. pag. 103.* Contra vomitum herbæ decoctum cum labruscæ floribus utiliter dari putat Matthiolus in *Comment. ad Dioscorid. Lib. 3. cap. 137.* quod non sine ratione ab ipso statuitur, siquidem vomitus est affectus insignium ventriculi præsertim ac duodeni spasmodum, quibus vero sedandis millefoliata optime succurrunt.

15. Si ullo vero in morbo solamini egregio sunt millefoliata, certe in malo sic dicto hypochondriaco & hysterico eorum usus continuatus tum ad præservationem paroxysmi, tum ad ejus mitigationem, observatur longe præstantissimus. Hunc in finem familiarissime uti soleo decoctis & infusis ex millefolio, neque minus frequenter præscribit pilulas ex extractis millefolii, chamomillæ, camphora castoreæ & extr. rhabarbari paratas. Mirifice etiam clarissimus Stalius in *dissert. de Therapia passionis hypochondriacæ* medicamenta ex herba millefolii extollit, dum ait: *quodsi in passione hypochondriacæ etiam acerbiores animales commotiones circa venam portæ succedant, specifice quodam affectu illis succurrit herba millefolii vel in decocto vel in essentia adhibita, quæ ultima etiam cum moderata spiritus volatilis additione interdum non æque continuo usu offerenda conducit.* Et profecto, certa & multiplici observatione edoctis contumacissimum hunc morbum minime remedium multitudinem eorundemque crebra cum aliis mutatione vinci, non absque fundamento adserere licet, millefolii

foliis decocto vel infuso per longum tempus usurpato adsumtis interdum lenioribus laxantibus & servata insimul exactiori dicta plus præstari posse hoc in casu, quam omnibus aliis tantopere commendatis morosiusque paulo conquisitis medicamentis.

16 Quia flores chamomillæ vulgaris etiam propter oleum, quod per destillationem identidem sapharinum prodit, temperatum & sedativum, millefolio penitus ferme similes & ipsi affines vires assunt, eorum hinc virtus non dispar, sed una eademque in commemoratis jam affectibus deprehenditur. Qua de causa oportune admodum in horum morborum curatione hi duo flores conjungi & in unum medicamentum, ut infusum vel decoctum aut in clysterem vel cataplasma recipi possunt: siquidem hic flos in omnis generis doloribus, spasmodicis quoque & hæmorrhagiis sistendis fere est incomparabilis. Id vero habet maxime familiare præ millefolio, quod semisfosculi illi lutei, qui discum formant, ad drachmam unam aliquoties die vacuo sumti pertinaces febrium intermittentium insultus atque impetus potenter sistant & comescant longe tutius, quam ipse laudibus in cælum sublatus chinæ cortex, qui ex remoto Peruviano regno ab aliquot inde jam annis tanto pretio redemptus fuit. Nullum vero simplex in rerum natura reperitur, quod tam amicum est intestinis, quam flos chamomillæ, quæ de causa etiam non sine consilio & singulari fructu huc usque solos flores chamomillæ ad clysteres in omnibus fere affectibus loco aliorum ingredientium recipiendos curavi ac suavi addito, si opus videbatur, oleo amygdalarum dulcium vel hujus loco substitutis ad sumtus parcendos oleis lini aut raparum, quæ & salis communis sufficienti quantitate, si præsertim alvi dejectio tentata simul fuerat; quippe sal commune in stimulantibus intestini recti tunicis meliorem longe usum habet, quam varia extracta & electuaria lenitiva vel purgantia, quibus omnibus inter clysteres carere possumus optime.

17 Denique millefoliata mirifica pol-

lent virtute in læsionibus; corruptionibus internarum partium consolidandis, adcoque in pulmonem, renumque exulceratione eorum usus circumspèctus non plane est contemnendus. a Fonseca Tom. 2. *Consl. Med.* & Johannes Prævotius in *Medicina pauperum* valde extollunt pulverem millefolii in phthisi & ulceribus pulmonum, si quotidie ejus drachma una in jusculo calido sumatur. Neque dubium est, quin dictis in morbis maximam interdum præster utilitatem, præsertim si ægrotantis ætas non sit proventior, si succos adhuc in venis alat benignos, nec marcor, langor & summus virium lapsus in corpore sentiat, sique insimul accuratior victus ratio observetur & medicatio hæc per dimidium annum & ultra sollicita cura continetur. Eundem vero & illustriorem adhuc affectum in phthisi ab usu continuato decocti millefolii cum conserva rosarum rubrarum præparati & bene clarificati exspectare possumus. In læsionibus & exulcerationibus intestinorum post dyenteriam gravem flores millefolii & chamomillæ in clystere adplicati vel intus quoque in forma decocti adsumti ad consolidationem egregiam exserunt efficaciam. In casu ab alto ad sanguinem congruatum resolvendum aqua millefolii destillata vel ejus decoctum, pulvis quoque cum aceto iridem præstantissimæ sunt virtutis.

18 Lustravimus jam nostri simplicis usum internum, superest igitur, ut paucis tantummodo verbis agamus de usu ejus externo, cum satis etiam ille nobilis sit. Nolumus vero hic esse longiores, quia abunde ejus usus chirurgicus & vulgo est perspectus. Et primo quidem egregiam exserit efficaciam in tumoribus & inflammationibus externis emolliendis ac discutiendis. Speciatim vero cataplasma ex floribus millefolii, chamomillæ, meliloti aliisque similibus speciebus præparatum in tumoribus odontalgicis, itemque pedum oedematosis non sine effectu est evidenti. In erysipelate flores sicci prius contriti ope lintei triplicati parti inflammatione tactæ impositi optime conducunt. Linimentum ex aqua

aqua millefolii, chamomilla, aceto vini, spiritu vini camphorato & cerussa paribus genitalibus, cumprimis præputio ac scroto ab impuriore venere tumore affectis frequentius de die calide adplicatum egregio est juvameni.

19. Præterea decantatissima est millefolii apud omnes fere auctor. & botanicos & praticos singularis vis traumatica, siquidem non solum vulnera recentia optime conglutinat, sed & ulcera etiam fistulosa et mali moris purificat et ad consolidationem perducit. Est igitur hoc millefolium inter vulnerarias plantas facile princeps & jam ab Achille armipotentem Græcorum heroe ad vulnera militum suorum sananda adhibitum fuisse traditur. Simon Pauli in *Quadrupart. Botanico* citat historiam ex *Hoffm. lib. 2. cap. 5. insitius, chirurg.* peritiam de quodam rustico, qui decusus erat natus ea parte, qua os in cartilagine definit, qui sola herba millefolii tusa et in vino nigro trita imposita brevi fuit restitutus. Renodus in *materia medica* ita de millefolio disserit: *qualitatem habet adstringentem vulnerariam. Optime ab inflammatione vindicat, desiccatur & glutinat, ulceribus quoque prodest & sanguinem undecunque fluentem sistit.* conf. quoque Zvyngerus et Lonigerus in *Herbariis suis*. Vulgus in usum vulnerarium subigit aut tundit herbam millefolii in formam cataplasmatidis addito tantillo axungie porcinæ vel lardi infumati. Quidam etiam telæ arenearum parum remiscere ac vulneribus recens inflictis id adplicare solent. Gargarisma ex aqua destillata millefolii vel ejus decoctione usurpatum resistit putredini faucium, gingivæ, et colli. Herba contusa carbunculis cum fructu quoque adponitur, uti testantur Joh. Crato *lib. de peste*. P. Droetus *Consil. de pest. c. 10* Jul. Palmar. *de febr. pest. lib. 1. c. 18* M. Unzer *Ansidos. pest. l. 2.*

20. Ultimo loco exponendæ veniunt variae ex millefolio præparationes. Quando herba vel recens vel sicca una cum floribus parumper inciditur & cum sufficienti quantitate aquæ simplicis vesicæ cupræ vel cucurbitæ vitreæ capaciore inditur & destillatur, prodit aqua coloris subcærulei, cui supernatat oleum

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

penetrantissimum coloris saphirini elegantissimi, cui vix datur in rerum natura simile, unicum si chamomillæ oleum excipias. Johan. Sigismund. Elsholzius in *Destillatoria curiosa* plurima profert exempla vegetabilium colorate alembicum transcendentium, quippe secundum prædicti auctoris experimentum veronica recens cum vino vel aqua destillata dat aquam viridem, id quod etiam de salvia et rore marino valet; chamomilla Romana oleum flavum destillatione fundit, ex fecibus vini efficitur per vesicam oleum viridissimum ex cinnamomo aurei coloris, ex petroselinio et chærefolio florentibus et in semine constitutis viridiusculum oleum prodit, iridis quædam species cærulea aquam largitur cæruleam, planta ros folis dicta decenti methodo per vesicam vitream destillata liquorem ad rubedinem inclinantem exhibet et certa pimpinellæ species cæruleo colore imprægnatum spiritum fundit. Meminit quoque curiosus hic scriptor olei cærulei ex chamomilla destillati, sed de nostri millefolii oleo saphirino altum apud ipsum est silentium. Evolvimus hanc in rem plures alios scriptores tum chymico-pharmaceuticos, tum botanicos, nullibi tamen ejus mentionem factam deprehendimus, etsi sollicita cura in id inquisiverimus, tandem casu quodam incidimus in exiguum libellum, quem Joh. Poppius Chymicus Coburgensis de *herbis* conscripsit et anno 1625. edidit, qui unicus auctor jam mentionem injicit oleorum millefolii et chamomillæ, quod colore cæruleo prodeant in destillatione.

21. Memorabile circa oleum millefolii hoc est, quod ejus color pulcherrimus saphirum fere superans successu temporis paulatim mutetur, adeo ut gratiam suam intercapedine duorum vel trium annorum fere penitus amittat; spiritus vero cæruleus ex summatibus destillatus nostro experimento ultra quinquemestrem colorem hunc suum longe amoenissimum exacte servavit, ab eo vero tempore deinceps successive glaucescere cepit. Falsissima est eorum opinio, qui spiritus & olei

& olei millefolii colorem cœruleam vestis destillatoris ex cupro confectis deberi adferunt & dicunt solvi ab oleo hoc penetrantissimo quasdam cupri particulas & deinceps commisceri eas intime cum oleo & spiritu, ut adeo hanc ob rationem cœrulei coloris faciem induant. Refutari vero horum splendida theoria facile potest, si modo destillatio suscipiatur in vase vitreo, ubi itidem hac veste conspicua prodeunt oleum & spiritus. Circa jam dicti spiritus destillationem adhuc est monendum, quod is sub initio destillationis non statim cœruleus appareat & quidem ex hac ratione, quia particulæ oleosæ ob arctissimam cum ceteris partibus connexionem tum temporis nondum sufficientes ex floribus sunt evolutæ & extractæ. Quodsi vero aliquandiu continuata est destillatio, tum demum successive colorem acquirit cœruleum, qui in fine, circa quod tempus potissima olei pars alembicum transcendit, fit saturatissimus. Observandum quoque hoc loco est, quod ex floribus millefolii recentibus vel modo siccatis major olei quantitas & spiritus quoque saturatioris coloris obtineri possit, quam ex diu conservatis & aridis, quia ex his tempore magna particularum sulphurearum portio expirat.

22. Oleum millefolii est magnum anodynum, antispasmodicum & carminativum medicamen, quæ ipsa virtute egregia quoque spiritus exsplendescit. Spiritus vini rectificatissimus cum oleis millefolii & chamomillæ destillatis & camphora decenti in quantitate imprægnatus eximiam dat medicinam carminativam ac discutientem, quæ longe majori cum fructu in omnibus istis affectionibus, ubi spiritibus vini camphoratus alias adhiberi solet, potest usurpari. Spiritus juniperi, in quo sufficiens quantitas olei chamomillæ & millefolii soluta est, concedit egregiam tincturam saphirinam diueticæ & emmenagoga virtute non contemnenda præditam. Quodsi spiritus vini superfunditur floribus millefolii & aliquandiu solis digestionem vel leniori ignis calori exponitur, emergit inde essentia virtute gaudens antispasmodica, stomachica & carminativa non vulgari. Essentia mille-

folii in pharmacopoliis prostat, uti & extractum, quod ex totius plantæ decocto inspissato conficitur & consimili virtute gaudet, interque pilulas laxantes, quæ simul confortant & humores corrigunt, recte recipitur. Laudatur quoque ab auctoribus nonnullis pulvis herbæ ex planta arida compositus. Posset quoque ex millefolio parari syrupus, qui cum aqua millefolii & cinnamomi haustus egregio foret levamini in doloribus ventriculi & intestinorum, ut & nephriticis. Communissime herba & summatates millefolii in decocti vel infusi forma præscribuntur hysteriis præsertim & hypochondriacis subjectis, quæ ab uteri spasmodis, flatulentis & ventris torminibus frequentius afficiuntur, quibus etiam non mediocri est solamini.

DISSERTATIO XI.

D E

CAMPHORÆ USU INTERNO SECURISSIMO ET PRÆSTANTISSIMO.

S. I.

Medicamenta sua etiam fata experiri, nemo facile, nisi rudis sit historicæ medicæ, in dubium revocabit. Quid enim frequentius occurrit, quam quod non tantum diversæ circa remedium efficaciam apud medicos vigeant opinioniones, sed & quædam interdum ob mirabilem maxime, quæ celebrantur, virium potentiam, ad cœlum usque tollantur, quæ intervallo temporis ob noxiam, quam forte crearunt, iterum culpantur & ad ima usque deprimuntur. Neque tantum ab antiquis præstantissimus medicis maximopere commendata inque pharmacopœis recensita medicamenta cum primis composita hoc fatum sustinent, sed maxime nostris temporibus, quibus medicina magis exculsa & in sereniorem lucem posita est, magnificæ famæ, quæ existerunt remedium genera, paucis abhinc annis

annis laudem atque existimationem suam penitus ferme amiserunt. Quanta enim fama celebritas fuit paucis abhinc annis laudano opiato Helmontii, elixirio proprietatis Paracelsi, antihectico Peterii, aqua benedictæ Rulandi, specifico cephalico Michaelis, tincturæ ejus bezoardico Sennerti, spiritui oleoso volatili Sylvii, tincturæ aperitivæ Moebii, tincturis ferme omnibus martis, bezoardico sic dicto solari, Joviali, cerussæ antimonii, bezoard. minerali, panaceæ Glaubertanæ, theriacæ cœlesti Quercetani, sali volatili cornu cervi, chinæ chinæ, illis, qui in artis operibus indefesso studio versantur, notissimum est. Utpote hæc ipsa velut polychresta & arcana ob mirabilem & pene divinam virtutem ipsis concessam recondebantur, quorum tamen fama atque existimatio nostris ferme temporibus periit atque expiravit, eo quod conceptam medentum spem maxima ex parte eluserint.

2 Ex dictis his artis nostræ misera facies elucescit, quæ nunquam fere sibi constat, sed semper innovatur, reformatur & immutatur. Enimvero nolo hoc loco ipsa culpæ vel accusare remedia, quibus eximias vires agendi in sommovendis morbosicis causis utique Numen benignissime infudit, sed medicorum coarguo ignorantiam, inconstantiam, inque judicio & applicando præcipitantiam: quorum plurimi, cum parum docti & solidi sint & recte ratiocinandi usu ac arte destituti, hinc in sentiendo sunt inconstantes, huc vel illuc agitantur, inque diversas partes facile distrahuntur: maxime omnium vero eorum opinionibus, quos fama vulgi, casus, aut cœca fortuna forsitan extulit, & qui in adplausu & existimatione vivunt, inhaerent. Alii in præceptoris & magistri sui, quem sæpius etiam sorte nanciscuntur, unice verba jurant, ejusque dicta quasi Apollinis Delphici oracula æstimant. Complures, dum a certi remedii usu sinistram vel dextrum effectum observant, protinus hunc soli remedio nulla aliarum causarum concurrentium habita ratione, quæ multum remedii virtutem modificant, adscribunt, & hinc noxium aut proficuum in his vel il-

lis evincendis morbis illud eximunt, si- que tantopere decantatum remedium votis & expectationibus non recte respondet, tunc mox ad alia ab aliis magnifice laudata, vel etiam ad exotica transcurrunt, quo efficitur, ut nunquam recte notitiam remediorum facultatis atque potentiae, quæ tamen fere præcipuam therapiae medicæ partem sustinet, acquirant. Maxima itaque scientiæ & prudentiæ medicæ pars est, nosse medicamenta, nosse eorum facultates ac vires, neque minus eorum usum ab abusu recte distinguere, ita enim fiet, ut neque ipsis nimium laudis vel virtutis tribuamus, neque nimium detrahamus. Nostri jam instituti est de interno præstantissimo camphoræ usu nostras observationes atque rationes exponere. Neque enim ignotum est, quam præstans atque eximius camphoræ sit usus externus, at nescio, quo fato ejus internus usus minus tutus atque suspectus adhuc creditus fuerit; cum tamen non facile in rerum natura simile detur remedium, quod majores in medendo camphora effectus exhibeat.

3 Prius vero, quam de interno camphoræ usu & ejus admiranda in compluribus morbis depellendis efficacia disseramus, quædam de illius origine, solo natali atque natura peculiari præmittenda esse censemus. Quod itaque ad ejus originem ac generationem attinet, est ipsa fœtus arboris glandiferæ in India Orientali, cujus folia & radices, tenerrima tali resina sunt imprægnata, unde etiam arbor camphorifera adpellatur. Fusio rem vero hujus arboris descriptionem exhibuerunt Breynius in *exoticis plantis Cent. 2.* & Kleyrus in *Annotationibus*. Crescit hæc arbor in Japoniæ silvis absque cultura insigni in abundantia, radicem habet crassam, densam, subrusam & ligneam, quæ admodum olet camphoram, cortex est inæqualis ac grysei coloris, lignum vero solidum, ponderosum, subfuscum, oleoso humore turgidum & identidem camphoræ odorem de se spargit, rami oblongi, late expansi atque divisi foliis alternatim positis gaudent palmam longis & duos transversos digitos latis, referunt Cassiæ ligni folia & contritu fragrantis-

suma camphoræ effluvia emittunt. Hæc arbor ad quercus altitudinem in India quandoque adfurgere dicitur. Perpetua fronde viret & sub nostro quoque climate culturam fert, modo ab acri gelu & ventis borealibus sollicitè defendatur. Eam non modo in horto medico Leidensi, sed etiam in famigeratissimo illo Schvvebeleni, quem ingenti sumtu adornavit generosus Dominus de Mynchausen, vidimus. Neque vero tantum in uno eodemque Indiæ loco progignitur, sed alibi quoque ejus proventus videntur, utpote in Sumatra & Insula Borneo sponte & copiose in silvis crescit, nec multum a Japonica distat. Quando inciditur hæc arbor, profluit oleosus succus, qui particulas camphoreas non paucas continet.

4 Hæc itaque arbor camphoram nobis largitur, quæ non uno modo ex ipsa elicitur. Distinguitur autem camphora in nativam & factitiam, illa granulata est, & ex arborum trunco solis æstu sponte transsudat, vel ex fisso aut inciso ligno prolicitur & rarissima est: factitia vero, quæ ad nos in glebas & panes compacta transportatur, ex radicibus, ligno, ramis ac foliis dissectis ignis officio cōctione extrahitur atque sublimatur. Nativa maxime ex Sumatrana & Borniensi arbore depromitur. Japonenses vero per destillationem longe majorem ejus quantitatem obtinent, segmentis enim adfundunt aquam simplicem sufficienti quantitate, & postea in vesica, quæ collo longo ac angusto & capitello lato est instructa, destillationem adornant; in capitello vero ipsa camphora colligitur, ac condensatur. Quodsi opus esse censetur, denovo sublimatur, quo præstantior puriorque evadat.

5 Perspecta jam genesi ac origine camphoræ, res poscere videtur, ut ejus quoque naturam ac indolem paulo penitius inquiramus. Persecuturis vero excellentissimi hujus simplicis naturam & proprietates paulo accuratiori indagine ac meditatione, in universa rerum natura vix simile sibi aut par haberi jure pronuntiandum est. Quare etiam ob peculiare sibi proprias vires ac qualitates, ad quod

genus vel speciem referenda sit, nondum inter medicos & physicos consensus est. Veteres camphoram pro resina habuerunt, eo quod ex arbore incisa succus elicitus instar resinæ inflammabilis concrescat: at vero, num ad resinas camphora sit referenda, merito dubitandum est. Nulla enim ex omni resinarum genere seu natura talis seu arte præparata resina fuerit reperitur, quæ accensa nullo cinere relicto tota in auras avolet. Quid quod haud ulla datur resina, quæ vase clauso per ignem tota in altum elevatur. Ea enim est natura atque indoles resinarum, ut vehementiori igne tractata, phlegma, spiritum & oleum fundant. Accedit, quod nulla ex resinis nobis cognita sit, quæ tam promte insignem quantitatem spiritus vini rectificatissimi recipiat atque absorbeat, sicuti id observare licet in camphora, cujus pars una exacte a spiritu vini rectificatissimi partibus duabus dissolvitur.

6 Cum itaque camphora intet resinas vix commodum adinveniat locum, hinc recentiorum nonnulli in eam iverunt opinionem, ut camphoram salis volatilis oleosi possidere naturam adfererent, impulsu maxime ad hanc sententiam ex eo, quod instar salis volatilis oleosi æcedente calidiore igne non modo tota in auras avolet, sed & in clauso vase minima quantitate relicta in sublime feratur. Verum enimvero etiam hi ipsi mihi a veritatis tramite valde aberrare videntur, utpote nullum datur sal oleo etiam intime imbutum, quod in flammam abripiatur vel quod cum rectificatissimo spiritu vini aut oleo quodam arctissimam unionem subeat. Et qui camphora salis titulum jure mereatur, cum solutionem in aqueis menstruis penitus aversetur? Neque isti rem accurata acu tangere mihi videntur, qui inter gummata illam collocant, quia & solutione & volatilitate plane cum ipsis nullam alit adfinitatem.

7 Ut nostram quoque de camphora promamus sententiam, dicimus: camphoram nihil nisi oleum volatile tenuissimum esse, aut coagulatum, non liquidum. Id vero multis iisdemq; firmissimis

rationibus corroborabimus. Primo enim multae dantur species fragrantis odoris ac saporis penetrantis, quae subtile oleum, quod etiam promptissime sub destillatione in vesica cum aqua fundunt, in se custodiunt. Hac ratione non modo ex omnibus fere aromatibus, sed etiam ex plantis oleo volatili turgidis, ut sunt lavendula, majorana, mentha, rosmarinus, ruta, oleum destillatur, unde profecto non mirum est, camphoriferæ arboris partes tale oleum fundere. Secundo sicuti omne oleum destillatum flammæ admotum mox accenditur atque totum avolat & aterrimam fuliginem emittit: ita etiam fit cum camphora, quæ mox flammam concipit, tota avolat, nigerrimo fumo exhalante. Dein, quemadmodum omne oleum destillatum in spiritu vini rectificatissimo præsertim tartarifato solvitur, adeo, ut partes duæ spiritus unam partem olei v. g. lavendulae, in se recipiant intimeque invicem uniantur: ita etiam experimentum cum camphoram feliciter succedit, dum nempe uncia una spiritus vini rectificatissimi promptissime dimidiam camphoræ unciam dissolvit. Et quemadmodum solutioni oleorum cum spiritu vini peractæ adfusa aqua oleosas particulas præcipites dejicit: simile ratione soluta in spiritu vini camphora, menstruo aqueo accedente, rursus fundum petit & præcipitur, mixtura inde reddita turbida albescens. Denique sicuti olea destillata, quibusdam saltem gravioribus aromatibus exceptis, propter levitatem aquæ supernatant: ita etiam camphora in omnibus aqueis liquoribus in superficie hæret.

8. Postremo camphoram cum oleis destillatis similis ejusdemque esse indolis, vel ex eo colligitur, quod illa in spiritu vini rectificato soluta & per alembicum destillata non simul tota evehat, sed in fundo cucurbitæ, nisi ulteriori destillatione in alembicum urgeatur, pars illius relinquatur, perinde ac fieri solet cum solutis oleis æthereis in spiritu vini rectificato, quæ destillationi submissa, spiritum oleosa substantia subtiliori quodammodo imbutum, fundunt, potiori tamen olei parte in fundo cucurbitæ relicta, quæ ulteriori commissa igni separa-

Hoff. Opusc. varii argum.

tim in forma olei prodit. Hæc exactissima experimenta satis abundanter comprobant, maximam inter camphoram & olea destillata intercedere conformitatem. Quapropter non satis mirandum est, quam inani & frustraneo conatu magni etiam chymiatrum oleum ex camphora destillatum eliciendum quæsierint. Quo fine obtinendo & sua ingenia & nobilissimum hoc simplex dire torserunt atque adflixerunt: ignorabant enim hi lepidi camphoræ carnifices, ipsam jamdum oleum volatile & destillatum esse. Sicuti vero ridiculum est ex oleis destillatis oleum elicere velle, cum jam tale quid sint: ita etiam, si quis ex camphora oleum vult perficere, res merito paradoxa dici debet. Decepti vero omnes sunt in eo, quod camphoram resinam esse credebant, quæ sicuti facile per destillationem oleum largitur: ita etiam hoc ipsum ex camphora eliciendum omni studio curarunt.

9 Verum enim vero non eadem, sed diversa camphoræ natura ab oleis destillatis videtur, cum hæc solida & sicca, illa vero pinguis, fluida quoque & manus madefacientia sint. Deinceps & in eo discrimen notabile observatur, quod oleum volatile denuo ex retorta vitrea per arenam destillatum subtilissimum quidem largiatur oleum, sed crassum magma relinquatur: camphora vero tota in forma sicca, ne ulla materia relinquatur, in auras abit. Quibus dubiis, ut satisfaciamus monendum est, dari quædam simplicia in vegetabilium regno, quæ volatilem illam sulphuream & inflammabilem partem, quam in mixtione custodiunt, non in forma pinguis olei, sed in sicca forma, non secus ac camphora elargiantur. Ita si florum rosarum cum sale bene contritorum ac maceratorum magna quantitas cupreæ vesicæ immittitur & cum aqua destillatur, præter aquam fragrantissimam etiam oleum, quod ipsi supernatat album, coagulatum instar sevi, elargiuntur odoratissimum, quod non secus ac aliud oleum in spiritu vini rectificatissimo dissolvitur.

10 Simili modo ante aliquot annos ex ligno aloes tale oleum destillatum instar cā-

G 3 pho.

phora prolicui, ingentem nemperasaturæ ligni aloes odoratissimi ad lib. 10. accedentis sumsi quantitatem, aquam fluviatilem adfundi curavi, qua per aliquot dies in temperato loco macerata fuit, postea, adornata destillatione, prodiit aqua, cui oleum siccum, album, odoratissimum miræ suaveolentiæ & penetrantis saporis supernatabat, & ad drachmas sex minimum fuit collectum. Hoc resolutum in spiritu vini rectificatissimo elegantissimum liquorem cephalicum præstantissimi odoris & virtutis subministrabat. Ex radice recenti camphoræ simile oleum, quod camphoram & ipso odore & virtute amulatur, destillari ex vesica posse mediante aqua Hermannus in *Collegium manuscriptorum in materiam medicam* notavit. Ita porro ex cortice radicis cassiæ cinnamomeæ camphoram parari posse Grimmus docet in *Laboratorio Zenonico*. Ex cortice vero radicis arboris cinnamomiferæ oleum paratur liquidum, quod camphoræ & cinnamomi fragrantem odorem refert & ex India ad nos transportatur, nolumque dubium est, quin ex aliis fragrantissimis corticibus, radicibus & gummatibus simile oleum siccum per destillationem haberi possit.

11 Quamvis vero camphora ad oleorum æthereorum classem perquam commodè possit referri, quod ex antea adductis experimentis & rationibus satis superque adparet: nihilominus talismodi sicca olea, ut camphora, præ pinguibus illis liquidis quasdam peculiare & sibi proprias facultates in sinu suo recondunt, multum enim inter se ratione volatilitatis seu tenuitatis partium differunt. Nam camphora non modo igne submissa, sed & sub moderate calido aere tota in auras & quidem celeriter avolat & evaporat, nullo vestigio remanente: contra vero destillata olea tardissime avolant, emittunt saltim tenuissimas sulphureas partes, crassioribus & viscidioribus relictis, unde olea destillata vetusta crassescunt, adeo, ut teretibus hinc consistentiam accedant. Quapropter etiam camphora, ne avolet, longe exactiori custodia & conservationis cura in vasis muniti debet, quam ipsa olea destillata, quorum evapo-

ratio non tam prompta & expedita est, sicuti camphora. Hanc ob causam pharmacopœi perperam suis rebus consulunt, quod camphoram, citra exquisitam clausuram, libero sic aeri committant, falsa traditione & opinione occæcati, quod adpersio seminis lini ejus evaporationem impediat, cum tamen parum vel prorsus nihil huic scopo inserviat.

12 Ex hoc igitur adparet, longe majori partium sulphurearum inflammabiliumque tenuitate & exiguitate camphoram præ aliis oleis destillatis pollere, utpote quæ viscido quasi quodam & ramoso involucri excipiuntur & custodiuntur, quo camphora summe volatilis ac tenera caret. Hæc summa partium sulphurearum tenuitas a viscido pingui involucri liberata efficit quoque, ut camphoræ virtus ab olei cujusdam destillati viribus longe multumque distet ac differat, nam utut camphora tota inflammabilis sit, nihilominus tamen in corpore nostro calorem haudquaquam efficit, adeo, ut potius intensiorem corporis fervorem sistat, quo circa etiam a veteribus non calida, sed frigida habita fuit. Etenim viscidiores & secundum Cartesii doctrinam ramosæ olei destillati partes sulphur tenuissimum & inflammabile in carcere quasi irretitum & conclusum habent, ut minus prompte per poros corporis evolare possit, sed diutius in corpore maneat, unde etiam intensiorem intestinum sanguinis partium motum melius sustinet atque tuetur.

13 Hac quoque de causa omnia olea destillata, gummata quoque, quæ insignem olei quantitatem custodiunt, ut sunt gummi ammoniacum, myrrha, balsamum Peruvianum, sagapenum, galbanum, sanguinis & humorum massam atque universum corpus mire exagitant, magnumque æstum atq; fervorem accendunt, siquidem particula sulphuræ, æthereæ, quæ omnis intestina calidæ agitationis causa sunt, anfractuosa, viscido & gummoso contextu involuta per majus temporis intervallum remanent, neq; tam facile ab involucri hoc se possunt emancipare, quare effectus diutius persistit ac durat: secus fit in camphora, cujus partes per poros

poros citissime avolant, hinc etiam una guttula olei cinnamomi plus calefacit, quam decem grana camphoræ. Quod vero viscosa, pinguis & ramosa olei substantia volatilitatem impediatur vel ex eo liquidissime patet, quod camphora in oleo amygdalarum dulcium expresso vel in oleo de cedro aut lavendulæ soluta, sub liberiori quoque aeris accessu non facile in auras abeat, sed sub regimine hoc oleoso diutius ejus substantia contineatur. Et hæc forte fuit ratio, quare veteres semen lini seu valde oleosum camphoræ adiacere curarunt, quo minus ejus volatiles partes in aerem secedant, quanquam hic effectus longe felicius obtineri possint, si modo camphoræ superficies oleo amygdalarum dulcium inungatur, quod ad tutelam partium subtilissimarum plus, quam talismodi semen adjectum, efficere poterit.

14 Quod vero camphora volatilis, tenuissimi & inflammabilis sulphuris copia imbuta sit, vel unice ex sequenti, eoque perpulchro, experimento clarissime evincitur. Nostri enim temporibus ex urina fermentata debita encheiresi in Anglia præsertim paratus phosphorus est celebratissimus, qui levi attritu lucidissimum sine flamma ignem spargit, cujus causa ab acutioribus physicis in partium sulphurearum motu intestino, celerissimo, verticillari non incongrue constituta videtur. Hic lucidissimus ignis non melius, quam beneficio camphoræ multiplicatur ac propagatur. Sumitur nimirum granum unum phosphori & grana decem camphoræ adduntur: hæc invicem in mortario probe prius confusa miscentur, quo facto tota camphora fit lucidissima, quæ, si solvitur in oleo caryophyllorum, liquidus fit phosphorus, quo sine noxa & metu inflammationis, caro, cutis, crines, & vestes inungi possunt, quod elegantissimum de nocte præbet spectaculum. Hujus vero lucis phosphori per camphoram propagationis nulla alia subest ratio, quam quod camphora propter summam partium sulphurearum tenuitatem ad intestinum lucidum motum producendum sit aptissima. Id autem minus experiri licet in aliis oleis destillatis, si cum solo phosphoro miscean-

tur. Atque adeo ex hoc etiam experimento peculiaris & eximia camphoræ proprietas ab aliis oleis destillatis distincta elucescit.

15 Hæc igitur partium sulphurearum tam incomparabilis tenuitas in camphora efficit, ut ejus quoque usus plane sit singularis, neque oleis aliis destillatis proprius. Ita camphora, in universa rerum natura nullum datur excellentius & magis discutiens remedium. Omnes enim humores in tubulis & poris stagnantes promptissime dissolvit, partim poros obstructos aperiendo, partim etiam fibras relaxatas animando, ut vel exhalant particulae substantes, vel in motum ac circulum redigantur. Qua de causa in omni dolore, sive iste in pericranio, sive per jostio persistat, spiritu vini camphorato nihil excellentius est. In omni præterea tumore abigendo, a quacunque etiam causa subortus fuerit, idem spiritus mirabiles fovet vires, namque tonum fibrarum roborando humorum cursum atque iter promovet.

16 Denique in omni inflammationum genere, imo in ipsa gangræna convenientissimum est remedium, non modo enim præservat ab his sevilissimis malis, sed etiam, si eorum cohibitioni locus superest, nihil hisce casibus ipsa camphora exterius adplicata est præsentius, sicuti id solertiores medici & chirurgi longo usu atque experientia compertum exploratumque habent. Ejusmodi vero efficacia roborans & discutiens in dolorum & inflammationum atrociam a nullo destillato oleo vel alia inflammabili substantia in rerum natura poterit expectari vel obtineri. Tamen vero magna quoque oleis quibusdam destillatis æthereis, si debite fuerint soluta, & roborandi partium tonum & fibrillarum exorbitantes motus sedandi virtus insit, ut non sine fructu adhiberi possint: nihilominus in inflammationum vi compescenda inque partis inflammata ardore exstinguendo camphoratus spiritus ceteris multis parasangis præcedit.

17 Utut vero a nullo facile medicorum ejus summa & mirabilis virtus ab ulu externo negari possit: nihilominus

plures medicorum exstiterunt, & adhuc sunt, qui ejus internum usum admodum reformidant & damno atque exitio facile esse posse sibi persuasum habent; hinc veteres ea rarissime & parca admodum dosi in medicamentis & formulis suis uti consueverunt, nullam aliam forsitan ob rationem, quam quod eam credebant calidissimam, quæ intensam sanguinis ebullitionem efficiendo æstum atque delirium accendat. Alii contra eam valde frigidam rati venerem ipsam extinguere credebant, cum tamen effectus ille, frigiditati adscribitur, cum intenso calore, qui ab aliis camphoræ assignatur, minime conveniat. Quidam nimis vaporosam et caput & cerebri nervorumque vitio originem ducunt, eam minus conducibilem medicinam judicarunt. Sed quod omnis hic metus inanitis atque frustraneus sit, quo boni illi de cetero ac eximii viri laborarunt, & quod camphora non infecura, sed optima medicina sit, tum ratione et experientia, cum etiam auctoritate, quæ fulcimenta nostræ artis sunt, solide demonstrabimus.

18 Quum vero securum camphoræ usum internum dicamus, primo omnium hoc vocabulum, ne offensionis lapis fiat, dilucida expositione enucleandum est. Sensu itaque medico secutum illud audit, quod naturæ humanæ conveniens est, neque in copiosiori dosi datum, facile motus aut turbas in corpore excitat et periculum gignit. Insecutum autem appellatur, quod valenti agendi principio instructum in minori et proportionata dosi efficaciam exserit; in majori vero commotiones vehementes et excretiones enormes suscitatur. Ex his dictis tamen minime sequitur: secuta non posse nocere, quod per abusum illorum utique solet contingere, quemadmodum etiam de insecutorum utilitate non penitus desperandum, siquidem quando recte, prudenter et tempestive adhibeantur, magna eorum vis & efficacia in persanandis morbis proditur. Juvat tamen hanc distinctionem medicamentorum in praxi tueri eam ob rationem, ut quis prudentior medicus intelligat, abusum medicamentorum insecutorum et fortiorum

plus periculi gignere, quam si quis benignis securisque abutatur; majori itaque cautione ac circumspectione esse hæc adhibenda, facile nullus ibit inficias. Jam vero camphoram majori in dosi exhibitam plures æstimat insecutionem, adeoque periculi minus expertem.

19 Crato minus æquus camphoræ censor est, & tam in morbis ob dolores capitis, quos concitare putat, fere ablegat; hinc robore maxime valentibus subjectis vix tria grana præscribere ausus fuit. Sed præcipuus auctor hujus præjudicii mihi videtur medicus alias et chymicus magni nominis Daniel Ludovici in *Pharmacia*, quem postea multi professores, doctores et horum discipuli non pauci usque huc pressio pede sunt secuti. Hic in *Pharmacia hodierno seculo applicanda Dissertat. 1. de Diaphoreticis vegetabilibus* camphoram calidissimam resinam dicit, eamque volatilibus, calidioribus ac vaporosis medicamentis accenset. Dicit porro de ejus operandi ratione, quod producat angustias, solutiones virium funestas, frustraneas ebullitiones et id genus alia. In eruditis, qui debiliore capitis sunt, itemque in delicatioribus feminis cephalalgias incompelescibiles atque deliria sæpe lethalia in febribus continuis præsertim in earum statu secundum ipsius sententiam excitat. Cum igitur tali modo inter calidiora remedia camphoram reponat citra manifestam sufficientemque rationem, hinc multis eam elixioris virtutis medicamentis postponit. At vero (pace hujus viri dixerim) camphora minime est medicamentum calidissimum et noxium, quin potius prudenter, debito tempore et conveniente dosi exhibitum recensita symptomata febrim feliciter tollit et protinus aufert, siquidem camphora ad scrupulum unum vel etiam ad drachmam semis in spiritu vini dissoluta et sano homini cum sufficienti vehiculo exhibita, quemadmodum experimentum multoties fecimus, corpori neque intentiorem æstum aut calorem infert, neque pulsus adauget, sed potius manifestum refrigerium præsertim circa præcordia præstat. Multo minus vero adpetitum extinguit, sicut movet, aut ur-

nam

nam coloratiorem reddit, quod tamen ab omnibus nimis calidis fieri debet, hinc ad unciam spiritus vini ingestus vel unicus haustus vini generosi plus caloris corpore, quam duæ drachmæ camphoræ inferunt.

20 Quodsi ergo ejusmodi symptomata a camphoratis remediis forsan concitata fuerint, tunc sane illam effectum magis calidioribus essentiis atque elixiriis, quibus camphora adjecta fuit, quam ipsi camphoræ adscribendum jure censendum est. Camphora certe propter partium tenuitatem, qua pollet, citò e corpore avolat & intime poros subiens eoque obsidens, animando fibras inertes & relaxatas, non modo expeditiorem sanguinis & humorum cursum facit, sed & transpirationem valide adjuvat, tubulos obstructos aperit & peregrinas atque naturæ alienas partes expellit. Quod autem usum internum camphoræ nonnulli reformident, eo quod venerem sopiat atque extinguat, id minime experientia est consentaneum. Novimus potius camphoram naturam roborando cupiditatem coeundi concitasse. Et notatu digna sunt, quæ clarissimus Pauli in *O. f.* 235. *M. N. C. Dec. I. A. VI. & VII. prodidit: est, inquit, in vicinia juvenis vegetur & sanus, cui meo jussu in omni fere cibo ac potu camphora per aliquot septimanas a matre data fuit, ipse tamen minime recessit ab indole sua puellarum amantissima.*

21 Nos ea sumus in sententia, quod in universo rerum naturæ sinu vix ullum reconditum sit simplex, quod ad submovendam de corpore malignitatem, cuius naturam in penetranti putredine tam solidaram, quam liquidarum partium reponimus, non detur ipsa camphora præsentius. Quare jure meritoque alexipharmacorum princeps dici meretur. Deinceps ad contagii five maligni miasmatis morbifici vim infringendam, illudque mox ab initio de corpore propulsandum summum camphora est remedium. Morbi enim, qui ex contagio nascuntur, ex putrido quodam vapore seu halitu in interiora corporis suscepto fiunt, qui cum salivali latice in ore mixtus descendens ad ventriculi & intestinorum sinum

humores ibi stagnantes ad fermentationem subeundam faciles, ut sunt biliosi & salivales, penitus corrumpit, ipsisque putredinem inducit, quæ postea fluidum corporis nostri tenuissimum, quod maxime in membranis, nervis & fibris habitat, contaminat, unde solidorum vix motrix, tonus & robur perit, quod summa virium convulsio denotat atque sic humores & sanguis tardius modo circulantur, sed & ad sphacelofam corruptionem inclinant.

22 Quicumque itaque malignos contagiosos a corpore arcere vult morbos, is vel ipsum putridum miasma vel quod ab ipso corruptum fuit ex corporis nostri sphaera propellere omni studio atque opera nitatur. Nihil vero ad hoc præstandum aptius est camphora, utpote quæ oleo penetrantissimo omnes corporis poros pervadit ipsasque fibras motrices, e quibus solida componuntur, citra augmentum caloris armat, quo fit, ut fluida corporis promptiori cursu per omnes tubulos corporis ferantur, inde stales corruptivæ non modo impediuntur, sed & illud tenue putridum sanguini admixtum per glandulas & poros subcutaneos, velut congruum omnis excrementi spirituosius tenuis emunctorium, expellitur. Unde etiam veteres ejus virtutem in peste & malignis mirabilem agnoverunt. Quam ob causam non modo electuarius antipestilentiale Kegleri, sed & pulverem Pannonicum rubrum, cujus virtus, quæ ab admixta camphora maxime dependet, in malignis expellendis febribus semper plurimi habita est, ingreditur. Habet quoque camphoram mixtura simplex *Paracelsi & famigeratissima Michaelis bezoardica tinctura*, de qua tamen monendum ducimus, quod, si commotio sanguis ab ejus usu paulo concitior fiat, is effectus non tam camphoræ, quam potius aliis admixtis radicibus calidioribus & ingredientibus debeat adscribi. Quam potens camphora sit in sphacelo partium externarum, quam profunda inflammatio minatur, avertendo remedium, vel medicæ artis & chirurgicæ elementa edoctis haud ignotum est. Quodsi igitur tanta ejus laus est, in sphacelo partium externarum

narum avertendo, quidni etiam ejus usus interius ad interiorum sphacelationem ulcerum præcavendam eadem ratione proficius sit? Quum vero rationi etiam ipsa experientia optima veritatum medicarum magistra adstipuletur, merito concludimus camphoram in omnibus malignis putridis morbis inque ipsa etiam peste omnibus alexipharmacis esse præferendam.

23 Huic nostræ sententiæ primo adstipulatur Mindererus in *Lib. de Peste Cap. XV. dum*, inquit, nostris laudibus insigniter deprecanda venit camphora: non mirabi le modo, verum etiam forte & efficax alexiterium est. Modum operandi ita explicat: interna nostro calore mox ignita & in corporis quasi meditullio flagrans inquinatos spiritus eosque viros ac sedo miasmate pollutos aut inspiratos veneni tibi aliqui contaminatos halitus jam cordi vicinos ac circa præcordia herentes exurit & sicco plane ac igneo calore perundens partem expellit, partem combustionem absumit, partem corrigit atque emendat, partem per sudorem pellit. Neque Iohannes Crato in *Epistolis medicinalibus a Schulzio editis pag. 103.* diversæ est sententiæ, sed potius hanc confirmat ita differens: adversus pestem multa, quæ pro certissimis habentur, fallacia sunt, camphoram omnia remedia excellere re comperi. Et idem auctor loc. cit. sequentibus utitur in febribus malignis pulvere, qui ex bolo armeniacæ drachma una, camphoræ scrupulo uno, ambre gryleæ granis tribus conficitur. Subscribit huic etiam Fernelius *Lib. V. Methodi medendi Cap. 21.* ubi camphoram malignos calidos vapores extinguere statuit. Zvvingerus in *Epistola ad Monavium inter Schulzianas num. 246.* camphoram cum spiritu vini solutam in peste & malignis mirifice commendat. Hartmannus vero in *Præf. Chymiar. pag. 364.* aqua antipestilentiali in peste 1629. grassante magno cum fructu usus est & edidit hac de re Germanicum scriptum descriptio vero hæc est: rec spiritus vini optimi libram unam, camphoræ unciam unam, croci orientalis scrupulum unum, solvantur & spiritus vini fiat aurei coloris, qui ad cochlearia aliquos dandus

est. Hujus spiritus largiorem dosin suadet *Screta in Tract. de febr. pestilent. pag. 296.* cum primis instante crisi in malignis, & quod miraculum præstiterit adfirmat, Vidimus quoque ex *manuscriptis Beate Wepferi*, illum in malignis ad drachmam semis pro dosi summo cum fructu exhibuisse.

24 Nullus vero facile fuit, qui majori dosi felicius illa in malignis & petechialibus febribus usus fuit ipso Riverio. Neque alienum erit hoc loco notabiliora circa ejus usum ex *Observat. & Histor. Riverii* recensere. *Cens. 1. Obs. 24.* hunc casum insinuat: juvenis sedecim annorum, febre maligna laborans, maculis violaceis conspersus cum delirio & alvi fluxu, sumpsit camphoræ grana duodecim cum pulveris sudoriferi scrupulis duobus, copiose sudavit, delirium cessavit, alvi fluxus imminutus est, & optime se habuit. Et porro *Cens. 1. Obs. 29.* hunc casum adfert: juvenis febre maligna cum exanthematibus laborans die nona moribundus viscebatur. Dedi pulveris diaphoretici scrupulos duos, camphoræ grana duodecim cum aqua cardui benedicti, & restus in lecto mansit per duas horas, non sudavit, vespere eadem portio fuit iterata & copiose sudavit, multo melius habuit & convaleuit. Denique *Cens. II. Obs. 18.* hic casus proponitur: vir quadragesimæ annorum febre maligna cum maculis lividis, hæmorrhagia, pulsu parvo & frequenti laboravit, præscriptus fuit hic pulvis: rec. salis prunellæ unciam semis, camphoræ semi drachmam, misce, divide in quatuor doses, quarum unam accepit singulis tribus horis, mane multo melius habuit, jussit iterari pulverem & eodem die a præsentaneo vitæ periculo liberatus est, ac paucis postea diebus convaleuit. Et *Obs. 62. Cens. II.* hic casus legitur: juvenis viginti quatuor annorum febre maligna laboravit cum delirio, & circa undecimum diem motus tremuli & convulsivi nervorum visi sunt, administrata fuit vena sectio in fronte & dati fuerunt pulveres ex bezoardico minerali ad scrupulos duos, camphoræ granis duodecim cum aqua cardui benedicti ad uncias duas & evasit. Et *Cens. II. Obs. 64.* hunc nobiscum communicat casum: mulier quin-

quaginta annorum febre maligna cum maculis latis violaceis octavo die potionem diaphoreticam supra laudatam sumpsi & addita est ventri & pectori cum spongiis, pulsus inde factus est validior ac magis ordinatus & die undecimo parotis apparuit, quæ in suppurationem transiit & convulsi. Et Cens. 2. Obs. 73. idem sequenti confirmat observatione: filia viginti annorum febre laborans maligna, accessit circa undecimum diem delirium cum contractione nervorum in carpiis manuum & lipothymia, ordinatum fuit iulabium ex aqua cardui benedicti unciiis tribus, aquæ theriacalis drachmis tribus, bezoardicis mineralis scrupulis duobus, camphoræ granis sex, qui iulepi per biduum usurpati fuerunt, mane & sero, hoc remediis intra paucos dies convulsi.

25 Ex his adductis jam liquidissimum est, camphoram in maligni præsertim eo tempore, ubi corpus critico motu in eo, quod ipsi inimicum ac perniciosum est, expellendo occupatur, salutarem opem adferre, nullumque dubium est, quin laudatissima nostra camphora adversus pestem tantopere commendatis omnibus remediis, modo debito tempore, quod caput præxeos medicæ est, exhibeantur, sit superior. Quam eximia laus oleo sic dicto pestilentiali Heinssii, cujus basis camphora est, consistit, obscurum esse nequit. Huic viro statuam Romæ ob praxin feliciter in peste gestam erectam fuisse communis est doctorum traditio.

26 Secundum nostram sententiam, si illa medicina præsertim camphora multum in peste præstare potest, modo non præpostere, sed recte et ordine habita circumstantiarum et temporis ratione ipsa utamur. Neque enim incognitum est, præsentissimam adversus quandam morbum medicinam minus recte et inconvenienti tempore datam maximum nocuum adferre, sicuti id clarissime in exhibitione chinæ, chinæ ad curandas intermittentes animadvertimus. Inter fortissima alexiteria a viris doctis atque eximiis medicis camphora numeratur, quia putredini mirifice resistit, sed quod non semper expectationi et spei concessæ effectus respondeat, hoc non remedio

tanquam clavæ Herculis, sed medico, qui Herculis clavam tractare ignorat, adscribendum esse jure meritoque censemus. Non hujus sumus sententiæ, delinqui maxime in eo, quod camphoram in peste, in exili admodum dosi, præscribant et majorem reformident. Deinde, quod calidioribus elixiriis et essentiis oleosis ipsam admisceant. Tum quod non convenienti tempore eam exhibeant. Nos sub invasione vel prima accensione mali neque minus circa criticum tempus ejus usum convenientissimum judicamus, præsertim si cum acidis ceu vehiculis administretur. Hunc in finem in pestilentialibus febribus sequentem mixturam etiam atque etiam commendamus, si matur nempæ aquæ acetosæ et cardui benedicti ana uncia una, bezoardicæ mineralis drachma semis, camphoræ grana sex, syrapi acetositaris citri uncia semis, detur pro una dosi.

27 Præterea visitur adhuc in camphora alia nobilis virtus putredinem et malignitatem lentam quidem, sed admodum pernicipalem ex corporis nostri sphaera propulsandæ: talis est, quæ ab impuro coitu lymphæ succis vitalibus et postea solidis partibus ossibus quoque affricatur. Exiguum quidem, sed potentissimum omnium venenorum more est illud elementum, quod et virulentam gonorrhæam et luem sic dictam veneream ejusque atrocissima symptomata suscitatur, intima corruptione et putrefactione succos præsertim lymphaticos contaminando. Præcipuum igitur curationis momentum etiam in eo consistit, ut putredinem exterius susceptum miasma prima quasi in herba suffocemus, illudque citius e corpore expellamus, neque minus id quod putridum et corruptum fuit, a vitalibus succis separemus. Hinc vero scopo obtinendo diu jam dudum ex omnibus naturæ regnis remedia quæ sita et excogitata fuerunt: num vero camphora præsentius et excellentius adhuc fuerit repertum ipse usus atque experientia addocet? Profecto summa in camphora ad gonorrhæam etiam veterem item luem veneream ad extirpandam medicina recondita est, qua omnes

nes mercuriales salivationes lignorumque decocta balneaque laconica omniaque alia sunt inferiora. Neque ita pridem a medico, cui fides indubia habenda est nobis relatum est, quod, premisso conveniente alvum ductorio remedio, sola camphora soluta in axungia viperarum ad diram hanc luem persanandam suffecerit, id quod plurimis experimentis & exemplis ille edoctus asseveravit. Crediderim tamen mercurio fixato, qui sola diaphoresi agit, camphoram decenti dosi adsociatam in tollenda luis hujus atrocitas majores adhuc præstare effectus. Hoc certa experientia fide confirmare possumus, quod in gonorrhœa curanda inque luis veneræ principio nihil præsentius camphora deprehenderimus, quare etiam non sine ratione essentiis & elixiris contra gonorrhœam balsamicis, quæ ex Opobalsamo, balsamo de copaiba, balsamo de Peru, balsamo de Mecha, resina signi aloes, gummi Guajaco cum spiritu vini tartarificato præparantur, camphora adjicitur, utpote quæ mirifice horum virtutem acuit atque incendit inque roborando glandularum tono & stasibus corruptivis abigendis mirabilem efficaciam exserit.

28 Deinde camphora non datur excellentius remedium contra internas inflammationes, quæ sphacelum & interitum, si graviores fuerint, inque membranis partibus maxime consistunt, minantur & maximum periculum alunt. Felicissimo vero connubio tunc conjungitur cum nitro, nam solam camphoram in inflammationibus, quibus maximus æstus junctus est, non facile suaderem. Etenim, ubi magnus fervor urget, spasmus plerumque contractæ sunt fibrillæ, & poris cutis clausi ac coarctati: his apertis & spasmo sedato mox sudor fuit secutus. Quum vero id felicissime exequatur ipsum nitrum, hinc quoque mirum refrigerat & hoc modo efficit, ut camphora felicius & obstructions resolvat & materiam vitiosam in partibus inflammatis stagnantem discutere possit, metus enim est, ne poris arcte clausis & cute aridissima existente camphora interne quidem multum commoveat,

sed parum vel nihil prorsus promoveat. Quare in febribus continuis, quæ fere omnes aliquid inflammatorii habent itemque etiam in inflammationum generibus ceteris, in pleuritide, phrenitide, angina, inflammatione uteri magno cum fructu semper camphora cum nitro mixta, adjecto pulvere bezoardico, in artibus exercitio usus sum, ubi mox ab eorum adsumptione ratione æstus, delirium, sitis & vigiliæ ingens alleviamentum secutum est. Tales quoque nitrosos & camphoratos pulveres acutus pariter ac prudens Belgii medicus Cran in frequentissimo habuit usu, ut ex ejus *Praxi medicinae reformata* adparet. Ita in phrenitide & mania hunc pulverem laudat: fume lapidis prunellæ grana 15. camphoræ grana quatuor vel quinque, laudani opiatissimi granum, misceatur & fiat pulvis. *Ab hoc pulvere.* scribit p. 132. loc. cit. miras aliquando vidi operationes in phrenitide & mania ita, ut ægri ipsi mutationem admirarentur. In pleuritide & peripneumonia camphoram cum spiritu nitri vel etiam ipso nitro & aqua papaveris rhœados mire quoque commendat *canf. pag. 197.* & in renum inflammatione lapidem prunellæ ad grana duodecim cum camphoræ granis quatuor miscet & præscribit. *canf. pag. 207.* & in febris continua pro siti sedanda grana tria camphoræ pulveribus addenda esse suadet & talem pulverem in febre pestilentiali cum bezoardico minerali quoque commendat.

29 Denique camphora in hæmorrhagiis valde periculosis & enormibus, præsertim, quando febribus malignis junguntur, miras præstat vires. Hac de re elegantem locum habet Raygerus in *Observationibus medicinalibus obser. 20.* ubi ita scribit: Nihil frequentius apud nos est in variolis, morbillis, & febribus petechialibus, quin & ipsa præterita anno 1679. peste, quam hæmorrhagiarum quandoque in statu morbi superveniens & quoniam rarius critica, semper, imo sæpius symptomatice morbum non solvit, sed potius exanthematum eruptionem impedit, spiritusque dissipat, ægrumque debilitat, hinc omnibus modis sistenda, vix autem melius

melius & magis ad propriatum juveniri potest, quam Spertiola Crollii, cuius miram efficaciam semper rursus & optime sum expertus. Et confirmat hanc adfectionem observationibus ann. 1685. In hunc puella duodecim annorum petechiis laborans corripitur haemorrhagia narium, quam cum domesticis remediis reprimere non potuissent & tota nocte sensim ita stillasset sanguis, mane vocatus ego, obstupui conspecta quantitate sanguinis, tunc cum gossypio pulverem ex colocothare vitrioli, sanguine Draconis & terra sigillata consperso obturavi nares & exhibui Spertiolam ad scrupulum unum & post tres horas rursus, & tertio vice reiteravi, sic sanguis non modo subsistit, verum & petechiae jam disparescentes erupere, sensimque puella convalescit & adhuc vivit. Et porro anno praecedenti vocatus sum ad feminam, in quartum diem febre acuta maligna detentam, mane insuper abortum passam, huic circa vespere haemorrhagia enormis supervenit, ut usque ad nonam noctis plus quam duae librae sanguinis effluerint, cum valde debilis esset, exhibui statim Spertiola scrupulum unum cum aliquot granis Coralliorum praeparatorum, at nares obturavit gossypio auramentis scriptorio imbutis, ita efficit, ut intra breve tempus siferetur. Iussi, ut singulis tribus horis pulvis reiteretur, sic haemorrhagia totaliter emansa & illa convenienter tractata convalescit. Nec in haemorrhagia narium solum, verum & in haemoptysi optimum ejus successum idem auctor expertus est. Componitur vero hoc medicamentum ex myrrha electa, thure, sumendo uniuscujusque unciam unam, ex croci granis quindecim, ex camphorae drachma una & dimidia, qui pulvis aqua spermatitis ranarum vigesies vel trigiesies irroretur; ita tamen, ut semper prius sponte exsicceetur. Confectio de Hyacintho ejusque species laudantur etiam in nimis haemorrhagiis, in malignis morbis & aliis, ut ut compositio, ex pretiosis adeo lapidibus conflata, curiosa videatur, quicquid ramen praestat potissimum camphorae intermixtioni adscribendum. Heurnius ad omnem sanguinis fluxum maximorum successu semper propinavit se-

quentem pulverem in notis ad aphorismi Hippocr. Recip. seminis papaveris albi, hyoscyami albi cujusque drachmam, haemat: corallia rubra cujusque semidrachmam, camphorae scrupulum semis: summat mane & vespere semi drachmam. Craen in Praxi reformata in narium haemorrhagia sequentem pulverem maxime commendat, rec. lapidis prunellae scrupulum unum, camphorae grana tria usque ad quinque, laudani opiat granum unum, item rec. boli Armeniae, terrae sigillatae, cujusque grana quindecim, camphorae grana quatuor. Camphora vero cum nitro in omnibus haemorrhagiis magna est efficacia, eam maxime ob rationem, quod graves haemorrhagias, si a causis internis proficiantur nempe a viscerum & mesenterii spasmodis & constrictionibus, tanquam egregium antispasmodicum cohibeat.

30 Praeterea camphora in discutendis flatibus, qui hypochondriaca, hysterica & colica passione correptos latissimis saepe symptomatibus torquent, mirabilem praestat opem. Dici vix potest, & quotidiana id indicat observatio, quantam truculentiam in ventriculo & intestinis detenti atque incarcerati exercent, nimia enim tunicarum sensibilibus expansione & distractione maximas angustias, anxietates spasticas nervosarum partium constrictiones, quas excretionibus suppressae & extremorum frigora insequuntur, non sine ingentis periculi & mortis metu concitant. Nihil hic opportunius est, quam ut penetranti medicina tonum ventriculi atque intestinorum dejectum, qui plerumque flatuum causa est, restau-remus, quo vividiori reddito, non modo flatuum, sed & humorum aliorum excrementitiorum ibi haerentium copia felicitate foras eliminatur. An vero quid praestantius ad hunc scopum obtinendum ipsa camphora cum nitro mixta inveniri possit, est quod merito addubitemus? sicuti enim nitrum cum camphora in pluribus casibus felicissimum in conjugium: ita maxime id fit, ubi carminativam vim exercere debet, quia solum nitrum relaxando spasmos et biliosam acrimoniam partiumque calidam intemperiem temperando in vehementibus colicorum tormentis mira-

miracula præstat, multo magis vero, si felici copula jungatur camphora. Mereatur vero hoc medicamentum longe majorem laudem atque palmam, quam aliud ullum ex calidioribus præsertim concinnatum carminativum, eam ob causam, quod citra interni fervoris augmentum operetur, quæ virtus aliis calidioribus, in statibus discutiendis negata est. Varia vero forma ac modo in taliummodi casibus camphora poterit exhiberi, vel enim in liquidam aut solidam formam redigi poterit, si illam desiderans, sequens formula selectissima laudem meretur, rec. tincturæ tartari, essentia corticum aurantium recentium, spiritus nitri dulcis cujusque drachmas duas, camphoræ grana decem, misceantur, dosis sunt guttæ quinquaginta vel sexaginta, singulis duabus horis sumenda. Si vero spasmi truculentiores urgeant, tunc castorina ejus nempe essentia vel extractum admisceri possunt. Pulverem si expetas, ille sequenti modo concinnari potest rec. lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici, nitri purificati cujusque drachmam unam, camphoræ grana decem, olei chamomillæ vulgaris non adulterati vel olei millefolii guttas sex, misceantur, fiat pulvis, dosis est drachma semis. Hæc duo magnarum virium sunt remedia, quæ in histericis compescendis pathematibus omnes fere numeros absolvent. Etenim hæc ipsa præter virtutem roborantem & statum discutientem simul sedativam & anodynam habent, quæ in taliummodi casibus est desideratissima.

31 Est præterea camphoræ alia adhuc laudatissima virtus atque efficacia infusa, nempe sanguinis excretiones confuetae & naturæ solennes promovendi. Haud ignotum in foro medico est, quam gravia symptomata suppressas vel deficientes ordinarias sanguinis periodicas in plethoricis præsertim forminis evacuationes sequantur, cum nihil certius, præsentius & celerius statum sanum in deterius commutare his ipsis possit. Neque vero tam facilis res est, medico, oppurtuna medicina in ordinem taliummodi salutares excretiones restituendi. Fateor vero ex omnibus tantopere ad id perfici-

endum laudatis remediis, nihil camphoræ esse excellentius, præsertim, si cum balsamicis & antispasmodicis specificis, quorum virtutem non parum accendit & auget, misceatur. Nostri moris est, hac uti mixtura, rec. essentia myrtæ electæ, succini cujusque drachmam semis, essentia croci, castorei cujusque drachmas duas, camphoræ drachmam semis, quæ mixtura, præmissa venæsectione atque alviductione, circa instans mensum tempus frequentius usurpata eximio erit usui. Observavimus scilicet a frequenti & continuato camphoræ usu sanguinem antea crassum longe tenuiorem & fluidiorem redditum fuisse. Observavimus quoque homines obesos & sero turgidos quodammodo macilentiores factos fuisse evidenti argumento: hanc medicinam egregie humores crassos & stagnantes attenuandi & dissolvendi virtute gaudere.

32 Est denique usus camphoræ singularis atque eximius in morbis, qui vesicæ infestant, quales sunt dysuria, stranguria, qui ut plurimum vel a vesicæ calculo, vel a viscida tartarea in ejus cavitate stagnante saburra vel a seminali lymphâ corrupta & acris facta nunquam non proveniunt. Etenim a læsione substantiæ vesicæ putridus quidam corruptus sit humor, qui urinam præcipitat, ipsamque putridam efficit, quæ postea eximio sensu præditam urethram membranosa lacinat atque dolore adfigit. Ad putridam igitur in vesicâ & urethra stagnantem materiam summovendam fortiori quodam roborante & stimulante opus est. Io- hann Groeneveld Anglus medicus tractatum edidit Londini anno 1703. de uso cantharidum in medicina usu interno, qui in vesicæ vitiis, in ejus calculo, in gonorrhœa quoque virulenta cantharidum pulverem cum aliquot granis camphoræ mixtum præscribit, ejusque insignem utilitatem non satis dilaudare potest Cantharides solæ & sibi relicte ob se, quo pollent, tenuæ, penetrans causticum validissime vesicæ partes nerveo-membranosas stimulant, & impactum viscidum, acrem humorem excutiunt, quia vero metus est, ne inflammationem vel vasorum apertionem efficiat, camphora adiicitur, quæ cau-

causticæ vehementiæ non modo optima correctrix est, sed et stiles inflammatorias impediendo facit; quominus periculosa inflammatio sublequatur. Etenim camphora non tantum vehementiorum diureticorum, quæ erodente sale prædita sunt, vehementiam mitigat atque castigat, sed et valentioribus acribus, purgantibus, quæ simili caustico acri sale agunt seu summum correctorium quam opportune admiscetur, utpote omnia cathartica, si paucillum camphoræ ipsis adiscitur, longe mitiorem naturam ac facultatem induunt.

33 Hisce jam diductis ac demonstratis, quod camphora sit securissima medicina, reliquum jam est, ut de ejus utendi ratione monita breviter adjiciamus. Quemadmodum vero nullum optimum etiam medicamentum semper juvat, quin potius improvide et intempestive datum nocet, ita etiam nulla hac in re camphora gaudet prærogativa. Nam & ratio dicitur et experientia confirmat, quandoque oriri ab ejus improvido usu anxietates circa præcordia, cephalalgias augeri, appetitum destrui. Fit hoc maxime in iis, qui infirmioris sunt naturæ & facile a levi mutatione læduntur. Accidit quoties in iis, qui capitis & cerebri vasa sanguine & humoribus repleta habent, seu ubi inæqualis humorum circuitus est, & cum impetu sanguis forsitan propter membranarum & vasorum atoniam ad caput ruit, quod ex facie tumida & rubicunda, dolore capitis gravativo, vertigine, torpore, somnolentia appareat. Quo casu utique omnia volatiliora et vaporosa spirituosiora præsertim in majori dosi exhibitâ nocent. Quare etiam paralyticis, epilepticis & convulsionibus diris adstrictis cum cautione et parca manu sunt concedenda. Neque minus congrua præsertim in excessiva dosi sunt plethoricis et repletis corporibus, utpote motum intestinum, in humoribus, quorum liberior cursus ac iter impeditur, efficiunt et, ut dici solet, movent, sed non promouent, hinc anxietates et inquietudines vel producant vel augent. Neque in alvi adstrictione utilia sunt, quia fibras intestinales siccando nimium

efficiunt, quo alvus tardior descendat. Denique in omnibus acutis, ubi omnia interiorius fervent et ardent, humidumque deficit, cutis sicca et torrida et omnia constricta sunt, ea remedia, quæ motum intestinum augent interiorius, nequaquam locum inveniunt. Præstat etiam tali in casu lenissime agere et naturæ potius frenum, quam stimulum injicere: nam in acutis nihil præcipitandum est, sed omnia moderate ac tempestive sunt agenda. Quapropter in horum morborum augmento vel statu cautissime procedendum est. Tutius in principio vel instanti crisi, si natura eget stimulo vel sub declinatione, locum habent.

DISSERTATIO XII.

DE

INFUSI VERONICÆ EFFICACIA
PRÆFERENDA HERBÆ
THEE.

S. I.

Detestandus Europæorum, maxime Germanorum mos est, quo remota et exotica magis æstiment, et suis indigenis et domesticis, longe sæpe præstantioribus præferant. Natura sui ubique est custos, cuique terræ sufficit, et uti dat alimenta, sic quoque remedia, hacque ratione omnibus nationibus, quod et alendum et sanandum est idoneum adpræbet. Singulis terris olim sua suffecerunt remedia, non autem, postquam peregrina alimenta et condimenta nobis placere cœperunt, nostra etiam spernimus remedia et foras remota, prioribusque seculis ignota, summo studio ac labore reperimus. Et sane, si verum fateri licet, nulla ex ceteris notionibus, majorem sibi in hac parte summis licentiam, quam Germanorum gens, quibus nulla erga matrem naturam est fides et constantia. Quod alimentorum, condimentorum, potuum v. g. Thee, Coffee, Choccolade species etiam sanitatis titulo invenit? Equidem non omnem detrahere laudem hisce

volumus, sed saltem hoc uigemus, dari meliora et salubriora, et clementiorum affinitate naturæ magis congrua in nostris terris, quæ aspernamur, & nihili habemus nobisque sordent; adeo ipsarum rerum saporem amisimus, ut nihil fere palato accidat gratum, quam quod male emptum, & ex distitis ac extremis regionibus allatum barbaræque nomenclaturæ titulo fulgeat. Hoc ad medendum longe efficacius creditur, stolidi phantasia vires vel augente vel imminente. Habemus ante oculos herbas efficacissimis virtutibus & dotibus instructas, minimeque ingratas, quas pedibus calcamus, quibus ignotas & ex externis regionibus allatas præferimus; cum tamen ipsæ Indorum gentes illorum usum magni faciant, & magno pretio ob hanc causam sibi adferri curent. Placet jam unicam veronicam assumere, quæ non pares saltem, sed majores, cum ipsa herba Thee, recondit virtutes. Hujus infusi vires, liquore herbarum Thee adhuc superiores, dissertatione hac recensere nostri jam est instituti, simul istius herbarum elementa chymico igne eruta tradendo, accuratius observationes quasdam de hujus infusi viribus insinuando.

Ante omnia vero necesse erit, ut moneamus, quid sub infusi veronica nomine intelligamus, quo minus neglecta nominis evolutio difficultatem vel obscuritatem quandam pariat. Per veronicam intellectam volumus illam spicatam terrestrem perennem supinam vulgarem foliis serratis secundum Morisson flore albo & cæruleo nitentem herbam, quam Germanice Chrenpreiß nominant. Infusio autem sive infusum secundum Schroderum, audit liquor qualitatibus medicamentosis, sola maceratione imprægnatus, & differt a decocto, quod in hoc coctione extrahuntur, in illo autem sola digestionem, & maceratione calida virtutes medicamentosæ eliciantur. Uti autem infusiones apud medicos variis liquoribus; nimirum vino, spiritu vini, aceto, aquis destillatis, liquoribus salinis, aqua communi adornari solent, sic nostrum infusum veronicæ sola aqua simplici, eaque calidissima, facta in illam sufficien-

te injectione herbarum exsiccatæ, peragitur per exiguum saltem tempus digestio ac extractio fit facilisque aquæ tinctura, non secus, ac in præparatione herbarum Thee fieri assolet. Omnibus vero alit infusum ex hac herba paratis medicamenti & præsertim illius spiritibus, essentis præferimus; nam licet puriores sint, vehementius tamen agros offendunt, & spiritibus corporis nostri vim faciunt, cum e contrario infusa moderate agant. Longe quoque præstabilius ejus decocto, quippe in hoc, fortiori calore admoto, particulæ volatiles subtiles ipsius plantæ in auras instantur, crassioribus ac magis terrestribus a nexu aliarum dissolutis, inque ipsum liquorem coactis, quæ non parum vires ipsius infringunt atque imminuunt. Ob, hanc quoque rationem rhabarbarum, & folia sennæ calide infusa, longe felicius vim suam purgantem exerunt, quam si cum eadem aqua decoctionem fuerint passa, particulis terrestribus identidem salis purgantis acrimoniam multum obtundentibus. Folia asari in infusione aquæ calidæ vomitum, decoctione autem diaphoresin movent laudabilem. Herba Thee, fortiori in aqua coctione, adstrictiora facultate brunoque colore illam imbuunt, minusque grata evadit. Quare sale subtili sulphureo, quæ pollent, magis infundenda, & quorum virtus in principio resinosa, terrestri, acido residet, magis coquenda esse, regula docet pharmaceutica. Adeo ejusdem medicamenti vires & usus, ratione diversi præparationis modi variant.

3 Quod usum nostræ veronicæ attinet, illam infundi solum jubemus, non enim decoctionem videtur admittere, partim ne substantia sua volatili summe æstimabili defrauderetur, partim ne mollescentiores terrestres indolis, coctione nimis evolutæ solvendi poros subeant, sicque activitatem medicamentosam infringant. Optime autem hæc infusio in decenti & cooperto vase instituitur, quo particulæ evaporabilis spirituosæ custodiantur, mox aqua elegantissima flaventine tingitur, & saporem non ingratum, leniter subamaricantem exhibet.

Sorbetur hæc infusio calidissima, cum vel sine saccharo ad mensuram unam, vel saltem dimidiam, in loco temperato blandum sudorem expectando; paucis eadem præparatio, idem modus utendi veronica est: cum infusa herba Thee.

4 Ut autem infusi hujus virtus dilucidius innotescat, & ejus vires commendabiles evadant, necessum est, ut prius elementa ipsius herbe paulo penitus examinemus, illamque diligenti tractatione chymica, ac mitionum cum variis liquoribus versemus, quo operationis fons eo liquidius pateat. Quemadmodum autem quævis universi hujus corpora, ex diversis ratione figuræ, magnitudinis ac motus, particulis constructa deprehendimus, sic quoque veronica nostra particulis non homogeneis, sed variis ratione magnitudinis seu molis, figuræ & situs constat. Quænam sunt volatiles spirituosæ, celerius evaporabiles, eæque in minutissimas superficies divisæ sunt, quare promte subtilissimi atheris aut aeris motui, vel calori obsecundant. Compertum enim est ex mechanicis physicis, nulla corpora proprio modo ascendere, sed ab ambiente extrinseco fluido graviori sursum pelli, hinc particulas veronicæ volatiles, ipsius atmosphæræ particulis, leviores esse firmitissime statuendum esse videtur, certum est, veronicam innumera effluvia in ventem emittere, nec minus odor & destillatio veronicæ recentis de particularum subtilissimarum levitate ac copia testatur.

5 Porro particulas salinas variæ figuræ nostræ herbe inexistere, exinde patet, quia magnam copiam salis fixi, si decenti combustionem tractatur, largitur, nec herba, solo absynthio excepto, facile invenitur, quæ majorem copiam salis fixi præbeat. Nostra herba retortæ indita, si igni aperto committitur, fundit liquorem salinum subacrem, empyreumaticum, qui cum acido affuso nullum quidem edit conflictum, at tamen effectum alcalinum undequaque edit, dum syrupum violarum cæruleum, viridi tingit colore, quod omnibus alcalinis est solenne, ipsiusque proprium, & solutionem mercurii sublimati præcipitando, colore subflavo imprægnat. Carbonibus

vivis ipsa herba injecta, fumum exsalarum salino volatilem, qui misce nares, & oculos ferire ac efficere solet. Porro hæc herba in solutione salis tartari prius macerata & destillata, præbet liquorem cum oleo empyreumatico, mere alcalinum aerem sal volatile spirantem. Sulphureas inflammabiles partes in veronica oleum indicat, quod ex destillatione emergit, idemque plantæ combustio. Et notabile est, infusioni veronicæ flavo colore tinctæ si injiciatur oleum tartari per deliquium, vel spiritus salis ammoniaci urinosus, quod mixtura longe clarior evadat & color magis exaltetur. Omnia quippe alcalina singulari colores exaltandi ac diffundendi vi pollent, dum in texturam sulphuream, illam rarefaciendo, & lucis radios varie modificando agunt. Sic tincturæ rhabarbari, aloes, myrrhæ, addita debita quantitate olei tartari per deliquium, rubicundissimum induunt colorem. E contrario acida, uti nonnullos colores exaltare solent, sic quoque plures destruere apta sunt, & idem contingit circa nostram infusionem, cui, maxime si imprægnata fuerit ante liquore alcalino, affusum acidum omnem admittit colorem, ita ut pene limpida & clara evadat.

6 Principium terrestre in veronica arguit, præter lenem adstrictionem & amarorem, etiam color nigricans, qui ex mixtura infusi nostri cum solutione vitrioli emergit. Experientia quippe mechanico chymica ostendit, quæ particulis terrestribus facile solubilibus constant corpora, uti gallæ, terræ catechu, radix tormentillæ, lignum aloes, illa soluta ad mixturam vitrioli atramentosum induere colorem. Et quoniam eadem corpora, solutioni mercurii sublimati remixta, illam obscuro brunam reddunt, idemque successit effectus, manifesto indicio: plures terrestres solubiles partes continere nostram herbam.

7 Ex hisce jam adductis clarissime efficitur, plantam nostram ratione divisionis ex corpusculis variis, nimirum volatilibus, levissimis, mediis, & fixioribus, terrestribus esse conflatam. Particulæ quippe quo magis sunt divisæ, eo volatili-

facilitatis statum; quo minus divisæ, eo fixitatis indolem lubentius induunt. Subtilitatem particularem effluvia & odor testantur: fixiores partes, ipsum sal fixum, cineres, medias, particula sulphurea salina solubiles sufficientissime demonstrant. Quoniam autem diversa hæc principia non inæqualiter invicem mixta sunt, sed laudabilis harmonia & æqualis illorum proportio ubique apparet; hinc non sensibile prædominium qualitatibus cujusdam in sensum cadit, nec sapor, nec odor, qui alias elementorum illorumque variae mixturæ indices ac productrices sunt, nimis excessivus est; hinc etiam ejus infusio non facile creat nauseam, sed palato, modo ipsi consuescamus, arripit, nam omnes potus qui fortiori odore imbuti sunt, facile nauseam parare solent, & ob id decocta et infusa herbarum cephalicarum, quæ sale oleoso turgent, v. g. salvia, rorismarini, non adeo placent. Uno verbo planta Veronicæ, ratione principiorum constituentium, illorumque qualitatibus ac virum valde temperata est, quo titulo quoque ipsa herba Thee fulget & arripit. Omne autem temperatum naturæ nostræ admodum amicum, insensum autem & nocivum omne, quod excessiva facultate notatum est, hoc facillime in deteriorem partem, illo autem minime uti possumus. Non totius nec gratius & ad sanitatis conservationem conducibilis datur remedium, quam quod amica temperie se commendat: temperata magis sunt domestica, principiis nostris vitalibus magis confinia, quæ harmonia & decenti temperie sustentantur. Temperata æqualem, nec tardum nimis nec nimis celerem humoribus injiciunt motum, in cuius æquilibrio vitæ nostræ ratio ac incolumitas præcipue consistit.

8 Examina sic veronica, quoad principia, indole, si jam comparationem institueremus, cum herba Thee, haud difficultate demonstrare possumus, longe excellentiorem illam esse, multisque parasangis eam antecellere; utpote veronica longe copiosiores alcalinas particulas, quam ipsa herba Thee, alit. Falsum est herbam Thee sale volatili oleoso esse

factam, a quo, qui ejus virtutes deducere vult, multum errat, talismodi enim salis volatilis oleosi, ne ullum quidem vestigium apparet; potius petenda illius virtutes sunt, quicquid præstat, a sola calida aqua, & adstrictioris terrestribus moleculis, siquidem herba Thee destillata exhibet non spiritum volatilem alcalina virtute præditum, sed subacidulum adstringentem empyreumaticum: fumi ejus per fistulam si hauriantur, auctoritate sua gulam constringere solent. Latissime autem patet ejus virtus adstrictoria in decocto paululum inspissam, quod ad solutionem vitrioli in verum degenerat attramentum, non secus ac si gallarum infusio assumpta fuisse; extractum herba Thee propter virtutes adstrictorias alvum constipat, ejusque nimium fluxum cohibet, quod etiam annotavit D. Mandelsloh in *Itinerrario Indico* c. 9. p. 42.

9 Quicquid itaque herba Thee per se & sua natura præstat, id per particulas adstringentes copiosissimas præstare videtur. Nec absolum & rationi ineptum est, propter easdem adstringentes particulas alacritatem majorem spiritibus injungere, illosque ad promptiorem motum incitare, distributæ enim per intima sanguinis eadem particula, fibrarum ac nervorum dum ingrediuntur tubulos, illos sibi arctius jungunt, & strictiores reddunt, hinc illos tubulos angustiatos paucior quidem spirituum animalium copia replet, compensatur autem propter angustias majores, majori illorum rapiditate, sicque, ob citatiorem spirituum motum œconomia animalis functiones, longe alacrius celebrantur. Compertum autem est, medicamenta adstringentia non eosdem, sed varios pro diversitate individuorum edere effectus et uni prodesse, alteri mire nocere. Illis, qui siccitate nervorum laborant, et quibus roscidum humidum deficit, adstringentia admodum intensa esse solent, magis enim nervorum thoruli occluduntur, et influxus spiritibus animalibus denegatur, sicque paralyseos et apoplexiæ metus fit. Magis itaque æstimanda venit ipsa veronica, quæ præter subadstringentes, ceu vasorum tunicas roborantes, etiam copiosas alcalinas salinas

nas particulas possidet, quæ magnos in debellandis affectibus edere solent effectus.

20 Quoniam autem tractatio nostra potissimum est de infuso ipsius herbae, placeat jam inquirere, ex quibus elementis illud ipsum constet, siue quænam principia ipsius plantæ, aquam, quæ infusionis servit, ingrediantur. Diximus superius, particulas terrestres, quæque majori gaudent superficie, non facile concedere in poros ipsius aquæ, nisi fortiore cōtione comminutæ illorum interstitia subire cogantur; remanent itaque subtiliores alcalinæ et terrestres, prompte solubiles, quis lubentius recipit ipsa aqua, seu menstruum simplicissimum ac potissimum, calore extractionem non parum adjuvante. Volatilium particularium portionem infuso inesse, evincit illius destillatio, quæ aquam veronicæ boni odoris et saporis præstantisque virtutis largitur. Ex hisce jam patet, veronicam recentem vel in umbra, aut sub charta circumspēcte siccata, quod etiam de aliis herbis tenendum est, ad infusionem esse optimam. Pessimus pharmacopæorum mos est, locis vel hypocautis calidis committere herbas ad siccationem, cum præcipua virtus, quæ resistet in sale volatili æthereo, avolet in auras. Quo curatius itaque nostra herba est siccata, eo meliorem de præmit virtutem. Porro infusi magna quantitas, si debite inspissetur, postea aeri frigido exponatur, magma apparet in sua superficie sal tartariforme, haud ingrati amaroris et elegantibus striis emicans, virtute deterfiva ac apperiente se undique commendans. Præter salina autem in superficie contentas apparent in fundo magnatis particulae terrestres copiosissimæ.

11 Tria itaque in infuso elementa nimirum particulas spirituosas volatiles, deinde salinas alcalinas, et terrestres adstringentes deprehendimus. Ratione volatilium infusum hoc in corpus haustum, et in sanguinem distributum, tam spirituum animalium, quam reliquorum minutissimorum corpusculorum, in lymphæ et sanguinis consistentium, motum blande procurat, et promovet, quia propter subtilitatem jus habet proxime adficiendi.

Spiritus autem impulsus ac in motu constitutus, reliquos humores in motu tardiore versantes, ad motum faciliorem incitant ac cogunt. Etenim omne corpus in motu constitutum, alterum, quod in motu non est, facilius secundum axioma mechanicum impellere potest. Hac enim ratione motus omnium fluidorum machinæ nostræ tam progressivus, seu circularis, quam intestinus promoveretur, in quo utroque motu sanitatis nostræ conservatio maxime pendet. Ratione particularium alcalinarum et salinarum, vi resolvēte ac corrigēte, laudatum nostrum infusum pollet. Certum enim ac statum est, plurimas morborum causas nidulari in obstructionibus, illasque morborum fabros esse: hæ autem non nisi ab impedito partium fluidarum, per angustissimos capillarum anfractus motu, tam circulari, quam intestino, non possunt non originem suam nancisci. Fieri enim non potest, et corpus fluidum, quamdiu ejus partes in perpetuo et irrequieto motu juxta se invicem quiescant, et se invicem firmitus contingant, quo durum et solidum obstructionum primaria fiat causa. Quando autem sal propter acies et ipicula minutissima rigida in continuo motu est, dividendo crassorum humorum vascula obstruentium superficies, non possunt non illorum particulae dividi, incidi, atteri ipsisque motus denuo introduci, ut fluiditatem resumant: & in hoc pene omnis curationis cardo ac nervus versatur, qui enim prompte ac facile obstructiones pertinaciores solvere novit, ille et felicius curare chronicas passiones sataget. Tandem terrestriores infusi nostri particulae, machinæ vitalis fluoribus intimatæ, parietibus vasorum ac tunicarum fibrarumque interstitiis, propter crassiorem superficiem, facilius adhærent, illaque coarctant, et in angustius spatium redigunt; unde spiritus animales, machinæ nostræ motores, in angustius spatium coacti, angustiam loci celeritate compensant, sicque celeriori influxu partes fibrosas ac musculosas magis animant, vigorant, constringunt, unde partium dependet robur.

12 Examinata jam sufficienter veronicæ

natura, restat nunc, ut alterum ingrediens, nempe aquam calidam inspiciamus, quidnam ad infusum nostrum conferat, seu ab illa sit expectandum. Non absone plures emunctorum medicorum, quicquid infusum Thee, Coffee aliarumque herbarum præstat, id omne malunt ab aqua calida, quam ab ipsis herbis deducere. Nec noster animus est, ab hac sententia secedere, potissimas infusi vires adscribentes calidæ, secundarias autem ipsi herbæ. Sola enim herba vel reducta in pulverem vel in essentiam, & extractum abiens nunquam hoc præstabit, quod ejus infusum, quarum unum alterius poscit opem, amice ambo in medicamentum optimum ac præstantissimum debent conspirare.

13 Quoniam autem in aqua calida duo occurrunt considerata, primo aqua, & deinde calor, ipsi adveniens, placet in utriusque naturam paulo accuratius inquirere. Aquæ essentia consistere videtur in ipsa fluiditate, humiditate, & si loqui sic fas est, insipiditate, nihilque aliud aqua est, quam liquor insipidus. Notum autem est ex physicis, fluiditatem consistere in perpetuo ac jugi minutissimarum juxta se invicem motu, & quod fluida poris gaudeant innumeris, in quorum interstitiis copiosissima subtilis hæreat materia. Intestinum autem aquæ particularum motum solutio salinum vel fœchæ in ipsam injectorum patefacit, quæ sine motu, ut ut oculorum sensum fugiat, absolvi non potest. Abundantiam & diversitatem pororum illud arguit experimentum, dum portio aquæ sale communi saturata, ut ne granum quidem salis capere amplius possit, aliud sal v. g. alum en injectum, de novo aggreditur, illud solvendo, sique hoc refertum est, tertium sal v. g. hoc vitriolum tenue recipit, & sic porro, ut admiratio mentem merito subeat, quomodo hæc procedant. Nullum autem dubium, interstitia inter particulas aquæ esse figuratæ diversissimæ, quæ alias particulas capere ineptæ sunt, quam quæ ipsi loco congruant, & cum salia longe diversis gaudeant signis, clarissime inde colligitur, poros cubicos particulas etiam cubicas requirere, &

si illi saturati sunt, non alias amplius capere possunt, & sic porro. Præsentiam particularum aerearum & ætherearum in ipsa aqua hærentium, monstrat partim experimentum, dum in vase ab aere per antliam evacuatio, posita aqua innumeras emittit bullulas partim etiam aquæ evaporatio id testatur, quæ fieri non posset, nisi particula quædam elastica æthereæ ipsi aquæ inessent. Præterea aqua insipida est, i. e. omni sapore destituta, quia lubricis, flexilibus constat particulis & salinis caret. Et quamvis pauca salium ramenta in magmate evaporatæ aquæ conspiciantur, illa tamen adventitia sunt, ex fundo forsitan oriunda, nec proprie naturam aquæ ingrediuntur. In inspidis autem magna inest efficacia, uti id solide ac erudite demonstrat clariss. D. Schraderus in dissertatione de inspidorum efficacia. Menstruum enim inspidum simplicissimum & purissimum est, & ad varias recipiendas particulas aptissimum, quoniam heterogenis nondum est imprægnatum, & quicquid agit, sola fluiditate id præstat. Nam fluida, mediante intestina & perpetua particularum agitatione, corporum poris impelluntur, ut sit iterata insinuatione earum ac concussione non vi, sed blande particularum solidarum nexum tandem dissolvant.

14 Ex hisce jam adductis luculenter patet, aquam optimum esse menstruum, & vehiculum ipsius herbæ veronicæ, & quo puriorem ac leviores illam esse, eo meliorem, insignique pollere efficacia, salia cujusvis generis ac figuræ in poros suos recipiendi, dura ac solida corpora emolliendi ac resolvendi, illaque ad fluiditatis statum adducendi.

15 Quod ad caloris naturam attinet, ille id motu non rectilineo, sed curvo, confuso, & velocissimo particularum minutissimarum ætherearum consistit, adeoque elasticam dilativam expansivam seu rarefacientem vim habet; æther enim in calore expansus propellit corpora vicina ex suo loco, uti id eleganter patet experimento, dum nimirum aqua inclusa æneo vase, admoto fortiori calore, intus valde incallescens, data apertura, instat fontis magna vi profluit & erumpit. Calor

Calor itaque aquæ simplicis superveniens, illi majores vires fœnerat fluidificationem, emollitionem ac dissolutionem mirum quantum augendo & adjuvando: quare notabile est, solis aquæ calidæ vaporibus ossa & cornua durissima emolliiri posse in vase destillatorio, quam operationem pharmacopola philosophicam calcinationem nominant; nec ignotum jam amplius curiosis est Papini experimentum, dum carnem ossa, & durissimas res includit vasi, ita coaptato, ne minutissima rima aquæ, quæ in decenti quantitate adjecta fuit, exitum præbeat, leni machina committitur calori, & sic brevi exacto tempore durissima ossa in liquamen gelatinosum ac lentorem fatiscunt, per solam vim elasticam calidæ aquæ, quæ potentissime minutissimos poros subire illorumque centra resolvere valet. Nam omnia corpora resolvi ac emolliiri possunt, si ipsis particula elasticæ vel beneficio aeris, ignis, vel menstruis subtilissimis impingantur.

16 Calidæ itaque aquæ usus in medicina egregius est. Exstat circa hanc rem insignis locus in *Aetio tetrahil. 1. Serm. 3. c. 165. aqua inquit, calida conducit, ubi oportet excretionem præparare, & ubi quid assenuare diffundere, liquefacere, mollire, eluere, concoquere aut discurrere volumus*. Calida quippe assumpta magna in copia cum tenuium partium sunt, qua data via ruunt, arctissimos poros vi sua elastica subeunt, & ubique sese insinuant, & quaqua versum penetrant, sicque calorem a potu calido assumpto in totum corpus diffundi sentimus: quod si enim sanguis stomacho vicinus a calore aquæ rarefit ac fluidus redditur, lege circulationis non potest non omnis sanguis ad motum aptior evadere, magisque evolvi, non secus ac videmus totum corpus calefieri, si calor externis saltim partibus v. g. pedibus admoveatur.

17 Præterea calidi potus viscidos quoque et tenaces humorem attenuant, colliquant, sicque obstructions expediunt, et circulationem humorum promoveant, quandoquidem talia effluvia actuant et partes tenuissimas sanguinis excitant, et humorum, illisque motum

imprimunt, ut ipsi spiritus sic dicti animales exsuscitati functiones suas eo melius absolvant, hinc ex potu calidæ aquæ hilares et alacres ad studia et res peragenda reddimur, torpor et somnolentia dissipatur, vigilæ magis procurantur, quæ in actuoso et concitatori spirituum animalium motu, et liberiori in partes nervosas influxu consistunt, quare infusum herba Thee somnum dissipat, vigilas procreat, non ob singulares dotes ipsius Thee, quæ nullo modo in hoc observari possunt, sed propter effectum ipsius calidæ aquæ, quamobrem quævis pene herba aquæ calidæ infusa similem effectum excitat. Motis autem in corpore nostro spiritibus, qui primi ac præcipui relictorum fluorum motores ac impulsores sunt, moventur et ipsi, debitum motum absolvent.

18 Tandem quoniam plurimorum morborum symptomata, et exacerbationes salubus morbosus excrementiis, illorumque acrimoniæ adscribendæ sunt; potus aquæ calidæ in magna copia assumptus non potest quin insigne levamen ac emolumentum afferat, utpote qui salia illa, nimia acredine infensa, promptissime diluit, temperat, corrigit, et per congrua evacuatoria, nimirum glandulas subcutaneas, ceu per cribrum, eliminat. Quantum itaque sit usus, et quanta efficacia aquæ calidæ, si herbe talismodi temperatæ medicamentosæ, uti nostra est, virtutibus impregnetur ac essentificetur, quivis, qui ingenio pollet, et rerum physicarum ac medicarum parumper gnarus est, clarissime perspicere poterit.

19 Pretium autem erit operæ, singulatim recensere eximias illas dotes ac virtutes, quibus donatum est nostrum medicamentum, quæque in ipso observationibus curatis annotatæ fuerunt. Nolumus autem auctoritate veterum operationis rationem accersere a qualitatibus illorum primis, quatuor elementis ingedificatis, quæ si curatius et libeto animum spectemus, non absolutæ entitates sunt simplicibus inexistentes, sed potius relativæ potentia, & modificationes ipsius materiæ, quibus medicamenta varios effectus in corpore humano pro diversitate

individuum producere valent, nulum quippe medicamentum agit ratione activitatis, sed receptivitatis suæ, hinc idem pro diversa constitutione humorum, & varietate individuum diversissimos solet edere effectus; sed fons operandi ac indolis nostri medicamenti satis supra detecta est, partim chymico igne, partim variorum liquorum connubio, & inde phenomenorum resultantium attempta consideratione, ubi deprehensum fuit herbam nostram calidæ aquæ subriles, volatiles, salinas, alcalinas, cum terrestribus fixioribus, temperatas tamen particulas communicare.

20 Securissimus autem modus est a posteriori sive ab ipsa experientia, optima artis magistra, & propriis observationibus desumere medicamentorum vires. Circa hunc modum autem merentur observari quædam regulæ, ne res difficultatibus immergatur. Primo optime medicamenti effectum explorare possumus, si singula seorsim, nec unum aliis mixtum, in usum trahatur, unde nescimus, cui operatio sit adscribenda. Improbanda itaque illa medicorum consuetudo est, qui remediis suis quasi ludunt, & ab uno ad aliud ruunt, mutato quasi in horam consilio, sicque sine judicio sepe, & sine arte in curatione progrediuntur, & hinc fit, ut nunquam medicamentorum vires expiscari vel firmam sibi experientiam comparare possint, sed semper dubitent, vacillent, errent: deinde idem medicamentum simili in casu, iisdemq; correspondentibus circumstantiis, non semel, sed decies, vigesies, eundem effectum præstare debet, si certi velimus esse de singulari & specifico effectu.

21 Sedula itaque ac studiosa observatione annotavimus, nostræ plantæ infusum moderatius tamen haustum, digestionem juvare, ac resolutionem ciborum promoveri, dum tenacem viscidam amurcam, quæ glandulas œsophagi, ventriculi & intestinorum obstitat, fundit atque abstergit, quo & melius tunc glandulæ plorare possint liquorem menstrualem, qui potissimæ resolutionis ciborum causa est, & quando lymphæ, cujus soboles est ipsa saliva & menstrum ventriculi,

nimis crassa & inspissata est, infusum veronicæ illam diluit, attenuat, sicque cibos fluidos reddit, illorumque resolutionem adjuvat, quod exemplo Indorum & lapponensium confirmatur, qui semper cum cibis aquam calidam bibunt. Quinimo ventriculo gratus est omnis calidus potus, ipsoque gaudet; coagmentatus namque est ex meris membranæ & tuniceis, & hinc a provida naturæ mente intra calidissima viscera positus est, ut ab omni parte blando foveatur calore, quo eo melius munus suum absolvere possit; quare nihil magis ventriculo, quam frigus, nocet, quod, ut humores facile concrecant, & in lentam abeant pituitam, efficit, hinc a frigido putu inprimis post insignem corporis incalescentiam tanta noxa, ipsaq; mors observatur a practicis.

22 Quam gratus ille potus sit ventriculo, sequens docebit historia, nimirum nuperrima æstate studiosus quidam, ingente corporis calefactione prævia, magnam cerevisiæ frigida haurit quantitatem, mox debilitabatur & sequentibus diebus dolor ventriculi, vomitu, nausea, cibi fastidium, virium prostratio, calor præternaturalis, urina rubra, ægrum affligebant. Remanebant hæc symptomata per longum temporis spatium, viresque & solidam partium substantiam notabiliter absumebant, nec deerant hecticæ signa, discrimen vitæ minantia; sanitati tamen æger restitutus est sequenti methodo: primo potum veronicæ, cum tinctura flor. bellidis aliquoties de die assu-me-bat, deinde cum cibis & jusculis propinabatur bis de die, essentia balsamica, composita ex nucista, croco, myrrha, zedoaria, arcano tartari, & spiritu vini tartarifato. Extrinsece ventriculo applicabatur linimentum ex oleo nucistæ, spiritu vini tartarifato, oleo menthæ, camphora, croco, oleo caryophyllorum & balsamo Peruviano, sicq; paucis septimanis elapsis cum morbo rediit in gratiam.

23 Porro observavi nihil magis juvasse febricitantes, tertiana vel quartana decumbentes, quam si post paroxysmum statim in magna quantitate idem hauriant infusum, componendo se ad sudorem, qui si sequitur, semper levior sequens

quens est paroxysmus. Consentit hac in re Hippocrates lib. de locis in homine c. 88. qui febricitantibus suis etiam propinavit calida, ubi inquit: cum lassitudo, febris, & plenitudo detinuerit, multa aqua lavandum, & quam maxime calefaciendum est, quo calor, aperto per sudorem corpore, exeat, & in potu adhibenda calida. Potus enim calidus in corpus ingestus ex ægro corpore detrahit, sive urinas educat, sive sudorem eliciat, undique enim apertum, et respirans corpus ac mbum faciet, quod conducit.

24 Præterea potus veronicæ singulariter phthisicis opitulatur, et vitio pulmonum laborantibus. Annumerantur a praticis ipsa veronica inter herbas vulnerarias, et consolidantes, et vix potio vulneraria vel pectoralis in practicum libris invenitur, quam non ingrediatur ipsa veronica. Notum est aquam veronicæ præstabilem opem ferre hecticis, ad præternaturalis caloris et sitis extinctionem; ejus autem infusum, quod præter particulas volatiles etiam gaudet amarum, aperientibus, et acrimoniam corrigentibus, longe observatur præstantius, præsertim, si aqua, cui veronica infundenda est, ante cocta sit cum pasulis, cornu cervi usto, rasura cornu cervi, et loco ordinarii potus hæc substituitur portio. Nec minus observavit puerum decem annorum, asthmate pulmonali per aliquot annos laborantem, cum roncho ac sibilo, qui incassum oppositis antea omnibus celebratissimis pectoralibus, incidentibus sulphuratis, tandem solo potu veronicæ, qui omni die per aliquot septimanas hauriebatur, restitutus est. Porro non ita pridem vir quadraginta annorum, crassioribus habitus, et hypochondriacæ affectioni obnoxius, mira sanguinis et humorum exagitabatur ebullitione, cum tussi pulmonali phthisin minante, appetitu prostrato, calore præternaturali, virium defectione, frustra datis medicamentis alias generosis pluribus, tandem convaluit, et vires a solo potu veronicæ recuperavit, qui mox tussim sedabat, appetitum excitabat, expectationem juvabat, et præternaturalem calorem compecebat.

25 Certissimum est veronicæ vulgo adscribi ab omnibus medicis singularem virtutem depurandi sanguinis massam, nec sine ratione; virtus enim ac depuratoria in eo consistit, vis sanguis et fluores corporis nostri scoriis salino sulphureis excrementitiis morbolis priventur, si per congrua sua evacuatoria proscriptis. Utrumque egregie præstat infusum veronicæ, quod acres morbosos sales temperando diluendo, et spiracula cutis renunquæ poros blande aperiendo, in sanguinis impuritatibus seu malo scorbuto, præsentissimam opem afferre solet. Sic veronicæ potu contra scabiem et cutis pruritum vix datur remedium præstantius, eaque mala depulsi felicissime, aliquoties Halberstadii scabiem siccam, ægros imo ipsos senes infestantem, diurnam, solo hoc potu largissime per mensis spatium hausto. Similem effectum extrinsecus etiam exercere satis locuples Simon Pauli in quadripart. Botan. qui ita scribit; ingenue fateor, cum aliquando variis medicamentis adversus crustosam scabiem puerorum usum esse incassum, me jussisse parentibus aquæ veronicæ intinctis lintamina applicare compressa, ne stillarent suris brachiisque pueruli ejusque, meque sic eum ex voto restituisse pristinae valetudini.

26 Stupendæ tandem virtutis, contra calculosam concretionem hæc herba a Clarissimis medicorum celebratur. Notabilem hac de re inferni observationem in Ephemer. Germ. D. Elshnerus A. I. Decur. 1. Observ. 107. Sutoris vidua, quæ calculum per 16. annos in renes aluit sinistro, qui cruciatibus illam affligebat, ut, viribus omnibus absumtis, nil nisi sceleton vivum repræsentaret, ob summum cruris stuporem, & renis dolorem in isto latere, per totum illud tempus nunquam dormire potuit. Tandem decoctum veronicæ in magna dosi per aliquot tempus assumsit, quo effecit, ut calculus ad urethres et tandem ad vesicam protrusus, miseram stillicidio et difficultate urinæ diu vexavit, donec ab assumpto superiori nominato decocto et ejus fomentatione, natura adhuc dormiens expergefacta maximis et iis conatibus,

quibus alias a foetu se liberare conatur, excitatis, hospitem penegrinum cuspide expulit, qui tandem vi ab ipsa ægra per collum vesicæ extractus fuit, & quidem non absque summa illius læsione & copiosa hæmorrhagia. In colica, calculo & ipsa peste Crato *rium Imper. Archiater* plurimi faciunt hanc herbam, imo vel simplex decoctum veronicæ omnibus aliis generosioribus internis medicamentis, contra calculum præfert. Sic observavi Halberstadii fortem infusionem herbæ veronicæ viro quinquagenario colica violenta laboranti, materiam instar spermatis ranarum, innumeris vesiculis constantem per alvum eduxisse.

27 Nolo jam esse nimis longus in recensendis veronicæ observatis viribus, & ut rem paucis complectar & expediam, crebro ac quotidiana usu observata fuit potio & infusio veronicæ, idem imo longe præstantius quid effecisse, quam ipse potus herbæ *Thee*, nec singulare quid ab hac expectandum videtur, quod non idem noster potus præstare potest sit. Ego sane per multos annos hanc potionem loco herbæ *Thee* omnibus fere ægris, maximo cum emolumento, suasi & nunquam noxam ab hac observavi; cum contra herba *Thee* propter nimiam adstringentem qualitatē a me non semel observata fuerit magna peperisse incommoda, præsertim in illis, qui siccitate nervorum laborant, & spasmodicis contractionibus sunt obnoxii; hinc hypochondriaci & hysterici gravia non semel ab ejus usu excerpta sunt symptomata, nimirum cardialgias, anxietates præcordiales, dolores in abdomine alvi fluxum &c. relatumque fuit mihi ex ipso Belgio, plures ex frequenti ejus usu factos fuisse paralyticos & hinc potum *Coffee* magis ibi æstimari.

28 Ex hisce jam adductis sufficientissime patebit, dari in nostris terris herbas longe salubriores, & præstantiores exoticis illis, quæ magno pretio ex extremis istis regionibus sibi afferri curant Germani, & quod veronicæ nostræ dignitas ipsa herba *Thee* longe sit superior. Hinc nostra vernacula, quæ nobis provida mater natura largissime & gratis concedit,

ad sanandum merito sufficere debet, ut non opus habeamus, ex distitis regionibus ignota quædam ad medicandum repetere.

DISSERTATIO XIII.

DE

PURGANTIBUS MINUS COGNITIS
ET SELECTIONIBUS.

S. I.

UNiversam œconomiam microcosmi vitalem ejusque conservationem motu non modo progressivo solenni per circulum, sed & variis motibus mixtionis, secretionis, excretionis, sustentari, nemo facile, cui interiora corporis nostri paulo exquisitius patent, in dubium revocabit. Quapropter omnis generis læsionem præternaturalem & morbosam affectionem corporis nostri non inconvenienter ex læsis istis motibus prudentes ducunt atque derivant. Ex horum numero eminent maxime motus evacuatorii, qui quantum naturæ commodi adferant, dici vix potest. Quandoquidem corpus nostrum in conservationem eget multis rebus, quæ intus debent sumi, nec tamen in mixtionem & intimum ejus vitale consortium abeunt, sed rursus maxima ex parte solent evacuari, quorum spectant omnis generis fere salia inter alimenta reperibilia, humidi plurimum, nec non sulphurea explicata. Quin imo pauca sunt ex medicamentis, quæ sese cum succis corporis nostri jungunt, sed potius rursus debent excerni, utut hoc ipso actu, dum intrant & exeunt, nobilissimam opem conferant. Paucis: natura plus est occupata in excernendo quam in retinendo. Si itaque evacuationes hæc summe necessaria non debite, non sufficienter succedunt, & ea, quæ debebant ejici, relinquuntur, præsentissima inde materia ad morbos nascitur. Tametsi autem natura numerosa & diversissima cum in finem construxerit evacuatoria: nullum tamen se-

lenius est; nullum magis pernecessarium, quam quod constituit alvus, si nempe ab ipsa perspiratione cutis longe saluberrima discefferimus.

2 Et quemadmodum per alia evacuationa certa & peculiaria tantum excrementa eliminantur, ita per alvum non unius ejusdemque naturæ sed diversi generis humores secluduntur; utpote non modo ex ventriculo & tenuibus intestinis crassior, inutilis & effæta alimentorum extractorū portio per hanc viam transit, sed ex toto hepate bilis, ex pancreate et intestinorum præsertim crassorum glandulis lymphæ, serum, mucus sequestrantur. Quantum vero corpori accedat inde beneficii, vel ex eo tantum potest cognosci, quod ex suppressa et pigra alvo morbi permulti oriantur, nec ipsa præsentē, tuta ac felix cum acutarum, tum chronicarum passionum succedat sanatio, sapissime enim providissima natura sibi eligit has vias, et sanat morbos. Ex hisce fluit, respiciendum a medico maxime omnium esse ad hanc alvinam evacuationem, ut ipsam, quando necesse est, juvet; minus enim medici in eo potissimum versantur, ut, quod natura sola non potest efficere, id arte procuret et exsequatur. Per multum autem interest, quibusnam subsidiis et instrumentis id perficiatur. Nos, repudiatis omnibus iis, quæ violenter et virulentia a naturam lacescunt, maximam securitatem ponimus in temperatioribus stimulantibus, naturæ amicis, et nullum damnum, nullam noxam, iis partibus, in quibus operantur, affricantibus. Quoniam autem non hæc obvia omnibus sunt, judicavimus dignum opus recensere ea, quibus egregio cum fructu uti possumus. Placuit itaque in præsentī loco selectorum purgantium materiam pertractare et optima ac selectissima parum nota in ulum medicum commendare.

3 Prius vero quam ad enumerationem rariorum et selectiorum alvum stimulantium accedamus, nobis erit commemorandum qua ratione et quo principio evacuatio per inferiorem partem celebretur, sive qua ratione ipsa purgantia effectum purgantem exerant. Quemadmodum vero fecum seclusio secundum na-

turam sit primo motu intestinorum peristaltico, secundo huic ipsi inserviunt stimulo: ita etiam purgatio, quæ sit arte, simili modo habet. Notum enim ex anatomicis est, totum intestinorum volumen gaudere tunica ex duplici fibrarum ordine longitudinalium scilicet & circularium contexta, quæ muscularis & carnea appellatur, cujus beneficio motum reciprocum dilatationis & constrictionis a ventriculo ad anum successive tendentem persequuntur. Qualis motus peristalticus sive circumpressorius etiam vermicularis appellari solet. Hoc ipso omne in intestinis contentum urgetur vel foras, vel per vasa in interiora. Motum hunc intestinalem non esse a se ipso, sed ab alia extrinseca causa, nullus est qui dubitat: hanc vero corpoream esse & tenuissimam, fluidissimam, valde activam, nullus ex sanioribus quoque negat. Quo autem vocabulo hanc ipsam insignire quis velit, & vel naturam, vel animam, vel archeum, vel animale spiritum, aut vitale principium vocare, nobis perinde est. Illud tamen suffecerit hic meminisse, nullum motum in tota rerum natura non nisi proxime per substantias extensas sese invicem tangentes fieri, quamvis deinde talium substantiarum corporeas inter se actiones, & reactiones, immateriales actus in animantibus præsertim, quandoque variis modis modificare determinare & dirigere ad certos motus incognita nobis plane ratione possint & soleant, sicuti id in *differt. de potentia diaboli in corpora* latius est ostensum. Quamvis itaque in motione intestinorum peristaltica, sicuti ad omnem in universo motum, & movente & mobili extenso opus sit, sine quibus nullus celebrari potest motus: nihilominus solo ideali & immateriali actu, cogitatione, perversa impressione, determinatio & directio hujus motus varia fieri potest. Ita habemus luculentissima exempla, ubi scilicet ex solo visu, odore, auditu, multo magis sapore purgantium vehementer quidam purgati fuerint, ubi anima immateriali isto phantasia actu id minime effecit proxime, sed tantum per hoc instrumentum sive principium corporis activum, quod com.

communi & recepto nomine spiritum vocamus.

4. Quemadmodum vero in microcosmo, si motus sunt celebrandi, non tantum sufficient movens, instrumentum & mobile, sed recte, ut hæc ipsa agant, opus est alia actione, motione externa excitatoria, quæ in ipsis nervis sive nervosis membranis sit. Hinc ubi musculos natura collocavit, ibi etiam adfites sunt nervi; in hos si sit insultus, vellicatio ab objecto corporeo externo, vel pondere, vel figura acuta, protinus excitatur, & motus in substantia augetur musculosa: eodem modo sese res habet cum motu peristaltico intestinorum, qui non nisi præcedente actione in nervosam tunicam, celebratur vel intenditur in tunica musculosa. Huic autem stimulo, quo agitur ipsa nervea tunica, serviunt non modo sanguis, alimenta, cum copia, tum qualitate salina, sed natura peculiaris eum in finem quoque elaborat liquor, & jugiter ipsum in intestinorum initium amandat, ut per hunc ad motum incitentur, estque ipsa bilis, quæ a veneranda antiquitate non inepte clyster naturalis dicta est. Copiam vero ingestorum alvum irritare vel ex eo convincimur, quod in diuturna fame & iis, qui parum bibunt aut comedunt, utut bilis sit valde acris, tardissima solet esse alvi excretio, & ordinario a copia cibi vel potus assumti sollicitetur natura ad dejectionem. Imo ipsa purgantia ante vel etiam post cibos sumpta laudabiliorem effectum edunt, ac si venterculus fuerit vacuus. Acidularum & thermarum ingens copia, non tam activo principio, sed potius mole sua sollicitat alvum. Deinde cibos, quo magis sunt, sale & aromatibus conditi, eo citius per alvum transire, toto die obvium est. Principaliter vero ipsa bilis stimulo suo acri irritando nerveas sensibiles intestinorum lamellas ad conservationem & auctorem motus peristaltici multum confert. Unde qui bilis defectu laborant, vel eam viscidam, inentem, vel nimis dilutam habent, ii ordinario alvi sunt tardioris. Ex hisce allatis non inepte colligimus, ea esse optima & naturæ convenientissima alvum stimu-

lantia, quæ ratione mixtionis & naturæ consymbolum atque affinitatem foveat cum ipsa bile, cujus generis sunt omnia amara in regno vegetabili conspicua, nisi aliud quoddam iis admixtum principium eorum efficaciam retundat.

5. Veruntamen cum de stimulo principioque purgante verba fecimus, non res ita intelligi debet, ac si proxime & immediate hoc ipsum commoveat intestina & suscite ipsas sedes. Quoad ego meminerim, nullus sanior unquam medicus in talem ivit sententiam, sed omnes fere in eo sunt concordantes, quod sicuti omnia medicamenta, ita & ipsa purgantia non proxime & formaliter motum efficiant in nervis & musculis, sed quod hoc faciant spiritus, sive anima, quæ tantummodo ab ipsis pharmacis varie disponitur, & ad motum excitatur. Nam quemadmodum fluidum illud elasticum, quod in nervis & sanguine reconditur, omnium motuum in corpore nostro, ita etiam motus peristaltici aucti in purgatione causa est. Perspicua inde est ratio, quare qui sensibilibus sunt naturæ, sanguine & spiritibus abundant, qui cholericis & sanguine, sunt, non modo expeditionem evacuationem per alvum ordinario habent, sed & a purgantibus celeritatem & faciliorem effectum sentiant. Hæc quoque est causa, quod sub æstate atmosphaera valde tenui & fluida existente, & in corporibus motu exagitatis facillime succedat purgatio. Idem fit, quando purgantia cum vehiculis calidis & spirituosius assumuntur, hinc vidimus cum vino calido, item cum spiritu vini dulcificato purgantia assumpta felicissimæ fuisse operationis. Contra per irrefragabilem experientiam compertum est, corpora, languida, segnia, torpida, ubi vires & spiritus deficiunt, fibræ sensus & motus debilioris, temperamentum pituitosum & melancholicum est, motus & laboris expers, coelum triste & nubilum, valde difficilem ipsa purgantium operationem scaturire. Quibus aperte liquet non proxima ratione purgantia hunc effectum præstare in intestinis, sed saltem media-

te. 6. Deinceps hæc nostra sententia est, pri-

principium, quo agunt purgantia, & quocunque modo alvum stimulent, esse merum salinum, quod vellicando, scindendo, pungendo, fibrillas nerveas & naturam ad motum peristalticum intensiorem incitat & provocat. Et clarissime hoc demonstrabimus iis, quæ sequuntur; omnis generis salia ex regno vegetabili & minerali desumpta facultate pollere laxante: neque hic admittimus specifica sui generis salia esse, quæ intestina commoveant, stimulent, in aliis vero partibus id non faciant: sed potius aperte profiteamur, omnia salia, quæ extricata sunt, sui juris, quæ ipsum justum efficiunt, linguamque feriunt & vellicant, esse debita in quantitate sumpta etiam alvum stimulantia. Excipimus tantum volatilia salia, urinosa, quæ quoniam nimis cito per poros avolant, hoc effectu destituuntur, & magis sudorem ac urinam pellunt. Excipimus porro, omnia caustica ex regno animali desumpta, quæ vesicatorium effectum exserunt & sale subtili caustico scindente imbuta sunt, cujus generis sunt cantharides, millepedes, scorpiones, araneæ, vermes majales, bubones, quæ fortia sunt diuretica, minime autem purgantia, nam ex toto regno animali nec unicum nobis notum est corpus, quod cum certo successu purget. Nam ut certis in corporibus, præsertim insectis inhabitent salia tenuissima caustica indolis, ea tamen propter nimiam exiguitatem & volatilitatem non apta sunt linguæ papillulas nerveas, multo minus intestinorum tunicas, commovere.

7 Equidem quod non omnia salia purgantia sint virtutis, ex eo evincere allaborant, quod piper, zingiber, seu fortissima salia stimulantia, alvum potius siccant, quam ipsam fluidam servant; veruntamen non negamus hæc dicta acerrimo sale esse fecunda. Ast quoniam copioso sale alcali tam fixo & volatili, nec non sulphureo scatent, potius in sanguinem operantur, calorem & motum ejus intestinum movendo, unde calefaciunt, exsiccant & humores a centro ad circumferentiam commovent. Diximus vero antea omnia salia alcalia volatilia & sulphurea stimulo suo plus agere in sanguinem,

quam in ipsa intestina. Unde etiam radix armoracæ, raphanus, piperites, sedum vermiculare, radix ari, quæ acerrima sunt, magis ob eandem rationem sudorem & urinam cient quam ut sedes moveant. Quapropter statuimus sal actuum, præsertim si cum aliis sulphureis particulis varie mixtum sit, esse palmarium purgantium elementum. Id quod probamus maxime exinde, quoniam, uti diximus, nullum sal volatile urinosum purgat; sed omne quod purgat, sive sit desumptum ex regno vegetabili, sive minerali, in mixtionem suam acidum principium admittit. Acida enim nature sunt fixioris, partes habent solidiores & constantiores, figura gaudent magis scindente & purgante præ alcalinis.

8 Clarior autem hæc assertio fiet per sequentia, dum varia minus cognita purgantia recensere animus est. Verum enim vero obiicitur hic vulgo, quod, quoniam affusione acidorum mineralium spirituum purgantia etiam drastica castrantur & exuuntur sua virtute, esse purgantium elementum magis alcalinæ indolis; quibus respondemus: imbecillum esse hoc argumentationis genus, si acida privant purgantia sua virtute, ergo in alcali consistit eorum energia. Nam videmus emeticam antimonii vim sufficienti quantitate spiritus nitri affusa, sive cum tripla portione nitri deflagret, exspirare, nequaquam tamen exinde elicitur antimonii vim emeticam conquiescere in alcali. Quin imo ipsa tinctura salis tartari acri omnia drastica purgantia, colocynthidem, gummi guttæ, helleborum, omni vehementia purgante exiit & privat. Ita quoque eadem encheiresi vesicatoria cantharidum qualitas debilitatur, vel plane destruitur. Potius hæc fortiora excessiva salia, quoniam totam crasim, schematicum, ac mixtionem corporum mutant, aliamque partium dispositionem & configurationem efficiunt, alium quoque introducunt effectum ac virtutem antiquam destruant.

9 Exposito sic elemento, quo & per quod agunt purgantia, sequitur jam, ut partim rariora, minutiusque cognita, partim etiam selectiora ex minerali & vegeta-

tabili regno sigillatim, eo tamen, quo fieri poterit, compendio, recenscamus. Prædeat itaque in scenam regium illud metallum aurum, quod per se fixissimum & omnium in hoc universo gravissimum, quod nisi fuerit solutum, omni penitus effectu in corpore caret. Simulac vero degenerat in salinam & vitriolicam naturam, commixtione variorum salium, sive liquidorum sive siccorum; acquirit virtutem, non modo alvum sed & alia emunctoria sui officii admonentem. Ita verbi gratia solutio auri in aqua regis facta, inspissata & cum spiritu vini rectificato diluta, & instillata ad aliquot guttas aquæ fontanæ placide & egregie aliquot sedes movet. Auri fulminantis virtus expurgans nemini non jam cognita est; accipit autem hanc ipsam tantum a particulis nitrosi intimius actu solutionis & præcipitationis auri minutis commixtis, dum nempe ex commixtione aquæ regis & liquoris alcalini resultat nitrum, quod poris auri ceu corporis fixi inhærens hunc stimulandi producit effectum. Ab hoc quoque dependet auri fulminantis vis, de eoque observavimus, si fortius fulminat, vehementius etiam movere alvum; contra vero debilius etiam hoc agere, si parum vel plane non fulminat. Experientia porro confirmat omnes solutiones & liquores auri, qui sub splendidis titulis medicinæ universalis vel potabilis auri venduntur, sæpenumero in majori dosi eiere alvum, non sine fructu: ita exempli gratia, quando in solutione salis communis, nitri, tartari vitriolati coquantur folia auri, postea massa exsiccat, & hæc massa exsiccata extrahitur spiritu vini, exsurgit elegans tinctura aurei coloris, quæ chalybem quoque egregie tingit aureo colore, & in nonnullis subjectis efficaciter sordes educit alvinas. Referri etiam huc debet famigerati huius loci remedium, quod essentiam dulcem vocant, operatio, quæ in dispositis sæpius fortiter purgat. Verum quoniam in recentis ex auro paratis purgantibus exiguum sæpe est salis, minus etiam purgare eadem solent, ast si major accedat salium copia fortior quoque succrescit in purgando effectus. Ita verbi gratia granum unum auri

fulminantis bene tritaturum cum arcanti duplicati scrupulo & croceo colore, & metallico austero sapore hoc ipsum imbuunt. Talis pulvis in Serenissima ultra viginti sedes nuper provocavit.

10 Observamus quoque ipsum fulminans aurum quando non sufficienter edulcoratum fuerit, plus ducere alvum, quam si ab omni salino contagio fuerit magna de industria elotum. Denique circa hæc ex auro parata remedia non ignorari oportet, longe majori utilitate & consilio ipsa præscribi in corporibus torpidis, cachecticis, infantilibus etiam, ubi intestina mucosa & verminosa saburra sunt obfessa, neque tam felicem eorum successum esse in sensibilibus & biliosis scorbuticis subjectis. Deinde animadversionem desiderat hoc, quod tutiora perpetuo in forma liquida sint ex auro parata, quam sicca; metallum enim hoc omnium gravissimum plicis & tunicis intestinorum tam firmiter insidet, ut non tam facile elui possit, unde concursu acidii solutum & vitriolicum factum vim inferre loco, cui inhæret, quam facile potest.

11 Descendimus jam ad argentum, & an ex hoc quoque prodeant remedia alvum solventia, scrutabimur. Qua de re non amplius dubitandum est, dum a peritissimis chymicis lunæ chrysallos cathartica & hydragoga celebrantur, & ab illustri Boyleo pilulæ ex ipsis paratæ ad educendas hydropicorum aquas ceu specificæ commenduntur: nec sine ratione, nam strenue a colluvie serosa deplent intestinorum canalem, idque unice faciunt, quia rodendo & vellicando intestinorum tunicas & glandulas majorem motum peristalticum & majorem affluxum feri procurant, nemini enim in medicina versato ignotum est, dictis crystallis felicissimo cum successu inuri fonticulos. Et porro omnes solutiones argenti alvum ducente virtute per experientiam claræ sunt. Ita argentum purum, solutum in aqua forti, postea instillatum spiritui vini rectificatissimo largitur liquorem, qui in sufficienti quantitate ad guttas decem & ultra liberaliter & sine torminibus sedes facit. Succedit autem experimentum magis ex voto, quando secundum processum

Monteschnideri argentum cum regulo antimonii misceretur & pulvere fulminanti tractatum vertitur in cineres, qui expositi aeri, sal vitriolicum elegantissimum, splendidis miculis conspicuum praebent, quod in aqua solutum, nobile medicamentum ad detergendas in primis viis sordes constituit. Magisterium etiam lunae praecipitatione cum sale communi confectum, debita dosi, pituitam per alvum educit, & hydropicis & melancholicis confert. Ceterum notum est, quod in chronicis affectibus capitis, praesertim epilepsia, vertigine, in putredine quoque verminosa infantum, veteres remedia ex luna laudibus magnis extulerint. At vero quicquid boni praestant laudatis in affectibus, id saltem fit, cum successive detergant, resolvant, & viscositates e primis viis deducant. Valet circa usum cautela B. Hoffmanni in *clav. p. 280.* quae est, ut non nimis crebro exhibeantur, quia alias noxam inferre possunt. Addimus quod magis pituitosis, segnis & torpidis naturis conveniant, quam activioribus.

12 Progredimur jam ad cuprum, & quoniam ex ea repeti possint alvum irritantia circumspiciemus. Ejus vis drastica ventriculum subvertens & nauseosa, vomitoria, nemini non ignota est, adeo ut universaliter pronuntiandum sit: omnia ex cupro parata, praesertim in pleniori dosi, esse emetica, cujus rei ratio in eo consistit, quonia sulphur mercuriale valde activum penetrans cum acidi mixtura celerrime agit, mox in ventriculi fibrillas corrosivitatem exserit. Enim vero, quando cupri cum spiritu urinoso, qui nullum aliud metallum praeterquam hoc ipsum aggreditur & solvit, dissolutio instituitur, tincturam pulcherrime caeruleam concedit, quam debita dosi, refracta nempe, & convenienti vehiculo propinatam intestina a fordibus per aliquot sedes liberando, in epilepsia infantili ex primis viis, febribus intermitten- tibus, & ex vermibus prodeuntibus symptomatibus non contemnendam opem tulisse ferunt. Operose vero talis caerulea tinctura ex luna cupro infecta, operosius ex vitriolo, & operosissime ex limatura martis petitur. Nam observationem meretur, quod famigerata ista caerulea tinctura,

quae ex Silesia etiam ad nostras regiones transferri solet, & pro tinctura martis venditur, & ex martis etiam limatura, salibusque praesertim sale ammoniaco conficitur, suum colorem unice debeat veneri, quod minus curiosis paradoxum videtur. Verum qui considerat metallorum mutuum consymbolum & affinitatem, & quod omne fere argentum quaedamamenta auri, omne fere plumbum particulas argenti, & omne ferrum aliquid veneris in sinu suo complectatur, ille facile capiet rationem, quare ex contextu & involucrio martiali cuprum latitans non nisi salibus penetrantissimis eliciatur. Constat autem frequenti experimento, de hac dicta tinctura caerulea, quod pleniori manu exhibitae, & vomitum & alvum quoque ciere soleat. Circa venereorum autem usum monemus, ut ob metum corrosivitatis valde moderatus ac parcus sit, praesertim si cum acidis menstruis ex ipso remedia fuerint parata.

13 Num ex marte magis infonte metallo peti possint alvum ducentia, res exquisitiorem indaginem meretur: & quemadmodum nullum metallum, nisi solutum & vitriolicum factum operatur in corpore: ita etiam mars, nisi solvatur, omni efficacia exiit. Quapropter si quis limaturam martis in substantia praescribere velit, opus est ut circumspiciat, an acidi in sinu ventriculi oberrantis praesentia sit, tunc operatio succedere solet non infructuosa. Nam acidum absorptum degenerat in vitriolum, quod saepius alvum liberaliter ad quinque vel sex sedes cum appetitus virium caloris interni suscitatione non sine fructu in quibusdam subjectis movet, imo ipsum vitriolum martis ad drachmam unam vel duas, modo in sufficienti quantitate aquae diluatur, egregie per inferiora operatur. Videmus id clarissime in acidulis, quarum virtus dejectoria notissima est, quae plerumque vitriolo martiali debet. Quia imo omnes tincturae martiales quae cum blandis vegetabilium succis & menstruis sunt confectae, verbi gratia cum succo pomorum borstorianorum, cydoniorum, ramarindorum, succo pomorum chinensium, largius ad cochlearia duo datae alvum egregie expediunt. Subjiciendum vero hoc

hoc loco est, quod martialia non semper in alvo ducenda correfpondeant voto, sed quandoq; stringendo contrarium exserant effectum, præsertim ubi humores incrassati sunt, & spasmodicis constrictionibus inferiores partes adfuerunt.

14 Ex Iove suppeditari, alvum stimulantia perinde in scholis medicis incognitum nihilominus certissimum est: nam sal stanni virtute laxante & anthelmintica eminet & experimentum cum vulgari stanni solutione fieri potest, quæ ad drachmam unam cum vulgari stanni solutione fieri potest, quæ ad drachmam unam cum vehiculo aquoso data vehementer alvum exercet. De Saturni sale dubia quoddam restat, an hoc ipsum etiam sit laxantis naturæ, potius communi suffragio medicorum molestam alvi constrictionem facit & ad tormina disponit. Alii virtutem emeticam ipsi tribuunt, quod solutio lithargyrii cum aceto facta & ad cochlear unum sumpta vomitum & alvum cum violentia moveat. Verum cum, loco lithargyrii minium si recipiatur, effectus idem non sequatur, ideo drasticam illam vim a cupro, quod lithargyrio admiscetur, dum argentum separatur, rectius deducunt. Merito igitur saturnina seu stiptica & austera ex classe laxantium proscribimus. Devenimus jam ad mercurialia, quorum summe vehemens vis caustica in proritanda non modo alvo sed & vomitu, salivæ fluxu ex læsione, inflammatione omnibus apertissima est, & effectum inde producunt. Notissimum porro, quod sicuti cætera metalla, ita hydragyrum etiam purum nisi fuerit solutum, in & extra corpus in magna quantitate sumtum omnis violentiæ expers sit: simulac vero contactu acidi solvitur & in sal degenerat, summe venenosum evadit.

15 Ordine jam perducimur ad mineralium familiam ex quibus principatum ducit ipsum stibium. Ex hoc purgans tutum diu curiosi rerum chymicarum ac medicarum scrutatores desiderarunt, sed adhuc expectationi votum non respondit. Potius antimonium ex emeticis omnium optima in exili dosi generosissimæ operationis subministrat. Ubi quidem non negandum est, post vomitus alvum etiam simul fluere, tale vero, quod tantum purget, nondum

hactenus inventum est. Illud autem non prætermittere hoc loco volumus, quod vehemens illa vis, quæ in emeticis antimonialibus conspicua est, identidem a connubio acidi cum mercuriali stibii parte fit petenda; nam crudum antimonium sine noxa, imo cum fructu insigni certe quantitate a quibusdam solet offerri. Simulac vero sulphur a substantia mercuriali separatur, & tenuius acidum, inprimis tartareum, ingressum in hanc ipsam invenit, summe violenta inde exurgit operatio: Et hæc est causa, cur vitrum antimonii vino infusum ipsum reddat emeticum, & tartarus coctus cum hoc ipso sal emeticum paratissimæ operationis constituat. Mercurius vitæ quoque, si non sufficienti lotionis a spiculis acidis privatur, valde violentus est; quæ omnia docent, acidum esse in causa, quod metallicam & mercurialem substantiam ita armet in venenum.

16 Verum longe magis optatum ipsa salia ex minerali regno edunt effectum. Nam si sal primum est stimulans & precipuum fundamentum purgatricis efficacis, facile constat, in salibus etiam eminentiori gradu hanc ipsam custodiri. Quod etiam res ipsa confirmat. Salia enim omnia, quæ natura profert neutra, quæ artis etiam sunt producta, dummodo in convenienti adhibeantur quantitate, semper strenue alvum movent. Et primo examen subeat sal commune, cujus virtus alvum dejectoria non omnibus eque nota est. Ast si una uncia in dimidia mensura aque soluta hauriatur, sine molestia ultra sex sedes provocabit, & eam ob causam ipsi fontes, qui ante aliquot annos celebres erant Hornhusani, circumspicte poti, quibusdam insigni levamen afferebant, satis fortiter & celeriter purgabant: non vero aliud elementum, quam verum sal commune magna in copia, in parciore autem sal quoddam nitrosus calcareum complectebantur. Et duobus ab hinc annis Stasfurti scaturientes fontes valde insigni purgandi virtute pollebant propter sal commune, quod in copia continebant. Imo quotidiano docemur experimento, quod ab usu halesis mox citatiorem alvum experiamur, quæ de causa a nonnullis medicis præsertim Vienneisibus loco medicinæ commendatur.

Esse-

Effectus vero purgans & stimulan-
salis notissimus est inter clysteres, nam
certe una drachma salis communis in cly-
steribus plus præstat quam uncia una alio-
rum purgantium, & si quando reliqui
omnes clysteres subsistunt, & carent ef-
fectu, clyster salinus tantum ex sale &
aqua paratus certissime eam referabit, &
reliquos ad exitum promovebit.

17 De salis nitri laxante virtute nemo
est ex medicis, qui ulterius dubitet,
unde etiam ubi metus est alvi fluxus, ab
ejus usu cavere solent. Hartmannus in
praxi miscet nitri unciam cum mensura
una aquæ pro potu fabricitantium. Scroe-
derus in hunc locum scribit, quod non
transcendat scrupulos quatuor & tamen
sepius alvi fluxus concitet. Nos in omnis
generis febribus non melius novimus re-
medium ipso nitro tam propter virtutem
refrigerantem, quam ob id, quod alvum
ad fluiditatem disponat, quod beneficium
tanti est, ut non satis ad sanandas febres
possit æstimari. Quoniam vero de vitrio-
lo jam superius mentionem injecimus, de
nitroso, calcareo, neutro, amaricante
sale, quale in copia nonnulli fontes custo-
diunt, etiam aliquid dicendum est. Af-
ferimus vero plurimas acidulas Germaniæ
scatere tali sale nitroso neutro, arcano du-
plicato valde proximo, & ob id suam a-
peritivam purgantem virtutem accipere;
sicuti in *Dissertatione de methodo examinan-
di aquas salubres* latius demonstratum est.
Abundantissime hoc sal etiam in fontibus
Egranis existit, ex quibus quoque magna
in copia arte paratur, Schvvalbacensibus,
Wildungensibus, Tonsteinensibus, &
omnis effectus spiritui æthereo & huic sa-
li est adscribendus. Quod exinde disci-
mus, quando videlicet sal ex Egranis a-
quis elegantissima ante productum, sumi-
mus ad unciam unam & in aqua sufficienti
solvimus, emergit liquor, qui totus hau-
stus quinque vel sex sedes sine omni mole-
stia movet, appetitum excitat, & ma-
gnos effectus in chronicis morbis edit.
Sepius in me ipso & in aliis cum arcano
duplicato feci experimentum, & ad un-
ciam unam in mensura dimidia aquæ solu-
tum hypochondriacis, intermittentibus
lentisque febribus laborantibus egregio

cum commodo propinavi. Sustulit sa-
unica dosi febres, & sedes tres vel qua-
tuor movit.

18 Hujus commatis quoque solet esse
sal illud ex alumine paratum febrifugum
purgans, de quo mentio reperitur in B.
Hoffmanni *clavæ pharmaceuticæ* pag. 348.
Ego, inquit, ex alumine cum alcali quo-
dam combinato egregium novè conficere sal
crystallisatum absterisivum purgans, tuis-
simum in febribus & aliis affectibus, ubi
curatio alias per colligativa purgantia
non facile expedienda est, usurpandum.
Dosis est a scrupulo uno ad drachmas duas
vel ultra in brodio calido, habet vim sa-
ponariam, absterisivam ac diureticam.
Ipse hoc sal loco arcani duplicati fre-
quentissimo habeo in usu, quod in omni-
bus huic est simile, sed extendi ejus do-
sin in fortioribus ad unciam semis, imo
ad unciam unam, ubi alvum in iis sub-
jectis egregie aperit, quæ alias frustra
purgantibus exercentur. Observavi de
laudato sale aliquoties hoc peculiare,
quod affricu in tenebris lucem sparserit.

19 Notabile porro est, quod alumen
styptica virtute alias clarum certa quan-
titate mixtum cum sale communi & aqua
coctum & ad crystallationem repositum
degeneret in sal amaricans austeritatis
expers, quod ad drachmas quinque vel
sex datum cum sufficienti quantitate po-
tus egregie sedes movet. Brevissimis;
omnia salia neutra, tartarus tartarizatus,
tartarus vitriolatus, tartarus nitratus,
terra foliata tartari, solutio oculorum can-
cri, sufficienti in dosi, & cum largo ve-
hiculo sumta, egregie primarum viarum
fordes aliquot sedibus sine ullo incommo-
do languore vel violentia expurgant. Et
unice id in exhibitione horum remedio-
rum desidero, quod in certis casibus non
dentur in ingenti dosi, nec eorum usus
continuetur. Quod autem in salibus po-
tens inst vis expurgandi humores per al-
vum, vel hoc ipsum evidenti testimonio
esse posset, quod ad acuenda purgantia,
eorumque efficaciam intendendam salia
addita egregie inserviant. Ita ex saga-
cioribus medicis salia dicta neutra paucis
saltim granis verbi gratia diagrydii, ja-
lapii, admiscere consuecunt, & obser-
va-

verunt, quod unum granum diagrydii cum scrupulo semis tartari vitriolati mixtum plus operetur, quam si ad grana sex diagrydium fuerit sumtum, quod etiam valet in cæteris.

20. Perlustravimus hætenus salium mediorum classem quo modo & qua dosi alvum laxandi vim habeant. Aquas quoque minerales laxantes ob idem principium salinum efficaces observavimus. Dicendum jam etiam est de nonnullis vinis, quæ in convenienti quantitate sumta eximie alvum aperiendo multas sordes educunt. Referrî huc maxime debent vina Mosellana, quæ non modo propter temperiem, qua gaudent, & diureticam virtutem æstumatissima sunt, sed quod peculiariter alvum altero die satis strenue moveant, qua de causa etiam omnium saluberrima solent judicari. Causas hujus peculiaris effectus si exquirimus, non alias invenire in expedito est, quam quod copioso sale, non tam tartareo, quam potius nitroso calcareo scateant, cui ipsorum virtus est tribuenda. Relatum namque nobis est, quod ubi vites crescunt solum valde fecundum sit sale nitroso tartareo amaricante, a quo etiam plurimi fontes & aquæ, testibus Tonsteinensibus, saporem salubremque virtutem muntuantur. Hoc sal causa quoque, est quod hæc vina amariusculum saporem præbeant, virtute diuretica & aperitiva prædita sint, nec facile inebrient, inque subjectis & morbis calidis, æstate quoque melius aliis ferri possint.

21. Exposita sic virtute salium mediorum deterforia, sequitur ut circumspiciamus, num acidis, sive in forma sicca, sive fluida consistant, etiam eadem virtus possit attribui. Occasionem dubitandi subministrat, quod acida adstrictiva sint indolis, stimulum bilis enervent, poros constringant, humores incrassent; at vero non perpetuo id esse verum sequentia indicabunt. Spiritum salis rite præparatum diureticum esse in eo hætenus, ut memini, convenerunt omnes, sed laxante virtute instructum, paucos memini, qui affirmarunt, verum hoc experientia discimus. Degit Cizæ non imperitus chymicus, qui sequentem in modum hoc

spiritu utitur. Instillat nempe ipsum ad guttas decem in mensuram dimidiam aquæ fontanæ. Hanc mixturam mane jejunò ventriculo simul & semel hauriendum imperat, in calore præternaturali, febrili, bilis commotione ab iracundia, a copia vini, ita egregie præcipitat æstum, sitim exstinguit, aliquot sedes alvinas movet, urinam pellit & appetitum excitat. A spiritu nitri instillato eximia quantitate julapiis pro extinguendo calore febrili, quam methodum usu quondam habuit Mindensis practicus, alvum inde fluidam redditam non sine notabili emolumento vidi; aliquando tamen a paulo liberaliori instillatione hujus spiritus etiam sanguis prodit, verum sine damno. Clyssus antimonii sulphuratus quod similem in finem potui intermisceri soliat, practicus notissimum. Hic autem nonnisi spiritus nitri & sulphuris, penetrantissime acidus est. Meretur huc adduci, quod de hoc scribit Wedelius in libro de medicamentorum facultatibus pag. 152. Acidula, inquit, artificiales, sive clyssus antimonii sulphuratus alvum ducit & simul uti & acidula naturales urinam pellit. Hinc in praxi observamus, tota die potui febricitantium inditum alvum apertam tenere, ut hoc loco & largior paulo assumtus iisdem non noceat. De spiritu vero & oleo vitrioli major esse posset dubitatio: verum, si in notabili quantitate offertur & magna copia aquæ superingeritur, certissime & alvum laxabit. Quinimo ipsum elixir proprietatis secundum Paracelsi methodum vulgariter paratum cum spiritu & oleo vitrioli, teste experientia, plus laxat ducitque alvum, quam si sine acido vel liquore alcalino fuerit confectum. Et quod attinet ad oleum vitrioli, & hoc ipsum quod vehementer satis exerceat alvum, confirmat usus elixirii sic dicti polychrestii purgantis, quod in pharmacopolio Glauchenfi prostat. Paratum hoc est ex oleo vitrioli, spiritu vini & purgantibus, acidissimum est corrosivum, valde amarum. Hoc in febribus ardentibus ad guttas viginti aliquoties de die cum regimine propinare solent, ut magnam quantitatem cerevisiæ tenuis superbibant, non sine successu, uti aliquoties, ubi

ubi desperata cuncta videbantur, ob-
servatum fuit. Credibile est, ab acido
vitrioli tunicas ventriculi rodente & vel-
licante plus dependere hunc effectum,
quam ab admixtis purgantibus, quo-
rum energia, uti notum est, ab acido
tam forti valde cicuratur.

22 Dum hæc scribimus, in memoriam
incidit, non ita pridem a duobus medi-
cis collegiis, quod hodierno tempore
incredibile visum, renunciatum fuisse ad
acta famam & vitam concernentia, spiri-
tum vitrioli singulis diebus ad guttas de-
cem per mensis spatium sumtum mortem
ex absoluta necessitate intulisse, cum ta-
men ab hujus usu ægra bene valuit, men-
ses habuit, donec post octo septimanas
inflammatione anginosa fuerit extincta.
Cujus mortis causam, per assumtum spi-
ritum vitrioli, qui inter acida corrosiva
imbecillimus, per tantum temporis spa-
tium inaudito exemplo sine corrosione exi-
stentem, quo ratiocinio solito, & conne-
xione cum physicomericis principiis,
quaque certa & vera experientia sta-
bilitate & corroborare possint, adhuc desi-
deratur. Spiritui vitrioli occultam quan-
dam virulentiam adscripserunt quidam ex
veteribus, sed meliora experimenta chy-
mica & practica edocti plane contrarium
adserunt, & crudum spiritum vitrioli
phlegmate suo sulphureo, quod Helmon-
tius realgaris nomine insignavit, saluber-
rimum judicant, experientia commu-
nissima tot hominum talem spiritum cum
fructu quotidie fere usurpantium id sua-
dente. Turpe est sane in rebus, ubi cer-
titude haberi potest, opinionibus & con-
jecturis solis plus fidere, quam inquisitione
accuratiori rem tractare.

23 Verum ut in viam redeamus, uti-
que acida egregio pollent laxandi effectum.
Videmus id manifesto in cremore tar-
tari, imo in tartaro crudo, in sale ace-
tosellæ essentiali, sale succini bene tem-
perato acido, tamarindis acidis; hæc in-
doli debita alvum non modo lubricam &
laxam, sed quandoque fluidissimam red-
dunt. Nam si sola, uti nostra est sen-
tentia, irritatio, vellicatio, arrosio, non
tam in una parte intestinorum, sed in plu-
ribus simul sufficit, ut motum peristalti-

Hoffm. Opus. varii argumenti.

cum intestina intendant, & alvi fluxum
secundent, acida id optime perficere pos-
sunt. Monendum tamen circa eorum
usum judicavimus, ut ubi pectus laborat
vitio, ubi bilis deficit, dispositio ad spas-
mos ad melancholica, hysterica & hypo-
chondriaca pathemata est, ubi excretio-
nis sanguineæ consuetæ suppressio est, ut
nos, quoad fieri poterit, ab eorum usu
temperemus. In omni autem biliosa,
præcalida, sanguinis & humorum com-
motione, alvique inde pendente siccita-
te, horum usum magni facimus.

24 Ulterius devenimus ad hanc quæ-
stionem, num in salibus fixis alcalinis
virtus alvum aperiens quoque latet?
minus quidem hoc notum est, nec in
ullam hac de re in medicorum libris in-
venimus mentionem. At vero si experien-
tiam ante oculos toto die versantem con-
sulimus, debemus utique id ipsum plenif-
sime adfirmare. Nam si spectamus ther-
mas plurimas Germaniæ, præsertim Caro-
linas celebratissimas, hæc copiosissimum fi-
xum alcalinum salem in sinu suo recon-
dunt, quod etiam arte ex iis extrahi potest;
videatur Dissertatio nostra de *methodo exa-
minandi aquas salubres*. Iam vero quem
latere, nisi imperitum, potest, has ther-
mas, modo sufficientes potentur, sine ullo
incommodo, dolore aut molestia alvum
decem vicibus & ultra paucio tempore
sollicitare. Ut autem certior res fieret,
sumsi hoc sal extractum ex thermis istis,
secundum omnia sali tartari simillimum,
& ejus unciam solvi in mensuris duabus
aquæ, idq; in aqua calida solutum bibi: si-
milis, purgans, diaphoreticus & diure-
ticus respondit effectus. Neq; dubitari po-
terit, thermas nos posse artificio imitari,
modo sal alcali ex calcaria terra & spiritu
acido minerali paratum sumamus, idque
solvamus in aqua calida; sed hanc rem
alibi fusius deduxi.

25 Consideravimus hætenus ea, quæ
partim subterranea loca, partim chy-
mica ars ad alvum expeditam fluidam-
que reddendam nobis largiuntur. Ordo
jam postulat, ut etiam, quæ ex vegetabi-
libus possint depromi in usum medicum,
circumspiciamus. Dicimus vero primum,
plerosque fere succos plantarum, quæ
I odore

Odore carent, sapore autem amaro et nitroso vel acido pollent, deterfiva et laxante virtute gaudere. Ex his commendari merentur succus asparagi, betule, brassicæ, cardui benedicti, radicis cichorei, centaurii minoris, anagallidis, fumarie, scabiosæ, epithymi, portulacæ, graminis, hederæ terrestris, lactucæ, mercurialis, atripicis, scordii, senecionis, et dulcium fructuum. Tales succi prius calefacti et in debita quantitate poti, vel soli, vel cum sero lactis, aut aqua calida, egregiam virtutem aperitivam alvum laxantem exserunt; inest enim dictis hisce herbis sal elegantissimum subtile tartareum et nitrosium, quod essenziale vocant, et arte quodque ex ipsis potest extrahi. Placet huc adducere eximium locum ex Pechlini observationibus scilicet obs. 9. pag. 337. Ubi ait; cichorei succus plurimo nitro abundat, quippe quod chymici dixerunt inde extractum vulgari nitri instar & figuratum & inflammabile vidi: item in Portulacæ, succulentissima planta, obvia quodque est nitri copia, quando illud crystallisatum in toridem angulos faciesque exereviffe observavi.

26 Præterea ex vegetabilium classe plures herbarum et arborum flores subtili ac tenero sale acris, viscosis particulis immerso, fecundi sunt, et ob id blande alvum molliunt, eamque ducunt. Ejusmodi generis sunt flores persicorum, acaciæ, violarum, bellidis, borraginis, calcitrippæ, cheiri, item rosarum recentium, hepaticæ nobilis, fumarie, rha-pontici veri, ebuli, qui vel cum infuso in vino, vel expressi in succum, tempore præsertim vernali, egregie alvum commovent. Intenditur vero eorum vis, si aliquid de tartaro, agarico, aromatibus adjiciatur. Ex seminibus vegetabilium semen violariæ in emulsionem redactum gratissimam elegantem virtute non saltem diuretica sed et purgante pollet, ut drachma una quatuor sedes quandoque ciere soleat. Valde accommodatum est infantibus, et iis qui nausea medicamentorum afficiuntur. Virtus hæc præstantissima adeoque commendatissima hujus seminis parum nota est; meminit ejus Seroderus in pharmacopœia, qui lib. IV. p. 147. hæc habet:

seminis violarum usus rarus est, isque in obstructione renum, ubi emulsionibus potissimum infervis, de quibus nota, quod plerumque vomitum ac secessum moveat. Verum monendum, quod virtus emetica accipienda sit de recentissimo semine. Nam generalis est regula, quod omnia purgantia ex vegetabilibus, si fuerint recentissima, ob sal acre volatile cum alvo simul provocent ventriculum ad vomendum.

27 Progressum jam facimus ad ea vegetabilia, quæ resina quadam subtili acris pollent, ex quibus aliqua delibabimus, quæ sunt tuta, utut non valde usitata. Maxime omnium vero non ignorari oportet, omnia resinoso-gummata, quæ multum olei & spiritus acidi per distillationem fundunt, & acridinem in lingua relinquunt, laxante quadam virtute gaudere. Ita, verbi gratia, gummi galbanum, sagapenum, ammoniacum, bdellium, opopanax, myrrha qualitate stimulante imbuta sunt. Gaudent enim subtili acris sale, quod enascitur ex commixtione olei & acidi, quibus constat. Quapropter non sine ratione veteres & recentiores hæc gummata in pilulas receperunt, hypochondriacis convenientes, quo nomine Quercetana, Conerdingiana claræ sunt. Abstinentium tamen ab iis esse censeo, quando humores biliosi, fervidi, prædominã habent, & phlogoses atque exestuationes causantur. Ob eandem causam nempe, sal tenerum acre immersum particulis sulphureis, etiam terebinthina, Peruvianum balsamum, liquida ambra, resina ladani, stimulant sua virtute ad alvum aperiendam faciunt. Coni abietis in principio veris collecti, & loco theæ cum aqua calida infusi, & saccharo canto melioris gratiæ ergo edulcorati, scorbuto frigido affectis eximie succurrunt. Nam non modo urinam cient & alvum aperiunt, sed & humorum & sanguinis massam commovent, et excretionem totius corporis optimum in modum secundant.

28 Insuper egregium stimulant latitat in ligno guajaco; hoc non modo copiosa resina, sed et acerrimo sale imbutum esse variis experimentis evinci poterit. Præter alia vero ipsius decoctio facta in aqua communi, sapore teste, id comprobatur. Hæc

DISSERTATIO XIV.

D E

CAUTO ET PRÆSTANTISSIMO
VOMITORIORUM USU.

S. I.

Quicumque in salutaris & poene divinae artis nostrae exercitio dextre versari, & officio medici exacte satisfacere nititur: illi profecto nihil prius esse debet, nihil posterius, quam ut proprias & genuinas remediorum, quibus utitur, vires, indolem & operationes, pro diversa tot ægrotantium natura ac corporum constitutione, nec non morborum indole eorumque causis, probe intelligat intime pernoscant. Nihil enim ad rectam, securam & ratione subnixam medendi methodum magis necessarium est, quam exquisitum ac certum, pro morbi & ægrotantis conditione, debito tempore, convenienti regimine, iusto ordine & congrua mensura, appropriata auxilia præscribendi ac offerendi iudicium. Quomodo autem cum recta ratione & solido fundamento id præstare velit & possit medicus, equidem non video, nisi prius ipsorum remediorum agendi principia & elementa, variamque partium, quibus componuntur, mitionem atque texturam, non solum a priori, tum sensuum, tum artis chymicæ ministerio, explorarit, sed etiam a posteriori, per varias observationes & experimenta practica, eorum effectus atque operationes plenius cognitatas habuerit atque perspectas. Et quum pauci ex iis, qui medicinam faciunt & eruditorum nomen frivole affectant, medicamentorum facultates & pro tanta ægrotorum & causarum morborum varietate, mirum dissidentes virtutes penitus cognoscant & perfectius intelligant: minime certe mirandum est, tantos non solum lapsus, tamque graves errores, in explicando contrario sapinus & quandoque plane noxio medicaminis cuiusdam effectui committi, sed in tam diversum

si inspissatur, largitur magna odoris balsamici, saporis acris, quod naribus exceptum potenter sternutamentum movet. De quo jam olim egi in dissertatione de *sternutatoriorum usu & abusu*. Hæc ipsa substantia, acris, balsamica, vel per se in pilulis, vel melius in pulvere ad scrupulum semis sumpta, præsertim si aliquot grana salis neutri admisceantur, insigni cum euphoria alvum stimulando quatuor, imo sex sedes movere solet. Eadem virtute, quamvis remissione, præditum quoque est gummi guajaci, quod eum in finem inter balsamicas pilulas optime recipitur. Ulterius notum est gummi benzoës purissimum, sapore acri, & sternutamento teste, subtili acri sale abundare, & eam operationem quoque opportune ingreditur pilulas cephalicas catharrales & balsamicas, cum autem in floribus sal illud acido acre magis sit congregatum, hinc etiam observatur, quod ii ipsi ad alvum stimulantam meliores & aptiores sint. Duo hæc nempe benzoës flores, & extractum decocti guajaci, ratione virtutis stimulantis nares & alvum, hæctenus, quantum scimus, minus nota fuerunt, a me tamen sæpius commendata.

29. Restat adhuc aliud quoddam tutissimum stimulans parumper etiam cognitum, quod tamen meretur commendationem, & est essentia centaurei minoris cum spiritu vini rectificatissimo, & melius cum spiritu cochleariæ facta. Hæc ad guttas sexaginta vel ultra, propinata ex observatione & usu multiplici cum summo emolumento alvum aliquoties aperit. Qua virtute etiam resplendescit extractum, quamvis paulo languidius. Superest adhuc ut ex notis & vulgaribus istis purgantibus tutiora & selectiora commendemus. Inter hæc autem primas partes tenet rhabarbarum & folia sennæ, utraque in infuso. Porro tamarindi in decocto, & denique extractum hellebori nigri in pilulis: mechoacanna vero in pulvere vel essentia. Reliqua omni caustica potentia in majori dosi plane dissuademus; in remissione autem, e.g. ad duo vel tria grana pro una dosi si fuerint remixta cum salibus & carminativis, qua dosi & methodo ea sæpius utilissima sumus experti.

etiam abire animos, in quorundam remedium æque commendatione & usu, ac infamatione & vitatione: ita ut nonnunquam idem medicamentum a quibusdam insigniter celebretur & ut summe proficuum collaudetur, aliis vicissim hoc ipsum magnopere dissuadentibus & ut nocivum reformatantibus.

2 Iniquissimam vero hanc ex medentum inscitia sortem ea præsertim experiuntur remedia, quæ præ reliquis vegetiori & validiori agendi potentia sunt instructa: utpote quæ, quo majori & insigniori virtute, si caute atque prudenter exhibentur, pollent; eo gravius utique damnum, perperam oblata, inducunt. Et sicuti hoc de omnibus sic dictis heroicis medicamentis quotidianæ ferme observationis est; ita certe vix ullum ex eorum censu est, quod tantopere suspensos tenuit & in tot sententiarum divortia pertraxit medicos, quam vomitoria. Viderant nimirum nonnulli, emetica veneni indolem æmulari, & exigua admodum mole validissime operari & atrociam nonnumquam symptomata, stomachi nempe ardorem, anxietates, oris pallorem, labiorum tremorem & suscitare alia. Cogitabant, ipsam vomitionem esse ejusmodi excretionis speciem, quæ, tantum abest, ut secundum consuetum naturæ ordinem contingat, ut potius eundem pervertat, & inverso plane ordine procedat, ipsumque reciprocum ventriculi motum retro urgendo, nonnisi summe violenta sit & aliena. Observabant præterea noxium sæpius & perniciosum effectum, apoplexiam, cecitatem, cruentum vomitum ipsamque mortem a vomitoriis esse productam. Et his potissimum rationibus inducti, emeticis indelebilem maculam inurendam eademque; e foro medico merito penitus proferenda esse consueverunt. Alii contra, ipsa experientia edocti, noverant, venenum quandoque in salutarem medicinam cedere, & vomitoriorum incomparabilem prorsus esse utilitatem ac præsentaneam in debellandis morbis opem; neque ob id mirificis encomiis eadem dilaudare dubitarunt, ita ut sine eorum ulu rebellium morborum sanationem frustraneo conatu suscipi aperte proficerentur, & vix mor-

bus esset, in quo non vomitum moventia suaderent ac commendarent.

3 Verum vero quemadmodum priorum opinionem in Aselepiade, qui teste Plinio, H. N. lib. 26. cap. 3. vomitum penitus rejecit, jure reprehendit Celsus, lib. 1. cap. 3. ita certe parum circumspecti & imperiti esset, in emeticorum laudes tantum excurrere eorumque usum ultra prudenter, constitutos limites proferre, nimiaque promptitudine & liberalitate in eorum oblatione uti; quin potius media ineundum est via, & sagaci rationis usu dispiciendum: an & quare in hoc vel illo morbo, in alio & alio ægrotante, conducant vel noceant? Sed hoc opus, hic labor est, quem irritò sane ausu adgrediuntur, qui remedium verum & rationalem operandi in corpus modum ignorant, fructuose vero & exoptato conficiunt, qui rationum physico mechanicarum & anatomicarum solida cognitione adjuti, in horum remedium agendi principia, in effectus, quos in corpore humano, pro indole causarum morbum excludentium, nec non pro ratione temporis, producant, summo studio inquirent. Quæ quum ita sint, non inconsultum fore duxi, si hoc arduum quidem, sed summæ utilitatis argumentum, speciminis inauguralis loco mihi explanandum fumerem, & observationes non adeo tritas atque vulgares de cauto & præstantissimo emeticorum usu cum publico communicarem.

Observatio. I.

Exquisita & stupenda partium tenuitas est in emeticis, qua tam violentos & vehementes in corpore suscitant motus: unde summa cum moderatione & provida manu dosis eorum determinanda.

Scholion.

Quanta partium subtilitas, vis & potentia emeticis, siue ex mineralium, siue vegetabilium familia petitis, insit: inter cætera vel sola exigua moles ac dosis, qua oblata vehementissime non modo primas vias, sed & alias a ventriculo longius remotas partes exagitant, luculentissimè.

issime arguit. Inprimis autem in antimonialibus mira particularum exiguitas est & summa teneritudo, qua potentissima operationis sunt, licet sensuum ministerio non percipi possit, eadem quicquam ipsorum ponderi decessisse. Nam frustum vitri antimonialis, hyacinthini coloris, scrupulum circiter æquans, vino Rhenano sub moderato calorigimmissum, tam validæ virtutis est, ut iterata vini aliquoties infusione, vel centum robustis, vomitu factis vehementi expurgandis, sufficiat. Nota etiam sunt pocula emetica, quæ ex duabus stanni Anglicani & una reguli antimonialis parte concinnantur. In his si aliquandiu detinetur vinum, expeditissima vomitiva virtute illud imbuunt, quæ nunquam aboletur, sed tantæ firmitatis atque constantiæ est, ut procurato myriadibus vomitu, poculum æne sensibile quidem ponderis decrementum inde patiatur. Ipse tartarus emeticus, qui ex vitro antimonii & cremore tartari paratur, longe vehementioris operationis est eo, qui ex croco metallorum communi more conficitur, & tria hujus grana, vix tanta vomendi vi pollent, quam unum illius, cujus tamen vix vigesima pars antimonialis prospatæ est. Famigeratissimus porro nostra arate est pulvis ille emeticus Monckii, gallice Ramoneur dictus, qui ex nitro & antimonii regulo, in crucibulo calcinatis, præparatur, opere certæ ejusdæm encheiriseos, qua neglecta, vis vomitoria illico in micissimam transit diaphoreticam. Nimirum si una pars reguli & tantundem nitri depurati & exsiccati miscentur, & ambo crucibulo immissa calcinantur, in calcem accerrimam utuntur, quæ spiritus vini rectificatissimi affusione, prævia digestionem & repetita infusione, celebratissimam illam metallorum tincturam elargitur, remanente in fundo calce antimoniali diaphoretica, omnis virulentie experte. Si vero eadem & reguli & nitri portio sumatur, nec simul & semel commisceatur, & crucibulo indatur, sed regulo fuso, successive & per vices nitrum adjiciatur, & scoria demum, in superficie herens, semper eximatur & removeatur, quousque omnis regulus cum nitro in scorias abierit & tunc

his scorias eodem modo purissimus vini spiritus aliquoties in sufficienti quantitate infundatur, quo lixiviosum illud & acre sal cum nitro transcendat in spiritum, residuus in cucurbita pulvis ad grana aliquot, sex vel decem propinatus, non raro pro dispositione corporis & humorum vomitiones sat violentas concitat. Cujus tam diversæ operationis causam si quis scrutetur, vix aliam deprehendet, quam quod scoria illa, in superficie reguli, inferiori carini partem occupantis, hærens, subtilissimis reguli exhalationibus imprægnetur, quæ nitro non cicutatæ vel inversæ, vehementis illius & vomitivæ facultatis materiam præbent. Hinc etiam antimonium diaphoreticum, mitissimum alias omnique vehementioris operationis expert pharmacum: illico insigni vomitiva facultate imbui potest, quando nimirum regulo in crucibulo fuso injicitur, quo exhalantes & liquefacto illo & spumante agilissimas & tenuissimas particulas absorbeat, inque societatem suam admittat. Et sæpius observavimus, ipsum hoc antimonium diaphoreticum, cum tribus nitri partibus non rite præparatum &ustum, quandoque in corporibus dispositis nauseam & vomitum suscitasse, quod maxime contingit, si globuli regulini, forsan ex improvida pulveris carbonum admisione & inde facta reductione, prognati, calci diaphoreticæ adhuc interspersi sunt. Neque vero tantum vomitoria antimonialis familiaris in exigua dosi vehementes in corpore concitant commotiones, motusque ventriculi, intestinorum & celophagi præter naturam invertunt, sed minima etiam portio cupri, quod unicum ex metallis emeticum est, ad vomitum portitandum sufficit. Vitrioli enim cypri, quod cæruleum a cupro mutuatur colorem, grana tria quatuor, emesin suscitare valent; id quod etiam vitriolum album eodem ferme modo præstat. Antiquissimis medicorum hæc activæ indolis & minerali regno depromta remedia plane ignota neque in usum recepta fuerunt, sed ad vehementiores per superiora & inferiora evacuationes succitaneas, necessitate id exigente, solo helioboro, præsertim albo, usi sunt. Quam

enormes autem pariter exigua aliquot granorum hellebori alibi dosis turbas, in universa corporis œconomia irritando & exturbando concitet, in propatulo est: ut nisi aliorum admixtione probe corrigatur & subigatur, instar veneni perimat homines, vel in miserum valetudinarium statum deiciat. Nihilominus tam tenera & subtilis partium in eo est compages, ut sola paullo diuturniori ex aqua simplici decoctione, omni virtute drastica penitus privari possit, & tuto postmodum assumi; quod etiam eadem ratione cum tabaco, alaro aliisque emeticæ & drasticæ virtutis vegetabilibus succedit. Similiter gummi guttæ, si ad grana sex vel decem propinatur, non modo per inferiora, sed etiam superiora, insigniter & vehementior purgat: si vero id ipsum paullo diutius cum aqua decoctum fuerit, quo sub coctura tenue illud & virulentum principium in auras aufugiat, cathartica vis ex toto perit. Folia vel etiam radices asari, nec non cortices medii, radices & arboris sambuci, recentes, sæpe superius & inferius materias exturbant, asservati autem, præsertim æstivo tempore, aliquandiu, hanc virtutem penitus exuunt. Plura porro sunt ex fortioribus purgantibus, ut gualappa, scammonium, hermodactyli, esula, soldanella, gratiola & alia id genus, quæ, si recentia fuerint, præter dejectiones alvinas, etiam vomitum cient; quod tamen minime accidit, si in pulverem redacta, in libero aere diutius fuerint detenta. Experti quoque sumus, radicem ipecoanæ, si in pulvere per annum & ultra liberiori aeris accessui pateat, vel ex parte, emeticam vim perdere, ut minimum longe majori dosi ea tunc propinari debeat. Denique tenuissima illa & insigniter activa emeticorum facultas dilucide ex eo patescit, quod exterius tantum admota, interiora promissime subeant, & eo deleta, vomitum illico proripit. Eidem huius rei faciunt M. N. C. Dec. II, A. I. obs. 43. ubi memoratur: quod decoctum croci metallorum, in puero trienni, herpete laborante, exterius applicatum, vomitum produxerit. Et teste Hildamo lib. de dysenteria, quidam ad emesin

movendam radices hellebori albi orificio ventriculi imponi, aut orificium hoc, & ventrem supra umbilicum, unguento de arthanita inungi jubent. Quæ quum tam vera sint, quam quæ verissima, cantissime certe erit mercandum & summa cura providendum, ne unquam in emeticorum oblatione dosi excedamus, in corporibus præsertim tenellis & ad anomalas commotiones admodum pronis. Hanc enim si medicus pro diversa indole subiecti laborantis, partium nervosarum constitutione & virium quoque ratione, non solcite distinguit & circumspice moderatur: præsentissima, & haud raro, nisi cito succuratur, immedicabilem noxam inferre potest. Quare etiam sagaces & prudentes medici, non tam inconsiderato & promte, sed expensis omnibus circumstantiis ægri, morbi & temporis, ad hoc remedii genus descendunt, multo minus peregrinis & in exteris locis degentibus illud præscribunt atque committunt.

Observatio. II.

Sicut omnia activioris indolis & operationis medicamenta: ita etiam ea, quæ vomitum valide provocant, in nervo-membranaceis corporis partes, & primario quidem in ventriculum & intestina ipsique contermina, vim atque efficaciam suam exerunt.

Scholion.

Per activioris naturæ & operationis medicamenta intelligimus ea, quæ ingentem mutationem solidorum & fluidorum motibus celeriter inducendi facultate gaudent, & excretiones vel præter consuetum ordinem & modum augent & intendunt, vel nimias sistunt atque compescunt. Priorum censum subeunt omnia drastica & aciora, quæ xgi natura evacuantia, nec non quæ salivam, urinam & sudorem impetuosius cient, aut sanguinis profluvia eliciunt. Inter illa vero, quæ effrenes solidorum & fluidorum motiones sedant vel sistunt, narcotica principem sibi vindicant locum. Omnia hæc ac singula summa partium, sive sulphu-

phitearum, sive salinarum, tenuitate & subtilitate in tenerimas tunicarum nervearum & musculosarum fibras penetrando & agendo, tum sensum, tum motum, & systolicum & diastolicum, cujus beneficio omnis generis fluido per canaliculosam partium texturam trudentur & voluntur, diversimode afficiunt atque mutant. Nam pro diversa activi in medicamenti principii ratione, & pro varia etiam nervosarum partium structura, longe multumque effectum variare, vel ex eo luculenter apparet, quod quæ vomitum cient, potissimum in ventriculū & duodenum, quæ alvum subducunt, maxime in intestina, quæ diuresin proritant, in tubulosam renum substantiam, nec non ureteres atque vesicam, quæ diaphoresin procurant, in arteriarum tunicas & tubulos subcutaneos, & quæ salivæ fluxum exprimunt, in salivales glandulas, vim atque potentiam suam edant. Quæ certa & constans effectuum observatio, sola ad usum practicum & medentis scopum obtinendum sufficit, neglectui data omni subtilioris theoria, seu potius sublimi speculatione, quomodo nempe remedia agant in has vel illas partes? qua textura, vel figura partium id fiat? Item: quid moveat solida corporis nostri? vel motum peristalticum ventriculi & intestinorum efficiat? num fluidum, per nervos aut arterias allatum, sit mobilissimum? aut an principium quoddam agens, vel ratione præditum, vel eadem carens, motus in corpore perficiat? Hæc omnia enim nimis abstractæ, subtilis & reconditæ indaginis sunt, ac ne hilum quidem ad tutam morborum persanationem & prudentem remediorum administrationem conferunt. Id vero nosse oportet medicum, dari emetica mitiora & fortiora; quorum illa in ventriculū & ei annexum duodenum agunt, ac moderate nec impetuose nimis expellunt: hæc autem, non modo easdem partes fortius exagitando, evacuationem vehementiorem moliantur, sed etiam in reliqua tenuia intestina, eorumque glandulas & confines ductus, quæ bilem & succum fermentalem e pancreas advehunt, latius vim suam diffundunt, & varii generis excrementitias

materias e remotis etiam sedibus alliciunt atque eliminant. Inter clementiora & magis diætetica, veteribus maxime familiaria, aqua tepida, cum, vel sine sale & melle mixta, celerius hausta copia, connumeranda, vel solennis recentioris ævi medicis radicis ispecacuanhæ, aut tartari emetici, nec non pulveris regulini, præscripto Monckii parati, panacæ emeticæ Glauberianæ & Conerdingianæ, usus, quæ parciore dosi & sufficienti cum vehiculo exhibita, primam sic dictam regionem, a corruptorum, ex bilis præve, acidorum succorum & malæ digestionis cruditarum coacervatione emergentium, ibique locorum stabulantium humorum sorditæ, insigniter, blande tamen, deplent. Quod si vero hæc ipsa, antimoniæ præsertim prosapiæ pharmaca, liberaliori manu propinantur, non tantum intra ventriculi & duodeni pomeria subsistunt, sed intimius penetrando, in continguas etiam & adjacentes partes vim suam propagant, & maxime ductus bilarios attentant, eisdemque concutunt & crispant, ut redundantius biliosum humorem eruant: unde nonnunquam tanta biliosa materiæ copia iterato vomitu rejicitur, quanta neutiquam duodeni latibulis excipi potuisset ac comprehendere. Quinimmo sapius vomitoria primæ regionis limites multum transcendunt & in longe distitas partes virtutem suam explicant, ut etiam, quemadmodum cachecticorum & anasarca laborantium exemplo constat, ex universi corporis habitu, copiosos serosos humores, & per superiora & per inferiora, educant, ac in corporibus tenerioribus, & quæ spasticis ac convulsivis nervosarum partium commotionibus solenniter conturbantur, gravissima & quandog; funesta symptomata inducant.

Observatio III.

Dentur, quæ vomitu ventriculū deplent plane innocentia & blanda, quæ non infesta qualitate & arrofone tunicarum nervearum, sed magis copia & fibrarum relaxatione, motum excretorium adjuvant, & non sine emolumento usurpantur

Scholion.

Quod pravi in ventriculi & duodeni cavitae contenti humores, ingenticeum commodo cito, & qua fieri potest brevissima via, ore foras ejiciantur, & ipsi spontanei a natura, ut ita loquamur, instituti, & arte provocati vomitus, clarissime demonstrant; idque duplici modo contingere ac perfici attenta observatione constat: quando nimirum vel a subtrahi & penetranti acrimonia, vel mole nimium distendente, tunicæ nervæ ad contractionem, expulsionem & motum inversum irritantur & sollicitantur. Hinc repleto nimium & aggravato, vel a cibis avidius ingestis, vel a copia potus, præsertim vini aut cerevisiæ, vel in infantibus lactis congerie, ventriculo, summo sæpius cum emolumento, vomitus aut sponte subsequitur, aut etiam poritatur. Et certe, veterum excitandi emesin methodus, longe erat alia, ac illa, quæ nostris temporibus acrium & chymicorum pharmacorum ope recepti moris est. Illi enim rarissime helleboro albo, seu drastico, utebantur, sed solenne ipsis erat, remediis fere diætericis, aqua nempe tepida, vel sola, vel cum sale, melle aut oleo remixta, liberalius hausta, non secus, ac quasi clystere, qui ex iisdem ingredientibus componi solet, ventriculum ad expulsionem per superiora stimulare, & hoc pacto acres, biliosos, viscidos & acidos humores diluere, detergere & utiliter foras ejicere. Et sicuti tutissimum hoc ad vomitum excitandum est remedium, quod in regionibus maxime calidioribus & corporibus facile mobilibus, felicissimæ erat operationis: ita omnino hoc ipsum in nostris etiam oris neutiquam penitus rejiciendum, sed sæpius necessarium esse existimo, tum potissimum usurpandum, quando per activæ indolis chymica & mineralia stomachum movere, valde intutum & periculosum est. Nam sæpe acres, biliosi, ab ira maxime commoti humores, firmiter ventriculi tunicis inhaerentes, spasticam cum cardialgia constrictionem & perpetuum vomendi conatum gignunt, ubi antimonialiale,

vel acrius, vel validius, e mineralium regno petitum, propinare, perniciosum esset atque funestum: quum contra lubricans ejusmodi & relaxans, paullo majori dosi oblatum remedium, maxime ex usu sit, & vomitus, quos natura sinistra molitur, promovendos ac provocandos. Sunt porro, qui ex depravata concoctione ac digestionem, magnam stagnantium cruditarum colluviem collegerunt, sic dicti hypochondriaci. Hi thermalibus aquis, primis potationis diebus paullo liberalius haustis, insigni cum levamine vomitus experiuntur, & tenaci viscida materia rejecta, medicatarum aquarum postea usum longe commodius ferunt & facili atque explicita curatione ex accipiti levantur. Denique quotidianis experimentis comprobatum est, emeticum antimoniale, vel aliud minoris molis, sed agilioris indolis, molestissima velleitatione summas sæpe cum frustraneo vomendi conatu parere anxietates, juseculis vero pinguibus, vel aqua tepida, cum butyro insulso copiosius haustis, & feliciter sequi vomitiones, & anxietates illas cardialgicas, cum inquietudine junctas, conquiescere. Arsenicum, innumeris funestis exemplis infamatum venenum, spasticas vehementes per universum nervosarum partium systema contractiones, quibus totam œconomiam motuum insolidis & fluidis pervertit & exstinguit, efficit, cum vomitu non adeo frequenti, qui tamen copiose hausto lacte, oleis & humidis dum adjuvatur, acrimonia veneni correctæ, non modo fibræ laxantur, sed vomitus etiam subsequuntur numerosi, quorum beneficio ipsum venenum felicissime e ventriculo eliditur. Ex quibus jam facile liquet, humida & relaxantia uberius ingesta, ad vomitum eliciendum summo opere esse proficua: ubi ab enormi spasmo, a quacunque etiam causa suborto, primæ viæ affliguntur; quandoquidem ad excretionem illam emeticam, non sola contractio tunicarum ventriculi sufficit, sed opus est, ut ejus motus peristalticus, qui reciproca parietum corrugatione & dilatatione absolvitur, intendatur & invertatur.

Observatio IV.

Quæ dolores & spasmos leniunt, motuum impetum refrænant & sistunt, ut sunt anodyna, narcotin inducentia, & maxime ex opio præparata, hypercathartes per vomitum aut secessum sistere & coercere, experientia testimonio constat: eadem vero remedia vomitum etiam provocare, non adeo quidem obvium, sed tamen attentata observatione compertum est.

Scholion.

Ipsam theriacam, & ex ea præparatam essentiam, nec non aquam cum vino destillatam, ad compescendas hypercathartes certum & tutissimum esse præsidium in propatulo est; & hanc sistendi facultatem opio, ceu potissimo theriacæ ingrediendi, tribuendam esse, non facile quicquam in dubium vocabit. Ut enim reliqua, quæ in observatorum commentariis memoriæ prodita sunt, prætermittam, commemorabilis inprimis hanc in rem est observatio Cl. Ettmulleri, quam in *Dissertatione de virtute opii diaphoret.* p. 8. affert, dum tradit: *superiori anno juveni ex incautius hausto vino emetico antimoniali, in hypercatharsin ultra 14. dies adeo copiosam dejecto, ut secessuum numerum referendo, mendacii suspensionem declinans, tam omittere liceat, essentia theriacalis, cum essentia opii propinata, eximiam utilitatem, 40. saltem guttarum dosi, assulit.* Similiter massa pilularum de cynoglossa, quam præter opium, etiam semen hyoscyami ingreditur, parciore dosi, ad aliquot grana, in pulvere exhibita, ad compescendas enormes vomitiones, non sine fructu adhibetur. Utut vero hæc nimias per vomitum, aut alvum excretiones cohibendi facultas, in opio aliisque narcoticis, abunde confirmata & indubitæ veritatis sit: attamen iisdem sedantibus remediis, vomitum, ingenii sæpius cum anxietate stipatum, subinde proritari, identidem certissimæ experientia, & multoties a mo præsertim in hypochondriacis, qui sumto circa noctem leni opiato, mane vomitum experti sunt,

observatum est. Quem etiam effectum B. Cel. Wedelius in *opiologia* probe notavit. Et Helmontius ob vomitivam hanc virtutem opium accusat, quod virulenti & acris quippiam custodiat: licet hæc sententia ad veritatem minus accommodata, & mixta hujus operationis ratio longe aliunde petenda sit. Quod si enim præcordia spasimis nimis stringuntur, anxietas potius & nausea, quam vomitus exurgit: sublata autem per anodyna strictura, & motu peristaltico per debitam relaxationem & dilatationem restituto, vomitio facilius fit & expeditior. Vel anodyna etiam tonum & robur ventriculo subtrahendo, efficiunt, ut humores non expulsi in eo subsistant, restagnent & postea copia & infesta qualitate eundem ad contractionem & expulsionem stimulent, quod sane stomacho jam imbecilliore & solutiore ac concoctione vitata, facillime contingit.

Observatio V.

Quum emetica tutissime & celeriter a valde noxiis & naturæ infestis assumptis corpus liberent, dilucide patescit: quod adversus venena, præsertim narcotica, nec non alia caustica ingesta, vel prognatos in ipsius ventriculi sinu virulentæ qualitatis humores, certius, tutius & præsentius vomitoriis non detur præsidium.

Scholion.

Inter venena, quæ per oris cavum corpus subeunt, præcipuum utique locum sibi vindicant narcotica; utpote quæ infesto vapore, fluidum, quod sensum, motum, tonum & robur solidis largitur, inficiendo & contaminando, illico summum torporem, sensuum ac motuum impotentiam, anxiam spirationem, pulsuum exilitatem & contractionem, nec non quod sanguinis in cerebri vasis stagnationem, depravatam & plane aberrantem phantasiam inducunt. Horum classem ducunt omnes species hyoscyami, stramonii, daturæ, solani, mandragoræ, papaveris & quæ ex iisdem desumuntur: quæ si ex errore comesta, aut ex imperitia assum-

assumta fuerint, certe consilio Helmontii, vix praesentius & praestabilius emeticis est remedium; quod etiam Cl. Wedelius, in *amenit. mar. med.* experientia calculo confirmat. Observatur adhuc meo animo notabile hac de re exemplum. Devoraverat nimirum quispiam ex errore loco pilularum balsamicarum extracti opii grana XII & inde anxietates cum sensuum corpore mentisque abalienatione per-sentiens, errato opportune animadverso, confestim cum convenienti vehiculo tartari emetici grana tria assumsit, & quum nullus duabus horis elapsis sequeretur vomitus, urgente symptomatum vehementia, eandem tartari emetici dosin iterato ingerere coactus fuit, sed pariter ne quidem nausea, multo minus vomitus suborta est. Tandem vero injecto clystere acriore, evacuatio successit, & decies vomens, nihil virium detrimenti percepit, sed optime convaleuit. Porro aliud venenorum genus est, indolis acerrimae, penetrantis & causticae, ad quod referenda maxime arsenicum, argentum vivum corrosivum, antimonii vitrum, regulus & drastica acriora majori dosi data, praesertim elleborus albus: quandoquidem veri veneni ingenium in pervertendis & destruendis motibus vitalibus, haec ipsa obinent: ut adeo nihil magis consultum et opportunum sit, quam ut quam citissime et qua brevissime fieri potest via, e corpore exturbentur. Sed horum ea est ratio, ut ipsa vomitum proritent, vel etiam enormes dejectiones moveant, licet sine ullo levamine: quippe dum firmiter adherescunt ventriculi et intestinorum membranarum nerveis, easdem perpetim lancinando et arrodendo, contractiones ad vomitus suscitant, quæ tamen nec sufficientes sunt, nec idoneæ ipso veneno educendo. Quapropter si vomitum vomitu curare juxta priscorum medicorum praescriptum expedit; certe illud hoc in casu ex usu est. Neutiquam tamen id irritantibus et virulentis acrimonia agentibus, sed lenientibus, pinguis, demulcentibus, humidis copiosis haustis, exsequi fas est; quo non modo acrimonia involvatur et attemperetur, sed ipsum etiam venenum simul,

evacuatione per vomitum austiore red-dita, e corpore exturbetur. Et sicuti vel sola ratione distitante liquido inclarescit; ad infringendam et involvendam venenorum et acrioris indolis pharmacorum virulentiam, nihil pinguis et demulcentibus ipsoque lacte esse praestantius: ita certe plurima exstant exempla, quæ id luculenter confirmant, e quorum numero notari inprimis meretur, quod mihi ante aliquot annos ob-tigit. Comiti decem annorum ad vermes enecandos pilulas ex mercurio dulci praescripseram, extracto panchynagogo Crollii et aliquot colocynthidis granis, sex dosibus assumendas. Sed arbitro forte remoto, comes ignarus numeri, circa noctem omnes in capsula contentas pilulas simul deglutit. Quod quum mihi esset renunciatum e vestigio ut afferatur insignis lactis copia jussit, eo-que ad mensuras duas hausto, nihil plane incommodi et mali subsequutum est, sed alvo quinquies vel sexies circa maturi-num tempus subducto, aliquot lumbri-ci latè adhuc vivi una excreti sunt.

Observatio VI.

Gravissima nonnunquam symptomata lactis in ventriculo coagulatum ingignit: quibus dispellendis et penitus submo-vendis, emetica exoptatissimam com-modant opem.

Scholion.

Quemadmodum lac, moderate assum-tum & ventriculo firmo ac puro, op-timum praebet nutrimentum: ita certe copiosius ingurgitarum, stomacho infir-mo & acidis succis obfesso, insensissi-mum est, & maxima non solum sympto-matum tormenta suscitatur, sed etiam an-ci-pites & periculosos morbos excludit, qui non prius discedunt atque remittunt, quam exturbata noxia & infesta mole, ventricu-lus iterum sui factus sit juris. Quod si enim in lactentibus major lactis copia, quam tenerior & non adeo firmus ventri-culus subigere atque expellere potest in-
ste-

Stomachum, deferitur, non modo in ejus cavo stagnat, sed etiam acore inficitur & in tenaces ac firmos gramos abit, quorum pondere ventriculus nimium oppletus distenditur & pleraque ægritudines, quibus infantilis ætas infestari solet, gignuntur. Inprimis notissimum est, quod acefcens & fermentescens coagulatum lac, sæpius materiam et causam præbeat asthmatis infantes tantopere affligenti, ut etiam suffocationem minetur: quippe procurato per sirupum emeticum, ex violarum sirupo & tartaro emetico, paratum, aut linctum cum aliquot pulveris Monckii granis, vomitu, facili & explicita curatione morbus illico dispellitur et subigitur. Porro hypochondriaci, quorum ventriculus plerumque solutior est et acidorum et corruptorum humorum sentina scatet, ab assumpto lacte & hostili coagulo infecto, maximas experiuntur molestias, ventriculi inflationes, anxietates, spirandi angustiam, inquietudinem et insignem virium prostrationem: a quibus ut præsentaneo cum levamine liberentur, certior et promptior non datur ratio, quam ut leniori emetico, cum diluente tepide sumto, ventriculus vomitu depleatur et pessimorum horum symptomatum materies exturbetur. Fidem etiam faciunt M. N. C. Dec. 2. A. 9. observ. 64 quod lac copiosius haustum, in corpus nimio motu et calore æstuans et in ventriculo acidorum succorum colluvie conferto, causa fuerit febris cum convulsionibus: ægro, caseosa materia sponte et elicitu per artem vomitu rejecta, ex voto convalescente. Et Henr. ab Heer obs. 90. prodidit: quod a lacte coagulato lipothymia gravis fuerit suborta, quam ipse vomitorio oblato feliciter sustulerit. Neque mirum est, ab hostili lactis coagulo ejusque in ventriculo congerie, tam graves oriri cruciatus, tamque dira symptomata, quom Rolsinckius ord. & med. lib. 3. sect. 2. cap. 59. testetur: instar farciminis sæpe caseosam materiam rejici.

Observatio VII.

In morbis, qui contagio serpunt & insigniter perniciosi indolis sunt, ut pestis, petechiales febres, febris acuta cum phrenitide, sive sic dictus morbus Hungaricus, emeticum, gliscente adhuc sub initium miasmate, cum alexipharmaco datum, summam promittit securitatem, & sæpenumero capitales hæc ægritudines prima in herba felicissime jugulat.

Scholion.

Integros, valentes et sanos homines, si cum contagiosis morbis laborantibus versantur, a pestifero et virulento miasmate tangi posse ac infestari, per experientiam satis comprobatum est. In quoniam autem hujus contagii natura, ratio atque operatio in corpus nostrum versetur, non adeo omnibus liquidum est atque perspectum. Nostra quidem ita fert sententia: contagio infestus eos quem maxime esse morbos, qui a penetranti et subtili mobilissimi et lymphatici humoris corruptione atque putredine, nervis eorumque summæ activitatis liquido, admodum adversa oriuntur, cujus terræ exhalationes, vi quadam fermentativa & multiplicativa, in aerem sparsæ et ore per respirationem exceptæ, cum salivalli valde fermentali humore connubium ineunt, et hujus vehiculo intra poros faucium et œsophagi sese sensim paulatimque insinuant, vel cum potu aut cibis in ventriculum descendunt, ac multos ex vitiata digestionem et eduliis minus congruis collectos crudos et ad corruptionem pronos humores ibi offendentes, subito per hanc sentinam feralem suam et putridam vim disseminant, qua demum ad massam sanguinis et nervearum membranarum systema delata, tota motuum et functionum vitalium œconomia, summo cum vitæ discrimine turbatur, evertitur atque destruitur. Ne itaque mortiferum in corpus delatum virus sumat, et perniciosam vim latius dissuadat, nullum certe, nec præsentius, nec tutius, propinari vel

vel etiam excogitari potest auxilium, quam vomitorium, quo, quamprimum fieri potest compendiarie via, corrupti in ventriculo humores, una cum virulento miasmate, foras exturbentur. Et hoc facto, assumtum postea alexipharmacum, sive in liquida, sive solida forma, v. c. tinctura bezoardica, aut pulvis bezoardicus, cum momento camphoræ & aliquot nitri granis mixtus, reliquam veneni corruptivi partem facile discutit atque dispellit. Qua omnium tutissima & certissima curandi ratione, plures ab exitalibus, qui in castris plerumque grassantur morbis, immo ab ipsa peste, quæ aliquot abhinc annis plura loca funeribus exhaustit, & munitos esse & liberatos, certa & non fallaci experientia confirmati sumus. Hinc etiam Sylvius in *Opp. pag. 658.* vomitoria in pestis curatione laudat, mox ab initio diaphoreticis nupta; & si prima vice oblata effectu careant, secunda vel tertia vice eadem propinare jubet: si vero vomitus plane non sequatur, malum esse signum. Verum enim vero non modo ad acutas & funesti ut plurimum eventus has febres, sed etiam ad alias non adeo malignas, immo intermittentes, quæ ortum ex aeris vitio nanciscuntur, avertendas & præscindendas, hæc medendi methodus plurimum valet & præstantissima est. Nam sæpissime contingit, ut ii, qui locis depressioribus, uliginosis, paludosis & culicum ac ciniphum caterva stipatis, æstivo tempore, sole præsertim occiduo, diutius versantur, ac quibus simul ex intemperantia & ingluvie primæ viæ multis cruditatibus obsidentur, incident in febres, intermittentes quidem, sed valde contumaces; quæ tamen cito abigi & jugulari possunt, si statim inter insultus febrilis initia & indicia, emetico omnis e ventriculo saburra, una cum excrementis illis & causticis insectorum, per aërem conspurcatum eo delatis sordibus, opportune ejiciantur: specifico postea corroborante subjuncto. Id quod non fallaci conjectura & opinione, sed multiplici experimento confirmatum asserimus.

Observatio VIII.

Eximia & summopere laudanda emeticorum, in compescendis alvi fluxibus & dysentericis, utilitas est atque efficacia.

Scholion.

Vomitum supervenientem ongo alvi profluvio morbum solvere, est antiquissima sapientissimi Cui sententia, *Secl. 6. aphor. 15.* Quare sicuti vomitiones sæpe numero ipsius naturæ beneficio in alvi profluviiis, evocata sursum biliosa corrosiva materia, salubriter excitantur: ita naturam quandoque arte imitari nequitiam inconsultum est. Nam licet tum experientia, tum Celsi testimonio, alvum per dies aliquot, & nonnunquam ad longum tempus fluere, bonum et admodum salubre sit; quum corpus hoc profluvio a copia feri impuri et biliosi sæpius benigne repurgetur: attamen si alvi fluxus, sine, vel cum sanguine, a materia valde corrosiva, æruginosa, duodeni flexuræ firmiter impacta, nec virulenti contagii experte, suboritur, optimo ejusdem Hippocratis consilio obtemperandum, *lib. de locis in homine præcipientis*, morbos per eam partem, cui maxime vicini sunt, educendos esse, ne videlicet intestina sana, corruptæ materiæ transitu inficiantur & arrodantur. Et hoc nomine nostro certe ævo, ceu magnificæ famæ antidysentericum, radix illa emetica Americana, hypocoanna, celebratur, quæ etiam primis invasionis diebus, semel, vel etiam iterato exhibita, opem fert longe desideratissimam. Plures jam olim fuerunt practici, qui tam præservationis, quam curationis causa, in dysenterico malo vomitoriis usi sunt, cujus rei præclaros testes citamus Sennertum, in *Prax. iib. 3. pag. 352* Rolsinckium, de *ord. & meth. consult. p. 668.* Ettmullerum, *coll. præf. Opp. Tom. 2. p. 154.* nec non Riverium, *Cent. 3. obs. 9.* qui memorat: quod adolescens, quum nullo remedio curari posset, in dysenteria, die morbi duodecimo, sumta salis

vitrioli drachma, & rejectis per vomitum multis biliosis humoribus, evaserit. Eandem quoque in rem evolvi possunt M. N. C. Dec. 2. A. 2. obs. 108. Dec. 3. A. 3. obs. 15. & 51. Et Hildanus lib. de dysenteria pag. 683. suadet in hoc morbo potiunculam vomitoriam, ex aquæ pluvialis libris duabus & mellis unciiis tribus, epoto ejusdem, cum olei olivarum, vel butyri insulsi unciiis duabus, cyatho, & immisso post sesquihoram in gulam digito, vel penna, oleo olivarum aut butyro illita. Quinimmo M. N. C. Cent. I. obs. 38. aliquot exemplis confirmatum eunt, alvum in dysenteria ab hypocoana obstipari atque compesci. Probe autem monet Baglivus, Prax. pag. 110. dysenterias, quæ cum nausea & vomitu incipiunt, plerumque esse lethales, & tunc emetica, ipsamque hypocoana radicem minime locum habere: quippe, ventriculi inflammati indicium hæc esse, non sine ratione suspicamus. Inprimis singulari fructu atque emolumento, ante usum radicis ipocoanæ, statim in principio, pulveres temperantes, cum cremore hordei, plena dosi offerre suevi, quo humorum acrimonia cicurata, eo melior & securior emetici sit efficacia. Operatione vero ejusdem peracta, ut lac bibatur jubeo ex consilio ipsius Hippocratis, qui dysentericis, epoto lacte, vel sero lactis, in quo candentes lapides extincti, dolores & cruentas dejectiones moderatiores fieri asseverat.

Observatio IX.

Morbi, qui a colluvie humoris biliosi corrupti, prima in regione, per quam maxime duodeni cavitatem intelligimus, stagnantis foveantur, & certis periodis infestare solent, uti sunt tertiana lentaque febris, tussis contumax, sic dicta stomachalis, hemicrania, vertigo stomachica, emeticum convenienti dosi & tempore exigunt.

Scholion.

Fiunt hi, quos jam enumeravi, morbi, plerumque ex imbecilli & vitiata

digestione, in corporibus maxime debilioribus & impuris. Corruptitur vero & destruitur ciborum resolutio & subactio quam maxime, quando perpeffo haud ita pridem diuturno morbo, vel febre intermittente perperam curata, cibi avidius & copiosius, quam infirmus adhuc ventriculus ferre potest, ingeruntur. Et ex hoc pravæ digestionis vitio, denuo corruptorum humorum sentina colligitur, quæ vel febris præcedentis recursum gignit, vel lentus etiam, vires cum carne consumens, a pastu & circa noctem succedens calor exurgit: in cuius perfanatione omnem operam ludes, nisi opportune emetico colluviem æruginæ quasi tinctæ bilis evocaveris. Sæpissime certe a bile per iram effusa, & in primo intestino aliquot dierum intervallo corrupta, lentæ ejusmodi febres excluduntur, quæ emeticam moderatius, quod statim post excandescientiam, omnibus adhuc a violentiori impetu & motu tremulis membris, perniciosissimum est, mora interposita & composito motuum impetu, non solum commodissime ferunt, sed etiam eodem profligantur. Porro a mensibus restagnantibus eorumque fluxu suppresso, ex illuvie vitiosorum, prima in regione stagnantium humorum, lente cum cachexia febris gignitur, quæ nec sanari, nec menses in ordinem redigi possunt, nisi emetico, mitiori tamen, aliquoties oblato, primarum viarum latibula a sentina sordium repurgentur. Ferina etiam cum ingenti viscidæ materiæ excretionem stipata contumax tussis, verno præsertim tempore prognata, & tam interdiu, quam noctu, cum gravi virium decremento & agrypnia fatigans, vix alio certo ac probato, quod præsentaneam opem ferat remedio, ac infuso aliquot unciarum mannæ, cum uno vel altero tartari emetici grano, tam ad sedes, quam ad vomitiones monendas, armato, expugnatur. Mira enim sic ejecta pituitæ copia, facile demulcentia, ut lac & alia sedativa, nec non stomachum firmantia, reliquas molestias tollunt atque persanant. Similiter hemicraniam, inprimis eam, quæ ex alio morbo prodit, & certis temporum articulis affigit, sæpius præ-

præmissio emetico et subjunctis huic medicamentis stomachicis, roborantibus et nervinis, penitus profligatam esse novimus. Et quum magna inter membranas ventriculi et cerebri intercedat consensus, mutuæque motuum vitiosorum communicatio, identidem notavimus, aliam vertiginem, summomane a spasmo ventriculi profectam, pilulis aliquot Wildegansii sumtis, remississe, aliam vero, a redundante corruptorum circa ventriculum et duodenum saburra, vel salis pilulis balsamicis, aut iisdem cum tartaro emetico acutis, discussam esse et extirpatam.

Observatio X.

Quum plurimi infantum morbi optime ferant emetica; imbecillibus hæc ipsa non convenire, erroris locum ponendum esse censeo.

Scholion.

Inter affectus, qui infantes maxime infestant et nonnunquam necant, connumeranda imprimis cardialgia et asthma ab inflatione ventriculi ortum, ventris tormina cum agrypnia sæpius juncta, quibus tandem funesta succedunt convulsiones. Cuncta hæc mala, ratione exactius putata, a nimia ingurgitatione lactis eoque in ventriculo & duodeno coagulato et corrosivo reddito, suam nanciscuntur originem. Nam si infantes probe vomunt et alvus ipsis fluida est atque frequentior, bonam portendit valetudinem: simulac vero et vomitus et dejectiones alvine deficiunt, retenta lactis copia, non potest non ad tussim, asthma stomachale, cardialgias, tormenta ventris et frequenter convulsivas commotiones promptus parari aditus. Quocirca perperis rite his omnibus, nullum opportunius et magis accommodatum ad avertendos et præcipientes hos morbos præter seniores emetica et acidum temperantia, dari remedium, nemo nisi imperitus negabit. Neque eos, qui in artis exercitio versantur, fugit, sæpius infantes morbillis, variolis aut alio quodam morbo laboran-

tes, ex coacervata ingenti pituitosorum humorum circa præcordia saburra, incidere in difficilem spirationem, suffocationem etiam minitantem, eandemque dimidia, vel quadrante grani tartari emetici parte, aut aliquot pulveris Monckii granis, cum sirupo violarum in forma linctus exhibitis, promptissime abigi, ita ut mira humoris viscerum copia rejecta, illico vis morbi conquiescat. Et hinc luculenter admodum patet imbecillioribus etiam activæ indolis remedia, ut sunt emetica apprimè convenire, iisdemque opportune porrigi posse, hanc maxime ob causam, quia quo debiliora sunt corpora, eo magis ob digestionis imbecillitatem et excretionum debitarum defectum colligendis vitiosis humoribus apta sunt atque idonea.

Observatio XI.

Vomitória non modo ea, quæ in ventriculi et duodeni cavitate delitescunt, expellunt; sed vim ac virtutem suam etiam in hepatis explicant: unde in morbis quorum sedes in illo est, ut ictero & quartana, usus sunt longe egregii.

Scholion.

Quando in venæ portæ per hepatis viscus dispersis ramis lentius progreditur sanguinis iter, bilis inde non leve capit vitium, et secedentium tenuioribus in vasa lymphatica partibus, ob diuturniorem moram, in ductibus biliosis spissior fit atque viscosior. Quod si vero biliosus humor lentus est ac tenacior, in canalibus illum vehementibus, crassa, quæ denum in coagulum abit et in lapillos concrevit, amurca gignitur, et hinc orificio, sine sphinctere ductus cholodochi, quo in duodenum hiat, obstructo, bili, exitu prohibito, per vasa lymphatica ad sanguinis massam regurgitat, et una cum illa per universum corporis ambitum diffusa, icterum gignit; cuius principio nisi opportune obstitueris iis, quæ detergendi et tenacem hanc mucum e loculis suis excutiendi vim habent, contumax & inveteratus, quinimmo, si ictericia nigra

gra succedit, lethalis plane morbus evadit. Et huic scopo obtinendo apprime interserviunt rhabarbarina, amara, lixiviosa, cum sufficienti humido data, inprimis vero emetica. Quod enim vomitoria in nerveas ductuum biliosorum tunicas agant, superius jam asseruimus, illudque clarissime vel unica hac observatione innotescit, dum sæpius post emetici usum, et novissime in viro hydropico, annotavimus, quod usurpato vino, corticibus sambuci infuso, et vomitiva ac purgante facultate imbuto, complures insignis magnitudinis biliarii lapides per alium egregio cum levamine discesserint. Hinc etiam multoties statim inter ictus initia summo cum fructu usus sum radice ipecoanna, iterato nonnunquam ad drachmam dimidiam exhibita, interposito elixirii balsamici lixiviosi, minus spirituosi, et essentia rhabarbari usu. Cavendum vero perquam sollicitè est, ne, si subito ab ira enatus fuerit ictus, valentius emeticum porrigamus, eo quod spasmi subest, qui demulcentibus et anodynis sopiendus potius, quam per aciora intendendus. Porro quartana febris, contumaciam debet hepatis male affecto: id quod exinde patescit, quod perperam curata, plerumque succedat hydrops. Et contumax ejusmodi ac refractaria febris, omnia fere alia remedium genera eludit, nisi opponantur ea, quæ singulari virtute obstructions & infarctus referandi facultate pollent: quibus decoctum radice asari & summitatum centaurei minoris, multis experimentis a Rulando comprobatum nec non mercurius dulcis & regulus antimonii medicinalis merito annumerantur. Maxime omnium vero eximus hanc ob causam emeticorum in quartana usus est, qui priscis medicorum etiam non ignotus fuit: unde Trallianus lib. 12. de quartana, novi, ait, me vomitorii quartanas in veteratæ discussisse, ut in totum conquiescerent. Et veteres quidem, semper primum lenioribus tentabant vomitum, iisque nihil proficientibus, ad helleborismum tandem descendebant, quem huic morbo maxime accommodum esse censebant. Nos vero pro certo asseverare possumus,

pertinaces quartanas, non feliciore & expeditiori remedio, quam per emetica veneræ prolapia fuisse sublatas; quando nimirum vitriolum album ad grana decem, cum aliquot croci granis, in jusculo butyraceo, tribus vel quatuor ante paroxysmum horis, exhibitum fuit; & si non prima vice spei respondit eventus, secunda tamen vel tertia morbus decessit. Novi etiam quondam in Westphalia empiricum, qui quartana detentis, tantum vitrioli cyprini, quantum ternario venit, in dimidia aquæ mensura solutum, offerre, eosdemque hoc pacto ad sanitatem reducere solebat.

Observatio XII.

Quæ paullo validius emesin excitant, non modo ventriculi & intestinorum tunicas stimulando, sed & universum vasorum nervorum systema exagitando, operantur, eamque ob causam, provide atque prudenter exhibita gravissimis sæpe morbis opitulantur.

Scholion.

Hujus aphorismi veritatem vel ex eo clarissime constare arbitror, quod ab emetico assumpto, arteriarum pulsus longe multumque mutetur, citior & auctior reddatur, & respiratio nec non transpiratio, ad sudoris usque profusionem, sæpe intendatur. Quare quum tam insignis & tam late patens vomitoriorum sit facultas, nullum etiam dubium est, quin in compluribus ancipitibus & periculosis morbis medelam spondeant. Inprimis hydrops, omnium morborum gravissimus, visceribus salvis, nec extravasato in thoracis aut abdominis cavitate sero, curationem adhuc admittens, certe non rectius et melius expediri potest, quam petito e mineralium familia emetico, uti est mercurius vitæ probe correctus, pulvis Monckii, aut tartarus emeticus, ad grana sex vel octo, cum mercurii dulci scrupulo mixtus, quippe quæ collectas et stagnantes in universi corporis habitu aquas cumulate educunt, ut etiam in extremis digitorum apicibus, quidam vel.

vellicationis & contractionis sensus percipiatur. Quum vero ab humore stagnante, intestinorum tunicæ & aliæ motrices partium fibræ eliquentur ac relaxentur, & majori stimulo, ut motus systaltici augmentum accedat, indigeant; in hydropo, præsertim anasarca, si medicinæ adhuc focus, validissimis res aggre-dienda, & extractum elaterii, esulæ, hellebori nigri, gummi guttæ, auctiori longe dosi propinanda, & gummi guttæ quidem ad scrupulum, extractum hellebori, esulæ & elaterii vero ad drachmam usque, utpote quæ, licet in aliis, hoc morbo non detentis, validissime stomachum moveant, nihilominus in hydropicis rarius hunc effectum edunt, sed potius aquas deorsum ducunt. Verum enim vero, quia hæc ipsa drastica, virulenti quippiam alunt, quod vitali illi & intestinæ partium motioni, siue spiritusascen-tiæ inimicum, tutius utique est ab iisdem abstinere, & emetica supra memorata, quod experientia etiam confirmat, in eorum locum surrogare. Præterea emeticorum efficacia ad magis diffitas adhuc partes cerebrum nempe, ejusque vasa ac membranas sese explicat. Hinc si sanguis ibi locorum hæret, vel restagnat ac difficilior progreditur, ac phantasæ turbationes mentisque abalienationes oriuntur: certe si ulla auxilii spes superest, illud nonnisi prudenti venæsectioni & emeticorum usu impetrabitur. Monendum tamen est, quod longe auctiori ordinaria dosi, & v. c. tartarus emeticus ad gr. X. aut XII. & mercurius vitæ ad scrupulum propinari debeat: quandoquidem ob influxum liquidi per nervos denegatum, rigiditatem, stuporem & immobilitatem partes sensiles contraxerunt, & nonnisi vi pharmaci roborata ac animata, remouent et excutiunt obstaculum liberioris progressus, spissum nempe & viscidum sanguinem, quo vasa repleta, fæcta atque distenta sunt. Denique emeticorum vim atque operationem non tantum ad superiores, sed etiam inferiores partes ipsumque uterum spargi ac propagari, ex eo apparet, quod difficultatem partus non raro facili-ent atque secundent; unde Angelus Sala, nec non Rolfinckius,

chym. im art. form. red. lib. 5. Sect. 6. cap. 13. eadem ad partum excludendum commendat, modo foetus iusta positura instet. Et Cl. Boerhaave *in instit. med.* auctor est, vomitoria ad expellendum fetum mortuum conducere. Quandoque enim contingit, ut spasmi ex spinali medulla ad uterum tendentes, et ad expulsi-onem foetus apprime necessarii, deficiant, ad quos iterum suscitandos et promovendos, utique emetica cum analepticis mixta, proficere persuasissimus sum.

Observatio XIII.

Conducunt etiam vomitoria præser-uationis maxime gratia, vel etiam sub initium eorum morborum, qui extremis partibus et articulis, cum inflammatio-ne et ingenti dolore, incumbunt, uti sunt rheumatismi, arthritidis et erysi-pelatis species.

Scholion.

Fomes ac minera molestissimorum ho-rum affectuum, prima in regione, & maxime in duodeni flexura, reconditur; congesta ibi ex universo corpore, propter excretiones, vernali maxime et autumnali tempore, imminutas, acrium biliofo-rum humorum saburra, quæ postmodum rursus cum alimentorum succis ad san-guinis massam delata, & motu quodam febrili critico ad summam cutem propulsa, inflammatorios ejusmodi gignit do-lores. Optimo itaque consilio, imminen-te morbo, congrua laxantia aut leniora emetica, præmissis corrigentibus et acrimoniam biliosam contemperantibus, propinquantur, quibus vel ipsum malum penitus arcetur, aut paroxysmi ad longe mitiorem insultum perducuntur. Si aucto-ritates et experientiam in partes ad-vocare licet, consuli poterit Sylvius, qui *Opp. pag. 786.* asserit; quod expe-rientia testetur, uno vomitorio, non tan-tum paroxysmum sublato, verum no-vum etiam ortum in longum tempus fuisse dilatatum. Et Solenander in signi-cum emolumento in principio arthri-tidis

tidis purgans exhibere suevit, edoctus primum a Tralliano *Lib. XI.* licet a multis hoc tempore reformidetur, quasi, quæ exagitata sit materia, non amplius moveri debeat. Porro Martianus, *comment. in Hippocrat. pag. 382.* narrat: læpius se observasse, quamplurimos podagricos, ob acorem in ventriculo peccantem, podagra correptos esse, liberatosque aut saltem mitiora tormenta passos esse, si acetosa evomuisse. Idem testatur Hil-danus *Cens. VI. obs. 83. vomitorium inquit, in principio podagricis datum, omnem dolorem absumit.* Quibus accedunt M. N. C. *Dec. I. A. VI. & VII. pag. 220.* ubi luculentum exemplum arthritidis annuæ, vomitu & diarrhœa soluta, commemoratur. Post vomitum autem, suadet Hippocrates *lib. de affect.* ut lac asininum, vel serum coctum propinetur: id quod etiam egregie ex usu est.

Observatio XIV.

Emetica inter remedia præservatoria primum & principem obtinent locum, his præsertim in morbis, quorum materia & causa prima in regione residet, & exinde remotas alias partes petit atque infestat.

Scholion.

Ægyptii singulis mensibus teste Herodoto vomitoriis utebantur: & Græci sæpius etiam vomebant; unde Martianus *lib. de nat. hum. pag. 153.* memorat: quod veteres ad corpus repurgandum & munendum, solo vomitu, rarius purgatione, uti sint. Inprimis autem Celsus vomitum præservatorium gravissimis de causis, *lib. I. cap. 29.* suadet: vomitus, inquiens, vilis est plenis & biliosis omnibus, si vel nimium se repleverunt, vel parum concoxerunt. Nam si plus est, quam quod concoqui possit, periclitari, ne corrumpatur, si corruptum est, nihil commodius est, quam id, quæ via primum expelli poterit, ejicere. Et paucis interjectis inculcat, luxuriæ causa id fieri non oportere, interdum valetudinis causa recte fieri: commoneo tamen, pergit, ne quis, qui valere solem. Opus. variis argumentis.

& senescere velit, hoc quotidianum habeat. Idem auctor utilissimam pronunciat vomitionem iis, qui coelum vel locum mutant. Cui etiam Hippocrates de *salub. diet.* calculum adiicit, addita hac cautione; qui vomere bis in mense vult, melius consulat, si biduo continuabit, quam si post quintum, decimum diem vomueris. Sed hoc veterum de crebriori vomitione consilium, nonnisi ex more illorum interpretandum est, quo vomitum ad præservandum institutum, non fortioribus & acrioribus provocabant, sed lenissimis, quorum superius jam mentionem inieci-mus. Quemadmodum itaq; vomitoria, ad corpus a variis morbis tempestive munien-dum, eximia utilitate splendent: ita præsertim in morbis, qui annuas statas periodos servant, vel certis mensibus recurrunt, ut sunt varii generis febres: asthmata, hemicrania, arthritides, insultus quoque apoplectici, maniaci & melancholici, nec non purpura; ante invasionem, eadem, leniora tamen & laxantibus nupta, aliquoties repetita, nec non in quibusdam sanguinis missione subjuncta, ex usu sunt; quandoquidem hisce præmissis, longe felicius aquæ minerales, vel decocta sanguinem depurantia, & lactici-nia, aut alia accommodata præsidia, operationem suam postea exequuntur.

Observatio XV.

Oris amarities, nausea, cum vomendi conatu, ardor circa pectus, anxietas præcordia stringens, saliva frequens, tremor labiorum, indicia quidem sunt subversionis ventriculi & subsequuturi vomitus: sed non semper tutum atque proficuum est, his indiciis obsequi & vomitum emeticorum ope procurare.

Scholion.

Exacte profecto & summa cum cura, hæc a qua causa proveniant pathemata discernenda sunt; eo quod a vomitoriis, promte & sine discrimine, indicantibus tantum hisce signis datis, ingens damnum & vitæ etiam periculum exortum esse novimus. Nam si hæc symptomata a

K solo

solo motu spastico & contractorio ventriculi per consensum, subsistente in remotioribus partibus causa, uti videmus in apoplexia, vehementi tussi, calculo, suffocatione hysterica, passione colica, iliaca aliisque eveniunt, vel etiam a vehementiori precedente animi affectu proficiuntur, cane pejus & angue vitanda esse emetica, cum primis acriora, nisi neci tradere velimus eos, quorum vita nobis concredita est, auctor suaviorque sum. Graviter certe in eo & infelicitate lapsos esse memini plures, qui omnes istos conatus & motus pro salutari principii vitalis et rationalis intentione agnovissent, quam omni modo per artem promoveri & sublevare oporteat. Deinceps sæpenumero etiam conatus ad vomendum a regurgitante sanguine ad vasa ventriculi in gravidis, menses, vel hæmorrhoidum suppressione laborantibus oriuntur: ubi emeticum dare maximum foret piaculum; quum hac ratione cruentum & funestum provocatum esse vomitum quam plurimis constat exemplis.

Observatio XVI.

Nunquam emetica dare expedit, in ipsa accessione, impetu aut vigore morbi, tam in febribus intermittentibus, quam continuis & acutis; sed si morbus necessitatem eorum imponit, tempore intercalari, aut remittente impetu, ad usum ordinanda sunt.

Scholion.

Veritatem & observationem practici huius canonis & ratio suadet, & experientia adstruit. Emerica enim activiora omnia & ventriculum, & reliquas nerveas corporis partes, spasticis stricturis tentant & sollicitant: sub morborum autem accessione, motu et impetu, systema tam vasorum, quam membranarum nervearum, jam spasmoticis commotionibus agitur, adeoque motuum impetus non potest non ab eiusmodi drasticis cum insigni detrimento notabiliter augeri atque intendi. Communis quidem practitorum opinio et revera error est, brevi ante paro-

xysmum intermittentium exhibenda esse emetica: sed quam infelix sit successus, si vomitionis actui supervenit febris cum horrore et rigore initium, plurimis exemplis mihi innotuit; quippe syncopicas inde cardialgias, artuum tremores convulsivos, animi deliquia, cum extremorum rigore & frigido sudore orta esse annotavit. Satiùs itaque est vomitoria vacuo tempore, aut quinque vel sex ante paroxysmum horis, propinare, ac hoc demum pacto felicissime res succedet & febris discedit. Eadem quoque observatio tenenda in acutis, si vomitorium propinare necessitas urget, illudque nunquam in vigore porrigendum, sed statim in morbi principio, vel ante tempus invasionis, suffragante gravissimo auctore Hippocrate, et *Secl. 2. aph. 29.* monente: *ineuntibus morbis, si quid movendum, move: nam in crescentibus, quiescere melius est.* Adeoque fatemur quidem, in incipientibus morbis castrensibus, febribus exanthematicis, variolis, morbillis, purpura acuta, antequam materia virulenta cum sanguine fuerit permixta, et altius solidis, fibrosis ac nerveis partibus insinuada, emetica cum analeptis, vel alexipharmicis, in forma liquida propinata, præsertim si saburra in prima regione delitescit, felicissimam locare operam et longe benigniorem efficere morbi progressum: sed, si quisquam hæc pharmaca in ipsius morbi statu exhibere velit, ingens certe damnum et symptomatum augmentum procurabit atque inducet.

Observatio XVII.

Si ob spasmos primarum viarum et viscerum abdominis, quemadmodum in hypochondriacis, nec non hæmorrhoidibus retentis et post graviorem animi affectum solenne est, inæqualis sanguinis motus aut congestionum impetus ad caput et pectus contingunt, ut in apoplexia, epilepsia, cephalalgia, vertigine, affectibus soporosis, narium hæmorrhagiis, hæmoptysi, asthma, phthisi, catarrho suffocativo, summopere cavendum est ab emeticis, nisi ventriculus saburra obsessus sit morbi causa.

Scho-

Scholion.

Egregium est monitum, quod Septalius l. 3. sect. 12. inculcat: *qui tæbe, inquiens, qui capite, sint saburra ventriculo repleto, qui hæmorrhagiæ, aut oculis, aut animi defectione, aut suffocatione uterina, aut colica suffocativa laborant, hi plane ab emeticis abstinere debent.* Et certe his in casibus magna prudentia et deliberatione opus est, antequam ad anceps ejusmodi et magnæ operationis remedium descendamus, ne plus damni, quam emolumenti afferamus. Nam ipso vehementiori nisu vomituriendi conatu, omnino sanguinis et humorum affluxus, ad partes superiores, caput et pectus urgetur, quæ, si ex crebriori appulsu et congestu sanguinis, jam jam imbecilliores redditæ, ex facili inde labem contrahunt et pristinæ ægritudines recrudescunt, longe gravius, quam antea, infestant. Apprime huc faciunt, quæ Hildanus de infelici emeticorum effectu observavit, qui *Cent. 5. obser. 12.* a vomitorio violento, unum mutum, alterum surdum factum, nec non *obser. 19.* cœcitatem inductam esse, refert. Et Scultetus *obser. 92. app.* a vomitu tumorem frontis subito enatum esse, testatur.

Observatio XII.

Emetica mineralia vel vegetabilia fortiora, tutissime semper in forma liquida, interdum etiam vehiculo spirituoso, insignem liquidi copiam superbibendo, assumi, multiplici experientia comperitum est ac confirmatum.

Scholion.

Tutiora semper sunt, ad emesin excitandam ex antimoniatis ea, quæ soluta sunt, præ solidis: quare aqua benedicta Rulandi, quæ ex vitro antimonii paratur, tartarus emeticus Mynsichti, qui ex croco metallorum, sale absynthii, vel cremore tartari conficitur, nec non sapa vomitoria Sylvii, magis ex usu sunt,

quam vitrum antimonii, vel crocus metallorum, pulvis Monckii, mercurius vitæ aliaque. Quum enim stibiata hæc pharmaca non agant nisi soluta, facillime contingit, ut a contentis in ventriculi sinu salis & sulphureis humoribus promte liquata, aut enormes non sine periculo fulciant vomitiones, aut oblesso lenta mucagine minusque ad solutionem idoneis succis, stomacho, non dissolvantur & nullius fere operationis sint. Accedit, quod non exiguum periculi subit, si acrius ejusmodi minerale emeticum certæ tantummodo ventriculi portioni infideat firmiterque inhærescat, ut eandem continuo lancinando & arrodendo, ancipitem inflammationem pariat. Quod si vero potens ejusmodi pharmacum colliquatum fuerit & solutum, non unam tantum tunicæ ventriculi partem adurit, sed universam illam moderate afficit ac stimulat, ut longe facilius & tutius tota substantia ventriculi ad inversionem & expulsionem sollicitetur. Quare semper mihi in more positum fuit, tartarum etiam emeticum solutum prius in aqua analeptica spirituosa, pauxillo syrupi grata dulcedine imbuta, propinare. Et hac ratione tutiorem longe, faciliorem ac meliorem, refracta etiam dosi, fieri vomitum observavi. Præterea non quidem negandum, quod remedia spirituosa & ipse etiam vini spiritus vomitiones sistant: nihilominus tamen, si hic vino spiritus cum syrupo violarum, aut rosarum julepo cicuratus, una cum emetico porrigitur; non solum minor & refracta vomitorii dosi sufficit, sed etiam longe expeditior fit operatio: eo quod spirituosus hic liquor, tum subtilem illam & nervis inimicam acrimoniam corrigit, tum etiam insito suo calore majorem sanguinis affluxum allicit et proinde morum et subversionem ventriculi strenue adjuvat. Inprimis autem, si non tam copia, quam peregrina indoles acrium biliosorum in ventriculo humorum, præternaturalium affectuum causa est, post vomitorii assumptionem multum liquidi bibere expedit; quo intus latitans congeries eodem diluatur, attemperetur et hoc pa-

At promptius evacuetur. Et hoc consilio interdum post cibum sumtum vomitum procurare suadebant veteres, quos inter præsertim Trallianus *lib. 1. pag. 72.* nominandus, qui vomitiones post cibum in epilepsia utilissimas judicat: quandoquidem hoc potissimum tempore exhibita emetica, quicquid crassum in ventriculi cavo offendunt, id omne simul cum reliqua massa exturbant ac viriliter remonent. Sed satis jam de vomitoriis eorumque usu dictum esse arbitror.

DISSERTATIO XV.

DE

USU ET ABUSU PULVERUM
STERNUTATORIORUM.

S. I.

Quemadmodum sapientiæ humanæ fundamentum atque initium sensus recte dici possunt, adeo, ut illis in vigore atque integritate constitutis mens nostra functiones suas promptissime exsequi queat: ita nobis non exigua quoque incumbit necessitas, illos ipsos tanquam rationis nostræ instrumentum curare ac colere, et quantum fieri potest, in debito statu atque incolumitate servare, ut tali cultura ad optimos mentis usus disponantur. Quod circa non incongrue illi faciunt, qui oculos frequenti versione lemarum ac mucaginis per aquam frigidam tempore matutino pueros ac serenos servare allaborant, vel etiam perspicillis ad diuturnum visum illos præparant. Auditus organum frequenter purgare instrumentis a cerumine vulgaris etiam consuetudo est, ne forsan in gypseam duritiem mora transiens aurinos meatus ac gyros obstruendo auditui noceat. Organon gustus, quod lingua constituit, et oris elutiones cum aqua simplici factæ et calidæ jam usitatæ infusorum varii generis sorbitiones perc ommode abstergunt et mundant, utpote de nocte in lingua obortus lentor papi llares ejus tabulos obsidens ca-

lida sic aqua extergitur, ut non tantum ad meliorem gustum, sed et ciborum masticationem et faciliorem mixtionem cum genuino suo succo solvente disponatur. Tactum, qui toto diffunditur corpore, frictionibus matutinis convenienter institutis curare utilissimum et a veteribus valde celebratum consilium est, quandoquidem hoc pacto discussa superflua humiditate spiritus segescentes in motum concitantur, ut ad corporis et mentis exercitia expeditius influant.

2. Profecto autem nullius fenforii majores hodie mortales habere solent curam quam narium, quem in finem non tantum excogitata fuerunt varia odororum oblectamenta, quæ in balsamis solidis, liquidis, spirituosis, fumis ac pulveribus suavissimi odoris consistunt, quibus continuo nares delinunt, sed et alia nunc frequens ubivis ferme regnat nares purgandi ratio per singulares pulveres errhinos et sternutatorios ex tabaco variisq; speciebus odoratis et cephalicis confectos, quibus naribus attractis viscosorum in narium cavernulis hærentem humorem colliquare ac deturbare conantur. Quemadmodum autem salubritate sua ac usu non caret dictum narium purgamentum, ita tamen tanta jam increvit intemperies, non dicam vesania, nonnullorum, ut mira consuetudine vel imitatione aut auctoritate aliorum inducti, tali pulvere nares perpetuo vexare et irritare videantur, ut etiam inter mutua colloquia, conventus ac cœnam deesse aliquid humanitatis credatur, nisi quis pyxidem suam, quam servari pulvis ille solet, singulari officio ac inserviendi ejus sanitati studio alteri offerat ad mucis officinam purgandam. Cum autem perversus talismodi abusus, dum singulis fere momentis naribus talismodi pulvis attrahitur, non parum damni ac nocimenti efferat ficio: præsertim naturæ hominibus; itaque constitui de legitimo horum pulverum usu nec non prava illis abutendi ratione in præsentia verba facere, et non inutilem hanc materiam paulo uberiori evolutione pertractare.

3. Ut autem eo feliciter in nostro instituto progrediamur et emolumenta ac damna dictorum pulverum rite exponamus

namus, utile ac ere fore indico ante in sternutationis naturam materiam et modum agendi errhinorum paulo penitius inquirere et ipsum quoque locum, ex quo rivus ille mucidus derivatur ac stillat, secundum anatomicorum recentiorum accuratas observationes determinare ac perspicere. Nolumus autem rebus maxime intenti litem movere de sternutatorii nominis derivatione ac ortu, multo minus, an illud vocabulum barbarissimum sapiat, ex criticis decidere, sed tantum breviter stricteque illud in limine præmonere allubescit, per pulveres sternutatorios nos intelligere tabaci varii generis folia et radices aliasque vegetabilium species rite siccatas et preparatas inque formam pulveris redactas, quæ naribus susceptæ inspiratione membranam narium irritant spissum vel aqueum humorem evocant, sive cum forti ac sonora aeris explosione, quo casu vocari solent sternutatoria, sive sine illa, ubi errhinorum nomine insigniuntur, utut sternutatoria græcis quoque errhina veniant, meliori tamen vocabulo ptarmica designentur. De utrisque autem hic loci agere decrevimus, præsertim cum ptarmica pro diversa dispositione hominum facile in errhina et versa vice in ptarmica degenerent.

4 Primum omnium autem, quo veritas dilucide appareat, constare debet, quænam pars corporis principaliter afficiatur ac patiatur in sternutationis actu, et ex quo loco insignis illa muci quantitas, quæ mediante talismodi remedio extrahi solet, stillat ac derivetur. Magnam autem hac in re inter veteres et recentiores passim deprehendimus dissensionem, dum plures ex veteribus actionem ac motionem ipsius cerebri esse sternutationem affirmant, quæ in consensum rapiat thoracem, sicuti quondam Hippocrati et Aristoteli placuit. Alii potius principaliter illam actionem thoracis esse, quæ occasione irritationis factæ in naribus accidat, tuentur. Ita etiam circa partem, ex qua humor ille excrementitius effunditur, in diversas abeunt partes. Plerique ex veteribus cloacæ huius originem esse cerebrum adstruunt, re-

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

centiores autem ex externis tantum capitis partibus materiam hanc fluere firmis ratiociniis autopsiæ anatomicæ innixis comprobare satagunt. Nos non diutius refutationibus veterum immorabimur, neque sub examinis incudem etiam nonnullorum recentiorum placita revocabimus, sed brevissimis sententiam nostram exponimus, nempe sternutationem esse violentam actionem et motionem fluidi elastici tenuissimi, quod spirituum vulgari nomine venit, in nervis non tantum, qui inter costales musculos descendunt. Quæ motio impetuosa ac præternaturalis cum sit et cum magna constrictione partium nervearum ac musculorum conjuncta, hinc non inepte a veteribus convulsio, sive etiam epilepsia parva, levis, et particularis dicta est, præsertim ab Avicenna l. 3. c. 2. *Tract. 2.* Et tametsi etiam experientia doceat sternutationem sapinucle præcedere epilepsiam, vel etiam illam sequi, sicuti id docte inter alios notavit Wedelius in tractatu de medicamentorum facultatibus p. 211. Ut ex eo appareat magnam esse affinitatem ac convenientiam inter epilepsiam et sternutationem, illud tamen teneri meretur hanc esse utriusque differentiam, quod convulsio in sternutatione sit magis intrinseca, sive extra cerebrum ejusque membranas, in epilepsia autem intra cerebrum, ubi dura mater principaliter violentissima constrictione afficitur, sicque totum ferme corpus in consensum trahitur. Ex quibus patet sternutationis sedem non quidem cerebrum esse, attamen spiritus, qui nervos incolunt, principaliter esse affectos. Et deinde jam clarum ac perspicuum fieri potest, quare a solo irregulari ac concitato spirituum motu in dispositis sternutamentum moveri possit. Ita curiosa sunt observationes, quæ confirmant, nonnullos, quoribus cum uxore rem habere gestirent, immediate ante coeptum opus ter quaterque sternutare coactos fuisse, qua de re legi meretur Stalpartius vander VViel *obs. 6. part. prior. p. 44. it. Amatus Lusitanus scholiis curation. 3. Cent. 4. fol. 370.*

5 Cum autem sternutatio affectio spirituum sit, qui primas in regenda tota

K 3

ma-

machina tenent partes, ex quorum constitutione boni vel pravi effectus in corpus redundant; hinc etiam a vetustissimis temporibus sternutatio actus boni et mali omnis signum fuit. Ita optimum signum fuit et adhuc est reconvalescentiæ, quando ægrotantes incipiunt sternutare, qui alias difficulter admodum id faciunt propter virium defectum sive spirituum non sufficientem influxum, unde vulgatum illud inter medicos Parisienses est: sternuit, salva res est, et Mosocomio capelli debet, circa quam rem videatur Mosantius Priusius in epistolis p. 204. ita etiam Ballonius ad Theophrasti librum de vertigine p. 9. vulgo, ait, Xenodochiis jubent ægros exire, cum primum sternutant, quod bono id fiat omine, et quod in limine sint sanitatis, quasi victa calore naturali morbifica sit materia cocta et modificata. Ex adverso etiam observatum fuit, sternutationem mali fuisse omnis, tum frequenter pestilentiam vel alium gravissimum morbum præcesserit. Ita Thucydides lib. de bello Peloponess. S. 131. fol. 180. pestilentis cujusdam malignæque sternutationis meminit, in famo-fa illa Atheniensium peste grassantis. Polytorus Virgilius lib. 6. de invent. rerum Cap. 2. item similis sternutationis mentionem facit, qua omnes, qui aliquoties sternutassent, paulo post extinguerentur. Afferitque ex recentioribus Diemerbroccius lib. de peste Cap. 15. Tempore gravis illius pestis an. 1635. neminem se vidisse convalescere, qui durante morbo sternutasset sæpius. Exinde jam nos bene precandi sternutantibus, qui etiam diu ante Sospiratoris nostri ortum apud ethnicos, et ante ipsum Aristotelem obtinuit ut Famianus, strada prolusionum academ. L. 3. refert, derivandus videtur. Invaluit etiam is mos et semper continuavit per omnes ferme nationes, etiam Turcicum regnum, (utut Angli hodie num eum non observent,) ut ad sternutationem vel caput denudent, aut corpus inclinent, et sternutantes saluent his verbis: Deus te adjuvet, ut minus etiam urbanus ille habeatur, quisquis hæc, quicquid est humanitatis, negligat. vid. laudatus Priusius.

6 Hisce jam missis res maxime poscere videtur, ut recipiamus nos ad examinandum et inquirendum, in quamnam corporis parte stationem potissimum habeat sternutatio, et unde mucosi istius et squalidi humoris ejectio oriatur. Memorandum autem hic venit perperam veteres dijudicasse ex cerebro illud, quod sternutamento ejicitur, ortum suum habere. At vero infelicitati temporum, quæ observationibus anatomicis circa corpora humana admodum sterilia fuerunt, id consonandum est, utpote manifestissime hodierno tempore demonstrari potest, os ethmoides seu cribriforme foraminulis variis instructum, non aptum esse ad transmittendam vel emittendam, quandam materiam fluidam, cum firmiter foramina, utut pervia, dura matre et nervorum ramulis per hanc transeuntibus occlusa sint, ut nullum fluidum etiam tenuissimum, sicuti est spiritus vini rectificatissimus, ibi detentum ne ad minimam guttam transire et ad nares descendere possit. Denique et aliud clarissimæ veritatis est, humorem talem, qui per sternutationem discutitur, intra duram matrem et cranium nunquam delitescere, neque talem reperiri in cerebri ventriculis, nec glandulam pituitariam suam, quam fecerit, lympham huc amandare; ut adeo cloacæ hujus origo alio in loco quærenda sit. Deinceps et nunquam hoc demonstrari poterit, aerem neque odores, multo minus alia externa inspiratione immediate in cerebrum pervenire posse, hinc optime Galenus de simplicibus medicamentis scribit; Errhina quæ mediante inspiratione attrahuntur in nares non, ut vulgaris est opinio, per os cribriforme ad cerebrum scandunt, sic etiam intra persuasio et signum est, in illis, qui tabaci fumigationi perpetuo student, anteriora cerebri esse siccata et fumo nigro infecta, quod clarissime variisque dissectionibus factis refutavit Neander in Tabacologia p. 228. & seqq.

7 Quodcirca rectissime cum recentioribus sternutationis subjectum et originem muci, qui naribus solet expurgati, nec non ipsius olfactus organon credimus esse cavernosam interiorum narium straturam.

stura et ossæ concamerationem, quatenus nempe membrana non tantum ad sensum, sed et ad pituitæ ejectionem dispositæ investitur. Operæpretium autem duco hac occasione accuratius paulo, quæ tamen fieri potest brevitate, internum narium mirabilem structuram perlustrare. Quoad autem internam narium concamerationem spectat, deprehendimus varios ossæos triplices, qui scalæ, it. ossa turbinata spongiosa vocantur, quorum fabricam et usum singulatim jam perspicere placet. Sinus autem illi recte numerantur duodecim, nempe duo sphænoidei, qui intra os, quod sphænoideus dicitur, excavati sunt et sellæ equinæ subjacent. Ex istis per anum foramen humores delabuntur in binos meatus, qui a naribus ad fauces tendunt. Ethmoidei sex numerantur, qui frontalibus et sphænoideis intermedii sunt, in utroque latere tres, et hi tenuibus ossibus controversis et non nonnihil obliquis ab invicem distincti sunt, quorum anteriores reliquis ampliores sunt, in quibus etiam foramina duo reperiuntur, quibus mediantibus anterior hic sinus ethmoideus cum maxillari communicat. In ossæ frontis juxta nasi radicem duo quoque existant sinus dicti frontales, quorum unus sapius altero amplior et distinctus etiam fovet cellulas. In illorum sinuum postica parte foramen est, quod narium posteriorem partem respicit. In maxilla autem superiore duæ cavitates amplissimæ sunt, in quarum superna parte unum est foramen at brevis ductus, qui ex sinibus ethmoideis anterioribus humorum recipit.

8 Sinus hi dicti duodecim nec non os vomeris omniaque ossa ad narium fabricam spectantia investuntur membrana, quæ propter officium suum dicitur pituitaria, hancque cum sinibus narium ex omnibus accuratissime descripsit Vieussien in *Neurologia* cap. 16. pag. 187. ubi asserit illam esse fungosam, spongiosam ac glandulosam quamplurimis diversis generis vasis instructam, quæ si digitis comprimitur, mucum statim emitat, sique in aquam immittatur, spongiæ ad instar intumescat. Casserius Placentinus illam

dicit esse spongiosam, sublividam & multum sanguineam, ita ut si digitis leviter fricetur, sanguinem effluere faciat. Et observavi in anatomia cadaveris masculini a me celebrata membranam hanc numerosissimis arteriis stipari, quæ injectione liqueris spissi rubicundi adhuc dum in capite siccato elegantissime apparent. In plexulos hepatis uterini plexibus non abimiles numerosas has arterias ex carotidum ramis externis enatas exire auctor est idem Vieussien *loc. cit.* Hæc jam membrana, glandulis copiosissimis prædita, ex innumeris hisce arteriis partem aliquam, lymphæ nervorum ac cerebri elasticæ spirituosæ activitatem infringentem, instar cerebri separat, & per breves quosdam ductus quos vasa mucifera laudatus Vieussien nominat & quorum aliqui fetam admittunt & circa posticam ossis vomeris et utriusque ossis palati partem apparent, expurgat & in nares ceu communem cloacam derivat. Hæc itaque membrana, quæ ab utroque ossis occipitis processu oritur lateque expanditur & interne œsophagi tunicæ continua est ac laryngis latera contingit, os vomeris, ossaque spongiosa & turbinata omnesque superius nominatos sinus duodecim obducit, est emunctorium principale ipsius muci, qui secernitur in naribus & sinibus, ubi mora nonnumquam nimium lentorem contrahit. Non autem ubique est æqualis crassitie vel conformationis, nam quæ posticæ utriusque ossis palati parti appenditur, ea crassior est, & fere tota glandulosa & muciferis instructa vasis intertexta videtur. Illa autem membranae pituitosæ pars, quæ duodecim sinus investit, subalbida & spongiosa est, valde autem membranosa & magis tensa apparet illa, quæ ossibus sic dictis turbinatis insternitur; de his autem ossibus Casserius de *fabrica nasi* Lib. 3. cap. 16. scribit: In profundo narium recondita sunt officula spongiosa, quæ gradu scalæ videntur appellari, eo quod gradatim unum supra aliud positum sit, turbinata hæc ossa dicuntur. Oriuntur ex parietibus narium ossibus in quam cavitatem genarum interne sapientibus, ubi initio tenui exorti statim crassescunt &

turbinis formam adsumunt, undique libera & nusquam nisi suo principio alligata, ita deorsum pendula dependent, ut intermedium quandam latebram inter os genæ conficiant. Et sane jucundum spectaculum est, hæc officula seu lamellas osseas, quæ neutiquam cartilagineæ sunt, in varios cylindros tubulos & semicirculos osseos convolvi, ut quasi in diversos specus & labyrinthos, ubi alia in aliam tendit, dividi. Hæc singula spongiosa officula, singulæque eorum lamellæ & inde effictæ cavitates tunica etiam spongiosa, sed magis nervea investuntur. Hinc etiam hæc ipsa magis præ aliis membranæ partibus sensu exquisitiori gaudet; sicuti enim tota membrana pituitaria per nares extensa sensum suum ac motum maxime nanciscitur non tam a primo, quam a secundo ramo quinto paris emissi, ita maxime hi nervi plurimas fibrillas per membranam, ossa turbinata obducentem, spargunt atque distribuunt, hinc merito huic tunica & dictæ ossium turbinatorum conformationi odoratus organi titulus tribuendus est, cum non peculiaris hujus tunica textura nervea tensa alium ulum arguere videatur, quam ut tantum mucum separet: quocirca Bartholinus in tractatu de olfactus organo, rectissime scribit: *quo major tunica narium est superficialis, eo plura nervosa extrema in eum terminari possunt, pluresque aeris particule in eandem impingere*. Hinc etiam laudatus auctor in venatico exquisitissimi sensus cane inextricabilem & plane innumerabilem lamellarum in semicircularem figuram curvatarum progerminationem & circumvolutionem invenit, & animalia olfactu excellentia officula talia cucullum vel concham veneris figura referentia semper plura, longiora, magisque contorta possidere scribit.

9 Sententia itaque nostra est, tunicam hanc sensibilem ossa turbinata cum illorum cavitatibus investientem subjectum maxime esse odoratus, cujus organon in tunica narium multiplicata, dum ex angustis in angustum ipsa tendit, & in concavitate officulorum aerem odoriferum non tantum remorante sed & vehementer consistit. Et sicuti in hac tuni-

ca particula odorifera fluido respiratoris impulsu percipiuntur, ita etiam nullum dubium est in eadem tunica varios pulveres vel species naribus susceptas ibique appulsas percipi sensumque irritatorium ab iisdem excitari, adeo, ut idem subjectum odoratus & sternutationis sit. Irritata autem illa tunica in consensum utique trahitur tota tunica narium pituitaria, propter eandem communionem nervorum, nec non continuitatem, ita, ut fibris ejus constitutis & compressis succus ille, qui in eadem hæret, copiose & ubertim excutitur.

10 Descriptio jam sufficienter sternutationis organo & subjecto, illoque loco, e quo promanare crassus ille mucus solet, qui sternutatione ejicitur, restat jam ut etiam brevissimis naturam sternutationis sive motus ipsius thoracis convulsivi cum violenta expirationis & aeris explosione vehemente juncti indolem perlustremus, & maxime, quomodo thorax & diaphragma ab irritatione narium tunica in consensum rapiantur. Notum autem jam est ex anatomicorum observationibus, non tantum primum nervorum par, quod processum mamillarium nomine venit, verum etiam secundum ramum quinti paris nervosi intra cranium oriundi abire ad pituitariam membranam, maxime autem ad illam partem, quæ ossa turbinata sic dicta seu spongiosa investit, ubi non modo sensus sine perceptionis odoriferarum atomorum, sed & omnis motus & contractionis hujus membranæ causa existit. Quoniam autem per nervorum intercostalium quoad maximam suam portionem nervis quintæ conjugationis debetur, hinc facillime ratio peti potest, quare irritatione facta molesta in naribus, quam semper subsequi solet influxus celerior nervei fluidi, in consensionem similemque actionem spiritus in nervis intercostalibus existentes rapiantur. Optime hinc Vieussien Lib. 3. cap. 5. scribit: *In sternutatione statim ac nervea fibra, quæ in membranam narium interiora occupantem desinunt, a re quavis acri vellicate corrugantur, illico diaphragma propter aliter inspirationem a spiritu* qui-

animali per nervos intercostales delecto excitatur, deprimitur & subinde membranarum, spasmus remittente, septum transversum superiora vehementer retrahunt violentam expirationem excites. Ex quibus dictis & adductis patet diaphragma potius & principaliter sedem & subjectum sternutationis esse dicendum, quam ipsum caput vel in eo contentum cerebrum, tametsi non negandum sit, ex influxu concitatori spirituum, qui occasione vellicationis ac morsificationis tunice narium nervee contingit, violentum hunc thoracis motum dependere. Strepitus autem ille & aeris sonora explosio, in sternutationis actu quæ contingit, unice proficiscitur ab aere per expirationem celerrime ex trachea in anfractuosa narium meatus & ibi contractione quasi angustator, vi transeunte & irridente, ubi reverbatione, allisione & fractione talem strepitum & sonitum edit, unde etiam sæpius fit, quando sic aer primum vehementer inspiratus maxima vi in expiratione expellitur, ut etiam cibus & potus in ore & faucibus hærens eijciatur, lapilli in interiori aure hærentes, uti nuperrimum hic exemplum docuit, expellantur, vel calculi ex renibus et uretheribus in vesicam deturbentur, aut etiam fœtus propulsio ex utero promoveatur.

11 Hisce jam pertractatis ordo postulat, ut non tantum illa, quæ sternutationem excitare apta sunt, perspiciamus, sed maxime etiam, quod nostræ est tractationis, ad ea dirigamus animum nostrum atque inquisitionem, quo illa ipsa, quæ ingrediuntur et constituunt famulos illos pulveres errhinos et ptarmicos, cognoscamus, et medice examinemus. Et cum jam noster scopus saltem eo tendat, ut non tam illa, quæ intrinsecus in corpore ansam præbere possunt huic adfectui, inquiramus, quam potius externas causas scrutemur. Hinc omisis illis, quæ utique uberiores tractationem merentur, saltem jam occupati erimus circa causas externas. Brevibus autem asserimus; omnia illa quæcunque membranam illam narium sensu exquisito pollentem, vellicare, irritare et morsicare apta sunt, illa etiam

sternutationem facili negotio movere possunt. Ita sola titillatio cum penna vel cum papyro convoluta facta, sternutamentum prompte ciet. Et compertum est, irritari etiam nares et sternutationis motum produci per repentinum transitum e loco obscuro in admodum illustratum. Unde etiam recte dixit Aristoteles: *sternutat, qui sub solem se commisit*. Cl. Schneiderus tract. de sternutatione refert, concionatorem quendam se cognovisse qui cum soli exponeretur, bis, ter vel etiam sæpius sternutare coactus fuerit, quod tamen tantummodo locum habet in subjectis sensibilibus. Ratio autem hujus effectus hæc est: radii solares penetrantissima sua actione ac motione aerem commovendo, ipsos etiam spiritus tunice narium insidentes fortiter commovent; non secus ac videmus lucem solarem ob vehementissimam suam actionem oculis laborantibus non conferre, ita ut etiam solus aspectus lucis in ophthalmia causari vel eandem ob causam dolorem augere possit; siquidem nulla sensatio nulla perceptio in machina nostra microscopica sine præcedente tactu vel tremula motione membranarum fit.

12 Ut autem proprius accedamus ad materiam et naturam illorum, quæ vel tantum pituitam e naribus evacuant, vel cum aeris explosione illam educunt, dicimus: omnia ea esse indolis salino-sulphuree acris, quandoquidem non omnia salia, uti sunt neutra, media, salia etiam acida tali facultate pollent, quippe quæ fixioris naturæ et spiculis crassioribus dotata minorem ingressum habent in tenuissimos fibrillarum membranacearum poros, sed requirantur paulo subtiliora, qualia sunt sulphurea et acris, quæ motu intestino ætheris stipata longe penetrantiora sunt et intimioris admissionis, unde videmus salia volatilia naribus indita promte colligare pituitam, imo sternutationem excitare. Quinimo admodum verosimile est, principium illud, quod in errhinis et sternutatoriis operatur, ad alcalinam potius quam acidam naturam accedere, præsertim cum acida enervent et notabiliter infringant illam vim, teste experientia et antiquissimo auctore Plin.

nio qui histor. nat. Lib. 23. ca. 1. inquit : *Sternutamenta acutum olfactu cohibet*. Et cum omnia purgantia propter idem salacre irritans subtile volatile plus minus causticum, sint simul validiora sternutatoria & ipsorum vis purgans manifestio enervetur atque cicuretur salibus acidis, dum nempe hæc ipsa sal illud tenue volatile alcalinum figunt & motum istum ætheris igneum sistunt, ita enim non inconvenienter argumentari licet eodem sale gaudere sternutatoria, quo ipsa purgantia. Accedit & illud, quod tabacus errhinorum & sternutatorum princeps sale volatili acri sulphureo copiosissimo polleat, qui intra assumtus ventriculi, œsophagi & intestinorum membranulas fortiter vellicando & vomitum & sedes violenter ciere solet, manifesto documento : non alium modum agendi sternutatorum emeticorum ac purgantium esse, quam qui in morificatione, insultu & rosione tunicarum nerveo glandularum versatur. Deinceps elementam illud, quo agunt ptarmica & errhina, salinæ volatilis sulphureæ naturæ esse vel ex eo intelligi potest, quod pleræque herbe cephalicæ, quæ sale subtili volatili oleoso gaudent, cujus generis sunt nominatim origanum, ruta, flores anthos, majorana, thymus, serpillum, basilicum, semen nasturtii, sinapi, coriandrum, cubebæ, vel recentes vel melius sicco modo naribus inditæ promte sternutatorium vel tantum errhinum effectum exhibeant.

13 Non autem occupati erimus totum catalogum omnium errhinorum & sternutatorum proponere, sive totam materiam errhinorum recensere, sed tantum animus est brevissimis exponere, ex quibus usitatissimi isti pulveres, qui naribus inspirantur & attrahuntur, evacuant muci causa componantur, sive quænam illorum ingredientia, quis modus præparandi sit, ut eo melius postea perspicere queamus, quid damni vel emolumenti adferre queat illorum rectus usus atque perversus abusus. Dixi autem superius, pulverum horum ptarmicorum princeps ingrediens esse ipsum tabacum seu herbam nicotianam; postquam enim hujus herbe maxima utilitas generi humano in-

notuit, sub variis formis interne & externe usui humano illam adaptarunt, & cum nauta ac milites, quibus initio frequentior fuit tabaci usus, experimento didicissent, tabacum in pulverem redactum & naribus inspiratum esse ptarmicum; & hoc ipso exonerari caput utilitate optima, hic usus postea ad multas gentes & nationes pervenit, & primum ad Italos, apud quos talium pulverum usus est frequentissimus, postea ad Gallos & etiam ipsos Germanos sese extendit, factum, ut tabacomania jam multi laborent, & ipsa consuetudo talem pulverem fecerit pene cum aere necessarium, ita perisque inutilis & superfluous imo noxius est. Multi recto ejus usu primo, deinde facta consuetudine sunt verba Magneni de tabaco, postea contracto habitu tantam hujus pulveris copiam absumunt, ut hominem noverim, qui die unico pulveris tabaci optimi uncias tres naso suo perdidit. Sed opus jam est, ut de præparatione horum pulverum quædam edisseramus, quibusque in locis præparentur, notum autem est præparari maxima in copia Bononiæ, Trienti, Venetiis, Turini, unde etiam ad alias distitas regiones magno mercatorum lucro affertur. Modus autem præparationis hic est, sumitur nempe præstantissimus tabacus de Levante & ejus stipites ac cespites aqua rosarum infunduntur, postea siccantur & in minutissimum rediguntur pulverem, qui cum solutione tenui tragacanthæ miscetur, & in pastam redigitur, quæ postea ex tenuissimis tuniculis terreis compositum est angustissima foramina relinquens, trajicitur, ita sub specie tenuissimorum pilorum appareret, qui dein singulari encheiresi vase concavo magno excipiuntur, & continua agitatione & succussione in globulos minutissimos rediguntur, qui germanicis sub nomine gesdrinter Dobad venit, qui postea oleo de cedro vel jasmino, pergamotti suavi odore imbuitur & talis ex Italia ad nos adfertur. Turini flores aurantiorum exsiccatos item flores rorismarini admisce-re solent. Alius autem est modus hunc pulverem in Hispania præparandi : hic enim loci in tenuissimum pellinem, qui in fenum facile abit, redigitur.

Nempe sumunt tabacum optimum de Brasilia, & in camera calefacta extreme illud siccant, ut inter manus teri possit, talem jam induunt duobus sacculis ex linteo subtili confectis, postea in alio conclavi puro vir, qui bene nares, oculos, & os singulari adaptato instrumento munivit ac defendit, duos hos sacculos vehementissime inter se concutit, ut tenuissimus pulvis sub forma fumi per porulos sacculi expellatur, qui deinde in conclavi excipitur, & ad usum colligitur, & hic jam propter tenuitatem suam inspiratione improvida facile ad ipsam laryngem asperamque arteriam transit ibique irritatione facta tussim concitat. Præterea usitatus hoc tempore adhuc est alius, qui ex Portugallia ad nos sub forma pulveris non adeo subtilis coloris ex flavo viridescentis & odorem sicut panis grossiori Westphalicus vulgo Bonpournickel de se spargit, & ex foliis optimi nigri tabaci prius in aqua rosarum maceratis præparatur, ut nimia eorum acrimonia salino sulphurea extrahatur; postea folia exsiccant & pulverem ex ipsis consciunt, quem sine suaveolentia ut plurimum relinquunt.

14 Præter has præparationes simplices adhuc innumeræ restarent magis compositæ describendæ, dum quivis ferme pharmacopola vel medicus graciosus in quavis regione peculiarem excogitat compositionem, ut non tantum colore sed & odore ac consistentia pulveres hi admodum inter se differant, ubi tamen tabacus manet basis, quod modo varias species cephalicas fragrantissimi odoris ad meliorem gratiam conciliandum admisceant. Nostri jam erit officii, ut præstantissimas & valde expertas & quas nos magni facimus, tantummodo hoc loco adducamus, ut quivis habeat, quo casu necessitatis promorborum & humanæ temperiei uti queat. In antecessum autem hic moneo, duo præ cæteris elegantissima & præstantissime virtutis plane vel parum cognita me magnum facere, quorum usum etiam variis in adfectibus magno cum fructu & capitis robore adhuc expertus sum, quorum primum est resina ligni guajaci, non illa, quæ spiritu rectificato ex rasura hujus ligni extrahitur, sed quæ mediante coctio-

ne cum aqua tantum simplici elicitur; dum nempe in ipsa aqua per sufficiens tempus rasura coquitur; decoctum postea leni calore ad siccitatem usque inspissatur & sic præmicum pulcherrimum emergit, quod suavi balsamico odore nares adficit & satis potenter pituitam colliquat. Alterum est benzoe in flores resoluta, quando nempe hujus gummi optimi pulvis in aqua pluviali coquitur, quæ identidem inspissatur, ita pulvis odoris suavissimi ex splendentibus miculis & squamulis compositus conficitur, qui naribus attractus penetrantia sua ad motum eximie suscitatur & densatum ibi humorem extergit. Quod autem horum remediorum præparatio cum aqua instituitur, hæc ratio est; quoniam hæc ex resinosis istis corporibus præter sulphureas, acutas, salinas scindentes & pungentes partes extrahit, quæ hic maxime desiderantur.

15 Sed ut ad nostras, quas laudamus & laudavimus formulas, redeamus, sequentes cum benevolo lectore communicabimus. Recipe sacchari optimi unciam semis, balsami apoplectici grana duodecim, florum benzoes, resinæ ligni guajaci ana grana decem, misce. Pulvis hic gratissimus est odoris & egregie nervosas capitis partes solatur, nec non pituitam satis efficaciter educit. Hinc merito cunctis ferme errhinis est præferendus; præcipue autem singularem opem spondet in capitis seu actionum animalium torpore, vertigine, nimia somnolentia, decubitu humorum catarrhali ad dentes, ad aures, capitis gravativo dolore; egregie quoque conducit pituitosis & qui caput imbecillum habent. Altera formula hæc est. Recipe pulveris tabaci, infusione aquæ rosarum prius mitigati, unciam semis, florum aurantiorum exsiccatiorum drachmas duas, olei florum aurantiorum optimi Italici guttas decem. Lenis operationis hic pulvis est, & suavem odorem spirat. Tertia hæc erit, recipe pulveris ligni aloes, succini pulverisati, tabaci ana drachmam unam, castorei grana decem, olei majoranæ guttas quatuor, pulvis hic in dispositione ad apoplexiam, epilepsiam, paralyfin, vertiginem egregii usus est. Parandi modus hic est quartus, sume sa-

lis volatilis ammoniaci sicci drachmam unam, olei majoranæ guttas decem misce. Hoc penetrantissimum est errhinum, solo odore, vel melius pulvere ejus naribus attractum in deperdito odoratu ab humore crasso, copioso, spisso, frigido, quale quid accidit in coryza, nec non in naribus plane oclusis, item apoplectico, epileptico paroxysmo, nec non in affectibus soporosis efficacissimum. Quinta pulveris compositio hæc est recipe radicis iridis florentinæ drachmam unam, florum balaustiorum, rosarum rubrarum ana scrupulos duos, florum anthos, lavendulæ drachmam semis, hellebori albi grana octo, moschi in spiritu rosarum soluti grana duo, pulvis exinde fit varii & grati coloris, & talis ex Turcia adferri solet, nec usu suo defraudandus; hoc saltim viri habens, quod linteamina propter flores balaustiorum rubro colore inficiat. Sexta est, recipe florum liliorum convallium, majoranæ, pulveris tabaci ana drachmam unam, hellebori albi grani duodecim, olei majoranæ, cubearum ana guttas quatuor; pulvis hic si sternutatio movenda est, & pituita crassa educenda, naresque mucosæ obstructæ, in pituitosis & phlegmaticis egregie suum facit officium. VII. Recipe radicis valerianæ, seminis fœniculi, pulveris tabaci ana drachmam unam, florum benzoës grana duodecim, olei cubearum, fœniculi, majoranæ guttas duas, spiritus rosarum guttas duodecim, misce fiat pulvis, qui in adfectibus oculorum, visus imbecillitate, nimiaque illorum serositate usum habet non contemnendum. VIII. Clarissimus Lentilius in *miscell. part. 2. p. 564.* hunc pulverem magnificat in gravissimis capitis adfectibus; recipe olei succini scrupulum semis, lavendulæ, rosmarini, salviæ, rutæ, spicæ ana guttas tres, balsami apoplectici grana octo, incorporentur cum saccharo canariensi finissimo, ut fiat pulvis. Pulvis mochoacannæ albæ cum oleo fragranti eximium quoque errhinum constituit, id quod ex Insula Malthæ adferri solet.

16 Recensitis sic optimis, quæ usui involvere possunt, errhinorum & ptarmicorum formulis, utile futurum iudico, si

de illorum usu & abusu etiam verba faciam, illumque rationibus & experientia munitus aperte ostendam. In confesso autem est, omnino talismodi pulveres, si modus in hisce sit & prudenter applicentur, salubritate ac fructu non carere, quandoquidem in dubium vocari nequit, membranam illam narium, quæ in capite tam late se extendit, & tot anfractuosis ossium gyros ac sinuosas cavitates obducit, eo officio fungi, ut viscosam, mucidam ac serosam superfluum materiam ex sanguine secernat, quo ipse purior, agillior, & ad fluidi nervi ac cerebri elastici productionem aptior evadat, dum liberatus est ab ea materia, quæ ejus activitatem, expansionem elasticam impedire ac retundere poterat. Quinimo per solenne hoc narium emunctorium separata sic debite materia pituitosa, præsertim in illis, qui ejus copia abundant, sanguis in progressu & circulo suo per caput longe liberius ac minus impeditis circumvolvitur, cum alias si obstructis naribus refertus ac onustus talismodi lento humore sit, deprehendamus, & gravitatem capitis cum dolore, auditus difficultatem, tinnitum aurium, vertiginem, torporem actionum animalium, somnolentiam, exinde oriri. Quemadmodum itaque legitimum exercitium actionum, quæ sanitati præstant, potissimum in debitis secretionibus & excretionibus fundatur: ita omnino medici opus atque intentio esse debet, si secretiones hæc labascant, si secretoria & emunctoria orientur vel obstructa sint, convenientibus remediis, omnes secretiones sollicitare, procurare, obstructaque dissolvere ac referare, cui fini etiam serviunt purgantia, diaphoretica, diuretica, expectorantia, apophlegmatica, salivantia & hujus generis alia. Ex quo jam facile quivis intelligere potest, remedia, quæ nares incitant ad excretionem muci, magnæ esse efficacitæ & insigni niti fundamento in re medica, adeo ut illorum usus æstimandus merito sit.

16 Cum autem natura optima sit morborum medicatrix & vias monstret, per quas duci inutilis humor debeat opportunissime, & medicina imitatrix naturæ sem-

semper sit, hinc quoniam observamus naturam sæpius ipsam sternutationem efficere & colluviem humorum serosorum per nares educere insigni cum corporis levamine, sicuti videmus in coryza, ita etiam arte procurare nonnunquam licebit talem expurgationem feri effecti, inutilis, copiosi, præsertim si corpora fuerint pituitosa, si humores circa caput stagnant, gravitatem & dolorem pressorium inducunt, & nares humidæ observantur. Maxime omnium autem tale excretionis genus moliri licet, si homines certis anni temporibus assueti fuerint ipsius naturæ vigore talismodi excretioni sive profusio feri per nares, quale quid si a causis variis cohibetur, non potest non magnam noxam toti corpori imprimi autem capiti inferre. Deinceps quando odoratus deperditus est ob nimiam humiditatem, circa hæc loca confluentem, utiliter etiam applicantur pulveres errhini, qui non modo exsiccandi, sed & tonum fibrillarum nervearum roborandi facultate pollent. Siquidem notum est, uti omnes reliquos sensus, sic etiam odoratum perfici in sensoriis, quæ membranas habent nerveas, tensas, spiritu animali turgidas, ut tremulum & undulatorium motum quia ad omnem perceptionem requiritur, externum objectum efficere atque imprimere possit. Quando itaque membranæ nimis sunt relaxatæ & copioso humido imbutæ, nulla odorum perceptio, sicuti manifesto patet in coryza, fieri potest, hanc autem humiditatem præter naturam congestam extergunt, absumunt pulveres tabacini speciebus & oleis cephalicis nervinis exaltati. Præterea per ipsas nares etiam oculi purgantur, dum serositates, ex oculorum glandulis plorantes, per punctum lacrymale in cantho oculi situm singularemque tubulum inter osseum, qui ad narium cavitatem tendit, ordinaria via descendunt, quemadmodum id apertissime videmus, dum lacrymas copiosas emittimus, quod magna humiditas ex oculis ad nares dilabatur. Quod si itaque sive in puerili sive in senili ætate inque catarrhosis subiectis tono glandularum ocularium nimis relaxato humiditates crassæ, limosæ, vel etiam

falsæ, acres, copiosius in oculis influant, & non modo illorum serenitatem sed & visus aciem turbant, tunc pulverum, quos in superioribus laudavimus, moderatus usus summe erit proficiuus. Præterea & ipsa experientia testatur, in visu abolito principio guttæ serenæ tales pulveres errhinos cephalicos, minus autem violenter sternutationem moventes, hisce adfectibus opitulari efficacissime, in specie vero, quando incipiunt maculæ vel imagines minutæ inter cernendum ante oculos agitari, dicta remedia laudem merentur amplissimam. Confirmat hoc suo exemplo *Cl. Bartholinus in hist. anatom. cent. 5. observat. 1. pag. 50.* Postquam enim aliquamdiu inter legendum potissimum aut scribendum maculis vexatus fuerat, tandem perarmico frequenter naribus immisso liberatum se, Deo benediciente, refert. Remedium autem hoc est, recipe tabaci opt. unciam unam, majoranæ, uncias duas euphras. sem. fœniculi ana drachmam unam, agarici trochiscati scrupulum, aquæ fœniculi quant. suff. fiat pulvis subtilissimus.

18 Commendamus etiam dictorum laudatissimorum pulverum usum in aurium vitiis, quando nempe multæ serositates in capite collectæ ibi procumbunt & membranam tenuissimam nerveam, aurium labyrinthos obducentem, nimium humectant & relaxant. Tali in casu serum viciatum ibi hærens percommode medianibus errhinis vel sternutatoriis per ductus Eustachianos, ex auribus ad palatum abeuntes, evacuatur. Quando coryza infestat homines & maximo natura molimine ibi sordes pituitosas deponere quærit, quibus sarcinata est, non inutilis etiam erit horum remediorum usus, opus tamen hic quadam circumspectione, in principio enim quando serum est nimis fluxile, falsum & acre, & cum impetu fluit ad nares, abstinendum ab hisce est, major enim tunc adfluxus excitabitur, in declinatione autem, quando serum incipit fieri spissum & in crassas lemas abire, quæ interiora sinuum occupant, tunc nostris pulveres adhibere summe proficiuum erit. Addimus & hoc, quod errhina rite præparata & balsamicorum ac cephalicorum addi.

additione roborata, nasum a foetore, a polypo, aliisque concretionibus squalidis, nec non a malignis exulcerationibus præservare possint. Compertum enim in praxi medica est, qua ratione serum malignis causticis salibus in graviore scorbutico vel lue venerea infectum, ad has partes procumbat, illasque propter teneritudinem suam corrodat penitusque exedat, & scdum ac incurabile ulcus producat, quod hisce remediis etiam potest averti, partim dum ejusmodi feri maligni ulterior stasis ac mora, qua semper majorem corrosivitatem induit, impeditur, partim etiam, quod balsamicis speciebus putredo præcaveatur. Tandem etiam illud insinuare hic licebit, ad memoriam & prudentiam hominis, quod quidem paradoxon videretur, conferre temperatum nostrorum pulverum usum. Quemadmodum enim cerebrum, nimia humiditate obfessum, plane ineptum est ad actiones ingenii & memorie exsequendas, dum idearum vestigia difficili negotio in fibrillas ejus imprimi nec diutius detineri possunt &c. ita multo magis spiritus torpidi & segnes sunt, quando sanguis vehit serum exsuperans; unde exercitium judicii ac promptitudinis ad ratiocinandum, quod in spirituum debita agilitate consistit, plane vacillat & imminuitur. Etenim non incongrue dictum a sapientissimis veterum, cerebrum siccum esse sapientissimum, & communi proverbio, prudentes emunctiores, sive emunctæ naris homines ob eandem rationem saluantur. Ex quibus liquido constat, apud pituitolos & illos, qui multum humidi generant, & cerebrum laxius ac mollius habent, ad actiones ingenii excitandas non minimam opem ferre & spondere pulverum talium exsiccantium & spiritus serenantium usum. Et quamvis non immediate ex ipso cerebro educatur superflua serositas, e pituitaria tamen tunica, antequam ad ipsius cerebri interiora cum sanguine ascendit, illud ipsum contingit. Tandem curiosum est quoque quod Welschius in *sylog. curat. obs.* 12. scribat podagricum ex consilio Ulrici Ducis Wurtembergici intra singula decennia semen majoranæ cum origano naribus indita magnam muc

& pituitæ copiam extraxisse, nec unquam podagram amplius sensit.

19 Verum dissertationis nostræ solum ad horum remedium nos ducit abulum, qui latissime patet, tantus enim ille hodierno tempore est, ut vix quenquam videas, qui etiam moratoribus & prudentioribus accerferi gestit, qui ne minimo quidem temporis intervallo carere possit, talismodi pulverum inspiratione, & non refertam hisce pyxidem semper pera sua circumferat, quo brevissimis intervallis semper nares replet & aliis etiam urbanitatis causa offert. De tali autem perversa consuetudine nihil boni expectari posse facile quivis agnosceret. Damnum autem, quod tales pulveres inferunt, differt maxime, prout ingredientia varia sunt. Si enim ex vehementibus sternutationibus compositi fuerint, & ita creberrime usurpantur, non possunt non gravissima mala inde sequi. Hujus rei *Theodor. Kerckringius obs. anasom. cap. 2.* flebile memorat exemplum cujusdam rustici, quem intervectores navis Harlema Amstelodamum vehebant, quique circumforanei cujusdam persuasu ejusmodi pulveris periculum faciebat, quo tam vehementer sternutare primum, deinde & tantum emittere sanguinis per nasum cœpit, ut tanquam mortuus humi procumberet, ac portatus Amstelodamum aliquamdiu ibi remanere necesse habuerit. Ita etiam guttam serenam sternutatoriorum intempestivo usu excitatam fuisse, ex observatione *Guilielmi Fabricii Cent. 1. obs. 24.* Plateri *Lib. 1. praxeos pag. 239.* cognitum habemus. Denique experientia testatur in capitis gravativo dolore, vel nimia gravidine sternutatoria adhibita epilepsiam vel etiam apoplexiam excitasse. Videantur *Rhodii analesta ad Sepralii librum §. 17. pag. 129.* item *Nimannus de Apoplexia cap. 46.*

20 Noster autem scopus præcipuus hic est, ut qualem noxam asferre possint tabiaciaci hi pulveres improvide & continuo inspirati videamus. Primum autem dicimus odoratum illos ipsos abolere posse. Sicuti enim nimia humiditas odorum perceptioni officit, ita etiam nimia siccitas membranarum nervique odoratoriarum

odoratum tollere potest. Hinc Simon Pauli *Tract. de abusu tabaci ac Thee*, periculosum est, scribit, adsuescere minutatim contriti tabaci usui, quoniam sepe parit, eos, qui eodem abundanter uti sunt odoris privatos fuisse tono. Membrana enim narium nimio horum usu, praesertim in siccioribus subjectis, callescent & duriores evadunt, ut nulla vellitatio amplius sensum efficere possit. Praeterea dum indefinenter sic & excessive nares pulveribus hisce vexantur, & capsulae satis capaces de die evacuantur, continua sic vellitatione facta, in subjectis pituitosis & serosis, praesertim si alvus non suum faciat officium, attrahuntur ad nares & copiosissimae serositates, ut deinde conlueram viam ibi facile affectent, & cerebri vasa ac tunicas narium humores tali infarciant, unde & vocis claritas perit, dum narium meatus squalore turgidi angustiores facti fuerint, ut aer in voce, quod necessarium tamen est, ad gratam & claram loquelam libere non possit transire; hinc dicitur sic reden durch die Nase, deinde & tanta feri copiosi talismodo colluvies circa caput collecta ad somnolentiam, torporem & comatosos adfectus fenestram aperire potest. Memorabilia sunt bina exempla quae Iosephus Lanzarius in *Miscellaneis Nat. Curios. Dec. 1. an. 2. obs. 131.* adducit, primum scilicet de cive Ferrariensi, qui ex nimia quantitate pulveris nicotiani assumpta coma somnolentum contraxit tam potens, ut neque ab acclamantibus domesticis, neque ab alio remedio expergisci potuerit, sed in cubili sedens stupidus omnino ac immotus manserit, donec tandem septima die extinctus sit. Alterum de quodam satellite est, ob continuam tabaci pulveris assumptionem, ex phrenitide misere interitum. Notatu digna hoc loco etiam est historia, quam communicat Wagnerus in *Miscellaneis Nat. Curios. an. 2. obs. 26.* nempe virum quendam litteratum ex abusu pulveris sternutatorii ex floribus liliorum convallium, majorana &c. confecti, aura inter aures abscondita, ita commovisse membranam tympani, ut nimirum in aure dextra ista dilatata aut disrupta penitus auditum ex ea parte sustulerit. Spe-

ctat hic egregius locus ex Mercuriali de aurium affectibus cap. 4. de sternutatoriis nisi caput inquisite purgatum sit, nunquam adhibenda esse; quia maxime conlunantur aures; nam dum emunguntur nares, semper aures correspondent: quasi caput fuerit repletum, ex hac concussione trahitur nova materia ad aures, & ita malum augetur.

21 Multo minus autem illis utiles sunt talium pulverum attractiones, qui narium haemorrhagiae assueti sunt, utpote hisce non tantum sanguinis largior fit profusio, sed natura etiam crebriores talismodi haemorrhagias intendit. Tandem & illud adjiciendum est, detracto sic in nimia quantitate sero, per hoc emunctorium in cholericis & siccioribus deficit ejus, ubi tamen necessaria est, excretio in glandulis palatinis & salivalibus. Cum autem saliva secundum nostram sententiam genuinum sit alimentorum solvens, quo ipsorum nexus intime discernitur, hinc facile patet, ex salivae defectu digestionis vigorem labefactari & ad generationem cruditatum causam suppeditari posse amplissimam. Nocent autem illis maxime, qui ebrii sunt & vino ad ebrietatem usque se obtrahunt, praesertim si sternutatoria valida hisce pulveribus admixta fuerint. Ita Thiermairus *Lib. 2. cap. 9. fol. 133.* se expertum, ait quendam potui valde deditum, crebris sternutationibus valde commotis capitis humoribus, atque ipso vehementer concusso cerebro, depressoque in apoplexiam incidisse. Postremo egregiam observationem de incommodis, quae sternutamentum secuta fuerunt, assert Hildanus *Cens. 4. obs. 13. nempe an. 1611.* Juvenem quendam Rugerum Gummersbachium, robustum optimo corporis habitu praeditum, Coloniae cognovit familiariter. Ille cum catarrho ad dentes defluente vexaretur, empirici & circumforanei consilium auxiliumque implorat. Numerata pecunia curationem adgreditur, & nullo prius exhibitio medicamento purgante, naribus pulverem in radicibus, pipere, euphorbio, & similibus calamo inspirat, & bacillo ex utroque parte bifurcato inter dentes posito, sternutamenta provocat, & pituitam per os

& nares extrahis & quidem copiose. Sed quid sit? eadem die subsequens est vinitus aurium molestus & dolorosus. Porro dolor iste cum per se paulatim remississet & materia ad nares defluxisset, ichor emanare cepit, atque per menses aliquot inde effluxit. Tandem odoratus ira abolitus fuit, ut ab eo tempore siue suavissimi, siue ingratissimi odores fuerint, eos tamen percipere aut discernere potens non sit.

22 Coronidis loco etiam adjiciendæ sunt quædam regulæ, horum pulverum usum varie determinantes. I. Plethorici, alvo adstricta laborantes, hypochondriaci ab effrænato eorum usu abstineant, item sicciores, senes, illis autem commode uti poterunt pituitosi. II. Noxius etiam eorum est usus statim a cibo, hinc consultius est, si homo jejunos illis utatur. III. Abstinendum etiam ab hisce pulveribus in oculorum defluxionibus calidis, ne major concitetur defluxio, item ubi nares hæmorrhagia tentantur, quia magis irritat: neque locus est illorum, ubi in naribus existit ulcus. IV. Quibus hic pulvis inadfectus & caput plurimo humore grave est, tunc facile sternutationem concitat, & sic motu humorum importuno ad caput gravem inducit destillationem. V. Si sternutatio crebra & frequens oritur, loco auxilii potest esse firma compressio narium circa angulos oculorum, protinus enim hoc pacto impeditur sternutatio & ratio est, non quod descensus lymphæ lacrymalis ad nares inhibeatur, sicuti nonnullis placet, sed quod ramus nervi quintæ conjugationis, qui abit ad nares, per rimam orbitæ oculi prius egrediatur, & postea per os orbitæ interioris, per sinus ethmoideos & ossa cribriformia demum redeat ad nares. Hic si comprimitur, influxus spirituum, qui expansivum elasticum hunc motum efficiunt, quodammodo impeditur. Sed hæc de usu & abusu horum pulverum jam sufficiant.

DISSERTATIO

DE

MIRABILI SULPHURIS
ANTIMONII FIXATI EFFI-
CACIA IN MEDICINA.

S. I.

Postquam in rebus medicis & chymicis philosophiæ seu mavis rationis studium liberius & rectius hæcenus agitari & excoli cœpit, atque illa ipsa, quæ facti & experientiæ sunt, ad solidiorum principiorum normam & rationem ponderata atque æstimata fuerunt, splendidior ex tenebris quasi surrexit medicinæ facies, dum in hac veritates, complures absconditæ detectæ, innumeri errores monstrati, via medendi brevior & concinnior inventa, & præsidia vincendis etiam gravissimis morbis idonea excogitata fuerunt. Enim vero quodsi ad prisca tempora animi advertitur, quanta remedium maximam partem languidorum diffusorum perversæque compositionis sylva in illorum libris deprehenditur, quæ nostro tempore, ubi ingenium morborum quasi mutatum ipsorumque contumacia adaucta neutiquam sufficientia observantur. Quam præstantibus autem nec non concentratis & virtute valentissimis ex mineralium familia petitis claret & instructa jam est ars nostra salutaris. Equidem in ea non sum sententia, medicamina ejusmodi activiora ac chymica in domandis morbis tantum esse arcescenda, sed potius necessaria ad felicem sanationem tam Galenica sic dicta leniora esse quam exaltata, activiora & ad minimam molem redacta chymica, firmiter statuo & urgeo, confirmante id usu & experientia; qua edocemur utraque prout morbi sit conditio, vel ægrotantis vires ac robur exigunt, eximium in medendo præstare effectum, modo illa ipsa seligere prudenter, & morbis recte opponere noverit medicus. Attamen non insiciandum est, si medentis ratio & ars aliquid eximii in sanandis morbis

bis præsertim refractariis efficit vel contrahit, neque medicatio tantum naturæ opus est, profecto illud ipsum medicamenti activioribus, magna vi & virtute motus instructis expedire posse & debere.

2 Eminentiora autem ea sunt chymica, quæ ex familia mineralium ducuntur atque derivantur; hæc enim viva animata & spiritu minerali tenuissimo, purissimo, non destructibili forta atque imbuita sunt. Ex omnibus autem iis, si ullum efficacia & vi rebellibus etiam morbis resistendi est armatum, certe est ipsum stibium, quod ex duplici activissima substantia, mercuriali & sulphurea altera compositum est, & hinc merito chymicorum delicia & divinum minerale dicitur. Multa ex eo in chymicorum libris parata, nec non pharmacopolis præstantissima & expertissima virtutis medicamina, quæ artem nostram exercentibus sunt notissima, prostant. Cum autem experientia, qua Indies docemur, & altius provenitur res medica, compertum ac confirmatum habeamus, quoddam remedii genus, ex ipso hoc minerali peculiari artificio paratum minusque notum, quod titulo sulphuris antimonialis fixati gaudet, illudque non modo nobis, sed amplissimis archiatis, & peritissimis medicis ac chymicis hæctenus per aliquot annos repetitis vicibus mirabilem atque divinam in morborum sanatione præstitit opem atque auxilium, quod vix ac ne vix quidem ab aliis expectandum; ideo apud animum constitui, in præsentia ea, quæ circa efficaciam hujus remedii, naturam modumque operandi observavi & meditatatus sum, brevi, utilissimo tamen labore, communicare.

3 Ut autem eo melius naturam ac indolem agendique modum ac efficaciam hujus remedii expiscemur, opus erit ante exponere, quænam principia & elementa antimonium, medicinæ nostræ parens in se contineat ac complectatur. Ubi tamen primo loco tenendum, illud ex duplici substantia, altera sulphurea phlogista, minerali, & altera mercuriali, metallica regulina esse compositum atque conflatum. Quod primum in eo contineat

Hoff. Opusc. varii argum.

tur principium sulphureum, hoc ipsum variis sese modis sistit atque sensibus nostris exhibet. Quando enim antimonium crudum sive solaribus radiis, sive igne carbonum calcinatur, vapor quidam tenuis, sulphur perfectum redolens in auras excutitur, qui quoque tenebricoso loco, fortiori ignis gradu admoto, inflammatus visitur. Dein sulphur ex antimonio, salva sua textura ac crasi mediante mercurio extrahi potest: hic enim cum salibus corrosivus factus, & cum antimonio crudo mixtus ignisque vehementia destillatus, corpus stabile rutilantis coloris, cui nomen cinnabaris comperit, producit, dum ipse mercurius sulphur antimonii, relicta regulina substantia, separatur, inque amplexus suos amicos accipit & secum in altum evehit.

4 Ex cinnabari autem hoc sulphur purum sequenti encheiresi separatur: una pars cinnabaris antimonii cum æquali portione limaturæ martis miscetur, & ex vitrea retorta, igne subministrato sufficiente, mercurius destillatur. In ipsa retorta sulphur antimonii cum limatura martis intimæ nexum remanet, quod si separaveris, concretum hoc in spiritus vitrioli quantitatem sufficientem injicitur, ita hic martem in vitriolum solvit, relicto antimoniali sulphure intacto, in quod nullum jus habet acidum. Alii oleum vitrioli cum antimonio miscendo & destillando, sulphureum inflammabile crama proliciunt. Nonnulli spiritum salis fumantem antimonio adjiciunt, & sic ab ipso sulphur inflammabile separant. Vulgari methodo alcalia fixa cum antimonio fusa promptissime ejus sulphur imbibunt & separant, seque ita arte invicem jungunt, ut non nisi diversæ naturæ liquido ex amplexu & triciis salium explicari & disjungi queat. Tam penetrantem ego possideo liquorem, qui simulac crudo pulverisato antimonio adfunditur, protinus, nullo præcedente calore, in ipsum agit, & substantiam sulphuream flavescentem, aurum rutilanti, argentum primum aureo, postea bruno colore inficientem separatur.

5 Mercurialis in antimonio contenta substantia in ejus regulis deprehenditur, sive cum salibus varii generis alcalinis,

L

sive

sive cum carbonibus vel metallis sulphur saturantibus fuerint preparati. Mercurialis hic regulus naturæ est: sicuti enim mercurius metalla, si cum ipsis miscetur, friabilia & fragilia reddit, auroque pallidum inducit colorem; ita simili ratione regulus metallis immixtus ipsa in partes frangibilia reddit, & splendorem auro aufert. Porro sicuti mercurius vim habet salivam in copia ex corpore provocandi; ita etiam regulus, cum duabus nitri partibus convertus, in pulverem album, qui cerussa nomine venit, sapiusculæ salivæ fluxum excitasse observatus fuit; præsertim si in insigni quantitate & repetitis per aliquot septimanas vicibus fuerit oblatus. Unde etiam stomachicum Poterii, materia perlata Krugneri virtutem suam medicamentosam mutantur. Tacemus, ipsum regulum, præcedente debita resolutione & confermentatione cum salibus invicem pugnantibus, arduo licet labore, in mercurium currentem converti posse.

6 Postquam itaque elementa & ingredientia antimonii perlustravimus, operæ jam erit pretium dispicere, cujus indolis ac naturæ sit illud ipsum sulphur, quod in antimonio delitescit, utrum nimirum peculiare plane & distinctum sit a sulphure minerali communi, an potius ejusdem cum ipso naturæ. Non possumus autem non hoc loco generatim nostram profiteri sententiam, quæ hæc est: unum tantum sulphur in regno minerali datur, uti unum sal volatile in animali & unum spiritum phlogiston in flegibili deprehendimus; differentia autem in aliarum particularum etherogenezarum admixtione consistit, quæ si fuerint separatæ, unius ejusdemque naturæ ac indolis est sulphur in regno minerali, & sal volatile in animali, & spiritus inflammabilis in vegetabilibus. Quocirca in antimonio non aliud agnoscimus sulphur, quam vulgare: quod nostrum adsertum inter alia ex eo evincimus, quoniam sulphur commune anatica portione cum antimonii regulo per fusionem antimonium specie, colore, natura, effectu unum idemque regenerat. Ulterius ex eo quoque patet, quia ex nitro fixo & sulphure in anti-

monio existente inflammabili, quando antimonium diaphoreticum conficitur, una producit sal amaricantis saporis, figuræ sexangularis, arcano duplicato vel sali polychresto per omnia simile. Notum autem est, illud ipsum ex sulphuris mineralis acido & sale fixo nitroso parari. Ut silentio jam prætermittamus, sulphur antimonii cum mercurio commixtum in cinnabarum converti posse, non secus ac mercurius cum sulphure vulgari decenter permixtus sublimatione in cinnabarum pulcherrimi coloris transit.

7 Equidem non sum nescius, hic quasdam obflare difficultates atque dubia, quibus sententia nostra possit oppugnari, dum nempe sulphur, quod ex lixivio antimonii præcipitatur, colore & virtute a sulphure vulgari longissime sit distinctum, cum hoc securissimum usu interno diaphoreticum & roborans sit remedium, illud autem drastica vi emeticum & purgans, rubroque colore splendeat. Addunt, quod sulphur antimonii singulari polleat virtute aurum depurandi, ipsique rutilantem egregium conciliandi colorem. Verum enim vero, ad hæc paucis respondemus. Sulphur illud, quod ex antimonio, mediantibus salibus alcalicis, extrahitur, utique non purum, sed regulinis atomis, a quibus vehemens illa vis aureusque color proficiscitur, adhuc imbutum est. Etenim salia lixiviosa non tantum in sulphura, in mineralibus existentia agunt, illaque separant, sed una cum sulphureis mercuriales metallicas, arsenicales, sulphuri ipsi intime innexas, particulas imbibunt atque adgrediuntur. Arctissima enim unio & firmissimum partium sulphurearum cum minutis mercurialibus metallicis est connubium, adeo ut a se invicem ægerime disjungantur.

8 Ita videmus & notorium quoque est docimasticis & minerarum excoctoribus, quomodo sulphur in tractatione & calcinatione minerarum plumbeo-argenteorum vel mixturæ ex sulphure & argento compositæ igne simul auferat, in altum arripiat & portionem ipsius saturni & argenti deprædet. Mirifice enim amat sulphur mercurialem metalli substantiam, uti in cinnabaris compositione videmus, ubi

ubi utraque firmissime sibi juncta sunt, nec facile a se invicem iterum disjungi possunt. Ita curiosum est; nullo lixivio separari posse sulphur a cinnabari vel fortissima accedente coctione. Quando autem cinnabari antimonii regulus ejus admiscetur & debito igne subministrato ex retorta fiat sublimatio, tunc resuscitatus mercurius vivus prodit, & sulphur cinnabaris cum antimonii regulo intime junctum, antimonium regeneratum in retorta exhibet. Memorabile porro est, arsenicum crystallinum mixtum & fufum cum partibus duabus sulphuris communis tale efficere concretum, quod lixivio etiam penetrantissimo coctum difficillime, vel potius plane non solvitur; cum tamen sulphur per se facili negotio, uti in præparatione lactis sulphuris patet, a tali lixivio solvatur & imbibatur, non aliam ob causam, quam quod arsenicales particulae intime cum sulphureis coiverint, ut ex ambabus nova crasis & textura corporis fuerit enata.

9 Ex hæcenus dictis facile poterit concludi, sulphur antimonii purum difficillime facquiri, sed semper infectum esse regulinae substantiae partibus, maxime si cum salibus alcalibus fiat extractio. Salia enim alcalia cum sulphure communi mixta & fusa in hepar sulphuris abeunt, & postea, anatica portione mixta cum regulo antimonii igneque liquata, totaliter illum destruant ipsumque vertunt in crocum, ablata nitida ac splendida metallica substantia, ut dein sulphur ex lixivio tali præcipitatum non amplius albi coloris, uti magisterium seu lac sulphuris, non diaphoreticae virtutis; sed coloris rubicundi, ut sulphur auratum & virtutis vehementer emeticae existat. Idem evenit, quando antimonium regeneratum ex sulphure communi & regulo antimonii cum salibus lixiviosis colliquatur & postea præcipitatur. Longe itaque feliciter sulphur antimonii a regulina substantia mediante Marte separatur, qui tantum sulphur aggredditur, in fundum regulina substantia secedente. Et exinde jam fuit ratio, quare in longe majori copia regulus acquiratur, si antimonium cum Marte tractetur, ac si cum salibus lixiviosis prepararetur, uti

in confectione reguli antimonii vulgari patet, ubi salia alcalia una cum sulphure simul partes regulinas abripiunt.

10 Alterum quod concernit dubium, sulphur nimirum depurare singulari modo aurum, adeoque in eo differre a sulphure minerali, ad hoc respondemus: neque sulphur antimonii, neque vulgare aut ullum aliud ingressum habere in auri strictissimum corpus, tantum quod superficialiter, æque antimonii sulphur ac vulgare, si cum tartaro atque sale communi fiat auri coctio, illud rutilante tingat colore. Antimonium autem fufum cum auro, quod cum argento vel aliis metallis mixtum colorem suum flammæ amittit, pristinum ipsi restituit colorem, non quod aliquid sulphuris addat, sed quod metalla heterogenea sulphure hoc ab auro separentur, inque scorias reducantur, & sic aurum una cum regulinis partibus in fundum decidat. Huic quando additur sufficiens quantitas nitri, regulum in calcem vertentis, aurum sistitur splendidum finissimum. Similem obtinebis effectum, si antimonium artificiale, quod sulphur commune ingreditur, ad talem auri depurandi modum adsumseris.

11 Cum itaque in superioribus sufficienter deductum esse existimem, in antimonio quidem sulphur minerale latitare, vulgari quoad omnia analogum; at vero illud, quod mediantibus salibus alcalinis extractum & præcipitatum est, de mercuriali regulina substantia adhuc participare, & ratione hujus virtutem longe diversissimam præ sulphure communi possidere: operæ jam erit pretium, varias hujus sulphuris antimonii extractione recensere, ut dein eo melius appareat, quænam sint optimæ & ad usum medicum aptissimæ: ubi dein facile innosceat, quid de nostro sulphure ejusque efficacia sit statuendum. Vulgarissima sulphur ex antimonio extrahendi via est, quando ipsum cum æquali portione pulveris nigri vulgo schmarper slug, vel sale tartari aut cineribus clavellatis permixtum in crucibulo fluat, quo ipso in substantiam flavam salino-sulphuream redigitur, quæ decoctione in aqua per so-

lutionem largitur lixivium, cui si inspergitur acetum destillatum vel acidum quodvis vegetabile, in fundum retro fœtore pulvis copiosus aurei coloris secedit, qui repetita affusione aquæ pluvialis probe elotus illud præbet medicamentum, quod sulphuris aurati nomine venit, quod vel solum vel melioris successus ergo cum tartareis mixtum & vomitionem & secessum satis efficaciter movet.

12 Ejusdem quoque efficaciz prodest sulphur, si cum solutione salis ammoniaci præcipitatio instituitur, dum nimirum lixiviosum cum hujus acido congregitur, & sulphur in poris hærens inde dejicitur. Præcipitatum rubicundo colore magis exaltatum acquiritur, cum sal volatile, quod in mixtura utriusque salis exsurgit, colorem sulphureum dum in minimas discerpit partes, egregie adauget; & quod notabile, pulvis hic præ communi sulphure aurato magis adhuc est emeticus. Vehemens autem hæc virtus ab effervescencia & mutua reactione videtur proficisci, quam sal acidum cum alcali confusum excitat, sub qua æther vehementer motus non tantummodo particulas sulphureas valde rarefacit, dividit & in talem vaporem vertit, verum etiam ipsas regulinas, sub contextu anfractuoso sulphuris latitantes extrahit & separat, ut dein acidum cum hisce junctum ersenicale, i. e. mercuriale volatile salinum quoddam crama producat. Attentionem enim meretur, lixivium scoriarum reguli antimonii vulgaris leni evaporatione incoctum sal sulphureum alcalinum præbere, quod virtutem diaphoreticam & aperitivam omnis vehementiz expertem exserit, quoniam nullo acido coctum est. Circa ejus tamen usum cavendum, ne cum vehiculo vel corpori exhibeatur, cujus primæ viæ acido exsuperante scateant.

13 Quocirca optima ratione perspicacissimi quidam chymicorum a longo retro tempore in eo magnam collocarunt operam atque studium, ut sine ullo prævio conspectu vel effervescencia actu, & præsertim sine acidi accessu sulphur a sale suo lixivioso liberetur, consisi, tunc omnem drasticam virulentam vim esse expiraturam, & moderatum, securum, dia-

phoreticum et resolvens nobile inde emerfurum. Hunc in finem jam ipse Glauberus, vir magnæ in chymicis peritiz ac famæ, sulphuris hujus præcipitationem cum solutione tartari, seu minori acido adornat, & sulphur inde obscure rubicundum, quod titulo panaceæ in scriptis suis venditat, acquirit: cujus usum non satis in sanandis morbis rebellibus, chronicis, impuritate lymphæ ex veteri glandularum et emunctoriorum obstructione pronata corrigenda, exulcerationibus consolidandis, tumoribus partium dissipandis, & quidem in exigua dosi repetitis vicibus propinando, non satis dilaudare potest. Videatur ejus *Pharmacia Spagyrica* Curiosum est, quod ceu magnum experimentum illud commendet ad variolas arcendas & corpus ab ipsis præservandum: id quod experientia septem infantum confirmat vid. l cit. pag. 27.

14 Idem remedium in usum traxit & celeberrimum, magnum et nobilissimum illud archiætrorum Conerdingiani nominis par, ut illud sulphur in pharmacopoliis Brunsvicensibus et tractus Westphælici ferme omnibus panaceæ Conerdingianæ nomine magno venditur lucro. Hoc jam dictum remedium a peritissimis istis archiætris non modo in periculosis acutis, verum etiam in refractariis diuturnis morbis usitatum est; cujus utendi modus in eo confidit: miscent v.g. grani partem dimidiam hujus panaceæ cum pulvere bezoardico Sennerti vel Anglicano, & in principio variolarum, morbillorum, purpuræ, febrium petechialium, dysenteriz illud repetitis vicibus propinant; succedit exinde sudor optatus, præcordiorum anxietates maxime remittunt, et peropportuna exanthematum ad corporis habitum fit propulso. Interdum etiam non sine damno salivæ fluxum irritat. In intermittentibus febribus inque morbis, qui a feri coagulo, copia et infarctu proficisci solent, idem remedium paullo majori dosi datum et cum salibus fixis, nitrosis, vel etiam cinnabarinis, martialibus junctum, divinam præstat opem. In lippitudine oculorum molestissima cum unguis et panni metu, in artuum doloribus scorbuticis demulcentis.

dis, idem sulphur exilissima dosi resolvendo & acrimoniam feri demulcendo, suppetias tulit optatissimas, teste clarissimo Schradero in dissertatione de medicamentorum Galenicorum & chymicorum necessitate. Memini me quondam hic loci verbi divini ministrum hujus medicamenti efficacia & veronica infuso restituisse, qui scabie maligna instar lepræ in artubus laboravit, quos simul duri glandularum tumores in cute instar globorum hærentes occupabant. Cum autem jam laudatum remedium non plane drasticæ virtutis expertus sit, sed in majori dosi ad grana sex vel octo adhibitum præsertim cum cremore tartari felicissime vomitum suscitaret, hinc caute cum illo mercandum esse in debiliatis, ubi vires fractæ ac concussæ sunt.

15 Alii, inter quos acris judicii & eruditionis consummatæ Ertmullerus referendus est, purius & nobilior sulphur ex antimonio elicere hoc modo tentarunt. Lixivium nimirum illud, ex quo jam semel & bis mediante acido præcipitatum fuit, sulphur denuo miscuerunt cum acido penetrantiori, spiritu nempe vitrioli, & ita sulphur, quamvis parvissimum, purius tamen & nobilioris effectus obtinuerunt, quod ceu eximium diaphoreticum, specificum in epilepsia præsertim infantili, adfectibus spatmodicis, veneris, et quavis lymphæ ac sanguinis pravitate mirifice extollunt laudibus. Neque res est plane de nihilo; hoc enim pacto sulphur levius et subtilius obtinetur, crassum vero, gravius et regulinum præcipitationibus in fundum dejicitur; levius autem ac subtilius interstitiis liquidi adhuc innexum, spiritu vitrioli demum præcipitatur. Ubi notandum, quod hic ipse magis facultatem habeat arsenicales mercuriales partes figendi, quam motu suo volatilifandi, sicuti spiritus salis et nitri efficitur: utpote spiritus vitrioli non agit in regulum, ipsumque solvit, quemadmodum aqua regis, vel spiritus nitri aut salis præstat. Quoniam autem illud ipsum neque in magna quantitate parabile est, neque etiam plane destitutum arsenicali volatilitate, cum fusione albicantes in aerem emittat vapores; merito nobilior desiderandum.

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

16 Iam ad alias hujus sulphuris extractiones progredimur. Sic quondam aqua fontana, nullo accedente alio liquore, ipsum sulphur copiosissimum ex scoriis reguli antimonii simplicis separavi, quod probe elutriatum et exsiccatum non amplius vomitum, sed diaphoresin egregie excitavit, miscui hoc ipsum cum anatica portione auri fulminantis exactissimo tritu, quod arsenicalem virulentiam egregie in mineralibus cicurare consuevit, et hocce remedium efficacissimum in morbis chronicis vincendis judico, quod tamen ulteriori experientie relinquo. His autem non possumus silentio præterire sublimatum quoddam ex vitro antimonii, mediante sale ammoniaco per debitum ignis gradum factum et edulcoratum, quod tinctura antimonii sicca Grammanni vocatur, cujus meminit Hoffmannus in *Clav. Schroeder. p. 3. II.* quam grassantibus febribus malignis in continuo auctor habuit usu, nec non in mania, melancholia, quartana ceu arcanum adhibuit: dosis præscribitur a grana duobus ad tria vel quatuor, sed ultra ad scrupulum semis extendi potest, nec alvum movet, nec vomitum ciet, sed saltem diaphoreticam vim obtinet. Tota autem encheiresis in ignis regimine, quod moderatum esse debet, et vasis sublimatorii humilitate consistit, alias flores isti fiunt purgantes. Ascendit hac ratione tantum sulphurea antimonii portio, relicta regulina virulenta, ceu graviore in fundo: ab arsenicali tamen contagio sulphur hoc plane non immune esse existimo. Cum igitur in nostro remedio hoc ipsum sit fixatum ceu securius illud antefendum esse adfirmo.

17 Nunc ad examen sulphuris nobilissimi antimonialis devolvimur, cujus Viganii in *chymia p. 30.* mentionem injicit. Ex nitro nimirum, tartaro, sale communis et antimonio conficitur regulus, ex cuius separata scoria et dissoluta in fortissimo lixivio calcis vivæ, præcipitatione nobilissimum sulphur antimonii acquiritur, odoris gratissimi et saporis, febres ardentes unica dosi profligans, sudorem et urinam movendo, quod remedium etiam in doloribus gallicis summe proficuum

L 3

lau-

laudat. De hoc sulphure nostrum hoc est iudicium: ipsum esse præstantissimum, modo non sub præcipitatione tale quid confundatur, quod arsenicalem vim exaltet atque exsuscitet. Ex nostra præterea inventione non inelegans sulphur antimonii martiale medicamentosa virtutis egregiæ sequenti ratione: scilicet lixivium scoriarum reguli antimonii simplicis præcipitatur cum solutione vitrioli martis; ita in momento color exsurgit atramentosus, & pulvis in fundum ejusdem coloris secedit; utpote, coeuntibus acidi vitrioli partibus cum sale lixivioso hac ratione non tantum ex lixivio antimoniali particulæ sulphureæ, sed ex solutione vitrioli martiale sulphureo terreæ præcipitantur, ut adeo pulvis hic martialis & antimonialis sit profapia, qui bene elotus & desuper spiritu vini accenso correctus, virtutem custodit non contemnendam in expediendis gravissimis obstructionibus, & excretionibus sudoris & urinx promovendis; unde ejus usus in cachexia, hydropo, hæmorrhagiis, intermittentibus &c. laudatur.

18 Accedimus jam ad medicamentum, quod sulphur antimonii fixatum est, usu securissimum. Sumitur nempe antimonium crudum vel ejus minera Hungarica, aut regulas antimonii medicinalis, in quo sulphur magis reclusum & extraversum est, miscetur cum liquido penetrantissimo, non tamen pure lixivioso, & ita substantia sulphurea dissolvitur, quæ etiam singulari encheiresi, nullo alio interveniente liquore heterogeneo, multo minus acido, in fundum dejicitur, ubi pulvis coloris obscure rubicundi apparet, qui aqua purissima elotus, & exsiccatus medicamentum nostrum est desideratum. Injectum hoc carbonibus ignitis, vel crucibulo nullum vaporem tetrum arsenicalem vel sulphureum emittit, neque invicem coit aut in massam funditur, sicuti hæctenus omnia fere recensita faciunt, sed manet fixissimum sine ulla ponderis imminutione, tantum quod color tantummodo evadat brunior. Tandem autem subministrato extremo ignis gradu, sive igne vitrificatorio, qualis est, qui ex solis radiis collectis in vitro prægrandi

caustico nascitur, instar croci martis vel hæmatitis in massam ferro fuso similem, in auram elevatis vaporibus colore albis, odore sulphureis, colliguatur.

19 Quod vires hujus sulphuris fixati attinet, non possum non hic propria & aliorum exercitatissimorum practicozum experientia confirmatus adfirmare, illud ipsum in chronicis rebellibus, in acutis periculosis auxilium ferre maximum. Primum ejus usum vidi & didici ex viri litteraturæ quidem experte, ast in rebus & operationibus chymicis ac experimentis etiam practicis ad invidiam multorum versatissimo, qui in febribus acutis petechialibus, variolis, nec non intermittentibus contumacissimis faustissimo eventu, ubi omnia alia, etiam generosissima fuerunt adhibita, propinavit, & quidem sub duorum vel trium granorum dosi effectum edidit diaphoreticum: quandoque etiam tantum per insensibilem evaporationem peccantem causam exterminavit. Et quod attentionem meretur, deprehendi in aliquot subjectis, imo in me ipso sum expertus, sudorem ab adsumto hoc medicamento per triduum durasse, ita ut hora certa ac statâ tempore matutino, ubi primum ipse sudor cœpit, magno cum naturæ levamine fuerit reversus. Postea ego ipse in artis exercitio multoties ejus usum vidi mirabilem in profligandis malignis petechialibus febribus, in morbis arthriticis, contracturis artuum scorbuticis, lymphæ impuritatibus scabiosorum, ubi in contractura laborantibus notavi, quod prima vice sudor ex partibus adfectis non profluxerit, sed tantum ex sanis, donec continuatum præsidium, reclusis viis obstructis similem effectum in morbo sis etiam præstiterit partibus.

20 In medicamento dicto duo præcipua veniunt notanda & expendenda: primum est ejus mirabilis fixitas, alterum cum fixitate persistens efficacia summa medicamentosa tam in corrigendis, quam in commovendis humoribus. Ut autem de fixitate ejus primo loco faciam verba, vero simillimum esse iudico, illam ipsam mechanice fieri, & dependere a particularum varia structura connexionione & implicatione. Fixum dicitur corpus, quan-

quando ignis vi ejus particulæ minimæ non possunt separari & in auras ejici. Notum autem est, omne sulphur ex mineralibus, nec non omnem mercurialem & arsenicalem substantiam igni non adeo forti obsecundare & abire in fumum; quod autem in nostro remedio illud non fiat, hujus inquirendæ causæ sunt. Principalem autem credimus particularum mutuam implicationem atque implexum talem, quem ignis motu, etiam si vehementi intestino divellere & dissolvere neutiquam valet. Placet itaque proponere quædam exempla ex chymicis, ubi ex mutua mixtura partiû, quæ per se ignem non ferebant, subnata fuerit satis constans fixitas. Ita memorabile est, spiritum vitrioli summe sulphureum volatilem sale tartari saturatum cedere in sal neutrum, quod in igne fixissimum est, ubi tamen, quando admiscetur, vel spiritus salis vel vitrioli, statim refuscitatur pristinus sulphureus odor. Eadem ratione, spiritus nitri fumosus fugacissimus commixtus cum nitro fixo vel sale tartari transit in verum nitrum inflammabile, quod validissimo igne fustum in crucibulo non avolat, sed persistit, simul ac autem affunditur ipsi oleum vitrioli in momento prodit spiritus nitri volatilissimus, sub vapore flammeo, & odore gravi, præsertim si accedit lenis calor. Ita quoque observatione dignissimum est experimentum, quo salis in igne fixissimi natura ostenditur: nimirum ex urina recenter evaporata & inspissata paratur per crystallisationem sal mediæ naturæ, quod igne commissum exhalat spiritum urinosum, remanet autem sal, neutro analogum, quod neque cum sale acido, neque alcali effervesceat, in igne autem vehementissimo & penetrantissimo, qualis est solaris per vitrum convexum duorum pedum diametri concentratus, manet fixissimum & pellucidum; cum e contrario omnia salia media, uti sal commune, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal ammoniacum promptissime avolent in auras, ne particula quidem relicta. Interim curiosum est, hoc sal urinae fixissimum, ex spiritu salis acido necessario compositum esse debere, quoniam, si ini-

citur aquæ forti, vel spiritu nitri, efficitur aquam regiam, compactum & densissimum auri corpus solventem. Ex quibus patet, corpora volatilia ob mixturam & implicationem ad fixitatis summam gradum perducî posse.

21 Quomodo autem sulphur, quod naturæ est admodum in igne fugacis & dissipabilis, fixum & ignis patiens detineri possit, ex sequentibus illucescet experimentis. Nimirum plumbum si æquali parte misceatur cum sulphure & hæc invicem mixta injiciantur in crucibulum bene lutatum, plumbum, quod alias facillimæ etiam ante ignotionem fusionis est, ab admixto sulphure vehementissimum ignis gradum sustinet, antequam colliquescat. Quod si autem addatur limatura martis, pulvis carbonum vel aliquid nitri, fusio mox promovetur. Mercurius metallorum fluidum & volatilissimum ad magnum fixitatis gradum redigi potest, si nempe mixtura fiat ex mercurii triplo, sulphuris parte una & salis armoniaci parte una, hæc invicem probe in mortario lapideo vel vitreo triturrata indantur phiolæ vitreæ & aliquot vicibus instituatur sublimatio, ita tandem mercurius in fundo residuus, ponderosus purpurei coloris instar adeo fixus evadit, ut diu ignis violentiam perpeti queat, & vitrum citius colliquetur, quam mercurius in altum evehatur.

22 Adduximus hactenus varia fixitatis exempla, eum in finem, ut appareat, ex mutuo nexu & implicatione corpusculorum per se non fixorum insignem firmitatem & in igne constantiam obtineri posse, unde etiam non tanta animus subire debet miratio, quando sulphur nostrum, quod per se ignis est impatentissimum propter subtilem salino ætheream substantiam, quæ illud ingreditur ad maximum fixitatis gradum perductum fuit. Non possumus enim non hoc loco confiteri, corpus illud, ex quo solvens nostrum antimonii confectum fuit, si igne etiam validissimo solari tractetur, nullo labore ad fusionem, colliquationem vel vitrescentiam posse reduci, cum tamen asbesti & talci species omnesque vegetabilium cineres, ipsiq; lateres in vitrefacti-

bilem massam hoc ipso redigantur.

23. Unicum adhuc mihi excutiendum restat altioris indaginis, qua ratione corpus in igne fixissimum tam egregium effectum & operationem, quæ sine activitate motus non potest concipi, in corpore nostro producat, cum tamen notum sit, corpora fixa ad motum præsertim intestinum intendendum propter defectum mobilium partium valde esse inepta. At vero experientia optima rerum magistra testatur, etiam fixa corpora, & quæ valentissimum ignis gradum sustinere possunt, virtute mendicamentosa mirabili adhuc splendere. Notissimum enim in foro medico est, quod pulvis hæmatis, quem certus medicus pro panacea solari per multos annos maximo cum lucro venditavit, quid limatura martis, mercurius fixatus cum auro, corallia usta, aurum fulminans cicuratum & ejus generis plura præstent in medicina. Non enim videtur dubium, corpus, tametsi sit ad ignem fixum, solvi tamen & discerpi quadantenus posse, præsertim a liquore solvente congruo. Cum autem liquor salivæ microcosmicus, utur inspidus effiacissimum menstruum sit, pro intime extrahendis non tantum animalium & vegetabilium partibus, verum etiam ex mineralibus dissolvat quasdam minutias, uti id patet in assumptione vitri antimonii, mercurii diaphoretici vel dulcis; rationi itaque non inconveniens & absonum est, sulphur nostrum minerale fixatum ab eodem liquore quadantenus extrahi, dissolvi, & particulas illas sulphureas activissimas postea per totam corporis sphaeram dispensari atque deduci. Videtur etiam hujus asserti ratio exinde probabilis, quoniam nostrum remedium in ore ad tempus detentum, metallicum & leviter constringentem saporem relinquit, luculento indicio, quasdam partes ab ipso mediante saliva dissolvi.

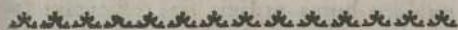
24. Operandi hujus remedii ratio, potissimum mihi videtur consistere non tam principaliter & primario in materię morbosicę correctione & alteratione, sed potius in motuum vitalium sanguinis, & secretorum, qui depurationi humorum inserviunt, promotione, &

quidem tonum fibrarum nervearum ac musculosarum roborando agunt, leviterque constringendo. Unde tono partium relaxatarum adaucto contenti humores ad circulationem promotionem non tantum invitantur, sed & per arctiores vias dum transprimantur, majorem fluxilitatem subtilitatemque nanciscuntur. Accedit, quod intensiori facto circulo sanguinis excretio etiam partium heterogenearum ac impuritarum longe liberior atque liberalior evadat, & per consequens major puritas ac benignitas sanguini concilietur. Cum autem cutis universale & optimum sit evacuatorium, quo particulæ agillimæ, salino-sulphureæ vaporosæ ad corruptionem pronissimæ sequestrantur ac separantur, unde diaphoretica & quidem talia quæ salva sua textura neque immutata efficacia, quod expectandum a mineralibus, jure meritoque optima securissima, & magnis morbis sanandis aptissima sunt remedia.

25. Postremo loco adjiciendum etiam aliquid est circa singularem illum effectum, quem sulphur nostrum in nonnullis subjectis exserit, dum per aliquot dies stata hora sudorem continuat. Adscribendum hoc esse existimo operationi medicamenti, quod effectum suum id est sanguinis ac humorum commotionem per longum tempus continuat, quoniam ex regno minerali desumptum propter soliditatem & plane non destructibilem vel alterabilem partium suarum naturam, non facile in effectu suo suspendi & impediri potest. Quod autem stata hora sudor profluxerit, hæc dici potest causa, quoniam de die corpus non sufficienter tegitur, deinde etiam onere alimentorum humores pressi non tam prompte circumvolvi, neque secretio nec excretio excrementorum libere peragi potest; circa tempus autem matutinum, concoctione peracta & humoribus redditis fluxilibus, medicamentosæ particulæ adhuc in corpore restiles vi, quæ movens est, fibras partium solidarum motrices, seu ordinarium organon ad motus armant, & humores fluxiliores reddendo ad cutis evacuatorium pro excremen-

titii humoris secretionem liberaliter deducunt.

26 Circa nostri remedii usum & applicandi modum, paucissima adhuc veniunt monenda; primum efficacia ejus deprehenditur longe major, in corporibus complexionis cholerico-sanguineæ, nec non tenerioris & sensibilibioris texturæ, quoniam ad mobilitatem & fluxibilitatem magis sunt disposita, hinc tali in casu energiam præsentiorē exhibere potest. Hoc ipso tamen non negamus, ejus efficaciam in illis morbis, ubi humorum tenacitas segnis ac tardus motus est, tunc enim majori & reiterata dosi opus est. In genere autem observandum, omnia illa, quæ quantitatem nimiam humorum ad convenientem proportionem deducunt, & fluxilitatem humoribus adferunt, non negligenda simul esse; impossibile enim est, ut unum remedium omnibus & diversissimis indicationibus solum satisfaciat, & ex æquo ubique respondeat. Hæc itaque pro tempore de efficacia hujus remedii præstantissimi dixisse sufficiant.

DISSERTATIO XVII.

DE

SPECIFICIS ANTISPASMODICIS.

§. I.

Perelegans dictum est ipsius Hippocratis Lib. de Ars. §. 13. quorum instrumentorum, sive naturæ, sive artium facultatem obtinemus, per ea, sane opifices esse possumus, per alia vero minime licet; quum igitur homo a morbo afficitur, qui vehementior est, quam medicinæ instrumenta, ne sperare quidem oportet, ut a medicina exsuperetur. Ingeniose divus vir medicamenta adpellat instrumenta. Nam sicut artifex sine instrumentis nihil valet agere, ita medicus sine præstantibus remediis, nihil solidi præstare poterit in medendo. Indigitat quoque

porro hoc dicto, proportionem esse debere inter morbi causam, & inter medicinæ instrumenta, ideo, ut si morbus valentior sit ipsis instrumentis, quæ debiliora neque sufficientia tollendæ causæ, morbus non sanetur. Quapropter utique opus est, ut medicus, non secus ac artifex, possideat instrumenta præstantissima, eaque bene præparata, quorum virtutem, facultatem probe perspectam cognitamque habeat, eorum applicationem ac administrationem calleat, hisce si destitutus est, omni suo fine ab scopo frustrabitur. Notum vero est, ad tres maxime classes omnis generis remedia referri posse, ad evacuantia nempe, alterantia & specificica, nam quoniam tota medicina est mechanica, h. e. innititur principiis physico mechanicis, quæ sunt materia & motus, & quia nulla causa morbifica ex alio fonte, quam materiæ & motus vitio, potest derivari; hinc liquido fluit, omnem virtutem remediorum, quæcunque etiam sint, vel materiæ, vel motum, respicere debere. Res clara est de alterantibus, quæ materiæ qualitatem varie modificant, temperant, disponunt, mixturem, texturam, crasin immutant aliamque reddunt, ut ex maligna & inimica fiat blanda ac benigna, ex immobili mobilis, ex crassa fluxilis, ad circulationem, nec non secretionem, vel evacuationem, idonea. Clara quoque & omnis dubitationis expers res est de evacuantibus. Cum enim evacuatio consistat in motu, hinc quæ movent, sive motus vehementes in partibus solidis fluidisque concitant, simul evacuatorium effectum præstant. De specificis vero non adeo res liquet, quo sensu hæc accipi debeant, quamque virtutem agendi vel operandi habeant, in eo vero maxime conveniunt, quod per specificica intelligantur ejusmodi remedia, quæ nec alterando, nec evacuando, præstant magnos effectus in certis morborum speciebus, eos vel tollendo in totum, vel mitigando. De horum virtute modoque agendi communis quidem est sententia, quod lateat, quod occulta sit, nec explicari possit; nobis autem jam animus est evincere, quod motus nimios effrænes in morbis sistant, &c.

sedent, componant, siue quod sedativa & antispasmodica virtute gaudeant.

2 Quoniam scopus noster est, ea, quæ specificorum titulo superbiunt, perspicue explicare: quod eorum energia tantummodo versetur in certorum motuum, qui sunt in partibus solidis, morbosorum placatione, cohibitione, sine vi antispasmodica, primo omnium nobis opus erit, ex naturæ regnis famosissima specifica recensere, i. e. talia remedia, quæ magnum, certum & exquisitissimum effectum in certa morbi specie præstans. Fundamentum cui nostram assertionem superstruimus, est ipsa experientia, non imaginaria, non fortuita, vel cæca, sed certa, constans & fida. Et ut initium faciamus a vegetabilibus, certe ibi reperiuntur magnæ virtutis remedia, quæ specificæ & peculiariter in certis morbis prosunt, quod ab aliis expectari non potest, ita v. g. mentha & ex ea paratum purissimum, sine additione & adulteratione, oleum, est desideratissima medicina externe in dolore colico, tumore & dolore mammarum, a lacte coagulato, sola inunctione administratum, interne vero, hoc oleum vel in essentiam redactum, vel aqua ejus in singultu, vomitu, diarrhœa, in omnibus hæmorrhagiis certissimæ efficacæ medicina est; unde ejus usum frequentissimum ac vires mirifice in praxi commendo; imo novi exempla, ubi aliquot guttulæ olei, cum pulvere absorbente datæ, tussim convulsivam stomachalem, & asthma ejusdem naturæ, brevi cum admiratione sustulerunt. Temporibus oleum ejus adplicatum somnum inducit, cephalalgiam tollendo, diarrhœam externe ventri inunctum certissime sedat. Porro ex vegetabilium familia splendet inter specifica & peculiaris efficacæ medicamina chamomilla vulgaris, & ex ea paratum oleum sapphirini coloris, quale debet esse non adulteratum, quod in doloribus colicis & post partum, in cardialgia quoque est præsentissimum. Herba basilici ejusque oleum purum, in hemicrania, epilepsia, inque omnibus ferme scapitis affectibus, qui ex spasmis & contractionibus nervosi generis proveniunt, singu-

lariter se exhibent. Oleum lavendulæ, vel spicæ, salviæque, in paralyfi, quæ fit a spasmis, rheumatismis, siue dolore artuum lancinatorio, tremore, vertigine, exterius specificæ sese exerunt. Origanî oleum in dolore dentium prædicatur, sed de oleo salviæ, menthæ & basilici similiter respondet experientia.

3 Si ullum in classem hystericorum reponi meretur quod spasmos intestinorum & nervosarum partium placat, sedat ac sistit, dolores colicos mulcet, certe est horminum, ejusque aqua vel decoctum, interius sumtum, aut per clysteres applicatum. Aqua ranunculi esculenti, siue tragoni, est in asthma sicco & convulsivo metalico certissimæ efficacæ remedium. Hyssopi oleum & aqua quid præstet in pectoralibus, in vulgus notum est. Radix valerianæ sylvestris, a Fabio columna tantopere celebratur, ut eam semel aut bis exhibitam, ab epilepsia liberare afferret, refertque, se hanc multis amicis dono dedisse, qui deinde, divino prius numine & favore glorificato, pulvere hujus radices sibi restitutam sanitatem affirmarunt. Dosis autem est cochleare semis cum vino, aqua, lacte, aut quovis liquore appropriato. Pueris vero in minori dosi dum lacte datur, vid. Riverius in *prax. med.* p. 30. Radix cynosbati in morfu lupi rabidi & canis summam præstitit efficaciam, & sequens pulvis magnopere commendatur: Recipe pulvis radices cynosbati odorati unciam unam, ungular. lync. unciam semis M. F. pulvis detur ad drachmam semis anno 1630 in Eisdensi pago Ruhmsprung, die 24. Mart. a lupo rabido ultra triginta homines læsi fuerunt, ex quibus 10. ad minimum mortui, reliqui per hunc pulverem evaserunt, sicuti ex communicatione ibi Practici D. Richteri habeo.

4 Rosæ, earum aqua, spiritus et oleum, in capitis dolore et delirio compescendo, egregiam possident virtutem. Foeniculum ejusque oleum purum in tussi catarrhali, tam inveterata quam stomachali vel pectorali, idiopathica, vel

vel consensuali, prævalet oleo anisi et præsentaneos reddit effectus. Flores sambuci & ex iis parata aqua, in affectibus exanthematicis, erysipellate omnique interno graviore dolore, inflammatione, magna præstant, quod etiam in doloribus et tractionibus podagricis vagis egregie se gerit, simulque alvum blande subducit, nisi fuerit spirituosus. Cortici et florum sambuci efficacia, quam præstat externe in erysipellate discutienda, in vulgus notum est. Croci virtus in infarctibus pectoris resolvendis, in lenienda tussi et torminibus infantum solandis, obscura esse nequit.

5 Papaveracea, sive flores, sive semen, sive resinam consideremus, tam intus, quam extus instar incantamenti dolores sopire, somnum accerere, excretionem nimiam sistere, expeditissimum est. Flores illæ, primula veris, liliorum alborum, convallium, jasminti, aurantiorum, in omnibus affectibus capitis, convulsionibus, epilepsia, et quibuscunque spasmodicis internis motitationibus, non sine fructu sese gerunt. Tota pœonia, tam quoad semen, quam radices et folia, in epilepticis insulsi-ous compescendis egregia est; in cuius rei testimonium ad pulverem Marchionis provocamus et specificum Michaelis, cuius virtus, maxime simplici huic et cinnabari est adscribenda. Nam calces et magisteria, quæ ingrediuntur, plane effecta sunt, et nullius efficaciæ. Hyosciami semen, nec non cynoglossa, quæ in hoc morbo sunt instar omnium. Lycopodii semen in urinæ suppressione, quæ fit ex dolore et spasmò, in epilepsia, dysenteria magnifice æstivatum fuit a D. Michaelis aliisque, qua de re legi meretur, B. Hoffmannus in *Clav. Pharmacœut. Schroederianæ*. Anthera liliorum alborum in partu difficili, quem remorantur spasmi potentes et vagabundi abdominis, non sine ratione commendatur. Baccas paridis, herbam melissæ, artemisiæ, in substantia novimus in affectu maniaco, seu arcanum cum magno successu fuisse exhibitum. Nos unum adjiciemus, quod in illustri quadam familia Monspeliensi,

pro secreto gentilizio et hæreditario habetur, illiusque descriptio talis est: recipe foliorum melissæ manipulum unum, incidantur minutim et infundantur in spiritus vini uncias quatuor; deinde adde margaritarum præparatarum drachmam semis. M. dosis est cochlear. 2. River. pag. 56. Nucista largitur oleum duplex, unum æthereum per destillationem, et alterum expressum, paulo crassius, utrumque in dolorum ac fluxuum ferocia sistenda placidoque somno conciliando, infallibilem exferit virtutem.

6 Recensitis jam plurimis ex vegetabilium regno, præfidiis, quæ specificorum titulum merentur, progredimur nunc ad animalia et iis quoque depromere, quæ specificè certis morbis subveniunt, apud animum constituimus. In universum autem hic notari velim, quod omnes partes animantium duriores, ver. gratia, ungulæ, cornua, ossa, in substantia et pulvere sumtæ, virtutem habeant antiepilepticam et antispasmodicam, in cuius rei confirmationem ac testimonium advocamus experimentiam et auctoritates v. g. Alcis ungula, quod specifica virtute celebretur adversus epilepsiam, noto notius est, neque hic attendendum est, ad ungulam maris, nec adultam ætatem, vel tempus, quo in venerem hæc animalia feruntur, nec ad ungulam dexteram posteriorem, quamvis non negandum sit, quod animalium partes tunc temporis, quo vegetiora sunt, quo majori continuo motu fluidorum et spiritaliscentia gaudent et sulphur copiosius et activius possident, eo efficaciores esse ad medicum usum. Verum enim vero, hic antiepilepticus effectus non tantum valet de ungulis alcis, sed et de cornubus aliisque. Ungulam asini, alcis in epilepsia esse vicaria, scribit Schroederus pag. 146. De bovis et equi ungula idem sperandus effectus.

7 Cornu bovis ad epilepsiam idem Schroederus commendat et scribit, quod viderit scobem ejus exhibitam fuisse contra epilepsiam cum effectu, et pag. 272. hæc habet: cornua & ungulæ bubulæ me-

medentur spasmis: de eboris dente idem perhibet pag. 387. quod tollat epilepsiam, arceat melancholiam et resistat venenis. De cranio humano et osse triquetrum temporum, quod peculiare in epilepsia specificum sit, vulgo perhibetur. Rhinocerotis cornu, lapis manati, dens hippopotami, ad dysenteriam, ad spasmus, de quo subministramus locum ex Theodori Tabernamontani Masserschat pag. 121. mirifice commendantur. Ego puto, quod non tantum horum animalium duræ allegatæ partes hac virtute antepileptica celebrentur, sed quod in universum omnes dentes, cornua & ungulae, rasurae, in subtilissimum pollinem redactæ, antispasmodicam et antepilepticam virtutem habeant, inque iis morbis, ubi spasmus tragœdiam ludunt, vel causam morbi subministrant, virtute donata sint eximia; ex hoc ipsum non modo verum existimat de duris et ossibus partibus, sed etiam de eorum sanguine, visceribus, corde, hepate, intestinis, carne exsiccatis, adeo ut non magno selectu hic opus sit, sed ferme promiscue et indistincte, siccata quædam pars ex animalibus desumpta, egregie & specificè opituletur epilepticis, convulsivis & spasmodicis pathematibus, & magnos effectus in medendo exserat.

8 Nihilominus quædam ex autoribus probatis, qui collegerunt specificorum classem ex animantibus desumptam tradere necessum est. ut asserti nostri veritas confirmari & res explicari possit. Aper dentem largitur, qui in substantia & philosophice præparatus, aut melius in decocto, in pleuritide & cynanche mirifice a practicis æstimatur. In sanguine asinino, singulare latitat arcantum contra maniam, de quo scribit B. Hoffmann. in clave: hoc solo B. Michaelis in aula Altenburgensis manicum restituit, eumque non semel maniacis applicavi summa cum euphoria. Secatur scilicet vena ad aures, intinguntur lintea & exsiccantur, deinde extrahitur cruor cum aqua florum hyperici & propinatur, egregie movet sudorem. Axungia ex animantibus, v.g. muris alpini, apri, ex ungulis bovis,

ursi, cervi, taxi, humana; castorei, in leniendis omnibus doloribus, in luxationibus articularum, dolore pleuritico, colico, stranguria, tenesmo, contracturis, ariduris, externa illinitione, virtutem mirabilem exserunt; dum cicatricum duritiem leniunt, calositates resolvunt, & foveas post variolas reliquas delent. Sanguis ex nonnullis animalibus v.g. bovinus, hircinus, cervinus, humanus, leporinus exsiccatus in dysenteria, dolore pleuritico, epilepsia; in dolore ex calculo egregiam efficaciam exhibet.

9 Fel catelli lactantis ab Unzero hinc verbis prædicavit: *sume castellum parvum, nigrum, adhuc fugentem, (pro femella vero epileptica sume castellum) eumque stranguila & intersice. Ex interfecti & per sectionem aperti corpore extrahere totam cystim felleam, vix 3. vel 4. guttas sinceræ bilis in se habentem. Illum biliosum succum omnem puerulo, in paroxysmo epileptico cum pauxillo aquæ florum silia propina, & miraculi instar videbis illum ab hoc morbo & vestigio sanari ac curari*, Vid. Riner. prax. med. p. 33. In Finlandia ubi datur urforum copia, vulgare rusticorum est, fel exsiccatum instar panaceæ exhibere, udoreque superveniente, morbis quam plurimos solutos audiui. vid. Schroederus pag. 312. Cæterum, hanc ferme peculiarem habent virtutem fellis species v. g. anguilla, leporis, viperarum, carionis, ranarum, suilli, quod, vel in substantia, vel etiam soluta in spiritu vini, in aurium & oculorum adfectibus, tinnitu, surditate, ulceribus non sine fructu usurpentur. Pulvis testium equi ad secundinas pellendas, foetumque mortuum expellendum, ceu magnificæ famæ remedium commendatur, unde Henricus ab Heer L. I. observ. cuidam scæmæ difficultate partus laboranti, pulverem testium equi cum croco propinavit, & dimidio quadrante citius: puerum enixa est. Decoctum rasuræ cornu cervi, dentis hyppopotami, unicornu marini, priapi cervini, in dysentericorum spasmis et torminibus sopiendisque non sine magno fructu propinatur.

10 Deinceps, celebris est pulvis scundine humanæ ad epilepsiam, ad expellendum sæctum mortuum. In moscho præsentissima virtus antepileptica latet, & ab eo quoque mutuatur efficaciam suam pulvis de Gutetta in Gallia famigeratissimus, quem describit Riverius p. 52. & hic est: recipe radicis pæoniæ, seminis ejusdem, dictamni albi, visci querniana unciam semis, seminis atriplicis, drachmas duas, cranii humani drachmas tres, coralliorum rubrorum præparatorum, hyacinthorum præparatorum, ana drachmam unam semis, unguis alcis præparate unciam semis, moschi scrupulum unum, foliorum auri drachmam unam. Misce fiat pulvis. Sanguis porcellorum, cum cancris destillatus, in tabe & atrophia curanda remedium eximia virtutis & efficacis existit. Zibethum in torminibus colicis, ventris dolore infantum, etiam in uteri strangulatu, vulvæ applicatum, inque virili impotentia membro inunctum præstantis virtutis remedium est.

11 Quanta sit utilitas, præsertim ad passionem hystericam tollendam, item ad strangulatum & spasmos horrendos ex utero sistendos, castorei, & ex eo paratorum medicaminum, mulierculis non est ignotum, adeo, ut usum ejus remedium mox gravissima spasmodica pathemata, in quocunque etiam morbo presentia, remittere soleant. Axungia ejus peculiariter quoque convenit nervoso generi ac utero, ideo morbo comitiali, membris resolutis convulsivis, apoplexiæ prodest. Pulmones ovis, vituli recentis, vel etiam viva columba vel gallina dissectæ, capiti impostæ, in cephalalgia, phrenitide & melancholia egregiam virtutem produnt. Aqua ex pica & hirundinibus destillata cum vino, non sine singulari fructu maniacis & epilepticis propinatur. Anguillæ fel ad partum facilitandum commendatur a pluribus. Cinis cancrorum ad versus mortuum canis rabidi vulgo extollitur, item in abortu arcendo. Nos in concepto sætu reserendo, inquit Poterius, ejus usum pluries experti sumus. Mulier cujusdam phrygii, septies abortum passa, hocce pulvere ad duos menses accepto, parum ad finem feliciter tulit.

Quos vivos, ut ranas, in olla vitreata post panis extractionem, secamus. De pulvere ad libitum sumitur in cibis, sero & mane. Funambulus quidam pro singulari arcano habuit pulverem sciuri in vertigine, quem pretio & precibus vix ab eo extorquere potuit D. D. Michaelis vid. Frider. Hoffmann. p. 280. Pellis cygni colicos juvat & stomachi vitio laborantes. Stercus pavonis in epilepsia & vertigine exhibetur, a novilunio usque ad plenilunium, cum saccharo mixtum. De quo legi potest Borellus Cent. III. p. 119.

12 Lumbrici terrestres in substantia specificè præfunt in arthritide scorbutica, quam vagam appellant, adhiberi possunt intus & extus. Intus exhibentur vel toti conquassati, recentique, cum vino trajecti per linteum, vel siccati & pulverisati: extus applicantur vivi & mortui, vivi impositi, donec moriantur, mortui in cataplasmatis forma adhibentur, podagricos dolores lenit pulvis cum farina calide impositus. Viperarum & serpentum carnem, hepar, cor, in pulvere, item illorum axungiam contra viperarum & serpentum morsum specificam antidotum esse & incomparabilem præstare efficaciam certissimæ experientia est. Eodem modo pulvis scorpionum & ejus oleum, interne & externe, contra morsum suæ speciei, & pars ex cane rabido sumta & exsiccata, interne & externe, contra morsum similis canis, si tempestive usurpetur, quod infallibilem virtutem producit, indubitata confirmat experientia. Ceterum viperarum caro, earum fel, spina, hepar, in dysenteria maligna, in arthritide vaga, in maligna & leprosa scabie, peculiarem quoque energiam ostendunt. Ulterius pulvis lapidis manati, ad sanguinis ad ejectionem spectantis cohibitionem, ut hæmoptycum fluxum, utilissime adhibetur. Dentè hippopotami ad omnes hæmorrhagias eodem scopo B. Michaelis in Not. ad ideam Med. Præf. Ionstonii commendat, & notat Wormius in Museo & Paier Boehm, quod Goëdens valde efficax, qualis fuit hippopotami, afferretur in nosocomio regio, cujus vim si monstrare cupiamus,

velis venæ sectæ undem admovent, quo ipso illa statim fluere desinat.

13 Cornu rhinocerotis in omnibus affectibus spasmodicis dolore pleuritico, hamorrhagiis, in substantia non sine effectu datur, & similem ferme cum dente hyppopotami, unicornu marino, & lapide manati exhibet virtutem. Pulvis intestinorum lupi ad compescendos dolores colicos datur non sine fructu. Leporis oculi exsiccati valent ad partem difficilem, ad secundinas & molam propellendam, leporis cor quartanæ peculiariter medetur secundum Horstium, secatur in tres partes, & præmissis universalibus, initio trium paroxysmorum, tertia pars singulis vicibus propinatur. vid. Schroederus pag. 300. Pellis leporina in affectu ischiadico & arthritico egregie celebratur. Osculum tale commendatur ad colicam partusque difficultatem, fel est otalgicum & ophthalmicum, renes testiculis & calculosis prosunt, & mictionem involuntariam corrigunt. Humor crystallinus cervorum exsiccatu solvitur instar tragacanthæ in aqua rosarum, hæc in omnibus oculorum vitiis, fluxionibus, inflammationibus, quæ a sero acri, vel dolore proveniunt, pluribus opem tulit præsentissimam. De decocto rasuræ cornu cervi hoc loco non præmittendum est, quod ejus usus maxime congruus sit omnibus infantum morbis, ubi spasmus, dolor & calor præternaturalis sese exserit, id quod experientia certa ac constanti infirmo.

14 Allegavimus hic ingentem specificorum numerum, quorum virtus certe non est de nihilo. Nam profecto experientiam vulgi, tot hominum et per tot tempora ratione certi remedii non temere rejicere debet medicus, ut ut ignorato operandi modo. Commendamus itaque dicta attentiori observantiæ & experientiæ, nobis vero in præsentiarum opus est demonstrare, quod illa effectum exserant dictis in morbis tollendo spasmos, circa quod necessarium duco exponere quid sit spasmus, & quid por illum intelligatur. Cælius Aurelianus l. 3. cap. 6. ita definit spasmum: *Spasmus est involuntaria sensu atque condu-*

ctio partis cum vehementia & dolore acuto, ob structuræ violentiam cum dura distensione. Et certissimum quoque, quod in omni spalmo fibræ musculosæ cum ipsis membranis non distendantur & elongentur, sed constringantur, comprimantur, & arctiores evadant. Spasmi nempe subjectum sunt præcipue fibræ musculares & membranæ quoque nervæ, & versatur maxime circa motum ejusque incrementum: notum enim est, regulariter secundum naturam fibras musculosas filamentaque nervea esse instrumentum omnis motus atque impulsus, nec non omnis sensus in corpore nostro, unde nulla actio fit in æconomia animali, quæ non mediantibus hisce partibus absolvetur. Et quodocunque hujus instrumenti, nempe librarum ac nervorum motus, actio, vel secundum aliquos, tonus recte sese habet, i.e. debita in eis sit strictio & dilatatio, tunc circulatio sanguinis & tota æconomia motuum, nec non secretionis & excretionis negotium, item animæ operationes rite munere suo funguntur, & secundum regulam fiunt, & sic præsens adest sanitas: ex adverso, quando librarum et nervorum actio, motus et tonus vitatus est, quod vitium consistit, vel in nimia earum distensione, vel relaxatione, vel in nimia contractione, sive spalmo, tunc morbus vel dispositio ad eum in procinctus est. Nam omnes fere interni morbi, sublato hujus motus æquilibrio, causam suam agnoscunt & pro diversitate partium, in quibus hi motus sunt, varii effectus morbos nascuntur, variumque accipiunt nomen: principaliter vero causam constituit illorum motus actus, nimirum activus qui vocari solet spasmus. A qua ille motus celebretur causa, et an hæc sit substantia immaterialis notitia et ratione prædita, et an hæc propter certum finem et ex morali consideratione ad avertendum gravius malum, tales motus suscipiat, sive an sit materialis indolis substantia, et tantum virtute motus alioque physico actu suam operationem efficiat, et quomodo id in librarum structura præster, studio hæc indaganda præmittimus, cetera obfcura.

Incognita, determinatione et inquisitione difficilia, nullius usus et ad medendi scopum directe non pertinentia; sed potius cuius hac in re suas speculationes et delectationes in ipsis relinquitur. Hoc autem non poterit negari, neque dissensio reperitur, fieri tales spasmodicos contractorios motus in fibris corporis nostri a causa externa duplici, vel immateriali, del materiali; Quod primum attinet, evincunt id animi affectus. Nam nulla gravior animi passio est, quæ non sese exlerat in corpore per spasmos, et inde dependentes irregulares motus varique symptomata: vel proficiscitur a causa materiali. Hæc rursus duplici ratione, vel in quantitate consideranda, sive mole, vel in qualitate versatur; unde observatio practica et medica docet, vehementes et morbosas generis nervosi et fibrosi contractiones, non tantum fieri a sanguinis stagnantis in certis partibus copia, infarctu, earumque distensione, sed et ab acrimonia velicante, scindente et caustico materiæ morbificæ elemento eos suscitari, uti ad oculum venenorum effectus, animantium morsus et multorum medicaminum, v. grat. evacuantium effectus, testantur. Præterea, aliæ causæ externæ fibras nerveas musculosæque vellicantes, uti sunt calculi, festucæ, globuli, lumbricorum morificationes, causam præbent hisce motibus contractoriis dolorificis.

15 Considerata jam in genere essentia spasmi, videbimus jam, in quibusnam morbis maxime ludat suam tragædiam, ut deinde melius pateat asserti nostri veritas, quod superius allegata in morbis, qui ex spasmo proveniunt, efficaciam suam exerant. Primo, universalis medicorum est consensus, epilepsiam esse spasmodicum totius corporis universalem, ubi non modo systema nervosum, sed et fibrosum fortiter contrahitur. Testantur id contractiones digitorum et pollicis, agitationes, jactationes et circumgyrationes corporis intensæ, oculorum contractiones, anxietates præcordiorum constrictoriæ cum cordis palpitationes vehementes, compressio faucium et alperæ arteriæ, unde spuma, contractio intesti-

norum, unde borborygmi, flatulentia; alvi constrictio contumax, nascuntur. Porro, ad spasmos referimus omnes graviores dolores, quales sunt in passione iliaca, colica, calculosa, sive calculus sit in uretheribus, sive in vesica, sive in ductu choledochi, cephalalgia, otalgia, odontalgia, et podagra. Confirmant id symptomata, quæ hos dolores sequuntur, violentæ tractiones partium dolore affectarum, et subsequentes, maxime in artubus, incurvationes, cum stupore; evincunt id stases et repressiones, vel etiam expressiones sanguinis, unde dolor horripilationem et frigus, vel etiam calorem partibus inducit, ob liberum circulum, propter spasmodum fibrarum et compressionem valorum, suppressum. Deinceps, ad spasmodicos & convulsivos motus referri quoque debent, v. g. incubus, tussis convulsiva, asthma convulsivum, singultus, palpitatio cordis, vomitus, tormina in dysenteria, alvi contumacissima adstrictio, urinae & sudoris suppressio, tetanus, spasmus cynicus, priapismus, qui ex violenta tractione & motus intensione fibrarum proveniunt.

16 Spasmi quoque accensendæ sunt hæmorrhagiæ: nulla enim magna hæmorrhagia interna nascitur, nisi præcedant spasmi, præsertim in primis viis, mesenterio et abdomine. Spasmi enim, sunt causa inæqualitatis sanguinis circuli: dum enim præcluduntur et constringuntur viæ ac tubuli, et impeditur is motus, sanguis cum impetu fertur ad alias partes, ubi facta distensione, vasa disrumpit; ideo, qui hæmorrhagias, curare vult spasmos prius tollat necesse est, hinc antispasmodica optima adversus hæmorrhagias sunt præsidia. Denique pathemata, quæ in hystericiis, hypochondriacis, & ubi hæmorrhoides suppressæ, concurrunt, non nisi spasmis adscribi solent; item abortus, non nisi in uteri spasmis, & partus difficilis causa, in spasmodorum vehementia quærenda est. In intermittentium paroxysmis, præsertim sub frigore & horrore, spasmodicæ contractiones manifestissime visuntur: strictura enim pororum cutis, horripilatio, rigor, frigus; dolor contusivus pedum, inflatio abdominis cum

cum alvi adstrictione, nausea cum dispositione vomitum ad lumborum dolor, præcordiorum anxietas, nil nisi mere spasmi effecta sunt. Venenati animantium morsus & ictus, ipsaque caustica ex regno minerali deprompta, non alia ratione insensibilissima corpori sunt, quam spasmodum, quos producunt, violentia & copia ideoque subito interficiunt.

17 Diximus specifica esse antispasmodica, jam ex præcedentibus facillime colligitur, quare ea, quæ recensuimus tam ex vegetabili, quam animali regno, in morbis ubi spasmi omne ferunt punctum, præsentissimum solamen afferant, & eam ob causam nominatim in dolore arthritico, colica, epilepsia, diarrhæa, dysenteria, mania, passione hysterica, hæmorrhagiis, partu difficili, abortu præcavendo, convulsiva tussi, contracturis, moribus animantium venenatis convenient. Jam res ipsa & ordo postulat, ut quo principio agendi instructa sunt, & operationem suam exsequantur dicta specifica, videamus. Dicimus vero medicamentorum virtutes dependere principaliter ex duplici activo principio; sale nempe & sulphure. Sal est substantia, ex particulis figura acuta & scindente coagmentata, unde saporem in lingua efficit, inque nervosis partibus vellicatione ac rosione sua sensum doloris excitat, in glandulis vero evacuationes, excretiones causatur. Non enim dubitari potest, omnis generis evacuantia, uti sunt purgantia, vomitoria, sudorifera, diuretica, salivantia, apophlegmatizantia, aperientia, principaliter ex salino principio operari. Longe vero a sale distat sulphuris textura ac crasis. Quemadmodum enim salis particula figurata sunt & facillime dissolvuntur, dissepuntur, ita sulphur compositum est ex partibus magis inter se implicatis, intricatis, arctius unitis, acrimoniæ expertibus, propter quam intricatam & implicatam texturam, oleosa & sulphurea aciem salium excipiendo & quasi in vagina recondendo, illa temperant, quo minus nocere possint. Et hæc quoque est ratio, quare

acidissimi concentrati spiritus; nitri; vel vitrioli, affusi oleis destillatis, acrimoniam suam ferme disponant, ita etiam sulphur, reguli antimonii & argenti vivi vim virulentam, penitus, admixtione facta, castrat; & quemadmodum in sale magna est vis solidas partes irritans & rodens; ita in sulphure est principium vim istam sistens, fugans, temperans.

18 Equidem obijci potest contra hanc sententiam, quod sulphura intensus calorem in corpore accendant & materiam motum intestini calidi igneque in ipso præbeant; uti videmus omnia olea destillata calidissima esse: sed respondemus, verum id esse de oleis, quæ sale volatili subtili pollent, uti olea destillata ex vegetabilibus, item ex animalibus sumta, quæ manifesta propter sal admixtum intusque conjunctum habent penetrantiam ac volatillem, unde utique talis substantia salina volatilis, cum partibus sulphureis irretita, diutius manet in corpore, nec tam cito avolat per poros, & sic calorem tam intestinum quam progressivum irritatione sua accendit eamque ob causam plus calefacit, olei guttula destillati, quam decem grana puri salis volatilis ab oleo liberati. Hoc ipsum vero non valet de sulphure sibi relicto; uti patet ex omni pinguedine, oleo expresso, axungia ignem non passa, quorum assumpta etiam magna quantitas minime calorem augent in corpore, sed potius leniendo, demulcendo spicula salina, sistit motum caloris, eundemque deprimit. Latet itaque in sulphure vis motus sedans, sistens adeoque antispasmodica, cum omnis dolor et spasmus ex motus incremento fiant; in sale vero reconditur principium movens, sive motus excitans, unde omne sal calefacit, evacuat. Jam vero si consideremus supra recensita specifica, tam ex regno vegetabili, quam animali desumta, & inquiramus in illorum agendi principium materiale, mox sese sistit ac manifestat sulphurea substantia. Nam vegetabilibus plerumque olea, v.g. mentha,

thæ, lavendulæ, spiculæ, salviæ, basilici, chamomillæ, origani, anisi, fœniculi, hyssopi, hormini, tantum exferunt suam efficaciam dictis in morbis propter sulphur vaporosum, quo pollent, et caput et nervos replent. In radice valerianæ, opio, croco, semine hyoscyami, camphora, substantia sulphurea vaporosa ipso odore teste præfens est. Semen lycopodii, anthera liliorum alborum pure sulphureæ indolis sunt, et statu immixtæ in flammam, ventum cum strepitu igneum exhibent flores vegetabilium, pœoniæ, rosarum, papaveris, liliorum alborum, convallium, primulæ veris, sambuci, virtutem suam anodynā et specificā exhalantibus subtilioribus sulphureis partibus unice debent. In animali regno principii sulphurei, benigni, lenis, acrimoniæ expertis, major datur copia. Nam sine destillatione prævia sanguis & omnium animalium partes, ossa, dentes omni salina acrimonia carent; porro quanta pinguedo et oleositas inexistat animantibus, notissimum; observamus enim totos panniculos adiposos; viscera in pinguedine latitant, et nulla pars reperitur, etiam durissima, uti os existit, in cuius poris non copiosa pinguis substantia delitescat. Posset quidem hic opponi ex animali regno salia volatilia maxima in copia præparari posse, quibus respondemus, quod salia volatilia formaliter non existant, sed mediante igne, non ex pinguedine, sed ex substantia terrea, motu igneo, producantur, unde ratio patet, quare ex ossibus, terreis corporibus, major quantitas illorum, quam ex aliis confici possit; item quod non formaliter inexistant, ex eo iudicare licet, non ex animantibus præparentur, nisi prævia combustionē, et non in initio destillationis, sed demum in fine prodeant, aperto indicio: minime his formalem assignari posse existentiam; nam sal tale est volatissimum, et sub lenissimo calore evaporat.

19 Porro salis manifesti expers est regnum animale, et inter excrementa potius, quæ salina sunt, sal referri debet, nam proxime non ingreditur partium, sive solidarum, compositionem. Ex di-

Hoffm. Obsco. varii argumenti.

ctis jam facile apparebit, cur animalia tantam specificorum largiantur copiam, i. e. remedium, motus impetuosos convulsivos, spasmodicos, dolores, nimiasque evacuationes sistentium; quoniam nempe sulphure vaporoso gaudent, ratione cuius hos effectus præstant. Jam vero sulphur custodire talem virtutem ex supradictis in regno vegetabili constat, quæ omnia ob sulphur evaporabile agunt. Sulphur enim vaporosum est, i. e. multas exhalationes, vapores et effluvia, vires motus intestini, qui in ipso latitat, emittit; testante id gravi, vel etiam suavi odore. Nam ex sententia omnium chymicorum et physicorum affirmatur, quod sal sit principium saporis, sulphur vero odoris. Odor itaque provenit ex copia effluviolorum, sive exhalationum. Atque etiam abundantissime deprehenduntur in animalibus eorumque partibus exsiccatis, quæ graveolentem et fortem odorem spirant, ut pulvis lumbricorum terrestrium, viperarum, rasura unguis alcis, fel ex animalibus, sanguis eorum exsiccatus et viscera exsiccata id docent. Hæ blandæ exhalationes nervis sese insinuant, et per poros in sanguinem transeunt, rarefactione sua nimium dilatando fibras musculosas et in meningibus arterias, istum motum systolicum arteriarum et fibrarum impediunt, a qua systole et motus progressivus et spasmus pendet. Quod vero opiata agant rarefactione et nimia arteriarum expansione, latius jam deduxi in *dissertatione de opiatorum mechanica operandi ratione*.

20 Nunc selectiora eaque composita remedia contra hos morbos spasmodicos annexere placet, v. gr. in epilepsia habituali sequens pulvis valde est proficuum: recipe rasuræ unguis alcis, dentis hippopotami, unicorui marini, cranii humani, pulveris lumbricorum terrestrium ana drachmas duas, moschi drachmam semis, essentiæ castorei inspissatæ scrupulum unum. M. F. P. qui vel cum cinnabari mixtus, vel solus usurpari potest. Ad sortum mortuum et secundinam pellendam: recipe pulveris testiculorum equi, unguis alcis, secundinæ

M

hu-

humanæ præparatæ ana drachmam, fel-
lis anguillæ, antheræ liliorum albo-
rum, croci ana grana XII. olei ci-
namomi guttas quatuor. In morsu vi-
perarum ana drachmam, pinguedinis
viperinæ drachmam semis. M. In do-
lore pleuritico: recipe rasuræ dentis
apri, mandibularum lucii piscis, uni-
cornu marini, oculorum cancri, den-
tis hippopotami, cinnabaris antimonii
ana scrupulum unum, nitri grana XII.
In contracturis externe, recipe axun-
giæ humanæ, castorei, urfi, taxi ana
unciam semis, olei majoranæ, salviæ,
lavendulæ ana drachmam. In colico
dolore poterit addi zibethum. Contra
maniam sanguis asinus egregius est.
Contra morsum canis rabidi: recipe
rasuræ ungulæ lyncis, pulveris vipera-
rum ana drachmas duas, castorei gra-
na XII. In hæmorrhagii: recipe den-
tis hippopotami, lapidis manati ana
drachmam, nitri drachmam semis.
M. In phrenitide, cephalalgia, exter-
ne, gallina viva dissecta egregia est.
In arthritide pulvis viperarum lumbric-
orum terrestrium cum cinnabari anti-
monii & nitro egregium effectum præ-
stat.

2. Quod attinet ad convenientem u-
sum et applicationem specificorum, ma-
xime eorum, quæ ex regno animali
petita sunt, sequentia monita notari
merentur. I. Ex animantibus tutiora
sunt et præferenda iis, quæ in regno
vegetabili prostant. Ratio in proclivi
est; nam naturæ nostræ convenientiora
sunt, facilius inveniunt ingressum in
sanguinem & poris libentius sese ac-
commodant ideoque magis amica. A-
liter vero res habet cum iis, quæ ex
aliis regnis profluunt. Hæc enim non
tam propinqua sunt nostræ naturæ, sed
et heterogenea quædam principia simul
custodiunt, quæ non bene correspon-
dent mixtioni partium fluidarum, vel
spiritibus, sive principio movendi cor-
poris nostri inimica sunt; unde v. gr.
opium ob suum sulphur vaporosum a-
nodynā quidem vim habet, nihilominus
hoc spiritibus non quadrat, spasmo-
dica pathemata non tam pronte sistun-

tur, quam a castoreo aliis remediis ad-
propriatis. II. Notandum est, quod hæc
dicta specifica ex animantibus, si pol-
lere eximio usu debent, non nimis esse
debeant inveterata, adeoque non diu in
pulvere servanda, neque ex inveteratis
effectisque ossibus sumenda sint; ratio
in procinctu est, quoniam per fluidum
æreum jacturam partis volatilis, quæ
agunt, ferunt; unde omnia, quæ recen-
tia sunt, quæ cadaveresum et volatilem
spirant odorem, præstantissima. III.
Deinde observamus, quod illa ex ani-
mantibus, quæ principio pollent vapo-
roso copiosisque exhalationibus, longe
celerius et citius, sed etiam magis
transitorie operationes suas extequan-
tur, præ iis, quæ sulphure et oleo ma-
gis fixo scatent, hanc ob causam casto-
reum, zibethum, moschus, ceu odo-
ratissima expeditionis sunt virtutis, præ
rasura unguarum, ossium, dentium,
cornuum, quanquam horum virtus sit
constantior, in agendo tamen tardior.
Medio modo sic habent ea, quæ ex vi-
sceribus exsiccatis harum animantium,
parentur. IV. Hæc specifica virtutem
suam amittunt, quando fuerit usta,
destruitur sic tota crasis, consequenter
etiam virtus remedii. Exstat hanc in
rem egregius locus apud Angelum Sa-
lam, *Seff. 1. Res, quæ in igne trassan-
tur, omnes alterationes subeant, & de
naturali sui temperamenti statu quodam-
modo deficiantur necesse est, ac magis
si vel vehementissimum eum, vel diutius
sustinere coguntur, minus si remissior fue-
rit moraque in eo brevior. Nihil quic-
quam itaque certi de operatione remedii
colligere licet e substantiis, vi ignis ex-
tortis; imo sæpenumero contingit, ut her-
bæ, quæ vulgo refrigerantes putantur,
ut cichoreum, lactuca &c. oleum calidum
& sal volatile alcalicum fundant, quod
calidit annumeratur. Deinde indubium
est ac innumera experimenta evictum,
chinam chinæ præstantissimum esse fe-
brifugum, quod si tamen destilletur;
spiritum acidulum cum oleo paucō em-
pyreumatico præbet, existente capite
mortuo nigro: hæc vero febricitantibus
exhibeantur, sive sola, sive invicem
mix-*

mixta; omni virtute plane sunt cassa ac inefficacia. V. Parum hæc specifica faciunt in epilepsia et aliis morbis, qui sunt per consensum, sed debet tolli primum causa, v. g. in epilepsia, quæ fit ex dentitione difficili, variolis; longe vero majorem efficaciam exserunt in affectibus idiopathicis, v. g. epilepsia inveterata valde convulsiva, maxime omnium vero efficaciter se habent in affectibus & spasmi consuetudine quasi introductis, quæ nihil aliud est, quam summa facilitas & proclivitas spasmodicorum motuum per multiplex exercitium repetitum, v. g. in epilepsia asthmate habituali, & hæmoptysi. VI. Ratione usus porro monendum est, ne iis tantum inhæreamus, sed ad causam morbi respiciamus, hinc v. g. si sanguis stagnat ex mensium vel hæmorrhoidum suppressione, item si circulus massæ sanguinæ impeditus, in hysteriis, hypochondriacis causam præbet variorum spasmodicorum motuum v. g. arthriticorum, sola non conveniunt, sed tunc simul evacuantia, sanguinem detrahentia subjungenda sunt: præmissis enim evacuantibus, alterantibus, nullum dubium est, quin tunc supposita specifica egregie hisce affectibus subvenire possint. VII. Perpendendum & hoc, quod non tam juvent, quando tantum ex causa materiali et ejus quantitate, quam potius ex motu, consuetudine, affectu animi & subtilissima materia motum provocante, provenit morbus, e. g. ex morfu canis rabidi, viperarum, dysenteriae miasmate, motibus spasmodicis in partu, epilepsia ab ira, terrore, verum etiam, consensuali malo medentur v. g. calculi

doloribus, si non constanter perseverat affectus, nisi principalis causa sublata sit. IIX. Et ultimo monitum hoc inculcari debet junioribus practicis, ne hisce specificis abutantur, quoniam nonnulla ex iis potenter fluxum sanguinis cohibere & suppressere solent; ideo cavendum est, ne iis, qui criticas tales evacuationes solennes cum fructu sentiunt, v. g. menses, hæmorrhoides, narium hæmorrhagias, præsertim si naturales ad tales diu fuerit adsueta, frequentius et repetita dosi propinent. Facile enim evenire potest, ut in totum tali fluxus suppressi possit; unde præsertim, si homines fuerint adultiores, ad spasmodicos affectus, vel etiam ad hæcticam, cachexiam, hydropem via panditur apertissima.

DISSERTATIO XVIII.

DE

STUDIIS PER REGULAS DIÆTETICAS FACILITANDIS,

ET PROLONGANDA LITTERATORUM VITA.

CAP. I.

Quicumque viam asperam arduamque & longam ingreditur, quæ ad excelsum sapientiæ, *a* et musarum templum assiduo labore *b* perducit: inter alios hujus viæ ac itineris duces fidosque comites, alique necessaria adminicula *c* etiam Medico peritissimo

M 2

d in-

a Sapientia est divinarum humanarumque rerum scientia. Divinam definit Sac. Scriptura quod sit vapor potentie divinæ, emanatio sincera omnipotentis gloriæ et splendor sempiterni luminis. Hæc unica veritas est et vera sapientia, quæ non solet fallere. *Origenes contra Celsum* p. 154. Humana comprehenditur Philosophia morali, disciplinis mathematicis, et exquisita rerum naturalium scientia.

b δύσκολη τὴ ἀρχὴ ardua quæ pulchra. Arboris scientiæ radix amara, fructus vero dulcissimi. *Philosophus*.

c Videlicet optimam indolem, locum ad studia aptum, institutionem fidelem, Præceptorem probatissimum. *Plutarcho in libro de liberis educandis* hic protissimus est, qui simul et dicere et facere solet. Hinc *Divus Gregorius*: aut non doce,

aut

indigere videtur. Milertus sapius lum fortem laboriosissimam illorum, qui sacris Minervæ operantur, & difficili assidueque labore, magnaue intemperie studia tractant, salutaribus autem Medici præceptis destituti gravissimam labem corpori ingenioque afferunt, ac in irreparabile damnum eorum vires præcipitant. Peccari hic solet ferme toto die, dum litterati diætæ sive prudentis vivendi rationis negligentes et expertes, maximo fervore multis ac libris affixi studia urgens, debitumque robur corpori ingenioque, consumtis spiritibus, suffurantur, sicque in lævissimos

et satis diuturnos morbos *b* incidunt vel præmatura morte fatalem diem *f*ibi accersunt. Felicius ille procedit, qui rationem sanitatis et animi habendo *c* in studiis, vires quæ non paucæ requiruntur ad animæ functiones, et hoc modo vitam longam et sanam, quæ ad mentis sanitatem, (qua sola sapientia comprehenditur) *d* necessaria est, consequitur. Quapropter ut eruditus et litterarum amore flagrans non modo salvis studiis sanum corpus in eoque sanam conservet mentem; *e* verum etiam majores in studiis sentiant profectus, non inutile vel vanum fuerit, brevi

aut vita ac re ipsa doce, ne una quidem trahas, altera vero manu retrahas. *Quintilianus* istum probatissimum arbitratur, qui suorum discipulorum proventum proprium æstimat, quem laboris studium non fatigat, qui interroganti discipulo non tardiose respondet, bonos laudare non cessat, medios leviter increpat, et duros a studendi proposito non deterret.

- a* Hunc peritissimum dicimus, qui accedente fortuna, nihil sine ratione, nihil sine consilio circa suos ægros agit. *Homerus* talem cæteris antefereendum arbitratur *libr. Iliados*, item *Celsus*, qui vitam non cædem molitur. *Tyrinus* autem *Platonius* hunc commendat, qui et per philosophiæ præcepta animi pathemata feliciter sanat, & corporis male habentis affectus herbulis quibusdam ratione observata tollit. *Pindarus* cum exposuisset, *Æsculapium* Chironi in disciplinam esse traditum, ut ab eo medendi scientiam disceret atque ad *Æsculapium* postea convenire et concurrere solitos, qui aut morbi affecti, aut ulcerosi aut saucii essent, subjungit ad extremum, eam fuisse in *Æsculapio* artis præstantiam, ut quotquot ad se venirent ægri aut debiles aut vulnerati omnes malis ac laboribus levatos abs se dimitteret, alios carminibus curans, alios potionibus, alios pharmacis & medicamentis forinsecus admotis, alios adhibita sectione.
- b* Familiarissimus eruditis affectus est ex vita sedentaria et nimia mentis agitatione hypochondriacus, quem omnium malorum compendium dixeris.
- c* *Thales* ut refert *Laertius* cum interrogaretur, quis esset felix dicendus? respondit: Qui corpore sanus est, animo autem eruditus.
- d* Ad artem scientiamque perfectam non tam vel docilitas ingenii, vel memoriæ firmitas, quam prudentis judicii alacritas nos perducit. Judicium vero propter ambiguitatem ex conjecturarum diversitate conceptum adeo difficile est, ut experimento sit necessario confirmandum. Experimentum quoque fallax, tum propter judicii ipsius difficultatem, tum ob fugacem opportuni in experimento captando temporis breviteratem. Quibus sane de causis artem esse longam, una cum *Hippocrate* recte concludimus: nec posse nos eam nisi vitæ longitudine consequi. Vitam vero longam præter fata medica etiam diligentia præstat. *vid. Mars. Ficinus, lib. 2. de Vit. long. cap. 1.*
- e* *Horatius*: Optandum ut sit mens sana in corpore sano. *Seneca* *Epist. 20.* Roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis.

brevi labore compendioque præcepta litteratis potissimum commendare, quibus sanitatem ac vitam tueri, atque corporis animique vigori prospicere queant. Agite itaque florentissimi Juvenes et omnes quos ardentius Minervæ studium nimium enervat, legite hæc solertius, atque curate valetudinem diligentissime. Sublata enim sanitate, sublimes Musarum fores, nisi Deus omnipotens mira quadam virtute patefaciat, aut non tanguntur a nobis unquam, aut certe frustra pulsantur. Amicabilis autem fanitatis cum eruditione mixtura atque conjunctio est. Diligenti experimento atque observatione constat, Medicorum cura non solum eruditos natura validos, sed etiam valetudinarios vitam longam aliquando consecutos. Herodicum quandam litterarum studiosum omnium sui temporis infirmisimum Medici providentia annum centesimum implevisse Plato & Aristoteles prodiderunt. Plutarchus narrat multos e corpore alioquin parum firmo vitam sola diligentia longam consecutos. Mixto in præsentia multa quæ nobis nota sunt exempla. Instituta vero hæc ad vitam longam ducentia non inertibus ignavisque scribimus. Cur enim cupiamus istos diu vivere, nec hominibus, perdita voluptatum libidine dissolutis, qui brevem quotidie voluptatem longæ stulti præponunt, nec improbis iniquisque patefacimus, quorum vita mors est bonorum; Sed duntaxat tradimus hæc prudentibus, atque temperatis solertis ingenii viri-

Hoffm. Opusc. varii argumenti.

bus, humano generi vel privatim vel publice profuturis.

C A P. II.

Primum quemadmodum cursorum, athletarum brachiorum, musici vocis exquisitam curam gerere atque habere solent: pari ratione quæ ex litteris sapere vult, cerebri a quod principale animæ habitaculum et sapientiæ sedes est, rationem habere debet exquisitissime. * Solers quilibet artifex instrumenta sua perquam diligenter curat, peniculus pictor, malleos incudesque faber, miles equos et arma, venator canes, et sua quisque similiter. Soli vero musarum sacerdotes, soli summi boni veritatisque indagatores tam negligenter prohi dolor! instrumentum illud quo mundum et universas scientias quodammodo metiri et capere possunt, colunt, atque percurant. Instrumentum illud tenuissimum machinæ fluidum cerebrique ac nervorum incolens est, quod animalis spiritus nomine a Medicis donatur, vapor sanguinis subtilis, purissimus, luminosus, quo anima tanquam instrumento idoneo ad suas functiones, motus et sensationes in corpore exercendas assidue utitur. Etenim qualis hic spiritus, tales et sensus, ingenique vires, talis et ratio esse solet. ^b Mirifice enim ex animæ corporisq; unionne commercii oritur necessitas et utriusque vitia invicem facile communicantur,

M 3

et

* vid. Marsilius Ficin. de valetud. Studios.

^a Cerebri, quod motum et sensum homini conciliat, præstantiam tantam Platonici crediderunt, ut veriti non sint, cerebrum nostræ animæ habitaculum principale nominare, et propter memoriam sapientiæ sedem. Ex quo tandem colligitur de *Pallade* sapientiæ et armorum Dea, summa ratione veteres dixisse, eam ex Jovis cerebro enatam esse.

^b Stupendum est commercium animæ atque corporis, adeo ut etiam unius in alterum vis ac imperus mutuaque communicatio perspectissima sit. Quo purior sanguinis vitalis tinctura est, quo mixtura elementorum ejus magis congrua, eo major ingenii promptitudo enitet, et vice versa, quo lentior ad motum sanguis est, et fixiores spiritus, et tardius ingenium appa-

& in se transeunt. Segnescit propterea animæ virtus ubi corpus vacillat & succumbit, & corpus quoque detrimentum accipit, quando animus in præceps rapitur ab affectibus. Adeo mutua necessitudo animæ ac corporis exæquo dispensat commoda & incommoda sua. Quo circa qui nobile & ad sublimitates rerum capiendas aptum sibi conciliare instituit ingenium, imprimis curet ut spiritum ingeneret sanguini ac corpori benignum, purum atque temperatum, diligentissime observet ea quæ natura sua talem procreare apta sunt. Ex hisce principibus obtinet purus liquidus & imperturbatus lucis aer. Hic enim præcipuum & superius spiritus, qui præest corpori nostro, elementum ac pabulum

est, & qualis aer talis quoque spiritus esse solet. *a* Græci aerem appellant spiritum vitalem *b* per cuncta rerum meabilem totoque confertum. Quam ob causam loca quæ inhabitamus *c* quo puriore, sereniora *d* ac temperatiora aere gaudent foveturque & a gravi nubiloque cælo magis remota sunt, hoc salubriora judicantur. Aer ingeniis favet *e* maxime temperatus, & hic quoque studiis appime utilis. Nimis calidus spiritus dissolvit, densus caliginosus *f* itemque gelidus corpus premit & humores coarctat, ac spiritus minus serenos ingignit. Quocirca improbamus pro Studiosis mulsæ nimis calefacta, vel etiam nimis frigida, itidem quæ denso & humido aere ac peregrino vapo-

apparet. Pituitosos ignavum ac iners possidere notissima res est. Ebriorum inordinatas actiones, calido in venas abeunti vino deberi, indubium est. Quantum detrimenti corpus capiat, si a sævis affectibus animus in præceps rapitur, haud ignotum esse existimo.

a Hippocrates lib. de morbo sacro inquit, cap. 8. tit. 12. Οὐ γὰρ τῆς Φύσεως καὶ τῆς κίνησε τοῖσι μέλεσι παρέχει. Aer sensum & motum exhibet membris. Per aerem intelligit spiritum animale, quia naturæ subtilis & aer est facta in cerebro majori alkoholisatione.

b Hippocrates passim v. 9. lib. de morbo sacro t. 24. c. 6. πνεῦμα vocat spiritum animale, quo nomine etiam aerem donat, quod Prosper Martianus comment. in hunc librum latius confirmat.

c Ubi ædes hominum aeri sereno, claro, puro & malignis omnibus exhalationibus carenti expositæ fuerunt: ibi vita hominum diu conservatur. vid. Quercetan, diates. p. 145. Celsus. Habitare in ædificio lucido perflatum æstivum, hybernium solem habente; cavere solem meridianum, matutinum & vespertinum frigus: auræ stagnorum ac fluminum, minimeque nubo se committere cælo, & dormire in loco non humido, sed temperato & perflabili, optimum est.

d Solebant veteres maxime Senes in sole etiam nudi ambulare, ex quo spirituale nutrimentum sibi attraherent. vid. Plato in Phædone. Hinc Plinius lib. 3. ep. 10. de avunculo: post cibum æstate siquid otii jacebat in sole. Gravioris ætatis hæc recreatio erat nativo calore, jam sensum decrescente. Hinc Horatius senile corpus, aut senili simile solibus aptum dixit. ep. 20. v. 24.

e Aer subtilis procreat spiritus corporis subtiles & temperatos, ad mentis regimen accommodatissimos. Tenue Athenis cælum acutiores Atticos effecisse, crassum autem Thebis pingues Thebanos & valentes memoriæ prodidit. Cic. lib. de fato.

f Thraces ob crassum regionis quam incolunt aerem crassum itidem habent cerebrum. Obliviosi enim plane sunt desides & torpescunt. Guido Bituric. ex Herodot. Boeoti ob aeris impuritatem crassis ingeniis præditi fuerunt: unde Horatius: Bocotum crasso juravis in aere natum.

vapore ^a stipata sunt . Ante omnia hyeme cavendum est , ne infensum frigus in cerebrum ^b ac nervos penetret , quod ingenio mirum nocet . Actio & operatio iudicii ingenique optimo gaudet successu , quando suscipitur sub cæli aerisque temperie . Temperatus calor temperaturam addit sanguini & humoribus , spiritus animales in æquilibrio motus servat , & singulare inducit partibus alacritatem , & ob id , si verum facere iudicium volumus , vernale tempus literatis ac studiis accommodatissimum , quoniam temperatum . Quando arbores foliis se induunt , brachiaque floribus ornant fragrantibus , ingenia etiam vires ac robur acquirunt & fructus proferunt exoptatissimos , & sicuti tunc temporis omnia vigent ac florent : ita quoque ingenii vigor fummus . Et cum maxima pars Eruditionis consistat in meditatione , inque hanc non pauci impendantur spiritus : ideo vernum tempus cea optimum subtiliori speculationi , & altioribus ingenii actionibus commodissimum censemus . Æstivum ad experimenta facienda , & ad illa , quæ didicimus applicanda ; hyemale autem ad ratiocinia in ordinem redigenda haud inconsulto commendamus . Quantum incommodi aer intemperatus , vel peregrino vapore refertus , ingenio afferat , dici vix potest . Multiplici compertum est experientia , certo an-

ni vel etiam diei tempore mentis actiones longe alacriores esse , speculationes longe floridiores concinnari quam alio , cujus causam haud injuria rejicimus præcipue , nisi alio notior subest , in aeris dispositionem . Quando sol non amplius illustrat horizontem , nec amplius radius suis implet illum atque flagellat , sed crassus , densus , gravis & frigidus est , pigrum corpus & animus ad speculandum idoneus redditur . Proinde nihil magis ingenii nocet , quam tempore nocturno studiis invigilare & contemplationes longas & difficiles inchoare , utpote spiritus in corpore tunc pauci retrahuntur etiam ad caput , ut sic distracti , neque stomacho satis neque capiti faciant . Merito ergo , qui nocte contra naturam pro die , atque contra die rursus pro nocte utuntur , vel inviti noctuas imitantur , ut quemadmodum sub solis lumine caligant oculi : ita & in illis mentis acies sub veritatis splendore caliget . Accedit , quod fatigatione diuturna spiritus iique subtilissimi resolvantur , nocte autem pauci crassique supersint , cogitationibus ac rerum ideis disponendis ineptissimi . Qua de causa matutinum tempus & quando aer calore temperatus est nec tam fortiter movetur vel agitur , studiis gratissimum pronunciamus ; aurora quippe Musis amica . ^d Etenim aer subtilis extenuatus ad similem naturam sanguinem &

M 4 spi-

^a Cavendum maxime tempore hyemali ne aer in hypocausto fumis candelarum nimium inquinatus intro subeat pulmones , & spiritus atque humores inficiat . Peropportune tali in casu præstat tubo e laminis ferreis confecto per fenestram noxium vaporem educere .

^b Imago Hippocratis pileata ab antiquis celebratur , ut inde admonerentur homines eam partem maxime custodiendam esse , in qua tanquam in domicilio princeps animus resideret , totaque intelligendi vis collocata esset . Caput , stomachus ac pedes ante omnia defendendi a frigore sunt .

^c Oriente sole movetur aer tenuaturque & claret ; occidente vero contra . Sanguis autem & spiritus motum qualitatemque aeris circumfusi naturaque similis sequi necessario debet .

^d In aurora movetur sanguis motuque tenuatur maxime post mediam noctem hora secunda & tertia (quare veteres tunc temporis studebant et studiis

spiritus compellit. Adde quod sol radiis suis hemisphaerium nostrum incedens meatus corporis aperiat, atque a centro ad circumferentiam humores spiritusque moveat, quod ad vigiliam actionesque multum excitat & conducit. Præterea matutino tempore post somnum spiritibus recreatis membrisque corroboratis multi tenuisque spiritus adsunt, qui cerebro serviant, atque expeditius obsequi possint in membris fovendis regendisque parum admodum occupati. Quamobrem scite *Aristoteles in aconomicis* monet: ante lucem surgere a asseritque id ad corporis sanitatem & ad philosophiæ studia, addimus & preces fundendas b prodesse quam plurimum. Ruriculæ præliis sanitate firmiore gaudent, quippe qui in aurora surgentes claram & fragrantem auroram hauriunt. Consentit & ipse rerum ordo, dies enim vigiliæ, nox somno tributa est c.

C A P. III.

Præterea quicumque spiritum animalem purum subtilem, ingenii functionibus aptum, ingenerare corpori cupit, ante omnia & benignum laudabilem & temperatum sanguinem sibi comparere necesse est. Ad hujus

autem generationem maximum momentum affert diæta, & usus rerum, quæ a Medicis appellantur non naturales, quæ sanguinem vario modo afficiunt & alterant qui quo purior & temperatior, eo subtilior spiritus ingenii sublimis foetura exsurgit. Sapientissime hanc in rem scribit *Hippocrates lib. de Flatibus*, Ex iis quæ corpori insunt, nihil magis ad prudentiam confert, quam sanguis. Hic ergo cum consistenti habitu persistit, prudentia etiam constat, sanguine vero permutato concidit simul prudentia. Nemo itaque ibit inficiis, in temperamentum redacta excessiva sanguinis qualitate, sive per medicinam sive diætam d menti sic sapientiam reddi. Pulchra sunt quæ hanc in rem scribit *Cartesius*, diss. d. methodo s. 6. §. 2. dum inquit, Animus adeo a temperamento & organorum corporis dispositione pendet ut si ratio aliqua possit inveniri quæ homines sapientiores & ingeniosiores reddat quam hactenus fuerunt, credo in Medicina illam quæri debere. Ut autem ad rem propius accedamus: in medium conferre ea volumus, quæ natura sua apta procreare laudabilem sanguinem. Primum eruditi quoniam spirituum copia & subtilitate egent ad legitime exercendas functiones mentis, cibis paulo tenerioribus e potumque meliorem opus habent quam plebei qui minus cerebro labo-

studiis invigilabant) spiritus vero sanguinem sequi imitarique solet. Verum accedente nocte, melancholia crassior & frigidior atque pituita dominatur, quæ spiritus ad speculandum ineptissimos reddit. vid. *Marsii. Ficini de Stud. valed. c. 7. Erasmus* Musis auroram sacram dixit.

- a Sed hoc ita recipiendum est ut circa & modica cœna matutinam crudelitatem diligentissime devitemus.
- b Sacer ille vates *David* nunquam dicit vespere sed mane semper atque diluculo in Deum suum canendum se cithara psalmisque, surgere. Quidem mente ea hora omnino debemus, mox etiam corpore, si modo commode id fieri possit.
- c Et ita sentit *Hippocr. 2. Prognost. c. 11.* quando inquit: somnus naturalis non effugiat noctem & non impedit diem.
- d Rectissime *lib. de diætâ sect. 32. Hippocr.* concludit; Et sane hoc faciens, i. e. tali diætâ & medicamentis utens sanior et sapientior anima fuit, & *ibid. sect. 33. §. 33.* Potest ex diætâ & melior & deterior anima fieri.
- e Pro diversitate alimentorum diversus generatur sanguis. Crassus provenit ex cibus visco-

laborant; quandoquidem labores animi ac meditationes spiritus exhauriunt et ideo illi non contenti esse possunt victu atque potu plebejorum, qui labore ac motu talem corrigunt: litterati autem propter sedentariam vitam *a* cui plurimum indulgent non satis subigere et digerere talia possunt; Quapropter doctis et tranquillitatem sectantibus non facile durata, salita atque viscosa concedenda sunt, ut quibus excoquendis tenerum molliculumque fermentum sufficere non

possit, nisi ubi consuetudo *b* aliud imperet. Namque et in hisce reperies, qui generosum ventriculi menstruum nacti duriora etiam et discepta admittant. Ex cibis autem, qui caliginem menti obfundunt studiisque nocent, crassum proferendo sanguinem et spiritus, *c* atro carbone notandi sunt crassæ, compactæque substantiæ, pisces complures, omnia leguminosa uti pisa, fabæ *d* militum, similiter olera, carnes vetustiores non probe coctæ. Perutile quoque est

viscosis tenacibus sale fixo scatentibus. Subtilior, mobilior ex cibis tenerioribus, subtilioribus. Belgæ cum utantur cibis sale conditis, aut fumo induratis, piscibus salitis, leguminibus, lacticiniis, caseo, crassum fovent sanguinem, a cuius crassitie tardior motus, & illorum morbi chronici proveniunt. Ex adverso Galli vescuntur cibis tenuioribus, pullis, caponibus, avibus, columbis, jusculis delicatis carnibus vervicinis quæ in Languedocia & Delphinatu optimi sunt saporis, quoniam oves dictis in regionibus herbis aromaticis, lavendula, rosmarino, thymo, majorana sponte provenientibus vescuntur. Quapropter sanguinem mobiliorem habent, & morbos patiuntur ex ejus resolutione tenuitate concitatioraque motu potissimum nascentes. Quinimo Galli corporis & membrorum agilitate mentisque calliditate frigidiorum regionum incolas magnis parafangis exsuperant. Pulcre docet *Philosophus lib. 1. politic. 3.* Victus alimentique diversitatem diversas ac dispares hominum vitas efficere. Curiosum est lectu in historiis, sarcophagos longe magis delectari carne Gallorum, Italarum, quam Danorum, Belgarum ceu crassiore & crudiore.

a Motus calorem partibus intimis quasi sopitum et torpescentem excitat, diffundit foras, in ventriculum evocat, unde concoctionem, alimenti distributionem, excrementorum omnium supervacaneorum expulsionem juvat. Victus crassus tutus est illis personis, quæ imbecilles sunt, quiete ac otio nec laboribus assuetæ. Sapienter *Hippocr. in lib. de Med. prisc. sect. 1. p. 3.* scribit: Valentiora alimenta hoc habent, quod a natura superentur nutrant egregie, si non dolores et morbos frigidos producant. Et *Celsus pag. 106.* valentiora minus facile concoqui, sed si concocta sint, plus alere. Labore itaque et motu hic opus est.

b Semper aliquid concedendum consuetudini in sanitatis conservatione, ut monet *Hippocr. sect. 1. aphor. 17.*

c Crassos spiritus et humores similisque naturæ excrementa proferunt cibi atque potus crassæ compactæque substantiæ, ut panis acymus, bubula caro, majorumque animalium et piscium esus, vinum crassum ac rubrum; tenues vero gignunt alimenta et medicamenta extenuantia, potusque tenuis et liberalior. *Fernel. lib. 1. c. 20.*

d Pythagorei a fabis abstinebant. Testatur hoc *Tullius lib. 11. de divinatione* hunc in modum scribens: Jubeat igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit, quod errorem animis perturbationem asserat. Ex quo etiam Pithagoreis interdictum putatur ne faba vescerentur, quæ res habet inflationem magnam, tranquillitati mentis querentis vera contrariam. Idem testatur *Plutarchus in Problematis*, causamque addit: quod omnia legumina ventum et humorem impurum afferant corporibus, atque hanc ob causam ad venerem incitent.

est glutinosa, pultes ex farina tritici confectos a dulcia b & quæ facile putrescere solent, item nimium usum casei, acidorum allii, ceparum devitare. Laudamus magis victum tenuem, vel medium, cibos simplices & facilisque digestionis d boni succi & conditos cinnomomo nuce moschata, e cardamomo, croco, majorana, item juscula ex bonis carnibus parata, tempore æstivo lac, ova illorum vitellos cremorem lactis, modicam carnem animalium Juniorum, & quæ sunt ejusdem generis alia. Ex potulentis nocent cerevisiæ crassiæ nimium lupulata, quæ ingeniis nocent, dum vaporibus replent caput. Magis probantur pro studiosorum sanitate tuenda tempe-

ratæ bene coctæ, ex levi & subilliori aqua f confectæ, & quæ tam palato, quam ventriculo gratæ acceptæque sunt, & urinam promovendi virtute pollent eximia.

CAP. IV.

Non inutilis quæstio oritur, an potus aquæ apprimè litteratis conveniens sit? Cui respondemus; prostrare exempla, ubi viri eruditi ab ordinario aquæ potu nullum sanitatis aut ingenii damnum deportarunt, quinimo ad longissimam vitam g pervenerunt. Nihilominus non promiscue omnibus indivi-

duis

a *Galenus lib. de Alimenterum facultat.* historiam notabilem refert de noxa pultis ex farina tritici ubi semper gravitatem & dolorem ventris induxit.

b Saccharata & dulcia uti omnibus nocentissima sunt, sic & Litteratis. Sanguinem reddunt viscosum & crassum, & acidum primarum viarum magis exaccuant, & tonum ventriculi & intestinorum destrunt, ad flatulentias præsertim hypochondriacas disponunt. Adde quod intemperies sanguinis a dulcibus introducta, difficulter a remediis corrigatur.

Dulcia se in bilem vertens, stomachoque tumulum

Lenta feret pituita --- ---

Horat. Satyr. 2. l. 2.

c *Cibus simplex homini est utilissimus. Seneca l. 1. ep. 96.* Multos morbus multa fercula fecerunt, & simplex ex simplici causa valetudo. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numerosa inquit *idem loco citato Aristoteles probl.* Cibus varius morbosus, turbulentus enim est, neque etiam omnibus una concoctio. Et Confer. *Horat. Satyr. 2. l. 2.*

d *Plinius de avunculo suo scribit, ipsum sumfisse cibum interdum levem & facilem more veterum. Cæna ante omnia parca sit. Platonica cæna laudatur quia non solum in præfenti sed & postero die jucunda fuit. Tull. Tusc. 5. in Athen. l. 10.*

e Hæc blando subtili oleo pollent, spiritibus valde amico. Commode quoque Eruditi ad actiones mentis facilitandas, digestionem juvandam & ad spiritus recreandos inter cibos uti possunt sale volatili oleoso cinnamomifato, vel cum oleo cardamomi essentificato & maritato cum essentia ambriæ: hoc balsamica vi a plurimis morbis præservat.

f *Aquæ bonæ characteres sunt, si omni sapore ac odore caret, pellucida, levis est, post evaporationem parum crassamenti relinquit, sitim sedat, promptè incalescit, hyeme calida est, æstate gelida, & qua legumina facile & cito percoquantur. Corrigitur aqua si bis vel ter per arenam coletur aut coquatur, vel pauca guttula spiritus aromatici instillantur, aut vino misceatur.*

g *Primævi homines ante diluvium præter aquam nihil aliud biberunt, & ad extremam senectutem sanè robustique degerunt. Petebant illam ex fluviiis & e nomine fontes quærere solebant uti constat ex Gen. 6. 26. Præcis aquæ potum, ac primævis usitatum indicat Tibullus l. 2. eleg. 3. ita canens.*

Slane

duis quadrant maxime in regionibus nostris quæ propter frigiditatem aquas bonas ac tenues non admittunt. Quorum signum est si cito descendunt ex hypochondriis, pinguedinem in animalibus albam hepata rubra efficiunt & renes absque lapillis præservant. Cholericis qui ingenio ac spiritibus exsuperant & humores acres ac biliosos in venis alunt, aquam bene ferre possunt. Læduntur autem ab ipsa pituitosi, & qui viscosum habent minus perspirabilem tardiorisque motus sanguinem. Caterum potus aquæ calidus, qui etiam Priscis in deliciis fuit a multis gravissimis morbis præservat, maxime si correctus fuit

virtute herbarum balsamica b vel etiam vini mixtura, c convenientissimus est uti omnibus individuis, sic quoque Eruditis dum sanitatem conservat. d Quandoquidem ipse tenuitatem sanguini & humoribus fœnerat, illorumque perspirationem, circulationem, nec non depurationem egregie promovet, ut sic spiritus, & subtiliores & copiosiores procreentur, ad vigilias & mentis functiones conducentes, quo nomine inter eruditos celebratissimus est potus thee. Quod vini usum attinet, circumcidendus ille est, maxime juvenibus: Equidem paulo largiori copia mentem & vitam vegetiorem & alacriorem e sed

Glans alas & prisco more bibantur aque.

Claudius Deodatus in *Panth. Hygiastic.* l. 2. c. 12. potum aquæ salubrem pronunciat, eaque Patriarchas usque ad Noë tempora post diluvium, usos fuisse ostendit. Brachmanni longævi erant, quia abstinebant ab esu carniū & vino, dum nullum ferme animal, quod carne vescitur, longævum est, sed ipsi utebantur cibo simplici, vegetabili & aqua. Nec nocet aquæ potio ingeniis. Demosthenem abstemium fuisse prodiderunt. Cujus exemplo & argumento eas acrioribus ingeniis homines pronunciant qui aqua, vino autem non utuntur vid. *Calius Rhodig.* l. 28. c. 36.

a Et Græci & Romani usi fuerunt potu calido. vid. *Athenæus Deipnosoph.* l. 3. c. 34. Innuere hoc quoque videtur *Horat.* l. 3. od. 19. quærens.

-- quis aquam temperet ignibus.

Et cum ipso *Juvenalis*: Quando vocatus adest calide gelidæque minister?

b *Olaus Borrichius* de usu plantar. indigenar. harum infusa calide bibita mirifice laudat, ut spiritibus earundem longe præferat dum illa vim faciunt corpori nostro, hæc autem moderate agunt.

c Veteres Romani & Græci calidam aquam cum vino miscebant, quorum exempla imitati fuerunt *Anson.* *Persius* & *Galli*, quorum meminit *Bruxerius* loco citato.

f Dum humores pravyos falsos diluit, & e corporis sphaera per sudoris & urinæ vias educit, graves & difficiles morbos continuato & frequenti usu per sanat. In podagra usum aquæ simplicis loco vini magnificum ac pene divinum præsidium vocat *Bruxerius* de re cibaria l. 16. c. 13. Confirmat hoc l. 12. c. 2. medici veneti exemplo, qui ad senium usque correptus podagra vinum dum biberat, liber dein & dolorum expertus ad ultimum senium fuit, aquam dum biberet. Confer exempla eorum, qui ad extremam pauperiem redacti & in carceres conjecti, aquam pro vino bibere cogebantur apud *Schenk lib. 1. obs. Præsertim* contra catarrhos præsidium est utilissimum vid. *Barthol. Pasquet. lib. 2. de fill. cap. 4.*

g Vinum optimum medicamentum mentis dixit *Oribasius*, & *Plato* in *Phedone*. Vinum animum cum corpore calefacit. Hanc ob causam ingeniosi & poetæ omni tempore vini usum maximi fecere, unde etiam caballus Poetarum appellatur. Qua de re eleganter *Taubmannus* in *Melodæsia*. Hujus sententiæ favorem addit *Horat. ep.*

Nulla

sed tamen hanc breviorē efficit. Concedendum id ipsum si bonæ notæ sit, provectioris ætatis hominibus & qui laborant ventriculo debili; *a* qui flatus, ruclus, dolores ventris tensivos, & somnum inquietum accersit. Vinum autem stomachum languentem confortat, vitia ejus corrigit, placidum conciliat somnum, & spiritus prognerat ad actiones subeundas satis subtiles. Ubi tamen generatim tenendum est, non deteriorem ingeniorum esse pestem *b* ipsa ebrietate sive ex vino sive ex cerevisia. Potus omnes inebriantes, intemperantius, maxime circa tempus nocturnum *c* hausti vaporibus pessimis implent cerebrum & suscitato calore sanguinis texturam laxant, arteriolarum poros aperiant, ut impuræ & crassiores sanguinis partes promptius cerebri subeant tubulos angustissimos, unde gravitas & dolor capitis, torpor, lassitudo corporis oboritur, ingenii vigor minuitur, catarrhis via panditur, & flum vitæ præscinditur, quod tristissimo spectaculo *d* experiuntur præcipue juvenes, qui antequam corpus satis firmum ac stabile nati sint mero se obruunt. Spectat hac quoque abusus nicotianæ, cujus fumum interponunt computationibus sæpius per

noctem, quod pessimum, utpote narcotica sua vi spiritus figit, concoctionem turbat & mentis actionem pervertit, cum alias usus moderatus & circumspectus pituitosis & in aere crasso degentibus bonum medicamentum sit. At vero nec hic dissimulare possumus, rursus peccari frequentius a litteratis in defectu potus *e* dum non sufficiens assumunt liquidum. Eget enim copioso humido, sanguis, quo fluidus conservatur, circulator & ad sequestrationem heterogenearum partium unionem aptus redditur, dum ex adverso defectus humidæ excretiones sordium retardet alvum exsiccat, serum sanguinis reddat falsus, spissiusque, unde hypochondriorum & alvi obstructions, morbi salini, scabies, scorbutus, calculus propullulant. Quivis itaque & hic explorare debet ingenium corporis sui & humorum, ut justam mensuram potus *f* invenire atque observare possit. Non facile enim pro quovis individuo certa mensura liquidi exacte determinari potest.

C A P. V.

Alterum quod stomacho, sanguini, spiritus & ex consequenti ingenio mirum nocet, est nimia vo-

Nulla placere diu nec vivere carmina possunt

Que scribuntur aqua potioribus.

- Ingeniosiores populi sunt, qui vino utuntur, præ illis, qui cerevisiam bibunt.
- a* Etiam ipso Paulo teste vinum stomachum languentem confortat.
 - b* Habet vinum æquale cum igne robur, qui hominem subierit, conturbat eum ceu Lybicum mare aquilo vel auster; unde quoque prodit ea quæ latent in recessu mentis, & virorum animum in universam concutit. vid. *Serabo l. 13. Flor. Serm. l. 2. Satyr. 2.* corpus onustum hesternis vitiis animum quoque prægravat una atque affigit humo divinæ particule aura. *Pecula vel mentem rapiunt prudentibus omnem.*
 - c* *Ovid. in metamorph. lib. 15.* Nocte nocens potus, sine noxa luce bibuntur.
 - d* Apparent rari nantes in gurgite vasto. *Tull. in Catone:* Libinosa intemperantique adolescentia effectum corpus tradit senectuti.
 - e* Quantitas potus sufficiens concedenda est necessario omnibus, alioquin cibis copiosus, præprimis in cœna destitutus sufficienti potu, pertinacem causatur obstructionem, hypochondria infarcit, falsos procreat humores, unde scabies, stranguria, qui affectus opificibus & juvenibus vitæ sedentariæ valde sunt familiares. *Gal. ad 4. aph. 83.* Potus multus dandus est his, qui habent alvum siccam, contra, qui humidam.
 - f* De Bartholo Ictorum principe dicitur, quod ad mensuram certam & pondus biberet, ut ingenium omni tempore æqualiter dispositum, nec unquam alteratum haberet, quod mirifice commendatum sibi habeant Juvenes litterati. Quamvis & in hoc medice vivere, non raro pessime sit.

voracitas a vel ciborum satietas præsertim in cœna. *b* Quandoquidem cibus nimius spiritus & animæ functionibus revocat, occupatque in concoctione, quo fit ut capiti simul speculationique intendere nequeant. Deinde cibus exsuperans gravis ventriculo est, vires premit, in rudem facessit chylum crudum & crassum sanguinem procreat; hinc intemperies, hinc obstructio, hinc plethora, quæ vitia gravissimorum morborum causæ antecedentes continentisque sunt: & quamvis etiam satis cibus coquatur, aciem tamen mentis obtundit, & ut Galenus ait, animus sanguine & adipe suffocatus celeste aliquid e per videre non potest. Unde etiam pessimum est, proximis horis post cibum meditationi difficiliori sedulo indulgere. Meliores progressus in studiis

experiuntur, qui temperanter & sobrie vivunt *d* modice pasti sunt, & quando satis temporis a pastu effluxit, demum in studia incumbunt; Postea non possumus non & hic quoque improbare illorum modum, qui longius jejundo abstinent, vel ab omni cœna, vel etiam cibus vix satiati corpus defraudant viribus. Ut ut itaq; temperantia ad vitam sanam & longam conferat, & ad profectus in studiis apprime utilis sit, non temere tamen cibo & potui aliquid demendum est, sed ipso satiandum corpus, quamvis non onerandum, ut spiritus ad studia necessarij reficiantur, & apte illud refarciatur ac restauretur quod tum calor vi, tum aeris circumfusi necessitate dissipatum e corpore fuit. Quod attinet somnum & vigilias litteratorum, moderatior hic maxime commendandus est. Immoderatio *f* calorem ob-

a Hippocrat. ubi cibus præter naturam copiosus ingestus est, hic morbum facit, proinde uti a multo oleo lucernæ flamma, sic a cibo copioso suffocatur calor nativus. Non minus acute quam facete, quidam intemperantiam medicorum nutriticem appellant. Perniciosa sentina est abdomen insaturabile, omnium tum corporis tum animi vitiorum fons atque origo.

b Nam, *Ex magna cœna stomacho fit maxima pœna*

Ut sis nocte levis, sit tibi cœna brevis Schola Salernitana. In cœna liquidiora & facile resolutibilia commodius assumuntur, quoniam nutritio noctu melior, resolutio autem ciborum difficilior est.

c Hieronymus: Plenus venter non gignit spiritum tenuem. Quid quod nec mente quidem recte uti possumus multo cibo & potione repleti. *Tullius Tuscul. l. 5.* Eodem pertinet quod scripsit *Theophrastus lib. 5. Phil.* Multum edere & carnis vesci, rationis & consilii usum adimit, animosque efficit tardiores & eos immani quadam dementia ac stultitia complet.

d Una temperantia totius est jucundæ salubrisque vitæ moderatrix. Et nulla calamitate vel ærumna premetur, qui vitæ fundamentum jecerit temperantiam. Tempore isto cum temperata omnia erant, *Macrobius i. c.* longævas ætas tulit. *Plinius:* quando voluptas vivere coepit, vita ipsa desit. Gigantes & pugiles fortissimi viri sobrii erant. vid. *Olaus Magnus in Tr. de gentibus Septentrional. lib. 5. c. 3.*

e Quantum decedit cibo & potui, tantum decedit spiritus & viribus, quantum spiritibus, tantum studiis. vid. *Vedelius de diæta litterat.* Tantum cibi & potionis adhibendum ut reficiantur vires non opprimantur: *Cato Major de Senectute.*

f *Plato* dicebat somnum immodicum & corpori & animo obesse *lib. 30. cap. 2.* Ipse prima nocte surgebat & non plus dormire solebat, quam quod satis esset ad vitandam ex nimia vigilia malam habitudinem. *Homer. Iliad. 20.* Turpe duci totam somno consumere noctem.

obtundit, pituitam & omnis generis supervacanea adauget, spiritus obfundit & obscurat, omnesque sensuum & mentis vires torpore & ignavia quadam debilitat. Somnus ille semper optimus est, qui durat ad concoctionem absolutam. ^a Imbecillitate corporis & ventriculi laborantes longiorem desiderant. Quo major enim quantitas alimenti & quo major cruditas hoc longior debet esse somnus. At vero multum & hic solent litterati peccare, qui vigilatas noctes ex ordine ducunt, & necessariam ad vires reparandas sibi demunt quietem. Somnus est requies animi ^b & pars humanæ melior vitæ, & quantum demitur somno, tantum viribus & spiritibus, & istæ non pauci requiruntur ad studia, secus ac vulgus putat: sufficienter itaque dormire debet, qui feliciter in studiis vult progredi, ut concoctio absolvatur, & spiritus de die dissipati, ad meditandum autem necessarii, restituantur. Nimia autem vigiliæ ^c spiritus exhauriunt, corpus debilitant & cruditates ingenerant maximas. Denique dispiciendum est, quænam positura corporis in studendo litteratis maxime con-

veniat, & quæ circa motum & quietem notanda veniant. Nonnulli mirum amant sessionem. Fatemur illam non plane rejiciendam esse, sed magis ipsa offendi illos, qui minus huic assueti sunt et quibus vita otiosa & sedentaria est. Alias quando quis sedendo solus et sibi relictus a motu immunitatem nactus est, uberior et excitator animis vis exsurgit. Quippe spiritus, qui alias ad musculos convertuntur, sic retracti in animæ ministerium se impendunt, et egregiarum rerum ideis in cerebro disponendis unice serviunt. Alii mala illa quæ ex sessione ^d fluunt, corrigere omni modo contendunt statione quam corpori non ita nocere existimant. Verum enim vero etiam admodum falluntur. Statio enim non modo ipsa sessione peior, sed et perniciosior corpori esse solet; utpote in ejus figura perpendiculari sanguinis et humorum descensus promovetur quidem, ascensus autem retardatur, nisi membrorum actione et ambulatione sanguini in pedibus lentius progredienti succurratur. Porro statio musculorum æquilibris tensio est, cui tota corporis moles ad perpendicularum in-

- ^a Celsus lib. 1. cap. 2. Qui bene concoxit mane tuto surget: qui parum quietere debet, & si mane surgendi necessitas fuerit, redormire: Qui non concoxit, ex tuto quiescere, ac neque labori se, neque exercitationi, neque negotio credere. Qui vires imbecillos habent, nihil somno detrahare debent.
- ^b Somnus ab antiquis Poetis appellatur pax & tranquillitas omnium rerum, nec non quies spirituum: Sic canit Ovidius:

Sonne quies rerum placidissime sonne Deorum.
Pax animi quem cura fugit & pectora duris
Fessa ministeriis mulces reparasque labori.

Et Seneca in Tragedia:

Tuque o domitor sonne malorum
Requies animi pars humanæ melior vitæ.

- ^c Immoderate si fuerint, temperamentum hominis mutatur: facies pallefcere incipit, corpus macie contabescit, oculi in capite concavi cum austero & tristi vultu sunt, concoctio vitiatur, vires depauperantur, sanguis siccatur, exardescit. Optimum remedium ad vigilias diuturnas est balneum ex herbis pargoricis paratum tempore vespertino.
- ^d Quies diuturnior & exercitationis intermissio; qualem habet desidiosa vita, inertem calorem, spiritus ignavos ad omnes sensus & mentis naturæque functiones segniore facit. vid. Fernel. lib. 1. de morborum causis cap. 16. Plato in Theæte. Corporum habitus otio & torpore corrumpitur, exercitiis autem & motu plurimum conservatur. Sessio nimia disponit maxime ad affectum hypochondriacum. Optimum remedium est ambulatio, unde illud apud Plautum: Ambula, hoc liqnosus prodest,

incumbit, quantum autem hoc lassè dici vix potest. Postremo spiritus etiam impenduntur, sic dupliciter et menti vacante et musculis in tono servandis. Prudentius itaque in totum est, aliquantum se movere, ambulare a quando indulgetur meditationibus, quo in musculorum actione serveretur æquilibrium. Deinde quoque ex motu, plurima bona in corpus profuunt. Musculi enim dum sic æqualiter moventur, fluidi circuitus ex æquo respondet, a quo cum viscera et corporis membra firmitatem, robur atque calorem accipiant, utique etiam partium actiones, in illa sanguinis per motum di-

visione mirifice confirmari, credibile est. Præterea motus digestionem & concoctionem egregie procurat, & siquid a coctione superest lenti humoris, commode & feliciter dissipat atque attenuat. Motus enim ad vitam & sanitatem maxime utilis est. Quo plus alimenti & crassius assumitur; eo validior & diuturnior debet esse motus b & vice versa.

C A P. VI.

Ultimo loco litterarum studio flagranti primum omnium commendanda est vera animi tranquillitas, quæ ge-

a Mirum est inquit *Plinius lib. 1. ep. 7.* quod animus agitatione motuque corporis exciteretur. Idem *Plinius* non minus animum quam corpus exercebat; animum eruditione, corpus venatione; mille passus mane ambulabat: movebatur quoque pila vehementer, nam hoc exercitationis genere pugnabat cum senectute, unde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer, inde agile & vividum corpus. *vid. Plin. lib. 3. epist. 1. Seneca lib. 1. epist. 90. p. 786.* corpora opere ac vero labore durabant; *Socrates* fanitatis causa artem saltatoriam magnificiebat, & ipsam quoque addidit *vid. Athenæus lib. 1. cap. 16.* unde exercitia moderatiora, saltatio, equitatio maxime ante cibum juvenibus concedenda sunt. *Socrates* dum solebat quotidie ferre usque ad vesperam contentius ambulare, a quodam interrogatus cur hoc faceret? respondit, quo melius cœnem. Quibus verbis ostendit Vir sapientissimus, ambulationis usum, tum ad ciborum appetitum, tum ad cruditates assumendas non parum conferre. *vid. Cic. lib. 4. Tusc. quest.* Notum est illud *Hippocratis*: Ο πότος αὐτὸ ἐγγεσθαι Labor cibum antecedit. Et *Cyrus* apud *Xenophonem l. 2.* coram adhibebat ne unquam sui ad prandium aut cœnam ἀνιδύτοι sine sudore accederent. Mollibus autem viris & qui contemplationi se dederunt consulo, ut repentinam exercitationem & quæ laboriosa est ac fatigat, omittant: commoda deambulatio in aere sereno maxime ante cibum & tempore matutino amicissima studiosis est.

b Gigantes & fortissimi viri, athletæ fumido ac rancido usu cibo fuerunt, ne virtutis nervos externarum deliciarum contagione remitterent. Unde fortium crudus cibus est virorum. *vid. Olaus Magnus hist. septentrional. gentium lib. 5. c. 3.* Victus crassus & multum nutriendus minus tutus est illis personis, quæ imbecilles sunt, quiete ac otio fruuntur nec laboribus adfuerat; Motus enim est, qui intimiore attritione & vi sua elastica crassas alimenti particulas resolvit, subigit, digerit & in substantiam corporis nostri convertit. Quies autem nutritionem sufflaminat, obstructions morborum generatrices atque ingenium tardum & fluxile parit. Olim athletæ, qui robustissima membra & nimio sanguine atque adipibus quasi luto involutas animas habebant, panem gossiorum, quem dicebant coliphium αὐτὸ τῷ κολῷ membrum & ἰφῶ robur, quasi robur membrorum, dumtaxat edebant in prandio, in cœna vero carnem suillam non elixam sed igne paululum assatam, & aquam calidam bibebant, ut alimeniorum duritie ac crassitie non modo uberius nutrirentur sed etiam diutius saturi permanerent. *vid. Petr. Faber. Agonistics lib. 3. cap. 3. p. 231.*

genuinum animi pabulum est, quo nutritur & sustentatur. Hoc si animus perfusus est, non tantum corporis functiones, sed & ingenii vires vegetiores exurgunt. Fieri non potest inquit Plato, ut animus bene affectus non corpus quoque vi sua optimum reddat. Et deinde quamdiu mens nostra in se quiescit, nec affectuum cupiditatumque fluctibus jactatur: non tantum veritatem) quæ ipsi propria est & ad quam quærendam non aliter creata mens est, quam oculus ad lumen solis perspicendum (clarius assequi & secundum divinam animæ partem mores & actiones suas instituere poterit vel etiam corpori & vitæ, sanitatique melius præesse. Consistit enim tam animæ quam corporis sanitas in placido æquabili & temperato spirituum animalium & humorum motu. Nihil autem magis illud æquilibrium tollere solet, & spiritus in motu suo turbare, quam animi pathema: unde etiam ejus perturbatio vocatur. Omnis itaque qui vitam sanam & longam exoptat, qui in studiis multum proficere vult ille sanam tranquillam & ab omnibus affectibus liberam ac vacuum mentem habeat, necesse est. Maximum autem ad animi tranquillitatem & vitam

longam momentum ponit sanior philosophia ^a & praxis Christianismi. ^b Hisce enim cupiditates animi, ingenio, vitæ ac sanitati nocentissimas, feliciter reprimere possumus. Neque profecto præter tristitiam, animi mororem curam quæ spiritus turbant & consumunt, venus ullo modo salubris est, utpote quæ ingenii memoriæque pestis, existit, maxime si vires exceßerit & ipsam corporis languor vel dolor subsequatur. Subito namque exhaurit subtiliores spiritus, caput debilitat, mentem ac sensus infirmat atque convellit, ^d & stomachum labefaciat atque enervat. Tandem unicum remanet litterarum studiosis tenendum, ut in labore & studiis commendatam sibi habeant moderationem ac temperiem. Peccari contra hoc solet indies, dum litterati per dies ac noctes libris ac musæis affixi studia vehementissime urgent, quasi vi possit nasci eruditus, cum tamen revera postponent magis profectus. Continua enim & non interrupta meditatio & necessarias corpori subfuratur vires, motumque, spiritus consumit & evocato e ventriculo ad laborantis cerebri subsidium igne cruditates accumulatur, quæ obstructions in hypochondriis, quæ omnium malorum fons

^a Lucianus lib. macrob. p. m. 827. Longavos annumerat Philosophos, & omnes qui ingenio & eruditione præstantes fuerunt, aliqua sui cura habita ad extremam senectutem pervenerunt, & eodem loco recitat multa exempla Philosophorum longæavorum. Speculatio novæ rei & magnæ aut pulchræ suaviter spiritus oblectat: Unde videmus Democritum, Parmenidem & alios naturæ admiratores ad longam pervenisse vitam, inquit Vossius in lib. de Idololatria Gentilium p. 910.

^b Quicumque per veras spirituales virtutes ac preces Spiritum S. jungit animæ suæ, incredibile gaudium, tranquillitatem, pacem, amorem possidet, qui affectus sunt ad vitam sanam ac longam multum facientes, ut sic revera Christianismus ad vitam sanam & longam cæteris paribus potissimum contribuat.

^c Musas atque Minervas virgines esse voluerunt Veteres. Huc Platonium illud spectat: Cum Venus Musis minitaretur, nisi sacra venerea colerent se contra illas suum filium armaturam: Responderunt Musæ: Marti o Venus talia minitare. Tuus enim inter nos Cupido non volat. Tacit. d. mors Germ. Rara juvenum venus eoque inexhausta pubertas.

^d Hippocrates coitum comitiali morbo similem judicavit, quia mentem quæ sacra est percellit.

^e Anxia & morosa studia obsunt valetudini, quia spiritus consumunt vid. Vossius Idololatria Gentilium p. 910. Vide elegantem tractationem de studiorum intemperie Cl. Wedelii.

sons sunt, producit. Sic revera corpus torpidum redditur, ingenium hebetatur. Quo magis enim illa vi urgentur: eo minores subsequuntur profectus. Tempore namque egent litteræ, quo fructus desideratos ferant. Successiva temporis mora & moderato humido & calido, non vi provocantur flores, cæteroquin nullos ferent fructus. Eadem res est studiorum, quorum intempestiva tractatio non promovet profectus, sed postponit potius. Sapientius illi faciunt, qui moderate in studia incumbunt, & secundum virium proportionem dirigunt meditationes, ac honesto otio animique remissione quandoque fruuntur. Moderata enim durant, & agri quiete egent quo meliores fructus ferant. Qui medio gradu sic incedunt, longe subtiliores a postmodum conficiunt speculationes & sublimiora ingenii opera concinnant, & talia invenire solent *b* otiosi, quæ illis, qui continuo studio se macerant nunquam in mentem inciderunt. Ultimo loco quoniam litterarum cupidis atque eruditus non nunquam accidit, ut pi-

Hoff. Opusc. varii argum.

tuita copiosior ex nimis meditationibus, vita sedentaria, prava ciborum digestionem non tantum corpus sed & caput occupet & gravet, atque hebetes & obliviosos efficiat, unde sapius sine remediis exonerari non potest: & commendamus itaque tali in casu inedia; ex remediis sunt pillulæ cephalicæ salia volatilia oleosa, ambrata, succinata & ejusdem generis, quæ cerebro mirum conferunt, item medicamenta quæ blande & citra tumultum humores crassos & viscidos per alvum evacuant, & simul facultate, nervos ac caput robore, pollent. Extrinsecus vaporosa sua veolentia præsertim in tenerioribus & in copia maxime evitanda sunt, dum facile dolorem in capite causantur, & vertiginem producant. Tandem memento, optimam semper esse temperiem aeris, alimentorum, motus, somni, vigiliarum, studiorum ac laborum, animique: & omnia temperata custodienda esse, quæ ferme omne punctum ad vitam longam & sanam perveniendam absolvunt. *d* Hisce discussis concludo cum Marsilio

N

Fi-

a Vegeta & strenua ingenia quo plus recessus sumunt, hoc meliores impetus edunt. *Valerius Maximus* lib. 3. c. 6. Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilitas agris non est imperanda, cito enim exhaustiet illos nunquam intermissa fecunditas; ita animorum impetus assiduus labor frangit. *Senec. de Tranquillitas. animi*. Indulgendum est animo, dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus; Aliquando vestatio iterque & mutata regio, vigorem dabunt, convictusque & liberalior potio. Adde & illud *Xenophontis*: fortium virorum voces & gestus etiam in vino & lusu dignum studio & memoratu quiddam proferre. Corpori vaco, cujus fulcris animus sustinetur, inquit *Plin.* lib. 2. ep. 9.

b ipsum illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Experieris non Dianam magis montibus quam minervam innerrare. *vid. Plin.* lib. 1. ep. 6. Ingenium secessus maxime appetit ubi magna reeluduntur. *Idem* l. 6. 31. Frequenter comædiis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. *Plin.* l. 3. ep. 1.

c Exercitatio cum inedia a multis præservat morbis, dum crassum sanguinem movet & attenuat atque ejus copiam imminuit. *Hippocrates*: non repleti cibis & impigrum esse ad laborem, sanum efficit corpus.

d Parvitate victus, somno sufficiente, exercitatione modica, animique lætitia tota vita humana ac sanitas constat. Cætera sunt quadam additamenta, & parum efficiunt, *vid. Cardanus de Sanis. inend. p. 349.*

Finio exquisitissimo Philosopho Platónico & Theologo. ^a Si homines veritatis cupidi tanta Medicorum diligentia corporeum spiritum curare debent, ne forte omnino neglectus vel impedimento sit, vel inepte serviat quærentibus veritatem, multum procul dubio diligentius in corporeum spiritum, id est, intellectum ipsum disciplinæ moralis institutis colere decet, quo sola veritas ipsa cum sit incorporea capitur. Nefas enim est, solum animæ servum, id est, corpus colere, animumque verum corporis dominum regemque negligere, præsertim cum magorum & Platonis sententia sit corpus totum ab animo ita pendere, ut nisi animus, bene valere non possit. Quapropter Medicinæ auctor Apollo non Hippocratem quamvis ex sua stirpe genitum, sed Socratem sapientissimum judicavit. Quippe cum quantum Hippocrates corpori, tantum Socrates animo sanando studuerit, quanquam quod tentaverant illi, solus Christus effecit. Proinde si mentem nostram optimis colere moribus a Socrate idcirco jubemur, ut lucem veritatemque naturæ instinctu quæsitæ serena mente facilius assequamur, quanto magis veritatem ipsam divinam inprimis religione sancta fas est venerari. Ad quam

quærendam capiendamque non aliter creata mens est, quam oculus ad lumen solis perspiciendum. Atque ut Plato noster inquit: Quemadmodum visus nihil usque visibile perspicit, nisi in ipso summi ipsius visibilis, id est, solis ipsius splendore: ita neque intellectus humanus intelligibile quicquam apprehendit, nisi in ipsi intelligibilis summi. h. e. DE I lumine nobis semper & ubique præsentem. In lumine inquam quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In lumine de quo canit David: In lumine tuo videbimus lumen. Profecto quemadmodum purgatis oculis, inque lumen aspicientibus subito splendor ejus infunditur coloribus figurisque rerum abunde refulgens: Ita cum primum ab omnibus corporis perturbationibus per moralem disciplinam purgata mens est, atque in divinam veritatem id est DEUM ipsum religiosa quodam flagrantissimoque amore directæ, subito ut divinus inquit Plato, divina menti veritas influit, rationesque rerum veras, quæ in ipsa continentur, quibusve omnia constant, feliciter explicat, quantaque mentem circumfundit lumine tanto, simul & voluntatem gaudio perfundit.

^a Vid. ejus tract. d. tñenda studios. valet. in fine:

EXERCITATIO MEDICO-CHYMICA

D E

CINNABARI ANTIMONII.

Ejusque eximiis Viribus, Usu tam secretiori quam vulgari tam
in Morbis huc usque cognitis quam incognitis.

Adjecta sunt Ratiocinia varia sat curiosa.

A D

LECTOREM.

Cite ait Seneca: *Natura per naturam explicanda, non vero per rationes eversenda*. Peccant in hoc Galenici, qui quasi omni chymica experientia ejurata solis rationibus per se admodum frivolis ac languidis quasi per fascinum naturæ phænomena metiri ac explicare conantur. Empirici dum vitant hoc vitium, in contrarium inciderunt, despondentes quippe omnem rationis usum in ruditer saltim observata experientia acquieverunt sine ullo habito respectu causarum ac circumstantiarum. Felicissimum contra nostrum est seculum, splendidissima medicinæ hodiernæ facies, cum sola Philosophia Experimentalis seu Chymia rationali auspiciato Naturæ arenam intraverimus. Experientia quippe & Ratio amice conjurare debent; altera alterius poscit opem. Illa enim Ratio, quæ secundum Illustrem Baconem de Verulamio in novo organo scientiarum est optima, quæ debitis modis elicitur ex rebus, & vocatur naturæ interpretatio, quæ verior efficitur per instantias & naturæ experimenta idonea & opposita. Philosophia autem hæc Experimentalis per axiomata, quæ condita & confirmata sunt phænomenis variis chymico igne erutis optime traditur: horum enim qui copiam & rationem habet, nã is de quibusvis obscuris pronunciare valebit. Per universalia enim, quæ particulares experientię rationi subministrant, quivis naturæ scrutator ex notis suas illationes in ignotissima promoveri potest. Quivis ex hisce facile (nisi fungum habeat pro cerebro) videt, quantam lucem rerum naturalium explicationi, ipsique arti Medicæ suffundat ocularis Chymia: Hæc enim ut affabre loquitur Helmont. in Tr. Pharmacop. & Dispensator. moderno. §. 32. principia habet non logismis parta, sed quæ per naturam sunt cognita & per ignem conspicua, præparatque intellectum ad penetranda naturæ occulta, ponitque investigationem in natura ulteriorem quam aliæ scientiæ omnes. Adeoque secundum eundem Helmontium non sufficit libros legere, sed insuper oportet vasa atque carbonem emere, vigilatas ex ordine noctes impendere, quo particulares experientię emergant, quæ postmodum divino rationis radio excoctæ axiomata constituere possint. Hac via qui procedit, naturæ cathedram mox possidebit. Methodica hac ratione ego succinctus præsentem conscripsi *Exercitationem Medico-Chymicam de Processu Cinnabaris Antimonii*, quæ si non in omnibus ejus vis delicato

senfui respondeat, veniam facile impetrabo ab eo, qui materiae considerat gravitatem. Hanc praeprimis ad manus sumere penitus excutiendam mihi placuit, cum processum hunc Cinnabaris Antimonii in tota Chimia non solum difficillimum, verum etiam optimum ac fructuosissimum deprehendam. Ingredientia sunt saluberrima illa astra & quasi Chimiae occultioris & totius Medicinae fulcra Antimonium & Mercurius, quae hic mutuo amore conjunguntur & confederantur jucundissimam ac virtuosissimam datura prolem: Tot hic occurrunt artificiosa encheireses, tot pervestigandae naturae rerum, tot explicanda phaenomena, colores, tot exurgunt nobilissima Medicamina, quae Divinas Medentibus porrigunt manus. Omnia itaque experimenta, phaenomena occurrentia sollicitus ad rationis trutinam perpendam, encheireses fructuosas, experientiam manualemente insinuabo, naturas ingredientium examinabo, medicamenta selectiora ac compositiones rariores recitabo, simul vires & modum agendi subjungens.

CAPUT I.

DE

Nomine, Autore, Differentiis
Cinnabaris.

Cum curiosior nominum ventilatio ac enodatio (a qua exordia vulgo ducere solemus) ad criticam potius quam Medico-Chymicam spectet cathedram, hinc circa corticem, & ipsius nominis enodationem nolumus esse longiores ad ipsarum rerum tractandarum curiosam investigationem potius digressum facturi in antecessum paucis saltem leviter delibatis.

Cinnabaris Antimonii Germanico idiomate exprimitur Cinnaber des Spießglases. Dicitur a F. P. Fabro curat. p. 736. Sulphur rubrum minerale, Bezoar rubrum, Antimonium rubrum sudoriferum, ab Harmano Butyri Antimonii parergon & Flores butyri Antimonii.

Agnoscunt naturae Mystae vulgo Cinnabarium duplicem nativam & artificialem. Nativa, quae operosissima natura donum, originem suam ducit a Mercurialibus vaporibus & ramosis Sulphuris metallici moleculis in coecis globoformi uteris archeo subterraneo meteorisatis, ac intimius sibi adunitis in corpus coccineum stabile. Differt haec pro admixtione heterogenearum terrestrium sordium, quae in ipso generationis actu sese intimius conubunt, & per lotionem frequentem lege

artis institutam sequestrandae sunt. De variis ejus speciebus vid. Johannes Langius in Epist. 65. p. 325.

Artificialem casus & error felicissimus peperit; cum enim quidam Mercurium in Solem mediante Sulphure coagulare & convertere conati fuerint, inducitur communi hypothese, illud, ut reliqua metalla constare ex Mercurio & Sulphure, accidit ut corpus illud sanguineo resplendens colore invenerint. Inter inventores Callias quidam Atheniensis refertur v. de hac re D. Wedelium Anno 3. Ephemerid. p. 172. 173. Cinnabarium hanc factitiam vulgarem (quam Paracels. pars. 6. p. 289. qui Sal c. addit in preparatione, Schroderus in Pharmacop. p. 409. Zivelf. Mantiff. Spagy. p. 360. prolixius describunt) praeter usum mechanicum nonnulli in civitatem Medicam pro usu interno adscribunt; inter quos eminet Quercetanus in tetrad. graviss. affect. t. 33. qui illam ceu egregium depredicat sudoriferum. Et subordinari sane Cinnabaris haec vulgaris (modo suadente lucro & colore rutilanti arsenico non sit adulterata) quam commode potest antimoniali in omnibus morbis spasmodicis & ubi dolorum faces accedunt egregia, tantum abest, ut ejus usus internus exulare debeat. Quin imo Mercurius iste fixus praecipitatus, quem specioso titulo vendit. Febure in traitte de la Chimie. p. 661. nil aliud est quam Cinnabaris, quaedam vulgaris (sit nim. ex sale ammoniaco, & Mercurio Sulphure invicem mixtis & Sublimatis) quae singulares in sinu

fovet virtutes nervinas epicrifi *Ludoviciana vid. Pharmac. p. 317.*

Ad hujus Cinnabaris imitationem philosophici cognitio preparationis fundamentum (quod tale est, ut beneficio Salis aciduli Sulphur & Mercurius amicabile fecundus ac conjugium ineant, quæ sine Sale ceu amicitia interprete consortium respiciunt) rem tentarunt cum Antimonio & Mercurio Sublimato, nim. parte salina prius igne abstracta, quæ offam butyrosam Antimoniam constituit, restili proportionato Sale Mercurius prægnans inque amplexus arripiens ramolas Antimonitæ particulas in Cinnabarinum corpus coagulatus fuit. Hanc alii iterum variis substitutis ingredientibus meliorant præparationem, variasq; Cinnabaris species produxerunt, quæ latius infra adducentur.

Utro quoq; curiosiores progressi sunt & Solarem Cinnabarum artificialem parare defudarunt, inter quos eminet *Greifius qui in Tr. de Theriaca caelesti*, modum proponit, nim. Fiat amalgama Solis & Mercurii, hoc cum Sulphure sublimatum & legitimo modo tractatum in Cinnabarinum concretum coalescit, quod Solis maxime particeps est. Nobis hoc loco animus est, pensiori indagine prosequi processum Cinnabaris Antimonii, præparationis fundamenta, omnia phenomena, omnia medicamenta occurrentia sollicitius trutinando chymicq; lance æstimando, philosophiam experimentalem in subsidium præprimis orantes. Quo autem felicius scopum nostrum attingamus, & veritatis auspiciis in naturæ arenam descendamus, placet spagyricam ingredientium præmittere analysin puta Antim. & Merc. Sublimati. Hinc

CAPUT II.

Antimonii elementa exhibet.

Antimonium idolum quasi Hermeticorum an tria Chymicorum principia possideat & quomodo, præprimis indagandum venit. Hæc uti omnibus corporibus mixtis magis materialiter, quam formaliter, eorum propensiones & feminales potentia inexistunt: sic illud factum quoq; experiri Antimonium, cum per se sine

Hoff. Opusc. varii argum.

additione aliorum tria hæc principia elici vix possint, abunde constat. Et (1) quod attinet Sulphur illud non nisi beneficio acidorum Spirituum ex Antimonio producit, uti id testantur Sulphura *φλογισα* ministerio Olei Vitrioli it. Spiritus nitri ex Antimonio extracta, a *Boyleo in Chymist. Scept. p. 24.* it. cum aqua regis secundum *Tachenium in Hippocr. Chym. p. 206.* Cum nitro vel sale ammoniaco permixtum Antimonium, & crucibulo candenti injectum lucidissimam flammam eructat a connubio particularum acidarum cum pinguibus Antimoniatis in Sulphuream texturam abeuntium ortam. Ope nitri peculiari modo regenerati nuper ex Antimonio, it. ex coralliis elegantissimum concretum Sulphureum produxi. Omne enim Sulphur inflammabile est crama e Spiritibus Vitriolatis & substantia combustibili constatum, uti eleganter dicit summus & exera comparationis aleam positus *Boyleus in Chymist. Scept. p. 24.* Nam cum ignis manifestior sit fermentationis species, ubi Spiritus luminosus influit in Spiritum in materia Oleosa & resinosa insitum, hinc omne Sulphur ex particulis lucidis ceu moventibus, acidis & alcalinis ceu mobilibus compositum esse per se fuit. Omnia enim corpora inflammabilia resinosa Sulphurea indolis si Vulcano tradantur & acidum fundunt stagna & Sal vel volaticum vel fixum elargiuntur, uti Sulphur, opium, myrrha, ladanum, succinum, terebinthina, fuligo, ipsum etiam resinolum gialapium, imo omnia corpora inflammabilia id testatum faciunt. Porro Sulphuris elementum esse Sal acidum, ipsius adstruit compositio; ex quo enim quid componitur ex illo etiam constat. Jam autem *Illustris Boyleus in Chymist. Scept. p. 75.* Sulphur inflammabile exacte naturam communis redolens ex Oleo Vitrioli cum Oleo terebinthina misto lege Hermetici artificii paravit. Ex maritatio- ne Spiritus salis ammoniaci & Spiritus nitri, (utroque per se flammam versanti) exurgit sal nitrosum, quod candefacto crucibulo immixtum lucidissimum de se spargit ignem ne gry quidem materię relicto: Olea, anisi, terebinthina, Tartari destillati cum Spiritu nitri vel aqua forti iusta proportionem combinata fatiscunt in sapam

Sulphuream rubicundam inflammabilem, id quod etiam bilis canina commista cum Spiritu nitri leni calore accedente præstat. Color hic rubicundus quoque qui proprius est quasi Sulphuri, & a commistione Spiritus acidi cum particulis combustibilibus oritur, nostrum assertum stabilire videtur. Bilis, omnia Olea destillata v. gr. anisi, tartari, terebinthinæ justa proportionem copulam Spiritus nitri ineuntia indispiscuntur colorem elegantem rubicundum. Spiritus tartari mellis, terebinth. fuliginis, lignorum accedente moderato caloris impetu facile in tincturam rubineam abeunt. Inest enim ipsis Oleum subtile per substantiam eorum dispersum, inest etiam acidum, quæ invicem Sulphuris schema induunt. Mixture simplex, quæ componitur ex Spiritu tartari & theriacali, utroque Oleo it. Spiritu Vitrioli acido colorem rubicundum nanciscitur. Pronuper observavimus & analectis nostris chymicis inferuimus, quod Spiritus Salis debite instillatus Spiritui Oleoso volatili (constanti ex Spiritu Salis ammoniaci vinoso abstracto ab Oleo tartari færido) elegantem coccineum colorem mixturæ induerit. Porro quoque hæc ratio est, quod tincturæ vegetabilium v. gr. myrrhæ, aloes, centaury. min. &c. si. quatuor cordialium cum acidulo menstruo v. gr. Spiritu salis vel Vitrioli dulci extractæ tam jucunda reluceant rubedine, quæ nim. dependet a miscela atomorum atherearum ac terrearum cum minutis acidi menstrui.

Ex hisce videmus, quodlibet inflammabile rubicundum corpus & omne resinofum alere occultum acidum, imo Sulphur Antimonii non formaliter latitare in Antimonio, sed saltem materialiter ac propensive, dum nim. moleculæ Antimonii terreæ subtiles atheræ cum acidis accessoriis colliquatæ in concretum Sulphureum migrant.

Idem nostrum iudicium esto de Mercurio Antimonii, qui ex particulis metallicis in Antimonii regulo latitantibus beneficio Essentiæ Mercurificantis & diversis commistis salibus enatæ paratur.

Hunc non infimæ notæ viri negare & inter non entia proscribere conati sunt,

ast remordent hic Chymicorum emunctiores oculari experientia suffulti, inter quos non infimum locum obtinent viri supra fidem veraces *Langelotus & Becherus*, qui publicis in scriptis veterum Philosophorum asserta manuali sua experientia confirmarunt. Alii mitius procedentes, non proprium sed adscititium hunc extractum Mercurium Antimonii conjiciunt a Mercurio vulgi in subterraneis pyrophyllaceis ipsi Antimonio adsociatum; verum hos refutat laboriosissimum extractionis negotium per trimestre absolvendum spatium. Nonnulli Mercurium hunc laboriosissime extractum nil aliud quam personatam Sulphuris larvæ pronunciant: cum nim. longæ & exporrectæ atomi micantes in Antimonio artificio fallaci rotentur in globulorum stillas, & mercurium mentiantur, qui facile in pristinum minerale redeat. Ast Mercurius ne quicquam de Sulphure participat i. notum est, e metallis Sulphureo principio turgidis uti ex Marte Jove Venere paucissimum elici Mercurium, copiosissimum contra ex Sole, Saturno, Luna, regulo Antimonii, quæ Mercurialibus magis abundant particulis gravissimis, cum Sulphura sint levissima. 2. Mercurialia nullo modo solvi per menstrua Sulphurea alkalia possunt, potius homogenea Mercurialia requiruntur. 3. Mercurius semper eadem forma potest resuscitari, neque in metallum vel minerale facile redigi potest; & quanquam a Mercurio per salium adjunctionem (ad purificationem inservientium) particulæ nigræ terreæ metalli formam mentientes sequestrentur, oculorum tamen fascinum est, cum particulæ hæc immerse liquori per aliquot dies iterum abeant in globulos Mercuriales. Ast datur Mercurius Antimonii, qui in omnibus similis communi, excepta virtute.

Præparatur hic Mercurius e regulo Antimonii, commisto cum salibus acido alkalinis inter se confluentibus ut Spiritu Salis ammoniaci, Spiritu nitri, Sale tartari, tartaro crudo, Aceto, sale ammoniaco, cineribus clavellatis, uti ex fide li communicatione *Bastii Valentini in curru triumphali. p. 250. Glauveri, Becheri, Monte Snyderæ* cognitum habemus. Funda.

damentum hujus præparationis est, ut a commistione salium e diametro sibi contrariorum & se invicem effœminantium exsurgant copiosa effluvia ætherea, quæ in subtilissimum fatiscunt Spiritum, qui essentia Mercurificantis nomine gaudet, quæ deinde poros particularum metallicarum regulinarum permeat, particulas resolvit, emollit, & fluidificat. Hinc quoque non inepte *Becherus in Phys. subterr. p. 469.* Mercurium vulgarem vocat amalgama fluidum ex essentia Mercurificante & ipsis metallicis atomis compositum. Et hoc modo fortissimo igne proleatur Mercurius Antimonii.

Regulum autem particulis metallicis, quæ proxime ad Saturni naturam accedunt, esse factum, sequentia videntur adstruere. Potest enim ille ipse per Sal Saturni in verum Saturnum verti *Autore Basil. Valens. in curru triumphali v. p. 303.* Portio quoque Antimonii in meracum Saturnum sæpe liquefcit, si cum nitri ana calcinetur, annotante id *Willesto in pharmac. p. 61.* instar Saturni quoque facile propellitur, omniaque metalla, (quod alias Saturni proprium est) arripit. Tandem experimento Glauberiano regulus Antimonii Jovi liquato (qui pene totus Sulphureus, hinc quoque levissimus) iusta dosi admixtus illum indurat: idque dependet ab effluviis reguli Antimonii Mercurialibus intime sibi connuptis cum atomis Jovis Sulphureis: quæ ratio quoque est, quod Mars (ut maxime Sulphureus) si calcinetur cum Mercurii vapore, tam durus fiat, ut instar vitri frangi possit. Quæ curiosa *Paracelsi observatio est, part. 9. d. conservat. rerum natural. p. 273.*

Tandem an Sal Antimonio insit videbimus, non formaliter sed materialiter eodem modo in illo latere conjicimus. Et quanquam decoctum Antimonii cum aqua c. institutum non contemnendas in lue Venerea possideat virtutes a *Zuraffero*, in faxea renum occallentia a *Poterio in Pharmacop. Spagyr. p. 334.* commendatum, adeoque ejus efficacia Salinas atomos ac minutias in aquam ejaculatas arguat, non tamen proprie dictum Sal in aquæ poros se insinuavit: Sed potius sunt particula

illæ minerales, quæ in salinam propendunt formam, modo acumen Vulcani accedat in acidum stigma facile abeunt: flamma enim (uti omnis fermentatio) est salifica. Nimirum flamma æthereo suo motu particulas propensivas vel acidas in regno minerali, acido-alkalinas in vegetabili, alkalinas in animali perficit & sistit, non aliter ac fermentatio quævis solet.

Ex hisce liquor, in Antimonio principia illa tria Chymica non formaliter inexistere, sed tantum certas specificatas materiales particulas in illo latere, quæ aptæ natæ sunt pro diversitate additamenti vel Mercurii vel Salis vel Sulphuris schema induere.

Perspecta jam Antimonii natura e re fore duco ad Mercurii Sublimati naturam ac genus cognoscendum descendere. Hinc.

CAP. III.

Mercurii sublimati genus indagat.

Hunc 1. quatenus ab omni salino contagio immunis ac liber est. 2. ceu corrosivum ac septicum paulo intentius æstimare lubet. Mercurius inter generata vix par habens uti inter naturæ magnalia refertur præcipua: sic quoque nonnisi qui veram naturæ cathedram possident, Chymia huc vecti hujus naturam explicare ac rimari scite noverint.

Nos Mercurium fluorem æthereum volatilem saturatum specificis particulis metallicis conjicimus. Ex subtilissimis autem effluviis æthereis ac fluidissimis conflatum hunc esse Mercurium, præter artificiosam Mercuriorum metallicorum præparationem, (quæ absolvitur effluviis æthereis ex Salibus invicem collidentibus ortis) præter rotundam (quæ propria est materia primi elementi) qua semper gaudet Mercurius formam, sequens mechanica veritati lucem suffundit. Mercurius communis si tractetur igne fortiter debitis in vasis, miram aquæ cujusdam insipida elargitur copiam, semper tamen

priori Mercurii vivi pondere salvo manente, uti *Boyleus in Chymista Sept. p. 46. Joh. Agricola in Poppium p. 119.* testantur. Alit enim Mercurius quendam magnetismum, qui dependet a particulis æthereis in Mercurio eminentibus, quæ vehementi caloris & ignis impetu in motum actuantur, novumque ætherem cum matrice sua aquea attrahunt. Parili modo ut Spiritus nitri summe æthereus volatilis moleculis metallicis incorporatus vel etiam alcalinis uti cretæ, continuo abit in deliquium, copiosasque allicit particulas æthereas ac lucidas, quæ (si mixtura rite tractetur,) satis conspicuæ constituunt phosphorum *Balduni*. Sic quoque nonnulla vegetabilia ut aloë, cephæ, sedorum genera nitroso principio perfuso turgida, terræ matrici exempta diu germinant, neque facile injucunda marescentia se crispant. Nunquam enim intermoriturum amicabile illud ac magneticum fœdus, quod nitro inferiori cum superiori intercedit. Accedit quoque, quod Mercurius vulgi per Spiritum mundi æreum solvatur ob sympathiam uti *Ludovic. de Comitibus* tradit *tr. de metallis p. 225.*

Spiritus hic Mercurialis æthereus quasi menstrui vicem gerens in subterraneis antris appellens ad metallicas minutias illas emollit, solvit ac fluxiles reddit, sicque compositus evadit fluor dictus Mercurius vulgi manus non madesfaciens. Quapropter ab hoc Mercurio vulgi si partes terræ metallicæ depeculentur artificiosa encheirisi, & Spiritus iste ab omni metallico contagio liberatus haberi possit, virgineus & philosophicus ille evadit, diciturque veris per ignem Philosophis Mercurius de Mercurio. Patrocinator sententiæ nostræ Philosophorum *Coryphæus Geber*, qui in *aphorismis p. 161.* inquit: *continet argentum vivum in se Spiritum internum viventem & convergentem ignem, si de potentia in actum promovebitur, pro suo illo agnoscunt Philosophi Mercurio.* Assensum porro præbet *Acutissimus per ignem Philosophus Helmontius*, qui *tr. Prognosm. meteor. S. 14. & seqq.* Sulphur externum originalem metalli labem continens separari jubet a Mercurio vulgi, quo

fiat Mercurius de Mercurio, qui deinde nullo igne potest in formam terræ præcipitari ob simplicitatem sui maximam, aquæ elemento comparatur, cum terram id est Sulphur amiserit.

Quo autem Mercurius homogeneus purissimus æthereus emancipetur e carcere impuro metallico, omnes ferme in eo desudant Chimici. Iteratas Mercurii sublimationes commendat *Ludovicus de Comitibus*. Singularem modum lavandi Mercurium vulgi commendat *Geber L. 2. part. 1. p. 125.* Optime sane depuratur Mercurius vulgi a scoriiis suis terrestribus metallicis per amalgamationem, quæ potest institui vel cum regulo Antimonii Martiali & Luna, secundum præscriptum *Zuvelff. in Pharmac. regia p. 360.* vel cum regulo Antimonii secundum *Philaletham in tr. qui inscribitur, Introitus apertus ad oclusum Regis Palatium.* Amalgamationem hanc perficiunt binæ additæ *Diana columbæ*, quas *Beecherus in suppl. pag. 117.* per Salia interpretatur. Hoc modo per amalgamationem cum regulo Martiali (qui nil de Marte participat, in candidissimum enim cum nitro detonatur pulverem) a Mercurio heterogeneæ terræ scorix, (quæ homogeneas particulas Mercurii non adeo contigua relinquunt) felicissime præcipitantur, si præprimis verbera et imber accedant: Acquiritur sic decies iterata amalgamatione et sublimatione Mercurius virtuosissimus astralis ac splendidissimus, cuius *p. 2. p. 1.* auri radicaliter solvere possunt.

Hæc itaque elementa nim. Spiritus astralis subtilissimus et particula metallica constituunt Mercurium vulgarem, non autem hæc Saturno et bismutho suam semper petunt originem, sed sæpe quoque alia metalla ingrediuntur Mercurii naturam. *Boyleus in Tr. de Coloribus pag. 47.* solutiones Mercurii cum aqua forti celebratas non raro virides observavit, qui color sine dubio dependet a particulis immixtis Veneris.

Mercurius per se omni noxa vocat intus assumptus pondere suo alvum cito perrepat, verum simul ac Salino contagio afficitur, statim septicus summeque deleteri-

rius evadit. Exemplum præbet lethalibus infamatus exemplis Mercurius ille corrosivus, qui in minima assumptus quantitate, auram suam acidam volatilem idealem in æthereum lymphaticum nectar ob consymbolicum magnetismum immediate evibrat, veneno post polluti hoc Spiritus animales consternuntur, ipsorum schesis & per consequens omnium ventriculorum in toto corpore fermenta vitalia destruntur ac pervertuntur. *Idem* hæc Sublimati virtus optime castratur ac cicuratur solis alkalinis, quæ acidum effœminant & debellant *vid. Sennertus de consensu Chym. c. 16.* Oleosa quoque demulcentia, quæ suo contextu anfractuoso, Oleosis ac crassis tricis acies excipiunt, obtusioresque gibbo includunt, eundem cum alkalinis promittunt effectum: Huc quoque spectat saccharum Saturni, a *Crollio in Basil. Chim. p. 389.* commendatum ad dulcificandum corrosivum, in amplexus namque arripit salia fortiora, aceti particulis quasi reviviscentibus.

Hujus autem corrosivi meteorisati Mercurii naturam accuratius paulo penitare lubet, & primo ejus analysin Chymicam instituere. Nascitur hic fœtus ex semine Salino [puta sale c. & vitriolo] connupto cum fœminino Mercuriali, coquantur invicem Chymico igne in resplendescens niveum hoc corpus.

Isaacus Hollandus in operibus suis p. 177. præparationem instituit solo Sale communi in aqua soluto & iterum coagulato (totum enim tunc ferme in Spiritum acidum fatiscit) addito tantillo Salis ammoniaci.

Fundamentum omnis præparationis est, ut Spiritus salis acidus separatus aggregiatur globules Mercuriales, seque intime ipsis agglomeret atque interponat, (cum solutio nil aliud sit quam intima interpositio particularum solventis intra poros corporis solvendi) globuli enim ac micantia illa Mercurii vivi elementa in Sublimato microscopio adhuc sunt conspicua. Solutus hic in Spiritu Salis Mercurius calore in sublime fertur: non secus ac Mercurius solutus in Spiritu Salis debite prius parte liquida evaporata sublimatus in stabile concrevit crystallinum corpus,

exacte æquans naturam Mercurii Sublimati vulgaris. Jam autem quomodo igne a mistura Vitrioli & Salis Spiritus Salis acidus solus evahatur ac separetur, indagandum penitus venit. Salia acidia fortiora ac penetrantioris indolis e sedibus suis propellere ac quasi resuscitare salia mitiora congelata, loco Chymici axiomatis habendum. Sic Spiritus Vitrioli superfluous saccharo Saturni, vel solutioni coralliorum cum aceto destillato paratæ, in destillatione prodit merum acetum destillatum redivivum, quod in Saturno coralliis coagulatum fuit, relicto Spiritu Vitrioli in particulis Saturninis. Porro Spiritus Vitrioli commissus cum Sale c. Spiritum Salis propellit in destillatione. *vid. Willis. in Pharmac. p. 160.*

Cum autem Spiritus hi acidi nil aliud sint quam Salia metaschematismum passa, subtilitata ac fluorem igne nacta solo motu differentes, hinc eodem modo res procedit cum ipsis Salibus: Sic solutio Vitrioli commissa cum Sale com. & destillata suggerit Spiritum Salis elegantem volatilem, non secus ac e Sale ammoniaco & Vitriolo bene permixtis nuper obtinui per alembicum (per quem omnes Spiritus minerales singulari artificio destillari possunt) 1. Spiritum urinosum 2. Spiritum Salis volatilem præstantissimum.

Quod autem Vitriolum solutum in Sale c. agat, ex hoc unico experimento abunde constat, nim. solutiones Vitrioli & Salis invicem combinentur, ochrea Vitrioli terrea pars fundum petit, (non secus ac fieri solet, quando solutio Vitrioli Martis cum arcano tartari maritatur) subtileque acidum principium nares vibrat. Ad rem quoque facit experimentum, cuius meminit. *Rosscius in diss. de Antimonio c. XX.* destillavit nimirum quam commode butyrum Antimonii miscendo Antimonium cum Sale comm. & Vitriolo: ubi Spiritus Salis aggressus Antimoniatas particulas in butyraceam offam abiit. Huc quoque trahendum esse existimo *Wedelii* experimentum publico scripto nuperrime insertum & tale est. Miscuit Vitriolum comm. cum globulis a destillatione Spiritus Salis relictis, (qui adhuc

adhuc sale abundant) & destillationi in retorta igne aperto concedidit sicque elegantissimum Spiritum acidum volatilem Sulphureum viridiusculum acquisivit, qui etiam super alembicum cogi potuit.

Ex præfatis itaque experimentis facile discimus atque animadvertimus, Vitriolum Sali comm. additum summe velificari Spiritus Salis elevationi: Sal nempe Vitrioli ceu fortius acidum aggreditur ipsum terreum Salis comm. hospitium, Spiritumque facit extorem. Est autem Spiritus hic non purus putus Spiritus Salis, sed de confortio Sulphureo metallico revera participat, nim. Sulphuris Vitrioli maxime pregnans est, hinc non tantum viridi colore tingitur, verum etiam Mercurio Sublimato illud Sulphur intimat, quod conspicitur in Mercurio Oleo tartari præcipitato, qui grata rubedine oculos pascit, id quod phenomenon in Mercurio Spiritu Salis c. soluto & Oleo tartari p. d. præcipitato non apparet: cum communis Spiritus Salis non tam copiosum possideat Sulphur: hinc albæ particulae Mercuriales fundum petunt. Quod autem ex turpetho hoc minerali cum Spiritu vini nulla rubicunda tinctura extrahi possit, non tam ambiguum reddit Sulphuris præsentiam, quam Sulphureas Mercurialibus maxime intricatas & incuneatas esse ostendit: parili enim modo e Cinnabari Antimonii nulla tinctura rubicunda cum Spiritu vini extrahi potest.

Tandem de prædominio particularum Mercurialium & Salinarum in ipso Sublimato existentium ut simus solliciti ipsa res suadet. Communiter statuunt utrarumque æquilibrium. *Knoeffelius in meth. med. febr. malign. p. 81.* e Mercurii Sublimati libra 1. Mercurii currentis elicit Unc. vij. Verum oppono huic experientiæ aliam nim. *Glaseri qui in Chim. sua p. 253.* dicit, se ex Sublimati libra 1. eliciisse 26 lothones Mercurii vivi cum butyri destillatione prodeuntes. Et sane mechanica sequens, quam ipse feci, omne dirimit dubium: nimirum Mercurii sublimati Unc. iv. si coquantur in lebere addita s. q. limat. Marr. & aquæ c. magna quoddam Vitrioli forme emergit, quod igni arenæ commissum perelegantem exhibet Spiritum acidum vola-

tilem Martialem: tandem post fortio rem Vulcani tortura prodit Mercurius dimissus vivus ad Unc. iij. & ferme 3 j. qui alio receptaculo excipiendus est. Relinquitur crocus Martis subtilissimus. Hoc experimentum ultra partem tertiam in Sublimato contineri particulas mercuriales abunde evincit. Progredimur nunc ad ipsam butyri ac Cinnabaris Antimonii præparationem. Hinc

C A P U T IV.

De Butyri ac Cinnabaris Antimonii præparatione, cum variis subnexis cautelis.

ELigatur ad hunc processum Antimonium bene striatum rubrisque punctulis scintillans, quod bonam Sulphuris ac Mercurii arguit miscelam. Hinc non immerito *Generosissimus Boyleus in tentam. physilog. p. 30.* occultæ Antimonii differentiae adscribit, quod Cinnabaris Antimonii & regulus ancipiti processu nunquam attentetur.

2 In promptu sit Mercurius Sublimatus optimæ notæ, neque (suadente lucro) arsenico adulteratus, cujus fucus patet Oleo tartari per d. instillato, loco enim flavedinis, (quæ expectatur a puro) offert sese ingrata nigredo, quæ tamen non prodit si arsenicum non in destillatione (quod alias fieri solet) sed in substantia Sublimato a fraudulenta manu additum fuerit. Hinc non facile Mercurius Sublimatus pulverisatus emendus, suspicio enim de mixto arsenico crystallino nascitur. Vidi aliquando destillatam cum talismodi arsenico adulterato Mercurio Cinnabarim Antimonii a Chymico quodam insigni, mihi amico, qui Mercurium vitæ flavissimum præcipitavit e butyro, Spiritum autem Vitrioli ph. maxime Sulphur olentem indeptus fuit. Loco Cinnabaris in retortæ collo flores fusci coloris levissimi se representarunt. Caput mortuum repertus fuit leviusculum gryseum præ se ferens colorem. *D. Wedelius* paucis abhinc diebus notabilis experimenti me fecit participem, nim Mercurius Sublimatus arsenico adulteratus mistus fuit cum Antimonio ad Cinnabarim elevandum, verum loco

Cin-

Cinnabaris purum putum arsenicum rubrum se in conspectum dedit in superficie Antimonii hærens, quod nativam suam formam redoluit.

Ingredientia itaque probitate se commendantia rite misceri debent. De hac mixtura tria præprimis attendenda sunt.

1. Præstat successive conficere Cinnabarim, neque pro unica destillatione tam insolitam farraginem assumere Antimonii & Mercurii Sublimati.

2. Auspiciatius semper res succedit inque majori copia impetratur Cinnabaris, si plus de Mercurio Sublimato quam Antimonio ad præparationem expetatur. Fundamenti enim loco hoc habendum, quod Cinnabaris pene nil aliud sit quam Mercurius larvatus ac schematicum passus rubraque veste indutus a tingentis Sulphuris Antimonii pauca quantitate.

3. Quod Antimonium ferme totum, modo sufficiens quantitas Sublimati præsto sit, in Cinnabarinum concretum encheirisi Chymica cogi & converti possit. *Februre Traiss. de la chem. pars. 11. p. 1016.* Mercurii Sublimati p. 3. ad p. 1. Antimonii recipit. Melius autem hoc modo res procedit si p. 3. Mercurii Sublimati, p. 2. autem Antimonii assumantur v. gr. 82. Mercurii Sublimati unc. vj. Antimonii unc. iv.

3. Omnia singulatim prius bene pulverisata in lapideo mortario exactissime misceantur. Suscitatur insignis conflictus (qui dependet a Salibus in Antimonii particulis agentibus) cum æstuant calore (si præpr. parum aquæ adspargatur) & fumorum venenatorum (a quibus sedulo cavendum) ingenti copia in aerea exspatiantium, ita ut etiam *Olaus Borrichius in Art. Hassniens. p. 131.* hoc pacto regulum Antimonii sine igne liquari ac simili posse experientia deprehenderit. Notabile quoque hoc loco est, quod sine igne hoc pacto butyrum Antimonii compendiosiori modo possit parari, si nempe prædictæ mixturæ affundatur aqua c. ad sufficientem irrotationem, adhibita digestionem & leni evaporatione Salia Mercurium dimittunt, & Antimoniatas aggrediuntur particulas, inque butyrosam liquorem abeunt, qui

per inclinationem separandus, & exacte butyri Antimonii per destillationem parari naturam in omnibus servat. Hoc autem prone observandum, si Cinnabarim magis præ butyro desideramus, ne mixturam humectemus, vel in cellam humidam illam ponamus, sed statim post mixtionem ad præparationem confugiamus.

Mixtura itaque Antimonii & Mercurii Sublimati præfata retortæ vitreæ indatur inque arenam collocetur. De retorta autem hoc probe tenendum est, ut bene figurata sit, collo sat longo ac amplo adornata, ne forsan copia Cinnabaris obstipato collo retorta disrumpatur, totusque labor perditum eat. *Mercurius enim, sunt verba illustris Baconis de Verulamio in Hist. natural. cent. 1. pag. 762. maxime crudum & aquosum corpus, calefactus arteque conclusus eadem cum pulvere pyrio vi pollet.* 2. Retorta ita collocari debet, ut fundum capellæ pene tangat: ingens enim requiritur ignis impetus ad Cinnabarim elevandam.

Ignis primo non adeo intensus sed paulo modificatus & mitis sit, quo maceratio quasi quædam perficiatur, actus postmodum, ut capella aliqua ex parte candescat, prodit liquor albedine nitens, (quæ oritur a particulis butyri Antimonii præcipitatis a vaporibus aqueis, qui leni calore elevati sunt in collum retortæ) succedit demum butyrum maxime limpidum, quod alio receptaculo excipiendum, prius tamen bene lutari debet, ne fumus malignus acido-volatilis in auras abiens pereperet nostros agros vitales, ibique haud inconspicuam pro indole sua vitæ archivo affricet noxam. Hanc ob causam quoque *Helmont. in tr. de inspirat. pag. 490. tr. de Lithiast. c. 9. §. 71.* confectores Cinnabaris it: qui in auripigmento, stibio laborant, brevissimam agere vitam pronuntiat, et quamvis talismodi septici vapores vitam statim non tollant, abbreviant tamen eamque variis cladibus subijciunt. Serva ignis gradum, & si liquor luteus a particulis Sulphureis admixtis egrediatur, ut recte monet *Blasius*

sius in *Beguinum* pag. 283. fortifica ignem, & si nullæ amplius decidunt guttulæ, cum charta convoluta foramen retortæ obtura, vehementique ignis gradu admoto inferiorem retortæ partem candefactam, & materiam in illa liquidam (quam distracta retorta observavimus) redde; utpote ad Mercurii evaporationem non levis ignis gradus requiritur, quod patet, si auro cum Mercurio albefacto pristinum splendorem conciliare velimus, ipsum igniri debet.

Cumque totum artificium auspicari successus in ignis regimine consistat, placet perpaucas enchireses subungere de hoc recte administrando.

1. Probe considerandæ sunt omnes circumstantiæ v. gr. structura furnorum, varietas capellarum, retortæ positio, quibus variantibus variare quoque ignis regimen debet, & hic requiritur accuratum Chymici judicium: Si enim capella sit nimis profunda & retorta in infimam hujus regionem non locari possit, tunc omnino vehementissimum vulcani acumen addendum est. Hoc namque instar fundamenti tenendum: quod Mercurius non adscendat & in Cinnabarim mutetur, nisi retortæ infima pars in arena locata penitus, uti & materia in retorta contenta aliquomodo candescat.

2. Cavendum ne sub distillatione butyri statim vehementissimus ignis detur: hoc modo quippe productio Sulphuris Antimonialis, quod ex connubio particularum acidarum & pinguium Antimonialium exsurgit, impeditur, & quod productum est, desicitur, hinc nulla pene coitio vel amalgamatio Mercurii cum Sulphure hoc, ad Cinnabarinum concretum constituendum expectanda. Signum autem nimis fortis caloris est, si citatius butyrum exeat, ita ut gutta guttam trudet, si retortæ collum variegato colore nimirum flavo, viridi rubro, nigro statim pingatur: qui omnes dependent a destructione Sulphuris & varia ejus texturæ ac pororum dispositione.

3. Quod attinet ignem suppressionis, hunc non semper ducimus necessarium: utpote in cucurbitula imposita crucibulo

arena repleto, ignem circularem administrando, si per retortam prius butyrum abstractum fuerit, Cinnabarim copiosissimam ex relicta in retorta materia obtinuerim. Verum si capella nimis sit profunda, ac arena in superiori parte non sufficienter incalescat tunc ignis circumspicte ad motus promovet evaporationem atomorum Cinnabarinorum & collectionem in ipsius retortæ collo: hoc tamen probe tenendum, circa illam arenæ partem, ubi principium colli sepulchrum jacet (quod ad Cinnabarim concretionem destinatum) ignis fortior adhibeatur, ne concreescere incipiens Cinnabarim disjiciatur parte nimis Sulphurea combusta et Mercuriali in vas recipiens detrusa.

4. Hæc omnia quamvis sese rite habeant, ita, ut hoc modo spatium 6. vel ad summum 7. horarum ex *Hßs. ana Antimonii et Mercurii* nonnunquam Cinnabarim unc. iij. imo unc. iv. haberi possint: mihi tamen adhuc, est alius modus notus ac familiaris, cujus beneficio sine ignis suppressione, sine igne arenæ, saltem igne aperto spatium horarum 4. ex prædicto pondere nonnunquam unc. vj. paucissimo Mercurio currente prodeunte sæpe obtinui et Jenæ tunc temporis discipulis quibusdam demonstravi. Et talem enchiresem Chymicorum nonnulli jam dudum animadverterunt: Sic namque *Deshardingius in furno suo docimasti. pag. 166.* ad præparationem Cinnabarim retortam terream commendat et ignem apertum: verum ob firmiorem pororum vasis texturam *Zuvelsero in Manciff. Spagy. pag. 367.* retortam vitream probe lutatam mavult seligere. B. *Dn. Ludovici in Pharmacia* crucibula duo inversa, aut probe lutata ad laborem hunc laudat. Accedit quoque quod Cinnabarim vulgaris igne aperto saltem ex cucurbitula sublimetur. Optimus quidem hic modus, sed majori eget cautela et sane enchireses quædam hic summe necessaria attendendæ sunt.

Ex destillatione butyri et sublimatione Cinnabarim relictum caput mortuum si omnibus Cinnabarim elementum destitutum est, fulget particulis splendentibus
re.

regulinis; quæ ut graviores in fusione materiæ ad fundum detrusæ, arborescentem elegantem nonnunquam representant figuram. Quod si autem adhuc rubris punctulis scintillulet præprimis in superficie, & chartæ affricum obscura illam rubedine tingat, certum adhuc Mercurii Sulphurei indicium: qui etiam dimissus a Sulphureo consortio, viva forma facile in conspectum venire potest, si cum forti decoquatur lixivio. Melius autem tunc est, si nova adornetur sublimatio saltim in cucurbitula vulgo scheide Fioltbein imposita crucibulo: scorix in rostro colli contentæ ac curiosius collectæ cum capite mortuo pulverisato permisceri possunt: sic refundunt adhuc novam Cinnabaris quantitatem. Alias caput mortuum quam optime inservit preparationi reguli Antimonii, item Antimonii diaphoretici purissimi, in cujus confectioe nitrum nullum edit strepitum ob defectum Sulphuris in cap. mort. Nonnulli aquam ophthalmicam ipsi affundendo egregium concinnare volunt ophthalmicum, non viribus inferius Rulandi celebri ophthalmico.

CAPUT V.

Singularia phaenomena in confectioe Cinnabaris occurrentia exhibet.

Duo hic præprimis obveniunt notatu digna, quæ singularem merentur meditationem: Nim: observavi non semel in confectioe butyri & Cinnabaris omnium ingredientium singulare incrementum & Mercurii currentis insigne augmentum. Nim: assumpsi Antimonii & Mercurii sublimati ana ꝑꝑ. Cinnabaris acquisivi ꝑv. & ꝑj. ꝑꝑ. Mercurii currentis ꝑij. & ꝑij. butyri Antimonialis ꝑiv. & ꝑij. ꝑi. Capite mortui cum scorix in retortæ collo relictis ꝑiv. ꝑijꝑꝑ. ꝑj. & grana xij Computatis omnibus calculus ostendit ultra ꝑij. incrementum accessisse. Quin imo ad ꝑijꝑꝑ. aliquando observavi: Sed ponderatio in priori experimento instituta fuit accuratior. Porro experimentum fecit hoc, assumpsi Cinnabaris ꝑv. ꝑj. & ꝑꝑ. remisui cum limatur. ferri ꝑvi. & cinerum clavellator. ꝑij. ex retorta vitrea probe lutata igne aperto destilla-

tionem adornavi & vehementissimo adhibito Vulcano obtinui Mercurii vivi ꝑiv. & ꝑij. ꝑj. Hoc pondus cum prædicto Mercurii in destillatione butyri prodeuntis contractum efficit pondus ad ꝑviꝑꝑ. ꝑijꝑꝑ. & ꝑj. Jam autem Mercurius in scorix colli ponderavit ferme ꝑij. Ergo in omnibus Mercurii sunt pene ꝑvij. Cum autem saltim ꝑvij. Mercurii sublimati fuerint adhibiti credo sane incrementum sensisse Mercurium: neq; deest ratio: turget enim Mercurius essentia quadam ætherea, qua in particulas metallicas homogeneas Mercuriales magnetice quasi appellit, illasque in fluorem vertit. Est enim Mercurii vulgaris ad Mercurificationem non levis opera, hinc quoque non inepte dixerunt Veteres: fac Mercurium, puta metallicum, per Mercurium scilicet communem. Communicatum habeo ab amico, quod si solutioni argenti cum aqua forti institutæ in generationem arboris Hermetice Mercurius jungatur, iste Mercurius in majori quantitate separetur, quam additus fuerit. Ex eodem fundamento Mercurium plumbi & stanni parandi mihi modus est notus. Nim: solvatur Mercurii sublimati, Vitrioli, Nitri, ana ꝑꝑ. in aqua vulgari misceatur cum limatur. stanni & plumbi ana ꝑij. coque leni igne ad siccitatem: materiam relictam destilla & habebis Mercurii vivi pene ꝑꝑ. Hic Mercurius cum prodeunte butyro & capite mortuo iterum misceatur & vehementi ac diuturniori trituratione uniatur & iterum destilletur, & hoc 4. vicibus reiterari debet: tunc plumbum ac stannum pene totum vertitur in Mercurium currentem: scorix terrestres metallice nullo modo in pristinum metallum reduci possunt.

Quod attinet usum ac vires Mercurii ex Cinnabari Antimonii extracti, vel etiam istius qui prodit cum butyro, sano præferimus illum longe Mercurio vulgari. Non solum enim in amalgamationibus cum metallis, (quas citius & minori quantitate additus perficit) virtutes suas nobilitates exerit, verum etiam evaporatus ex cochleari argenteo relinquit maculam ex flavo rubicundam elegantissimam: quod signum absolutæ bonitatis est. Porro insignem quoque sponde-

medicationem; sic ab amico certior sum factus *Celeberrimum Norimbergensium Praefectum Dr. Polckamerum* Mercurii Cinnabari extracti & singulariter præparati usum plurimum extollere in desperatis fere morbis. Puritatis hic character Mercurio procul dubio accedit ex amalgamatione istius cum Sulphure Antimonii. Nim. Mercurius cum particulas metallicas non possideat homogeneas, porisque gaudeat laxioribus, (in quibus consistit omnis metallorum impuritas) hinc non potuit non fieri, ut heterogeneæ plures impuræ terreo-aqueæ particulae quæ Sulphuris externi nomine veniunt, in subterraneis pyrophylaceis copulam cum ipso ineuntes ejus texturam ac virtutes deturpaverint. Quo itaque purissimus ac virgineus fiat, partes illæ necessario imprimis depeculandæ, quod non solum fit singulari tritura ac lotionis Artificio, verum etiam amalgamatione cum Sulphure Antimonii, utpote hoc æthereis lucidis atomis turgidum dum intime Mercurii texturam penetrat, ex poris præcipitat peregrinas illas terreas sordes illasque ex domicilio suo dejecit, simulque aqueas ex haurit ac absumit, ut hoc modo per reiteratam sapientius amalgamationem purissimus ac efficacissimus exsurgere possit Mercurius.

Quod attinet alterum phænomenon, nimirum ingredientia sub præparatione Cinnabaris Antimonii insigne ponderis augmentum acquirere, id jam uberius requirit meditationem.

Notorium est, corpora igne tractata & calcinata sæpe magnum ponderis augmentum capere; Sic lateres cocti iisdem qui ignem nondum sustinere ponderosiores sunt, quod etiam vulgo notum. Porro refert *Tachenius in Hippocras. Chym. c. 27* coralliorum integras Unc. xij. igni reverberii per 6. dies subjectas trium unciarum augmentum acquisivisse. Eodem modo sese res habet cum quibusdam metallis ac mineralibus: Sic plumbum calcinatum in omnium fortissimo igne reverberii notabili vincit quantitate illud, antequam in ignem fuerit positum. *Industrius Dr. Kunckelius in observ. chym. pag. 32.* elegantem insinuat ob-

servationem: Nim: reguli Antimonii lb. j. calcinavit, usque non amplius fumum emisit & semper post calcinationem graviorem illum deprehendit præter fumos consideratos. Idem factum experiri statuum, non autem aurum, argentum, ferrum & cuprum certiore me fecit nuper in Anglia *Illustris Boyleus, Patronus colendissimus*, qui etiam in vitris clausis Saturnum vel Jovem calcinatum ponderis augmentum acquirere observavit; quod experimentum sane destruit rationem hujus phænomeni communiter datam: nimirum acidum lignorum spiritum in poros alkaliorum corporum ferri, ibique sese coagulare, & pondus augere: in hujus impugnationem non volo ulterius adducere calcinati Antimonii beneficio radiorum Solis per speculum causticum collectorum ponderis incrementum, cum Anglorum curiosiores deprehenderint accurata instituta ponderatione successum non semper respondere hujus experimenti.

Quærendum itaque illud corporum augmentum non tam in sale acido ignis materiali, quam subtili æthereo penetrantissimo, quod corpora menstrualia sua virtute dissolvere ac transmutare, illorum poros radicaliter permeare, ac particulas quasdam menstruales ipsis affricare aptum natum est; non aliter ac omnia menstrua solutis gravitatem quandam fecerant. Sic si Mars vel Mercurius solvatur in aqua forti & solutio præcipitetur sale communi, semper metallum illud solutum ac præcipitatum, licet omni salsedine etiam per coctionem privatum sit, semper tamen ponderosius exsurgit. Eodem modo Saturnus in aceto solutus & spiritu Vitrioli præcipitatus pondere augetur.

Menstrualem autem ætherei salis in igne contenti virtutem phænomena varia exhibent. Sic spagyricus quidam in *Affis Hassniens. anno 1671. obs. 92.* per mensem continuu ex capite mortui Vitrioli vehementissimo igne adhibito nigricantem liquorem elicit absque capitis mortui sensibili decremento. Porro hujus salis ætherei transmutantem virtutem ultro

ultero probant varia producta, quæ beneficio ignis ex corpore quodam metallico eliciunt. Hinc *Dottissimus Dominus Morhofius in Epist. de metallorum transmut. pag. 30. inquit: Vidi in Anglia Brabantum aliquam, qui solo moderamine ignis sine ulla alius rei additione ex Saturni minera verum Vitriolum, Sulphur, sal com. nitrum, acetum, tincturam, & plura alia parare poterat.* Adeoque eadem ratione non immerito ponderis augmentum in præparatione Cinnabaris Antimonii observatum subtilissimo æthereo sali a vehementissima flamma proficiscenti adscribimus. Pergimus jam ad

CAPUT VI.

De Butyri Antimonii Natura, & præparationis fundamento.

Est butyrum hoc Antimonii nil aliud quam Spiritus Salis concentratus turgidus particulis stibiatis. Elementa habet duo, unum recipiens fluidum Salinum, alterum firmum quod in poros fluidi recipitur. Istud debetur Spiritui Salis stabulanti in Sublimato, qui in destillatione hospitem primum deferens corpuscula Antimonii magis amica amplectitur, cumque illis in offam butyraceam fatiscit. Contineri autem in butyro genuinum Spiritum Salis acidum (præter supra allata) non infimi momenti rationes experientiæ fulcro innixæ clarum faciunt. 1. Cum Spiritu Salis cæque ac cum Mercurio Sublimato, non item cum Spiritu Vitrioli proleſtare quivis ex Antimonio butyrum potest. 2. Ipsum butyrum Antimonii (id quod notabile est) cogi ac vehi potest super alembicum, quod tamen renuit Spiritus Vitrioli gravior, 3. Spiritus dictus Vitrioli (potiori jure Salis) philosophicus miscela Salis tartari coagulatur in Sal Salis com. exacte æmulum. 4. incorporatus hic Spiritus moleculis Martialibus concrescit in Vitriolum, quod libero aeri commissum abit in deliquium, id quod solemne est cuius Vitriolo cum Spiritus Salis com. parato.

Elementum siccum est proles Antimo-

nii. Falso nomine Mercurii vitæ Antimonium in butyro contentum salutatur vulgo; cum tamen nequicquam de Mercurio vivo participet, intersit namque loco crudi Antimonii, variis præparationibus potest enim ex illo parari Sulphur, regulus, vitrum. Apud veteres tamen erroris illecebram hancce conjicio, quod sæpiusculè in Mercurio vitæ siccato post longum tempus conspexerint intercludentis Mercurii vivi granula, quæ etiam sæpe observavi nova semper quasi progerminantia prioribus vivis ablatis. Debentur hæc sine dubio particulis Mercurialibus forti igne proleſtatis, inque butyrum deſectis, in quo deinde solutæ (optime enim butyrum solvit Mercurius) et præcipitatæ tumultuæ jacuere in Mercurio vitæ, donec ab involucri Salino particulæ aqueæ vel Sal aeris æthereum continuo appellens illas vendicaverit, et conspicuas reddiderit.

Mercurius hic vitæ an magis Sulphuri vel regulo debeatur, contentions seram vulgo inter se trahunt. Ego nil nisi Antimonium solutum suspicor, salva manente particularum Sulphurearum et regulinarum miscela: Antimonium enim tactu Salis acidi concentrati in pulverem album vertitur; deinde Mercurius vitæ temperamento Vulcani administrato instar Antimonii et vitrum paucis regulinis granulis interſinctum, imo scorias (additione Salium) et regulum singulatum fundit; cum alias, si saltim Spiritus Salis admittat particularum regulinarum copulam, totus Mercurius vitæ in meracum debeat abire regulum.

Albedinem Antimonio foenerat acidum, a quo alia particularum dispositio lucem aliter refringens inducitur: testantur id solutiones coralliorum, minii cum acido menstruo celebratæ, quæ magisteria reddunt candidissima.

Miror hic *Tachenium*, & ex illo plures (alias circumſpectiores) tradere, Mercurium vitæ aqua ferventi præcipitem datum luteum præ se ferre colorem, cum tamen eventus rei nunquam succedat. In cogitationem itaque descendit, *Tachenium* usum fuisse Sublimato Veneto, qui Spiritu nitri maxime abundat; notum autem

autem est, quod si Antimonio, a quo Spiritu nitri semel abstractus fuit, aqua calida affundatur, illud flavedine tingatur. Experimentum hoc insignem affundit lucem aliarum explicationi v. g. cur aliqua calida in præparatione Antimonii diaphor. affusa flavedinem plerumque illi ipsi conciliet, secus fit cum aqua frigida, quæ non ita extrahit Sulphur latens, & ob oculos ponit.

Porro quantum hoc butyrum de Sale, & quantum de Antimonio participet, indagandum venit. Observavi in butyro fluido p. 2. Antimonii & p. 1. Salis acidi contineri; nim. butyri Antimonii unc. i. ss. aqua affusa, & Mercurio vitæ ab omni Sale eloto, dant Mercurii vitæ siccati unc. j. Ergo necessario concludere licet p. 1. nim. unc. ss. Salis acidi contineri in illo, quod jam aquæ communicatum est.

Butyrum Antimonii forti igne expressum in excipulo, sæpe quoque in nimis longo tetortæ collo, non in fluidam & Olei dictam convenientem substantiam, sed in crystallinam condensatur massam, id quod fit ab æthere crassiore appellente seque interponente, uti v. gr. Olea fluida, macerata, admissio frigido aere, concresecunt; Mercurius cum Viridi æris & Sale c. vulgo coagulatus, si per noctem stet in aqua frigida, mire indurescit. Butyrum hoc coagulatum in excipulo si aeri trananti exponatur a verberatione particularum aerearum, quæ Salia solvunt, continuo liquefit: & notatu dignum est, quod mensura & pondus butyro accrescat a particulis humidis substantialibus, quæ etiam processu temporis quasdam Mercurii vitæ particulas ad fundum præcipitant. Familiare hoc est omnibus Spiritibus concentratis acidis, vide in hanc rem singulare Experimentum de Oleo Vitrioli in Curiosissimi Dn. D. Bohmii tr. de aeris in sublimaria influxu p. 48.

CAPUT VII.

De Medicamentis e Butyro Antimonii præparandis.

EGet butyrum Antimonii nullæ rectificatione, cum successu temporis te a crassis scoriis liberet ac purget dum per aerem solvitur, adeo ut verissima sit *Vigenerii de Igne & Sale c. 43.* sententia, nim. Salia in aere soluta per se magis se depurare ac subtilizare, quam sit per 12. alias dissolutiones, & purgationes. Butyrum ad usum internum non pauci reformidant metuentes vel insignem corrosivitatem, vel sibiatas *dyptimas* in eo latentes particulas, verum inanis omnis metus cujusdam noxæ, quo enim concentratior Spiritus Salis acidus, eo minori quantitate propinari debet. Quod attinet aromas Antimonii in butyro contentas, hæc cum acido exhibitæ, quod Sulphur volatile mire figit ac deprimat, non adeo drasticam exerunt vim. Sic Spiritus Vitrioli digestus super vitrum Antimonii flavum acquirit colorem & saltem purgat per inferiora v. *Crollius in Basil. Chym. pag. 96.* Imo ipse testatum facio, quod butyrum Antimonii ad gr. 3. assumptum mihi post lenem subsequutam nauseam alvum blande subduxerit. Ejus usus externus frequentior est in bubonibus pestilentialibus, herpete, ulceribus malignis, cancro, gangræna, v. *Joh. Agricola in Poppiumpag. 143. & J. P. Faber* passim in curation: Ad verrucas quoque tollendas *Autor Gallus Tibau cours de la Chémie q. 180.* mire extollit. Podagricos quoque dolores illud ad 3 j. mistum cum Spiritu vini ss. instar incantamenti tollere, Auctor est *Wepfferus Practicus felicissimus in Mito. Basilus Valentinus in curru triumphali p. 268.* ex butyro cum Spiritu vini iterata rectificatione parat Oleum rubrum quod in ulceribus malignis cancris magni æstimat. Rubedo debetur texturæ Sulphuræ, quæ proficiscitur ab acido Spiritu Salis & Spiritu vini, si hæc præprimis calore & intestino particularum agitatione inter se actuen-

actuantur. Testantur id tincturæ rubicundæ coralliorum, quæ eodem modo, cum Spiritu Salis d. fiunt v. Gansii *Hist. flor. Corallior.* p. 62. item olea, quæ emergunt ex miscela Spiritus acidi fortissimi v. gr. Spiritus nitri cum Spiritu vini; si enim Spiritus nitri d. paratur ac destillatur, relinquitur Oleum crassum in cucurbita.

Butyrum quoque exactissime solvis aurum, imo radicaliter hoc cum illo fermentare & per rotam philosophicam reducere norunt Chymici, sunt verba Crollii in Basil. Chym. p. 70. Martem quoque it. Saturnum, Lunam facile quoque in poros recipit, ita ut hac encheiresi per compendium quasi possit parari omnia bezoardica, vid. de his B. Dn. Ludovici Pharmac. pag. 329. 330. Elegantissimum quoque Bezoardicum Mercuriale ac solare paratur, si Cinnabaris Antimonii prius solvatur in butyro, pulvis flavus cum aqua c. præcipitetur, cui affundatur aqua regis, in qua aurum solutum fuit, sæpiusque ab eo abstrahatur, relictus pulvis edulcoretur Spiritu vini. Vid. plura de hoc Processu in Pharmacop. Schrönderiana p. 412.

Quando butyro Antimonii aquam vel frigidam vel calidam affatim affuderis, subsideat paulatim lactescens in liquore pulvis niveus, qui diligenti ablutione edulcatus Mercurii vitæ nomen fortitur. Præcipitatio fit a particulis aqueis Salium ramenta amplectentibus, hinc non possunt non e poris decidere particulæ stibiæ. Aqua Spiritu acido ebria filtrata per chartam emporeticam miti decoctione asperrimus fit liquor, qui obliqua stillatione per focum in arena elutriatus longis parasangis anteit Spiritum Salis comm. Fovet enim in sinu subtile quoddam acidum Sulphureum ab Antimonio & Vitriolo profectum, imo tenuissimas Antimonii atomos, quæ in conspectum facile veniunt, modo Spiritus Vitrioli Spiritui Vitrioli philosoph. concentrato affundatur. Inservit hic Spiritus extractioni Tincturarum 4. flor. Cordial. it. ad tincturam Mabilii aperitivam ejus singularis usus, modo Oleo tartari p. d. debite ejus corro-

sivitas refringatur, & torna Solis, vel rosæ aut fantalo rubro saltim tingatur. Porro si hic Spiritus limaturæ Martis mundæ affundatur, emergit liquor, qui leni evaporatione in Vitrioliforme coagulum condensatur, cui si Spiritum vini combines, exurgit tinctura aperitiva Martialis non inelegans, quæ cum arcana tartari ana mista tincturam Martis Zuvelferi, cum Saturni saccharo Tincturam antiphthisicam Gramanni constituit, utramque rubicundam, atque viribus nobilissimis fulgentem.

Si Spiritus Vitrioli philosoph. per aliquot dies stet super Mercurium vitæ, fit iste Mercurius gravis, splendescens & fundum petit ab associatis telis Salinis, color illius lacteus mutatur in luridum. Admodum fortiter operatur hic Mercurius; contra bene elutriatus aqua calida non tam validus est, ac si spicula Salina adhuc in porulis hæreant. Qualitas enim corporum drasticè operantium Spiritualis per se non agit, nisi in effectum ducatur a Sale acido. Hinc per alcalia, quæ acidum prorsus castrant ac destruunt correctio omnium venenorum, purgantium, quam commode perficitur, vide de hac re erudite differentem Ingeniosissimum Pechlinum in Exercit. de Purgant. pag. 197.

Butyro Antimonii si Oleum tartari p. d. instilletur, Mercurius vitæ corrigitur & cicuratur fitque catarcticus, sed notandum, quod Sal alcalinum acido prædominari debeat. Purgari quoque perhibetur, si Mercurius vitæ Spiritu vini præcipitur. it. si cum Sale c. misceatur.

Alia ex butyro Antimonii commisto cum urina humana putrida, præcipitant Mercurium vitæ roseum (ast maxime pallidum) si præprimis urina cum butyro digeratur, neque statim per inclinationem separetur. Conciliatur huic pulveri color elegantior ac virtus commendatior, si Mercurius vitæ imbibatur Ess. fantali cum Spiritu Vitrioli d. parata, & Oleo cinnamomi postmodum irroretur. Dicitur hic pulvis Rosa mineralis A. Sala emetica. Porro Mercurius vitæ cum terrâ foliata tartari in Crucibulo liquatus in schema rubrū vertitur, ex quo cum Spiritu cochlea-

cochlearia extrahitur elegantissima Tinctura Antimonii antiscorbutica v. de hac Hartmanni Commentar. in Crollium p. 74. Cæterum hic Mercurius a cum nitro detonatus & arcano tartari nuptus virtutem leniter aliyum subtrahendi acquirit, quo arcano tartari purgante sapissime usus fuit *B. meus Parens*.

Tandem Mercurius vitæ cum 2. l. 3. partibus nitri detonatus (vel si Spiritus nitri iusta quantitate ab illo abstractus fuit) acquirit virtutem diaphoreticam, & vocatur bezoard. minerale. Notabile autem hic est, quod in detonatione nullus ignis motus ac strepitus (qualis in præparatione Antimonii diaphoretici fit) attendatur, quod dependet a Sulphure in Mercurio vitæ maxime fixato & obtuso, hic quoque bezoardicum minerale grata semper nitet albedine.

Restat tandem egregium explicandum phenomenon, cur nim. Spiritus nitri affusus butyro Antimonii tantam excitet effervescentiam, cum calore vix tolerabili & præcipitatione particularum Antimonialium concomitante ac subsequente. Communiter asserunt, acidum debilius cum fortiori summo collidere impetu, hinc Spiritum nitri seu debiliorem cum butyro Antimonii acido fortissimo impetum atque conflictum exercere. Verum non sufficit hæc ratio; perspicimus namque Spiritum Vitrioli, Onis, vel Salis butyro affusum non similem exercere effectum, sed saltim nitrosa id. præstare, v. gr. Spiritum Vitrioli, aquam fortem, (quæ a Spiritu nitri nil differt, nisi quod per fermentationem cum terra Vitrioli in destillatione Sulphur magis explicatum ac volatile factum, hinc Spiritus nitri abstractus a limat. Martis in arena per retortam, veram aquam fortem reddit) it. aquam regis, secundum Crollium in Basil. Chym. p. 135 Nitrum quoque in Crucibulo liquatum & butyro Antimonii immissum eundem effectum ac Spiritus nitri mihi præstitit. Spiritus enim acidi nil aliud sunt quam Salia æthereo ignis motu fluorem adepta, hinc quoque eq; Sal c. & Spiritus Salis armat ac commasculat Spiritum nitri ad aurum solvendum, uti & ipsum nitrum Spiritum Salis vid. Billich, in ob-

servat. Chym. p. 60. Alii existimant Spiritum nitri cum Spiritu Salis concentrato hanc collisionem efficere. Ast neque Spiritus Vitrioli philosoph. maxime concentratus cum Spiritu nitri ebullit. Veram itaq; rationem sollicita indagine jam prosequi nobis animus est. Præsupponimus autem 1. aquam regis constare sive componi e Spiritu Vitrioli, vel aqua forti acuatâ cum sale com. vel Sale ammoniaco aut Spiritu Salis c. 2. Butyrum Antimonii (ut supra docuimus) esse Spiritum Salis concentratum, sætum particulis Antimoniatis, 3. Aquam regis quamcunque cum Antimonio pulverisato it. cum regulo Antimonii mirum quantum effervesce- re cum graveolente aquæ fortis odore in aera expansante, cum summo calore, ita ut fracturam sæpe vitrum minetur, si præprimis calido in loco mixtura foveatur. Ex hisce præsuppositis facile colligimus, Spiritum nitri vel aquam fortem it. nitrum crudum butyro Antimonii additum cum Spiritu Salis (in butyro contento) degenerare in aquam regis, quæ deinde Antimoniatas particulas latentes summa vi aggreditur, ingentemque excitat strepitum cum summo calore, qui debetur velocissimo particularum ætherearum motui. Spiritus enim quo magis abundat Sale æthereo, uti aqua fortis, Spiritus nitri, eo cum alcalinæ naturæ corporibus majorem sulcitat effervescentiam majoremque æstum. Præcipitatio Mercurii vitæ proficiscitur a particulis acidis butyri, amicabile mutuum conjugium ineuntibus cum nitrosis, hinc cum in mutuos amplexus hæc Salia rapiantur, non possunt non in poris Spiritus Salis antea contentæ minutæ Antimoniata subidere ac fundum petere, non secus ac Mercurius solutus in aqua forti, immisso Sale c. vel Spiritu Salis (dum sit aqua regis) præcipitatur. Notabile autem hoc loco est, quod butyrum Antimonii si pauxillum aquæ c. prius fuerit admixtum (quo Mercurius vitæ præcipitetur) cum Spiritu nitri non effervescat, neque etiam hoc facit Mercurius vitæ cum aqua præcipitatus & exsiccatus si cum aqua forri miscetur. Ratio est: quod nimirum ab affusa aqua communi textura Mercurii vitæ pororum

ac particularum jam immutata sit, hinc non datur aqua regis in ejus poros ingressus ac aditus. Spiritus nitri igne arenae a butyro Antimonii abstractus mutatur in aquam regis, quae Solis repagula exactissime referat, residuo in fundo vasis Bezoardico minerali.

CAPUT VIII.

Cinnabaris Antimonii naturam ac elementa docet coloremque ejus rubicundum explicat.

Considerata butyri Antimonii natura, ut mentis flectamus aciem ad Cinnabaris Antimonii indolem, principia constituenta coloremque ejus coccineum perscrutandum, ipsius nobilissimae scientiae dulcedo & rei gravitas exposcere videtur: Nim: Cinnabaris Antimonii nil est aliud, quam Mercurius vivus cum Sulphure Antimonii amalgamatus & sic in corpus stabile ex obscuro rubicundum beneficio ignis commutatus. *Dottissimus Dn. Wedelius* statuit illam nil aliud esse quam Mercurium Sublimatum dulcem Sulphure sive tinctura Antimonii embryonatum & impraegnatum. *v. Pharmac. p. 139.* quod etiam suo sensu verum est. Nim: Mercurius dulcis dicitur sensu Medico, quia est insipidus, estque nil aliud quam Mercurius vivus particulis acidis salinis impraegnatus proportionaliter interspersis ac ipsi mixtis: notanter dico, certam proportionem salis acidi requiri ad Mercurium dulcem conficiendum: Mercurius enim Sublimatus communis, in quo praedominantur partes salinae, secus ac ferre possunt Mercuriales summe corrosivus ac virulentus existit: quod si autem exuberans salinarum particularum portio tollatur ac dematur, vel earum abstractione cum Antimonio in butyrum, vel debita salis tartari alkali copiam addita, (quae enchiresis h. m. Mercurium dulcem parandi mihi optime nota) vel novo Mercurio vivo adjecto, qui globulos suos minutissimos ramentis salinis interponit, exurgit Mercurius dulcis. Sic eodem modo in nostro opere, acidae particulae Mercurii Sublimati destillatae aggrediuntur

particulas Antimoniatas, ac tatescunt in texturam Sulphuream (Spiritus enim acidus quivis ab Antimonio abstractus inflammabilem ex illo producit substantiam) quibus particulis Antimoniatas acidis Sulphureis sese intime atomi Mercuriales associant, acidum illud in amplexus arripiunt ac invicem maritat: in sublime feruntur, constituuntque stabile corpus rubicundum, quod sapore, textura, friabilitate, modo concresecendi, non differt a Mercurio dulci, nisi quod ab associatis atomis Sulphureis Antimoniatas colore rubicundo imbutum sit.

Patet itaque ex quibus principiis ac elementis constet Cinnabaris nim: ex Mercurio, & Sulphure Antimonii cum Spiritu salino acido recluso. De Mercurio autem maximam partem participat: est enim Cinnabaris Antimonii gravissima, & pondus pene aequat ipsius Mercurii, quod clarum sit sequi experimento: Assumpti virtutem vasculum, & exacte indidi Cinnabarim Antimonii bis rectificatam & ponderavi lance accuratissima adhibita drachmas quinque & scrupulum semis. In illud ipsum vitrum indidi Mercurium praecipitatum communem, & replevi illud ac cum Cinnabari factum fuit, & ponderavit drachmas quinque & grana 28. Mercurius itaque grana 18. plus ponderavit NB. Vitri pondus separatim fuit institutum. Gravitas itaque Cinnabaris dependet proculdubio a Mercurio, omne enim Sulphur levissimum est. 2. Quod Cinnabaris nostra pene tota sit Mercurialis, probatur porro, quia ad Sublimationem Cinnabaris major quantitas Sublimati requiritur quam Antimonii, magna enim pars Antimonii relinquitur, quod cum novo Sublimato remixtum adhuc magnam quantitatem praebet Cinnabaris: Et hoc modo pene totum Antimonium, cum omne in Sulphur verti possit, in Cinnabarim redigi potest non obstantibus particulis regulini. Verum quidem est & experimentum plus vice simplici, quod regulus Antimonii a Sulphure Antimonii pene liberatus & terna vice per ignem & sale Nitri purificatus, & cum Sublimato mixtus (in destillationem menstrui optimi secretio-

ris) ne granum quidem Cinnabaris largiatur: nihilominus particulæ regulinæ adhuc cum Sulphureis conjunctæ in Cinnabarinum concretum invicem fatiscunt. 3. Ad Cinnabarim comm. præparandum requiri p. 4. Mercurii vivi & p. 1. Sulphuris vulgo notum. Cinnabaris hæc pene eodem gaudet pondere cum Antimoniali rectificata, nisi quod illius pondus ad unciam unam differat granis viginti tribus. 4. Mercurius e Cinnabari Antimoniali resuscitatus ferme totius Cinnabaris pondus in retortum prius injectum adæquat, ut scribit *Febure in Chymia* p. 657. Experimentum instituendum est cum limatura martis: Salia enim alkalina & omnia calcinata huic præparationi minus inservire persuasum meum habeo animum. Institui nimirum aliquando purificationem Mercurii, & tritura diligenti Mercurii vivi uncias 6 permiscui cum salis tartari unc. decem tamdiu, donec sal hoc nigrum ac gryseum redditum sit, globulique Mercuriales ubique dispersi fuerint. Commisi hanc materiam retortæ vitreæ et ignem dedi apertum primo leniorem, post fortissimum & ultra quatuor uncias non prodiit Mercurius. Cui causæ hoc adscribendum, adhuc suspensum iudicium meum: invigilare enim huic experimento ulterius volo.

Patet ex antea dictis quam facile, Cinnabarin nostram pene totam esse Mercurialem & ab ipso Mercurio gravitatem, consistentiam, texturam, imo virtutem possidere, illamque inter medicamenta Mercurialia optimo jure referri debere; de quo infra mentionem injiciemus.

Quod attinet alterum elementum Cinnabaris, nim. atomos sibiatas Spiritu acido in texturam Sulphuream commutatas: illæ abunde in nostra Cinnabari se offerunt ac patefaciunt: modo cum lixivio forti decoquatur, & tinctum lixivium separetur ac cum acido præcipitetur, Sulphur nanciscimus haud inlegans purissimum, quod fluit et leviter ardet inque auras pene totum abijt flammæ admotum.

Acidum autem Sulphuri Antimonii esse immixtum seu ligans ac coagulans

principium, quamvis gustum non afficiat, exinde liquet, quia 1. vapores illi rubicundi, qui in Sublimatione Cinnabaris e retorta prorumpunt, et in Cinnabarim coalescere debent, odorem acidum spirant, eundemque saporem referunt. 2. Mercurius in Cinnabari ab acido Sulphuris ligatus non sui juris sit formaque viva prodit, nisi additis alkalinis acidum absumentibus ac destruentibus. 3. Ab hoc acido Cinnabaris accidit, quod limatura martis cum illa permixta ad revivificandum Mercurium, in crocum versa in retorta semper reperiatur. 4. Nullum Sulphure elemento acido fixativo ac coagulativo destitutum si non formali tamen materiali et potenciali est imbutum: quod pluribus deducere hujus non est loci.

Tandem non excludendæ sunt a principio constitutivo Cinnabaris particulæ Sulphuræ vitriolatæ, quæ nim. delitescunt in Mercurio Sublimato. Notum est, ex mixtura Vitrioli et Salis (quæ ad Sublimationem Mercurii requiritur) destillari posse Spiritum Salis Sulphure Vitrioli flavo copiosissimo imprægnatum, hoc Sulphur in Sublimatione Mercurii procul dubio in amplexus arripit, et secum vehit: cum ille maxime gaudeat consortio Sulphureo. Hinc quoque patet ratio, cur solutio Sublimari, instillato Oleo tartari per deliquium rubeat. Sulphur itaque hoc Vitriolicum Mercurio Sublimato intime remixtum abire in constitutionem Cinnabaris, ex positis facile colligere possumus.

Perpicimus itaque Cinnabarin maximam partem ex Mercurialibus, deinde ex Sulphureis Antimoniatis et Vitriolatis acidis particulis esse constatam.

Cognitis jam principiis et natura Cinnabaris facile est perspicere rationes diversæ hujus præparationis a quibusdam institutæ.

Sic *Helmons* suam Cinnabarin parat hoc modo: primo conficit Sulphur Antimonii ex Antim. crudo cum aqua Regis, (quod exacte naturam Sulphuris com. refert) Sulphur autem longe elegantius ac copiosius fit, si non tam cū aqua Reg. nim. forti mēstruo quam magis temperato nim. Spir. Nitri Bezoardico præparetur, (quod colo-

te, sapore, fluiditate, imo in omnibus pene simile est vulgari Sulphuri) hoc leni igne liquat & commiscet intime Mercurium vivum: adornat postmodum Sublimationem, qua virtuosissimam elegantissimamque obinet Cinnabari.

Porro Cinnabaris Antimonii, ad imitationem Mercurii istius præcipitati fixi (quem describit *Februe in Chymia p. 661.* & confit ex Mercurio vivo, Sale Ammoniaco, & Sulphur c.: tritura Mercurius cum Sulphure, quod notabile est, h. m. conjungitur & amalgamatur, postmodum mixtura destillatur, & Cinnabaris elegantissima vasis lateribus apponitur) si loco Sulphuris com. assumatur Sulphur Antimonii.

Huc pertinet quoque Cinnabaris Antimonii *Vvedeliana*, quam anno 3. *Ephemer. German. p. 114.* communicat, & præparatio talis est: R. Sulphuris Antimonii cum lixivio saponar. factis 3 iij. Mercur. Sublimati 3 iv. pulverisata & mixta in mortario lapideo, cum spatula lignea indita sunt retortæ angustioris orificii datuque ignis *æto* in principio levior, hinc sensim auctus, donec tandem omnia, attamen sine igne suppressionis canduerint. Primum exiit butyrum aliquomodo empyreumaticum, hinc se ostendit Cinnabaris antica parte colli retortæ, præcedenti ut solet quasi iridis splendore. Collecta fuit Cinnabaris fere ad unciam unam cum Mercurii vivi circiter tantundem.

Tandem differt ratione præparationis Cinnabaris sequens quam ego maximopere æstimo: Accepi solutionem Mercurii Sublimati cum aqua c. institutam ad 3 x. ita ut Sublimati continere 3 iij. solutionis Sulphuris Antimonii cum lixivio factæ (qualis est illa ex qua Sulphur sic dictum Antimonii auratum præcipitatur 3 v. commiscui invicem & post confictum Sulphur Antimonii cum Mercurio præcipitato in fundo sese junxit elegantem rubicundum. Liqueorem salinum supernatantem decantavi, & recenti aqua c. addita salsedinem, aut non penitus omnem, elutriavi, materiam siccavi, in mortario lapideo calido forti tritura optime commiscui, deinde Sublimationi in retorta vitrea igni aperto leniori commisi, & destillavit primo li-

quor quidam admodum Sulphureus empyreumaticus ad drachmas ferme tres: ignem urli & inveni fracta retorta Cinnabaris longe rubicundioris ac elegantioris illa, quæ communi modo præparatur, unciam unam & drachmas quinque. In retorta corpus nigricans salinum interspersis paucis globulis Mercurialibus fuit relictum. Adeo hunc modum Sublimandi Cinnabarim pene optimum judico: aut butyrum deperditur.

Hiscæ penscalatis omnibus restat jam ut colorem illum purpureum, quo Cinnabaris fulget, unde nim. ille deperdat, inquiramus. Deducitur ille dubio procul a varia textura ac dispositione particularum Mercurialium, quæ lucis radios ita reflectunt ac modificant, ut ad oculum spectatoris color rubicundus sistatur. Dispositio autem talis pororum ac particularum inducitur Mercurio plerumque vel a Sale ignis æthereo, vel ab admixto Sulphure, utroque prædito facultate tingendi. Sic Mercurius vivus solo æthereo ignis sale sine ullius rei additione igne Chymico præcipitatur in corpus rubicundissimum durum.

Hinc quoque si Mercurii vivi 3 j. igne forti ex retorta vitrea destilletur, in vasis fundo & circa ejus latera parum rubri pulveris adhærebit. v. B. *Parentis Oavis Pharmacent. Schroderiana p. 265.* Saturnus qui totus Mercurialis est (hinc quoque gravissimus post Solem & Mercurium) igne reverberatorio tractatus vertitur in minium rubicundissimum. Cæterum Sulphura maxime apta nata esse corpora Mercurialia tingendi ac rubicundum illorum colorem per intima quasi disseminandi ac propagandi, plurimis clarum sit experimentis. Sic ratio patet, cur aurum pallidum, si per Antimonium, quod maxime Sulphureum est, fundatur, vel saltem cum tartaro & Sulphure c. (ut aurifabri solent) coquatur, colorem suum flammeum aureum reassumat. Aurum autem dicente *Gebro l. c. p. 125.* nil est aliud, quam corpus creatum ex substantia subtilissima argenti vivi, & ex substantia pauca Sulphuris mundi & puræ rubedinis illud tingentis. In hujus confir-

mationem valet illud : quod nonnunquam reperiatur album , ut refert *Dn. Boyle sentiam. Physiol. p. 26.* cui colorem parum veneris admixtum iterum fenerat .

Porro Mercurius dulcis admixta Sulphuris Antimonii cum sale ammoniaco sublimati pauca quantitate , & triturratus cum aqua c. colorem luteum saturatum acquirit . Mercurius quoque sublimatus corrosivus pulverisatus , cui Cinnabaris Antimonii particula adjecta fuit , affusione aquæ com. in rubicundissimam pulverem vertitur . Tarpethum minerale , (quod fit ex sublimati solutione præcipitata cum oleo tartari per deliquium) ob particulas Sulphureas Vitriolatas admixtas , quæ mire colorem rubicundum explicant , elegantissima rubedine gaudet .

Simili modo Mercurius tum a Sulphure com. tum a Sulphure Antimonii in nostra præparatione mire tingitur , & veste purpurea induitur . Quod autem hic color a textura saltim particularum Mercurialium immutata originem ducat , ac solummodo colorem superficiale , non radicalem , esse evincitur sequ. experimentis : nim. Cinnabaris Antimonii cum sale ammoniaco mista & sublimata in cucurbitula per arenam elargitur flores nigros , cum tamen sali ammoniacum cum Antimonio mixtum flores producat rubicundos . Contra Cinnabaris vulgaris exhibet flores albicantes , si cum eodem sale sublimatur parili ratione uti nimium , quod calore superficiali etiam gaudet , cum eodem sale sublimatum flores albos in alembico exhibet .

CAPUT IX.

Medicamentis e Cinnabaris Antimonii præparandis.

Cinnabaris Antimonii quanquam per se citra rectificationem intus tuto propinari possit , saltim bene lota aqua calida , cum pauxillum salis lixiviosi adjectum , quo sordes acidæ Antimoniales a butyro relictæ in externis porulis undulantes detergantur : rectificatione tamen longe purior ac nobilior redditur . Rectificatio potest institui per cucurbitu-

lam (vulgo scheide Volblein) impositam cubiculo arena repleto dato igne primo leni post fortiori , donec Cinnabaris circa inferiorem cucurbitæ partem sublimetur . Eadem enchireisi utimur in sublimatione Mercurii dulcis : Peracta sublimatione vitri collum caute discindatur & Cinnabaris eximatur , quæ longe splendidior ac purior existit , chartæ si affricetur , colorem longe elegantiores rubicundiores exhibet : magma terreum antimoniale acidum manet in fundo , scoriarumque in collo affixæ sunt . Sublimatio ac rectificatio hæc continetur sexies vel septies . Sunt quidem recentiorum nonnulli , qui unicam sublimationem sufficere judicant ac tot repetitas inutiles ac superfluas æstimant : ast pace tantorum virorum , (insignes enim illi sunt Chymici) ego sanctè contestari possum , quod , Cinnabaris , etiam nativa , frequentius est sublimata , eo longe efficacior subtilior ac spirituosior imo coloratior evadit , ut unum granum in morbo quovis datum plus præstet quam quinque non rectificatæ . Verum quidem est , tota est admodum non rectificata , ast non tantis gaudet virtutibus , uti & Mercurius dulcis particulæ enim omnium metallorum ac mineralium , quo subtiliores , ac puriores , eo virtute sunt nobiliores . Jam autem reiterata sublimatio particulas Mercuriales non solum subtilizat , Spirituolas reddit , æthereo ignis sale penetrantissimo communicato , verum etiam purissimas : hinc in quavis sublimatione novæ resurgunt scorix . Et sane ob hanc rationem , quod non Cinnabarina sufficienter sublimatione exaltata sint , judico non tantos effectus hodie exferere ac præstare posse quam olim . Specificum cephalicum Michaelis , cujus basis est Cinnabaris sexies sublimata , olim longe efficacius fuit , quam nunc , dum ex Cinnabari saltim unica vel ad summum secunda vice sublimata concinnatur .

Deinde probe notandum hoc est , quod Cinnabaris hæc nil pene præstet , si non exactissime sit pulverisata , & in minutissimum pollinem diligenti ac diuturna cum aqua cordiali instituta tritura redacta . In hoc peccant plures Chymiatricum.

rum, dum metallica (quæ tamen gravia sunt & ob id non addeunt nec cum lymphâ vel massâ sanguinea communicantur, sed statim per alium sine effectu rejiciuntur) v. gr. Antimonium diaphoreticum, regulum Antimonii medicinale (qui summam massâ sanguineâ est depurativum) Mercurium dulcem, Cinnabarim, saltim leviter triturant & ita propinant. Idem quoque tenendum est de martialibus, lap. cancrorum, coral-
lis, quæ, nisi præparata, vix ullum effectum laudabilem in viscerum morbifica dispositione præstant, saltim quod acidum in primis viis obveniens absorbeant & dulcificent. Et ob id magisteria, subtilissima a veteribus commendata ob virtutem quandam absorbentem non sine effectu propinata fuere. Cinnabaris hinc frequenti trituratione & aquæ adpersione in minutissimas atomos redacta cum chylo, lymphâ, sanguine miscetur & per consequens nervos membranas an Spiritus animales afficere ac alloqui potest. Vires Cinnabaris hujus an præparatione singulari nim: vel solutione vel fixatione insigniter nobilitari vel exaltari possint, opus est videamus. Quod attinet solutionem illa, quæ celebratur per menstrua corrosiva v. gr. aquas stygias, ut aquam Regis, butyrum Antimonii, Spiritum Nitri (in quo solutum Vitriolum est) nullius est momenti. Notabile hoc est, quod Cinnabaris virtutes potissimum obtineat ex eo, quod Mercurius Sulphureis anfractuosis ac gibbosis obrutis particulis blande ligatus ac obductus sit, hinc non facile in venenosam corrosivam naturam, accedente licet salino stimulo vel spiculis acidis in massa sanguineâ, abire potest: illa enim amplius non habent jus in Mercurium, & ob hanc rationem a nullo solvente acido, v. gr. Sp. Vitrioli, aceto, aqua forti solvitur Cinnabaris, licet in Mercurium vivum hæc menstrua insigniter agent. Patet exinde, quod Mercurius copula hac sulphurea quasi solarem induerit naturam, & ad vires eximias exercendas aptus redditus fuerit: si itaque copula ac textura per solutionem violentam hanc invertitur ac destruitur particulis Sulphureis a Mercurialibus separatis, & Mercurius simul de-

leteria facultate per associationem salium corrosivorum in menstruo latitantium imbutur, non potest non cessare virtus Cinnabaris commendatissima & in summum venenum facessere.

Secretiores autem naturæ mystæ altius progrediuntur & ad exaltandas vires salva manente textura commendant menstrua insipida catholica æthereâ profapiæ, quæ radicaliter metalla, lapides, vegetabilia recludere illorumq; vires exaltare apta nata sunt. An detur talismodi menstruum, nolumus hic deducere rationibus ac experimentis, sed saltim commendare egregium tractatum de Alehymicorum mensuris & imprimis de usu Spiritus vini Lulliani Domini Doctoris VVeidenfeldt, Angli, Fauctoris æstimatissimi, qui jam sub prælo sudat & ex professo de adeptorum omnium mensuris tractat. Plures quidem prohi dolor sunt, qui universaliora menstrua, Sal Naturæ, insignes panaceas, radicales metallorum solutiones, pleno ore dilaudant ac speciosis rationibus & sagaci artificio animis ad credendum obtrudere conantur, & tamen, si attentius rem consideremus, nil nisi fucus ac dolus est. Talismodi Impostores plures dantur idiotæ, qui Reges, Principes summosque viros per totam pene Europam, imo ulterius vagantes fraudulenta manu circumvenire ac decipere audacissimi sunt. Plures historiæ ac exempla (turpe dictu est sed verissimum,) & Germanorum præstant, qui toti nationi sæpe apud externos maculam quandam inurunt. Talismodi impostores infamia sane notandi; non solum enim summam tenebras animis curiosorum suffundunt, summam confusionem in naturalis scientiæ doctrinam introducunt, verum etiam sæpe toti provinciæ ac reipublicæ detrimento sunt. Interim tamen non negandum esse judico, dari menstrua quædam subtilissima æthereâ, quæ nullo corrosivitatis vestigio relicto intimius corpora recludere ac magis Spirituosâ reddere possunt. Sic Balduinus, vir satis curiosus in Hermete suo curioso p. 56. refert, se parasse ex sale suo Hermetico magnetico menstruum catholicum radicaliter solvens vegetabilia, carbones, metalla, Cinnabarim nativam illaque sine ulla corrosivitate potabilia reddens. Porro

Archibater Saxonicus Dn. D. Sieboldus, monstravit mihi liquorem ante aliquot annos vinum vetustum sapientem, pel-lucidum, æthereum, qui in lapidibus pretiosis ac minus pretiosis metallis intime resolvendis in summa medicamen-ta, egregia, ut me certiores fecit, præstet. Quod si itaque menstruum datur talismodi, quod Cinnabarim nostram solvere possit sine corrosivitate, sine destructione texturæ, medicamentum sane exinde exurgere posse longe excellen-tius ipsa Cinnabari, non ibo inficias. Observavi enim in praxi mea quam sæ-pissime, quod, si Cinnabaris cocta prius cum vino: vel si Sp. Vitrioli dulcis ip-si assusus fuerit, liquor supernatans pro-pinetur debite, vires longe præsentio-res exferat, quam si præparata saltim as-sumatur: cum tamen hæc solutio saltim superficialis ac lenis sit. Quoad fixa-tionem *Helmontius* illam in medicamen-tis Mercurialibus mirum laudat: Quam-diū enim inquit, in *rr. d. Fabricius* S. 9. pag. 778. *Mercurius potest resuscitari, non est boni viri remedium.* P. J. Faber in *Curat* p. 736. Cinnabarim Antimonii vocat Sulphur rubrum & minerale, be-zoar rubrum, quod si fixetur, vires au-ri potabilis æquare pronunciat. Fixatio-nem talem communiter instituunt sale seu Oleo Vitrioli, quod ob particulas graves fixas salinas, Mercuriales globu-los dividit, disgregat, ac interpositio-ne sua ætherearum particularum conjun-ctionem (quæ volatilitatem efficit) im-pedit. Hunc in finem *Kestnerus* in *Obser-vat. Chym.* Oleo Vitrioli sicurat ac fi-git Mercurium vulgi ita, ut fortissimi ignis patiens fiat. *Basilius Valentinus* in *curru Triumphal.* pag. 408. Mercurium Antimonii cum Oleo Vitrioli in pana-ceam mirabilem figit. *Bequinus* quoque in *Tyrocinio Chymico* pag. 137. Cinnabarim Antimonii vel vulgarem potius cum sale c. mistam figit Oleo Sulphu-ris in pulverem album terna vice ab-strahendo illud a Cinnabari. Fixatio Cinnabaris eodem modo optime procedit, si ab hac terna vice abstrahatur Spiritus aëtri: sic in colorem ex albo flavescen-tem vertitur, Spiritus edulcoretur &

relictus flavus pulvis, qui carbonibus ignitis injectus totus avolat, retorta im-mittatur, & Oleum Vitrioli, quod Vi-trioli Sulphure est prægnantissimum, ali-quoties ab eo abstrahatur. Materia in re-torta relinquitur flavescens, quæ aëri ex-posita in deliquium abit, si materia hæc adhuc sicca igniatur, sit fixissima & acqui-rit colorem ex bruneo-rubicundum instar caryophyllorum, saporem habet Vitrioli-cum venereum; auro si affricetur, illud non tingit colore albo ut Mercurius solet. Et talis Mercurius fixus procul dubio etiam fuit, quem in usu habuit *Celeberrimus Knoeffelius*, quo podagram perfecte curare scivit; Virtutes ejus summas ac laudes proponit *Johann de Laet* in *Epist. de poda-gra curata per Andreæ Knoeffelium*. No-tabile autem hoc est, quod, si materia ab abstractione Olei Vitrioli in retorta re-licta, aqua simplici edulcoretur, aqua quæ provenit exinde acida, saporem ac naturam longe aliam referat ac Oleum Vi-trioli, & relictus flavus pulvis Mercuria-lis, carbonibus injectus volatilis sit, ignemque fugiat, quod secus sit, si ma-teria hæc Oleo Vitrioli adhuc prægnans igniatur. Cinnabaris autem prædicto mo-do fixata longe in minori dosi propinari debet, quam vulgaris: saltim ab uno grano ad duo & quidem in vehiculo quodam appropriato: circumspectius longe est danda, quoniam sal quoddam ipsi associatum est, quod violentam operatio-nem exercere potest. Interim caute data ad obstructions pertinaces tartareas re-ferandas longe commodior est, majorem-que opem fert, quam Cinnabaris saltim pura præparata. Quartanarios aliquot summa cum laude curavi Cinnabari hæc fixata, remixta cum extracto chinæ chi-næ cent. min. gentianæ & sale absynthii in forma boli.

Cinnabaris hoc modo fixata non caret quidem sua laude in arte curandi, ast quo-niam non perfecte fixata est, (resuscita-ri namque Mercurius quam facile iterum potest) hinc non tantas vires, quantas promittit vere fixata, præstare atque exhibere potest. Quamdiū enim ex-ternæ heterogenæ terreæ scoræ s. Sul-phur externum purissimis æthereis ho-mo.

inogens Mercurialibus particulis est commixtum, tamdiu nulla vera fixitas Mercurii, ita, ut resurrectionem renuat, sperari potest.

Porro Chymicorum plures defudant quoque, ut Cinnabarim in tincturam siue potius in formam liquidam potabilem redigant: vix autem talem obtineri posse iudico, si intelligenda simul est radicalis solutio.

Nimirum solutionem Cinnabaris præstant nil nisi aqua Regis vel menstrua secretiora insipida Chymicorum: hæc autem nondum nota sunt, illa magis venenum ex medicamento faciunt, hinc iudicium nostrum de tali tinctura suspendimus. Cum autem præter Mercurium, Sulphur etiam Antimoniale purissimum Cinnabaris nostra pro elemento habeat, hinc tinctura Antimonialis Sulphurea elegantissima per separationem & extractionem illius parari potest, quamvis non differat a tincturis faciliori methodo ex Antimonio extractis: Nim. omnes Antimonii tincturæ, sero fluxilitatem quandam fecerant, salivationem movent, sordes glandulis impactas excutunt, virtutemque simul possident anodynam.

Sulphur hoc e Cinnabari per alkalina vel Sulphurea oleosa menstrua potest extrahi: Si nim. cum lixivio ex sale tartari bene calcinato confecto coquatur & solutio iterum coaguletur, & massæ salino Sulphureæ Spiritus vini saltim leviter rectificatus (alias non facile tinctura saturata, efficax resurgit) affundatur ac digestionem exponatur. Per oleosa quoque concinnari potest extractio: Sulphura enim mineralium facile obsequuntur menstruis Sulphureis oleosis. Sic *Polemannus in Tr. de Sulphure Philosoph.* Elixir vitæ parvum facit ex Sulphure aurato Antimonii sæpius ab illo abstrahens Oleum cinamomi, quod tandem Sulphur hoc secum vehit super retortam. Eodem modo ex Cinnabari nativæ & Antimonii talismodi tinctura parari potest. Elegantissime scripsit *Thomsonius in tr. the direct method. of. curing Chymical.* p. 113. Cinnabaris nativæ, quæ juxta Paracellum vocatur metallus primus, possidet radians Sulphur solare, quod si in Oleum rubrum

transferatur & postmodum in Essentiam spirituales, nomine, vinum vitæ: Vel si dissolvatur in Oleo quodam aromatico & circuletur cum sale quodam alkalino & Spiritu vini, non solum purificat & abigit illud, quod corpori nocivum est, sed renovat vires, toti imperat corpori, tonumque & vigorem restituit omni parti, ut proportionatam & justam actionem edere possit: hinc talismodi Elixir est summe conducibile ad protelationem vitæ. Nimirum Cinnabaris nostra cum Oleo v. gr. cort. citri recenti vel cinamomi & pauxillo Salis tartari admixto probe digeri debet, tunc Sulphur Oleo communicatur, & illud fit rubicundum, huic potest affundi Spiritus salis ammoniaci vinosus, qui Olea solvit, & emergit tinctura Spirituosa volatilissimæ elegantissima. Alii ut *Dn. Elsholtzius in destillator. curios.* p. 22. Cinnabari nativæ vel factitiæ affundit Spiritum terebinthinæ, qui per arenam & cucurbita vitrea destillatus prodit rubicundus. Balsamum quoque Sulphuris Antimonialis elegantissimum parari potest, si sal tartari, quod Sulphur ex Cinnabari extraxit, affundatur oleum anisi vel juniperi & oleum per digestionem tinctum cum Spiritu salis ammoniaci vinoso commisceatur, prodit Spiritus, qui in phthisi, pleuritide, debite datus vix par habet.

Porro elegantissima tinctura Antimonialis ex Cinnabari nat. parari potest cum Spiritu blando acido volatili (cujus beneficio ex omnium metallorum Sulphuribus tincturam extrahere scio) quæ flava dulcis est, Sulphureumque ingentem habet odorem. In epilepsia illam ana mixtam cum Essentia anodyna admirandam sensu in epilepsia duorum infantum hic Mindæ Westphalorum.

Quod attinet Mercurium Cinnabaris nostræ, ille cum limatura siue scoriis martis aut veneris quam optime potest reduci, it. cum calce viva. Hic Mercurius longe nobilior est vulgari, quoniam Sulphure Antimonii, cum quo amalgamatus fuit, non leviter correctus est. Si cum foliis auri amalgametur, & sic saturatus misceatur cum sublimato debita proportionem in Mercurium solarem præstantissimum

num Chymico igne coquitur, qui blande alvum detrahit, simulque astrales splendidissimas in sinu fovet virtutes. Tandem Cinnabaris Antimonii vel nativa etiam optimum est correctivum opii. Latet nimirum in opio Sulphur quoddam narcoticum volatile, quod seminali sua ressolubili virtute nervorum ac glandularum porulis sese applicat, ac insinuat, & ramosis suis particulis Spirituum motum ac influxum retardat, sicque fermentatio sanguinis fit, Spiritus ad quietem secedunt, causaque morbifica non amplius sentitur. Omnes hi effectus opii non contemnendi sunt, si applicatio ejus cauta sit, & causa morbifica non maligna, altiusque infixa vitalibus, ac vires adsint, sanguinisque motus citatior, evacuatoria omnia aperta: ne itaque nocere possit, quam commode adduntur ressolventia, sic grata medicamenti harmonia exsurgit. Nihil autem melius huic scopo inservit quam Cinnabaris, quæ glandulas afficit, lymphamque ac Spiritus in motu ac fluore conservat. Quare in usu habeo Laudanum Opiatum tale: Assumo opium enchiresti Helmontiana cum succo cydoniorum, vel pomorum Chinesium per fermentationem correctum, huic anatica proportionem immisceo Cinnabarim nat. vel Antimonii aliquoties rectif., addo ol. cinnamomi & Essentiam ambrae ac moschi ad gratum odorem. Et hoc laudanum præfero omnibus aliis preciosissimis. Dosis est granum unum ad quatuor.

Plures compositiones & selecta medicamina e Cinnabari hac vide in sequentibus.

C A P U T X.

De modo agendi, ac viribus generalibus Cinnabaris.

Ad miratione dignum est, quod Cinnabaris nostra cum e duobus corporibus, quæ per se sat drastice operantur, sit conflata, tam nobilissimis ac præstantissimis gaudeat virtutibus. Nempe patet ex superioribus, Cinnabarim nostram nil aliud esse quam Mercurium acido Antimonii Sulphure in corpus Cinna-

barinum stabile coagulatum. Jam autem Mercurius vivus tam externe tum interne adhibitus non raro violentas & naturæ inimicas operationes exserit: Namque salivatione molesta non solum corpus delafat, verum etiam tremorem (motus convulsivi speciem) paralyfin, contracturam, imò diarrhæam, cœcitatem nonnunquam inducit. Sulphur quoque antimoniale intus per se adhibitum non solum nausæam movet læpissime, sed & vomitum, imò sedes. Ex hisce perspicimus, Sulphur Antimonii ac Mercurium vivum ascendere quasi in levia vena. Ast felicissimæ sunt conjunctiones ac confederationes nonnullorum metallorum ac mineralium, seu salutarium astrorum, adeo, ut utriusque operatio violentior per se compositione & mutua confermentatione valde cicuretur, imò viribus collectis & adauctis virtuosissima evadat. Sic medicamenta ex Venere parata plerumque sunt emetica: potest autem tinctura interveniente martis & Antimonii connubio ex Venere parari rubicunda, gratissimi saporis, quæ sudorem, non autem ullam nausæam movet. Porro regulus Antimonii in substantia ob vim emeticam ac virulentam virtutem interne non potest propinari. Interim tamen in sale c. tanta latet virtus, si hoc rite cum regule misceatur & liquetur, ut ipsi omne venenum demat, & inde exsurgat pulvis ex rubro obscurus sudoriferus, præstantissimum massæ sanguineæ depurativum; in proclivibus ad vomitum nonnunquam ita juvat naturam, ut ille promoveatur. Eodem modo Mercurius vitæ cum sale com: bene triturratus vel melius adhuc liquatus degenerat in medicamentum sudoriferum vel etiam purgans. Mercurius sublimatus infamatum illud venenum cum Mercurio vivo debite permixtus fit medicamentum turissimum ac lenissimum, quod Mercurii dulcis nomine venit. Emetica ex Antimonio & Mercurio parata conjugio solis in lenissima medicamina abeunt, facultate illorum drastica maximam partem ablata. Sic quoque vitrum Antimonii ejusdemque familiæ Mercurius vitæ associatus Mercurio vivo blando ignis temperamento juxta.

juxta Schroderum in Pharmacop. p. 409. benignissimus leniterque purgans evadit, vel etiam sudoriferus, si pars una Mercurii vitæ & partes quatuor Mercurii dulcis assumantur ac coquantur invicem in panaceam Riverianam antiquariam dictam. Vid. Hartmannus in Crollium p. 67. Sulphur veneris volatile cum Mercurio vivo debite junctum & fixatum fit summa panacea. Porro quoque notabile est quod si arsenicum, summum illud venenum, cum anatica Antimonii & Sulphuris vivi proportionem misceatur & fluat in phiola clausa fortissimo igne, materia obscure rubicunda emergat, quæ Lapidis magnetici nomine venit, & quod hæc materia citra nocumentum tuto objici possit canibus ad devorandum. Videmus ex hisce, unum venenum alterum corrigere. Eodem modo quoniam in compositione Cinnabaris Mercurius cum Sulphure Antimonii conjungitur, corrigens in quovis horum corporum latet virtus, quæ nimirum alteri virulentia demitur, puta acrimonia salina debellatur. Nempe Sulphur Antimonii cum acido menstruo paratum, licet præcipitatum fuerit cum alkalino, emeticum tamen est ob spicula acida relicta: contra si Sulphur Antimonii cum sale alkalino, quo solutum fuit, intus detur, nullumque sal acidum ad ejus compositionem accedat, est diaphoreticum. Ergo acidum solum additum ipsi foenerat drasticam vim: Acidus itaque has particulas imbibit ac absorbit in nostra compositione Mercurius, qui ob particulas terreas metallicas, quibus constat, acidi admodum rapax est: quod patet, quando Mercurius vivus sublimato adjunctus ipsi demit corrosivitatē. Deinde corrigitur quoque Mercurius vivus in nostra compositione ita, ut non possit venenatam induere naturam, a copula nim. sulphuris Antimonii. Utpote Mercurius simul ac salino afficitur contagio, transit in venenum: ne autem spicula salina in sanguine vel lympha aggredi possint ipsum, sequæ cum ipso conjungere impedit textura sulphuris anfractuoso contextu ramosisque tricis prædita. Videmus enim, ab aqua forti plumbum vel alia metalla vix solvi posse, si illinantur oleo.

Ex hisce perspicimus, Cinnabarim, licet conflata sit ex duobus venenatis corporibus, medicamentum tamen existere posse nobilissimum.

Quod attinet modum agendi Cinnabaris, illa non operatur qualitatibus primis vel secundis, sed tertiis Spiritualibus æthereis. Observamus nim. Cinnabarina non solum sed omnia Mercurialia ac metallica non obsequi fermento ventriculi, in minori dosi operari & sæpe integris viribus permanentibus per alvum iterum excerni, uti pilulæ perpetuæ ex regulo confectæ hoc faciunt testatum. Sic aqua licet centies ebulliat cum Mercurio vivo juxta Helmont. & Poserium, Mercurio nihil ponderis decedit & aqua illa virtutem anthelminticam semper obtinet. Eodem modo vinum superfusum vitro Antimonii sæpius, illud emeticum semper existit, quanquam vix deprehendi possit ponderis decrementum. Cinnabaris Antimonii uncia semis si suspendatur in doliolum vini p. 24. horas, vinum egregiis imbuit virtutibus, ut ejus cochlear unum per aliquot dies sumptum miros præstet effectus. V. Helmont. in Tr. in herb. verb. & lapid. est magna virtus. Ex hisce patet porro ratio, cur aqua in qua Cinnabaris Antimonii vel nativa elutriata fuit, licet stet diutius super Cinnabarim, non facile putrescat ac corrumpatur. Liquores quoque, in quibus sæpius aurum extinctum, mire laudantur & instar auri potabilis habentur a Burrho in Ep. ad Bartholinum. Plura de aquis metallicis vide in Dn. D. Majoris Genio errante. Habent nim: omnia metalla ac mineralia effluvia sua ætherea spirituosa sensibus occulta, quibus virtutes suas exerunt quasi magneticas ac lucidas. Experimentum est vulgare magnetis, qui atmosphæram habet effluviarum ab ipso corpore secedentium, quæ in distans agere possunt & ferum movere, seu acum magneticam, licet hæc duabus spithamis distet a magnete.

Porro Gas illud sive effluvia sulphurea quæ emergunt ex præcipitatione sulphuris aurati cum aceto facta per clausas cyllas penetrare & argentea vasa flavo colore inficere possunt. Martem attrahere venerem

nerem seu potius venerem pelli ad marem patet, si solutioni veneris viridi cum sale ammon. & aqua c. factæ ferri limatura immisceatur, quæ statim venerem attrahendo mixturam seu solutionem claram reddit. Mercurium vivum aurum appetere, illudque albo argenteo colore imbueri, etiam vulgo notum.

Hiscæ abunde metallorum Spirituosæ particula probari possunt.

Effluvia hæc subtilissima cum sint corporea & a corpore promaneant, etiam in corpore nostro virtutes eximias exhibere ac Spiritus afficere possunt. Ex hisce quam facillime intelligere possumus, quid velit *Helmont. in tr. in herb. verb. & lap. est magna virtus*, dum inquit: metallica medicamina, gemmas, Sulphura mineralium citra sui dissolutionem, interitum solo adpectu, nudo contactu, irradiatione ac radiorum lucidorum ejaculatione in partibus, quas transeunt, vires suas exferunt, imo sunt instar astrorum lucentium & speculorum lucidorum, radios suos eminus in sopitum vel succensum archeum evibrant.

Agit itaque Cinnabaris solis æthereis subtilissimis effluviis ac atomis, sensibus, sed non rationi occultis; hinc, quo magis est per rectificationem spirituosâ redacta, ac subtilisata, eo virtutes luculentiores exhibet in curatione morborum.

Quomodo autem subtilissimæ hæ æthereæ molecule a Cinnabari promanantes tantas virtutes edere possint, opus est, videamus.

Præsupponimus nimirum ventriculum ac intestina maxime tenuia composita esse non solum ex membranis musculosis, ac nerveis, verum etiam glandulosis porosis (ubi sanguis & lymphæ Spirituum vehicula cum ipsis Spiritibus undulantur) ad ingesta digerenda & quintam illorum essentiam extrahendam, inutilesque partes separandas. Nimirum ingesta varii generis fermentescibilia in ventriculum descendunt ac intestina transeuntia mediante saliva ac lymphatico menstruo, accedentibus effluviis calidis æthereis sulphureis sanguinis, resolvuntur, ac compages ætior recluditur: cum ingestorum natura ipsa sit fermentescibilis, im-

petum sustinens ac efficiens: particulae hinc solutæ ac extractæ volatiliores sulphureæ statim per porosam corporis substantiam avolant ac Spiritibus vires suffundunt, fixiores autem mucilaginosæ salino Sulphureæ per glandulosam ac porosam tunicam filtrantur, ac beneficio glandularum, quæ fermento singulari præcipitante præditæ sunt, in chylum lacteum abeunt, qui per vasa lymphatica, quæ omnia sunt chyliфера, imprimis autem per ductum thoracicum cum lymphæ sanguini communicatur. Eodem modo quando propinquantur medicamenta & in ventriculum descendunt, archeus seu totius nature Alchymista resolutionem ac extractionem partium solubilium machinatur beneficio lymphatici microcosmici menstrui. Est enim in lymphæ corporis nostri virtus menstrualis æthereâ penetrantissima, cujus beneficio & ossa imo metalla nonnunquam, ut ferrum, plumbum, resolvuntur, uti observationes variorum prostant: Parili ratione archeum seu Spiritum nostrum in ventriculo existentem agere in medicamenta metallica ac Cinnabarina & ex illis, quantum fieri potest, virtutis medicamentosæ solubilis extrahere, concludendum est: quæ virtus postmodum cum lymphæ ipsa conjungitur & sic per glandulas fertur ad partes, & ipsas Spirituum palastras, musculos ac membranas (ubi vitalis Spirituum est fermentatio) illisque facultatem suam imprimit: Qualis autem hæc facultas sit videbimus.

Habet nimirum qualibet totius machine corporeæ pars suum peculiare fermentum, suam digestionem, suum excrementum, suum stercus, ut ingeniose philosophatur *Paracelsus l. d. modo Pharm. p. 770*. Gaudet namque quævis pars sua specifica textura seminali (quæ aliis audit Spiritus insitus) hæc, omnis transmutationis specificæ causa primaria, excitatur per Spiritus influentes animalem & vitalem: hinc glandulæ, vasa lymphatica, venæ & arteriolæ ubique adfites sunt, ut lymphaticum Spirituosum fermentum partibus subministrant, cujus beneficio succum seu serum nutritium adductum ulterius resolvunt, coquunt partesque he-

terogeneas per poros ac evacuatoria ab homogeneis separant. Non aliter enim ac metallis nobilissimis impuræ heterogeneæ metallicæ sordes intimius adhærescunt : sic quoque omnibus cibis & alimentis intimius illæ coherent : adeoque quo omnes separantur et ambrosia seu quinta essentia secedat in corporis et vitalium sustentaculum, provida natura ubiq; ventriculos et evacuatoria apposuit. Quod si autem lymphatica partium fermenta non rite sint constituta, si Spiritus influentes peccent, si chylus nutritivus in prioribus digestionibus a salibus et impuritatibus non rite fuit expurgatus, sit exors, accesscentia ac vappescencia humorum, pori partium a saburra tartarea, quæ procedente tempore acrior semper redditur ac vertitur calore in summam corrosivitatem) obstruuntur : hinc fermenta naturalia partium immutantur, peregrini mortiferi acidi fracidi odore juxta *Helmontium* oriuntur, qui dolores inferunt, nutritionem impediunt, ulcera producant ac motum partium inhibent. Talismodi sordes acidas stagnantes tartareas omnium morborum mineram ac matricem præbentes, Cinnabarina resolvunt, fluoresque omnes totius corporis in ordinem ac motum redigunt, & vasa porosque obstrictos a tartarea sæculenta saburra liberant atque aperiant, & sic pene omnibus morbis, cum ab obstructione ortum pene omnes ducant, Cinnabarina medentur.

Agunt itaque Cinnabarina seu medicamenta Mercurialia resolvendo, non autem absorbendo ac præcipitando, ut nonnulli volunt : Acidum enim si affundatur Cinnabari, illud non absumitur, uti alkalibus id solemne est, sed integris viribus permanet.

Quod autem Cinnabarina lympham movendi facultate gaudeant patet exinde, quia maximam partem constant in Mercurio uti superius edocui fuit. Mercurialia autem lympham movere, salivatio lue Gallica laborantium Mercuriali inunctione inducta abunde docet. Mercurius namque cum constet ex purissimis ætheris ad nullam formam determinatis subtilissimis particulis & terrestribus metallicis, hinc ex

consymbolismo Spiritus animales omnis sensus ac motus parentes alloquitur ac immediate afficit, motumque illorum promoveret subtilissimis suis particulis; Quoniam autem illis scoræ heterogeneæ terræ metallicæ plures immixtæ sunt, & illæ, si sal quoddam ipsis associetur, in summe stypticam corrosivam venenatam naturam abeunt, sit ut glandularum ac nervorum pori plus justo contrahantur, neque amplius hient, ut Spiritus influere possint, & hinc sæpe horrenda symptomata sequuntur Mercurialium usum. Nihil autem periculi facile timendum est, quod usum Cinnabaris attinet: hæc enim Sulphure Antimonii constat, quod tritis suis pinguibus anfractuosis obducit Mercurium, hinc non facile salia associari ipsi possunt & copulam cum illo inire, adeoque in venenum abire, uti Mercurialia cruda. Quod autem porro Cinnabarina Spiritus animales, qui omnem motum florum ac lymphæ in toto corpore procurant, afficiant, constat exinde, quia, ut docet *Helmontius in tr. Catarrhi deliramenta* Mercurius foris illitus, fauces, dentes, linguam afficit, imo mercuriali assumpto larynx ac fauces nonnunquam præcluduntur. Quapropter a Mercurialibus moris Spiritibus animalibus moveretur quoque lymphæ, quæ perpetuum habet cum ipsis commercium.

Perspicimus exinde, Cinnabarim nostram immediate Spiritus animales afficere illorumque motum promovere, adeoque universale omnium humorum stagnantium esse resolvens ac specificum catholicum, & unicum omnium salium solvendorum arcanum, & cum omnes pene morbi ab obstructionibus proveniant, quasi veram panaceam. Dum enim Cinnabaris omnes obstructions tollit & in ordinem excrementa Spirituosa stagnantia redigit, est nobilissimum purificans sanguinem, fermenta peregrina citra ullam sensibilem mutationem destruens, anodynum, nervinum, omnes evacuationes (alvi, urinae, sudoris, salivæ) promovens, putredini resistens, antifebrile, antispasmodicum, arthriticum, antiscorbuticum, pectorale imo omnium morborum felicissimus alexicacus, Sane digna est Cinnabarina

ris panaceæ titulo, quamvis non negem dari longe præstantiores ac nobiliores panaceas: statuiamus tamen primo, nullo alio modo operari posse panaceas quam tali, quali Cinnabaris agit: nim: Spiritus ferenando ac humores resolvendo: Secundo ex principio ac elemento Sulphureo & Mercuriali constari debere panaceam veram, uti Cinnabaris.

Si nimirum Mercurius vivus sit ab omnibus externis heterogeneis scoriis ac impuritatibus liberatus, ac Spirituosus virgineus philosophicus redditus, & postmodum singulari artificio fixatus cum solis connubio debito, summa medicina catholica exinde parari potest, quæ omnibus morborum indicationibus satisfacere possit. Quamquam plures dentur modi acquirendi veram panaceam, illum tamen pro optimo ac commodiori habeo, si Mercurius, secundum *Philaletham in Introitu aperto ad Occulum Regis Ralassium*, ab omnibus heterogeneis externis scoriis liberetur ac Philosophicus evadat, ita ut pars amalgamet partes duas solis. Processum *Philaletha* non solum tradit præfatio in tractatu, verum etiam longe accuratius ac magis perspicue in *tr. Anglico ejus Tit. hic est: Ripley reviv'd or an exposition upon Sir George Ripleys Hermetico-Poetical works*.

Et hoc pacto ac ratione veram viam videtur stratum acquirendi summam medicinam universalem. Plura circa hanc materiam tractabo in tractatu propediem edendo cui *Tis. Vera panaceæ inquisitio, & examen omnium medicamentorum Chymicarum falso pro panaceis vendicatorum*.

C A P. VI.

De Viribus specialibus, variis medicamentis internis & externis, causelis.

Cinnabaris nostra quam optime omnes evacuationes juvat ac promovet, dum nimirum Spiritus serenat, confortat, qui deinde excrementa hostilia per debita sua evacuatoria quam commodè proferunt, adeo, ut sæpe observatum fuerit, Cinnabarim Antimonii non solum sudor-

em excitasse, verum etiam fortiter purgasse ac salivationem concitasse, vid. *Wedelius in Tr. de Medicam. facultat. p. 152*. Sic quoque pulvis absorbens *Wedelianus*, quem ingreditur Cinnabaris, sæpe vomitum efficisse observatus fuit. Potest itaque Cinnabaris nostra quam commodè misceri cum purgantibus, sudoriferis, salivantibus &c. Natura enim confortata optatius præsidet evacuationibus. Sic *Dn. D. Wedelius*, Cinnabarim Antimonii maritaram cum tartaro emetico mire commendat ad vomitum movendum. Potest commodè sic misceri & tartari emetici gr. ii. croci metall. gr. i. Cinnabaris Antimonii gr. iii. Misce. pulvis. Pro scopo purgandi eleganter miscetur cum pulvere vegetabili vel gialap. resinof. additis Salibus v. gr. cremore tartari, tartaro Vitriolato & pauxillo olei macis vel citri. v. *Dn. D. Scultzeus in Scrutin. Cinnabarino p. 86*. Inter sudorifera alexipharmaca sanguinem depurantia commodum locum invenit. Potest misceri vel cum Sal. volat. sal ammoniaci it. cum Sale C. C. volat. a saccharo Saturni sublimato (quod commendat *Helvetius in Microscop. physignom. p. 42*.) vel cum Sulphure aurato Antimonii, Antimonio diaphoret. spina serpent. fl. Sulphuris, CC. f. igne. Inter diuretica quoque ejus usus excellit, si amicabile connubium ineat cum arcano duplicato, Sale Succini volatili, lapidibus Cancris, tartaro tartarificato *Ludoviciano*; Tandem quoque Cinnabarina, ut salivam moventia, egregiam laudem merentur. *Dn. D. Cramerus* magni æstimat & in omnibus fere malignis febribus mixturas salivæ fluxum promoventes præscribit, quas semper ingreditur Cinnabaris. Si saliva (excrementum maxime Spirituosum, in malignis fluat, certum salutis indicium. Hinc frequenti in usu hancce habet. R. Aquæ card. b. basilic. scordii an. ʒj: acet. scyll. ʒvi. Cinnabaris Antimonii ʒss. bez. mineral. Sennerti an. ʒij. Mixt. simpl. ʒj. M. F. Mixture.

In febribus intermittentibus Cinnabaris Antimonii egregiam locat operam (præmixtis emetico-diaphoreticis, Salibus aperitivis antifebrilibus, sudoriferis & diureticis,) habet enim virtutem resol-

vedi, Spiritus confortandi, fermenta peregrina præcipitandi, furibundum spirituum motum coercendi, si præprimis misceatur cum Præcipitantibus, aperitivis, opiativis v. gr. cum Antimonio diaph. lapid. Cancr. tartaro Vitriolato, conchis præparat, Sale volatili aperitivo (ex Spiritu sal ammoniaci & Spiritu Vitrioli enato), addito pauxillo laudan. opiat. etiam pro re nata guttula adjecta Olei antifebrilis. Optimum est stratagemma, cum præcipitantibus in febribus jungere Salia aperitiva diuretica, quo scoriarum tartarearum saburra præcipitata eliminari possit. *B. meus Parens* frequenti in usu habuit Salia antifebrilia. v. gr. arcanum duplicatum tinctum cum Cinnabari nativa vel Antimonii, item Sal exurgens ex combinatione Spiritus sal. ammoniaci & Spiritus Salis, mistum cum Cinnabari Antimonii. Hæc Salia una quasi falce demerunt febres.

In febribus malignis, variolis, morbillis, si indicia adlunt convulsionum, si vigiliæ, dolores graviore, optimo consilio tunc pulvis bezoardicus compositus ex Antimonio diaphoret. terra sigillata, CC. s. igne, rad. contrajervæ, lap. bezoar, maritari potest cum Cinnabari Antimonii, paucis granis additis magist. anodyn. vel cum pulvere bezoardico *Sennerti*, pannonico rubro non inconcinne Cinnabaris nostra miscetur.

In affectibus capitis, vertigine, epilepsia, paralyti, apoplexia, &c. insigni encomio digna ac omnibus palmam præripiant Cinnabarina. Præmissis prius medicamentis specificis cephalicis v. gr. Elixirio cephalico misto cum Spiritu cephal. volatili, vel antepileptico *Hartmanni*, Mixtura simpl. it. præmissis ordinariis evacuantibus, pulveres cephalici omne punctum absolvunt. Egregius hinc est pulvis cephalicus *Ludovici v. Tharmat. p. 642. 643.* v. gr. R. pulveris bez. 3j. succini albi præparat. 3ss. Cinnabaris nativ. vel Antimonii ʒj. laudan. op. gr. iij. M. F. pulvis. Inter omnes excellit specificum cephalicum *Michaelis, Mabii, Panacœa Anwaldina*. Sequens quoque laudem meretur v. gr. R. Cinnabaris Antimonii, cranii human. ungu. alcis an. ʒss. bez.

Lunaris, smaragdi præp. an. ʒj. croci ʒss. ambra gr. ij. M. F. pulvis. Sic novi quoque felicissimum Prædicum, qui pro summo arcano habet in epilepsia Cinnabarim Antimonii, quæ probe clysto Antimonii Sulphureo imbuta est, ac imbibita.

In Mania, melancholia propinatis prius emeticis evacuantibus, Martialibus aperitivis, ac Salibus volatilibus cephalicis, Cinnabarina commista cum arcano duplicato, camphora, saccharo Saturni pro re nata addito laudano opiato miris encomiis ornat ac magni æstimat *Dn. D. Eismullerus*.

Porro in vigiliis, doloribus, affectibus spasmodicis omnibus, optima sunt Cinnabarina exaltata laudano opiato it. præcipitantibus mista v. gr. conchis, matre perlarum, Antimonio diaphor. ocul. Cancr. cornu. C. f. igne.

In affectibus quoque thoracicis, tussi, asthma, dispositione phibica omnem laudem superant. Præmissis pectoralibus balsamicis sulphuratis & myrrhativis aperientibus, Martialibus, it. nitroso balsamico Sale gaudentibus diureticis, pulveres pectorales, quos Cinnabarina opiat. ingrediuntur, omnem paginam absolvunt; v. gr. R. mag. Saturni, ocul. Cancr. an. 3ss. Cinnabaris Antimonii, flor. sulphur an. ʒj. fl. benzoës ʒss. laudan. op. gr. ij. Olei anis. ge. ij. M. F. pulvis. Sequens in tussi humida a *Dn. D. Wedelio* commendatus eximius quoque est. R. fl. Sulphuris myrrhator. ʒj. rad. irid. flor. ent. an. præparat. Antimonii diaphor. an. ʒj. lap. Cancr. Cinnabaris Antimonii an. gr. 15. mag. anodyn. gr. M. F. pulvis pro 6. dof.

Imo si prius sudorifera volatilia v. gr. Tinctura bez. cum Salibus volat. Elixio pectorali vel Tinctura anodyna remixta morbo opponantur, pulvis sequens antipleuriticus *Wedeliani* descriptus in *Optologia* est optimus, R. dent. apri phil præp. lapid. Cancr. mandib. luc. pisc. Cinnabaris n. vel Antimonii an ʒj. laudan. op. gr. j. l. ij.

In Syncope, palpitatione cordis, deliquio animi datis prius medicamentis cordialibus confortantibus, antiscorbuticis, Mar-

Martialibus, pulvis absorbens Wedelianus (quem etiam ingreditur Cinnabaris) remixtus cum speciebus cordial. temperat: vel perlis, lap. bezoar, Oleo cinamomi, est omnium laudatissimus. Ad confortandos quoque Spiritus vitales & animales sequens Mixture non improficua, v. gr. R. aquæ buglos. cinamom. borrag. rosar. an. ʒvj. succi Kermes ʒiiss. moschi gr. iʒs Cinnabaris nat. l. Antimonii gr. xv. Zibethi, landan. op. an. gr. j. syr. corallor. ʒvj. M. F. Mixture.

In Cardialgia, singultu, vomitu. Præmissa tinctura bez. vel Ess. carminat. nupta Ess. castorei, opii it. externis applicatis carminativis roborantibus nervinis, sequens pulvis admodum proficiuus existit. R. pulveris bez. ʒj. conchar. præp. Cinnabaris Antimonii an. ʒj. castorei ʒss. laudan. op. gr. ij. Olei cinam. menthæ an. gr. j. M. F. pulv.

In Anorexia, appetitu viciato, præmissio vomitorio, Sale volat. cinamomif. cum Ess. balsami peruviani vel Spiritu Vitrioli volatili cum Spiritu mastich. mixto, Cinnabarina cum crysall. tartari, lapid. Cancr. terra catechu, rad. aronis juncta, adjectis guttulis Olei cinamom. menthæ, macis, & pauxillo moschi laudatissima sunt.

In Scorbuto, affectione hypochondriaca, arthritide vaga scorbutica, scabie Cinnabarina egregium faciunt officium præmissis & interpositis evacuantibus, Martialibus, antiscorbuticis, v. gr. Mist. simpl. cum Ess. fumar. tinctura Antimonii, liquor. Martiali, & Ess. anodyna combinata vel cum Ess. lignorum, tinctura aperitiva Meibii, Ess. pini cum Salibus volatilibus, pulveres anodyn. præcipitantes e Cinnabari Antimonii, croco Martis (cum nitro parat.) vel pulvere cachect. Qu: succino, Antimonio Martial. cach. lap. Cancr. conchis præparat, Antimonio diaphor. parati, adjecto laudano opiat. vel Oleo aromat. egregio cum emolumento exhiberi possunt. Salia quoque aperitiva v. gr. arcanum duplicatum, Sal succini volatile, tartarus Vitriolatus nobilissimarum virtutum conjugium cum Cinnabarinis ineunt, quæ non satis laudandam in præfatis affectibus ferunt opem.

In diarrhæa & dysenteria exhibitis prius medicamentis interne & externe carminativis, theriacalibus, absorbentibus, bezoardicis v. gr. R. Ess. theriacal. ʒij. balsam. peruvian. ʒj. Ess. anodyn. ʒj. M. Ad dolores & intestinorum convulsiones tollendas, malignas acres qualitates præcipitandas sequentem pulverem in frequentissimo usu habuit Dn. D. Cramerus R. terræ sigillat. fl. Sulphuris. Antimon. diaph. an. ʒss. Cinnabaris Antimonii terræ catechuana ʒj. laudan. op. gr. ij. Olei cinamom. gr. j. Misce. Si malignitas simul adsit, spina serpentina admixta conducit.

In nephriticis doloribus, ubi Spiritus maxime afficiuntur, vomitus, optimum consilium practicum per Cinnabarina, opiat, absorbentia naturæ tumultum sistere; hunc in finem laudatur pulvis nephriticus Ludovicianus, qui ex ocul. Cancr. Cinnabari, & laudano opiato conflatus est. Inter calculum resolventia Cinnabarina quoque primas tenent partes cum spermate ceti, sale volatili; Succini & aliis remixta. D. Wedelius in usu habet laudatissimum pulverem nephriticum sequentem. R. spermat. ceti, lap. Cancr. an. ʒss. Cinnabaris Antimon. ʒj. Salis volat. succin. gr. iv. laudan. op. gr. ʒ. trochisc. de alkekeng. cum opio ʒss. M. F. pulv. D. in 4. doses. Hic pulvis resolvit tartareum coagulum, absorbet acidos humores, doloribus ac convulsivis moribus medetur. In asthma, catarrho suffocativo laudem quoque meretur. Præmissis itaque resolventibus in calculo, & anodyn. topicis carminativis pellentia cum fructu adhiberi possunt v. gr. tinctura Meib. aperitiva cum Spiritu succin. mista, Spiritu nitri d. cum Spiritu Salis ammoniaci combinatus & Oleo petroselin. imprægnatus, tinctura alkekengi cum Spiritu nephrit. & Spiritu Salis parata, quæ egregie pellunt.

In colica, passione hysterica, Cinnabarina, anodyna & castorina omne absolvent medendi punctum. Præmissa tinctura bez. cum Spiritu sal. ammoniaci castor. vel Elix. uterino, it. Ess. anodyn. mista, pulvis sequens Wedelianus omni intentioni satisfacit R. pulveris absorb. ʒj. bez. Jovialis Cinnabaris Antimonii an. ʒj. castor. præp. ʒss. laud. op. gr. j. M.

In *artu difficili* Cinnabarina cum anodynis confortantibus pellentibus maritata multis parafangis antecellunt omnia medicamenta. Hinc hæc mixtura admodum proficua existit. R. aquæ cinnamom. pulg. lil. alb. an. ʒj. fell. anguill. ʒss. borra-cis, Cinnabaris Antimonii ʒj. Spiritus secund. hum. ʒss. syr. p. pæon. q. s. M. F. Mixtura.

Ad omnem putredinem, pestem, gangrænam, & febres malignas arcendas, it. lumbricos enecandos sequens pulvis commen-datissimus est. R. myrrhæ, Zedoar. cort. citri an. ʒss. Cinnabaris Antimonii ʒj. camph. ʒss. Olei succin. rutæ an. gr. j. M. F. pulvis.

In Gonorrhæa virulenta, Lue Venerea, scabie singularem quoque promittunt energiam atque effectum Cinnabarina; propinatiss prius bezoardicis, Antimoniatiss, succinatis, lignosis, ac purgantibus sequens pulvis egregius. R. Cinnabaris Antimonii, mag. Saturni, succin. Antimon. Martial. cach. off. sepia. an. ʒj. laud. op. gr. ij. M. F. pulvis.

Præter usum internum Cinnabaris Antimonii externe applicata egregiarum virium suarum radium dispergit quoque ad intima sanguinis, dum serum resolvit, fermentales acidos putredinosos saporos ulcerum absorbet, nervos solatur, nobilissimasque exercet virtutes. Sic *Potering cens. 2. p. 126.* Cinnabarim Antimonii miscet cum aliis in Empl. quo strumas exulceratas tollit. Abscessus quoque sine dolore ullo suppurare ac rodere Empl. de cicuta *Hildan.* mistum cum Antimonii Cinnabari, autor est *Bogdanus in observ. p. 266.*

In præcordialibus anxietat: Empl. de gummi ammon. cum Cinnabari, Antimonii, ungu. alth. & bals. peruvian. mistum ad salivam promovendam egregiam locat operam. In scirrhis quoque duris tumoribus cum Empl. d. gum. ammon. remixta ad illos resolvendos non excludenda est.

In spasmodicis affectibus externe applicata cum aliis commendatur a *B. meo Pa-*

rense in Clave p. 294. Potest commode misceri cum ung. alabastrin: oleo hyoscyam. destillato, oleo macis, caryophyll. balsam. peruviano. Conducit quoque in capitis doloribus.

In ulceribus malignis, Cancro, herpete, variolis, *Dr. D. Cramer* illam magnæ stimulat inspersam cum ocul. Cancræ, mag. Saturni, it. cum lap. arsenicali, balsam. peruvian. vel cum camph. sperm. ceti. Inservit quoque Cinnabaris Antimonii cum succino, Sulphure, mastiche mixta suffumigiis ad movendam salivam, in lue Venerea, scabie, Mercurialia pro suffumigiis sint exclusissima, verum cum Sulphuris triticis fixatus fumus omnem deponit noxam; hinc cum Cinnabaris c. pro suffumigatione usurpetur, nullum dubium, quin Cinnabaris Antimonii purior cum meliori fructu substitui possit.

Singularis quoque est ejus virtus in peste, in omnibus incantationibus si appendatur. [*Vana superstitio*]. Electrum minerale immaturum *Paracelsi*, quod nil aliud est quam Cinnabaris Antimonii, ad incantationes, si collo appendatur, commendatur ab *Helm. de injectis material. S. 7.*

Tandem quoque de Cinnabaris usu restant quædam subjungendæ cautelæ. 1. Corporibus impuris scorbuticis, quæ salia sylvestria ac sordes biliolas possident, non cum optato effectu propinquantur Cinnabarina, potius prius humores sunt alterandi & per debita evacuatoria eliminandi. 2. In resolutione sanguinis nimia v. gr. in febribus quibusdam ardentibus, hecticis, sudoribus scorbuticis cum Cinnabarinis cante mercari debemus. 3. Non eorum usus sit continuus, valde enim gravant ventriculum, ejusque fermentum destrunt. 4. Semper præstat in forma pilulari illa propinare (modo semper liceat) præprimis cum opiatiss mista, ne faucibus adherescant. 5. a noxa Cinnabaris Antimonii usum subsequente bez Solare cum præsentissimo auxilio propinatum, liberat; latet enim in ipso magnetismus, quo Mercuriales atomos in corpus sparsas attrahit.

FUNDAMENTA MEDICINÆ EX

PRINCIPIIS NATURÆ MECHANICIS IN USUM
PHILIATRORUM SUCCINCTE PROPOSITA.

A D

LECTOREM.

Uguste non minus quam sapienter antiquissimus medicinz parens *Hippocrates lib. de Steril. c. 18. S. 1.* scribit: *Περὶ φύσινους αἵματι, Conare ut physicus evadas.* Dolendum & dictu turpe est, sapientissimum Divi Senis monitum ad hæc tempora usque negligi ab illis, qui medicinz sacris operantur. Tota medendi scientia sine rerum naturalium philosophia trunca ac debilis est, nec ullius morbi explicationi vel prudenti directioni curationis apta existit. Physicus in interiora naturæ introspicit, abditas corporum structuras, temperies, mixtiones scrutatur, ex quibus illationes suas in medicinam facit felicissime. Non autem hic intelligimus scientiam ex meris speculationibus natam, solidiori experientia ceu prima veritatis parente destitutam: sed talem urgemus, quæ methodo simplici, plana, mathematica conclusiones suas demonstrare ac firmare satagit. Quantum fulgoris ac incrementi medendi scientiæ a paucis temporibus physica tali solidiori accesserit, exprimi vix potest. Omnium disciplinarum; sic quoque naturalis & medicæ scientiæ fundamenta lubrica ac imbecilla sunt, nisi demonstrationibus robur ac firmitatem accipiant. Omnes autem veritates maxime petendæ ex mathesi sunt, quas æternas, a DEO stabilitas, & mortalium mentibus ingenitas vocat *Carsesius in epistol. 104.* Sola mechanica, anatomiz & chymiz nupta, ab humili ad altum hactenus duxit ipsam scientiam rerum naturalium & medicarum: tali scientia qui rite instructus est, rerum abstrusarum causas eruere, dubias Medicorum controversias ac sententias dissolvere, remedia valentia vel in deploratis morbis invenire quam felicissime potest; Paucissimis hæc scientia utitur principiis, eademque tam artificialium quam naturalium sunt, nimirum *materia & motus*. Materia unam & simplicem dat rebus essentiam, varios autem accipit modos, & multifariam specificatur a motu ceu universalissimo omnium principio, unde fluunt variz corporum formæ, qualitates, vires, quas unice producit motus; ex varia materiæ divisione, configuratione, situ & ordine. Totius universi vicissitudines & mutationes motui debentur, cujus causa est ipse DEUS maximus & ter optimus mechanicus ac primus cunctarum rerum motor, qui non solum impulsus omni materia

tertia imprimis, sed & omnia hujus universi corpora in proportionato suo servat æquilibrio, pondere, mensura & ordine: qui staticæ & mechanice res produxit, cunctaque in æquilibrio suo tenet, quo destructo, & rerum virtus formæ ac temperies deicitur. Medicus autem in arte sua imitatur naturam, & ipsius parentem DEUM, hinc merito naturæ audit minister. Eadem enim naturæ & artis medicæ sunt principia: & uti artifex, qui materiæ naturam & motus leges ac rationes exacte callet, pro lubitu suo mutare, destruere, componere corpora scit; pari modo medicus, iisdem principiis instructus, immutando, resolvendo, ac varie alterando corpora, maxima & prodigiosa præstare potest: exemplo ipsius chymicæ cultioris & curiosæ. Quivis itaque sapiens medicus ad talia principia mentem accommodare debet, sic facili via omnes controversias ac litigia in medica scientia occurrentia tollere, dubia solvere, sectarum originem & errorum causas perspicere feliciter poterit. Multarum sectarum in medicina ortum ignorantia naturalis philosophiæ adscribendum esse, vero videtur simile. Cordate itaque & aperte fateor, nullum vere rationalem medicum esse, nisi qui physicus sit perfectus, & principiorum naturalium exactam cognitionem habeat; & si dicere licet, quod res est, nil nisi subtilis empiria, veris rationibus destituta, facundia saltim & ingenio testis, hætenus inter plures medicos regnavit, qui etiam sapientissimi videri volebant. Equidem non censendum, antiquiores & omnes, qui tali philosophia carent, ob eleganter fidelissimeque multa tradita negligendos penitus esse; utpote ex quorum scriptis historiæ & morborum observationes, & quæ ad prognosin pertinent, sufficienter peti possunt; illis tamen anteposendos credo, qui altius & subtilius excolunt ipsam naturam & ejus studium, in subsidium vocatis experimentis variis ex mechanica, anatomia & chymia desumptis. Non tamen & hic in mera subtilitate subsistere, sed & fructus inde petere, & omnia transferre ad usum debent, unde non minus a prudentia & usu, quam scientia commendandus est medicus. Magnum quid mendedi scientia est, nec minus prudentia & sapientia medici; illa medicinæ oculus, hæc manus est: absque prudentia nec tempora lustrare medicus rei gerendæ, nec præcípites captare occasiones, vel in prognosticis caute se gerere, & famam aucupari potest. Uti autem scientia optime comparatur ex Neotericis & philosophia moderna, sic prudentia sapientiaque ex antiquioribus, variis observationibus, & se ipsum rebus gerendis accommodando addiscitur. Ex hisce itaque adductis liquidissime constare puto, quomodo tractari debeat studium medicum: uti autem in omni disciplinarum genere: sic quoque in ipsa arte medica firma ac stabilia oportet habere fundamenta ac præcepta, quibus cultorem hujus artis instituere possimus, ut felicissime deinde in cæteris progredi possit. Hæc autem præcepta præcipue commendare debet perspicuitas, brevitæ, ordo, ut omnia rite inter se connexa sint. Suscepi hoc in me laboris, & totius medicinæ fundamenta in breve systema & corpus facillima methodo constitutum redigere allaboravi, juxta normam sanioris modernæ philosophiæ mechanico-chymicæ, ut totam medicinæ scientiam inde per breve temporis spatium commodè haurire liceat. Nihil quod fundamenti loco interservire potest & scitu in medicina necessarium hic omissum arbitror: abstinui a prolixitate, controversiarum & quæstiuncularum maleferiatarum mole, nauseosa sententiarum compilatione, quibus gravare & retardare discentis mentem alii consueverunt; sed illud saltim quod solidum, quod demonstrari potest, & principiis physicis & mechanicis innexum est, insinuavi, non ad gloriam, sed in gratiam & utilitatem discentium simul & docentium. Qui autem hæc ringunt & in aliorum scripta vivere consueverunt, tentare velint, ut hæc meliora faciant; nulli enim ad gloriam clausa janua est: Non dubito plures ex hoc labore uberrimum fructum petituros esse: experti

quoque sunt discipuli mei, quibus hæc hæc hactenus prælegi & explicatione illustravi, e quibus tantum eos nominatim laudare nunc vilum est, qui theses has ex cathedra publica, me præsidente & moderante, fortiter & erudite defenderunt, videlicet

CHRISTOPH. WILHELM Gattier, Grena Guelpherbyt.

JOHANN BALTHASAR SCHONDORFF, Hallens. Saxo.

JOHANN NICOLAUS Koper, Halberstadiens. Saxo.

MARTINUS CHRISTIANUS LUTZO, Cellensis.

Utere igitur, B. L. hoc labore meo, quem si non ingratum Tibi fuisse cognovero; alias etiam ejusdem artis curas, quas meditor, in posterum communicabo.

CAPUT I.

De Natura Medicinæ.

I.

Medicina est ars, bene utendi principiis Physico-Mechanicis, ad sanitatem hominis conservandam & amissam restituendam.

2 Incertitudo & ignorantia veræ Philosophiæ Naturalis variarum in Medicina Sectarum origo & causa est.

3 Sapienter dixit Hippocr. lib. de Steril. Περὶ τῶν στείλων αἰτίας: *conare ut Physicæ evadas.*

4 Vera Medicæ artis fundamenta ex principiis Naturæ petenda sunt; hinc Medicus Philosophus juxta Hippocr. Deo æqualis habetur.

5 Medendi ars omnium antiquissima, & Hippocrates antiquissimus Medicinæ parens, & scriptor.

6 Medicus Naturæ minister, non magister est: & eadem principia Naturæ ac artis sunt, hinc cum Natura operari & agere debet.

7. Duo in Medicina fulcra sunt experientia, quæ prima veritatis parens, & ratio, quæ clavis scientiæ Medicæ est. Experientia ordine præcedit & ratio sequitur. Hinc rationes in rebus Medicis experientia non conditæ nihil valent.

8 In physicis experientia optime peti potest ex mathesi Mechanica, Chy-

mia, Anatomia: In praxi Medica ex observationibus morborum Historiis & Curationibus accuratioribus, experientia fuit uberrima.

9 Medicina quatenus utitur principiis Physicis, recte scientia, quatenus practicis, Ars dici potest.

10 Ad Medicum perfectum non solum requiritur scientia artis Medicæ sed & Prudentia ac Sapientia.

11 Subiectum Medicinæ non solum est corpus, sed ipsa mens, quatenus illius commercio utitur, hinc motus mentis seu cogitationes maximam partem dependent a motu & temperie humorum.

12 Medicus finem suum non semper obtinet feliciter, vel quando machina, quoad partes suas præcipuas profusus est destructa, vel quando nulla inter morbum & medicamentum amplius est proportio.

CAPUT II.

De Principiis Rerum Mechanico Physicis.

I.

UTi tota Natura sic quoque Medicina debet esse Mechanica.

2 Principia Mechanica sunt Materia & Motus: fragmenta ergo sunt Peripateticorum & Chymicorum excogitata elementa.

3 Materię essentia consistere videtur in extensione: Ex hac fluit finitudo, figura, divisibilitas ac impenetrabilitas.

4 Motus est primum & universalissimum rerum principium & causa efficiens omnium formarum; & uti Materia omnibus rebus communem dat essentiam, sic motus specificam illis largitur.

5 Materia uti differt ratione figurę, sic quoque magnitudinis, & optime dividi potest trifariam, nimirum in materiam subtilissimam, subtilem seu ætheream & crassiorem, seu terrestrem & aqueam.

6 In omnibus corporibus solidum & fluidum observatur. Fluiditatis causa sunt duo priora elementa, soliditatis autem posterius.

7 Omnia corpora naturalia ex triplici hac materia sunt constata, & prout particulę figura & extensione differunt, ex quibus artificiose inter se combinatis in certum ordinem constant, eo variant quoque formę & qualitates corporum.

8 Nullę dantur formę substantiales, sed omnes respectu materię sunt accidentales, licet ratione compositi essentielles vocari possint; hinc omnes formę sunt materiales, & invicem transmutari possunt, producantur mechanice: non autem sunt materię.

9 Magnitudo, figura, motus, quies, radicales & catholicę, simplicium corporum sunt affectiones, hinc ex illis omnium phænomenorum & effectuum naturalium ratio petenda est.

10 Uti Deus prima causa est omnis motus: sic quoque omnium formarum: Materia enim quę pure passiva est requirit necessario agens quoddam, quod illam in tam diversissimas formas, quę mundum absolvunt, distinxerit, seu quod extensum illud in varias diversas partes dividerit, figuraverit, moverit ac translocaverit, quod principium est solus DEUS.

11 Nullum corpus motum inchoat, nisi impulsus sit ab alio.

12 Causa efficiens motus est pressura corporis fortior ad aliud minoris pressio- nis, sic hoc illi cedere cogitur.

13 Omnis motus natura sua est rectilineus, nisi quid impediatur, hinc oritur

Hoffm. Opus. varii argument.

motus vel reflexus vel refractus.

14 Quantitas motus vel ex celeritate, vel ex corporis mole æstimanda est.

15 Omnis motus qui in tota rerum natura fit, peragitur pulsione non autem tractione.

16 Æquilibrium in rebus naturalibus semper observatur, in quo si corpora constituta sunt, quiescunt: destructo autem hoc, moventur tam diu, donec ratione gravitatis locum occupaverint, in quo subsistere possint.

17 Corpus ubi ingreditur alterius locum, hoc alterum inde expellit.

18 Motus non potest esse sine medio, per quod mobile fertur, hinc omnis motus inter circumstantia fit corpora.

19 Corpus quo minus est & rotundius, eo ad motum promptius, quo ramosius autem, porosius & angulosius eo minus.

20 Causa prima motus est materia subtilissima, cui Deus immediate impulsus impressit.

21 Quoniam omnia corpora molem, & hinc pressuram habent, hinc omnia tendunt ad centrum terrę & sunt gravia.

22 Nullum corpus absolute leve est, sed saltem unum altero magis vel minus grave, quod dicitur leve, hinc omnis gravitas & levitas est respectiva.

23 Quoniam omnis motus fit in fluido; hinc pro diversitate fluidi corpora vel ascendunt vel descendunt.

24 Nullum corpus propria vi ascendit, sed ab ambiente extrinseco fluido graviore sursum pellitur, hinc nullum gravitatis principium est in corporibus.

25 Corpora duo dummodo ejusdem materię, diversę licet magnitudinis, æquali nisu tendunt versus inferiora.

26 Centrum gravitatis est, ubi est punctum lineę directionis.

27 Fluidorum cylindri tanto magis gravidant in corpora, quanto sunt altiores.

28 Corpus quo magis est porosius & principiis primi & secundi elementi magis abundat, eo est fluidius.

29 Cohæsiorem particularum in corporibus duris efficiunt expulsio materię

subtilis & compressio fortior cylindri aeris & ætherei externa.

30 Fluidorum particulae in perpetua sunt agitatione & motu, hinc facile solida & fluida resolvere possunt.

31 Solidorum natura in quiete particularum consistit, hinc quaecunque in motu sistere possunt particulas fluidas uti sunt, v.g. salia acida, rigida, ex fluidis solida efficere possunt.

32 Natura in plerisque incipit a fluido & definit in solidum.

33 Omnia corpora resolvi ac emolliiri possunt, si particulae elasticae vel igne vel menstruis impingantur iisdem.

34 Solutio fit, quando ipsius corporis soluti minores moleculae sub propria forma interveniente menstruo saltim dislocantur ac distrahuntur.

35. Quodlibet corpus habet circa se atmosphæram h. e. massam insensibilem effluviarum.

36 Aer distinguitur in subtiliorem qui æther dicitur, & crassiorem, qui atmosphæricus est, & ex æthere particulis aqueis terrestribus & corporum effluviis conflatus, & prout loci differunt & effluvia, aer quoque est diversus.

37 Non solum aer atmosphæricus gravis est, sed & æther quod variis experimentis probari potest.

38 Aer corpus est elasticum, sive post compressionem pristinum reassumit statum, seu comprimi & dilatari potest.

39 A gravitate & elatere aeris innumeris in naturalibus dependent effectus.

40 Omnibus corporibus tam fluidis, quam solidis aer & æther inest.

41 Aer dicitur densior, quando materiae subtilis particulae expelluntur, & particulae terrestres, & aquae magis ad se invicem accedunt, rarus autem dicitur aer vel etiam corpus, quando expulsis particulis terrestribus gravioribus abundant particulae ætherae.

42 Aer est, receptaculum omnium effluviarum.

43 Aer inclusus & compressus magnam vim possidet.

44 Aer immutare & destruere multorum corporum texturam aptus est.

45 De aere nos docet experientia, eum

in omnia loca, sibi ab aliis corporibus relicta, cum impetu ruere.

46 Aer non penetrat ipsam aquam.

47 Aqua est corpus fluidum porosum flexile, & valde dilatabile, hinc maximam ætheris ac aeris debet admittere influentiam.

48 Aquae ratione fundi & aeris mirum differunt.

49 Aquae effectus sunt fluidificare, emollire, intrare salium ac gummatum poros, illaque dissolvere ac discontinuare.

50 Ignis consistit in confuso, & rapidissimo particularum subtilissimarum motu, & uti frigus fit per motum rectilineum, sic calor & ignis per motum curvilineum & confusum.

51 In igne particulae tertii elementi crassioris innatant particulis materiae subtilissimae & subtilis.

52 Ignis effectus sunt movere, rarefacere, propellere, penetrare, discontinuare corpora, & vim elasticam aeri, & aquae conciliare, corporaque solidissima percurrere.

53 Ignis flamma corporum texturam non solum destruit, sed & mutationem corporibus inducit, hinc non verus est corporum analysta.

54 Uti caloris natura in motu, ita frigoris in quiete consistit, & calor rarefacit, frigus autem condensat corpora.

55 Fermentatio dicitur, quando particulae subtilissimae vehementer motu in corporum liquidorum poris exitum non inveniunt, hinc in illorum latera reactione corpus diffingunt, resolvunt & subtilisant.

56 Fermentatio putredinosa locum habet in regno animali, vinosa in vegetabili.

57 Particulae subtiles fermentationem efficiendo corpora dividunt, quod probat illorum post fermentationem subtilitas.

58 Lux est celerrimus globulorum minutissimorum motus rectilineus.

59 Reflexa lux dicitur, quando redit propter occursum alterius corporis impediens primam lineam motus; refringitur autem quando radius in motu constitutus oblique diversa transiens media non nihil a linea recta deflectit.

60 Omnes colores, soni, visus, reflectioni & refractioni lucis debentur.

61 Color nil aliud est, quam lux refracta ac modificata pro diversitate superficialium, vel densitatis corporis, per quod lux transit, & materiale colorum in textura ac dispositione particularum radieatum est.

62 Sonus nihil aliud est, quam tremulus aeris motus factus a percussione corporis alicujus tremantis.

63 Principium materiale odorum est, Sal volatile Sulphureum mediante aere & æthere extractum.

64 Causa saporis Sal est, quod ratione particularum diversæ figuræ, & magnitudinis varie modificatum diversos exhibet sapores.

65 Sal est substantia sapida & solubilis in liquore aqueo.

66 Sal est, vel acidum, vel alcali, vel neutrum, 2. est 1. vel fixum, vel volatile.

67 Sal acidum est Sal primogenitum & fundamentum reliquorum omnium, a quo omnia pro diversitate particularum terrestrium, concentrationis, reliqua omnia oriuntur.

68 Qualitates corporum nil aliud sunt, quam certæ dispositiones & modificationes materiæ: qualitates autem sensibiles uti calor, frigus, humiditas &c. nil nisi meri sunt percipiendi modi, & quasi insensibiles motus occasione tremoris nervorum excitati: & relative ad nostrum corpus varium fortiuntur nomen.

69 Nihil in se calidum nec frigidum sed respectu corporis, & secundum modum receptivitatis & ad sensum tale dicitur.

C A P U T III.

De Sanitate, Vita, Temperie & Natura.

I.

Corpus nostrum est instar machinæ seu automatis, quod ex variis organis ratione figuræ & magnitudinis certo ordine ac situ dispositis ac constructis gaudet, quæ moveri & anima-

ri a partibus fluidis corporis nostri debent.

2 Partes corporis nostri sunt vel solidæ vel fluidæ. Fluidæ si in decenti temperie æquabilique motu constitutæ sunt, & solidæ quamdiu in decenti configuratione, situ & ordine consistunt, corpus ad actiones secundum naturam exerendas aptum existit, & sanum est.

3 Actiones vitales absolvuntur sensu, motu & nutritione.

4 Vita corporis versatur in perenni ac decenti partium fluidarum per solidas motiones, partes autem fluidæ prima motus causa sunt, solidasque in motum excitant.

5 Fluidæ corporis partes principaliores, sunt Spiritus animales, quasi impetum facientes, Sanguis cum sero & lymphæ.

6 Vita hominis consistit in continuata mentis & corporis communione, seu versatur in his operationibus, ad quas & corporis motus & cogitatio mentis concurrunt.

7 Vita perficitur causis more mechanice nec mens facit ad corporis ipsius vitam, nec vita spectat ad mentem sed ad corpus.

8 Quando corpus humanum moritur, non mens a corpore recedit, sed corpus recedit potius a mente, quatenus organa corporis vitiata sunt, ut mens amplius iis præesse nequeat.

9 Uti vita consistit in motu, & sanitas in motu temperato ac æquali partium fluidarum, sic mors nil nisi destructus motus est, & motus improporcionatus ac inæqualis.

10 Non partes solidæ dici possunt temperatæ & imtemperatæ in se spectatæ, sed illarum temperies dependet a temperie & motu partium fluidarum.

11 Quando corpuscula sanguinem constituentia diversa, nimirum: terrestria, ramosa, aquosa, salina, volatilia, fixa, acida, Sulphurea proportionaliter inter se sunt mixta, ita, ut motum æqualem inter se efficere possint, tunc sanguis dicitur temperatus, & blanda temperies introducit partibus solidis.

12 Quo magis autem inæqualis est horum corpusculorum mixtio, eo inæ-

qualior resultat motus & intemperies varia.

13 Quando particula sulphurea, oleosa, volatiles, salina, predominantur præ ipsis fixioribus aqueis, terrestribus, intemperies calida est, & tunc temperamentum calidum dicitur, seu sanguineum, & si nimius ille excessus sit, evadit cholicum.

14 Calidi temperamenti illum dicimus, qui tali fibrarum plexu constat, cui multæ particula ignea æthereæ calida insunt, vel in quo multæ facile congregari possunt.

15 Quod si particula aqueæ mucilaginosæ acidæ fixiores prædominium habent, præ ipsis sulphureis spirituosis salinis sanguinis, exurgit temperamentum phlegmaticum frigidum-humidum, & quando particula illa salibus acetosis stipata sunt, vocatur Melancholicum, quod gradu saltem differt a Phlegmatico.

16 Phlegmatici dicuntur, qui serosis humoribus abundant, & tam denso fibrarum plexu constant, ut partes calidæ difficiliter colligi queant.

17 In temperamento Sanguineo et Cholerico motus partium fluidarum magis vehemens, celer ac velox est, in phlegmatico autem & Melancholico magis tardus et imminutus.

18 Qualis est temperies, & motus sanguinis & humorum, talis etiam est motus Spirituum animalium, & qualis Spirituum animalium motus ac temperies, talis etiam mentis motus, inclinationes, & cogitationes exurgunt, hinc effato Galeni mores animi sequuntur corporis temperamentum.

19 Sanguinei magis sunt audaces, hilares, ingeniosi & alacres, e contra Melancholici et pituitosi magis sunt tardi, timidi ac tristes ob Spiritus in Sanguineis subtiliores, & illorum motum celerior, in phlegmaticis autem & Melancholicis fixiores, & motum illorum tardior.

20 Ad temperiem corporis & humorum faciunt parentes, ortus, Solum, cœlum, ætas, morbus, vitæ ratio, sexus.

21 Principium motus primum in machina nostra omnium Philosophorum con-

sensu est anima, quam sive Naturam, sive Spiritum potentius Mechanicis instructum, sive materiam subtilissimam ætheream ordinate & specificè agentem nominare velis, perinde est.

22 Animam in homine præter potentias Mechanicas, & ordinatum agendi motum nobiliori potentia nimirum cogitandi et ratiocinandi instructam esse, quam brutorum anima, extra dubium est, et ratione hujus potentia dicitur mens, et est substantia immortalis ex Decreto ipsius Dei.

23 Causa prima potentiarum in anima existentium, est ipse Deus, a quo uti omnia, sic quoque animæ nostræ existentia & functiones dependentiam suam habent.

24 Spiritus animales non sunt ipsa anima, illis tamen utitur anima seu instrumento ad exequendas functiones suas.

25 Functiones animæ sunt movere spiritus, et ad certum motum edendum eisdem determinare.

26 Natura seu anima hominis facile characterilatur specifico motu, quem deinde jugiter custodit, unde consuetudo naturæ dependet, quæ in vitæ genere & morbis variis illorumque periodis admodum est solennis.

27 Natura est mensuræ, numeri, temporis, et ordinis observantissima, unde omnia ordinate, tum in productione corporis, quam in illius conservatione & morborum curatione facit.

C A P. I V.

De Partibus solidis & fluidis machine humane, principaliter de sanguine.

Corpus nostrum est instar machine, quæ ex particulis solidis et fluidis vario ordine ac situ dispositis et constructis constat.

2 Solidæ partes sunt ossa, cartilagine, tendines, membrana, nervi, arteria, venæ, tubuli lymphatici, carnei seu fibrae dicti, et illi qui glandulas constituent.

3 Fibræ

2 Fibrae sunt prima stamina & filamenta omnium partium, ex quibus artificiosa textura situ & constructione omnes partes componuntur.

4 Fibrae tubulatae sunt, quoniam nutriuntur & augmentum accipiunt, per has fluit materia liquida, quae latera illarum distendere potest.

5 Unaquaque fibrilla certum per intervallum suas habet implicaturas, hinc patet, cur flaccidus antea musculus tumidus & densus redditus, dolorem non statim efficiat.

6 Fibrae prout magis crassae, vel tenere & subtiles sunt, & prout rectum vel obliquum situm habent, & quo magis compactius vel laxius sunt unitae, varia constituunt organa.

7 Quilibet musculus constat ex infinitis parvulis fibris tubulatis, quae in media parte, ventre dicta, laxius coeunt, carnem constituunt, in fine autem & principio arctius colligatae, tendinem efformant.

8 Nervi sunt fasciculi plurimorum tubulorum, cavi, ac cannae indicatae in modum perforati, ex alba seu medullari cerebri substantia progredientes.

9 Nervi qui sensui inserviunt molliores, qui autem mortui, duriores sunt.

10 Tubuli nervei per totum corpus sunt dispersi, hinc canaliculis exillioribus laxis cerebrum, & plura correspondentia organa in consensum trahuntur.

11 Ossa constant ex tubulis poros innumeros habentibus, in quibus circulantur, depositae particulae sanguineae & lymphaticae.

12 Inosculantur ossibus venae & arteriae, intrantes cavitatem, & deponentes ibi pinguedinosam & sanguineam medullam, ne rigida evadant ossa & facilius rumpantur.

13 Arteriae constant ex triplicibus lamellis: prima est reticularis, ex nervis, vasis sanguineis, membranosisque expansionibus conflata; secunda, ex fibris musculosis in circulum conortis, duris tamen & renitentibus; tertia tenuis est, & ex planis membranosisque expansionibus constructa.

14 Venae si aspiciantur per micro-

scopium, adsunt primo fibrae tensiles, secundum membrana glandulosa, tertio musculosi falces.

15 Membranae tendinosae & nervosae constant ex fibrillis variis nervosis, fistulosis, facile dilatabilibus, hinc admodum sensibiles sunt. Periostrium habet originem suam partim a dura matre per diversa cranii loca prodeunte, & a capite sic ad universam ossium compagem diffundente, partim a fibris & tendinibus musculorum.

16 Glandulae nihil aliud sunt, quam vasorum minutissimorum implicatus nexus, habent nervos & carneas subtilissimas fibras, quae varie circumducuntur, investuntur etiam aliquibus in partibus exterioribus membrana valde tensa, quae sanguineorum vasorum lateralibus ramis irrigatur, sub hac carne fibrae circulariter ductae locantur, quae horizontaliter glandulae corpus penetrant.

17 In tenerissimis glandularum ductibus & vasculis facile fieri possunt obstructions.

18 Glandulae cutis instructae sunt poris seu ostiis, singula suis valvulis cucurbitiformibus aut pelliculis incurvis versus interiora protensis dotatae. Valvulae adsunt ad fluidum alias nimis effluxurum remorandum, sicque refrenandum halituum nimiam transpirationem.

19 Glandulae sunt vel conglomeratae vel conglobatae. Conglomeratae sunt a cervus minutissimarum glandularum communi tunica investitarum, quarum singulae emittunt vasculum excretorium, quae iterum abeunt in canalem, per quem liquor fluit in aliquam cavitatem, quales sunt parotides, pancreas, mammae. Conglobatae constant ex meris fibrillis, inter se varie contextis, non autem vasculis, uti conglomeratae.

20 Vasa lymphatica ductus sunt admodum tenues, pellucidi, firmi, simplici tunica donati, & plurimis nodulis, qui totidem valvulae sunt, conspicui.

21 Vasa lymphatica valvulas habent semilunares, quae ejusdem naturae videntur cum substantia vasorum lymphaticorum: microscopio autem examinatae appa-

apparent fibrosa, ut contrahi & relaxari possint.

22 Vasorum lymphaticorum, lacteorumque, & ductus thoracici structura eadem est.

23 Solida partes invicem singularem & necessariam connexionem habent: hinc arteriæ inosculantur venis, & venæ arteriis, nervis & musculis; Tubuli carnei desinunt in tunicas, & hæ sic involutæ propagantur in tendines, cartilagineas, & ossa, sicque datur communicatio & circulatio fluidarum partium.

24 Solida corporis animati compages tota tubulosa est, & minutissimas partes cavas esse, probat circulatio sanguinis in pediculo, & per caudæ fibrillas in anguilla, quod optime demonstrari potest microscopio.

25 Partes solidæ, quoniam ex infinitis minutissimisq; staminibus & fibrillis contextæ sunt, multa millia spatiola intermedia, seu corpusculorum, ex quibus illæ conglomerantur, intercapedines fieri debent.

26 Inter partes fluidas præcipua est Massa sanguinea, quæ ex innumeris, ratione magnitudinis, figuræ, & pondinis diversis particulis & corpusculis constat.

27 In sanguine latent particulae ferrosæ, lubricæ, flexiles, & rigida salinæ, tam volatiles, quam acidæ & ramosæ, sulphureæ, oleosæ, & crassæ, mucilaginosæ, terrestres.

28 Sanguis per microscopium inspectus, constat ex fibris & meris globulis, qui intestino & irrequieto motu in omnem positionem se movent: cessante hoc motu, mutua implicatione coeunt, & subsident isti globuli, sicque crassities & coagulatio fit sanguinis.

29 Uti in coitione globulorum sanguinis, illius crassities: sic in illorum globulorum perpetuo motu & divisione ejus, fluiditas & tenuitas consistit.

30 In globoso elementorum sanguinis contextu, nativa ejus dispositio consistit, quoniam sphaerica figura ad perficiendum motum omnium est aptissima.

31 Color sanguinis floridus, fluiditas, & color ille vitalis debentur

exactissimæ & decenti globulorum horum comminutioni.

32 Globulorum horum comminutio, divisio & motus perennis debetur materie subtilissimæ æthereæ, in aere hospitanti, quæ, uti causa omnis fluiditatis & motus, sic quoque sanguinis est.

33 Rubedo sanguinis fit a sibi incumbentibus globulis, in quorum poris & interstitiis, materia æthereæ lucida repercutitur, & repercutiendo talem visui exhibet colorem.

34 Chymici rubicundum sanguinis colorem deducunt a sulphureis oleosis particulis, exaltatis a calore & particulis salinis volatilibus.

35 Uti omnis calor est a motu, sic quoque corporis nostris calor vitalis ab eo dependet, quo autem motus hic magis est reflexus & vehementior, eo major quoque exurgit calor.

36 Nullus calor datur insitus, sed omnis est influus, hinc calidum innatum & humidum radicale, nisi sumantur pro dispositione seminali & innata sanguinis & feri, mera sunt figmenta.

37 Sanguis duplici motu gaudet: intestino uno sive minimorum juxta se invicem, & altero circulari seu progressivo, cujus ope per vasa circumvehitur, neuter sine altero consistere potest.

38 Uterque hic motus debetur aeris & ætheris virtuti elasticæ, per respirationem communicatæ, & cordis vigori seu motui.

39 Cordis motus absolvitur constrictione seu systole, & dilatione seu diastole, & est cor non tam officina, quam antlia sanguinis, ad illum recipiendum & expellendum inserviens.

40 Cor nil nisi musculus est, ex fibris & staminibus fibrosis motricibus geometricè constructus, ut ad contractionem robustam & dilatationem aptus sit.

41 Cor est omnis motus in corpore nostro, & sanguinis circulationis (sine qua homo vivere nequit) primum principium, & instrumentum & primum impellens sanguinem.

42 Motus cordis non motrici alicui insitæ virtuti, sed nixui expansivo spirituosus liquoris seminalis in ipso embryone.

bryone, in adultis autem expansivæ ætheris & spirituum animalium sanguinisque vi debetur.

43 Contractio cordis et dilatatio arteriæ coincidunt, sicque fit pulsus, qui nihil aliud est, quam dilatatio arteriæ.

44 Cor principium est arteriarum et venarum, omnes arteriæ advehunt ad partes, venæ autem revehunt, excepta vena portæ, quæ advehit ad hepar.

45 Venæ semper sunt comites arteriarum, ampliores tamen sunt, quoniam motus sanguinis in venis lentior est, valvulisque semilunaribus instructæ sunt, ut refluxus impediatur.

46 Non dantur anastomoses arteriarum et venarum, sed arteriis junguntur tubuli, per quos sanguis transit ad substantiam carneam, ubi deinde per venarum tubulos excipitur.

47 Quando cordis ventriculi contrahuntur et aer subtilior elastica et pelente virtute imbutus ipsi communicatur, non solum contentus intra eos sanguis in arterias expellitur, sed et universus sanguis per arteriosum et venosum genus progreditur, adjuvante misculoso venarum contextu et valvularum structura.

48 Quindecim ad minimum vicibus sanguinem singula hora per cor circulari, probabile videtur.

49 Athmosphæra externa corpus ambiens, fervorem et elasticitatem humorum et spirituum reprimit, temperat, ac moderatur, propulsionemque sanguinis in venas promovet.

50 Remoto athmosphæra equilibrio, spiræ ætheris et aeris in succis contentæ mirum dilatantur, sicque distendunt et coarctant plus justo vasa, et motum sanguinis sistunt quod patet per experimenta, beneficio antliæ, in vivis animalibus peracta.

51 Sanguis quo tenuior et fluidior, eo melius per minutissimos venarum et arteriarum tubulos circulatur, quo autem crassior, eo lentior fit circulatio.

52 Falsum est calorem sanguinis et corporis nostri dependere a citatori circulatione sanguinis, magis ille fit a motu intestino sanguinis, et ætheris reflexi-

vo motu in sanguine aucto.

53 Fermentatio in sanguine nulla est, talis nimirum, quæ in vegetabilibus locum habet, vinosa; si autem per fermentationem intelligis intestinum particularum motum, qui subtilisationem sanguinis efficit, concedi potest.

54 Sanguini *αἷμα* sic dicto, nimirum ramosæ, fibrosæ, et rubicundæ texturæ sanguinis semper immixtum est serum, quod magis flexilibus, molli-
bus, gelatinosis et salinis constat particulis.

C A P. V.

De Lympha, saliva, chylo, lacte, bile, semine, spiritibus animalibus.

I.

Post sanguinem, fluor principalis corporis nostri est lympa, quæ non secus ac sanguis circulatur per certa sua vasa, dicta lymphatica.

2 Lympa differt a sero, dum illa magis orbata gelatinosa ac glutinosa substantia est, magisque aquea, serum autem leni ignis calore concrevit in gelatinam multis minimis fibrillis conspicuam.

3 Lymphæ omnis motus a peripheria ad centrum est, nimirum ad cor, quod manifesto ostendunt valvulæ valorum lymphaticorum, quæ talem habent structuram, ut lymphæ ad cor tendenti liber pateat transitus.

4 Omnis lympa separatur a sanguine adducto per arteriolas in ipsas partes.

5 Non omnia vasa lymphatica habent commercium cum glandulis, vel ex illis scaturiunt sed pleraque oriuntur ex viscerum substantia, et sunt quasi tubuli arteriarum continuati.

6 Omnes pene partes gaudent vasibus lymphaticis.

7 Lympa omnis revehitur a partibus & affunditur sanguini venoso, cum quo transit ad cor.

8 Lympa non efficit nutritionem partium, sed potius est recrementum ipsius feri nutritii, et ex sero sanguinis ortum suum habet, dum a particulis feri gelatinosis

notis nutritiis, aquæ, quæ ad nutritionem ineptæ sunt, secedunt.

9 Lympha, quia non constat particulis gelatinosis, conservat sanguinem in fluiditate, chylum diluit, saliva acria temperat et vehiculum est variorum excrementorum, maxime autem salino sulphureorum, ex corpore educendorum.

10 Præter lympham alius adhuc humor est in corpore nostro, medius quasi inter serum et lympham, qui ex sanguine arterioso immediate, beneficio glandularum conglomeratarum excernitur, & dicitur vel salivialis, pancreaticus, intestinalis et ventriculi.

11 Humor salivialis et Pancreaticus &c. ejusdem sunt naturæ, non autem lymphaticæ, ut vulgo credunt, sed constant ex particulis serosis, acetosis, subtilibus & spiritibus animalibus.

12 Saliva ex particulis summe subtilibus constat, hinc non secus ac Spiritus vini, repositus in vase ab aere evacuato ebullit.

13 Succus hic salivialis, una cum Pancreatico & intestinali menstruum corporis quasi universale & liquor microcosmicus publicus est, inserviens ciborum resolutioni medicamentorum exactioni, chylicationi &c.

14 Pancreas cum vasibus et glandulis alivalibus conglomeratis, quæ sub auribus et linguis sunt, eandem habet structuram, eundemque usum.

15 Succus pancreaticus, non secus ac saliva facile ad fermentationem disponit cibos, ipsis admixtus.

16 Falsum est succum pancreaticum naturaliter esse acidum, et effervesce cum bile.

17 Ductus salivales sunt vel majores vel minores; majores sunt vel externi et superiores, vel interni et inferiores: illi sunt ductus Stenoniani et Nukiani: hi Warthoniani et Bartholiniani, seu mavis, Riviniani: Minores innumeri sunt in faucibus, palato et labiis conspicui.

18 Lacrymæ, et liquor ille, quem stillant glandulæ oculorum, Salivalis naturæ videntur, dum per ductum infi-

guem ab oculis in nares tendentem, et ex hisce in palatum abeuntem in os derivatur.

19 Menstrua insipida magnam in solvendis rebus habere efficaciam; testatur Mercurius et aqua communis.

20 Saliva non solum ex particulis aqueis et subtilissimis salinis, sed et subtilissimis elasticis, per nervos ipsis communicatis, constat.

21 Quale serum sanguinis, et qualis spirituum animalium constitutio, talis est saliva, qualis saliva, tale fermentum ventriculi, et quale fermentum ventriculi, talis est digestio, et qualis digestio, talis est chylus.

22 Motum spirituum animalium inordinatum communicari salivæ posse, testatur morsus canis rabidi, affectus animi, philtrea &c.

23 Saliva verum ventriculi menstruum est, quoniam fermentum ventriculi copiosum esse debet, secundo: activum et ad fermentationem aptum, tertio: cibis intime misceri debet, quæ omnis in se continet saliva.

24 Lympha quæ stillat ex glandulis ventriculi et intestinorum, pauca, ad madorem horum viscerum internum necessaria est.

25 Saliva menstruum quasi universale est, ratione particularum spirituofarum maxime penetrat, ratione salinarum particulas sulphureas extrahit et dissolvit, ratione aquearum ipsa saliva gummeasque particulas resolvit & imbibit.

26 Saliva, quam primum masticatis in ore cibis admiscetur, statim insignem ac evidentem alterationem ipsis inducit, ut in locum calidum repositi facilem fermentationem per se recipiant.

27 Inter partes fluidas corporis nostri singularem quoque obtinet locum chylus, qui non nisi emulsio naturalis, et essentia contritis, et a salivali menstruo resolutis est.

28 Chylus per vasa lymphatica in mesenterio existentia et lactea dicta, assunditur sanguini et cum hoc circulatur per totum corpus.

29 Elementa chyli sunt particule aqueæ, dulces, gelatinosæ, it. oleosæ ac

ramosæ; ex quarum conjunctione lacteus exurgit color.

30 Essentiæ resinosæ, item olea intime cum aqueo menstruo mixta: constituunt lac.

31 Chylus proxima sanguinis, seri, lymphæ & omnium corporis fluorum materia est.

32 Chylus infusus in sanguinem, ejusque motu comminutus ac subtilisatus, partim transit in ipsum sanguinem, ratione particularum ramosarum & oleosarum, partim in succum nutritium, ratione particularum mucilaginosarum, partim in serum, ratione particularum aquearum & viscido-salinarum, partim in lympham, ratione particularum inspidarum aquearum.

33 Qualis est cibus, talis chylus, qualis chylus, tales humores, quales humores, tales sunt Spiritus, quales sunt Spiritus & humores, talis est nutritio, motus & sensus, & per consequens vita, & sanitas.

34 Chylus non dimittitur, a sanguine totus, nisi in gravidarum uberibus, quæ congeries minutissimarum glandularum sunt, & ibi lac nominatur.

35 Lac non est serum, nec sanguis immutatus, sed chylus, ad ipsas glandulas mammarias deductus per ipsas arterias.

36 Bilis in hepate secreta, & in intestinum duodenum effusa, non excrementum, sed utilissimus corporis nostri fluor est.

37 Bilis si destilletur, fundit inspidum phlegma, remanente resina inflammabili ac tenaci, si autem cum Sale tartari mixta, vel fetida facta destilletur, prodit liquor Alcalinus, qui in mixtura cum aliis rebus semper edit effectus Alcalinos.

38 Bilis non immerito chyli & sanguinis balsamum constituit, acorem corrigit, oleosas ciborum particulas solvit, ut intime possint misceri cum aqueis & chylum constituere, visciditates terreas incidit, & spiculis suis salino-sulphureis ad excretionem intestina stimulat.

39 Bile deficiente, cruditates acidæ, viscidæ in corpore cumulantur, excretio alvi impeditur, & spiritus ascensio sanguinis debilis est.

40 Tres vel quatuor uncie bilis brevi

tempore in intestino duodeno colligi possunt, ejus enim fluxus per ductum hepaticum continuus est, ex cystide vero, non nisi pleno ventriculo.

41 Terrestris & crassa pars bilis per excrementa alvi ejicitur, subtilior autem salino-sulphurea transit cum lymphæ vel chylo iterum ad ipsum sanguinem, sicque circulator.

42 Nullum animal bilioso humore caret.

43 Semen delibatissima succi nutritii, et spirituum animalium portio est, in anfractuosis testium canaliculis elaborata et subtilisata.

44 Nullus datur spiritus naturalis nec vitalis, in ipso sanguine, sed saltem animalis, in ipso crebro et nervis.

45 Spiritus hic est ens activum, motum, et quidem determinatum ac ordinatum efficiens in materia.

46 Materia licet etiam sit subtilissima divisa, pure tamen passiva est, nec motum simplicem, multo minus ordinatum edere potest sine spiritu activo, & primo motore.

47 Fluidum itaque subtilissimum, quod visum fugit in nervis contentum, est nil nisi subtilissima materia, potentia mechanica determinata instructa, quæ ideales & ordinatos motus in corpore edere apta est, hinc recte dici potest spiritus.

48 Spiritus in sanguine vitalis Veteribus dictus, nil nisi æther seu subtilissima aeris portio est, elasticitate imbuta & cum particulis sanguinis mixta, unde motus cordis, arteriarum, & ipse calor corporis nostri dependet.

49 Spiritus animales nec alcalini, nec acidi, nec sulphurei sunt.

50 Probabile est, liquidum nerveum constare ex duplici substantia, una nimirum humidiori subtilissima succi nutritii parte, altera sicciori, quæ ex purioribus aeris particulis pulmonum ministerio, in sanguinem receptis elaboratur.

51 Quamdiu hæ partes inter se bene sunt temperatæ ac mixtæ, & in æquilibrio constitutæ, tamdiu spirituum elaterium viget, motus est æqualis, partes recte nutriuntur, & somni vigiliarumque legitime vicissitudines sunt.

12 Nervi licet subtilissime vehant substantiam, absurdum tamen non est, illam non tam formaliter, quam etiam materialiter concurrere ad nutritionis negotium.

13 Ratione rigidarum elasticarum particularum, Spiritus animales ipsius nervi ab objectis tensilibus commoveri possunt, sicque sunt sensus, qui non nisi certe spirituum animalium nervorumque mutationes sunt.

14 Spirituum motus duplex est, vel rotatorius, dum nimirum quævis particula circa axem movetur, vel directus, qui a termino ad terminum tendit.

15 Motus Spirituum animalium in nervis est magis rectilineus, motus autem ætheris in sanguine magis est curvilineus, unde calor dependet.

CAP. VI.

De motu machine nostre vitali & Sensu.

I.

Nihil in machina microcosmica fit sine motu, nulla immutatio, secretio, nutritio, nullus sensus sine motu fieri potest.

2 Moventur partes fluidæ, inter quas primum locum sibi vendicat nervorum fluidum, quod omnium subtilissimum & ad motum edendum celerrimum aptissimum est, a quo cunctarum machine partium tam solidarum quam fluidarum motus dependet.

3 Spiritus animales summa subtilitate et elasticitate præditi potentiam habent a DEO impressam non solum mechanice sese movendi, sed & elective, determinate et ad certum finem: quæ potentia dicitur anima sensitiva et radicaliter inexistit subtilissimo cerebri fluido.

4 Instrumentum motus spirituum animalium organicum sunt fibræ motrices, varixque illarum implicationes & textura.

5 Quando fibræ motrices ita inter se sunt contextæ, ut duæ extremitates tendinæ fiant, media autem pars laxior sit, exurgit musculus, qui motus spon-

tanei instrumentum est.

6 Quando fibræ motrices certa quadam serie super se sunt strata: et quidem transversim, tunica evadit musculosa seu carnea dicta, quæ motus involuntarii et naturalis organon esse solet.

7 Tunicam ventriculi, intestinorum, vesicæ urinariæ, biliaris, ureterum, arteriarum, venarum musculosam existere et fibras carneas ac motrices sibi intertextas gerere, ætrophia docet.

8 Spiritus animales mobili et expansiva sua natura fibras inflant, sicque illas abbreviant et distendunt, adeoque quod longitudini illarum decedit, crassitie accedit. Eundem figuram, non moles in musculo tumescente mutatur.

9 Uti in vesica inclusus aer dilatatus ingentia pondera attollere solet, sic quoque vi spirituum fibræ musculorum dilatata trahunt per tendines suos ossa.

10 Ad motum in musculis & fibris motricibus exerendum non solum requiritur influxus sufficiens spirituum animalium, sed et ipsius sanguinis spiritus laudabilis, hinc arteria partis ligata cessat et motus partis expirat.

11 Omnes partes, vasa, quæ ex musculosis fibris constant, motu gaudent tensivo, qui, quando in statu naturali est, dicitur tonicus, quando autem hic motus viscerum naturalis læditur, vel nimis tenditur, fit spasmoticus, aut si nimis relaxatur, maxima incommoda motus inordinarii et morbi oriuntur.

12 A specifico hoc tonico partium motu laeso inordinariæ excretiones, varii morbi oriuntur, usus viscerum invertitur et actiones vitales depravantur.

13 Spiritus animales fluidum sunt simplicissimum purissimum, cui facile imprimi potest idea certi ac determinati motus, quam etiam diu et exacte certoque tempore, mensura et numero servare solet, uti id testantur periodicæ excretiones, morbi &c.

14 Spiritus animales sunt naturæ mobilissimæ, purissimæ, hinc si heterogenei quid ipsi immixtum est, illud statim motu suo intestino et elastico ad extremas partes propellunt, non secus ac

ac flumen motu vorticoso gaudens heterogenea immissa ad ripam pellit.

15 Quando fibræ nervæ vel musculosa stimulantur & irritantur a quadam materia, non solum concitatus ad hanc partem spirituum fit affluxus, verum etiam sensus & perceptio quadam certa ab objectis ipsis imprimitur.

16 Spiritus animales non movent solum corpus, sed et sentiunt, quæ sensatio tamen sine motu fieri nequit.

17 Ab objectis saltim certi motus fiunt in organis, & ex varietate motuum mens rerum sensibilibus differentias varie percipit.

18 Objectis, quæ in nobis sensus movent, nihil attribuimus, nisi potestatem, quæ ex figura, motu & partium dispositione fluit, varie organa & his mediantibus mentem afficiendi.

19 Calor, odor, sapor, omnesque qualitates non fiunt in objectis externis, sed variae sensationes excitatæ in mente nostra.

20 Instrumentum omnis sensus, in quod objectum impellit, est nervus vel ejus extremitas, quæ vel in membranam vel in papillam definit, in hac varium objectum irruit, variumque excitat motum, qui motus beneficio spirituum animalium transfertur ad sensorium commune, ubi perceptio fit.

21 Nulla pars corporis humani tangi vel moveri potest, quin eo ipso moveatur fluida et spirituosa nervorum substantia et consimilis motus ad sensorium cum undulatione vel pressione quadam traducatur.

22 Ad tactum omnes referri sensus possunt, est ille universalissimus, reliqui sunt saltim diversi tangendi modi.

23 Organon sunt papillæ nervæ perfusæ spiritu animali et quo copiosiores sunt in parte, eo exquisitior fit sensus.

24 Pro objectorum itaque diversâ impressione vel motu variae et diversæ sunt perceptione, quæ frigoris, caloris, ac humiditatis nomine veniunt.

25 Visus omnium sensuum est præstantissimus; objectum ejus est lux, sive a corpore luminoso radiis imperturbatis,

id est, pressione globulorum æthereorum rectilinea sive a corporibus opacis refracta, seu varie repercussa transeat ad tunicam oculi retinam, ubi pro diversitate impressionum vel sensum luminis vel coloris producit.

26 Organon visus est oculus, qui nil nisi camera obscura est, quoniam omnibus gaudet requisitis.

27 Visio fit non in nervo optico, sed in lesa tunica retina, quæ est nervus opticus expansus.

28 Tunica scleroris porosa est, & minimis lymphaticis vasculis stipata, quæ oculorum humores restituunt et nutriunt.

29 Auditus absolvitur aure externa & interiori, extrinseca pars est cava, interior convexa, & obliquum illum anfractuosum meatum, quem auditorium vocant, efficit.

30 Auris interior duplici constat cavitate, anterior dicitur concha et est tympani membranæ quædam concameratio, tribus ossiculis sibi mutuo articulis et duobus musculis constat; altera cavitas est labyrinthus, ubi os petrosum miro artificio in varias spiras contortum est.

31 Datur ductus quidam ex aуре interiori ad ipsum palatum, qui ex adverso oppositum est meatu auditorio.

32 Meatus auditorius oblique & per varios flexus ad tympanum fertur, quo aer percussus meatum illum copiosus ingredi et per tot ejus anfractus varie reflexus & quasi in tuba auctus, tympani membranam eo validius percellere possit.

33 Tremulus aeris motus ossiculis communicari debet, quæ ita sunt fabricata, ut motum a tympano acceptum propagare, aerique in concha contento imprimere valeant, isque tandem motus mediante illo aere nervos acusticos expansos penetret, sonumque in nobis producat.

34 Auditus objectum est sonus, qui ex tremulo aeris collisi resilientisque motu tympanum nervosque auditivos et spiritus in illis undulantes feriente producit.

35 Objectum odoratus est odor, qui consistit in subtilissimis salino sulphureis corporum effluviis & atomis aeris vehiculo ad nervos narium translatis.

36 Organon olfactus est papillosa membrana, quæ ex nervis olfactoriis ex osse cribroso prodeuntibus constat & nares investit interiores: hæc membrana madida semper observatur, quo melius solvi et sic penetrare possint effluvia illa salino-sulphurea.

37 Objectum gustus sunt particule sapidae, quæ fiunt ex salinis cum sulphureis et terreis varie modificatis ac mixtis, & hinc diversitas oritur saporum.

38 Organon gustus constituuntur papillæ illæ nervæ, quæ ex fibrillis nervorum nascuntur, abeuntibus in superficie linguæ instar cornuum in rotundas papillulas, et ubi copiosiores papillulæ illæ sunt, ibi magis viget sapor uti in linguæ apice.

39 Quoniam saliva non agunt nisi soluta, hinc ore saliva præsens est, ut hujus beneficio extrahantur particule illæ salinæ sapidae.

40 Olfactus organon multum simul facit ad gustum, hinc naribus obstructis vel olfactu læso, non vera saporum dignotio esse potest.

41 Ubi omnium perceptionum concursus est, ille locus dicitur sensorium commune, non autem est glandula pinealis, sed potius centrum sic dictum ovale seu fundus ventriculorum cerebri, ubi omnia corpora striata terminantur, et ex quibus nervi originem suam petunt.

42 In sensorio communi tanquam in supremo tribunali omnes rerum externarum impressiones beneficio sensuum conveniunt, & a mente percipiuntur, et rursus ex hoc ceu supremo regiminis loco pro arbitrio & nutu mentis spiritus animales ad omnes partes sensu ac motu animandas determinantur et emittuntur.

43 Quando sensorium hoc turgidum est spiritibus animalibus, ita ut mens pro nutu suo spiritus in nervos determinare, item motus externos organis

impressos percipere possit, tunc dicimus vigilare.

44 Quando deficit spirituum animalium in nervorum ac fibrillarum tubulis copia, ita ut rite tubuli isti insentur ac expandantur, sed in semet blande concidant ac relaxentur, ut non recipi possint consuetæ objectorum impressiones in sensoriis, nec in cerebro percipi vel spirituum determinatio in partibus fieri possit, talis status dicitur somnus.

45 Motus animales duplicis sunt generis vel voluntarii vel involuntarii seu automatici, qui citra animæ imperium nobis inscisi perficiuntur, hi fiunt in cerebello, illi in cerebro.

46 Si ad vestigia præteritæ impressionis attendat mens, & corpora absentia sibi præsentia sistat, tunc dicitur memoria.

47 Quando per varios motus spirituum relegendur vestigia rerum per sensus impressarum, tunc in mente similes cogitationes excitantur, sicque fit phantasia.

C A P. VII.

De usu Viscerum, Secresione animali & Nutritione.

I.

Vita nostra consistit in motu & calore partium fluidarum æquali ac temperato, motus autem & calor semper dissipat et depascit fluidas partes quæ debent restitui, quod fit nutritione, nutritio autem requirit alimenta.

1 Assumimus alimenta stimulatim per appetitum, qui interpret est indigentia nostri corporis & quando cibum desiderat, fames, quando potum, sitis appellatur.

2 Appetitus non debetur venarum suctioni, sed potius blando orificii sinistri stimulo & spirituum animalium in ventriculo & ejus tunicas influxui.

3 Alimentorum in ventriculo digestio fit solutione & extractione.

4 Alimenta quo magis sunt divisa & comminuta, quod accidit masticatione, eo facilius possunt solvi.

6 Verum menstruum gastricum, quod solvit & extrahit ciborum nutritias partes, est saliva & lymphæ pancreaticæ ac intestinalis.

7 Oesophagus, ventriculus & intestina eadem gaudent structura, iisdem tunicis, & simul unum constituunt canalem alimentarium, qui dicitur primæ viæ.

8 Intestina magis sunt officina chyli quam ipse ventriculus, qui saltem intestini cavi & latioris pars est.

9 Tonus & robur ventriculi et intestinorum naturale dependet ab influxu legitimo et naturali spirituum animalium in tunicam sic dictam carneam, quæ ex variis fibris motricibus sibi invicem intertextis constat.

10 Perperam docetur, oesophagum per diaphragmatis nervosum centrum transmitti, perforat potius illius musculosas partes, hinc diaphragmate moto, oesophagi finis movetur et contra.

11 Chyli secretio filtratione mechanica in intestinis peragitur per villosam spongiosamque crustam, ubi vasa lactea in intestina obliquo ductu inserta excipulorum vices gerunt.

12 Chylus per venas lacteas et ductum thoracicum premittitur ac pellitur tam propria sua gravitate quam continuo diaphragmatis allisu, compressione musculorum abdominis et beneficio motus intestinorum peristaltici: sicque ab una valvula ductus thoracici ad aliam promovetur, donec in venam intret subclaviam.

13 Mesenterium colligendis ac tuendis chyloferis sanguiferisque ductibus, ut liquoribus meatus præbeatur, destinatum est.

14 Organon sanguificationis non secundum veteres hepar est, vel secundum recentiores cor, quod magis instrumentum circulationis sanguinis et motus intestini vitalis quam sanguificationis est.

15 Ipse sanguis vitali motu et calore præditus chyli particulas ramosas sulphureas sola digestionis diuturna vertit in sanguinem.

16 Cor est principale et eminens machinæ nostræ movens, et quod motu per-

petuo, dum vita est, gaudet, et ab hoc reliqui dependent omnes motus.

17 Cor motum principale instrumentum circulationis sanguinis est.

18 Sine circulatione sanguinis animal vivere non potest, dependet ab illa primo fluiditas, crasis et intima particularum tenuum cum solidis partibus mixtio, secundo nulla nutritio, excretio nullus motus vel sensus sine circulatione sanguinis fieri potest.

19 Sanguinis circulatio ex ligaturis valvularum, & ex positura valvularum, & ex refluxu aquæ per venam in arteriam injectæ, & ex oculari demonstratione in pediculo vel anguillæ cauda beneficio microscopii patet.

20 Sanguis non solum motu progressivo & circulari, sed & intestino gaudet, motus autem intestinus prior est circulari & ab intestino dependet spiritualiscentia, robur & ipsæ vires.

21 Motum sanguinis intestinum sustinent particule subtiles aeris elasticæ, quæ in sanguine variis ratione figuræ ac magnitudinis particulis turgescuntiam quandam vitalem efficiunt, a qua turgescencia dependent corporis vires & motus simul ipsius cordis.

22 Particulæ æthereæ elasticæ per respirationem hauriæ turgescuntiam vitalem efficere nequeunt, si sanguis nimis est crassus & particulis fixis abundat, vel si nimis fluidus, rarus ac subtilis est, hinc vires requirunt sanguinem temperatum.

23 Non solum cor, sed ipsæ arteriæ, venæ imo omnia vasa, viscera ac musculi ad sanguinis motum progressivum & localem faciunt, illumque augere vel imminuere, æqualem vel inæqualem reddere possunt.

24 Succenturiatum cordis motus organon sunt ipsi pulmones, quorum corpus ex meris aereis fistulis & membranarum vesiculosarum una cum ramificatione arteriarum & venarum constat, per has sanguis venosus omnis trajicitur & materia subtiliori aerea impregnatus, transit ad sinistram cordis ventriculorum.

25 Totum abstrusum respirationis negotium a musculis thoracis atque abdo-

abdominis actione procedit, & alternata utriusque ventris dilatatione ac subsidentia dependet, hinc reciproco aeris in pulmones ingressu expulsiōneque peragitur.

26 Quando augetur pectoris cavitas ob diaphragmatis descensum & costarum elevationem, tunc ob æquilibrium aeris interioris cum externo sublato, aer gravitate sua ruit in asperam arteriam & ei annexos pulmones; quando autem thorax in fornicem suam iterum redit, & costæ concidunt, tunc aer expellitur: non secus ac si folium latera deducuntur, aer impellitur & contra lateribus concisis iterum expellitur.

27 Respiratio actio est, quæ semel incepta nunquam cessat.

28 In respiratione comprimuntur vasa pulmonum & sanguis exprimitur, in expiratione autem recipitur: hinc in inspiratione pulmones albescent, & in expiratione rubescunt.

29 Aer externus gravior propria vi inclinat ingredi pulmones & spatium thoracis propter aerem inibi calefactum & rarefactum, quem propria virtute restituere conatur.

30 Aeris portio subtilior sanguini communicatur, quia colorem acquirit alium sanguis in vena pulmonali.

31 Vesiculæ pulmonales inserviunt subtiliori particularum aerearum segregationi, quæ sanguini intermiscuntur, particulæ autem aquæ crassiores per expirationem iterum rejiciuntur.

32 Subtilior aeris portio elastica viduata globulos sanguinis disgregat & a se invicem propellit, motum seu fermentationem intestinam, fluiditatem, calorem vitalem & colorem producit purpureum.

33 Aer non refrigerat, sed calefacit, hinc quo major est inspiratio, uti in motu & exercitio, eo major adest calor.

34 Bronchiorum pulmonalium vesiculæ sive cellulæ ita sunt conformatæ, uti ex trachea in illas proximæ & ex illis in vicinas & ex his iterum in alias pateat transitus, donec in communem pulmonum membranam desinant, sicque omnes expandantur.

35 Ex sanguine cum sero mixto origi-

nem habent spiritus animales, & ipse succus nutritivus & natura unice generationem horum fluorum ex sanguine intendit, in ejus finem conspirat omnium viscerum usus.

36 Succus noster nutritivus, cujus partes subtilissimæ volatiles ipsis spiritibus præbent animalibus materiam, ex particulis fluidis globosis, dulcibus, gelatinosis temperatis constare debet.

37 Particulæ viscidiores fixæ, acide, saline, sulphureæ, acres, succi nutritii generationem & spirituum animalium materiam ingredi non possunt.

38 Uterque pene omnium viscerum eo conspirat, ut ex sanguine & sero particulæ saline, rigidiores, terrea, viscidæ separentur & crassiores subtiliscentur.

39 Viscera segregationem humorum excrementitiorum non peragunt fermento quodam, quod nimirum præcipitet humores fecernendos, sed omnis secretio bilis, urinæ, sudoris, pituitæ salivæ mechanica ratione & certo filtrationis modo peragitur.

40 Hepatis glandulosi pori & vascula separant a sanguine particulas amaras sulphureas, quæ collectæ in vesicula fellea bilem constituunt.

41 Renes, qui ex minutissimis constant canaliculis, serum falsum, quod urina vocatur, a sanguine colant ac filtrant.

42 Minutissima cutis vascula, glandulæ & pori vaporosum illud falsum serum, quod sudoris nomine venit, sequestrant.

43 Cutis totius corporis emunctorium est juxta Galenum.

44 Cutis transpirationem vaporum moderatur, sine qua homo vivere non potest.

45 Conformatio pororum cutis talis est, ut possint elaudi & aperiri, & modo faciliorem, modo difficiliorem transitum concedere, in tono itaque curis naturali modus transpirationis nostræ maximam partem consistit.

46 Crusta villosa ipsius ventriculi & intestinorum ex minutissimis vasculis & poris constans, separat pituitam viscidam ex ipso sanguine: simili modo ductus nasi, qui ad palatum abit, ex tunica glandulosa & porosa constans mucum visciditorem separat.

47 Glandulæ conglomeratæ salivales pancreaticæ serum salivale transcolant, illudque ductibus committunt salivalibus.

48 Glandulæ atrabiliaræ, si interius microscopio subjiciuntur ex minutissimis glandulis constant, quæ liquorem separant alkalinum, qui infusus sanguini retrogrado a renibus, illum a coagulatione præservat.

49 Cerebrum constat ex substantia corticali, cinerea, glandulosa, & ex medullari albißima, illa spiritus animales separat, hæc autem filtratos spiritus recipit.

50 Quod viscus singularem ac certum humorem secernat, male adscribitur variæ dispositioni pororum ratione figuræ ac magnitudinis, glandularum enim porri interni non sunt figuræ diversæ in diversis corporis loci pro diversitate partium secerndarum.

51 In glandulis non secernuntur minima fluidorum solida, sed ipsa fluida parva licet portione: fluida autem non requirunt figuram singularem cum ea se cuius figuræ accommodent & in cujuscunque orificium penetrant, hinc non opus est peculiari orificii figura, sed quolibet sufficit, modo sit satis ampla.

52 Orificia vasorum et pori glandularum circulares sunt, verum amplitudine differunt.

53 In tunicis arteriarum pori sunt secretorii, qui pori orificiis nascentium excretoriorum adnati sunt, hinc vasa excretoria annumeranda sunt ramulis arteriarum.

54 Glandulæ nihil aliud sunt quam curvaturæ arteriosæ.

55 Singularis est structura & usus venæ portæ, recipit illam omnem sanguinem ex abdominis visceribus & deducit illum ad hepatis, cum tamen hic impulsus debitus deficiat: hinc circulatio sanguinis in venâ portæ impedita magna incommoda inducere potest corpori nostro.

56 Plurima viscera ex minutissimis & arenatis vasculis constant, uti excarnationes & injectiones mercurii in ipsa vasa satis id clare demonstrant.

57 Quo minora adsunt vascula, per quæ sanguis transire debet, eo magis subtilisa-

tur, ne autem in illis vasculis stagnet, nervi spiritus advehunt animales, ut illorum motu et subtilisatione promoveatur motus sanguinis et obstructio impediatur.

58 Lien nihil a sanguine separat, sed ex innumeris cellulis & fibris conflatus est, quæ ad conquassationem, comminutionem et intimiorem sanguinis subtilisationem multum contribuunt.

59 Substantiam lienis transit saltim arteria, non autem vena.

60 Observatum est, canes, quibus lien excelsus fuit, tristes, ignavos ac pingues factos fuisse.

61 Ureteres fibris musculosis sunt instructi; hinc non solum pondere transit urina, sed adjuvatur constrictione.

62 Vesica urinaria umbilico per urachum connectitur, hinc magnus illorum est consensus.

63 Vesica non est membranacea, sed pluribus prædita est fibris transversis, quarum beneficio constringi potest ad expellendum suum contentum, propter immodicam itaque fibrarum tensionem illa se amplius contrahere nequit, sicque graves fiunt urinæ suppressiones.

64 Nutritio est particularum absumptarum restauratio: auctio autem fit, quando ultra absumptarum restaurandarum molem accessio est.

65 Nutritio animalis cum ejusdem generatione convenit, et eadem est materia generationis ac nutritionis.

66 Motus uti partes fluidas atterit et consumit, nostrumque depascit corpus, sic quoque illud ipsum conservat, dum non solum materia nutritionis ad partes advehitur, verum etiam illo ipso partes ad illam recipiendam et assimilandam disponuntur.

67 Propter rapidi sanguinis localem motum et intestinum adauctum excitatur calor, qui non nisi vehemensior motus est particularum subtilissimarum, hic depascit partes fluidas, illas dissipat in auras, & ipsas solidas liquefacit.

68 Quo major itaque calor est in sanguine, eo magis consumuntur partes, quo autem motus & calor magis est temperatus et blandus, nutritio quoque melior fit.

69 Materia nutritionis non est sanguis

nec lymphæ vel succus nervorum, sed serum γλωσχρον gelatinosum dulce ac temperatum.

70 Omnes partes corporis solidæ, ossa, cartilagine, membranæ, fibræ coctæ præbent gelatinam.

71 Serum sanguinis super ignem calore mediocri in gelatinosam seu glutinosam ossam congelatur.

72 Causa efficiens nutritionis non est singularis nutriendi facultas propria partibus ac connata, nec fermentum quoddam transmutatorium, nec pororum sola configuratio diversa hic sufficit, sed est naturæ seu animæ sensitivæ motus determinatus ad certum ordinem, mensuram, numerum, uno verbo, vis plastica.

73 Nutritio autem illa, ubi jam tota machina et ejus partes sunt confectæ, peragitur solo impulsu serî nutriti ad poros partium et inibi facta stagnatione ac assimilatione.

74 Spirituum animalium influxus et concursus ad laudabilem nutritionem est necessarius.

75 Spiritus animales non solum virtualiter ad nutritionem concurrunt partes actuando et vigorando, verum etiam materialiter, certo respectu, quatenus serum nutritium subtile, vitale et spirituosum efficiunt.

C A P. VIII.

De Conceptione, Generatione & partibus illi inservientibus, &c.

I.

UT omnia animalia ex ovo, sic quoque homo ex eo pronascitur.

2 In ovo totius animalis idæ rudimenta et lineamenta depicta sunt.

3 Testes muliebres nil nisi ovarium sunt, constant ex corpore inæquali et ex vesiculis varie composito, non absimili vesiculis virorum seminalibus; vesiculæ hæc vera sunt ova et pellucidam lympham continent, quæ si per microscopium inspicuntur, varias lineas depictas ac delineatas ibi videbis.

4 Unum post alterum ovum successi-

ve sit maturum, et si duo ova simul sunt matura et simul fecundantur, tunc gemelli fiunt.

5 Ovum ad generationem aptum fecundari debet, quod fit subtilissimis spirituosissimis effluviis seminis masculini, quæ novum vitalem intestinum motum introducunt in ovuli contentas partes fluidas, quo motu turgescencia et rarefactio fit vitalis, quare pelliculæ ovi distenduntur, fluidæ partes spumascunt, sicque a fibrosis testiculorum vinculis ovula convelluntur.

6 In parte illa ovarii, ubi ovulum decidit observata fuit ab occulationibus anatomicis cicatricula quædam.

7 Ovum fecundatum per tubas Fallopianas ad uterum deferitur, quæ delatio peragitur contractione musculosarum fibrarum, ex quibus illæ constant partes.

8 Ovulum femine continet principium materiale prolis, semen autem masculinum concurrit formaliter, contactu tamen corporum, quatenus insitum illud principium actuatur et movetur.

9 Mares, qui ad generationem proni sunt, testiculis instructi esse debent, quibus ex lectis impotentes redduntur.

10 Testum substantia non glandulosa nec medullosa est, sed canaliculosa, totum enim illud corpus in infinitas fibrillulas pilorum instar tenuissimas deduci potest, ut præter nervosum corpus nihil in medio reliquum maneat, ab hoc in albuginem tunicam plura minora corpora nervea observare licet; ipsum altera extremitate continuatum est cum epididyme.

11 Epididymis quavis membrana involuta teres aliquod corpus inflexum videatur, contextus tamen plurimorum vasorum est, si separatio illius membrana fiat.

12 Vesicularum seminalium substantia mere vasculosa est, hiant in illa vasa deferentia, et ex illis semen fertur in urethram.

13 Prostratæ fere sunt glandulosæ et ita adhærent urethræ, ut unum videatur esse corpus.

14 Nervorum et testicularum ingens consensus est, hinc unius dispendium alterius efficaciam mirum enervat.

15 Testicularum conformationem cerebri structuram analogam esse dixit *Bozzellus*, imo semen et fluidum nerveum maximam habet affinitatem et conformitatem, utrumque fluidum magno impetu determinato tamen et ordinato, non tumultuario agit.

16 In seminis virilis spiritu omnes partes maris illarumque ideas delineatas esse, nullum est dubium.

17 Seminis masculini subtilissima effluvia non per tubas et vasa sanguinea, sed per uteri porosam substantiam transeunt ad ipsum ovarium, ubi in ovo maturo motum intestinum fermentativum vitalem, qui fecundatio dicitur, excitant.

18 Post conceptum non solum uterus, sed et partes ambientes magis intumescent et a calore ac sanguine spirituosiore perfunduntur.

19 Quando punctum saliens adest in foetu, tunc tam subtiles sunt fibræ, ut vix sensibus pateant.

20 Fibræ sunt quasi prima stamina ac columnæ ipsius fœtus, ex fibris fiunt membranæ et ex membranis cartilaginee, ex his ossa.

21 Officatio in centro semper incipit, deinde ad latera.

22 Uterus dividitur in cavitatem et vaginam uteri, est substantia ejus maxime spongiosa, tortuosis ramificationibus venarum et arteriarum, vasorum lymphaticorum prædita distenditur et crassescit maxime in gravidis, detumescit autem effluentibus lochiis.

23 De vago uteri per abdomen et tandem in thoracem motu, popularis est error, uti mulierculis condonandus, sic in medicina non tolerandus.

24 Fœmina omni mense per vascula in uteri vagina existentia sanguinem emittit, qui fluxus post annum decimum tertium vel decimum quartum incipit, et circa annum quinquagesimum desinit.

25 Sanguis menstruus immediate infantem non nutrit, sed succus nutritivus fœtus alendi causa ad ipsum uterum cum sanguine derivatur, hinc sæpe etiam

citra noxam sanguis fluit menstruus in gravidis.

26 Sanguinis et succi alimentarii plenitudo in fœminis periodici hujus fluxus stimulus est primarius.

27 Fœminarum corpus per singularem habitudinem summus Creator a masculino distinctum voluit, ut nimirum in illo abundent succi, quo concipiendo et gestando fœtum fiant aptæ.

28 Natura per ideam certam sibi impressam et actum consuetudinis emittit superfluum succum per uterum, qui copiosissimis vasculis est instructus, quique propter singularem structuram evacuationi hujus admodum congruus est.

29 Tempore menstruationis sanguis per arterias et venas non rite circulator, sed ob copiam sanguinis impeditior tunc per venas uteri fit refluxus, hinc stagnat sanguis, distendit lumbos.

30 Quando uteri textura cavernosa ac spongiosa facta fuit tempore prægnationis, sanguis, majus spatium in utero nato, dilatat tubulos uterinos.

31 Placenta uterina non statim primo observatur mense, quando autem adest, imbibit succum nutritivum ab arteriis matris allatum et per venam umbilicalem in fœtus hepar defert.

32 Secundinarum substantia maxime spongiosa ac porosa est, hinc flatu per tubulum immisso non aliter ac lien distendi potest; separat ac colat succum chylisum ex ipsis arteriis uterinis, quo ipse nutritur fœtus.

33 Membranæ fœtus in homine duæ saltim observatæ sunt, Chorion et Amnion, chorio adheret placenta et hæc utero, non tamen ita, ut vasa umbilicalia sive arteriæ sive venæ matris vasis adhæreant.

34 Fœtum ultimis mensibus per os nutrirî, absurdum non est.

35 Humor, qui proxime fœtum ambit, videtur alimentarius, quoniam in quibusdam animalibus imminuitur ante exclusionem, imo perit.

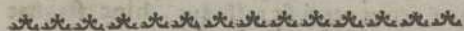
36 Hiante ore fœtus animalium in aqua sua sæpe videntur, et duodecimo ab incubatione die pullus, humori suo innatans, rostrum aliquoties deduxisse observatum fuit.

37 In foetu transit sanguis ex ventriculo dextro ad sinistrum, non per pulmones, sed per foramen ovale, quod est intra venam cavam & venam pulmonalem.

38 Foetus in lucem editus, membranis suis involutus, per aliquot horas sub aquis vivus ac salvus manere potest sine aere, quod si autem semel respiraverit, tunc ista respiratio semper continuari debet, alias hac cessante, statim moritur.

39 Quando ostiola vasorum uterinorum a placenta obdurata referantur in partu, sanguis & humores, gestationis tempore intra vasa & uteri spongiosam substantiam collecti, educuntur, sicque fiunt lochia.

40 Foetus propter aeris defectum affestat exitum.

PATHOLOGICÆ MEDICÆ.

C A P. I.

De morbis in genere & illorum causis.

I.

UTi vita & sanitas consistit in debito actionum vitalium exercitio: Sic morbus in exercitio illo depravato vel imminuto; mors autem in totaliter illo destructo consistit.

2 Quando actiones vitales, quæ versantur in motu, sensu & nutritione machinæ, læsæ sunt, tunc dicitur adesse morbus, seu præternaturalis machinæ nostræ constitutio.

3 Uti actiones vitales immediate dependent a motu laudabili ac æquali partium fluidarum, maxime spirituum animalium rectaque solidarum conformatio, sic imminuta & depravata a læso illo motu humorum pravaque solidarum conformatio originem suam petunt.

4 Mors ex totali destructione temperiei & motus fluorum machinæ nostræ naturaliter constitutorum oritur: & quo magis temperies vel motus humorum est destructus, eo morbus est gravior & periculosior.

5 Quodcunque lædit vel destruit temperiem & motum laudabilem sanguinis & fluidi nervei, vel partium solidarum conformationem, quæ consistit in debito situ, numero, figura, illud titulum causæ meretur morbificæ.

6 Intemperies in partes solidas non cadit, nisi quatenus dependet a partibus fluidis, hinc antipraxia viscerum antiquum est commentum medicorum.

7 Viscerum præternaturalis constitutio & debilitas consistit in pororum tubulorumque inconstantia & obstructione.

8 Intemperies partium fluidarum emergit ex læsa mixtura corpusculorum illas constituentium.

9 Partes fluidæ ex variis ratione molis, figuræ et situs particulis constant, et si volatiles, fluidæ ac spirituosæ cum fixis, terreis mucilaginosi rite invicem sunt mixtæ et in æquilibrio positæ, temperies adest, et vice versa, si mixtio hæc est inæqualis, intemperies emergit.

10 Intemperies ad duo genera optime referri possunt, vel enim particulæ mobiles, volatiles, salinæ, sulphuræ in sanguine et humoribus prædominantur, et tunc intemperies calida, salina, acris exurgit; vel particulæ mucilaginosæ, acidæ, fixæ prædominium habent, et tunc intemperies frigida, acida et melancholica resultat.

11 Intemperies sine materia merum est figmentum.

12 Sanguis et humores non peccant primis qualitatibus, sed calore dicuntur peccare, ubi tenuia, spirituosæ, salina corpuscula præ levioribus ramosis et aqueis palmam habent: frigiditate autem delinquant, ubi terrestres, aquosæ, fixæ, viscidæ particulæ partes volatiliores ac mobiliiores sub jugo habent; siccitate peccant humores, quando referti sunt salinis, regidis et fixis particulis; humiditate autem, quando abundant particulæ lubricæ, aquæ.

13 Intemperies maligna sive totius substantiæ oritur a mixtura corpusculorum sanguinis, ratione situs, motus et ordinis penitus destructa, et quo magis

vin-

vinculum particularum fixarum cum fluidis, mobilibus est destructum, eo pejor & periculosior est status.

14 Intemperies partium fluidarum principalis & efficiens causa morborum est.

15 A constitutione & mixtione corporum sanguinis maximam partem tam circularis quam intestinus sanguinis & humorum motus dependet.

16 Si particulae viscidæ, fixæ, aquosæ in humoribus prævalent, tunc motus tam intestinus quam circularis est magis immixtus & tardus; Si autem volatiles, spirituosæ; magis motus citatus et auctus est.

18 Morbi optime dividuntur in chronicos et acutos; in acutis motus humorum magis est fortior, in chronicis autem magis depressior.

18 Quo humorum motus sunt fortiores et auctiores, eo naturæ magis sunt infensi.

19 In omni itaque morbo motus sanguinis et partium fluidarum vel imminutus vel auctus est.

20 Dantur quam plurimi morbi, ubi in una parte motus auctus, in altera autem est depressus et qui dependent ab inequali sanguinis circulatione.

21 Causa morbosæ intemperiei & remota morborum ut plurimum est obstructio, quæ in partibus solidis facile fieri potest.

22 Obstructiones in partibus fluidis esse non possunt, sed in partibus solidis et vasculis: et in quibus partibus vascula sunt minora et angustiora, eo facilius ibi obstructiones generari possunt.

23 Obstructiones partium vel morbum præcedunt vel ipsum sequuntur, hinc morbus alium morbum generare facile et producere potest.

24 Obstructiones vasorum inæqualem motum ac circulationem efficiunt, dum enim in parte obstructa motus est immixtus, tunc in tubulis apertis magis crescit et incrementum sumit.

25 Omnes obstructiones æquilibrium motus tollunt.

26 Quando vasa sanguinea & minutissima obstructa sunt motus sanguinis tam intestinus quam progressivus in reliquis vasibus augetur: hinc inflamma-

tiones, ebullitiones, febres, calor præternaturalis, ruptiones, distensiones venarum, hæmorrhagiæ et catarrhi oriuntur.

22 Quando in systemate nervoso tubuli quidam obstructi sunt, necesse est, ut per tubulos reliquos apertos intensius moveantur spiritus sic dicti animales, quo motu partes expanduntur et cum dolore contrahuntur, sicque fit spasmus.

28 Videntur plurimi morbi oriri a spiritu animalium et sanguinis per minutissima vascula inæquali et impedita circulatione.

29 Obstructiones non solum sunt a particulis lentis, viscidis et motu humorum tardo, sed etiam a motu nimis aucto et impetuosiori.

30 Non raro subtilissima, salina, acris corpuscula membranas vellicantia causa majoris affluxus et ~~excessus~~ esse possunt.

31 Spasmodicæ partium contractiones frequenter sunt obstructionum fabri.

32 Humores stagnantes ex mora corrumpuntur et discrasiam peregrinam induunt, et sunt instar fermenti, quod massam sanguineam in sua mixtura admodum turbare aptum est.

33 Humor in corpore nostro qualitate eminentiori instructus, reliquos facile ad suam disponere potest indolem.

34 Vitiatis ac distortis moris ac meatibus partium solidarum non humores solum stagnant, sed & vitiantur, uti strumæ, excrescentiæ, scirrhi cancrofa ulcera id testantur.

35 Vitiosæ collectæ particule in vitiatis poris pressione cavitatem sibi formant, unde oriuntur tumores, hydatides, excrescentiæ.

36 Causa morborum non solum est intemperies et humorum vitiosa qualitas, seu dicta cacoehymia, sed illorum quantitas aucta vel imminuta.

37 Plethora ad vires nunquam infensa esse potest corpori, sed saltim illa ad vasa: non solum autem datur plethora sanguinis, sed etiam feri et lymphæ, hinc plethora ad vasa non venæsectione solum, sed purgantibus etiam, diureticis et sudoriferis tollitur.

38 Quando humores per vasa sua con-

gruz non rite circulari et evolvi possunt, stagnant, corrumpuntur et excrementitii humores detinentur, hinc plethora intemperies, obstructions et per consequens plures generantur morbi.

39 Nimia sanguinis ac lymphæ effluxiones a plethora sæpissime originem suam petunt, distendente ac rumpente vasa.

40 Non solum aucta humorum quantitas & deficiens morbos producit gravissimos, quod patet ex illis morbis, qui immoderatos fluxus humorum, sanguinis ac feri sequi solent.

41 Ex pituita, bile & succo pancreatico omnes deducere morborum causas, insufficiens est.

42 Bilis raro quantitate aucta, magis autem qualitate peccat.

43 Morbi conformationis consistunt in quantitate vitiosa secundum numerum ac magnitudinem, vel in qualitate vitiosa secundum figuram in longitudine & latitudine superficie.

44 Ad morbos soluta unitatis non spectant solum vulnera et ulcera, sed & contusiones, fracturæ ac luxationes.

45 Dolores male referuntur ad morbos soluta unitatis, potius debentur nervorum et membranarum contractioni spasmoticæ.

46 Morbi sunt vel contagiosi & non contagiosi, vel maligni & benigni, acuti & chronici, essentielles & symptomatice endemii & epidemici periodum, vel illum non servantes.

47 Non omnes maligni morbi sunt contagiosi, nec omnes benigni non contagiosi.

48 Quivis morbus habet sua tempora & ordinem, nimirum initium, statum, progressum & declinationem.

49 In peste morbis malignis & epidemicis observantur non raro certa tempora, ita ut hi morbi in principio leniter invadant, postmodum valde incrementum & denique iterum vehementia illorum decrescat.

CAP. II.

De causis morborum remotis.

I.

UTi ad temperiem et naturalem sanguinis ac fluidi nervei constitutionem, ipsamque sanitatem faciunt parentes, nativitas, solum, ætas, sexus, vitæ ratio: sic quoque ad sanguinis intemperiem, & ipsorum morborum generationem concurrere possunt.

2 Multi magni morbi sunt a dispositione hæreditaria.

3 Quemadmodum intervallum rectarum inter se mutuo inclinantium linearum, quod vix sensibile est, in appropinquationis puncto vastissimum describit spatium, si in infinitum linearum producantur: Ita exigui a statu naturali decessus in utero incrementum insigne accipiunt, infans dum adolescit.

4 Quodvis clima, quævis ætas & uterque sexus suos habet peculiare morbos.

5 Solis & Lunæ positiones, situs & motus magnam possident vim in corpora nostra, hinc in solstitiis & æquinoctiis insignis accedit corpori mutatio.

6 Anni tempora variorum morborum causæ esse solent, hinc vere, illi morbi, qui ex multis sunt humoribus, autumno illi, qui ex corruptis sunt, frequentiores.

7 Spirituum, qui machinam nostram dirigunt, ac sanitatem efficiunt, indoles dependet maximam partem a sanguine, sanguinis autem constitutionem variam reddunt aer, cibus, potus, ætas &c.

8 Aer non solum humiditate, siccitate, calore & frigore varie corporis nostri humores, partesque solidas afficere potest, verum etiam pro diversitate effluviorum magnam vim habent texturam ac temperiem sanguinis immutandi.

9 Cuivis ferme regioni & loco familiaris sunt certi morbi propter diversam aeris constitutionem.

10 Ab inæqualitate & subita aeris mutatione sanguis varie afficitur, & machina

china nostra in suis operationibus ingen-
tem in modum turbatur.

11 Aer de ipsis terræ effluviis partici-
pat, in mari est acido-salinus, in nonnul-
lis locis nitrosus, bituminosus & in aliis
tenuis subtilis & purus, in aliis crassus &
impurus minusque mobilis.

12 Aer quo calidior, eo magis infen-
sus est vitæ & sanitati nostræ, uti id testa-
tur Hispanicus, & Italicus aer.

13 Aer calidus expandit, dilatat ac
rarefacit humores corporis nostri, ita ut
majus affectent spatium, frigidus autem
illos condensat, & coarctat; aer humidus
fibras reddit laxiores, siccus autem eas
facit rigidiores.

14 Aeris qualitates ac virtutes depen-
dent maxime a solis & lunæ positione, &
uti Sole præsentē aer tenuior, calidior ac
subtilior; sic in plenilunio humidior,
gravior, densior & frigidior est.

15 Tempore verno alii sunt morbi, alii
tempore autumnali & hyemali, & sic quo-
que nonnulli morbi de nocte, alii de die
magis sumunt incrementa.

16 Constitutio aeris multum dependet
a ventorum agitatione, sic Eurus & Bore-
as particulas magis rigidas & acutas aeri
communicat; Austus autem & Zephyrus
particulis magis tenuibus, alcalinis calidis
aerem imprægnant, & illi frigidiores, hi
autem calidiores ac humidiores sunt.

17 A ventorum mutatione machina no-
stra varias percipit alterationes.

18 Aer crassus, frigidus, particulis
salsis acidis repletus, inflammationes cau-
satur, illasque adauget, circulationem &
excretionem humorum retardat, transpi-
rationem inhibet, morbos reddit effica-
ces ac diuturnos, nervosoque generi ad-
modum est hostilis.

19 Aer calidior, tenuior ad ebullitio-
nes sanguinis, putredines, dolores, hu-
morum præternaturales effluxiones, &
motus magis est proclivis, spirituumque
crasim efficit acriorem.

20 Aer mutatus magnorum sæpe mor-
borum remedium est.

21 Aer est vehiculum effluviis &
miasmatum morbosorum, omnisque mor-
bus contagiosus propagatur beneficio ae-
ris.

22 Ab aeris constitutione dependet
spirituum animalium tenuitas, mobilitas,
item fixitas tardusque motus omnesque
pene animi actiones ac motus, hinc
quævis regio peculiaria profert hominum
ingenia.

23 Quorum genus nervosum admo-
dum debile & sensibile est, illi statim
omnes mutationes in aere occurrentes
percipere possunt, & tempestates sæpe
prænunciare.

24 Ab ingestis, cibo nimirum & potu,
sanguinis temperies, & constitutio maxi-
mam partem dependet, qualis enim est
cibus, talis chylus, qualis chylus, talis
sanguis, & qualis sanguis, tales sunt spi-
ritus & sanitas.

25 Quantitas ciborum interdum plus
nocet quam qualitas; qui enim mul-
tum comedunt, plerumque non adeo sani
sunt, & vorocitas crudiorum mater est.

26 Omnes cibi eminenti qualitate præ-
diti, uti falsi, visceri, acidi, pingues
acres in copia assumpti, intemperiem
sanguini inducere apti sunt.

27 Intemperies sanguinis sive acida,
sive visceri, sive falsa acris multum de-
pendet a cibo & potu assumpto.

28 Cibi visceri, salici, indurati, acidi
obstructiones, scorbutum, febres inter-
mittentes diuturnas, hydropem, inflam-
mationes gravissimas excitant.

29 Cibi calidi, spirituosus, acres, ni-
mis tenues, hæmorrhagias, dolores, fe-
bres inflammatorias, continuas, ebulli-
tiones varias & putredines generant.

30 Cerevisiæ tenues, facile acedentes,
maxime in regionibus frigidis, & ubi
victus crassus locum habet ad morbos
chronicos, scorbutum, malum hypochon-
driacum &c. disponunt; cerevisiæ autem
inebriantes, spirituosæ magis morbos ex-
citant acutos.

31 Omnes spirituosæ & lupulatæ cere-
visiæ nervis & capiti nocent.

32 Spiritus vini, & vini abusus ma-
gnorum morborum fecunda mater est.

33 Vina calida, uti Hispanica, Franci-
ca, Hungarica in copia & immoderato usu
assumpta, sanguinem inflammant, gravissi-
mas febres inflammatorias, malignas, hæ-
morrhagias, dolores producere possunt,

34 Uti vinum et spiritus vini moderate sumpti ventriculum confortant, et spiritus ascensio sanguinis et humorum promouent: sic intempestive et intemperate assumpti, chylicationem lædunt ac ventriculum totamque sanguinis temperiem destruant.

35 Aquæ vivæ aliquot horis post coenam vel prandium largius assumptæ lædunt chylicationem, quoniam spiritus vini præcipitat ipsum chylum.

36 Vina acida, quæque copiosum tartareos, ut calculum, arthritidem, podagram maxime disponunt.

37 Ex constitutione ac indole ipsius aquæ cibus ac potus varias acquirunt qualitates, varieque modificantur ac alterantur.

38 Vigiliæ immoderate acrimoniam sanguinis et humorum adaugent, et motum inordinatum partibus fluidis intemperiemque introducunt.

39 Somnus immoderatus spiritus ascensio sanguinis & humorum impedit, tardumque ac torpidum sanguini ac spiritibus injicit motum.

40 Vigiliæ immodicæ plus nocent ac enervant quam somnus largus.

41 Somnus et quiete intemperies acres sanguinis et humorum motusque spirituum inordinati egregie corriguntur.

42 Motus corporis uti moderatus egregie excitat spiritus et humorum motum, sic nimium excedens enervat ac debilitat.

43 Excrementa, extra sphaeram corporis evacuari solita, retenta magnos morbos producere apta sunt, hinc alvi obstructio, urinæ ac mucinarium, item sudoris, mensum, hamorrhoidum suppressio gravissimorum morborum causæ existere solent.

44 Retentione longiori excretorum succi corporis nostri inquinantur, illorum temperies destruitur, & circulatio motusque illorum ordinatus læditur.

45 Nihil intimius simul et celerius sanguinem nostrum alterare, ejusque mixturam destruire, ac motum inæqualem spiritibus introducere aptum est, quam ira, terror & tristitia.

46 Pulsus inordinatus semper sequi-

tur affectum intempestivum usum.

47 Nihil magis accendit spiritus, quam ira et amor, moeror autem et tristitia illos ipsos figit.

48 Affectus animi immediate agunt in spiritus animales, spiritus in corporis nostri fluores, hi in partes solidas.

49 Nihil magis ad vitæ facit abbreviationem et morborum accumulationem, quam affectuum præposterum usum.

50 In ira sanguis mirum agitur, hinc succi pancreatici et bilis ingentes sunt effusiones, quibus supervenit diarrhæa, cor tremet et palpitat, facies mox pallet, mox rubet, os spumat, respiratio adest difficilis.

51 Ira furor brevis est.

52 Ira non raro malignos morbos producere solet, quatenus fermentum, quoddam latitans in partibus quietum fortiori humorum motu excitat, quod deinde sanguini mixtum alias producit effervescentias.

53 Quorum sanguis particulis salinis, volatilibus est onustus, illi ad iram propensiores sunt illis, qui sanguinem crassum habent et melancholicum.

54 Terror spirituum animalium inæqualem motum efficit et circulationem sanguinis debiliorem, hinc pulsus parvus, frequens, et inæqualis a terrore fit, et fluxus sanguinis nimii non raro terrore sistuntur.

55 Ira frigidis remedio est.

56 Affectuum immoderatus usus mixtionem sanguinis et humorum turbat, spirituum inæqualem efficit motum, intemperiem ac obstructions producit, sicque magnorum morborum causa existere solet.

C A P. I I I.

De Febris.

I.

Nullus morbus tam universalis est, et omnibus sese associat morbis, quam ipsa febris.

2 Spiritus, qui regit machinam microcosmicam, potentia motrice, electiva tamen instructus, contra illud, quod insensum & con-

& contrarium vitali motui est, imperuoso motu insurgit ad illud amoliendum.

3 Omnis febris est vel continua, vel intermittens, hæc vel quotidiana, tertiana vel quartana, illa acuta vel benigna, sive ardens vel maligna, hæc vel cum exanthematibus, vel sine illis.

4 Febris non raro duplicatur, hinc datur tertiana & quartana duplex.

5 Febris est vel idiopathica vel symptomatoma, symptomatoma est, quæ accedit morbo, vulnere, ulceri, doloribus gravioribus, arthritidi, malo ischiatico, capitis doloribus, podagra, erysipelati.

6 Febris est vel critica, sive cum crisi & separatione certa, vel sine crisi, seu sine separatione, cum crisi seu separatione fit ipsa podagra, erysipelas, angina, pleuritis, bubones, & hæc critica iterum est benigna vel maligna, maligna in petechiis, febribus pestilentialibus observatur.

7 Omnis motus spiritus sic dicti sensitivi animalis contra causam morbificam fit in musculis & cum cor musculorum sit principalissimus, hinc in omni febre & motu naturæ critico pulsus celer vel frequens adest.

8 Uti motus cordis & arteriarum naturalis dependet a particulis elasticis subtilissimis, tam spirituum animalium, quam ipsius sanguinis: Sic quoque præternaturalis, & qui in febre fit, ab eodem fonte derivandus est.

9 Motus cordis adauctus & præternaturalis mixturam sanguinis turbat, & tam circulationem, quam intestinum sanguinis motum inæqualem reddit.

10 Turbatur sanguis in mixtura, quando corpusculorum sanguinem constituentium magnitudo, figura, ordo & situs pororum naturalis invertitur, & vinculum particularum serosarum cum sanguineis læditur.

11 Impulsu cordis & arteriarum aucto, æther in sanguinis poris hospitans in motum celerrimum circularem excitatur, qui deinde inordinate corpuscula sanguinis exagitat, fluidas & mobiles dissipat, sanguinem inspissat &c.

12 Sicuti calor naturalis debetur intestino particularum ætherearum, in poris

ac intestinis sanguinis motui, sic præternaturalis & fortior a violenta & celerrima ætheris per eisdem traiectione oritur.

13 Vigiliæ, sitis, urina rubicunda, pauca, delirium, dolor capitis vehementissimo particularum ætherearum in sanguine motui, & attritioni sive calori præternaturali adscribenda sunt.

14 Quemadmodum nulla fermentatio proprie sic dicta in sanguine naturaliter constituto datur, sic quoque illa nullum locum invenit in febribus.

15 Intemperies calida nihil facit ad naturam febrium, utpote febris omni intemperie supervenit, nec in quartana sanguis acida, in quotidiana pituitosa, nec in tertiana biliosa laborat intemperie.

16 Intemperies potest adhuc esse, curata febre.

17 Non in tota massa sanguinea latitat causa febrium, alias non tam cito posset fieri curatio.

18 Sanguis intemperatus & viscerum obstructio diuturniores & curatu difficiliore ipsas reddit febres.

19 Obstructio glandularum intestinalium, pancreaticarum & meseraicarum non semper requiruntur ad productionem febris.

20 Fermentum sui multiplicativum, quod in minima mole succos vitales inficere potest, & certo tempore agit, deinde quiescit, non datur in febribus intermittentibus.

21 Glandularum & minutissimorum vasculorum arteriosorum in cute existentium obstructio a causa interna facta nimirum a materia viscida vasculis excretoriis sudoris incongrua causa est febrium intermittentium.

22 Vasculis ac cutis poris obstructis, ac obduratis sanguinis & humorum stasis, vellicatio ac irritatio fibrarum nervearum ac musculosarum fit, hinc a copiosiori spirituum animalium influxu spasmodicæ illarum partium fiunt contractiones.

23 Symptomata calori præcedentia nimirum pandiculatio, corrugatio cutis, dolores artuum, dorsi, vomitus, suppressio sudoris, urinæ, rigor, frigus, concussionem ac tremores partium cutis &c.

musculorum cuti substratorum spasmodicæ contractioni debentur.

24 Qui decedunt febribus intermittentibus, semper in ipso frigore convulsionibus adauctis fati cedunt.

25 Extremis corporis vasculis coarctatis & compressis sanguis omnis ex illis exprimitur retrocedit, & influxus ejus in cutis corticem impeditur, unde sensus frigoris adest, partes extremæ frigent, ungues livefcunt, venæ, quæ antea turgabant, in ipsa cute fiunt minores & sensum fugiunt.

26 Frigus fit ab influxu sanguinis cessante ad ipsas partes extremas, hinc cucurbitulæ in ipso frigore parum sanguinis ex cute eliciunt.

27 Quando in frigore sanguis a circumferentia ad centrum fertur, sanguis cum particulis suis elasticis comprimitur, & pori ac interstitia ejus minora fiunt: hinc æther compressionis impatiens, vi sua elastica liberum suum affectat spatium & se restituere in pristinum statum nititur, hinc poros sanguinis perrumpit, ejus particulas in circulum gyrat, unde intestinus sanguinis motus augetur, pulsus celerior fit, sicque tam motu intestino sanguinis adaucto, quam impulsu cordis & arteriarum fortiori facto, calor intensissimus oritur corporis.

28 Falsum est in febribus circulationem sanguinis esse adauctam, quamvis enim cor cum arteriis fortius pulset, motui tamen per minutissimas venas resistit crassius, & humido suo ac fluido depauperatus sanguis.

28 In omni febre circulatio sanguinis est inæqualis, & quando æqualis motus sanguini restituitur, apertis nimirum vasculis antea obstructis, in cutis cortice existentibus, paroxysmus cessat.

29 Declinante paroxysmo, transpiratio augetur, sudor longe largior fluit.

30 Notabile est, in omnibus affectionibus & contractionibus spasmodicis ac intensis doloribus levem præcedere horrorem, rigorem & deinde subsequi incalescentiam corporis cum pulsu celeri.

31 Materia febrilis, cutis vascula propter irregularitatem figuræ, & majorem amplem obstruens de novo semper suggeri-

tur per sanguinem, qui certo temporis spatio ibi apponit justam quantitatem, quæ ad paroxysmum de novo suscitandum sufficit.

32 Fomes materiæ morbosæ ut plurimum latet in primis viis, & magno intestinorum canale, maxime autem in valvulis intestini duodeni & jejuni, & illorum corpore villoso ac mucoso, ubi peregrinus, viscidus, acidus humor hærens chylum transeuntem inquinare & characterizare potest.

33 Vitium bilis & succi pancreatici digestionem turbare & fomitem morbosum febrilem constituere apte potest.

34 Cibus cum nausea assumptus & male digestus in tunicis intestinalibus hærens, mineram febris facile producere potest.

35 Aer pro diversitate varie agitatus a ventis varieque constitutus ratione & positione solis, multas, irregulares salinas corpori & poris cutis particulas communicare potest, quæ mixturam sanguinis turbando, & poros obstruendo, sapissime febres producunt epidemicas, quæ tamen citius & facilius curari possunt illis, quæ ex obstructione viscerum & graviore digestionis vitio nascuntur.

36 Quæcunque extrema vasculorum cutaneorum obstruunt & transpirationem impediunt, febrem facile producere possunt.

37 Recidivæ febrium creberrime fiunt a transpiratione prohibita, quando quis versatur in locis humidis & crassiori aere plenis.

38 Retentio excrementorum, digestio & chylosis depravata febrium fecunda mater sunt.

39 Familiare in praxi est, a cibo cum nausea assumpto, item post fortiorem animi motum capto subnasci febres.

40 Prout materia febrilis quantitate & qualitate delinquit & vel magis vel minus copiosa, acris, vellicans, acida, salina existit, generantur vel febres quotidianæ, vel tertianæ, vel quartanæ, & vel longiores, vel breviores illarum sunt paroxysmi.

41 In quotidianis & tertianis major acredo materiæ febrili immixta est quam in

In quartanis, et quæ tardius recurrunt, ubi major visciditas et copia delinquere debet.

42 Quo acrior et mobilior est materia morbosica, eo citius vellificat fibras, illasque ad contractiones spasmodicas addigit, sicque paroxysmum febrilem citius accersit & vice versa.

43 Tempore verno & æstivo magis fiunt febres quotidianæ & tertianæ, illæque facilius sanantur: In autumno autem et hyeme magis quartanæ et hæ sunt contumaciores.

44 Illi, qui sanguine crasso et acido præditi sunt, magis quartana corripitur, qui autem subtiliori et bilioso, magis quotidiana et tertiana laborant.

45 Febres quotidianæ citius curantur ipsis quartanis, materia morbosica illarum longe mobiliori existente.

46 In quartanis acidum & viscidum delinquere, exinde liquefit, quoniam emetica & purgantia in illis vix operantur et fortiori appetitu gaudent.

47 Quemadmodum pro diversa constitutione materiæ febrilis febrium typi vel accelerantur vel retardantur: sic alterata et mutata materiæ morbosicæ figura, mole ac motu, febrium datur transmutatio.

48 Febres statim die ac hora recurrere solent, præsupposita generatione materiæ febrilis certa quantitate ac qualitate prædictæ, quæ fibrillas cutaneas vellicare & spasmodice afficere apta est.

49 In omni paroxysmo, cum maxima materiæ morbosicæ pars diffusetur, necesse est, ut requiratur certum quoddam tempus, quo iterum fiat certa collectio apta ad vellicationem.

50 Uti in tota rerum natura, sic quoque in nostro microcosmo omnia certo numero, pondere, mensura & tempore sunt.

51 In morbis periodicis multum consuetudini, naturæ seu specifico ac determinato motu spirituum animalium per actus repetitos ipsi contribuendum est.

52 Facile spiritibus certa motus idea imprimi potest, quæ etiam firmiter retinetur, ita, ut tunc inordinatos suos juxta illam efficiant motus.

53 China china specificum in febribus intermittentibus est remedium, quoniam particulis suis amaris, terreis, leniter adstringentibus & resinoso-balsamicis vitiosam materiæ febrilis qualitatem corrigit, sanguinis texturam ac crasin, ne materiam talismodi febrilem dimittat, roborat, et ipsos poros ac vascula subcutanea nimis laxa et ad stasim humorum disponentia blanda constrictione firmat, ipsisque novum robur ac vigorem inducit.

54 Utilis nonnunquam est febris propter motum spirituum fortiolem & intestinum sanguinis adauctum, cujus beneficio cruditates sanguinis corriguntur & viscosæ ad motum ineptæ particule comminuuntur et attenuantur, sicque obstructions solvuntur.

55 Febres intermittentes a continuis differunt in hoc, quod in illis per vices et successive mixtura sanguinis lædatur et motus intestinus illius non sit continuus: In continuis autem mixtura hæc sanguinis turbata & motus intestinus semper continuetur.

56 Febres continuæ sunt vel benignæ vel malignæ, benignæ sunt a motu concitato, p. n. copiosiori spirituum in cor et omnis corporis musculos influxu, turbante mixturam sanguineam.

57 Concitator & præternaturalis spirituum influxus fit vel a sale subtili, acri, peregrino, irregulari, spiritibus animalibus nupto, vel in massa sanguinea, lymphæ stabulanti & fibras nerveas musculosas et carneas stimulant ac vellicante, hinc a gravioribus doloribus, inflammationibus propter vellicationem et irritationem majorem factam nascuntur febres continuæ et dicuntur ardentes.

58 Febres continuæ et aciores sanguinis ebullitiones scorbuticis et hypochondriacis, & quorum humores collutati sunt salinis scoris, admodum sunt familiares.

59 In numerum febrium continuarum benignarum referendæ quoque sunt catarrhales, quæ a salibus lymphæ et sanguinis extricatis et membranas vallicantibus, cum stagnatione feri & lymphæ circulatione impedita oriuntur.

60 Raucedo, tussis, coryza, dolores & omnia symptomata, quæ febris catarrhalibus complicantur, stasi ac stagnationi feri & vellicationi fibrarum nervearum a sale factæ debentur.

61 Ex continuarum numero est quoque febris lenta & hæctica, quæ oritur vel ex vitio primarum viarum & humoribus acido viscidis, peregrinis, in intestinis stabulantibus & massam chylosam deturpantibus, vel ex inflammatione & suppuratione partium internarum graviore.

62 Fit itaque febris hæctica, partes solidas & fluidas consumens, ab intestino sanguinis motu inordinato & semper ad auditum propter particulas irregulares & mixturæ sanguineæ improporionatas ipsi continuo affusas.

63 Febris continua est vel cum exanthematibus vel sine illis, exanthemata sunt vel variolæ, morbilli, petechiæ, purpura.

64 Omnes variolæ & morbilli oriuntur cum febre continua & magna sanguinis ebullitione.

65 Variolæ oriuntur a sale caustico, acri cerei generis, quod extricatum & sequestratum a particulis ramosis & oleosis sanguinis & cum fluido nerveo mixtum concitatus cor & arterias non movet solum, sed mixturam etiam sanguinis turbat, hincque febrem producit.

66 Spiritus machinæ nostræ in vorticoso & impetuoso motu existentes illud quod irregulare & heterogeneum ipsis, non aliter, ac flumen ligna injecta ad partes extremas dejicit, cum autem ibi non congruos inveniat poros, quibus eliminari possit, stagnat, pustulas ac ulcusculas efficit.

67 In variolis sal acidum magis vel minus causticum delinquere, probabile videtur.

68 Sal variolarum sæpe tam acre est, ut fistulas, ulcera in partibus ossis & membranaceis exciter, & non solum externas, sed & internas partes occupet.

69 Quo sanguinis & humorum circulatio est liberior, eo promptius succedit secretio partium heterogenearum omnium, & sic quoque variolarum; hinc ante eruptionem anxietates adsunt præcordio-

rum, inquietudines.

70 Variolæ sæpe sub specie febrium catarrhalium infestant homines & indicant lympham stagnantem & acriorem factam.

71 Sal variolarum specificum rectius ab impuris, acidis nutrimenti, quo fortius in utero utitur, particulis, sanguine intime nuptis oritur: his vitiosis impuritibus massa sanguinea paulo laxior facta certoque æthere ac aere influente, sese liberare motu quodam, fermentationi amulo, natura studet.

72 Materia impura, morbosa diu in sanguine hædere & illius consortio ac vinculo citra aliquod incommodum uti potest, donec tandem certa dispositione sanguinis certoque aeris influxu secessionem a sanguinis vinculo ac jugo efficiat.

73 Contagium, vehementiores animi & corporis motus, certa que dispositio aeris sal variolarum sanguini intricatum, extricare & in motum deducere quam facillime possunt.

74 Morbilli sunt maculæ rubræ sine exulceratione, cum febre, erumpentes ortæ identidem a sale quodam specifico caustico, in massa sanguinea sine noxa contento & certo tempore ab illa secedente cum magna humorum ebullitione motuque impetuoso.

75 Sal morbillorum videtur originem suam ducere a depravata lactis qualitate tempore lactationis assumpti.

76 Purpura ut & febris purpurata puerperis familiaris a sale sanguinis peregrino scorbutico, caustico identidem ortum suum ducit.

C A P. IV.

De morbis malignis.

Maligni dicuntur morbi, qui actiones vitales subito destrunt, mentem turbant, vires prosterunt & totam massam sanguineam in motu ac crassi alterant, hinc vera malignitatis indicia sunt, virium subita prostratio, mentis turbatio, pulsus debilis & actionum vitalium extinctio.

2 Morbi maligni dicuntur etiam venenati & qui oriuntur a parvo & minutissimo pri-

principiū venenato, quod instar fermenti sese multiplicat & spirituum ac sanguinis motum penitus invertit ac destruit.

3 Venenum dicitur illud, quod subito & in pauca quantitate actiones vitales destruere, motum ac crasin spirituum invertere aptum est.

4 Venena triplicia sunt; vel corrosiva, quæ in partes solidas agunt corrodendo & inflammando; vel vaporosa, quæ effluviis hostilibus minutissimos nervorum tubulos replent & spiritibus animalibus inime sese insinuant, illos obnubilando & obfuscando, uti sunt napellus, opium, narcotica; vel fermentativa, quæ magnam ebullitionem excitant & sale volatili, acerrimo, mobilissimo spiritus animales inficiunt, & talis est saliva inordinato ac furibundo spirituum animalium motu imbuta & sanguini communicata in morfu animalis rabidi.

5 Venenum ex animalibus proficiscens exactam motus determinati ideam continet, secundum quam se multiplicat in ipsos spiritus animales immediate agendo illorumque motum æqualem destruendo, & similem idealem motum efficiendo.

6 Ipsi inordinati animalium ut & hominum affectus & spirituum motus totam massam sanguineam cum humoribus alterare possunt.

7 Quivis homo fabricare sibi ipse potest in corpore venenum immoderato affectuum usu.

8 Nullum datur in animalibus venenum, nisi quod ex turbulento & inordinato spirituum motu exsurgit, & per morfum communicatur.

9 Terror de certo morbo in dispositis facile similem morbum corpori inducere aptus est.

10 Contagio plures deberi morbos malignos, ipsa testatur experientia.

11 Contagium constat ex subtilissimis effluviis, a corpore morbofo exhalantibus, quæ beneficio aeris spiritibus & sanguini intimata instar fermenti illos ad suam indolem & naturam induendam disponunt, & similem ipsis motum introducunt.

12 Saliva miasmata malignorum ve-

hiculum esse solet, cum quæ transit ad ipsi ventriculum, ubi primas suas tragœdias ludere solet.

13 Uti fermentum non agit nisi materiam ad fermentandam aptam habeat, sic quoque contagium non agit, nisi sanguis ad motum talem recipiendum sit idoneus.

14 Quorum sanguis particulis pituitosis, mobilibus, minus tamen spirituosus abundat & ubi primæ viæ muco & amurca salivali obfusa sunt, ibi contagium venenatum fomitem facile reperit.

15 Purgatio primarum viarum crebra, salivæ excretio & usus balsamicorum medicamentorum a morbis contagiosis optime præservant.

16 Quo magis massa sanguinea in mixtura & motu æquali est destructa & secessio elementorum sanguinis, nimirum particularum volatiliū, salino-ramosarum a crassioribus, terreis, aqueis plus est facta, eo major adest malignitas, majusque periculum.

17 Pestis omnium morborum est malignissima, quia subito tam spirituum animalium quam sanguinis crasin ac motum destruit & actiones exstinguit vitales.

18 Mixturæ sanguineæ destructio fit, dum globosus sanguinis contextus prorsus resolvitur, particulæ salinæ, acres, fluidæ a consortio reliquarum separantur, sicque vinculum elementorum sanguinis penitus destruitur.

19 Quando mixtura elementorum sanguinis laesa est, æquilibrium motus naturalis penitus destruitur, & in una parte motus mirum in modum increseit, in altera autem valde est depressus.

20 Ut plurimum origo malignitatis querenda est in ipsis corporibus, hinc qui in nonnullis individuis est benignus morbus, in aliis malignitatis notam induit.

21 Affectus animi inordinati, prava victus ratio crasin ac motum partium fluidarum destruendo quam promptè malignitatem morbis addunt.

22 Quæcunque corpora bilem onustam acrioribus causticis corrosivis subtilibus salibus habent, illa malignos morbos producere aptissima sunt.

23 Aer summe æstuans & calidus, infecto-

torum salibus volatilibus, causticis repletus, pestem & morbos malignos facile gignere potest.

24 Petechiæ nihil aliud sunt, quam sal illud causticum, hærens in cutis tubulis & per totum corpus dispersum, si autem conjungitur & unitur illud ipsum sal anthraxes, bubones & carbunculi sunt, ibique magnam uredinem & acridinem efficiunt, non aliter, ac radii solis dispersi, in vitro caustico uniti, stupenda vioperantur.

25 Morbi maligni sunt vel acuti vel chronici, acuti sunt pestis, febres malignæ, petechiales & illi morbi acuti, qui in corporibus ad malignam dispositionem humorum dispositis, oriuntur; chronici autem sunt scorbutus & lues venerea.

26 Morbi acuti maligni admodum sunt periculosi & facile necant; non ita chronici.

27 In scorbutico confirmato omnes corporis nostri fluores diathesi peregrina, salina imbuti sunt & de crasi sua naturali dejecti.

28 Scorbutus nil nisi maxima impuritas & pravitas lymphæ & sanguinis est, hinc origo & fons innumerabilium morborum.

29 Symptomata scorbutica a spasmoticis nervorum contractionibus maximam partem derivanda sunt.

30 Si malum confirmatum est, fluidum nerveum inquinatum ac collutatum est & motu anomalo delinquit.

31 Malum scorbuticum ab impuro aere, qui immediate spiritus animales afficere solet, originem suam petit, datur etiam contagiosum.

32 Lues venerea est insignis corruptela succi nervei & lymphatici quoad crasin & motum.

33 Causa luis venereæ est fermentum impurum, seminale, spirituosum, quod ex symbolismo corpori communicatum, spiritus animales & lympham immediate alloquitur illos de statu suo deiciendo, coagulando & prava corrosiva diathesi imbuendo.

34 Cuncta in lue venerea contingere solita pathemata debentur lymphæ vilci-

dæ, coagulata & in illa hospitanti sali summe acri, corrosivo.

35 Contagiosus morbus est & ex impuro coitu progerminat dicta gallica lues.

CAPIT V.

De morbis ex circulatione sanguinis inequali & impedita oritis.

Uti potissimum momentum vitæ & sanitatis in circulatione sanguinis versatur: sic etiam origo multorum morborum inde quærenda venit.

2 Ex sanguinis circulo inæquali & sufflaminato oritur syncope, quæ est extinctio actionum vitalium motu cordis & arteriarum cessante.

3 Motus cordis, uti est primaria causa & fundamentum circulationis sanguinæ: sic illo extinctio, illa cessat & omnes actiones, quæ ex vita fluunt, simul tolluntur.

4 Uti ad motum cordis non solum influxus spirituum animalium sufficiens, verum etiam intestinus sanguinis motus & mixtura sanguinis proportionata requiritur: sic cessante illo spirituum influxu & intestino sanguinis motu ac mixtura sublata, tollitur & ipse motus.

5 Affectus animi inordinati ac immoderati, sanguis congruatus & nimis coagulatus ut & nimis tenuis & rarefactus syncopen generare facillime possunt.

6 Polypus cordis in ventriculis vel illorum auriculis subsistens sæpius causa est syncopes lethalis.

7 Polypus non est sanguis congruatus, sed corpus coagmentatum ex fibris & lamellis crassioris feri nutritii.

8 Succus nutritius in arteriis & venis non raro ita concrevit, ut pene abeat in carnem, fibris & sanguineis vasculis instructam.

9 A circulatione sanguinis impedita oritur quoque asthma convulsivum, syncope cardiaca, catarrhus suffocativus.

10 Uti ad circulum sanguinis liberum multum contribuit respiratio & thoracis dilatio & constrictio: sic quando nervi respirationis interservientes spasmotice sunt constricti & obstructi, tollitur circulatio.

11 Sanguis non solum per vasa, sed etiam per minutissima anfractuosa capillaria circulari & moveri debet, ubi facile in cursu suo sisti & impedi potest.

12 Multi & magni morbi ex circulatione sanguinis per minutissima vasa impedita oriuntur.

13 Ex circulatione sanguinis per minima vascula impedita oriuntur tumores, scirrhi, inflammationes, exulcerationes, hæmorrhagiæ, suppressiones excretionum consuetarum.

14 Inflammatio est tumor dolorificus cum calore, rubore ac pulsatione sæpe conjunctus febre.

15 In omni inflammatione adest obstructio pororum & vasculorum a materia viscida, rigida.

16 Quando sanguis in motu suo retrogrado impeditur & non circulator per minima vascula, accidit, ut dum ipsi multum sanguinis communicatur, tumor nascatur.

17 Quando materia subtilis libere partes obstructas pertransire nequit, vehementissime per vacua spatiola movetur, & hoc motu mire exagitat sanguinis particulas, unde calor, rubor ac dolor ortum suum trahunt.

18 Pulsatio partis inflammatae oritur, dum sanguis impetu quodam propellitur ad partes, ad quas minus libere transire potest, hinc sequitur arteriolas magis extendi, sicque insignem oriri diastolem, quam necessario debet comitari systole.

19 Sanguis in vasis capillaribus & partium spatiolis hærens & stagnans coagulatur & in minori quantitate successive insensibiliter evanescit & discutitur in contusionibus, casu ab alto &c.

20 Quando uberius colligitur sanguis in minimis vasculis ibique stagnat, doloris & caloris molestum producit sensum, donec sensim corruptus in pus vel saniem abeat, quorum prima mutatio vocatur inflammatio seu *phlegmon*, posterior vero abscessus seu apostema.

21 Inflammationis causa ut plurimum est sal irregulare, lætinans & figura angulari præditum, quod fibras nerveas ac

Hoffm. Opusc. varii argument.

membranaceas moleste vellicat, spasmus contrahit, venas coarctat capillares, sicque circulationem sanguinis sufflammat.

22 Sanguis ad motum circularem in minimis vasculis ineptus redditur, quando ab acido quodam vitioso ad coagulum pronus est, hinc in subitaneo frigore aut haustu frigido post nimium corporis motum & incalescentiam prompte inflammationes oriuntur.

23 Graviorum contusiones, arctæ partium compressiones, fracturæ, luxationes, nimia ligaturæ, atroces dolores, frequentissime inflammationem causantur.

24 Quando faucium illa pars, quæ pharyngis & laryngis musculos tam internos quam externos constituit, inflammatione corrigitur, dicitur angina.

25 Quando partes internæ thoracis & maxime pleura, quæ costas cingit, inflammantur, ibique sanguis hæret extravasatus, dicitur pleuritis, quando simul pulmones, morbus dicitur peripneumonia.

26 Non solum lateraliter afficitur pleura, sed simul musculi intercostales interni & plerumque simul pulmonis pars in illo latere.

27 Frequentissimæ hæ sunt inflammationes, quoniam sanguis in pulmonibus alterationibus aeris est expositus, hinc sanguis alteratus promptissime loca thoracis lateralia & alias ejus partes afficere potest.

28 Si inflammatur diaphragma, cui ordinario supervenire solet delirium, paphrenitidis nomine venit morbus.

29 Plerumque sanguis, qui e vena secta pleuriticorum & peripneumoniaco- rum emittitur, semigrumofus & promptissime coagulabilis prodit, sero supernatante glutinoso existente.

30 Quando impeditur sanguinis circulus in tunica oculi adnata, quæ copiosissimis vasculis & arterioliis est instructa, tunc illa inflammatio dicitur ophthalmia.

31 Si in visceribus v. gr. ventriculi ac intestinorum tunicis, hepate, renibus, utero, vesica sanguinis circulatio impeditur & in minimis vasculis ac porulis cor-

R rum-

rumpitur, oriuntur pro diversitate partium variæ inflammationes.

32 Non omnes inflammationes sunt a sanguine, sed non raro a sero acri, quæ leves sunt, nec stipatæ tantis symptomatibus.

33 Si major sanguinis in parte stasis, corruptio & omnis refluxus impeditus est, gangræna oritur, quæ saltim ab inflammatione differt gradu, quando autem sanguis penitus cadaverisatur & pars omni influxu spirituum destituitur & mortificatur, tunc dicitur sphacelus.

34 Quodcunque itaque profundiorum obstructionem sanguini in partibus causatur & illius circulum impedit, id gangrænam concitare quam promptissime potest v.g. magna contusio, summum frigus, fortior ligatura, gravior dolor, ingens ambusio &c.

35 Si sanguis extravasatus corrumpitur & suppuratur in quadam corporis cavitate, empyema fit, a vomica distinctum, quæ est collectio puris in quodam viscere, hinc si id colligitur in pulmone, vomica pulmonum, si in renibus, vomica renum audit.

36 A contusione, vulnere, casu ab alto, & graviore inflammatione facile empyema oriri solet.

37 Inflammatio ut plurimum præcedit ulcera, quod si enim penetrantia minus salia sunt, inflammationes solæ oriuntur, si vero rigidiora & validiora illa fuerint, dissectiones ac dilacerationes fibrillarum sunt, unde ulcera nascuntur.

38 In ulceribus humores propter dilacerationem vasculorum ac fibrillarum & hinc impeditam circulationem stagnant, acescunt, corrumpuntur & in pus vertuntur.

39 Pus non oritur ex præcipitatione sanguinis beneficio acidi & alkali facta, sed nihil aliud est, quam succus nutritivus oleosus, ab acido ulceris fermento corruptus & albo imbutus colore, non fecus ac oleum olivarum cum aceto vel solutione lythargirii mixtum ac conquassatum album evadit.

40 Si pulmonum vesiculæ membranaceæ & minora vascula eroduntur a sta-

gnante sanguine acriori, oritur ulcus pulmonum.

41 Nimia sanguinis effusiones & hæmorrhagiæ ex æquilibrio sanguineæ circulationis sublata repeti quoque debent.

42 Quando sanguis non aequaliter movetur per totum corpus, sed ob partem obstructam vel spasmodice contractam non rite cursum ac iter suum absolvere potis est, hinc regurgitat, majus affectat spatium, vascula minima & illorum orificia dilatat, sic qua data porta erumpit.

43 Rara sanguis textura ad expansionem nimiam apta ejusque acrimonia præternaturalem hanc fluxionem auget.

44 Fundamentum omnes hæmorrhagiæ maxime pertinaces habent in vasis obstructis vel spasmodice contractis, hinc sanguis affectibus animi vel ab alia causa interna & externa nimium in motum excitatus & in motu suo circulari turbatus, per insolitas vias non raro exitum affectat.

45 Hæmorrhagiis complicati sæpissime sunt dolores tensivi in hypochondriis, flatulentæ primarum viarum contractiones, anxietates præcordiales, excrementorum, alvi suppressiones &c.

46 Adstringentia & styptica motumque sanguinis retardantia intempestive adhibita non raro in ingens periculum ægros præcipitant, & hæmorrhagiam largiorem efficiunt.

47 Sanguis copiosus & rarus motu ejus intestino vel ab ile acriori, vel a febre, inflammatione, affectibus inordinatis, ab usu spirituorum nimis adaucto rarefit, majus affectat spatium, hinc distendit & expandit minima vasorum orificia, sicque p. n. fiunt sanguinis effusiones.

48 Si sanguis nimium fuit per vasa uteri, mensum fit nimius fluxus, si per arteriolas in narium tunica existentes, vocatur hæmorrhagia narium, si vasa ventriculi aperiuntur, fit vomitus cruentus, si apertio arteriæ pulmonalis, fit hæmophthisis: si vasa ad anum tendentia referantur, hæmorrhoidum fluxus, si vascula renalia nimis distenduntur, mictus cruentus exurgit.

49 Sicut ab æquali & libero sanguinis per tubulos corporis influxu ac refluxu dependent omnes ordinariæ & consuetæ excretiones, nimirum sudoris, urinæ, muci narium, ceruminis aurium, salivæ, mensium, hæmorrhoidum; sic excretiones supprimuntur ab obstructione vasculorum minimorum & inde nata debiliore vel plane cessante sanguinis circulatione.

50 Quando sanguis crassior redditus limositates in vasculis minimis excretoriis ac glandulosis deponit, supprimuntur inde excretiones ordinariæ.

51 Menses pertinaciter subsistunt a polyposa vasorum uteri obstructione.

52 Polyposa sanguinis & feri nutritii concretio in venis vel arteriis, turbando sanguinis cursum, dyspnœam, peripneumoniam, catarrhum suffocativum, ruptiones vasorum, hæmophthisin facillime causari potest.

53 Maculæ cutis rubicundæ, cæruleæ, flavæ, nigræ a læsa circulatione sanguinis & facta ibi stagnatione sanguinis oriuntur.

54 Quando adest sanguinis abundantia, ita ut vasa illum capere nequeant, impeditior ejus fit motus, stasis, corruptio & magnorum morborum origo, ubi V. S. locum invenit.

CAPUT VI.

De morbis ex motu aut vitio lymphæ ac feri ortis.

1 **S**icuti abundantia sanguinis in venis & arteriis motum ejus sufflamina-re, ita quoque plenitudo lymphæ in vasis lymphaticis ejus motum retardare & varios concitare morbos potest.

2 Si vasa lymphatica turgent & distenta sunt copiosa lymphæ, tardior ejus fit motus ac facilis stagnatio ruptionisque periculum imminet.

3 A circulatione debita ipsius sanguinis dependet etiam lymphæ motus, hinc quando tardior est evolutio sanguinis per minima vasa, tardus quoque existit lymphæ motus.

4 Lympha inducens lentorem & coagulum, in angustissimis tubulis ac canaliculis stagnat, & quia materia tam con-tumax est, ut in pus converti non possit ob calorem continuo exsiccentem, tandem ita induratur, ut exinde fiat scirrhus.

5 Scirrhus non solum occupare solet partes externas, glandulas, sed & internas, uterum, hepar, lienem.

6 Si glandulæ sunt scirrhosæ a materia corrosiva acida, tunc fit cancer, qui si exulceratur, incurabilis est.

7 Si partes serosæ sanguinis per minutissimos glandularum & fibrarum carnearum poros & tubulos non rite circulantur, sed inibi stagnant ac vascula illa distendunt & ampliant, tunc oriuntur, tumores, qui pro diversitate partium varium sortiuntur nomen, hinc tumor testium, mammarum, tonsillarum, parotides, rana sublingualis, tumor pedum, glandularum, colli seu amygdalarum, inguinalium ortum suum trahunt.

8 Quando sanguinis serum falsum per glandulas subcutaneas illarumque poros non rite circulator, sed ibi subsistit, tunc distensionem, erosionem ac suppurationem efficit, unde fit scabies.

9 Prout major vel minor acrimonia feri vel faldedo ipsius variat & serum magis vel minus particulis substantiis, chylosis, nutritiis est imbutum, majores vel minores oriuntur pustulæ sitque scabies vel sicca vel humida.

10 Si serum nimis corrosivum & acidum est, & major partis cujusdam est obstructio, tunc oritur herpes.

11 Ex circulatione feri sanguinei impedita per tenuissimos canaliculos oriuntur varia sudamina, phlyctenes, syrones, pustulæ variæ, gutta rosacea &c.

12 Gutta rosacea est rubor faciei tuberosus ac pustulosus, interdum guttis sanguineis similis, nasum sæpe inæqualiter ac valde augens.

13 Causa guttæ rosacæ est serum sanguinis falsum, crassum, per faciei cutim dispersum & in circulatione sua impeditum, erosionem ac tumorem efficiens.

14 Lepa est scabies consummata & maligna, oritur identidem ab obstructio-

ne & destructione tubulorum carneorum profunda a fero vapescente acri.

15 Si serum abundat particulis ad mutum contactum & quietem aptis, quæque plures planas superficies habent, facile in partibus membranosis frigidis, uti in articulis, in renibus, ureteribus, vesica in gypseam & lapideam duritiem concrefcere solent, unde tophi in arthritide, & calculus renum, vesicæ urinariæ & felleæ originem suam nanciscuntur.

16 Omnes catarrhi sive decubitus lymphæ sunt ex circulatione impedita lymphæ, & quicquid motum retrogradum lymphæ impedit, id occasionem catarrhis præbet.

17 Caput, quoniam infinitis glandulis & vasis lymphaticis est obvium, frequentes catarrhales patitur affectus.

18 Inæqualitas aeris nimirum calidi in frigidum & contra frigidi in calidum defluxuum catarrhalium fecunda mater est.

19 Non omnis catarrhalis affectus originem suam ducit ex capite juxta veterum sententiam.

20 In pulmonibus & arteria aspera innumera sunt vasa lymphatica, in quibus si motus lymphæ impeditur & hæc qualitate acri est imbuta, excitatur tussis, rauco.

21 Si continua talis est effluxio & lymphæ scorbuticis acribus spiculis est imbuta, erosio pulmonum & ipsa phthisis creari potest.

22 Prout lymphæ magis crassa est & viscida, vel magis acris, tunc tussis, vel sicca vel humida est.

23 Prout lymphæ salina, acri, maligna, & corrosiva qualitate est saturata, varia emergunt ulcera mali & boni moris, fistulæ, carcinomata, canceri &c.

24 Si vascula lymphatica nimis sunt distenta, aperta vel erosa, magnæque quantitas lymphæ profunditur, hinc pyralismus, in viris gonorrhæa, in mulieribus fluor albus originem suam petunt.

25 Vasa lactea, quæ nil nisi vasa sunt lymphatica, si vel in principio, nimirum crassa villosa intestinorum, vel in medio, uti in vicinia glandularum me-

seraicarum sunt obstructa, ita ut chylus circulari ac evolvi non possit, tunc oritur atrophia & diarrhæa chylosa, quæ maxime locum habet in ipsis infantibus.

26 Omnia viscera & omnes corporis partes solidæ, maxime ubi magna adest nutritio, gaudent vasis lymphaticis, quæ superfluum a nutritione lympham revertere debent, hæc si sunt obstructa, ut suo fungi officio non possint, magnus fit feri in ipsis partibus decubitus, hinc tumores, dolores partium internarum & externarum oriuntur.

27 Si ex vitio circulationis sanguinis tardioris propter visciditates copiosas, balsamicas & sulphureas depressas lymphæ non circulator & revehitur, serumque sanguineum in partibus stagnat, illasque distendit, oritur tumor quasi universalis, qui anasarca dicitur seu leucophlegmatia.

28 Hydrops ascites dicitur, quando extravasatio lymphæ & collectio ipsius fit in cavitare abdominis a ruptione vasorum lymphaticorum.

29 Obstructis vasis lymphaticis novo continuo fero accedente ampliantur illa & intumescunt, & quoniam ob valvularum situm non retrogradi lymphæ potest, fiunt hydatides seu magnæ vesicæ, a quibus ruptis magna lymphæ fit extravasatio, hinc subito hydrops oriri potest.

30 A loco collectionis diverso hydrops varia sortitur nomina, si in abdomine fit extravasatio, fit ascites, si in capite, hydrocephalus, in scroto, hydrocele, in pectore, hydrops thoracis; præter has species observatus adhuc est hydrops uteri, tubarum uteri, ovarii, pericardii.

31 Hydrops frequenter tumores scirrholos, ganglia, tubercula & mesenterii, uteri, lienis, hepatis, &c. obstructions sublequitur.

32 In cadaveribus hydropicis dissectis frequentissime observatæ fuerunt magnæ vesicæ.

33 A circulatione lymphæ impedita ex partibus & chyli in ventriculo in ipsum sanguinem dependent omnia hydropicis obvenire solita symptomata, nimirum,

CAPUT VII.

De morbis ex vitio & motu impedito
spirituum animalium
ortis.

rum; acrimonia sanguinis, et ob hanc erosio partium, atrophix partium superiorum, urina intense rubicunda, sitis, calor p. n. pulsus frequens etc.

34 Serum extravasatum, si leniter igne conquassatur, contrescit in albuminis ovorum substantiam, indicio, partes nutritias chylosas ibi deponi, nec transire in sanguinem et ad ipsas partes.

35 Quod a lymphæ motu retrogrado per venas et vasa lymphatica impedita extravasatio feri et per consequens hydrodrops oriatur, evincit *Zoberus* experimento; si enim in vivo cane vena cava super diaphragma ligetur, canis in abdomine magna quantitate feri collecta morietur hydropticus, eodem modo ligatis in cane venis jugularibus tota capitis regio intumescit et fit hydrocephalus; quæcunque enim magnam coagulationem lymphæ inducunt et circulationem ejus ut et sanguinis imminuunt, causam antecedentis hydroptis instituunt.

36 Tympanites non est singularis hydroptis species, sed potius tumor est flatulentus ortus ab obstructione pororum in intestinis, mesenterio, pancreate, ventriculo, hinc cum vapores et effluvia primarum viarum non rite hos poros partium subire et transire possunt, mirum has partes distendunt et expandunt, ut pullæ tympani sonum edant.

37 Cachexia seu nutritio partium depravata ex circulatione feri nutritii per minima vascula suppressa et obstructa oritur.

38 Quando non rite sanguinis assimilatur chylus et excrementitia particula viscidæ non rite segregantur, fiunt obstructiones in venis capillaribus, et ob particulas balsamicas deficientes oritur depravata corporis nutritio seu cachexia.

39 Cachexia scorbutica fundamentum pene est omnium morborum chronicorum, dicitur scorbutica, quoniam propter obstructionem vasculorum minimorum in visceribus sanguinis depurationi intervenientibus excrementa salina in fluoribus nostris remanent, et insignes tragoedias ludunt.

1 **O** Ulemadmodum ad actiones vitales in partibus celebrandas laudabilis & proportionatus spirituum animalium influxus requiritur, sic illo cessante vel præpedito actionum illarum abolitio fit.

2 Spiritus animales per cerebrum, spinalem medullam & nervos & ex illis contextas tenuissimas fibrillas & membranas in statu naturali æqualiter moventur: Si autem illorum motus extra ordinem fit, vel minuitur, vel plane aboletur, morbi oriuntur gravissimi.

3 In apoplexia, quæ est sensuum tam exteriorum quam interiorum extinctio & motus voluntarii abolitio & destructio, fluidi nervei seu spirituum sic dictorum animalium per cerebrum motus plane interceptus est.

4 In cadaveribus apoplecticis sectis extravasatus & congrumatus sanguis vel coagulum feri observatur, hinc apoplexia est vel sanguinea vel pituitosa.

5 Opiata, fumi carbonum, particula fulminis & omnia vaporosa, narcotica spirituum animalium crasin vitando ad apoplexiam & stuporem disponere solent.

6 Sanguinis motus ad cerebrum deficiens vel obstructione existente in carotidibus vel cordis motu cessante omnis motus & sensus perit, itidem accidit a fortiori ligatura arteriarum carotidum.

7 A corporibus polyposis sinus cerebri oppilantibus observata sæpius fuit apoplexia.

8 Apoplexia est quasi paralytis universalis, paralytis autem apoplexia particularis.

9 Paralytis sedes est ipsa spinalis medulla, quæ in dextram & sinistram partem divaricata est, & si in una parte obstructio fit, oritur hemiplexia seu paralytis dextri aut sinistri lateris.

10 Paralysis est vel perfecta vel imperfecta, in perfecta & motus & sensus laeduntur, in imperfecta imminuuntur tantum.

11 Apoplexia & paralysis non semper sunt ex obstructione tubulorum spirituum animalium influxum sufflaminante, sed sæpius a spasmodica contractione membra narum medullam spinalem investientium, unde fortiori constrictione tubulorum motus spirituum animalium ad partes intercipitur & talis paralysis non tam periculosa est quam illa, quæ fit ab obstructione.

12 Lethargus, coma, carus omnesque soporosi affectus ab obstructione cerebri & influxu spirituum animalium impedito oriuntur.

13 Plerumque in affectibus soporosis facta sectione cortex cerebri sero obrutusprehenditur.

14 Cerebri meatuum ac tubulorum laxior facta dispositio serum corporis viscidum facile admittit, maxime si vel febre vel alio sanguinis fortiori motu, v. gr. in tempestivo sudorum, balneorum usu in motum cieatur, ut angusta cerebri vascula ingredi possit.

15 Affectus soporosi poros & tubulos cerebri invertunt ac destruunt, & semper ferme debilitatem cerebro inducunt ac memoriam auferunt.

16 Si cum febre somnus profundus irruit, dicitur lethargus.

17 Si in somno spirituum ad thoracis musculos influxus quodammodo inhibetur, respiratio fit difficilis propter impeditam circulationem sanguinis, hinc oritur anxietas circa præcordia cum sensu ponderis thoracem incumbentis & suffocationis metu, & hic affectus dicitur Incubus.

18 Coma est vel vigil vel somnolentum, & somnolentum & carus sunt unum idemque: vigil est nimia in somnum propensio, sed cum dormiendi impotentia, & fit a mucro tubulos cerebri obstruente propter acredinem vero continuo irritante.

19 Coma vigil oritur etiam ex nimia debilitate spirituum, tubulorum molesta irritatione, & in morbis diuturnis, in fe-

bribus malignis, nimis doloribus & immodicis evacuationibus locum habet.

20 Catalepsis est soporosis affectus ortus ex sublato commercio mentis cum corpore propter defectum spirituum animalium in corpore calloso & centro ovali, ubi sensorium commune poni debet, existentium.

21 Si sensorium commune spiritibus animalibus est destitutum, mens impressiones factas externas in sensorio nec percipere, nec spiritus determinare potest ad certos motus edendos in partibus.

22 Prout corporis istius callosi major est obstructio, eo graviora existunt symptomata & morbus periculosior est.

23 Sæpe accidit propter nimios & inordinatos spirituum animalium motus in affectibus intempestivis sensorium commune spasmodice contrahi, sicque quasi ad tempus spirituum animalium influxum impediti & tunc fit catalepsis levior & imperfecta minusque periculosa.

24 Ad catalepsi referenda est *ἵκνσις*, quæ vel theologica vel medica, in illa mens abstrahitur a corpore per immediatas quasdam divinas impressiones ac speculationes, hæc autem nil nisi catalepsis est, quæ etiam mediate & remote ex nimia tristitia, mœrore animi vel nimio gaudio ab audito verbo divino excitari potest.

25 In catalepsi non est juxta veteres congelatio seu coagulatio spirituum animalium.

26 Quemadmodum somnus p. n. ex nimia pororum cerebri subsidentia & motu spirituum animalium lentiores ortum suum habet: sic nimia vigilæ ab illorum tubulorum p. n. apertione & concitato spirituum animalium motu exsurgunt.

27 Sulphur & aqua sunt somni materiale principium, sulphur ramosum ac vaporosum nimis inviscans & copiosum competibus suis spiritus irretiens, *ἡνέκτις* inducit.

28 Placidus somnus ordinatum spirituum motum, lympham roscidam blandam requirit, hinc quodcumque spiritibus inordinatum introducit motum &

roscidum blandum humidum absumit, vel illud acre reddit, pervigilium excitare potest.

29 Cerebrum & totum nervorum systema temperatum esse debet, nec nimis siccum nec nimis humidum, si temperies hæc læditur, statim imbecillitas & morbus nervorum præsto est.

30 Si circulatio & motus rectilineus spirituum animalium per cerebri tubulos impeditur & propter obstructos poros vorticoso motu agitantur spiritus, objecta simili cieri motu apparent menti juxta consuetudinem judicanti, sicque fit vertigo.

31 Quoniam omnis motus est rectilineus, & si a linea deflectit, fit circularis & ellipticus; quare spiritus animales, cum motum suum rectum in nervorum tubulis obstructis servare nequeant, necessario reflectuntur & tandem in orbem aguntur ac inde radiationes spirituum, quæ proveniunt a vestigiis cerebri impressis & omnes externæ imagines animæ rotantes exhibentur.

32 Sensus nostros falli posse & illos quoque fallere, vertiginis natura abunde docet.

33 Humorum crassities vel spirituum nimia densitas causa vertiginis esse potest.

34 Uti ratio humana, sic quoque ipsius absentia seu delirium ex vinculo, quod menti cum corpore intercedit, optime explicari potest.

35 Recta hominis ratio consistit in hoc, ut mens seu anima ideas objectorum cerebro inscriptas ad ideas connatas menti insculptas dirigat, conferat, & ratio nil nisi additio & subtractio est, donec inveniatur æquilibrium & proportio idearum influentium externarum cum ideis insitis primis, hinc ratio mere algebraica & statica est.

36 Mens seu anima non agere & recte cogitare seu proportionem & æquilibrium invenire potest, nisi mediante spirituum animalium non modo laudabili temperie verum etiam æquabili & moderato motu gaudentium, quibus sensorium commune, quod in centro ovali statuimus, sit instructum.

37 Qualis est spirituum & humorum motus ac temperies in corpore, tales etiam in mente sunt inclinationes & cogitationes; sic furibundus motus spirituum furiosas celerrimas efficit cogitationes, lentior autem & tardus timidas, tristes & meticulosas in mente producit cogitationes.

38 Imaginatio nihil aliud est quam idearum, quæ ab objectis externis sensibus communicantur, in fibrillas ac porulos cerebri impressio.

39 Qualis itaque est cerebri constitutio, talis quoque est impressio & imaginatio; hinc qui cerebrum molle & laxum habent, in illis vis imaginationis viget & memoria optima, qui autem cerebro præditi sunt crassiori & solidiori, in illis difficulter imprimuntur vestigia, ast diutius tunc retinentur.

40 Mens instructa consortio spirituum animalium in sensorio communi, ideas vel extrinsece advenientes a sensibus vel cerebro insculptas perspicit illasque distinguit & recte connectit, vel similes addendo vel dissimiles subtrahendo, sic enascitur ratiocinatio & mens sana est.

41 Quando autem illæ ideæ cerebro insculptæ propter apertos cerebri poros a causa interna involuntaria excitantur, non autem a mente, quæ vel destituta est spirituum animalium laudabili quantitate, uti in somno, vel motu illo p. n. inverso, ut in morbosis constitutionibus, tunc oritur ratio perversa sive delirium, quod nil nisi imaginatio fortior est, a directorio rationis aliena.

42 Delirium seu ratio perversa in cogitationis & dictis fit, quando animæ ideo non respondent illis vestigiis idearum cerebro impressis, sed quando hæc dominium habent in illas.

43 Motus externi a sensoriis excitati spirituum animalium beneficio; illorum radiatione ad cerebrum delati ibi vestigia seu characteres relinquunt.

44 Quando a causa vel interna relictæ hæc vestigia denuo aperiuntur, ideæ earum rerum necessario redeunt ad mentem.

45 In insomnis profundiora et familiariora vestigia facilius aperiuntur, hinc ideæ poris cerebri inscriptæ, cum ob confusionem et copiam a mente in sensorio communi spiritibus animalibus destituto tempore somni non dijudicari et distingui possint, confusas tales instituunt comœdias, quæ dicuntur insomnia.

46 Deliria sunt insomnia vigilantium.

47 Quando anima se ad nihil determinans per se sequitur saltim segniter ideas cerebri vestigiis impressas vel denuo apertas fit phantasma, sive vigilemus sive dormiamus.

48 Delirium est vel melancholicum vel maniacum, utrumque sine febre, illud cum tristitia et metu sine causa manifesta, hoc cum furore et audacia conjunctum.

49 In melancholicis spiritus obscuriores fixi et quasi ad acetosam naturam accedentes, stabiles ac fixas non solum ideas in cerebri poris relinquunt, sed et prompte aperiunt vestigia similia nim. idearum tristitiæ, terroris, metus &c.

50 In maniacis spiritus magis sunt sulphurei, furibundi magisque actiuos, hinc ideas in cerebro ponunt fluxiles et vestigia ipsius similia aperiunt.

51 Dum vestigiis illis, quæ a spiritibus aperiuntur, tota mens inhæret nec perceptione extremorum vacat, perversum enascitur iudicium.

52 Mania in melancholiam et vice versa melancholia in maniam facile transire potest, quoniam in utroque affectu constitutio pororum cerebri vitiata est, spiritus autem acetosi fixi facile naturam igneam et sulphuream induere et vehementissimo motu excitari possunt et contra.

53 Asthenes plerumque vitio phantasiæ laborant et melancholici magis suffocatione ac strangulatione, maniaci autem gladio vel præcipitatione fatalem sibi diem accersunt.

54 Plures adhuc dantur cognitioni Medici occulti morbi et affectus phantasiæ.

55 A motu inordinato spirituum in febribus ardentibus, a nimia ebrietate in

phrenitide, a morsu canis rabidi in hydrophobia vestigia idearum cerebri præter nostram voluntatem facile aperiiri possunt.

56 Sensus externi actiones mixtæ sunt nimirum corporis et mentis, corporis quatenus idearum impressiones fiunt in cerebro, mentis, quatenus a mente illarum idearum dijudicantur: hinc sensus proprie dicti non cadunt in bruta.

57 Uti ad sensum externum efficiendum requiritur non solum apta organorum dispositio, verum etiam debitus spirituum animalium influxus, quo organon illud animari non possit et moriones ac passionem externarum factarum ab objectis mediantibus spiritibus ad sensorium commune transferri sic sensuum illorum abolitio vel extinctio fit vitio vel in organo vel in motu spirituum existente.

58 Si spirituum animalium influxus per nervos opticos illis vel obstructis vel compressis sufflaminatur, fit cæcitas, dicta gutta serena.

59 Cætera omnia oculorum vitia dependent a tunicarum, humorum, spirituum et nervi optici aliorumque vasorum vitio.

60 Quando humores nimis crassi sunt et diaphaneitatem amittunt, tunc visus imbecillitas oritur.

61 Particulæ ramosæ terrestres limosæ si innatant humori aqueo vel vitreo, suffusio spuria fit et muscæ, insecta conspiciuntur in aere volitantia: si autem copiosæ sunt hæc irregulares opacæ atomi et congregiuntur, tunicam solidam constituunt sicque fit cataracta.

62 A poris arteriolarum, quæ oculorum humores restitunt, nimium apertis suffusio facile fieri potest.

63 Surditas fit ab obstructione nervi acustici item post febres acutas, morbum hungaricum, casum ab alto, contusionem.

64 Tympani membrana laxa nimis et flaccida ac tensionem debitam amittens, quod fit a sero, vehementiori madore et humiditate nimia vel ab improvide infillatis medicamentis vel ab aere pluvioso ac nebuloso auditum reddit difficilem.

65 Quando hæc tympani membrana spasmotice nimis tenditur vel in affectu hypochondriaco flatulento vel a nimio dolore capitis in febribus, soni acuti non solum intollerabiles redduntur, verum etiam tinnitus et surditas in auribus excitatur.

66 Si tympanum crassescit rumpitur vel perforatur & exulceratur, gravissime quoque læditur auditus.

67 Quando meatus auditorius a cerumine nimis tenaci inspissato obturatur, auditus impeditur.

68 Cerumen auris ad coagulationem & lapidescentiam gypseam aptum esse, testantur observationes.

69 Aphonia non modo ab obstructis nervis ad linguam tendentibus, verum etiam recurrentibus fit, si catarrhis obsidentur, quod sæpe fit in infantibus.

70 Si canibus nervi recurrentes abscinduntur, non amplius possunt latrare.

71 Sapor tollitur vel immitatur a papillis nervis in lingua desinentibus ab amurca viscida obstructis, quod fit in calore p. n. &c.

72 Sapor maximam partem dependet ab odore, hinc naribus obstructis in coryza vel obturatis illis nullus specificus & accuratus sapor percipitur.

73 Quod si processus mammillares vel tunica internas nares vestiens a sordibus pituitosis obstructa impedit spirituum influentiam, odor perit.

74 Quemadmodum ad excretionem naturales tonus partium naturalis requiritur, qui fit a debito & moderato spirituum influxu, sic si influxus ille deficit vel cessat, fibræ partium laxæ ac flexiles fiunt, tonus & robur partium dejicitur & sic nimis & involuntariæ fiunt excretiones.

75 Quando sphincter alvi & urinæ spirituum animalium influxu destituitur, nimia debilitas et laxitas inducitur, sicque involuntaria urinæ & alvi excretio fit.

76 Si pori cutis et vascula sudoris obdenegatum spirituum influxum nimis laxantur, sudor copiosus et colliquativus fit: si autem spasmotice contrahuntur ob nimium et inordinatum illorum in-

fluxum, suppressio sudoris contumax exsurgit.

77 Ab ureterum, vesicæ, intestinorum, uteri, spasmotica contractione pertinacissima fiunt suppressiones urinæ, alvi excrementorum et mensium fluxus.

78 Virilis potentia & membri erectio potissimum dependet a sufficienti et laudabili spirituum animalium in corpus penis nervorum influxu, qui si cessat, impotentia oritur.

79 Quando copiosius spiritus animales in partes musculosas ac nerveas membri virilis influunt, tunc illæ inflantur, distenduntur & majus spatium occupant, quando autem illi cessant, tunc labascunt & in arctius spatium coguntur illæ ipsæ partes.

80 Convulsiones, spasmi, concitationes & inordinati sunt spirituum in nervis et musculis motus, qui sensorii communis determinationi, ut par est, non obtemperant.

81 Convulsiones a plicaturis valvularum in nervis existentium oriuntur, quæ si violento motu a spiritibus rumpuntur, illius violenter subtilia nervorum filamenta perrumpunt et ingentes dolores ac spasmus pariunt; Si hæc plicæ nulla arte iterum contrahi possunt, lethales fiunt convulsiones.

82 Validiorem fibrarum ac nervorum concussionem ac vellicationem ab acerbis humoribus productam subsequi solent motus spasmotici, constrictivi ac dolorifici, dum enim fibræ ita tenduntur ac premuntur, placidus spirituum motus turbatur, et irregularis, inordinatus & concitator fit.

83 Omnes dolores convulsivi et spasmotici aliquid in se habent, excitantur, si ex fibrarum lincinatione, ab humorum acredine orta, tristis ac molestus in mente sensus ob turbatum spirituum motum fit.

84 Uti in omni sensu pressionis quædam species concipienda est, sic quoque in doloribus fibrillarum tensione ac pressione spiritus ad motum concitatorum ac inordinatum perficiendum incitantur ac impelluntur.

85 Omnis dolor fit vel ab obstructione vel

vel distensione, et consequenti partium vicinarum membranacearum ac nervearum pressione, vel a particulis rigidis, irregularibus salinis, vellicantibus ac lancinantibus contextum fibrosum ac nerveum.

86 Quo falia sunt magis rigida, aceria, fixa vel volatilia et subtiliora et prout pars magis vel minus subtilioribus membranarum ac fibrarum est instructa, eo variat ipse dolor et est vel gravativus, scindens, pungens, tensivus, ostocopus et pulsatorius.

87 *Gravativus* fit a crassis humoribus, *tensivus* a flatulentis vaporibus, *scindens* ab acido, *pungens* ab alkali, *ostocopus* ab humore acri periosmium et fibras medullares vel osseas vellicante; *pulsatorius* ob vicinam arteriam in membrana inflammata.

88 Ob concitatiorem spirituum animalium in doloribus vehementioribus motum non solum febris accendi, sed & delirium excitari potest.

89 In omni dolore constrictio ac contractio quædam est partium nervosarum, hinc in doloribus atrocibus evacuationes suppressæ solent, nimirum alvi, urinae, sudoris sanguinis.

90 Si vasa minutissima capitis vel interna vel externa in membrana obstruuntur a particulis inæqualibus, exiles vasorum meatus transgredi nescientibus, distensio, partium vicinarum pressio et consequenter dolor capitis exsurgit.

91 In dolore capitis magis externa membrana et pericranium affectum est quam interna sive meninges.

92 Quoniam pericranium oculorum orbitam cingit, dolores etiam capitis externi eo pertingunt.

93 Hemigræva fit, dum in una parte capitis; obstructis minimis venis et arteriis in alteram partem sanguis majori cum impetu ruit, distenditque vasa, sicque dolorem efficit.

94 Quodcumque itaque sanguinem particulis pluribus viscidis, inæqualibus, rigidis onustum in intestinum et rapidissimum motum concitare solet, uti omnes febres, spirituosæ largius assumptæ, ebrietas, vaporosa, id gra-

ves capitis dolores excitare valet.

95 In notabilioris sanguinis impetuositate et difficiles respiraciones et capitis dolores frequentissime obtingunt.

96 Si crudus chylus, id est, non satis divisus in parvos globulos cum reliquo sanguine ad caput deferatur, veniens ad venarum angustiores extremitates hinc particulis non respondentibus motui et poris, particulae ibi hærent et a subsequente arterioso sanguine hi in exiles illos meatus impelluntur, hinc obstructio, distensio et dolor oritur.

97 Hypochondriacis et illis qui ventriculi imbecillitate ac vasorum impuritate laborant, capitis dolores frequentes sunt.

98 Si distenduntur vascula et particulae rigidiores salinae hærent in periosmio, panericio & gravissimi dolores partium oriuntur, si in nervea membrana meatum auditorium cingente, tunc crudelissimus auris dolor fit; si in membrana nervea radices dentium investiente, atrox odontalgia, si in articulis pedum, podagra, in manibus, chiragra, si in osse coxendicis ischiadicis, si in ureteribus et illorum principio dolor nephriticus; si in orificio superiori vel inferiori ventriculi cardialgia, si intestinorum ilei vel oculi membrana, passio iliaca et colica ortum suum habent.

99 Distinctio inter motum convulsivum et convulsionem nulla est, cum nulla detur convulsio, quæ non sit motus convulsivus et contra.

100 Omnes convulsiones sunt dolorificæ, hinc epileptici post paroxysmum conqueruntur de doloribus totius corporis et tunc carnes dolent ac si sustibus essent exceptæ.

101 Convulsio est vel universalis vel particularis, convulsio universalis est, quando totum systema nervosum convellitur ac contrahitur & dicitur epilepsia: particularis autem dicitur *æxiæ* motus convulsivus seu spasmodicus.

102 Nervi constant ex infinitis filamentis, quæ porulos ac tubulos relinquunt, qui inter se sunt æquales et uni-

for-

formes, per hos si circulantur æqualiter spiritus, tunc anima est quieta & motus spirituum est placidus; si autem ordo ac situs filamentorum tenuissimorum turbatur, inæqualitas etiam tubulorum exurgit; hinc aliqui majores & ampliores, nonnulli autem minores & angustiores fiunt, sicque inæqualis quoque fit motus & æquilibrium spirituum animalium tollitur, dum per poros apertos & majores nervorum rapidissimo motu influunt, sicque partes nervosas & musculosas plus justo inflant, distendunt, abbreviant & contrahunt.

103 A punctione & vellicatione violenta fibrillarum situs & ordo in ipsis nervis mutatur, sicque inordinatus ac inæqualis spirituum animalium influxus inordinate contrahens partes musculosas suscitatur.

104 In epilepsia inæqualis quoque est influxus spirituum animalium per totum systema nervosum, dum in ipsa medullari substantia & principio nervorum obstructio ingens fibrillarum cerebri, quoad unam partem fieri debet, hinc per alteros poros apertos eo rapidius & vehementius influunt spiritus animales, sicque universalis partium fit convulsio.

105 Constitutio cerebri humida & pituitosa ad epilepsiam generationem contri- buere multum solet.

106 Quo obstructio in cerebro est pertinacior, diuturnior seu magis habitualis, eo curatu difficilior est epilepsia.

107 Quando corpori humoribus pituitosis viscidis onusto motus vehementior introducit v. gr. per affectus animi, per morbos, per ebullitiones, variolas, nimios dolores, humores hi pituitosi facile angustæ mollique glandularum fibrarumque cerebri fabricæ vim inferre possunt, dum majori impetu intruduntur ac impelluntur in minutissimos illarum poros, ubi obstructionem pariunt.

108 Palpitatio cordis fit a præternaturali muscoli cordis constrictione, dum sanguis ob acedinem salinam viscidam cor immediate convellit.

109 Plerumque post pastum palpitatio cordis ingravescit, prout nimirum chylus a nova fermentatione acrior ac salior ac-

cedit, pressioque major tunc efficitur.

110 Polypum in cadaveribus palpitatione cordis emortuis repertum potius hujus concussionis productum & effectum quam causam censemus, quoniam a particulis ramosis, terrestribus ibidem præcipitatis faciles concretiones in ramis proximarum venarum contingere possunt.

111 Syncope non modo a motu intestino sanguinis cessante, verum etiam ab influxu spirituum animalium deficiente in cor deducenda est, uti id liquet ex inordinatis animi affectibus, morbis spirituum, malignis & venenatis.

112 Ex validiori fibrarum uteri convolutione seu convulsione abortus oriri solet, quem diarrhææ, hæmorrhoides, purgantia, dolores & vicinarum utero partium irrationes ac inordinati spirituum per affectus intempestivos motus causari solent.

113 Abortus fieri nequit, nisi ipse uteri fundus violenter convellatur, hinc purgantia & alia abortum provocantia specifica non facile abortum procurare possunt, nisi dispositio uteri sit ad talem contracturam spasmoticam.

114 Singultus est violenta aeris impulsio suscitata a convulsione diaphragmatis & violento ejus descensu.

115 Causa singultus ut plurimum latet in ventriculo, qui propter consensum afficit diaphragma.

116 Sternutatio est violenta aeris expulsio seu exspiratio a convulsione diaphragmatis orta ob consensum membranæ narium nimium irritatæ.

C A P. VIII.

De morbis ex vitio primarum viarum oris.

1 **S**ub primis viis comprehenduntur œsophagus ventriculus intestina cum pancreate mesenterio, hepate, bile & illis annexis vasibus.

2 Quemadmodum ad alimentorum solutionem debitam & digestionem bonam requiritur saliva temperata seu menstruum salivale non nimis salum nec acidum, tenue dilutum sed temperatum, activum tamen;

tamen; deinde calor naturalis ab influxu sanguinis debito dependens & tandem robur & tonus ventriculi ab æquali spirituum animalium in ventriculum & intestina influxu exurgens: sic digestio depravata ex vitio horum resultat.

3 Actio ventriculi est systematica & dependet a totius machinæ constitutione, hinc si crasis et motus vel sanguinis, lymphæ aut spirituum animalium vitiatus est, appetitus et digestio statim vacillant.

4 Quando saliva, quæ verum menstruum ventriculi est, nimis acida existit, nimia fit appetentia multæque cruditates generantur acidæ et viscidæ; et quando nimis appetitus urget, morbus dicitur famæ canina, quæ si cum desiderio rerum insuetarum et vitio phantasie conjuncta est, nuncupatur Pica.

5 Si fermentum ventriculi nimis tenax et viscidum est, et calor imbecillis, anorexia seu inappetentia cum nausea conjuncta et intemperies ventriculi frigida exurgit et cruditas pituitosa; si autem saliva nimis salsa et biliosa est, cruditas dicta nidorosa conjuncta cum ructu putrido oritur.

6 Vomitus est peristalticus ventriculi motus inversus a violenta constrictione ejus orificiorum ortus et productus ab humore quodam acri irritante.

7 Nausea est vomitus intentatus et quasi in fieri oritur a contractione et strictione quadam p. n. ventriculi et ipsius œsophagi.

8 Vomitus diuturnus creberrime obstrucone quadam graviore in primis viis existente sustentatur.

9 Quando perspiratio effluviarum ex digestionem natorum per intestina propter occlusos illorum poros inhibetur, fiunt flatus, qui mirum distendunt tunicarum intestinalium fibrillas et sic oritur dolor, qui dicitur colica.

10 In colica non solum intestina crassa sed et tenuia affecta sunt.

11 In dolore colico peccat etiam humor acidus, acris biliosus, mordax fibras intestinales convellens et contorquens, hinc effluvia intus contenta intestina et abdomen dolorifice distendunt.

12 Alvi constipatio, vomitus, tormi-

na, item diarrhœa colicæ juncta indicant spasmodicam contractionem.

13 Si motus peristalticus intestinorum pervertitur propter nimiam convulsionem, ita ut fœces alvi per vomitum rejiciantur cum maximo ventris dolore, et alvi constipatione, tunc morbus dicitur passio Iliaca.

14 Quodcunque est colica in intestinis, illud est cardialgia in superiori vel inferiori ventriculi orificio nerveo.

15 Sedes cardialgiæ non tantum est orificium ventriculi superius sed et inferius propter diversorum ibi humorum factum concursum.

16 Alvi obstructio a bilis inertia, vel acido terreo constringente vel a fibris intestinalibus spasmodice contractis oritur.

17 Diarrhœa est variorum liquidorum humorum per alvum excretio a continua glandularum et fibrarum intestinalium irritatione, facta a sale acri caustico.

18 Transpiratio prohibita, aer nimis calidus, purgantium, acrium salinorum, fermentescibilium abusus, depravata digestio acridinem bili et humoribus communicando, et tonum intestinorum labefaciendo diarrhœam promptissime inducere possunt.

19 In dolore intestinorum, diarrhœa, colica non irritatio semper est ab humore in intestinalium cavitatem stabulante, sed sæpius est in ipsa intestinalium fibrarum substantia latitans causa.

20 Si a sale caustico corrosivo nimia sit erosio et exulceratio intestinorum, sicque sanguis cum pure excernitur, dysenterie nomen morbus accipit.

21 Quo major est exulceratio et erosio intestinorum, eo gravior est dysenteria.

22 Continuus et frustraneus egerendi conatus ob sphincteris ani crispaturam a muco quodam acri in glandulis intestini recti lenticularibus hærente excitatus, nuncupatur tenesmus.

23 Si vomitus cum diarrhœa simul conjunctus est et cum maxima ventriculi et intestinorum spasmodica contractione, morbus dicitur cholera.

24 Malum hypochondriacum ejusque symptomata unice debentur spasmodicæ contractioni ac crispaturæ partium nervearum.

arum ac membranarum, quas primæ viz complectuntur.

25 Idem morbus & eadem causa ac curatio est affectus hypochondriaci & hysterici.

26 Fundamentum horum morborum est digestio primarum viarum & chylosi penitus destructa, propter vitiatam salivalem & gastricam lympham, bilem digestionis præcipuam causam.

27 Obstructio vel scirrhuscentia pancreatis, glandularum meseraicarum, intestinalium, hepatis & obstructio pororum intestinalium digestionem continuo turbando affectum hunc gignunt promptissime.

28 Illi, quorum genus nervosum admodum debile est & qui spiritus ad motus convulsivos exerendos mobiliiores & promptiores habent, hoc affectu gravius tentari solent.

29 Hypochondriacus affectus multorum magnorum morborum origo & fons est & maxime ipsius scorbuti.

30 Quando plexus mesenterici intestinales & musculorum abdominis tendines in foeminis contorquentur ac constringuntur, sicque partes conglobatæ diaphragma sursum propellant & aeris ingressum impediunt, morbus dicitur hysterica suffocatio seu strangulatio uteri.

31 Bilem, quæ in maxima copia ad intestinum duodenum deducitur, cum humorem balsamicum utilissimum non per alvum omnem exterminari, sed ejus partes subtiliores sulphureas per poros venarum meseraicarum foras intro spectantes in sanguinem iterum transire, sicque bilem circulari, variis rationibus & experimentis clarum reddi potest.

32 Quod si itaque bilis motus ad intestinum duodenum impeditur sive obstructo vel spasmotice contracto ductu cholecho vel calculo in vesica existente vel poris hepatis biliariis calculosa viscida materia oppletis, oritur icterus.

33 A bile peccante tam in quantitate, qualitate & motu ejus circulari multi magni morbi chronici, febres, cachexia, hydrops, pathemata hypochondriaca & hysterica deducenda sunt.

SEMIOTICES

C A P. I.

De signis morborum ex sanguine,
urina, pulsu & saliva
petitis.

1 **D**iagnosis consistit in morbi & causarum, ejus exacta cognitione, facta per signa.

2 Qui bene cognoscit, bene curat, hinc diagnosi morbi est summe necessaria medico.

3 Uti omnis morbus ex intemperie & motu partium fluidarum p.n. fluit: sic diagnosi peti debet ex signis, quæ constitutionem humorum, illorum temperiem & motum aperiunt.

4 Signa morborum diagnostica sunt duplicia vel sunt ipsius morbi symptomata & accidentia, vel desumuntur ex ægri natura, victu, ætate, sexu, climate, excretis, retentis, constitutione parentum, pulsu, vigiliis, somno, ingenio, juvantibus, nocentibus &c.

5 Signa sive symptomata morbum patrefaciunt vel essentialia a morbo inseparabilia dicta pathognomonica, vel accidentalia & concomitantia seu separabilia.

6 Ad morbi indolem indagandam omnia signa & symptomata attendi debent, nec illa separanda, sed potius invicem combinanda.

7 Temperiem & motus spirituum animalium principaliter elucet ex sensibus tam internis quam externis & maxime ex oculis, vi phantasie & ingenii, vigiliis, somno, movendi potentia, ratiocinatione &c.

8 Ex pulsu, respiratione, transpiratione, sanguine & urina, sanguinis temperies ac mixtura judicanda venit.

9 Ex ore, saliva, appetitu, siti, excretis per os vel alvum menstrui gastrici & digestionis primæ natura patet.

10 Pulsus non tantum spirituscentiæ sanguinis et ejus intestini ac circularis mo-

motus, verum etiam spirituum animalium constitutionis index est.

11 Pulsus est motus cordis per arterias continuatus & dependet tam ab influxu spirituum animalium quam ipsius sanguinis spirituosi.

12 Multæ superflue sunt pulsuum differentie.

13 Pulsus magnus indicat spirituascentiam sanguinis & spirituum animalium copiam, quoniam magno impetu tunc dilatantur arterie.

14 Pulsus debilis a debiliore sanguinis spirituascentia & inopia spirituum animalium oritur.

15 Spiritus addunt calcar sanguini.

16 Pulsus celer indicat intestinum sanguinis motum plus iusto adauctum, & tardus fit ab intestino ejus motu imminuto, & notat sanguinem crassorem minusque mobilem.

17 Pulsus frequens est, quando pulsus pulsus sequitur exiguo spatio interjecto & fit vel a sanguinis abundantia vel a vellicatione nimia musculi cordis & arteriarum.

18 Pulsus intermittens ab inequali particularum sanguinis mixtura & ejus spirituascentia in corde paululum suppressa dependet.

19 Inæqualitas pulsus identidem male sanguinis mixtioni debetur.

20 Sanguinis inspectio ad ejus constitutionem & naturam indagandam multum facit.

21 Si sanguis spumofus emittitur, intestinum ejus agitationem adauctam, dolores, respirationem difficilem & pectoris affectus significat.

22 Sanguis floridus & tenuis salis volatilis copiam & arthritidem volatilem, dolores scorbuticos vagos, hæmorrhagias prælagit.

23 Sanguis crassus & nigricans sero paucio stipatus dispositionem ad melancholiam & scorbutum frigidum ac inflammationes graviores notat.

24 Sanguis per venam emissus, quo magis scater sero acri, eo plus denotat defluxiones catarrhales, dolores, hæmorrhagias &c.

25 Sanguis plenitricorum ut plurimum

in superficie firmam crassam ac glutinosam habet substantiam.

26 Sanguis viscosus & tenax facilisque ejus grumescencia acorem indicat, & indicium est scorbuti, luis venereæ, paralyseos.

27 Nitrosa, salia volatilia & fixa sanguini infusa illum reddunt floridum & tenuem; e contra acida & vitriolacea immixta illum condensant, & colorem purpureum ejus destruunt.

28 Alium comestum eodem odore sanguinem imbuunt.

29 In morbis malignis & peste in sanguine sæpe nullum apparet vitium externum, indicio: causam malignitatis magis radicari in spiritibus.

30 Urina constitutionem sanguinis, seri saliumve in lymphæ contentorum, & primæ digestionis vitia patefacit.

31 Urina alia dicitur ipsius ventriculi, quæ statim post cibum & potum excernitur, vel ipsius sanguinis, quæ tempore matutino mingitur, hæc ad inspectionem est optima.

32 In urinæ inspectione attendenda sunt quantitas, qualitas, pondus, color, odor, consistentia & contenta.

33 Quantitas urinæ aucta secessionem feri a sanguine vel sudorem suppressum aut transpirationem impeditam indicat.

34 In morbis acutis & malignis urina sæpe copiosa & tenuis profluit & pessimum signum est.

34 Urina pauca notat vel vias urinarias obstructas vel sanguinis mixturam & circulum turbatum vel seri effusionem aliorum factam.

36 Pondus urinæ, quod instrumento statico est indagandum, contenta salina terrestria fixa ratione quantitatis manifestat.

37 Qualitatem salium & contentorum in urina, sapor, odor & evaporatio, atque etiam destillatio igne facta & capitis mortui calcinatio patefacit.

38 Color urinæ rubicundus non semper dependet a calore sanguinis, hinc in nonnullis frigidis morbis urina nonnunquam mingitur rubicunda, in magno æstu autem tenuis & limpida.

39 Salia sanguinis quo magis sunt incocta et alcalisata ac fixiora, eo urinæ intensiorem colorem conciliant, & quo pauciora adsunt, illaque magis sunt diluta a lymphaticis et aqueis, eo magis ad flavedinem et diaphaneitatem urinæ inclinant.

40 Urina intense rubicunda protinus flavescit et naturalem colorem acquirit sufficienter diluta additione aquæ communis.

41 Urina rubra sine febre notat scorbutum & salia copiosa terrestria in lymphæ.

42 Urina rubicunda et tenuis in tebribus vel scorbuto sine sedimento vel præcipitatione indicat salia sylvestria morbosa sanguinis viscosi et ramosi particulis non esse implicita et intricata, sed illa satis spiculata libere vagari in fluoribus, partesque solidas facile offendere posse.

43 Urina cum sedimento in febribus præfagit materiam morbosam seu febrilem non adeo malignam vel aerem ac rebellem, sed sub involucris aliarum particularum fixarum illam esse; veteres dixerunt *coctionem*.

44 In malignis urina sæpe sanorum similis est et hic valet illud: *urina bona, pulsus bonus & æger moritur*.

45 Urinæ crassæ notant copiam viscidorum humorum in sanguine, & contra tenues & lividæ caloris nativi defectum & pravam digestionem ac spiritusascensionem sanguinis deficientem.

46 In acutis morbis lividæ & tenues urinæ delirium præfagiunt.

47 Urinæ quo magis sunt oleaginosæ & pinguedinem habent supernatantem rubicundo colore tinctæ, eo major ad corporis contabescenciam est proclivitas.

48 Urinæ, quæ continet arenas copiosas, calculum rerum; quæ viscosum album sedimentum, calculum vesicæ, in infantibus vermes; quæ pus & sanguinem, ulcus vesicæ & renum vel etiam mictum cruentum patefaciunt.

49 Urinæ nigræ non semper præfagiunt mortem, sed ut plurimum ar-

guunt colliquationem acidarum terrestrium fixarum particularum: melancholicis scorbuticis ac hypochondriacis familiares sunt, si calore p. n. corripiuntur.

50 Urinæ turbidæ sic statim emissæ significant copiam terrestrium, viscidarum particularum in sanguine, quæ ætheri non innatant, vel ejus motui obsecundant.

51 Graviditatem, imprægnationem ex urina exacte cognosci posse, item labem certi cujusdam visceris, falsum est.

52 Ab allio, asparago, cepis, urina foetida, e contra a nucista copiose assumpta, oleo terebinthinæ, succini, juniperi violaceum ac suavem odorem acquirit.

53 Pulsus & urina infida morborum signa sunt & ex iis solis morbus judicari nequit.

54 Salivæ inspectio & examinatio secundum qualitatem multum facit ad indagandam digestionem ventriculi & intestinorum, nec non spirituum animalium motum.

55 Pauca, spumosa, alba saliva denotat efferatum ac impetuosum spirituum animalium motum corporisque incalcescentiam.

56 Saliva tenax viscida calorem, sitim & æstum sanguinis p. n. indicat.

57 Saliva in copia emissæ limpida præsentiam acidæ, transpirationem impeditam & ventriculum frigidum arguunt.

49 Salivæ salia & contenta destillatione & putrefactione manifestantur.

50 Spiritusascencia salivæ optime explorari potest beneficio antliæ pneumaticæ, si nimir. illa recipienti ab aere evacuato immittatur.

C A P. II.

De signis & differentiis morborum essentialibus.

1 **F**ebrium intermittentium certa signa sunt frigus seu horror cum subsequenti calore p. n., pulsus celeri, uri-

urina rubicunda & horum symptomatum per certum tempus intermissione.

2 Tertianæ signa sunt præter superius dicta, urina flammea & alterius diebus accessus.

3 In tertiana duplici post simplicem tertianam omni die recurrit paroxysmus.

4 Tertianæ notha dicitur, quando urina non tam flammea est & crassa, nec calor corporis ita intensus.

5 Quartanæ, quæ per duos continuos dies quiescunt, invadunt magis cum pandiculationibus, oscitationibus, horrore majori, pulsu inæquali.

6 Vera malignitatis tam in peste, quam in febribus & petechiis indicia sunt subitaneus & totalis virium lapsus, mentis ac sensuum turbatio, pulsus debilis et inæqualis, urina sanorum similis, variaque exanthemata.

7 Differunt petechiæ a pulicem moribus, dum hi in centro ductuum seu morfus vestigium habent, secundo petechiæ compressæ totæ evanescent, morsum autem centra neutiquam, tertio petechiæ raro in facie conspiciuntur, & non tam ampli sunt quam morfi pulicem.

8 Differunt petechiæ a maculis scorbuticis, quod hæc absque singulari malignitatis nota & cum prurito prodeant, ac magnitudine, colore ac rubore differant.

9 Febrium scorbuticarum signa sunt symptomata scorbutica, artuum dolores, maculæ & urina ante febrem rubicunda.

10 Signa variolarum imminentium sunt æstus corporis maximus cum pruritu cutis, rubore & tumore oculorum, dolore dorsi, somno inquieto maxime illo tempore, quo grassantur.

11 Variolæ differunt a morbillis, quod illæ pederentim in tubercula crescant, & in pus mutantur, hi autem paucos post dies insensibiliter evanescent.

12 Signa pestis sunt virium totalis prostratio cum erumpentibus carbunculis, bubonibus, & intra paucos dies interitus.

13 Carbunculus gangrenæ instar par-

tes vicinas inficit, donec pars mortificata excidat.

14 Febris lentæ seu hecticæ signa sunt calor ardens maxime post pastum, & tempore vespertino cum pulsu frequentiori, siti, debilitate et consumptione corporis, urina pinguedinosa et rubicunda.

15 Hæctica ex ventriculo dignoscitur, si post febres male curatas, vel erratum in diætâ commissum invadit, et quando vomitu infestat ventriculus.

16 Hæcticam ex viscerum abscessibus et corruptela comitatur respirationis difficultas, tussis, dolor, ardor partis et pulsus p. n.

17 Scorbutus se ferme omnibus inmiscet morbis, et pro diversitate temperamentorum et partium affectarum varias induit larvas.

18 Scorbutum indicant dolores et contractiones spasmodicæ partium fixæ vel vagæ, gingivarum putrescentia hæmorrhagiæ, urina saturate rubicunda et maculæ scorbuticæ.

19 Lues venerea manifestatur ex latitudine corporis, dolore fixo et diuturno tam capitis, quam aliarum partium tempore maxime nocturno, ex tophis et concrecentiis ossibus, ulceribus palati et faucium, pustulis putrilaginis in capite et partibus genitalibus, carunculis et difficiliore horum symptomatum curatione.

20 Inflammationis notæ sunt dolor, rubor, calor, tumor, pulsatio arterialium in parte affecta et febricula.

21 Quando in erysipelate dolor est profundior et pertinacior cum tumore, eryspelas dicitur scorbuticum.

22 In pleuritide adest dolor lateris acutus cum tussi respiratione difficili atque etiam puris vel sanguinis ejectione ac febre; si pulmo simul afficitur & præcordiorum totiusque pectoris adest gravitas, spiritus difficultas et magna febris cum metu suffocationis, dicitur affectus peripneumonia.

23 Tumor tonsillarum cum calore et febre lenta inflammationem illarum indicat, et differt ab angina, quod hic longe acutior sit febris et respirationis

ac deglutitionis major difficultas et minor tumor.

24 Quando inflammationis signa in intensissimo gradu sunt, fit gangræna.

25 Polypum cordis occultum patefaciunt respiratio difficilis, palpitatio cordis, syncope & pulsus intermittens.

26 Syncope fit cum facie pallida, pulsu debili, vel plane intermittente & extremorum frigore.

27 Catarrhus suffocativus est, quando summa adest anxietas in pectore cum spirandi difficultate, stertore, pectoris elevatione, pulsu inæquali atque etiam intermittente et expectoratione suppressa.

28 Suffocatio uterina cognoscitur ex respiratione difficili, faucium strangulatione, quasi aliquid hæreat in faucibus, et sensu quasi globi in abdomine oberrantis, syncope etc.

29 Differt peripneumonia a catarrho suffocativo, quod in hoc cum impetu ad fauces et pectus ruat defluxio, in illa autem non.

30 In incubo sufflaminata est inspiratio, dormientibus imprimis ac dorso incumbentibus familiaris cum sensu ponderis præcordia prementis ac imminente suffocatione.

31 Incubus ab aliis epilepsia nocturna dicitur, quia similes fere convulsiones thoracis in incubo adsunt ac in paroxysmo epileptico.

32 Inflammationem renum cognoscitur ex calore et dolore pulsatorio gravativo lumborum, stupore cruris, febre vehementi, et mictione ardente, et si mictio hæc sanguinea est vel purulenta, ulcus adest renum.

33 Inflammatam vesicam ordinario comitatur tensio, durities, ardor, et dolor in regione vesicæ et pubis, urinam reddendi impotentia, tenesmus, febris, vigilie, delirium, interdum alvi suppressio.

34 Delirium grave cum febre ardente, facie rubicunda, dolore interno capitis pulsatorio, urina alba indicat phrenitidem seu inflammationem cerebri.

35 Ophthalmia est vel sanguinea vel proflua, illa est inflammatio tunice adnatæ

Hoffm. Opusc. varii argument.

cum rubore, ardore, dolore, tumore et lacrymis profluentibus; hæc vero, quæ proprie epiphora dicitur, est continua et copiosa lacrymarum destillatio ex oculo, comitata plus minus cum ejus dolore, morfu, ardore, rubore.

36 Ophthalmia distinguitur in veram et notham, biliosam et serosam, epidemicam et non epidemicam; in biliosa oculus quasi erysipelate affectus et lacrymæ sunt acerrimæ, in serosa, lymphæ lacrymalis magis est glutinosa viscida.

37 Inflammatum etiam hepar et quidem vel in parte gibbosa vel concava, si est in gibbosa parte, urgent magis symptomata pleuritidem mentientia; si in concava, magis symptomata ventriculi et intestinorum.

38 Hepatis inflammationem comitatur sensus ejus gravativus in dextro hypochondrio cum dolore simul obscuro et tensivo, qui sub suppuratione punctorius plus minus evadere solet, deinde adest febris acuta et lenta, tussis sicca, difficultas respirationis, decubitus in latere affecto difficilis.

39 Sanguinem congruatum et collectum in abdomine præter vulnus penetrans imprimis insinuat abdominis tumor, durities, renilus, virium prostratio, impedita respiratio.

40 In pectore collectum et coagulum sanguinem comitantur respirationis læsio, gravitas ac pondus circa nothas costas, extremorum frigus, febris et prægressa contusio, vel casus ab alto, aut vulnus in pectore.

41 In capite et sub ejusdem calvaria collectum sanguinem grumolum monstrant dolor gravativus, sensus pulsationis, rubor faciei, oculi nonnihil lacrymantes, sanguinis per os, aures vel nares exitus, mentis stupor et antecedens valida contusio vel incisio.

42 Hæmorrhagiæ ex plethora sunt, si evacuationes consueta suppressæ, si victus plenus et spirituosus fuerit assumptus et V. S. diu intermissa aliaque signa plethoræ adsunt.

43 Hæmorrhagiæ a turgescencia sanguinis fiunt post immoderatos animi affectus et inordinationes spirituum rem-

S

pore

pore activo, copioso assumpto vino & in variolis & morbillis, febribus &c.

44 Hæmorrhagia ex acrimonia feri est, si signa scorbuti adsunt, vel acria varia assumpta vel externe applicata.

45 Hæmorrhagia a circulo sanguinis & lymphæ impedito sunt, quando scirrhus adsunt viscerum constitutiones, hypochondriorum tensiones ac flatulentia, uti sit in hydropo, affectu hypochondriaco &c.

46 Hæmorrhagiam narium indicant imminens dolor capitis & cervicis, rubedo oculorum, pulsus arteriarum, pruritus narium, irritatio in interiore pectore.

47 Menses præsentis mox patefaciunt lumborum & regionis epigastricæ tensio, gravitas, æstus, tempus consuetum, pulsus auctus.

48 Fluxus hæmorrhoidalis præfens est, si absque fecum excretionem etiam sanguis sincerus stillat sine dolore abdominis, sed cum tumore ac dolore hæmorrhoidum & tenesmo.

49 Hæmophthysis a sanguinis sputo differt, quod illa cum tussi sicca, respiratione difficili & impetu fiat, sanguisque floridus & copiosus sit, sputum autem cruentum magis sit sreatu & tempore nocturno vel matutino & sanguis magis obscure rubicundus, qui ex faucibus læsis ortum suum ducit.

50 Sanguis, qui ex ventriculi vasis prorumpit, excernitur vomitu, & nigricans ut plurimum est.

C A P. III.

De cognoscendis morbis ex vitio lymphæ, ac spirituum animalium oris.

1 **P**hthisis pulmonalis cognoscitur ex respiratione difficili, dolore fixo in latere sinistro vel dextro, anhelitus fœtore, materiæ purulentæ, sanguineæ excretionem & corporis consumptionem cum calore p. n. maxime post pastum.

2 Phthisin imminens prænunciant substantiæ carnosæ consumptio, sapor falsus, & putridus cinereus in ore, sti-

mulus ad tussim, sudor nocturnus copiosus & corporis debilitas.

3 Phthisis pulmonalis ab illa, quæ fit ex obstructione vasorum, vitio stomachi & viscerum differt, quod in hac materia purulenta non excernatur, nec respiratio difficilis aut anhelitus fœtor addit, sed saltem consumptio & lassitudo corporis cum tussi, calore p. n. appetitu dejecto, sudore copioso &c.

4 Lepa est vel Græca vel Arabum, hæc dicitur Elephantiasis, illa est universalis & instar squammarum piscium ac furfurum decidunt crustæ & profundius depascit carnem ac difficulter est curabilis, Arabum autem particularis est, quando v. gr. pedes livido vel nigricante tumore cum varicibus & ulceribus corripiuntur, & cutis tunc scabra aspera & rugosa instar Elephantum fit.

5 Catarrhales acres defluxiones, coryzam, tussim & dolores arthriticos prænunciant appetitus auctus, gravitas & lassitudo corporis, horror cum pulsu p. n.

6 Tussis stomachalis a pulmonali differt, quod in hac rauco & sapor falsus sit cum respiratione difficili & pectoris gravitate, illa autem magis pertinax cum spiratione facili absque raucedine & excretionem.

7 Calculus renum cognoscitur ex dolore lumborum fixo, vomitu, stupore crurum & urina arenacea.

8 Calculus vesicæ palam fit ex difficili urina excretionem, dolore, pruritu ac pondere in pube, tenesmo, urina mucilaginosæ & catheteris explorationem.

9 Gonorrhæa benigna a purulenta differt, quod in hac materia putrida, fœtida vario colore tineta sit & major corporis debilitas, in illa autem leniora symptomata.

10 Anasarca ab ascite distinguitur, quod in illo tumor totius corporis sit equalis, urina flava, calor imbecillis; in ascite vero partes superiores marcescunt cum inferiorum tumore, urina pauca ac rubicunda crassa est, cum calore & pulsu intensiore & spirandi difficultate, & sensu fluctuationis aquæ in abdomine.

11 Hydrops ex febribus intermittentibus

tibus chronicis male tractatis, & speciatim ex quartana diuturna, ex althimate humoroso vel convulsivo item ex vitio renum vel viscerum, ictero ac sanguine p. n. excreto vel retento frequentissimus.

12. Hydropica a grvida differt ex colore faciei & oculorum vivido, ex fluctuatione et lapsu aquarum, quod non fit in gestatione, ex siti, quæ hydropi juncta est; in imprægnatione autem non: ex tumore corpus gravante, non autem in graviditate.

13. Signa cachexiæ sunt corporis a nativo colore in pallidum humidum flaccidum & subhumidum degeneratio, crurum & universi corporis lassitudo ac anxiosus præcordiorum dolor, urina cruda, pulsus inæqualis, & debilis, & febris lenta; si ulcera, scabies dolores ac spasmodicæ contractiones conjunctæ sunt, dicitur cachexia scorbutica.

14. Signa apoplexiæ sunt omnium sensuum tam externorum, quam internorum abolitio, facies rubicunda & pulsus adhuc salvus.

15. Paralysis, quæ apoplexiam sequitur, & ex cerebro vel spinali medulla læsa et nervis oritur, dicitur paraplegia, & ibi sensus ac motus partium perit.

16. Paralysis remanente sensu dicitur paresis, in qua muscoli & tendines magis sunt affecti & sequitur scorbutum, colicam convulsivam, & fumos saturininos copiose haustos.

17. Lethargus manifestatur somno profundo cum delirio, febre lenta & oblivione.

18. Carus est sopor profundus cum stertore, ut excitari ægri difficillime possint.

19. Coma somnolentum est somnus cum delirio.

20. Catalepsis dicitur sensuum tam internorum, quam externorum abolitio cum pulsu remanente, oculis apertis et quasi torvorum videntibus, & quod affectus in illa positura ægrum relinquat, in qua ipsum deprehenderit.

21. Catalepsis est vel gravior vel levior, levior sit per paroxysmos et breves, et post finitos paroxysmos ægri va-

ria narrant, quæ viderint; In graviori autem, paroxysmi sunt longiores et nihil sciunt, quid in paroxysmo cogitaverint.

22. Vertigo sæpissime ex ventriculo oritur, indicium est: si jejunium ferre nequeunt, si in hypochondriis flatus sunt, et hysterica adest affectio.

23. Vertigo, quæ caduca dicitur, primus gradus est epilepsiæ, et est vertigo idiopathica.

24. Signa melancholiæ sunt mœstitia & timor sine causa, cum anxietate animi, cogitatione fixa et forti circa aliquam rem & somno turbulento paucio; tempestate obscura et humida pejus semper se habent.

25. Melancholia ex vitio hypochondriorum nata judicatur, si signa mali hypochondriaci adsunt.

26. Mania cognoscitur ex delirio sine febre conjuncto cum furore, viribus plus quam humanis, vociferatione, somno paucio, pudore deposito, dilaceratione vestium.

27. Cephalalgia diuturna est cephalæa, quod si capitis dimidium est affectum dicitur hæmicrania, quæ cum exacerbatione et per intervalla ut plurimum invadit.

28. Si in una parte aut loco capitis dolor est, dicitur clavus.

29. Cephalalgia a causa frigida dicitur ubi dolor est gravativus, facies pallida cum frigore, pulsu tardo; quando autem calor & rubor faciei adest & sanguis fervet, pulsus vehemens et celer, dicitur calida.

30. Cephalalgia sæpius internis capitis membranis residet, et indicium est, si functiones cerebri non sunt læsæ.

31. Quando adest tinnitus aurium, vertigo, dolor capitis, in ipso cerebro malum latitare verosimile est.

32. Arthritis calida a frigida differt, quod in hac tumor adest magis œdematosus cum nullo vel levi saltim rubore, pulsu tardo paroxysmo longiori; in calida autem paroxysmus est brevior vel acerbior, colorque ac rubor manifestus magis: Idem valet circa omnes dolores.

33. Dyspnœa dicitur, quando inspiratio est depravata cum anxietate et difficultate;

tate; secundus gradus dicitur asthma; tertius orthopnoea, quia tales corpore erecto et expanso respirare coguntur.

34 Adhma est vel stomachale, si stomachus inflatus et infarctus est flatibus et materia crassa per intervalla turgescit; vel hypochondriacum et scorbuticum, si signa horum affectuum adsunt; vel hydropicum seu hystericum, si conjungitur affectibus.

35 Asthma est vel humidum vel siccum seu convulsivum; humidi signa sunt, si magis est continuum et respiratio cum sonitu, profundo stertore, tussi et pituitae copiosa excretionem; siccum autem sive convulsivum est, quando diaphragmatis et nervos, et musculos contractione sine notabili excretionem et per intervalla magis affligit, sequiturque morbos spasmodicos, v. gr. passionem hystericam, hypochondriacam, subluxationem vertebrarum, dorsi, epilepsiam.

36 Asthma metallicum est quoque siccum, et fit in nervorum pulmonalium torulis propter copiosos saturninos vapores.

37 Imminentem iliaca passionem produnt alvus pertinaciter suppressa, intestinorum tenuium tormina crudelissima, et nausea cum singultu.

38 Sapius gravior colica pro iliaco morbo a timidis medicis habetur.

39 In diabete plus humidi excernitur, quam assumptum fuit, sitis adest, ac debilitas membrorum, urina dulcescit, adsunt dolores vagi cum spasmis, et malum gravius.

40 In affectione hypochondriaca post assumptum cibum gravitas ventriculi, sputum pituitosum ac copiosum, vomitus, ructus, flatus et dolores tensivi in sinistro hypochondrio, respiratio difficilis, phlogoses, alvi adstrictio, spasmi partium nervosarum, ebullitiones sanguinis p. n. urgent.

41 Affectus hypochondriacus habet sua certa intervalla, tempora ac paroxysmos, quibus exacerbatur.

42 In hystERICA passione praefocatio faucium, difficultas respirationis cum motu suffocationis, syncope, cardialgia alvi adstrictio, dolores abdominis acutissimi saepe egros invadunt.

42 Icteri signa sunt color flavus totius corporis maxime tunicae adhaerens, urina crocea, feces albae, praecordiorum anxietas et gravitas: si color ille in lividum vel viredescens degenerat, icterus niger vocatur.

C A P. I V.

De prognosi medica.

Nihil magis commendat medicum vel ipsi aestimationem conciliat, quam prudens prognosis.

2 In prognosi caute se gerere debet medicus, famam enim suam prognosi temeraria facile amittere potest.

3 Prognosis eventum morbi judicat, qui differt ratione salutis et mortis, ratione longitudinis et brevitatis, ratione solutionis et medicamentorum operationis.

4 Prudens prognosis addiscitur non tam praecipitis, quam ipsa experientia.

5 Quo temperies et motus partium fluidarum naturalis magis est destructus in morbis, eo periculum est gravius.

6 Turbatio massae sanguineae, quo major est et ejus circularis motus, quo magis est imminutus, eo plus subest periculi.

7 Virium defectus in omnibus morbis quo major est, eo periculosior est status.

8 Mens turbata cum febre pessimum indicat statum.

9 Pulsus debilis subitaneus virium defectus, turbatio mentis, syncope, exanthematum eruptiones signa malignitatis sunt.

10 Excreta quo magis recedunt ratione quantitatis, vel qualitatis a naturali statu, eo pejor res est.

11 Excretiones copiosae illis in morbis, ubi serum laudabile deficit, ut in hectica phthisi praesentissimum periculum praedicunt.

12 Omnis morbus, qui per intervalla recurrit, expers magis periculi est, quam qui continuo infestat.

13 Morborum recidivae semper sunt peiores ipsis morbis.

14 In omnibus acutis morbis prædictiones ratione salutis & mortis admodum sunt incertæ.

15 Excretiones omnes naturales ordinariæ suppressæ morbum prænuñtiant.

16 Natura arte adjuta interdum facit miracula.

17 Transpiratio et respiratio, quo magis in morbo est libera et naturalis, eo melius inditium salutis.

18 Viscus laborans quo nobilius, eo gravius malum metuendum.

19 Inflammationes nobiliorum partium morbis acutis supervenientes lethalem nanciscuntur utplurimum eventum.

20 Vertigo, sudor, frigidus pulsus debilis instantem lyporhymiam prædicunt.

21 Dolores acerbissimi subito desinentes et indolentes facti funesti solent esse et sphacelum indicant.

22 Tumores in atrophicis morbis et contra atrophici in morbis hydropicis vel aliis tumoribus periculum præsens indicant.

23 Omnes excretiones involuntariæ vel summam debilitatem, mentem turbatam aut ingens in nervis vitium significant.

24 Omnis morborum curatio tempore verno ac æstate non adeo fervida, in ætate juvenili, temperie existente sanguinea melius procedit, quam hyeme in senibus et melancholicis ac pituitosis.

25 Plerique morbi chronici circa solstitia, vel æquinoctia insignem ac subitam alterationem acquirunt.

26 Tumores interni viscerum diuturnos generant morbos.

27 Omnes excretiones critica suppressæ vel retropulsæ v. gr. in cute exanthemata, ingens discrimen sanitati ac vitæ minantur.

28 Solvitur morbus atque etiam febris sæpius notabili quadam excretionem critica vel per sudorem, urinam, alvum, salivam.

29 Febres male curatæ vel etiam diuturnæ corruptelam insignem visceribus & succis vitalibus affricant, hinc affectus hypochondriacus, hydropis variæ species, digestionis vitia et alia inde propullulant.

Hoff. Opusc. varii argum.

30 Febres intermittentes et omnes morbi chronici, qui autumnino invadunt, difficilius tolluntur, quam qui sub vernum vel æstivum tempus accedunt.

31 Intermittentes malignas dari sine tali periculo, testantur observationes.

32 Ingentes ac præternaturales tam sanguinis, quam aliorum humorum effusiones comitatæ cum viribus prostratis, corporis tabe, somno laborioso, calore lento, appetitus dejectione funestum pronunciant eventum.

33 In morbis pectoris, quo respiratio est liberior, eo major affulget salutis spes, et contra.

34 Vertigo cum capitis dolore et aurium tinnitu in senibus apoplexiæ prodromus est.

35 Scorbutus, malum hypochondriacum, podagricum, arthriticum, si diu duravit, et succos corporis notabiliter deturpavit, levare quidem, æst perfecte sanari nequit.

36 Ubi propter nimiam ingurgitationem aquæ vel ex mensibus aut hæmorrhoidibus suppressis hydrops nascitur, curationis spes facilior est.

37 In senibus ac in omnibus morbis sopores profundi multum periculi habent.

38 Senes, qui frequenter teneantur erysipelate, tandem ex illo moriuntur.

39 Non omnis fluor albus steriles reddit fœminas.

40 Singultus et spasmus nimis excretionibus superveniens non semper lethaliatatem affert.

41 Pulsus intermittens non semper portendit magnum periculum.

42 Pulsus intermittens vel summe debilis manens, intra sex horarum spatium mortem affert.

43 Dolores graviores maxime in corporibus tenellis, et quæ imbecilles nervos habent convulsionem, diarrhæam, febrem, somnum terroris plenum, sudorem frigidum, syncopen, spirandi difficultatem et mortem non raro excitant.

44 Omnes morbi inveterati, et qui longas egerunt radices morbi que senum curationem vix admittunt.

45 Omnes capitis contusiones, cranii fissuræ multum periculi habent, præcipue si cum vomitu bilioso, delirio, stupore conjunctæ sunt.

46 Tendinum ac nervorum leviores factum irritationes ac punctiones sæpe maximum periculum inducunt.

47 Paralysis ex nervorum dislocatione & luxatione sanari vix potest.

48 Tussis antea humida subito in siccam desinens cum pectoris gravitate pulmonum exulcerationem minatur.

49 Excretiones tam alvi, quam ventriculi per vomitum, & urinæ atræ, pessimæ sunt.

50 Qui quotidie vomunt, & quidem a pastu, facile incidunt in hecticam.

51 Vomitus sanguinis, qui est a mensium suppressione vel a nimia sanguinis ebullitione, minus periculi habet.

52 Petechiæ dysenteria comitatæ lethales esse solent.

53 Dysenterici, quando veluti carunculas desiciunt, magno in periculo versantur.

54 Omnes affectus nervorum, ab illorum obstructione nati et diuturni, insanabiles judicandi.

55 Singultus, delirium, vigiliæ, animi deliquium, sudor frigidus, anxietas maxima præcordiorum, pulsus debilis, si morbo vel acuto vel chronico superveniunt, præsentissimum periculum adesse indicant.

56 Alvi pertinax obstructio multorum morborum mater est & difficilem reddit curationem.

57 Tumores scirrhusi viscerum minantur hydropem, marasum, febrem lentam, isterum nigrum.

58 In omni tumore corporis urina pauca crassa ac rubra, febris lenta, difficilis respiratio, marcor superiorum partium funestum exitum significant.

59 Hypochondriaca & hysterica affectio terminatur ut plurimum in morbos spasmodicos convulsivos vel in apoplexiam, melancholiam, phthisin, hydropem.

60 Facilius ulcera faucium et pedum curantur, quam ani.

61 Ex inspectione oculorum spirituum animalium constitutio & motus elucet.

62 Omnia exanthemata livida & nigra pessima sunt.

63 Surditas & obauditio in febribus malignis & acutis reconvalescentiam prænunciat, nisi mox auditus redeat.

64 Omnes febres malignæ, variolæ, morbilli tempore hyberno invadentes peiores sunt.

65 Illi in majori versantur periculo, quorum in familia exitiales fuerunt variolæ.

66 Si post eruptionem exanthematum vel variolarum symptomata cessant, bonum signum est, si exacerbantur gravior metus est.

67 Omnes confluentes variolæ et copiosæ præter gravioris inflammationis metum graves sunt.

68 Diarrhœa in principio variolarum accedens non semper mala est.

69 Variolæ, quo profundiores in cute latent, eo majorem excitant inflammationem, et contra.

70 Urina sanguinea in omnibus inflammationibus pessimum signum præbet.

71 Variolæ et morbilli non raro terminantur in phthisin, ulcera cœcæ, cæcitatem &c.

72 Surditas aurium ex morbis acutis non raro provenit.

73 Inflatio ventriculi, quæ fit in reconvalescentibus, mali prioris recidivam significat: si diu durat, disponit ad hydropem siccum seu tympanitidem.

74 Mulieres quando non rite fluunt menses, vel quando sunt cupidæ virorum vel gravidæ patiuntur sæpe vomitus.

75 Quoties sudores fluunt in malignis, vel saliva, anxietates remittunt, et sudore suppressio vel saliva iterum invadunt.

76 In omnibus morbis spasmodicis alvus solet esse adstricta.

77 Diarrhœa superveniens omnibus inflammationibus periculosa est.

78 Incubus vigilantibus superveniens cum tremore cordis & syncope, pessimus morbus est.

79 Dolores multum recidivare solent.

80 Fluor albus curatu difficilis est & tabem et hydropem inducere potest.

81 Abortum non raro causatur contumax alvi adstrictio.

82 Omnes morbi acuti puerperarum multum habent periculi.

83 Larga mictio in acutis non semper est tuta.

84 Vermes per vomitum ejecti in malignis monstri quid alunt.

85 Qui sæpius sine causa manifesta tentantur syncope, tandem illa moriuntur.

86 Omnes personæ pinguioribus majori periculo expositæ sunt in morbis quam macilentæ.

87 Somnus morbis superveniens et vires reficiens optimum semper præbet signum.

88 Puerperæ, quando lacte penitus destituuntur, graviore versantur in periculo.

89 Hæmorrhoidibus cæcis male tractatis facile supervenire fistula potest.

90 Cholera sæpe terminari solet in ardorem urinæ.

91 Omnes morbi hæreditarii difficilius sanantur.

92 Morbus qui per consensum fit, facilius curatur, quam qui per essentiam.

93 Epilepsia ante pubertatem magis admittit curationem quam post illam.

94 Hernia carnosa non facile sanabilis: intestinalis, iliacum malum minatur.

95 Ubi frigent exteriora et interiora ardent, pessimum indicium est.

C A P. V.

De Crisi.

CRISIS dicitur mutatio naturæ in melius vel deterius, sive est subita aliqua vel ad mortem, vel ad sanitatem mutatio.

2 Crisis bona sive ad sanitatem fit a laudabili motu sanguinis & spirituum per minutissima capillaria vasa & viscera excretoria.

3 Crisis pessima fit a motu sufflaminato spirituum.

4 Bona criseos indicia sunt coctio, materiæ separatio et melior ægri status; lethalis autem criseos indicia sunt excretio et coctio suppressa materiæ morbosæ, et pejor ægri status die critico.

5 Spiritus uti sunt morborum medicatrices, sic quoque subiectum ipsius

criseos, et quo illorum crasis ac motus minus vel magis destructus, eo melior vel pejor expectanda est crisis.

6 Uti influxus astrorum in spiritus operantur: sic maxime hoc faciunt tempore conceptionis et generationis, item in ægris, ubi spiritus sunt debiles.

7 Uti ad solem collata luna quadris suis potissimum mutationes subitas tempestatum facit; ita etiam in ægris varie operatur.

8 Quo acutior morbus, eo citior crisis.

9 Non religiosa semper expectanda sunt crises.

10 Motus criseos duplex est, vel enim fit per manifestam aliquam excretionem v. gr. per sudorem, alvum, hæmorrhagiam; vel per *metastasis* & translationem, quando humor vitiosus in partem aliquam solidam effunditur, ibidemque tumorem, bubonem et abscessum producit; quo autem illa pars ratione usus sui est ignobilior, eo tutior etiam erit hæc translatio.

11 Crisis alia est salutaris & perfecta, alia non salutaris et imperfecta, sæpe etiam infida.

12 Natura uti est mensuræ et numeri observantissima, sic etiam certo ac statuto die, quem criticum appellant, suas instituit operationes et motus.

13 Solstitia et æquinoctia in corpora nostra magnas mutationes et alterationes habent, hinc illo tempore vel in deterius vel pejor mutari potest morbus.

14 Annos climactericos multis personis esse funestos, observationes practicæ abunde docent.

HYGIEINES MEDICÆ

C A P. I.

De Regulis conservantibus sanitatem generalibus.

FACILIUS est sanitatem conservare quam illam restituere.

2 Quivis et nosse corpus suum, ejusque robur ac vires, et esse suus medicus debet.

3 Propter constitutionum diversitatem sanitatis regulæ dari nequeunt universales.

4 Alimenta & res non naturales, quæ uni profunt alteri sæpe nocent.

5 Optima regula sanitatis est; quæ juvant & profunt sunt servanda, & quæ nocent sunt fugienda.

6 Omne nimium, quamvis sit optimum, naturæ inimicum.

7 Consuetudo altera est natura, hinc longo tempore consueta non simul & semel sunt omittenda.

8 Omnis mutatio subita periculosa est.

9 Quæ deteriora vulgo judicantur, modice sumpta, non solent nocere.

10 Medice vivere, id est, secundum rigorosas & scholasticas medicorum regulas vivere, est pessime ac misere vivere.

11 Abstinencia a cibis & inedia præservatio a multis magnis morbis, atque etiam illorum curatio est.

12 Uti summum jus est summa injuria: sic exquisita vivendi regula summa est miseria.

13 Sanus homo & qui bene valet, nullis se obligare legibus debet, & varium habere vitæ genus & omnibus sese assuescere debet.

14 Qui a teneris assueti sunt ferendo frigori & labori, minus in morbos prolabuntur, et facilius quoque ex morbis convalescunt.

15 Populi septentrionales, qui a primis annis frigoris et caloris repentinas mutationes sustinere coacti sunt, vita longiori et sanitate diuturniori gaudent.

16 Irritare nonnunquam ventriculum vomitu, iudare vel paulo largius vinum optimæ notæ bibere, ad sanitatem multum conducit.

17 Qui integra gaudent valetudine, ægre ferunt purgantia V. S. et omnia drastica.

18 Qui bene ingerit, bene digerit et bene egerit, sanus est.

19 Sanis omnia sunt sana.

C A P. I I.

De sex rerum n. n. vario usu & abusu.

1 Q ualis est aer, tales sunt spiritus. Et in aere maximum momentum sanitatis nostræ consistit.

2 Aer mutatus magnorum sæpe morborum remedium est.

3 Pro constitutione soli aer variat, variasque in corpore efficit alterationes.

4 Aer temperatus nec nimis frigidus, nec nimis calidus, nec excessive humidus et siccus optimus est sanitatis conservator.

5 Sicca aeris constitutio emolumentum humidis, siccis autem damnum infert.

7 Quando borealis et siccus est autumnus, corpora multo sero abundantia minus habent periculi, catarrhosi autem et arthritici effectus tunc temporis mitius invadunt.

7 Sicuti hyems frigida et sicca sanguinem et vires corporis concentrat et colligit: sic e contra humida spiritus et vires dissipat, corpus debilitat et humores ad putredinem aptos reddit.

8 Humida hyems gravidis infaustra esse solet.

9 Aer siccus semper salubris magis est humido, quia perspiratio magis promovetur et aer siccus ac subtilior ad motum vitalem magis aptus est.

10 Calidissimus aer in æstate morbos, a frigida causa ortos, sapissime solvit.

11 Hyemi frigidissimæ, si ver succedit humidum ac tepidum a frigore concentrati et collecti humores in præternaturales et morbosas fermentationes adiguntur.

12 Quorum sanguinis motus est vehementior et calidior, illi bene sese habent in hyeme, qui autem motum sanguinis tardiores habent, illis melius est in æstate.

13 Salubrem aerem non facit solum celum serenum, sed loci situs et soli natura, et hic attendendum est ad vicinos montes, ventos perflantes, flumina.

14 Aeris salubritas maximam partem dependet a ventis, adeo ut mutatis ventis subitus sæpe sequatur in ægrotantibus effectus.

15 Aqu-

15 Aquilo multum Austero est præferendus.

16 In conservanda sanitate ante omnia observandum est, ut temperies sanguinis et lymphæ conservetur, hinc omnia excessiva tam alimenta, quam medicamenta fugienda, temperata autem æstimanda sunt.

17 Cum temperies sanguinis et lymphæ maximam partem deducenda sit ex primis viis, hinc digestio ventriculi probe semper curanda est.

18 Quæcunque temperiem menstrui falialis conservant et materiam boni chyli præbent, illa optima sunt alimenta.

19 Quoniam chylus est proximum elementum sanguinis et feri nutritii, et hic nil nisi emulsio naturalis est, constans ex particulis blandis sulphureis oleosis et aqueis dulcibus; hinc alimenta, quæ hæc duo chyli elementa nimirum sulphur blandum ramosum et serum dulce roscidum continent, optima sunt.

20 Omnia indurata, salita, acida, nimis pingua, leguminosa, spirituosissima chylum minus laudabilem producant.

21 Quoniam sanguis ex particulis innumeris et ratione figuræ ac molis diversis constat, hinc varietas ciborum non adeo nociva, sed magis est laudanda.

22 Largior ciborum ingestio plus negotii facessit, quam copiosior potus.

23 Lac inter alimenta est præstantissimum, est requirit corpus purum, viscera sana et primas vias liberas.

24 Alimenta, quæ sale volatili oleoso pollent, admodum sunt salubria.

25 Cibi qui facile in putrilaginem abeunt, uti sunt mel, fructus horarii, saccharata, et facile fermentescibilia magna incommoda corpori inducere solent.

26 Saccharata scorbuticis et hypochondriacis instar veneni sunt, quoniam humores corrosiviores reddunt.

27 Acidum et frigus hypochondriacis et omnibus, qui nervos habent imbecilles, admodum insensum est.

28 Acida, dulcia, spirituosissima infantibus venena sunt.

29 Lac nutriticis nimis crassum, butyrosus, ad coagulationem aptum infantibus pessimum est.

30 Senes fugiant omnia acida, flatulenta, viscida, frigida, sed gaudent cibis optimi succi.

31 Vinum generosum parca manu datum, senu lac est.

32 Alimentorum magna vis est, utpote, quæ humorum et spirituum materiam præbent, et qualia sunt alimenta, tales etiam sunt humores, mores, spiritus et inclinationes.

33 Carnes assatæ meliores semper sunt coctis.

34 Juscula ex bonæ notæ carnibus confecta plus nutriunt et stomacho minus negotii faciunt quam ipsæ carnes.

35 Bis de die edere quam semel præstat.

36 Victus est vel plenus vel tenuis, plenus constat ex carnibus durioribus, infumatis, pane, vino generoso, cerevisia crassiori ac spirituosiori.

37 Tenuis victus constat ex carnibus mollioribus, jusculis, vino rhenano et cerevisia tenui.

38 A victu pleno abstinere debent omnes, qui debilioris sunt ventriculi, ex morbis convalescentes, phthisici, hæctici.

39 Nec nimis tenuis, nec nimis crassus victus sit, sed mediocris.

40 Corpora impuriora quo magis nutriveris, eo magis læseris.

41 Duriores et concoctu difficiliores cibos præstat prius assumere, deinde cæteros.

42 Prandium semper cæna sit liberalius.

43 Tempore matutino assumpta valde alterant ventriculi fermentum, hinc stomachica hoc tempore assumpta multum faciunt.

44 In cæna liquidiora et facile resolubilia commodius assumuntur, quoniam nutritio noctu melior, resolutio autem ciborum difficilior est.

45 Medicamenta balsamica temperata inter cibos assumpta usu continuato maximam vim possident in morbis chronicis alioquin rebellibus.

46 Aqua illa optima censetur, quæ crystallina, insipida et levis est, nec facile in glaciem vertitur.

47 Ab aquæ salubritate et aeris maxima pars sanitatis nostræ dependet.

48 Aqua

48 Aqua uti verum est menstruum macrocosmicum sic quoque microcosmicum, & quo aqua est purior, salibus privata, eo melior generatur lymphæ in corpore nostro.

49 Aqua potus est naturalissimus & illis, qui ipsi assuescunt, admodum salutarius est.

50 Vinum temperatum est optimum, nec nimis acidum, nec tartareum, nec dulce, nec spirituosum.

51 Vinum generolum ac bonæ notæ parce sumptum inter stomachica, cordialia & confortantia primum obtinet locum.

52 Vinum Francicum, Hispanicum, Gallicum personis pituitosis, sanguinem viscidiorē habentibus, magis sunt convenientia; Mosellanum autem & Nekarinum illis salubre, qui sanguinem habent subtiliorem.

53 Aquæ vitæ nimis spirituosæ tempore matutino & ventriculo vacuo existente sumptæ damnum inferunt, temperatæ autem & ipsos inter cibos haustæ, fermentationem & spirituosæcentiam sanguinis & chyli blande juvant.

54 Cerevisiæ illæ laudem merentur, quæ temperatæ sunt, non facile acefcunt, non caput replent & per primas vias facile transeunt.

55 Omnis potus matutinus & in serâ nocte factus sanitati multum officit.

56 Potus calidi, ut infusum herbæ Thee, Veronicæ calore, tenuitate ac fluiditate sua humores viscidos resolvunt, sanguinem fluidum servant, & ejus circularem motum promouent, acrimoniam salinam absterunt, illamque per sudorem & urinam educunt.

57 Post potum calidum in copia assumptum statim ventriculum cibis replere, & frigori se exponere, pessimum est.

58 Infusum Thee magis est temperans, Coffee magis destructivum acidi, succoladæ nutriens & nervinum.

59 Potus calidi nimia in quantitate & usu intempestivo hausti tonum ventriculi laxant & corpus infirmant.

60 Motus & vigiliæ uti excitant spiritus, sic somnus & quies illos magis ligat.

61 Aequilibrium uti in omnibus sex re-

bus n. n. sic quoque in somno, motu & quiete servandum est.

62 Somnus meridianus non omnibus nocet maxime affueris, sed tempore æstivo magis prodest.

63 Sicuti stagnantes aquæ putrescunt sic etiam sanguis immotus manens.

64 Ignavia enervat vires, excrementorum congerie quotidie in majus crescente calor confopitus languet.

65 Vigiliæ nimis exsiccant, spiritus consumunt & vires enervant.

66 Motus fortior ante assumptos cibos melior quam post illos.

67 Somnus optimum est vitium resectorum.

68 Mens tranquilla ad vitam longam optima est medicina.

69 Transpiratio, alvus libera & excretio urinae semper procuranda est.

70 Gaudium moderatum est effectus ad vitæ prolongationem quam utilissimus.

71 Amare sanitati magis prodest quam nocet.

72 Nihil magis vitam abbreviat, quam continuus mœror ac tristitia.

73 Affectus animi equilibrium spirituum animalium tollere solent, sic ira, nimium gaudium, amor insanus motum nimis augent, eundem autem imminuunt terror, mœror, tristitia. &c.

C A P. III.

De regulis specialibus in dieta observandis.

1 Corpora sicca humidant labor minus, quam ex consuetudine, frequens balneum, cibus plenior, multa potio & post hanc ambulatio, vigilia, & omnia genera ciborum, qui gelatinosam ac mucilaginosam substantiam continent.

2 Corpora nimis humida siccant immodica exercitatio, fames, spiritus vini, balneum siccum, sal immodicus & cibus exercitationi statim subjectus, & is ipse ex volatilibus salinis calidis particulis constans.

3 Inediam facillime sustinent mediæ ætates, minus juvenes, minime pueri & senectute confecti.

CAP. III. De regulis specialibus in diata observandis. 283

4 Qui increfcit, maxime eget cibo.

5 Calida lavatio & pueris & senibus apta est.

6 Vinum dilutius juvenibus, senibus meracius confert.

7 Juvenum minus, quæ assumant, intereft.

8 Hyeme plus edere convenit, æst minus bibere & victu uti pleniori: æstate convenit plus bibere, quam edere & victu gaudere debili.

9 Potus tenuis magis æstate, spirituosior magis hyeme convenit.

10 Verno tempore paulum cibo est demendum & adjiciendum potui, & eo anni tempore venus est tutissima.

11 Medicamentis calorem moventibus æstate non commode utendum, sed magis autumnæ & hyeme.

12 Per autumnum propter cæli varietatem periculum est maximum. Itaque bene se vestire tunc prodest, & bene operiri præcipue diebus frigidioribus, & cibo jam paulo pleniori uti licet, minus æst meracius bibere.

13 Æstate in totum, si fieri potest, abstinendum est a venere.

14 Venus nec nimis concupiscenda, nec nimis pertimescenda est, rara corpus excitat, frequens solvit.

15 Venus illa non inutilis, quam corporis nec languor, nec dolor sequitur.

16 Concubitus interdum peior est, turtior noctu.

17 Quando ventriculi concoctio facta est, tunc mane surgendum, quando autem nondum soluta & mane surgendi necessitas fuerit, redormiendum.

18 Habitare in ædificio lucido perflatum æstivum, hybernium solem habente: cavere solem meridianum, matutinum & vespertinum frigus: auræ stagnorum ac fluminum, minimeque nubilo se committere cælo, & dormire in loco non humido sed temperato perflabili, optimæ sanitatis regulæ sunt.

19 Integrum & sanum corpus est, quando urina ex albo flava, deinde rufa est; illud concoquere, hoc concoxisse significat.

20 Exercitatio seu motus ad sudorem usque & lassitudinem quandam cum cibi

abstinentia interdum instituenda est, ad corpus sanum servandum.

21 Nimia satietas nunquam utilis, sæpe quoque inutilis nimia abstinentia.

22 Quibus caput infirmum est, illi abstineant ab omnibus vaporosis, cepis, atque etiam suavis odoribus.

23 Hypochondriaci, scorbutici, hysterici aerem humidum & crassum vitent, qui transpirationem prohibet; quo enim transpiratio in illis est liberior, eo status melior.

24 In omnibus inflammationibus, morbis salinis & aliis exanthematibus variis, variolis nimirum vitandus est aer nimis calidus & etiam nimis frigidus, sed temperatus hic maxime confert.

25 Omnis animi fatigatio post cibum inutilis est & præcipue illis, qui capitis dolores habere consueverunt.

26 Gravedines & destillationes consuetæ abigi possunt aere, loco, aquisque mutatis.

27 Solis nimius ardor semper vitandus est.

28 Semper post cibum conquiescere, ac neque intendere animum, neque ambulatione quamvis leni dimovere, expedit.

28 Qui coli doloribus assueti sunt, admittant concoctu facilia, utantur cibis & potionibus calidis, balneo; denique omni modo evitent frigus, item dulcia omnia, legumina & quicquid inflare consuevit.

30 Qui stomacho frigido laborant, in exercitium, vinum vel potus calidus optimus est, & cibis concoctu facilis.

31 Quibus nervi dolere & infirmi esse solent, vitent venerem, crudos cibos, partem, quæ affecta est, obijciant labori & frigori, nisi cum dolor increvit, sub quo quies est optima.

32 Bona ventriculi coctio omnibus vitis & morbis occurrit.

33 Aer atmosphæricus omnibus ulceribus & vulneribus est inimicus.

34 Frigus inimicum est senibus, tenuibus, vulneribus, præcordiis, intestinis, vesicæ, auribus, coxis, scapulis, naturalibus, ossibus, dentibus, cerebro, nervis.

35 In morbis a causa calida salinis omnia aromata, calida, acrida omni modo ac studio sunt evitanda.

36 Fere omnis ventus a mediterraneis regionibus veniens salubris est, a mari vero gravis est; morbi etiam peiores bono tempestatum habitu & leviores sunt & promptius finiuntur.

37 Pessimum ægro est cælum, quod ægrum fecit.

38 Alimentorum proprietates nosse exacte Medicus debet.

39 Omnia legumina, quæ ex frumentis panificia sunt, valentissimum alimentum præbent, item omnia grandia animalia marina, ex avibus, feris quadrupedibus, domi natis, quo spectant mel, lac, caseus, salita.

40 Ad medium victum pertinent olea, bulbi, pisces, qui salem non patiuntur ex quadrupedibus, lepus, aves pene omnes.

41 Imbecillissimum alimentum præbent omne olus, & quicquid in caule nascitur, qualis est cucurbita, cucumeres, omnia poma, cochlea, conchyliæ.

42 Plus alimenti est in pane quam in ullo alio.

43 Caro svilla facillime apponitur & cedit in alimentum, sed transpiratione eget, ne excrementum fiat simul alimentum.

44 Ex portionibus, quæ ex frumento factæ sunt, item lac mulsum, vinum dulce aut vehemens, aut magnæ vetustatis vehementissimi generis sunt, ast aqua omnium imbecillissima.

45 Aqua levissima pluvialis est, deinde fontana, tum ex flumine, postea ex puteo: post hæc ex nive aut glacie: gravior illa ex lacu: gravissima ex palude.

46 Quo levior & melior est aqua, quod pondere apparet, eo celerius & calefit & frigescit, & citius ex ea legumina percoquantur.

47 Alimentum quo est valentius, eo minus facile concoquitur, sed si concoctum est, plus alit & contra.

48 Hominibus, qui sunt imbecillis naturæ, qui morbo adhuc laborant, vel ex morbo evaserunt alimentis infirmis parum alimenti habentibus opus est: Mediocri-

ter firmi mediam materiam optime sustinent: Robustis, robustiora & magis substantifica apta sunt.

49 Juscula sic dicta confortantia, substantifica, pingua febricitantibus, & aliis ægotantibus valde obesse solent.

50 Gravidæ exactissime sex rerum n. n. observent usum, & vitent omnes motus animi & corporis fortiores, & quæcunque turbas in sanguine & liquore animali excitare, utrumque irritare possunt.

51 Acida, spirituosæ, alvum obstruentia, chylicationi resistentia, gravidis & puerperis inimica sunt.

52 Puerperæ primis a partu diebus victu utantur tenuissimo, & fugiant omnia frigida, acida, fermentescibilia, motus graviores tam animi quam corporis: transpiratio in iis sit libera, & diæta prorsus sit excarnis.

53 Nutrices omni sedulitate caveant ab acidis, spirituosiss, acridis & animi pathematibus: hæc enim lactuosam plerumque exhibere consuecunt *κατάσπον* in ipsis infantibus, quotidiana experientia id attestante.

54 Infans in lucem editus oleo amygdalarum dulci, & syrupo rhabarbari primum purgandus, & semper id agendum est, ut alvus respondeat, & lactis coagulatio inhibeatur, quo faciunt terrea, absorbentia, carminativa, sale volatili oleoso imbuta.

55 Plurimi infantes ex copia lactis morbos lethales sibi contrahunt.

56 Lenia emetica infantiles morbos plures avertunt.

57 Medicamenta magis nutricibus propinanda, quam ipsis infantibus, & hæc exacte vitæ regimen teneant.

58 Infantes sapius sumant alimentum sed paucum & videndum semper, ut transpiratio sit libera.

59 Pueris subtrahenda sunt spirituosæ, mellita, lacticinia, saccharata, omniaque muscarum sordibus & ovis conspurcata, quippe quæ lumbricos fovant & gignant.

60 Adolescentibus & juvenibus conveniunt lenes corporis motus, saltatio, exercitia moderate adhibita: nocent ipsis & illorum ingeniis cum pestis ebrietas, ve-

nus & creber purgantium usus.

61 Virili in ætate qui sunt, in sex re-
rum n. n. usu mediocritatis terminos ob-
servent, & interdum utantur infusis pur-
gantibus, potu calido Thee, Coffee, bal-
neis & sudoriferis.

62 Senili ætati sacra sunt omnia confor-
tantia, humidum radicale conservantia,
succolada, juscula alimentosa, stoma-
chica, salia volatilia oleosa, ambrata;
Nocent ipsis purgantia aloetica, ebrietas,
venus & cibi concoctu minus faciles.

63 Fumus Nicotianæ magis ad medi-
cinam, quam ad delectationem est ad-
mittendus.

64 Personis pituitosis cælo nubiloso in
regionibus septentrionalibus aere existen-
te gravi, & humido, ejus usus non pror-
sus dissuadendus est; nocet autem siccis,
senibus, juvenibus & qui nervos habent
imbecilles.

THERAPEUTICES.

CAP. I.

De Methodo medendi regulis gene- ralibus.

1 **M**ethodus medendi est vel gene-
ralis, vel specialis. Generalis
addisci potest certis regulis; singularis
seu specialis autem non, & est nihil aliud
quam judicium Medici.

2 Ratio & consilium, uti propria
Imperatori seu Duci sunt artes, ita &
Medico.

3 Uti Jctus sine lege erubescere debet:
sic & Medicus sine experientia.

4 Duo fulcra methodi medendi sunt;
Ratio nempe & *Experientia*; Unum sine
altero claudicat & vacillat.

5 Fallacia causæ ut causæ in nulla di-
sciplina magis, quam in medicina com-
mittitur.

6 Ad experientiam medicam requiri-
tur, (α) accurata omnium circumstan-
tiarum exploratio, (β) medicamenti ap-
plicatio, cujus præparatio mihi nota sit,

(γ) Eventus est annotandus post medica-
menti applicationem, non semel, sed plu-
ribus vicibus.

7 Medicus intendere debet, ut cito,
tuto, jucunde & compendiose curet.

8 Medica praxis melius docetur per
casus & exempla, quam per capita mor-
borum & medicamentorum.

9 Curationum animæ sunt temporum
opportunitates.

10 Omnia secundum rationem facient i
si non succedat secundum rationem, non
transeundum citra rationem.

11 Videndum, ne tantum ex una parte
noceamus, quantum profumus ex altera.

12 Quo natura vergit, eo ducenda, con-
tra eam nunquam aliquid agendum.

13 Deliberandum diu, quod statuen-
dum semel est.

14 Quod non curavit ratio, sæpe cura-
vit temeritas.

15 Nec nimis temere, nec nimis timide.

16 Non omnis periculosa curatio exi-
tialis est.

17 Nihil æque sanitatem impedit, quam
remediorum crebra mutatio.

18 Multa experiundo fiunt, quæ se-
gnibus ardua esse videntur.

19 Quæ ducere oportet quo maxime
natura vergit, eo sunt ducenda.

20 Ab omni arte aliena quidem res est
dilatio vitæ periculum parit, quare auxiliari
non differas.

21 Temporibus medicina data juvat;
fero medicina paratur.

22 Notandum nullum esse remedii ge-
nus, quod eandem habet vim in singulis,
unde nisi in omnibus remediis rite vis ob-
servetur & subjectum patiens cum objecto
agente conferatur, non obtinebis semper
optatum finem.

23 Est prudentiæ granum, ad medi-
cinas fortes non devenire, si debiles sus-
fecerint.

24 Virium constantia ad omnem eva-
cuationem requiritur.

25 Medicorum discordia sanitati egro-
rum officit.

26 Tutius est uni fidei & bono medico
se committere, quam plurimis.

27 Medicamentorum tam Chymico-
rum,

rum, quam Galenicorum maxima semper est necessitas.

28 Medicamenta temperata naturæ sunt grata & amica, nec facile nocent; quæ autem excessivis qualitatibus sunt prædita majori cautione egent in applicatione.

29 In medendo gradus teneri oportet, sensum ab imbecillioribus ad potentiora ascendendo.

30 Notabile est, quæ methodo currente anno certo morbo laborantes plures liberaveris, eadem ipso anno vertente forsane medio tolles.

31 Simpliciora medicamina sapiusculæ compositis præferenda sunt.

32 Medicus in omni morbo respicere præcipue debet, (*) ad naturam & constitutionem ægri, (e) ad temperiem & motum spirituum animalium & sanguinis, denique primarum viarum constitutionem bene nosse debet.

33 Quoniam Medicus naturæ est minister, & natura optima morborum medicatrix; hinc semper ad operationem & scopum naturæ attendere, illumque magis promoveri quam turbare debet.

34 Omnis curationis cardo vertitur in inventionem medicamenti, ejusque applicatione; In utroque nosse Medicus debet exacte (1) morbi causam, conditiones & statum, (2) medicamentorum proprietates & agendi modum, (3) naturam indicantium, permittentium, contraindicantium, & omnium circumstantiarum rationem compertam ac cognitam habere debet.

35 Paucis utatur Medicus remediis, illis tamen selectis & optimis, & magis simplicibus quam compositis, ac propria experientia per dispensationem ipsi notis.

36 In medicamentorum delectu semper videndum, non quid possit præscribi, sed quid debeat.

37 Crebra medicamentorum mutatio ignorantiam medici arguit, & ægro perniciem inducit.

38 Non continuo medicamentorum usu fatigandi sunt ægri, utpote quæ semper alterant, & tonum ventriculi & digestionem destruunt.

39 Plures ad sanitatem redire non po-

tuerunt propter copiam medicamentorum.

40 Quotiescunque effectum singularem tam æger quam Medicus a medicamentis percipit, toties illis medicamentis insistendum est, nec facile illorum mutatio suadenda.

41 Applicatio medicamentorum verum est arcanum Medici.

42 Qui panacæas & medicinas universales crepant, plerumque indocti vel deceptores sunt.

43 Medicamenta dantur polychresta, quæ plurium morborum indicationi satisfaciunt, non autem universalia, quæ omnes curant morbos.

44 Medicamina sapientibus priscis Θεσφισι appellata fuere, ut hominibus inculcarent, ea summa cum reverentia & cautissime esse adhibenda.

45 Medicamenta præstantissima, in manu imperiti sunt uti gaudius in dextris furiosi;

46 Remedium quod uni sæpe subiecto imo multis mirifice profuit, alteri non rite & circumspecte exhibitum, maxime obfuit.

47 Præcipuum in medendo est judicium medici, quod potissimum versatur in applicatione medicamentorum & hæc est vera medendi methodus, quæ ex libris non addiscitur, sed per experientiam & prudentiam acquiritur.

48 Fortuna in medico est perspicua cognitio causarum morbificarum & remedium, illaque applicandi judicium: atque ita suarum rerum peritus medicus sibi ipsi fortunam fabricare potest.

49 Non negandum, cœlestem quandam vim nonnunquam intercedere in curationibus, ut quicquid etiam, quamquam ex arte, molietur medicus, felicitatem tamen careat successu.

CAPUT II.

De medicamentorum elementis illorumque modo agendi & operandi.

1 **M**edicus vim, efficaciam ac vires medicamentorum, illorumque mo-

modum operandi perspicue cognoscere & sollicite inquirere debet.

2 Quoniam medicamina non ratione activitatis suæ, sed receptivitatis operationes in corpore nostro exerunt; hinc medicus non semper de medicamentorum effectu certus esse potest.

3 Activum quoddam principium ipsis remediis inest, aut illud ratione effectus impediri, suspendi, immutari pro diversitate subjectorum, observationes passim loquuntur.

4 Uti totius naturæ, sic quoque medicamentorum, elementa & principia mechanica sunt, & uti omnes naturæ operationes mechanismo absolvuntur: sic quoque medicamentorum operationes optime ex mechanicis rationibus explicantur.

5 Medicamentorum naturam & proprietates qui nosse vult, materiæ affectiones & motuum leges ex mechanicis cognoscere & bonus physicus esse debet, secundo, chymico igne illorum elementa varie eruere, illaque transmutare debet, tertio, variis mixtionibus, experimentis naturam illorum ac indolem explorare, & per accuratam experientiam illorum vires perfectas habere debet.

6 Operatio medicamentorum mere est mechanica & ex magnitudine figura & motuum legibus optime explicari potest.

7 Sicuti motus diversitas, quod major vel minor, tardior & celerior sit, non dependet a corpori insita potentia movendi, sed potissimum a resistentia alterius corporis majoris vel minoris; eodem modo motus ille, quem medicamenta partibus corporis fluidis communicare debent, non dependent ex efficacia medicamentis insita, sed pro varietate humorum varie ille determinatur.

8 Familiare in praxi est, remedia vim suam sæpius amittere ac retinere novamque acquirere pro morbi natura & motu, varietate eorum, quibus exhibentur, conditione.

9 Sæpius medicamentum, quod uni subjecto prodest, alteri insensum est, & contrarios producit effectus.

10 Falluntur, qui, certam ac infallibilem vim contra morbum medicamento

inesse, firmiter sibi persuadent.

11 Applicare prudenter medicamenta pro varia ægrorum constitutione & morbi conditione, boni medici est.

12 Medicamentorum operandi ratio ex primis qualitatibus, quatuor elementis inædificatis non bene derivatur.

13 Fons operandi ac indoles medicamentorum optime detegitur ex diversa textura particularum ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum.

14 Textura harum particularum optime cognoscitur partim microscopiis, chymico igne, partim variorum liquorum connubio & inde phænomenorum resultantium attenta consideratione.

15 Securissimus modus est a posteriori & ab ipsa experientia & observationibus desumere medicamentorum vires.

16 Optime medicamenti effectus exploratur, si seorsim, nec aliis mixtum in usum trahatur, & quidem per certum ac longum tempus & idem medicamentum simili in casu iisdem correspondentibus circumstantiis non semel, sed crebrius in usum ducatur.

17 Medicamentorum vires sæpius qualitatibus sensibus manifestis, nimirum acido, sale volatili deducuntur, sæpe occultis sic dictis, id est, ex certa modificatione particularum resultantibus, seu secundum Galenum tota substantia agunt.

18 Ignis non est genuinus corporum analysita, sic, quæ ope Vulcani ex medicamentis eliciuntur, non pro veris medicamentorum principis actu inexistens habenda sunt.

19 Uti cujusvis concreti forma, virtus & qualitas mechanice ex certa particularum magnitudine, figura & situ emanat; qua textura mutata, ex tempore alia oritur virtus & efficacia: sic quoque eodem modo virtus medicamentorum ex particularum constructione proficiscitur, qua mutata perit virtus medicamenti.

20 Valde illi decipiuntur, qui simplicium vires textura per ignem destructa, in qua residet vis medicamenti, quærunt illorum activitatem in spiritibus, oleis, salibus volatilibus.

21 Simplicia sæpe plus præstant suis præ-

preparatis Essentiis, Elixiriis, salibus ex illis paratis.

22 Efficacia medicamentorum per principium sensibus obviū non semper demonstrari potest.

23 Præstat ex manifestioribus & in sensus magis incurrentibus principiis, si haberi possunt, v.gr. ex fermentatione, acido, alcali, sulphure effectus particulares medicamentorum deducere, quam ex aromisticis primis, quæ magis theoretica quam practica sunt.

24 Quemadmodum omnis morbus in partibus corporis fluidis, quæ vel quantitate, vel qualitate, vel motu delinquant, radicatur; sic quoque medicamenta illarum partium, vel quantitatem, vel qualitatem, vel motum respicere debent.

25 Quantitas aucta exigit depletionem seu evacuationem, imminuta repletionem.

26 Evacuunt humores: seu evacuantia sunt V. S. vomitoria, purgantia, sudorifera, diuretica, salivantia, sternutatoria.

27 Restituunt humores imminutos sanguinis transfusio, victus laudabilis & usus ciborum nutrientium, plethoram inferentium, quies.

28 Qualitatem sive temperiem humorum respicientia dicuntur alterantia seu temperantia, quatenus intemperies humorum corrigunt, excessivas temperant & temperiem fluoribus restituunt.

29 Sicuti autem humores corporis nostri ex particulis variis ratione figuræ & magnitudinis, nimirum subtilibus, fixioribus, sulphureis, acidis, alcalinis, volatilibus, terreis, mucilaginosi, aqueis constant: sic medicamenta horum principiorum excessivam qualitatem & prædominium imminuere; corrigere & alterare debent & hinc alterantia varia exsurgunt.

30 Alterantia sunt, (1) salina volatilia, alcalica, (2) salina alcalica fixa, (3) spirituosæ seu sulphureæ volatilia & tale volatili oleoso dotata, (4) sulphurea fixa seu resinosa dicta balsamica, (5) acida volatilia, (6) acida fixa, (7) emollientia mucilaginosa particulis ramosis oleosis imbuta, (8) aquæ diluentia,

(9) salina media naturæ, (10) corrosiva sale acri prædita, (11) terrea fixa, (12) vaporosa. Ad has classes omnia medicamenta alterantia manifesto principio agentia deduci possunt.

31 Reliqua alterantia, quæ occulto quodam principio agunt ex mechanica quadam particularum constructione, dicuntur *Specificæ*.

32 *Specificæ* medicamenta sunt duplicia, vel quæ certæ parti corporis conveniunt & amica sunt, vel quæ certæ morbosicæ causæ opposita sunt, sicque certum morbum curant.

33 Quod medicamentum uni corporis parti magis conveniat quam alteri, id dependet a diversa partium solidarum configuratione, quoad ipsos poros, texturam ac stamina, e quibus contextæ sunt, & a varia particularum medicamenti constructione partium solidarum poris correspondente.

34 Et uti dantur medicamenta certæ parti amica, sic quoque dantur, quæ certæ parti sunt inimica.

35 Dantur medicamenta acida, volatilia, vaporosa, *Anodyna* dicta, quæ, licet manifestis qualitatibus gaudeant, propter structuram tamen, qua inter se differunt, specificum in morbis habent effectum.

36 *Specificæ*, quæ certæ parti affectæ saltim opulentur, in reliquis autem nihil valeant, dari, absurdum est.

37 Medicamenta motum humorum moderantia sunt vel motum celerem efficientia vel nimis celerem ac inordinatum sistentia ac componentia.

38 Motum humorum celerem naturalem restituunt omnia sic dicta cordialia, confortantia, spirituosæ, elasticæ, æthereas subtiles & amicas particulas spiritibus animalibus & sanguini suppeditantia, deinde omnia deobstruentia, quo spectant præter antea dicta evacuantia & alterantia, præcipue gummata & resinosa, martialia, antimonialia & mercurialia, quæ omnium potentissima sunt.

39 Motum impetuosum & celerem sistentia sunt præter acida nitrosa, alterantia, ipsa *anodyna*, quæ blanda sulphurea *ἁροδυνατικά* quodammodo celerem

tem istum motum sistunt, & ipsa adstringentia.

40 Quodvis medicamentum evacuans, alterans & motum in æquilibrio servans pro diversitate causæ morbificæ & intemperiei corrigendæ potest esse *cephalicum*, *stomachicum*, *uterinum*, *pectorale*, *bezoardicum*, *hepaticum*.

41 *Cephalica* dicuntur illa, (*) quæ poros obstructos cerebri & nervorum reserant, (e) quæ materiam spiritibus animalibus suppeditant, qualia sunt omnia sale volatili oleoso blando & resinoso principio foeta, ut sunt ros marinus, lavendula, majorana, origanum &c. (γ) *cephalica* dicuntur illa, quæ spirituum animalium motum nimis celerem quadantenus compescunt, qualia sunt, quæ paregoricis, sulphureis, blandis, vaporosis constant v. gr. flores tilia, liliorum convallium, primula veris, prœniz, sambuci, moschus, zibetum, Ambra, nucista, camphora &c.

42 Omnia *cephalica* sunt simul *nervina*, *uterina*, *antispassmética* & contra.

43 *Pectoralia* dicuntur illa, quæ materiam acrem substantiæ pulmonum insensam demulcent ac leniunt, vesiculas membranaceas pulmonales consolidant & humores viscidos incidunt, ut sunt omnia emollientia, mucilaginoso, humectantia, vulneraria.

44 *Stomachica* medicamenta respiciunt vel fermentum ventriculi vel calorem vel robur.

45 *Acida volatilia*, & *salina* incidentia fermentum ventriculi, aromatica & spirituosissima calorem, leniter adstringentia tonum ventriculi restitunt.

46 *Alexipharmaca* ac *bezoardica* dicuntur illa, quæ mixturam sanguinis turbatam & destructam restitunt, & vinculum seri ac sanguinis conservant, uti sunt *Theriaca*, *pulveres bezoardici*.

CAPUT III.

De Evacuantibus, illorum usu & abusu.

1 Sanguinis missio generosum est remedium & uti multis utile, sic quoque ejus usus multis damnosus existit.

Hoffm. Opusc. varii argument.

2 Quando vires debiles sunt, nullaque sanguinis & humorum adest abundantia, primæ viæ humoribus excrementitiis oblectæ, appetitus emortuus, dejectionum copia, tempore hyemali, in morbis frigidis & diuturnis V. S. Sonis usus damnosissimus est.

3 Quando sanguis abundat, & majus spatium affectat, & ordinariæ ejus evacuationes sunt suppressæ, si vires præsentis sunt, & atrocissimus dolor ad partem dolentem affluxus, V. S. sacra est anchora.

4 In regionibus calidis facilius ferunt Venæsectionem quam in frigidis.

5 Testatur experientia, sæpe unica venæsectione conquievissse morbum.

6 Nihil magis indicat V. S. nem quam dolor & plethora.

7 Præter finem venæsectionis evacuatorium datur etiam derivatorium, quia ad venam apertam sanguis & ruit.

8 Fluxus sanguinis nimis in partibus superioribus curatur per venæsectionem in partibus inferioribus instigatam & contra.

9 Prima venæsectio a morte & magno morbo liberare potest, si a plethora morbus provenit.

10 Post V. S. pulsus semper est major, concoctio autem debilior.

11. Abusus V. S. nis disponit ad cachexiam, hydropem, malum hypochondriacum, & febres intermittentes reddit perniciatius.

12 Non tantum sanguis subtilis & fluidus per venæsectionem exit, verum etiam crassus, dempta enim ejus parte reliquis facilius medicamentis alterari potest.

13 V. S. consueta intermissa non raro magnos produxit morbos.

14 *Arteriotomia* carere possumus in medicina & hujus loco substituenda est sectio venarum minutissimarum,

15 *Cucurbitula* venæsectionis vicariæ esse possunt in serosis pinguibus catarrhis personis, & ubi dolor & obstructio profunda adest, apprimere utiles.

16 Ubi nervi obruti sunt copia tenacium viscidorum humorum, locum habere *cucurbitula* possunt & non solum evacuant,

T

quant, verum etiam rarefactionem inducunt & motum debitum humoribus & sanguini conciliant.

17 Membra gangræna affecta scarificatione felici cum effectu sæpius trahuntur.

18 *Purgantia* agunt sale quodam sulphureo acri stimulante irritante & spasmotice contrahente ac convellente fibras ac glandulas intestinales.

19 Quo sal illud acre differt ratione acredinis & corrosivitatis, purgantia ratione effectus differunt, & sunt vel leniora vel fortiora; leniora sunt folia fennæ, rhabarbarum, cassia, tamarinti, manna, polypodium, aloes varia genera, mechoacanna, mirobalanorum species, centaurium minus; & hæc dicuntur quoque laxantia: fortiora sunt radix jalappæ, scammonium, esula, colocynthis, helleborus niger & albus, gummi guttæ & ex illis varia præparata ac composita.

20 *Purgantia* propter sal illud acre causticum simul alterantia sunt, dum incidunt, attenuant ac colligunt viscidos crassos humores in intestinis hærentes.

21 *A purgantibus* non tantum contenta intestinorum, verum etiam glandularum intestinalium, pancreatici & biliosi humores educuntur.

22 Non dantur juxta veteres purgantia specifica, quæ nempe certum humorem occulta qualitate attrahunt & evacuant.

23 Dantur tamen *purgantia*, quæ huic vel illi humori educendo magis vel minus conveniunt; Sic *rhabarbarum*, *tamarini* optime bilem, *gummata*, *manna*, *folia fennæ*, *polypodium* acidos humores, *radix hellebori* glutinosos & viscidos humores, *Mechoacanna* & *jalappa* serolos expurgant, quatenus simul alterantem virtutem possident.

24 Acidi & viscosi humores difficiliter purgantur, hinc opus est, prius præmittere alterantia & corrigentia, & hæc dicuntur *Digestiva*.

25 *Purgantia fortiora* in morbis, ubi Massæ sanguineæ mixtura, spirituum crassus ac vires deficiunt & ubi humidum defecit, pulsus debilis est & bilis acris ac

tenuis, quique ventriculum debilem habent, nunquam danda sunt.

26 Præstat *purgantia fortiora* semper refracta in dosi dare additis salibus incidentibus, abstersivis & carminativis, quæ purgantium optima incentiva & corrigentia sunt.

27 Intempestivo purgantium usu plures in cachexiam, hæcticam, phthisin conjecti sunt.

28 Ante *purgantium fortiorum* usum semper prius tollendæ obstructions glandularum & vasculorum minimorum sunt, quoniam purgantia constrictione sua spasmotica magis obstructions firman.

29 Quævis copiosior ac vehementior *purgatio* plus nocet, quam prodest & præstat per epicrisin, & educere peccantes humores, quam simul & semel.

30 In *purgatione*, quæ ad morborum præservationem fit, tempus anni & lunæ phases attendendæ sunt, imminente enim plenilunio magis in corpore augentur humores & tumores.

31 Pessime illi faciunt, qui, quando fortius purgans non operatur, alterum fortius superingerunt, & sic ad purgationem naturam cogere volunt.

32 Melancholici, hypochondriaci, quartanarii propter copiosum acidum in primis viis contentum & purgantium vim enervans, difficillime purgantur.

33 Aloetica, rhabarbarina optima sunt purgantium, non tantum blande educunt, verum etiam acidum corrigunt & bilem balsamicam reddunt, possunt optime dari cum cibis.

34 Foliorum fennæ, & rhabarbari virtus magis per infusionem quam coctionem extrahitur.

35 Aloetica melius operantur in humidis & pinguibus, quam in siccis personis, & hoc habent incommodi, quod alvum siccent per aliquot dies & facile hæmorrhoides aperiant.

36 Mercurius dulcis convenienti dosi & caute adhibitus egregium est purgans, nec alvum adstrictam reddit post operationem; potest assumi in pilulis, quo modo in obstructionibus referendis ac in tenacibus viscidis humoribus colliquandis efficacissimus est.

37 Mercurius dulcis cum salibus intimè mixtus deleteriam rursus induit naturam, & fortes purgationes ac salivationes excitare solet.

38 Circa solstitia, æquinoctia & diebus canicularibus non suadenda purgationes sunt.

39 In paroxysmis omnium morborum non facile admittenda purgationes sunt, sed potius extra illos.

40 Eleganti stratagemate purgantibus immisceri possunt aperientia, præcipitantia, diaphoretica, etiam opiata summo cum effectu in variis morbis.

41 Post purgationem semper magis convenit motus quam quies, & abstinentia a cibis.

42 Aer & potus frigidus post purgans assumptum ceu venenum vitandus est.

43 Vomitoria agunt irritando ac spasmotice contrahendo pylorum & tunicas ventriculi ac cesophagi sale quodam sulphureo volatili acri.

44 Differunt emetica & purgantia gradu, & diversitate acrimoniæ saline-sulphureæ irritantis, volatilioris vel fixioris, hinc vomitorium facile purgans fieri potest, & purgans per superiora evacuare.

45 Purgantia recentia particulis suis volatilibus adhuc instructa facile excitant vomitum.

46 In quartanariis, hydropicis, melancholicis raro operantur emetica, ob sal acre volatile medicamenti enervatum ab humoribus acidis in ventriculo stabulantibus.

47 Ex vomitoriis securissima & selectissima sunt *Tartarus emeticus* & *mercurius vitæ* rite correctus ac edulcoratus, sulphur antimonii correctum & sal vitrioli.

48 Vomitoria magis in forma liquida & felicius dosi refracta exhibenda sunt, nec unquam natura cogenda ad vomitum est.

49 Vomitoria, licet non operentur, nihil nocent, sed lenes ac utiles sæpe instituunt salivationes ac purgationes.

50 Indicant vomitorium nausea, os amaricans, præcordiorum dolor, sputum copiosum, labiorum tremor & stagnatio

humorum bilioforum viscidorum in ipsis præcordiis.

51 Contraindicant vomitorium habitus corporis obesior, lypothymia familiaris, inflammatio ventriculi, pulmenum læsio, prolapsus uteri & intestinorum, virium dejectio, systema nervosum debile & difficultas vomendi, imprægnatio.

52 Æstare magis emetica, hyeme magis purgantia prosunt.

53 Præstat non tantum ab assumpto vomitorio subinde repetere vehiculum debitum & pingue, sed etiam quando ipsum operatur per vices eodem adjuvare.

54 Ut in purgantibus, sic quoque in vomitoriis motus & calor convenit.

55 Præservatio a morbis omnibus contagiosis optime fit vomitu.

56 In principio hæctices & phthysicos, ubi malum adhuc latitat in primis viis, in morbis ventriculi a saburra viscidorum humorum ortis, colica pertinaci, cardialgia, obstructione ductuum biliariorum, asthmate stomachali, intermittentium contumacia, affectibus soporosis, vomitoria præsentissimam opem ferunt.

57 Vomitoria etiam die paroxysmi febrilis non nocent.

58 Ad præservationem doloris arthritici, podagrici, colici, nephritici, & mali epileptici magna cum fructu sæpe data fuerunt vomitoria.

59 Infantiles plures morbi optime curantur vomitu.

60 Vomitoria cum diaphoreticis exhibita in obstructionibus morborum gravioribus efficacissima sunt.

C A P. IV.

De sudoriferis, diureticis, salivantibus, & aliis evacuantibus, illorum modo agendi, usu & abusu.

Sudorifera agunt motum & circulum sanguinis promovendo, dum sale oleoso volatili vel alealinis fixis

particulis, vel acidis sulphureis volatilibus humores viscidos incidunt, acidus destruunt et particulas, elasticas, æthereas, impulsuque mitiorem cordis et arteriis conciliant.

2 Sunt vel volatilia, vel medii generis, vel fixa.

3 Volatilia sunt spiritus urinosi volatiles, et omnia salia volatilia ex animali regno petita, spiritus tartari, fuliginis volatilis, tinctura antimonii vel sulphuris volatilis, tinctura coralliorum cum spiritu lignorum vel tartari parata, sal volatile eboris succinatum, et omnes radices sic dictæ alexipharmacæ, sale volatili oleoso imbutæ, camphora, ex sambuco parata.

4 Medii generis sudorifera sunt omnia theriacalia, theriaca cœlestis, de citro, diascordium *Fracassorii*, *Sylvii*, et acido sulphureo, volatili principio foeta, uti sunt mixtura simplex, tinctura bezoardica, acetum theriacale, aqua prophylactica, sal volatile eboris, viprarum cum acido tartari fixatum, spiritus salis ammoniaci cum aceto destillato, lignosa, illorum decocta, essentia, flores sulphuris, lac sulphuris etc.

5 Sudorifera fixiora sunt omnia terrea, usta alcalina, v. gr. antimonium diaphoreticum, ejus cerussa, C. C. ustum, magisterium antimonii diaphoretici seu materia perlata, lapides cancrorum, conchæ præparate.

6 Fixiora secundi generis sunt salina fixa, v. gr. vegetabilium salia fixa, nitrum antimoniatum, lapides prunellæ, arcanum duplicatum; huc spectant etiam amara sale fixo copioso imbuta, uti sunt absinthium, carduus b., scoridium etc.

7 Sudorifera, quæ copiosius oleum foveant volatile per destillationem eliciendum, magis calida sunt, et majorem corpori calorem conciliant, quam quæ ex sale volatili deprompta sunt.

8 Una guttula olei destillati plus calefacit, quam decem grana salis volatilis.

9 Agunt sudorifera vel positive vel privative: positive, quæ particulis volatilibus spirituosus motum conciliant celeritorem; privative, quæ impedimenta

sanguinis motum retardantia remonent; qualia sunt omnia fixa alcalina acidum destruentia.

10 Opiata, anodyna et theriacalia, quæ præcipue propter opium agunt, sudorem sæpe largissimum movent, dum vascula subcutanea nervea, illorumque poros vel a doloribus, vel a furibundo spirituum animalium motu, vel alia spasmodica contractione nimis constrictos ac crispatos iterum laxant.

11 Diaphoretica et sudorifera differunt tantum gradu, et leniora sudorifera dicuntur diaphoretica.

12 Sudorifera, sunt quasi evacuantia universalis, et optima medicamenta, habent locum in omni stagnatione sanguinis et lymphæ, in principio inflammationum, in tumoribus, febribus intermittentibus, malignis, peste, morbis frigidis ab obstructione enatis, sanguinis circulo debili, nervis pituita obsessis, catarrhalibus defluxionibus.

13 Sudorifera volatilia et calidia caute in nimis sanguinis ebullitionibus, hæctica, febribus ardentibus, doloribus gravioribus, et quando propter minutissima vascula obstructa sanguinis circulus impeditur, ac serum deficit: vel quando primæ viæ crassis viscidis acidis humoribus obsessæ sunt, tunc enim calorem, ardorem, dolorem, vigiliam augere, hæmorrhagias excitare, imo paralyfin et apoplexiam inducere possunt.

14 Semper diaphoretici præmittenda sunt primas vias evacuantia, et a saburra humorum vitiosorum illas deplentia.

15 Nunquam cogendus æger est ad sudorem, et præstat nullum, quam coactum prodire sudorem.

16 Calor externus et balnea sudoriferorum vim augent poros dilatando et humores fundendo.

17 Balnea Laconica cum spiritu vini instituta in morbis frigidis ab humoribus pituitosis viscidis ortis egregiam præstant operam.

18 Diaphoretica ante paroxysmos febrium intermittentium exhibita illos sensibilibiter leviant.

19 Diaphoretica omnia sunt simul alterantia, & simul incidendo ac corrigendo

viciosos humores operationes egregias efficiunt: hinc non semper sine sudorem expellendi, sed sapissime sine alterandi exhibentur, nullum impetrando post illorum usum sudorem: præterea nullum medicamentum magis sanguinis mixturam turbaram restituit quam *diaphoresicum*.

20 *Diaphoretica* opiatorum optima sunt correctiva.

21 *Diuretica* agunt vel fundendo sanguinem, crassosque humores & circulationem eorum promovendo; talia sunt salia omnia fixa, terrea, alcalina, nitrosa, potus calidi, Thee, Coffee, vina, acicula varii generis, serum lactis; vel præcipitando seu particularum serosarum a sanguineis secessum faciendo; talia sunt spiritus salis, tinctura aperitiva *Mabii*, spiritus mineralium dulces: vel poros ac canaliculos renum minutissimos aperiendo, & renum glandulas stimulando; talia sunt omnia subtilissimo sulphureo oleo imbuta, juniperina, terebinthinacea, succinata, asparagus, petroselinum, sceleri, oleum cardamomi, cubearum, anisi;

22 Omnia calcinata ex marinis vel lapidibus egregie stimulant urinam, quatenus textura alcalina & particulis æthereis copiosis, in calcinatorum poris latentibus crassos viscidos humores fundunt, acidum destruunt & canaliculos renum stimulant; quo spectant etiam animalia sale volatili caustico prædita, uti sunt millepedes, vermes majales, cantharides &c.

23 Omnia *diuretica* simul sunt alterantia & crassis viscidis humoribus dicata.

24 *Diuretica* primis viis prius a sordibus purgatis, ventriculo jejuno existente, optime dantur in morbis frigidis, obstructionibus viscerum, malo hypochondriaco, tumoribus, hydropse, catarrhis regionem lumbarem occupantibus.

25 *Diuretica* optime præservant a calculo, sed fortiora in ipso calculi paroxysmo cautissime sunt exhibenda.

26 In inflammationibus renum & aliorum viscerum, hæctica, phthisi, serique defectu cautissime *diuretica* sunt danda maxime fortiora.

27 *Apophlegmatizantia* dicuntur, quæ Hoffm. Opus. varii argument.

sale quodam volatili plus minus acri glandulas palati & faucium stimulant, stimulando constringunt, pituitam viscidam colliquant & expurgant, uti sunt radices pyretri, angelicæ, mastiches, nicotiana, cubebæ, semen sinapi, myrrha &c.

28 Profunt in gustus defectu, in humoribus viscidis capitis partes occupantibus, catarrhis, glandulis faucium obstructis & ad præservationem in omni contagio.

29 Quoniam omne miasma salivæ sese associat, & cum ipsa saliva ad ventriculum deferretur, hinc quæ salivæ fluxum excitant, & mucum in fauce hærentem resolvunt, & ad expurgationem stimulant, optima sunt *Præservativa*.

30 *Errhina* tam sicca quam liquida agunt eodem modo ac apophlegmatizantia, & *sternutatoria* sunt *errhina* fortiora.

31 Omnia purgantia *sternutatoria* sunt, idem enim modus operandi purgantium & illorum, quæ sternutationem movent.

32 Omnes herbæ cephalicæ sale volatili oleoso & acri scætz, ut & omnia salia volatilia, vel in forma sicca vel liquida, pituitam e naribus educunt.

33 *Errhina* magis commendanda sunt ipsis *sternutatoriis*.

34 Nocent *sternutatoria* primis viis non evacuatis vel obstructis, in lethargo, apoplexia, cæcitate, omnibus hæmorrhagiis, hæmophthisi, fracturis, luxationibus costarum, procidentia uteri, gravidis, phthisicis.

35 Profunt *sternutatoria* in obstructione cerebri & narium, in declinatione coryæ, dolore gravativo capitis.

36 Notabile est, angulo oculi compresso *sternutationem* impediri.

37 *Expectorantia* dicuntur illa, quæ sale quodam tenui volatili oleoso glandulas ac tunicas bronchiorum irritant, ad excretionem stimulant & lympham crassam attenuant.

38 *Expectorantia* optima sunt spermaceti, oleum amygd. dulcium, syrupus violarum, looch pulmonum vulpis, ex enula, liquiritia, cærefolio, gummi ammoniaco parata, syrupus nicotianæ, de erysimo &c.

294 CAP. IV. De sudoriferis, diureticis, salivantibus, &c.

39 *Expectorantia* magnam habent efficaciam in tussi humida, asthma, catarrho suffocativo, raucedine, phthisi, pleuritide &c.

40 *Salivationem* instituunt universalem mercurialia tam interne, quam externe per suffimigia adhibita.

41 Operantur *mercurialia* dum sale suo minerali æthereo penetrantissimo viscidos humores incidunt & colligunt; deinde quoniam mercurius ratione texturæ suæ alcalinæ cum acidis spiculis in humoribus oberrantibus facile coniungitur, corrosivam causticam acquirit vim, qua mollissimas glandulas salivales & faucium cum illarum vasis fortiter irritat, stimulat constringit & sæpe ulcuscula in illis parit.

42 *Salivansia* heroica sunt remedia & non nisi aliis medicamentis nihil efficientibus, cautissime tamen, adhibenda.

43 In morbo Gallico, scorbuto frigido, desperato, morbis chronicis a viscidis humoribus nervos obsidentibus ortis, ulceribus cacoeticis, *salivatio mercurialia* sæpe sacra est anchora.

44 Ante *salivationem mercurialem* primæ viæ probe purgandæ, humores corrosivi corrigendi, & pori sudoriferi aperti servandi, alias humores, qui per urinam & sudorem evacuare consuevi sunt, alliciuntur, & exulcerationes oris, gingivarum erosiones, anginam, deglutitionem difficilem efficiunt.

45 Frigida & omnia acida post *inunctionem mercurialem* cane pejus & angue fugienda.

46 In ulceribus, inflammationibus viscerum, phthisi, nervorum nativa debilitate, virium dejectione, scorbuto bilioso, hæmophthisi, nimis hæmorrhagiis *mercurialis salivatio* funestum solet habere eventum.

47 *Mercurialia salivansia* etiam refracta dosi magno cum effectu in morbis pertinacibus exhiberi possunt citra expectationem salivationis longioris.

48 *Theriacalia* optime mercurii noxam corrigunt.

49 *Vesicatoria* dicuntur ab effectu, quoniam vesicas excitant modo unam majorem, modo plures parvas.

50 Operantur sale quodam caustico volatili acerrimo, quod cutis vascula & poros sudoriferos irritando ac stimulando humores in copia advocat, qui propter cuticulam firmissimam transpirare non possunt.

51 *Vesicatoriorum* materiam usitatum præbent cantharides mixtæ cum emplastro vel fermento panis, quod aliquot elapsis horis vesicam excitat discindendam, ni sponte rumpatur.

52 Usus *vesicatoriorum* est in lymphæ stagnationibus, defluxionibus & derivatione lymphæ acris a parte affecta ad partem a vesicatorio dolentem.

53 In febribus malignis vesicatoria carpi manu applicata nonnulli practici magni æstimare solent.

54 Tutior usus est *vesicatoriorum*, quando partibus carnosissimis quam membranosis & nerveis applicantur.

55 In dolore profundo & diuturno partis sine tumore, rubore, ulcere *vesicansium* usus quam commodus esse solet.

56 Partibus inflammatis *vesicansia* non sunt adhibenda.

57 *Fonsiculorum* & *setaceorum* usus non plane in medicina est frustraneus; malum tamen magis allevant, quam tollunt.

58 *Fonsiculos* a morbis nervorum præservare, experientia testatur.

CAPUT V.

De Alterantibus medicamentis, illorum usu & abusu.

1 **A**lterantia dicuntur illa, quæ humores & qualitates noxias corrigunt & in contrarium mutant & sunt varii generis.

2 Humores acidi pontici in corpore nostro contenti corriguntur ac invertuntur quam commodissime alcalinis tam volatilibus quam salinis fixis & terreis, & hæc quoque nuncupantur *absorbentia* & *precipitantia*.

3 Talia sunt limatura martis, lapides cancrorum, conchæ preparatæ, mater perlarum, C. C.ustum, salia vegetabilium fixa, omnia salia volatilia.

4 Humores acres salinos quam optime

me corrigunt & diluunt mucilaginosi, ramosi, oleosi, ramosis particulis cuspidibus salinum involventia, terrea & diluentia varia: Ex horum numero sunt terræ varii generis, antimonium diaphoreticum, emulsiones ex oleosis paratæ, gelatina & decoctum C. C. mucilagines feminum.

5 Humores viscosi tenaces requirunt medicamenta sale volatili oleoso acri imbuta, qualia sunt aromata, radices, semina, herbæ tali sale gaudentes & salia varia incidentia.

6 Dulces, pituitosi humores optime corriguntur amaris ex vegetabilium regno petitis, balsamicis, resinosis.

7 Humores biliosi, sulphureis, volatiles requirunt blandiora acida, nitrosa & varia diluentia, emollientia.

8 Humores nimis sicci, & terreis particulis onusti salia volatilia, humectantia, diluentia, nitrosa exigunt.

9 Humores nimis fluxiles, serosi, terrea, adstringentia, roborantia, balsamica & constringentia fixa postulant.

10 Alterantia pro diversitate morborum ac affectuum partium varia nanciscuntur nomina.

11 Dicuntur vel stomachica, cordialia, hepatica, splenetica, uterina, carminativa, anthelmintica, antisebrilia, antiscorbutica, antihysterica, traumatica, emmenagoga, alexipharmaca.

12 Omnia superius dicta specifica agunt vel evacuando vel corrigendo humores noxios, vel vasa obstructa referando.

13 Sicuti acidum & viscidum ad stabilendas omnium morborum causas insufficiens est, ita quoque medicamentis alcalinis acidum destruentibus & viscidum solventibus curatio morborum absolvi nequit.

14 Medicamenta acida magni æstimanda in praxi sunt, sed subtiliora; minus, fixa corrosiva.

15 Acida sal volatile sanguinis figunt, oleosas ac globosas sanguinis particulas nimis fluidas concentrant & coagulant.

16 Illi, quorum fluores & primæ viæ scateat acidis particulis, item gravidæ, lactantes, puerperæ, infantes, pectore affecti, & quibus ordinariæ excretionibus sunt

suppressæ, quique tussi, hæctica, ulceribus, vulneribus, alvo adstricta infestantur, parcius & cautius acidis utantur.

17 Salia volatilia maxima morborum sunt præsidia, illorum tamen intempestivus usus multa parit incommoda.

18 Salia volatilia venis animalium immixta non secus ac spiritus acidi illa necant.

19 In maximis sanguinis ebullitionibus, nimio ardore & incallescencia corporis, sanguine nimis tenui existente, ac ubi primæ viæ scorpiis biliosis & humoribus tenacibus repletæ sunt, salinum volatilius usus parior sit.

20 Salia volatilia, oleosa & omnia, quæ tali pollent, acidum corrigunt, humores viscidos resolvunt, diaphoresin excitant, carminativa cephalica & uterina sunt.

21 Omnia salia vegetabilium fixa, item alcalina, terrea v. gr. marina, testacea acidis ponticis humores temperant, & dulcificant, per diaphoresin & diuresin superfluos humores expellunt & sunt antisebrilia, antihypochondriaca.

22 Terrea alcalina omnia in appetitu dejecto ob fermentum nimis salinum, vel ventriculi tonum destructum, in obstructionibus alvi & viscerum gravioribus, & ubi tardior humorum motus est, cautissime vel plane nunquam propinanda sunt.

23 Salia tam fixa quam volatilia vel media vitanda sunt in omnibus morbis a salino acri principio ortis & ubi acidum ventriculi destructum est.

24 Omnia spiritusosa seu sulphurea volatilia & sic dicta confortantia propter tenuitatem ac subtilitatem partium superiora petunt, spiritibus corporis nostri sese immiscunt, celeriores sanguinis & humorum tam intestinum quam progressivum efficiunt motum, & si humidum adest & pori cutis laxi sunt, diaphoresin ac transpirationem procurant, flatibus & vitis ventriculi ex causa frigida occurrunt.

25 Quibus caput & systema nervosum est debile, qui humido carent, teneræ sunt constitutionis & ad ebullitiones proclives, nimium spirituosorum abusus vitent.

296 CAR. V. De Alterantibus medicamentis, illorum &c.

26 In omnibus morbis, ubi transpiratio est prohibita & cutis sicca, spiritusosa & sanguinem exagitantia assumpta mirum nocere solent.

27 Medicamenta balsamica dicuntur, quæ constant ex oleo & sulphure gummoso, blando ac temperato elemento, naturæ grato; uri sunt myrrha, scordium & variorum herbæ, crocus, zedoaria, nux Moschata, lignum aloës, sassafra, quæ humorum acrimoniam demulcent, spiritusascentiam chyli & sanguinis blande promouent, nervis profunt & omnibus stomachi morbis, vulneribus ac ulceribus medentur, hinc vulneraria existunt.

28 Gummata oleo destillato copioso imbuta acido & viscido contraria sunt, hinc optima antihypochondriaca; biliosos autem humores facile exagitant & calorem p. n. accendunt.

29 Amara sale copioso fixo scatent, hinc aperiunt, acidum bili immixtum corrigunt & bilem copiosorem generant, sicque spiritusascentiam sanguinis blande procurant; hinc amara optima sunt hepatica, antilisterica, antifebrilia, anticachectica, antiscorbutica & anthelmintica.

30 Ligna, quæ resina pollent copiosa & acri, viscidos tenaces incidunt humores, exsiccant, sudorem movent, hinc optima sunt antihydrica, antiscorbutica & luis gallicæ alexipharmaca.

31 Lignosa, ubi humidum deficit, ut in atrophica & hecticâ, omni modo vitanda sunt.

32 Nitrosa propter æthereum æereum sal quasi concentratum & figuram pyramidalem incidunt, attenuant, obstructions aperiunt, particulas sulphureas sanguinis ligant & figunt, hinc in omnibus morbis calidis, ubi humidum deficit, sitis & vigilia adest, alvus adstricta, gratissimam opem ferunt, & optima sunt calorem & sitim sedantia.

33 Nocent Nitrosa, ubi ventriculus debilis est, vel ex causa frigida laborat, alvus humida & dispositio ad phthisin et catarrhos.

34 Aquea, diluentia, insipida majori in copia calide data, salia lymphæ peregrina antiscorbutica diluunt, temperant, crassos humores fluxiles reddunt, sudorem et

urinam movent, sitim et calorem p. n. extinguunt, excretiones naturæ ordinarias promovent, et sunt polychrestæ.

35 Quicunque calidos hos potus ferre non possunt, eos in primis viis vitium quoddam habere iudicandum.

36 Omnia actu frigida poros obstruunt, excretiones sistunt, inflammationes adaugent, et humores reddunt tenaciores et sunt Repellensia.

37 Frigida concentrant spiritus, et in morbis a spirituum resolutione natis illorum usus non semper contemnendus.

38 Medicamenta viscidam quandam mucilaginem recondentia, spicula salium acrium temperant, involvunt, nutriunt, dulcificant et sunt emollientia, pectoralia et suppurationem promovensia, humectantia.

C A P. VI.

De Medicamentis motum humorum accelerantibus & nimium sistensibus.

Medicamenta accelerant spirituum, sanguinis et omnium humorum motum vel privative, vel positive: privative, omnia incidentia acidum et viscidum destruentia: positive, omnia calida spiritusosa et sale volatili sulphureo imprægnata superius jam descripta.

1 Mercurialia et sulphura mineralium, quatenus spiritu quodam metallico, penetrantissimo, æthereo, ex solidissimis particulis constructo gaudent, in nervos et illorum fluidum immediate operantur stimulando, irritando, et impulsu spiritibus animalibus communicando, hinc tortissima sunt aperiencia in morbis frigidis diuturnis et nervorum ac glandularum obstructionibus efficacissima, talia sunt regulus antimonii medicinalis, panacea Conordingiana, Cinnabarina, mercurius diaphoreticus jovialis, Tinctura veneris dulcis, tincturæ antimoniales mercurius philosophice preparatus et cum auro fixatus.

2 Nimium humorum motum sistunt ac

demulcent *adstringentia*, *vitriolacea* & omnia acido-terreo principio imbuta, quatenus particulis suis crassis ad motum ineptis vel vias minutissimas ocludunt, vel humores nimis fluxiles ac tenues particulis suis motui ineptis angularibus & majori superficie gaudentibus coagulant; & tales sunt omnes tincturæ martiales, quæ non nisi solutiones Martis sunt, vitriolicam naturam habentes, omnia vitriolacea, aluminosa, austera styptica.

4 *Adstringentia* per accidens sæpe aperiant, quatenus angustioribus redditis viis accelerant spirituum motum, ut non raro spasmodica contractio inde resultet, quæ contractione contentum fluidum movetur & expellitur.

5 In omnibus morbis ex nimis sanguinis humorum excretionibus ex laeso sanguinis circulo natis, morbis frigidis, obstructionibus & infarctu viscerum *adstringentia* instar veneni sunt.

6 Medicamenta *Vitriolacea* nauseam pariunt in majori copia assumpta, vomitus & sedes efficiunt, quatenus præter virtutem *adstringentem* etiam irritantem et stimulantem habent.

7 *Vitriolacea* erithina sunt potentissima.

8 Post usum *adstringentium*, *vitriolaceorum*, martialium pulsus sæpe augetur, calor in corpore fit major, & sudoris ac urinae fluxus excitatur.

9 Post usum *Martialium* et *Vitriolaceorum* feces ut plurimum secedunt nigrae propter martiales particulas a bile præcipitatas.

10 Motum nimirum humorum sedant ac sistunt omnia vaporosa, quæ nimirum in maxima quantitate emittunt vapores, uti sunt omnia grave et suaveolentia & hæc dicuntur *anodyna* et *narcotica*.

11 *Vaporosa* talia copiosissimis suis effluviis per poros, facile penetrantibus nervos replent et spirituum animalium fluxum quodammodo sufflamant, et suspendunt, hinc torporem inducunt ac somnum, dolores auferunt, calorem extinguunt, acrimoniam humorum demulcent, excretiones sistunt, sudorem nunquam movent, et hæc omnia efficiunt,

dum motum spirituum furibundum nimis sedant.

12 Pro diversitate principii istius seu sulphuris vaporosa differunt et magis vel minus naturæ grata sunt: hinc diversus est effectus opii, nucistæ, camphoræ, croci, castorei, moschi.

13 Ex omnibus vaporosis *Opium* est efficacissimum et hinc cautissime applicandum.

14 Optima præparatio *Opii* est ejus solutio in insipido menstruo et a sordibus ejus terreis depuratio.

15 Optima *Opii* correctiva sunt sudorifera et salia volatilia oleosa aromatica et spirituosa.

16 Acida et Alcalica *Opii* texturam plane destruunt, hinc ejus vim vel debilitant, vel immutant.

17 In omnibus morbis frigidis, obstructionibus tam alvi, quam vasorum et maxime nervorum, in virium dejectione, spirituum animalium imbecillitate, pulsu debili, in omni malignitate, viscerum infarctu *Opiata* cane pejus et angue vitanda sunt.

18 Sæpe ubi *Opium* non prodest, prodest camphora, crocus &c.

19 *Opiata* pro diversitate subjectorum varios edunt effectus, in aliis excretiones sistunt, in aliis promovent, in aliis somnum, in aliis vigilias producant.

20 *Opiata* nunquam nisi primis viis bene apertis, respiratione et transpiratione libera, pulsu fortiori propinantur, et melius in forma liquida quam in sicca operantur.

C A P. VII.

De Cautelis præsticis.

1 **A** Mara, mercurialia optime præscribuntur in forma pilularum.

2 Medicamentum liquidum semper melius operatur, quam si in forma sicca propinetur.

3 In omni morbo præstat alvum servare aperta, et si purgante id fieri nequit, clysterio expediendum est.

4 Clysteres consent ex emollientibus, carminativis et stimulantibus.

5 Salina in clysteribus plus stimulant quam purgantia.

6 Natura clysteribus & omnibus medicamentis facile assuescere potest, hinc medicamentorum mutatio consultata est.

7 Omnis venesectio, purgantia, emetica tempore excretionis subcutaneæ in variolis erysipelate &c. nocent et naturam in crisi turbant.

8 Purgatio ante variolas & post declinationem optima est.

9 Omnia calida, spirituosa, volatilia, oleosa massam sanguinis exagitantia tempore eruptionis cane pejus et angue vitanda sunt: symptomata ut plurimum non tantum exasperare, sed et copiosiores efficiunt variolas: profunt magis temperata, ebullitionem humerum nimiam deprimentia.

10 Myrrha tempore convalescentiæ optima sunt, et balsamum reddunt sanguini a nimia ebullitione vappido reddito.

11 Tempore supurationis commodissime alvus clausa potest aperiri.

12 Regimine calidiori nimio plures moriuntur ex variolis quam frigidiori.

13 Morbillos tractandi & curandi methodus eadem est cum variolis.

14 In omnibus malignis quicquid movendum, illud statim in principio fieri debet.

15 Venesectio in malignis nonnunquam salutem, interdum etiam mortem affert; et hoc tempore prodest, illo nocet.

16 Quo mitius ægri in malignis tractantur in morbi statu, et quo magis totum negotium naturæ relinquitur, eo facilius ipsi medici procedunt, et citius ægri evadunt.

17 Vomitoria magis commutanda in malignis, quam purgantia, mixta tamen semper cum alexipharmacis, turbatam massam sanguineam restituentibus.

18 In malignis mixtura sanguinisturbata ante omnia restituenda est, et vires conservandæ.

19 Omnia alimenta substantifica, pingua, julecula sic dicta confortan-

tia nocent in omnibus febribus.

20 In omnibus morbis epidemicis præservant et curant emetica et diaphoretica cum balsamicis mixta.

21 In intermittentibus, antequam primæ viæ expurgatæ fuerint et obstructiões viscerum solutæ, cavendum maxime a china chinæ, præcipitantibus, adstringentibus.

22 Chinæ chinæ essentia in extractum liquidius redacta, convenientissima est medicina, nec talia incommoda efficit, quam in pulvere exhibita.

23 Arcanum medendi intermittentibus est verus usus et exhibitio prudens chinæ chinæ.

24 Purgantia fortiora, uti in omnibus obstructionibus viscerum: Sic maxime in intermittentibus, quæ ex obstructionibus sunt, damnum inferunt.

25 Mercurialia et antimonialia glandularum obstructarum et morborum contumacissimorum sunt alexicaca.

26 Nimis calida, volatilia, sudorifera in febribus, et ubi primæ viæ obsessæ sunt saburra vitiosorum humorum, nocent, et intermittentes, facile mutant in continuas.

27 In hæclicæ statu omnia purgantia et emetica, item acria instar veneni sunt.

28 In hydropæ, cachexia volatilia, sudorifera maxime angustias efficiunt, febrem accendunt et symptomata augent.

29 Viis in hydropæ obstructis adaperitis fortissime et quidem repetitis vicibus purgandum est.

30 In omnibus morbis cum virium defectu junctis, vel in ipso ortis cavendum est ab omnibus fortioribus evacuationibus, adstringentibus, opiatibus &c.

31 In declinatione morborum semper balsamica, amara et stomachica sunt optima, item salia volatilia.

32 In ulceribus, scabie, &c. internis semper prius aulpicanda est cura, deinde externis adjuvanda.

33 Pediluvia in omnibus capitis affectibus, nec non clysteres conveniunt.

34 A balneis abstineant hæctici, caco-chymici et quorum viscera inflammata sunt.

35 Emplastra mercurialia egregie resolvunt obstructions, aut scirrhus lienis, pancreatis in abscessus facile mutant.

36 Post martialium, absorbentium usum semper interpolanda sunt leniora purgantia, item acidula, stomachalia menstruum ventriculi erigentia.

37 Adstringentia in pectoris affectibus cautissime danda, sistunt enim expectorationem.

38 In morbis catarrhalibus & pectoris affectibus looch ac electuaria dulcia saepe ventriculum ejusque digestionem ita laedunt, ut cachexia, hydrops, hectica asthma inde fiat.

39 Caute semper danda sunt & in minori dosi dulcia: scorbuticos, hystericos & hypochondriacos laedunt.

40 Ante purgationem semper prius humores alterandi maxime acidi, sic felicius instituitur operatio.

41 Spirituosa, aromatica, theriacalia optime sistunt hypercatharsin.

42 Decocta, dulcia & magni porus in viscerum obstructionibus non danda.

43 Dantur personae, quibus certa remedia sunt inimica, ex certa quadam idiosyncrasia.

44 Medicamenta, quae sanguinis vitia corrigere debent, commodissime sumuntur cum decoctis.

45 Post purgatas primas vias medicamina semper felicius operantur.

46 Periodici morbi tempore intermissionis magis, quam in ipso paroxysmo, sanandi.

47 In frigidis morbis & ubi ventriculus debilis est, vinum vehiculum sit medicamentorum.

48 Acidularum, thermarum, lactis usus supponit viscera sana, robusta, non inflammata vel scirrhusa & robur ventriculi.

49 Acida post usum lactis evitantur.

50 Hyeme magis volatilia oleosa calida prosunt, aestate magis temperata.

51 In omni inflammatione vitanda instar veneni sunt frigida.

52 Nervis, membranis & ossibus nimis calida, frigida, acida, & oleosa & mercurialia nocent.

53 In omni horrore ac frigore morborum incipiente noceat potus.

54 Medicamenta emmenagoga optime dantur aliquot dies ante consuetam purgationem.

55 Omnes morbi incogniti in principio tractandi sunt diaphoreticis.

56 In spasmoticis intestinorum affectionibus praestat clysteres ex meris oleis preparare.

57 In purgatione & vomitu omne frigidum acidum & adstringens vitandum est.

58 Puerperae tractandae sunt uti graviter vulneratae, & in illorum morbis semper inflammatio partium est attendenda.

59 Potus, balnea & Carminativa heriosos valde sunt proficua: nocent autem ipsis purgantia fortiora.

60 Non omnia subjecta vel omnes morbi externi ferre possunt emplastra, unguenta, liquores &c.

61 Dosis medicamentorum variat pro diversitate medicamentorum & preparationis eorum.

62 Multum interest, qua dosi medicamentum applicetur.

63 Prudentis medici est, nosse, quamdiu cum medicamento praestanti continuandum sit.

64 Multa sunt in praxi juxta Galenum, quae nec dici nec scribi possunt.

SOLI DEO GLORIA.

INDEX

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM.

A

Abortus uteri spasmus est 176 plethoricis familiaris ibid. partu est periculosior ibid. ab alvi adstrictione & nimia ciborum ingestione sæpe excitatur 18 ordinario circa mensium tempus accidit 60 & venæsectione præcavetur ibidem.

Acidulæ alvum ducunt 127 an senibus proficue 52

Acidum quomodo in ventriculo generetur 23 ex alimentis in massam sanguinis tradueitur 36 naturæ est insensum 22 cum particulis terreis mixtum in ventriculo austerum fit ibid. a neotericis pro causa morborum habetur 23 peccat plerumque in hypochondriacis 22 capiti nocet si in ventriculo superabundat 23 ad calculum disponit 22 menses & hæmorrhoides intercipit ibid. & humores coagulat & ad obstructions disponit 23

Acida cum particulis sulphureis mixta alvum ducunt quod probatur 129 quibus subjecta in hunc finem adhibita nocent ibid.

Adeps difficilis in ventriculo solutionis est 9 hinc varia pathemata suscitatur ibid.

Aer quinam senibus sit eligendus 48 purus & temperatus ad sanitatem conducit 6 peregrinus mense Maio & Septembri senibus salutaris 49

Aestas senibus amica & cur 46

Aether quo magis liquidis inest & potentis eo salubritate aliis præstat 34

Agninæ carnes in ventriculo facile solvuntur 7 hinc a Deo concessæ videntur ibid.

Alcis ungula in epilepsia prædicatur 171

Alimenta in tres dispenduntur classes 21 ad vitam & sanitatem sunt necessaria & differunt ratione indolis ac virtu-

tis 7 per se & absolute nec salubria nec insalubria dicenda 14 ex quo salubritas cognoscenda 22 insalubria quæ 16

Aloe lignum per destillationem oleum siccum album odoratissimum largitur 101

Alterantium medicamentorum virtus 169

Alvina excretio quomodo fiat 121 medicus ad hanc maxime respicere debet ibid. senibus maxime salutaris 48 quibus remediis provocetur 123 quibus subjectis expeditior ibid. senibus sæpe solutio est 43 quæ a tristitia sæpe evenit 46

- - prohibita senibus sæpe familiaris 43 cur 47 quibus remediis promovendis 53

Ambulatio commodissima Litteratis 191

Amor insanus corpus emaciat 5

Anima an in corpus nostrum habeat potentiam 3

Animantium corpora sunt hydraulica 44 partes sulphure vaporoso gaudent 177 manifesti salis expertes sunt ibid. hinc specificam suam nanciscuntur virtutem ibid. vim habent analepticam 171 non diu in pulvere servandæ & cur 178

- - morsus venenati qua ratione nocent 176

Animi adfectus moderati conferunt ad sanitatem 4 quod ex sacra scriptura & medicina probatur ibid. faciunt ad faciliorem morborum curationem ibid. omnes spasmō sese exerunt 175 immoderati in plethoricis maxime noxii & cur 21

Antimonium ex sulphurea & mercuriali substantia constat 161 sulphur quod inexistat experimentis probatur ibid. sed non purum est 163 quomodo a regulo reparatur ibid. igni non adeo forti obsecundat ibidem, quomodo extrahi possit 161 Ettmulleri sul-

sulphur præparandi modus 165. mercurialis substantia experimentis elucescit 163. crudum sine noxa est 126. antimonium quoddam optimum 202.
 -- cinnabaris quomodo præparetur 161.
 -- clystus sulphuratus alvum ducit 127.
 -- diaphoreticum quomodo præparetur 162.
 -- reguli præparandi modus ibid. qua ratione major ejus obtineatur copia 163.
 -- scoriarum lixivium incoctum sal alcalinum sulphureum præbet 164. diaphoresin excitat ibid.
 -- sulphur fixatum quomodo præparetur 166. unde fixitatem suam nanciscatur 167. ejus propter fixitatem operandi ratio 172. sudorem movet per aliquot dies stata hora matutina 166. & cur 168. commendatur in morbis rebellibus & acutis 166. quid circa eorum usum & applicandi modum tenendum 169.
 -- tinctura Grammanni sicca quid sit 165. dosis & usus ibid.
 -- vitrum vino infusum cur emesin excitat 126.
 Appetitus prostratio sæpe a tristitia oritur 46.
 Apoplexia non semper a plethora oritur 65. senes maxime infestat 92. & adultiores sæpe ab hæmorrhagia narium suppressa 58. non raro ab ira provenit. 46 qui maxime huic obnoxii 60.
 Apri dens in pleuritide & cynanche commendatur 172.
 Aqua particulas recondit aereas & æthereas 116. insipida est & cur ibid. interstitia habet diversæ figuræ ibid. ejus characteres & quomodo prava corrigenda. 186. ejus potio longevos efficit homines 16. in podagra laudatur. 16. prodest senibus & imbecillis 188.
 -- calida quid in infusis præstet 115. quid circa illam notandum 98. & ejus usus 117.
 -- duræ ac gravis potus fugiendus 26. quænam concitet mala 27.
 -- pluvialis genuinum vegetabilium pabulum est 33.
 -- tepida vomitum concitat 136.
 -- thermalis liberalius hausta cum levamine vomitum movet ibid.
 -- stagnans putrida putridis morbis favet 27.
 Aqua carminativa Friderici Regis Prussiæ

quomodo præparetur 39.
 Aqua fortis quomodo differat spiritu nitri 210.
 Arbores succum vel gummeæ vel resinosa naturæ habent 78. in nostris regionibus gummeam & cur ibid.
 Argenti solutiones alvum movent 124. ejus magisterium ad alvum aperiendam commendatur 125. quibus subjectis conveniat ibid.
 Aristinæ carnes facile in ventriculo solvantur 7. hinc a Deo permittæ videntur ibid.
 Aromata purissimum æthereum oleum per distillationem largiuntur & cur 78.
 Arsenici effectus in corpus 136. quomodo compescendus ibid.
 Arthritis a plethora sæpe sovetur 61. non raro leni emetico præcavetur 144. & venæsectione 61.
 Asari folia & radices recentes per inferiora & superiora operantur 134.
 Asthma infantum a lacte in primis viis æcescente sæpe originem ducit 139. leni emetico sæpe tollitur ibid.
 Atrophia in senili ætate unde 44. in infanti unde 18.
 Augster uvæ in Hungaria optimæ 31. unde nomen ibid. colliguntur extra maturationis tempus ibid. mustum ex his paratum ab incolis essentia vocatur ib.
 Aures a cerumine purgare convenit 148.
 Aurora cur Musis amica. 184.
 Aurum est per se fixissimum & gravissimum 123. solutum & cum variis salibus commixtum alvum stimulat 400. ex auro præparata 124. tutiora sunt liquida quam sicca & cur ibid.
 Auri fulminantis virtus unde 124. non sufficienter edulcoratum magis purgat quam ab omni salino contagio elotum ibid.
 Ausbruch vinum in Hungaria crescit 30. ex uvis selectioribus & quomodo præparatur 31. dulcedinem suam servat 32. virtutes ejus ibid.
 Automa unde motum 3.
 Axungia in quibus morbis conveniunt & quæ 172.

- B
Balnea nostris regionibus senibus minus
rura sunt 30 quando autem convenient
ibid.
Balsamum quid 72 unde nomen ibid.
variae ejus acceptiones 73 cadavera a
corruptione defendit 72 quali vete-
res ad balsamanda corpora usi sunt
73
de Copaiva 72 duplex est 75 differt a
balsamo Peruviano ibid.
Locatelli describitur 82
Hispanicum quomodo praeparetur 87
Peruvianum est naturale 73 quid sit
78 ejus locus natalis 74 ipsius arbor
describitur 75 modus colligendi du-
plici modo fit ibidem, vel incisio-
ne ubi ex arbore effluit album, ibi-
dem, vel coctione ubi nigrum eva-
dit ibidem, hinc album nigro est ca-
rius ibidem, differt a balsamo de co-
paiva ibidem, a balsamo de Tolu ibi-
dem, sapor ejus acris est & amaricans
76 odor suavis & fragrans. ibid.
album in officina nunquam purum est
& cur ibidem, nigrum cur non possit
adulterari ibidem, experimenta cum
ipso instituta ibidem, acidum ipsi sus-
ficiens deest quod probatur 77
quomodo ejus oleum obtineri potest
ibidem, quod duplex largitur 78
ingreditur balsamum apoplecticum 81
balsamum pectorale 79. Syrupum Co-
nerdingii 80 per se nimis calidum est
74 hinc in pectoris adfectibus misce-
tur cum balsamo Locatelli ibid.
commendatur in gonorrhoea 79
fluore albo ibidem, in adfectibus spas-
modicis ibidem, in lue venerea &
scorbuto 80 in vitiis ventriculi & in
intestinorum 81 suffimigium etiam
praebet in coryza ibid.
ejus essentia cum essentia myrrhae mix-
ta vulnerarium praestantissimum pra-
ebet ibidem, usus ejus noxius notatur
ibid.
sulphuris quomodo praeparetur 87
caute phthisicis exhibendum 85
Balsamum sulphuris antimonialis praepa-
ratio 80
de Tolu locus natalis 75
differt a balsamo Peruviano ibid.
ejus color & sapor ibid.
Basilici herba in adfectibus capitis conve-
nit 170
Benzoes flores quomodo conficiantur 155
sternutatorium habent usum 84
cum extracto decocti ligni quajaci al-
vum & nares stimulant 131
Bilis multum ad conservationem motus
peristaltici confert 122
ejus defectus alvum tardiores efficit
ibidem, per iram effusa & stagnans ad
lentas febres disponit 141
Borborygmi a nimia aciditate ciborum sa-
pe proveniunt 17
Bovis cornu in epilepsia praedicatur
15
Butyrum antimonii quid? & ejus ele-
menta 207 in eo spiritus salis, non
vitrioli continetur ibidem, quantum
de sale acido, quantum de Mercurio
vitae illi insit 208 quare in destilla-
tione indurescat ibidem, & aeri com-
missum liquefacit ibidem, nulla eger
rectificatione ibidem, ejus usus inter-
nus ibidem, externus quibus morbis
juvet ibidem, ex eo oleum rubicun-
dum Basilii Valentini ibid.
interdum non effervescebat cum spiritu
nitri 210
C
Cachexia a plethora saepenumero oritur 62
quomodo tollatur ibid.
Calculus quomodo generetur 62
senibus familiaris 45 ex copia sangui-
nis plerumque provenit 62 venae sectione
arceatur ibid.
Calor in quo consistat 116 quid effi-
ciar in corpore nostro 58 naturalis
solis quam maxime senibus conducit
49
Cachochymia senibus familiaris & cur
45
Calcinatio philosophica quae dicatur 116
Camphora est vel nativa vel factitia 100
ejus origo & solum natale ibid.
a veteribus falso pro resina habita ibi-
dem, a recentioribus pro sale volatili
oleoso ibidem, nos vero pro oleo vo-
latili id quod etiam experimentis pro-
bamus 101 differt ab aliis oleis aethe-
reis 102 praeter alios destillatis tenuiores
sulphureas inflammabiles habet
ma-

maximum est discutiens 163 cur vereres interne non præscripserint ib. quid ejus evaporationem impediatur 102 prodest in tumoribus & inflammationibus 103 dolores & angustias an producat 104 an venereum extinguat 105 convenit in morbis contagiosis & malignis ibid. in sphacelo ibid. in peste 107 in gonorrhœa & lue venerea ibid. in hæmorrhagiis quando febres malignæ junctæ 109 in hæmoptysi ib. in flatibus discutiendis & aliis hujus generis symptomatibus ibid. in sanguineis excretionibus promovendis 110 in vesicæ adfectibus ibid.
 Cancri exulcerationes cur senibus familiares 45
 Cantharides cum camphora mixtæ in gonorrhœa virulenta commendantur 110 cautela circa usum ibid.
 Cantores ad quos morbos dispositi 28
 Caput cur a frigore defendendum 183
 Cardialgia unde natales suos habeat 142 infantilis sæpe emetico tollitur ibid.
 Carnes animantium nutrites sæpe nocent 18 præsertim in malignis & acutis morbis & cur ibid. nimis salitæ senilem sanitatem destrunt 47
 -- bovinæ facile in ventriculo solvuntur 7
 -- suillæ maximam cum humana habent convenientiam 9 glucinosum habent succum hinc valde nutriunt ib. crebrius commesti ad cacochymiam disponunt 24 & infirmioribus & cachecticis nocent 10
 Caseus senibus nocet & cur 48
 Castoreum in passione hysterica laudatur 173
 Catarrhales defluxiones senibus familiares 43
 Catarrhus suffocativus sæpe scenam ludit in senibus 43
 Centaurii minoris essentia & extractum turissimum alvi stimulantia sunt 131
 Cephalalgia a plethora sæpe oritur 20 & præsertim a consuetâ narium hæmorrhagia suppressa 57
 Cerevisiæ vetustiores senibus sunt vitandæ & cur 48 ut & recentiores 51 quænam iis conducunt ibid.
 Chærefolium in semine constitutum destillatione dat oleum viridiuseulum 97
 Chamomilla vulgaris fere similes cum millesolio recondit vires 96 hinc in variis adfectionibus cum eo conjungitur ib. ventriculo amica est ibid. longe tutius febres

quam cortex chinæ compescit ibid.
 -- Romana largitur sua destillatione flavum oleum 97
 China chinæ destillata suam virtutem amittit febrifugam 179
 Cholera a dulcibus & fructibus nimium ingestis sæpe oritur 25
 Cholerici cur a purgantibus celeriores sentiant effectum 122
 Cibi avide excepti multorum morborum causa sunt 17 nimium ingesti sanitati sunt infensi & cur 6 senum præsertim 47 et imbecillium 7 nutrites in febribus acutis et continuis fugere decet 18 quoniam profint mentis actionibus 185
 Cinnamonum oleum aurei coloris sub destillatione fundit 97
 Cinnabaris Antimonii est vel nativæ, vel artificialis 196 Artificialis inventio ibid. ejus usus internus ib. vulgaris præparatio singularis 197 Solaris artificialis ib. destillata cum Mercurio sublimate 202 est Mercurius saltim larvatus 203 quomodo conficienda ib. quando ignis fortis ad sublimandam cinnabarim debeat admoventi ib. optimus modus cinnabarim distillandi igne aperto 204 singularia phænomena in confectioe cinnabaris occurrentia 205 ejus descriptio 211 ejus præparationis fundamentum ib. elementa ib. quantum de Mercurio participet ib. ejus diversæ præparationes 212 unde et color purpureus 213 quænam medicamenta e cinnabari præparentur 214 ejus rectificatio quomodo instituenda ib. ejus fixatio 216 potest resuscitari, et quare? ib. quid de tinctura cinnabaris 217 ejus tinctura volatililis ib. quomodo agat, ac ejus vires generales 218 quomodo omnes morbos possit curare 220 est panacea et cur 221 ejus vires speciales, et varia medicamenta interna, et externa 222 usus ejus inter vomitoria, purgantia, sudorifera, diuretica, et salivam moventia ib. medetur febribus ib. variolis, morbillis, febribus malignis 223 solatur capitis affectus omnes ib. item tussim, et phthisim ib. pleuritidem, et cordis affectus ib. singultum, vomitum, cardialgiam 224 hypochondriacum affectum, et scorbutum ib. diarrhæam & dysenteriam ibid. præsentissimus ejus usus in calculo ib. item in colica passione hysterica ib. partum secundat 225 putredini, pesti, lumbrici resistit ib. in scabie,

bie, lue venerea, gonorrhæa dextre adhibetur ib. ejus usus externus ib.
 Circulus sanguinis a plethora redditur difficilis 58 in senibus est tardus 44
 Cœliaca passio senibus infensa & cur? 45
 Coffeæ porus senibus confert 52 ejus noxa 69
 Colophonium est caput mortuum terebinthinæ 84 destillatum oleum spissum aere & empireumaticum fundit ibid.
 Conerdingiana Panacea quid sit 164 ejusque usus ibid.
 Contracturæ quid in his conducat 178
 Cornu cervi rasuræ decoctum in infantum morbis convenit 174
 Coryza senes quam maxime infestat 43 et cur 44 quo sternutatorio debellanda & quando 157
 Cuprum vim drasticam habet 125 ex eo præpara sunt emetica & cur ibid. circa ejus præparationem & usum quid tenendum ib.
 Cursores quibus morbis patent 28
 Cutis sicca & arida in senibus multorum morborum causa 45
 Cynosbati radix in morsu canis rabidi laudatur 170

D

Decoctum antimonii et ejus virtutes 199
 Dieta exquisita ad sanitatem necessaria 41
 vereres et magis quam medicamentis curarunt 19 cariosa puerperis dissuadenda 18
 Diaphoretica secuta sunt remedia 168
 Digestio ciborum post prægressos morbos facile destruitur 141
 ulcia in ventriculo facile in fermentationem abeunt 25 humores glutinosos ac viscidos reddunt ibid. jejuno ventriculo sumta appetitum destruant ibid. sanos non facile lædunt 24 in infantibus generationi favent vermium 25 hypochondriacis et senibus nocent 48 in morbis pectoris an proficua 26
 Dysenteria quando lethalis 141 quid in initio faciendum ibid. vomitu sæpe tollitur 140

E

Elixir proprietatis Paracelsi alvum movet 127
 Emetica præsertim antimonialia summam

partium fovent tenuitatem 132 hinc eaute danda ibid. vim suam maxime in ventriculo et intestinis exerunt 135 quomodo agant ibid. clementiora quæ veterum emetica quænam sunt 136 ventriculum deplent et motum exteriorum juvant ibid. activæ indolis chymica et mineralia quænam concitant mala ibid. adversus venena et narcotica optima sunt medicinalia 137 id quod probatur 138 profunt in lacte ventriculo coagulato eliminando ibid. inter initia in morbis contagiosis 139 in dysenteria et diarrhœis et quæ 140 in morbis ex colluvie vitiosorum humorum 141 in morbis infantum 142 quartana et hydrope 143 in rheumatismis et erysipelatis et arthritidis speciebus 144 sæpe mortuum sœtum promovenet et partum faciunt ibid. ad præservationem morborum commendantur 145 caute cum his mercandum ibid. in ipsa accessione et vigore morborum 146 in hypochondriacis et congestionibus sanguinis ad caput 147 vegetabilia fortiora et mineralia in forma liquida melius propinantur ibid. quid in et post eorum usum tenendum ibid.
 Epilepsia spasmus universalis est 175 quomodo a sternutatione differat 136 unde sæpenumero oriatur 80 quid in habitualli conveniat 178
 Errhina sale volatili acri sulphureo 154 alcalinæ magis quam acidæ sunt naturæ ibid.
 Eruditi capitis debilitati obnoxii sunt 28
 Erysipelas senes sæpe infestat ab ira sæpe excitatur 46
 Essentia dulcis in dispositis fortiter purgat 124
 Evacuantium medicamentorum virtus 169

F

Fabæ senibus nocent 47
 Fabri murarii quibus morbi obnoxii 28
 Feces albæ a defectu bilis oriuntur 22 in senibus frequentes 45
 Fel catelli lactantis in epilepsia laudatur 172
 Fermentatio quid 37 omnis salifica est 199
 Fixitas corporum unde 166
 Fixum quid sit 166 quomodo possit operari in corpore 168
 Flamma

Flamma, ejus natura in fermentatione consistit. 197.
 Flatus a nimia aciditate sæpe ingenerantur 17. inducunt ipsos senibus sunt fugienda 47.
 Fluiditas in quo consistat 116.
 Fætor unde 76.
 Fetus mortuus quibus remediis pellendus 178.
 Frictio motus vices supplet 50. cur maxime prodest. 148.
 Frigus senibus cur infensum 46. & quæ suscitet mala ibid.
 Frumenta quænam nobiliorem & copiosiore dent farinam 34.

G.

Gestatio in lætica imbecillimis quam maxime conducibilis 53 hinc senibus a Celso commendatur ibid.
 Glauberi Panaceæ præparandi modus & usus 164.
 Gravidæ ordinario plethoricæ sunt 60. quibus adfectibus obnoxie ibid.
 Gummata fere omnia sale quodam acri prædita sunt 37. quænam alvum stimulant 130.
 Gummi guttæ per inferiora & superiora operatur 134. cum aqua decoctum virtutem amittit catharticam ibid.
 Gutta serena per seniores sæpe sternutatoria tollitur 157.

H.

Hæmorrhagia narium a spasmodicis provenit 175. puerili ætati familiaris 20. quibus remediis sistenda 176.
 Hæmoptysis in quo consistat 62. a plethora oritur 20. sed non semper 63. venæsectione præcavetur 62.
 Hæmorrhoides vitæ sedentariæ deditis familiaris 28. nephriticis salutaris 61.
 -- suppressæ varia inducunt symptomata 37. mictu cruentum 45. calculum ibid.
 Halec alvum movet 126.
 Helleborus albus emesin excitat 134. non correctus instar veneni est ibid.
 Hemiplegia a plethora sæpe mutatur natalis 20.
 Hepar multis vasculis capillaribus præditum est 25. hinc infarctibus obnoxium ibid.
 Herbæ earum vires non ex signaturis cognoscendæ 92. multum autem ex gustu.

Hoffm. Opusc. varii argument.

flu & odoratu 93. quo loco sint siccanda 115.
 Hilaritas multum facit ad sanitatem 4. senibus præcipue salutaris 48.
 Hippopotami dens ad dysenteriam commendatur 172.
 Horæi fructus senibus minus salutaris 47.
 Horminum in malo hysterico convenit 170.
 Hungaria in duas dividitur partes 29. ad vina generosa proferenda est idonea 32. ejus incolæ parum vini spirituosum bibunt & cur 30.
 Hydragrym purum omnis violentiæ expers est 126. sed quando ibid.
 Hydrops a plethora sæpe inducitur 61. & proxime a sanguine in visceribus stagnante 20. qui ei obnoxii 61. quando curationem admittit 143. sæpe emetico tollitur 144.
 Hyoscyami semen quibus morbis conducit 171.
 Hypochondriacum malum quos præsertim invadat 68. an venæsectio in hoc conducatur ibid. eo laborantes lac ferre non possunt 139. in eorum ventriculo alimenta insipida facile acescunt & cur 22.
 Hyssopi oleum in pectoris adfectibus prodest 170.
 Hysterica passio spasmodicis quam maxime adscribenda 176 a vini Rhenani usu non raro increfcit 27.

I.

Icterus quomodo generetur 142. emetico sæpe tollitur 145.
 Inauratores spasmodicis morbis obnoxii 28.
 Infusum quid 112.
 Ingenia differunt pro diversitate alimenterum. 185.
 Ingesta in copia sumpta alvum movent 102.
 Intermittentes febres; ante earum paroxysmum emetica non sunt exhibenda 146.
 Invidia corpus humanum consumit 5.
 Ipecacoanna antidysentericum est remedium 140. in icteri initio laudatur 145.
 pulverisata & diu aeri liberiore expolita suam perdit virtutem 134.
 Ira est pestis corporis 3. hæmorrhagiæ sæpe suscitatur ibid. & quæ alia mala 64.
 Iuscula senibus commendantur & quæ 8.
 Lac animantium optime nutrit 19.
 quibus convenit 142.
 in ventriculo largiter sumtum corrosivum sæpe induit naturam ibid.

V.

Læti-

Lætitia multum ad sanitatem confert	8
Lectio clara senibus tanquam motus species convenit	49
Legumina crassum ingenerant sanguinem	21
Lenta febris a venæsectione improvida & emmenagogorum usu sæpe producitur	67
Leporis oculi exsiccati ad partum difficilem laudantur	174
Leprosia a salitorum nimio usu sæpe inducitur	24
Leucophlegmatia a sanguine in visceribus stagnante provenit	20
Lien ex innumeris vasculis capillaribus est constructus 25 hinc obstructionibus patet	ibid.
Litteratus eget Medici præceptis & quare 180 per dietam & Medicinam potest reddi sapientior 184 cibus tenerioribus opus habet	ibid.
Longævitas laboriosis unde	12
Lotrices ad quos morbos dispositæ	28
Lumbrici terrestres exsiccati in epilepsia & arthritide expertæ sunt virtutis	173

M

Malignæ febres earum natura in putredine consistit	8
Marasmus a plethora sæpe oritur 62 hinc venæsectione præcavetur	ibid.
Marchionis pulveris virtus unde	171
Martialia non semper sedes movent	125
Marris limatura caute est præscribenda	125
-- Tinctura ex Sillesia allata quomodo exhibenda	125
-- vitriolum alvum movet	ibid.
Materia perlata Krugneri unde virtutem suam habeat	162
Mecoacanæ albæ pulvis cum oleo fragran- te erithinum est	156
Medicamenta in tres dividuntur classes 169 vel materiam vel motum respiciunt ibid. duplici agunt principio 176 per se & absolute salutaria vel minus salutaria dici non possunt 14 secuta quæ 104 insecure ibid. specifica quæ 169 activa quænam sunt & quomodo agant 134 eorum effectus quomodo explorandus 118	
Medicina quid	34
Medici officium	131
Mel ventriculo nocet	26

Menses quibus remediis provocandi	68
quibus symptomatibus sese manifestant	ibid.
suppressi varia concitant mala	68
quibus præcavendi ibid. & quibus remediis revocandi	67
Mentha in singultu & aliis hujus generis adfectibus convenit 170 externe colicis doloribus medetur	ibid.
Mercurius friabilia reddit metalla	62
Mercurium antimonii est ens chymicum 118 non derivandus a Mercurio vulgi ibid. neque personata sulphuris larva est ibid. non facile redigi potest in minerale ibid. ejus præparatio ibid. vulgaris descriptio 199 Mercurii sublimati genium ibid. vulgaris quid ibid. Mercurius de Mercurio quid 200 Philosophicus quid ibid. Mercurius Cinnabaris cur præferendus Mercurio vulgi 205 ejus usus medicus 206 cur purior sit Mercurio vivo ibid. Mercurius vitæ est naturæ antimonialis 207 unde ei nomen enatum ibid. ejus albedo unde ibid. ejus præparatio 209 quomodo fortior in operando reddatur ibid. unde ejus virtus emetica ib. ejus correctio ib. purgans ibid. ex eo tinctura antimonii 210 & arcanum tartari purgans ibidem Bazoard. minerale ibid. Mercurius sublimatus quomodo dulcis putetur 211 quid observandum in resuscitatione Mercurii 212 Mercurius cinnabaris quomodo præparandus 217 Dulcis solaris	ibid.
Metalla mutuam habent consymbolismum 125 eorum tinctura quomodo præparetur	133
Mictus cruentus cur senibus familiaris	45
Militēs quibus morbis obnoxii 28 & unde ipsi oriantur	64
Millefolii varietates sunt species 91 denominationis ratio ibid. cur diu florent 92 flores describuntur ibid. vi anodyna gaudet 93 sapore amaricante ibid. experimenta cum ipso instituta 98 destillatum saphirinum præbet oleum penetrantis, saporis & odoris vaporosi ibid. extractum gaudet virtute antispasmodica ibidem, ejus sal amaricantis est saporis	123
-- aqua februm paroxysmos cohibet ibidem, infusum vel essentia in doloribus prodest 34 in calculi doloribus ibid. herba cum butyro infuso fixa in odontalgia ibidem, in nimis sanguinis pro-	

profusionibus 95 antepileptica gaudet
virtute ibid. in spasms a vermibus egre-
gia est virtutis ibid. abortum arceat ibid.
decoctum in vomitu laudatur ibid. in
malo hypochondriaco ibid. in ulcere pul-
monum 96 in lésionibus & exulceratio-
nibus post dysenteriam in clystere ibid.
in tumoribus & inflammationibus discuti-
endis 97 in tumore scroti venero ibid.
vulnera recentia purificat & consolidat
herba contusa in carbunculis commendat-
ur ibid.
Mœror est maximum corporis tormen-
tum 5
Monkii pulvis emeticus ex quibus præpa-
retur
Morbi plurimi ab obstructionibus oriuntur
115 contagiosi quomodo operantur 139
vomitorio sæpe felicissime arcentur 140
populares unde 64
Mors in quo consistat 2 subita unde 69
Moschus vim antepilepticam possidet 173
Motus ad sanitatem conservandam condu-
cit 12 senibus convenit 49 & qui ibid.
vehemens corpus extenuat 68
Mucus sternutatione proleptus non e cere-
bro 150 & unde 152
Mustum destillatum quid largiatur 37
Mutatio subita senibus infensa 46

N

Narcotica quæ 138 quomodo agant
118
Narium structura consideratur 150
Natura duobus maxime in mixtione gaudet
principiis sale & sulphure 93 ejus di-
versitas diversa in corpore humano postu-
lat alimenta 40
Nausea gravidarum quomodo tollenda
36
Nitrum alvum ducit 127 ut & ejus spiri-
tus 128
Nox cur ad speculandum inidonea 183
Nucistæ oleum quibus morbis conducit
171

O

Oculi per nares purgantur 157 hinc ster-
nutatoria sæpe conducunt ibid. mane
cum aqua frigida utiliter terguntur 148
quid in variis adfectibus prosit 156
Odontalgia a plethora sæpe oritur 20

Odoratus quomodo fiat 152 subjectum
ibid.
Odor petitur a sulphure 76 suavis a mixtu-
ra pendet. ibid.
Olea omnia destillata sanguinis massam e-
xagitant 102
Opjata nihil virulenti & acris in se conti-
nent 137 & vomitum sistunt & prori-
tant 137 & quomodo ibid.
Opobalsamum quid 74 ejus arbor & col-
ligendi modus describitur ibid. saporis
acris & amaricantis est 76 quodnam ar-
tificiale ibid.
Origanî oleum in dolore dentium prædica-
tur 170
Oris elutiones cum aqua simplici conve-
niunt 178
Othalgia a plethora sæpe oritur 20
Oya ad duritiem cocta senibus sunt inimi-
ca 47 sorbilia sanis optimum præbent
nutrimentum 26

P

Panis ex frumentis inter optima refertur nu-
trimenta 8
Paralysis sæpe numero a tono dejecto & ka-
xitate oritur 80 invadit præsertim se-
nes 42
Perspiratio libera excretionum saluberrima
45 in senibus non rite procedit
ibid. prohibita varia inducit mala ibid.
Pestis invadens emetico sæpe tollitur 140
Petroselinum florens & in semine constitu-
tum destillatum viridiusculum largitur
oleum 97
Phthisis quibus signis se prodit 62 & qui-
bus remediis sæpe tollatur ibid.
Physica medicis est necessaria 29
Pictores spasmodicis morbis infestantur &
quibus 28
Pini in nostris terris terebinthinaceum red-
dunt liquorem 83
Pisces respectu aquarum quinam salutare
8 non facile putrescunt ibid. nimis sa-
liti & indurati vetustiores senibus no-
cent 47 in morbis malignis concedendæ 8
Pisa senes fugere debent 47
Pix quomodo conficiatur 85
Plantæ pro varietate locorum virtutibus va-
riant 93 quænam alvum movent 129 pin-
guibus locis crescentes qualem virtutem
habent 53 in montuosis locis saluberrima
34

Plethora in quibus subiectis quam maxime fiat 20. quibus signis se prodatur ibid. ejus causæ ibid. multorum morborum causæ ibid. sed non omnium 64 gravidis familiaris 60. hinc ad abortum & alia incommoda disponit ibid. ad polypos ibid. ad calculum 62. ad cachexiam ib. abstinencia & victu tenui imminuitur 59. & venesectione 57

Pocula emetica quomodo conficiantur 133

Pecunia in epilepsia prædicatur 171

Polypus sæpe subitæ mortis causa 60. qui maxime ei patent ib.

Potus calidus quid in corpore efficiat 92 frigidus in corpus calefactum ingestus funestas concitat inflammationes 27 femellis menstruatis nocet ib.

Præceptor optimus quis 180

Præmula veris in quibus adfectibus conveniunt 171

Puerperæ a carnosa diætâ abstinere debent 18

Purgantia agunt principio salino & quo 122 salibus additis acciuntur 127. non proprie & immediate sedes movent 122 ex vegetabilibus recentibus per superiora & inferiora operantur 130. ante vel post cibum data prosunt 122. in quibus & quando difficile operentur ibid.

Purgatio sub fluida tempestate cur facilius 122

Purpura cur nostris temporibus frequens 70 in puerperio unde 60

Pythagorei quare abstinere a fabis 185

Q

Quajacum lignum valde resinofum est 78 raspatura cocta & inspissata resinofum magma relinquit ibid. quod est magnum serra uratorium. 155

Quartana contumax hepatis vitio debetur 143 emetico tollitur ibid.

R

Ranunculi esculenti aqua in asthma sicco commendatur 170

Regulus antimonii cujus indolis. 199 ejus præparatio. 203 tum sublimato non dat Cinnabarin. 212

Res non naturales quæ 3 harum legitimus

usus vitæ ac sanitatem conservat ibid.

Resinæ ex tenui subtili oleo & acido constant 84 id quod experimentis probatur ibid. tussiculam concitare solent & quomodo 76

Respiratio difficilis in variolis & morbilis unde 142

Rhabarbarum infusum alvum ducit 131 laxantem virtutem magis exserit infusum quam coctum 112

Rosarum flores destillati quale largiuntur oleum 101

Rosmarinus destillatus qualem largiatur aquam 97

Ruricolæ cur firmiore gaudeant sanitate. 184

S

Sal quid sit 176. differt a sulphure & quomodo ibid. in corporibus existens sapore dijudicatur 93 ex alumine paratum purgans febrifugum est 127

-- commune est ciborum condimentum 24 digestionem promovet ibid. alvum ducit 126 in copia sumtum nocet 24. in clystere cætera antecellit 96 an insit in antimonio 199.

Salia omnia neutra sedes movent 127 caustica ex animali regno diuretica sunt 123 volatilia animalibus formaliter non inexistunt 177 virtute purgante destituuntur & cur 123

Salivæ defectus digestionem impedit 159

Salvia recens destillata aquam viridem largitur 97 oleum in quibus morbis conducit 170

Sambucus cortex medius recens per inferiora & superiora operatur 134

Sanguis quid 8. a continuo motu rubicundus sit ib. quando vitæ thesaurus dicendus 56. duplici ratione bonus dicitur 58. amissus non semper corpus debilitat 56. c. vena emissus statim coagulatur & cur 10 plethoricorum qualis 58. a leguminosis spissescit 13 a continuo mœrore 58 animalium esus cur interdictus 9

-- asinus contra maniam prædicatur 172

Sanitas in quo consistat 49 ex quo cognoscenda 2 accurata diætâ conservatur 1

San-

Santalum flavum destillatum balsamum largitur & quod	79
Sapientia in medendo quænam prima vera quid.	179
Saturina alvum movent & quando	126
Scorbutus in septentrionalibus locis endemicus	24
a plethora sæpe oritur	65
qui ei obnoxii	61
Sect est vinum Hispanicum quomodo præparetur	37
Selterani fontes senibus conducunt	52
Semina vegetabilium quæ habent principia 8 trita lacteum liquorum fundunt	ibid.
Senectus in tres dividitur periodos sæpe ante tempus ingruit	41 42
Senes qui sunt 42. quam maxime plethorici sunt 62 hinc morbofi ætate optime valent	ibid. 46
Sennæ folia infusa melius operantur quam cocta	112
Sessio corpori nocet, ingenii functionibus favet.	190
Sol cur in quibusdam subiectis sternutationem concitet	153
Solidæ partes juxta ætates valde differunt 44 in annosioribus valde duræ & rigidæ sunt	ibid.
Somnus ad vitam & sanitatem multum confert 12 præprimis vero senum refarcit enim vires deperditas post cœnam digestionem secundat ejus defectus ab tristitia sæpe venit	50 13 51
Spasmus quid 174 ejus subiectum causa inæqualis sanguinis circuitus	46 ibid.
126	
Specificæ quæ 169. caute cum his mercandum	179
Sphacelus cur senibus familiaris in ventriculo a potu frigido sæpe excitatur.	45 27
Spiritus Tartari volatilis rubicundus. salis quid.	198 201
Stannum virtute laxante & anthelmintica pollet.	126
Stannarii quibus morbis patent	28
Sternutatio quid 149 epilepsia parva a veteribus dicta ejus natura 152 sedes & subiectum causa 153. materia quando signum reconvalescentiæ quando mali ominis.	ibid. ibid. ibid. 149 160

Sternutatoria sale volatili aeri sulphureo pollent 153 quærum naturæ quando conducant	ibid. 156
Sternutatorii pulveres quid sint quomodo præparentur in Hispania serofitates ab aliis partibus abducunt 159 medicæ præparationes variæ balsamici in aurium vitiis conveniunt 157 foetorem & polypum narium præservant ibid. ulcera narium in scorbuto & lue venerea ibid. ad memoriam & prudentiam conferunt eorum abusus exsiccat nates loquelam impedit 159 in narium hæmorrhagiis nocet ibid. ebriosis ibid. cautela circa horum usum	149 154 155 ibid. ibid. 158 ibid. ibid. 160
Stomachicum Poterii unde virtutem nanciscatur	162
Streptus in sternutatione unde	153
Structura corporis multum facit ad longævitatē	42
Succolade senibus conducit	52
Sulphur facile cum metallis congregitur 162 quomodo arte parari possit quomodo in corporibus cognoscendum 93 ex mineralibus non adeo forti igni obsecundat 167 quomodo figi possit	90 ibid. ibid.
Sulphur quid?	197
Sulphura antimonii inflammabilia.	ib.
Sulphuris matrix est sal acidum & alcali.	ibid.
Sulphura gaudent rubedine.	198
-- Auratum quid	164
Sulphuris hepar ex quo constat	163

T

Tabacus princeps est ingrediens pulverum ptarmicorum an fugentium cerebri anteriora sicca & fumo nigro infecta sunt Tartarus emeticus quomodo præparatur	154 150 133
Terebinthina quid 82 variæ ejus species ibid. Cypria pretiosissima ibid. a qua terra profertur ibid. correctione opus non habet 84 Veneta 83. ubi crescat adulterata quomodo cognoscenda ibid. correctione non eget 84 communis 83. qui locus ejus natalis ibid. corrigi debet cur & quomodo 84 sed non semper ibid. experimenta cum	ibid. ibid. ibid. ibid. ibid. ibid. ibid.

cum ipsa instituta ibid. seq. pur-
gantis virtutis est 87. variæ ex ea
prostant compositiones ut pilulæ in go-
norrhœa 86. Becherianas ingreditur
ibid. ejus aqua contra gonorrhœam
ibid. aquas nephriticas ibid.
aquam Anhaltinam ibid. balsamum
Hispanicum ibid. balsamum Loca-
telli 87 omnia fere chirurgorum em-
plastra ibid. & commendatur in cu-
tis desœdationibus ibid. in adfectibus
renum & vesicæ 88 in thoracis mor-
bis ibid. in gonorrhœa & fluore albo
ibid. nocet in ventriculi debilitate 89
ejus spiritus caute est adhibendus ib.
in contractionibus laudatur ib.
& cum spiritu vini mixtus ad ulcera
cacoethica & carnem superfluum ab-
sumendam commendatur ib.
Thee herba multas alcalinas partes fovet
114 cocta minus grata est & adstringit
112. infusum somnum dissipat
117 ejus noxa 114
Thermæ unde virtutem suam petant 34
an senibus proficiat 52
arte quoque parari possunt & quomo-
do 129
Tiliæ flores. infusi quibus prosint morbis
170
Tonus unde 44
Tranquillitas animi confert ad sanita-
tem 4. studiosis commendanda 191
Transpiratio liberior omnium excretio-
num optima 36
Tristitia vires prostermit 46 & varia
inducit symptomata 5
Tussis senibus familiaris 43 infantilis
a retenta lactis copia sæpe oritur 142
emetico sæpe tollitur 41

V

Valeriana sylvestris in epilepsia commen-
datur 170
Vegetabilia unde specificam suam virtu-
tem petant 177 quænam alvum du-
cunt 130
Venæsectio quem habeas effectum in san-
guinem 70 a veteribus contestata &
cur 55 a recentioribus ibid.
corpus non debilitat 56 nec prima
a morte vindicat 57 genuina ejus
ratio in quo consistat 70 plethoram
imminuit 57 neglecta apoplexiam sæ-

pe concitat 6 morbos arceat & tollit
60 polypum ibid.
inflammationes & morbos acutos ibid.
abortum & reliquos gravidarum adfec-
tus ibid. morbos ex mensium sup-
pressionem aut cessatione 62
dolores ex calculo ibid. cachexiam
& phthisin ibid. in senili ætate con-
venit ibid. nocet in militum mor-
bis castrensibus 64 in pathematibus
ab ira ibid. in vitio digestionis a
morbis prægressis ibid. in morbis a
potu frigido 65 in morbis a defe-
ctu spiritaliscentiæ succorum ibid.
caute cum ea mercandum 69 indiscre-
tim enim instituta sæpe nocet 66
& crebra 69 hinc caute instituenda in
podagra 70 in mensium suppressione
70 in hysterico malo 68 quando in
spasmodis utilis 69 in intermittentibus
an conveniat 65 an in morbis ex hæ-
morrhoidibus 68 cautelæ circa hanc
recensentur 71
Ventriculus suum in senectute perdit ro-
bur 47 ejus sphacelus ac inflamma-
tio sæpe a potu frigido excitatur 27
Venus moderata a Deo permittitur 13
senibus est infensa 46 vires labefactat 13
Veronica quid sit 112 decoqui non debet
sed infundi ibid. seq.
chymice examinatur 113 ejus ter-
restres partes non facile aquam intrant
114 infusa quid largiatur 115 ratione
volatilium particularum in corpore
quid præstet ibid. quid ratione alcali-
narum & salinarum ibid. quid ratione
terrestrium 115 quid ratione aquæ
calidæ ibid. digestionem promovet 118
phthisicis confert 119 asthmaticis ibid.
sanguinem purificat ibid. hinc in sca-
bie laudatur ibid. in calculo ibid.
in quartana & tertiana etiam prodest
statim post paroxysmum pota 118
aqua hæcticis est solatio 119
Vertigo senibus familiaris 42
Vesicæ vitia senibus quam maxime infe-
stant 45
Victus crassus cur imbecilibus & quietis
noceat 185
Vigiliæ nimix noxam corpori inferunt
13. 190
Vigor unde 44
Vinum ejus diversitas a solis calore 35
& solo natali ibid. quodnam opti-
mum

- mum 35 in montibus fluvii vicinis
salubre ibid.
austerum senibus vitandum 48
quod ipsis eligendum 51 spirituo-
sum varia concitat mala 27
-- adustum cur naturæ inimicum 28
ejus potatores quibus morbis obnoxii
ibid. sectio eo abutentium anatomica
ibid.
-- Gallica senibus vitanda 48
-- Goldbergensia cur reliqua antecedunt
29
-- Græca cur diu non servant dulcedinem
37
-- Hispanica diu non servant dulcedinem
ibid.
-- Hungarica variæ dantur species & præ-
parationes 31 celebra unde præstan-
tiam suam nanciscantur 34. diurni-
tate fortiora evadunt 32. nullum fere
acidum in se recondunt 36 servant dul-
cedinem suam 39. genuinorum indicium
40 quomodo adulterentur ibid. dia-
phoretica alia antecellunt virtute 88
moderate hausta chylosum succum ac
temperarum ingenerant 38. vires deper-
ditas restaurant. ibid. laudantur in vi-
tio digestionis & alvo stipata ibid.
in malo hypochondriaco 36. paulo li-
beralius sumta non tam facile nocent
38 nocent plethoricis 39. & ad iram
propensis ibid. variæ cum ipsis præ-
parationes institutæ recensentur ib.
-- Italica diu non servant dulcedinem
37
-- Mosellana alvum movent 128
-- Roster ubi crescunt 30
aerem liberiores diu sustinere non pos-
sunt ib.
-- Tockaviensia Hungariæ generosissima

- sunt
-- semen in emulsionem redactum diure-
ticum & purgans est 130
Virium in senectute defectus 42. veterum
de hoc sententia 43 nostra ibid.
plethoricis sæpe familiaris 59
quibus restituendæ 58
Vita quid 2. sedentaria plethoræ inge-
nerandæ favet 28
Vitriarii spasmodicis morbis obnoxii
28
Vitrioli oleum alvum ducit 128. & ejus
spiritus ibid.
Unctiones præ balneis senibus conducunt
30
Vomitus unde 146. quomodo concitetur
136. subsequentis signa 145
in gravidis a plethora sæpe oritur 60
in infantibus sæpe salutaris 17
nimius ab emetico antimoniali quo-
modo compescendus 136
Voracitas nimia ingeniis summe perni-
ciosa 189
Urina evaporata sal fixum relinquit 167
turbida ac pultacea sæpe ab hæmor-
rhoidibus suppressis oritur 45
ejus stillicidium senibus familiaris 45
& cur 45

X

- Xylobalsamum quid 74 ejus odor & sapor
ibid.

Z

- Zibethum in colicis doloribus & aliis com-
mendatur 178
Zythopeptæ quibus morbis pateant 28

1. The first part of the paper is devoted to a general
description of the country and its inhabitants.
2. The second part contains a detailed account of the
history of the country from the earliest times to the
present day.
3. The third part is a description of the natural
resources of the country and the manner in which they
are utilized.
4. The fourth part is a description of the political
system of the country and the manner in which it is
administered.
5. The fifth part is a description of the social
system of the country and the manner in which it is
administered.
6. The sixth part is a description of the economic
system of the country and the manner in which it is
administered.
7. The seventh part is a description of the
cultural system of the country and the manner in which
it is administered.
8. The eighth part is a description of the
religious system of the country and the manner in which
it is administered.
9. The ninth part is a description of the
educational system of the country and the manner in which
it is administered.
10. The tenth part is a description of the
military system of the country and the manner in which
it is administered.

1. The first part of the paper is devoted to a general
description of the country and its inhabitants.
2. The second part contains a detailed account of the
history of the country from the earliest times to the
present day.
3. The third part is a description of the natural
resources of the country and the manner in which they
are utilized.
4. The fourth part is a description of the political
system of the country and the manner in which it is
administered.
5. The fifth part is a description of the social
system of the country and the manner in which it is
administered.
6. The sixth part is a description of the economic
system of the country and the manner in which it is
administered.
7. The seventh part is a description of the
cultural system of the country and the manner in which
it is administered.
8. The eighth part is a description of the
religious system of the country and the manner in which
it is administered.
9. The ninth part is a description of the
educational system of the country and the manner in which
it is administered.
10. The tenth part is a description of the
military system of the country and the manner in which
it is administered.

138

1825
103
1815

1825
103
1815

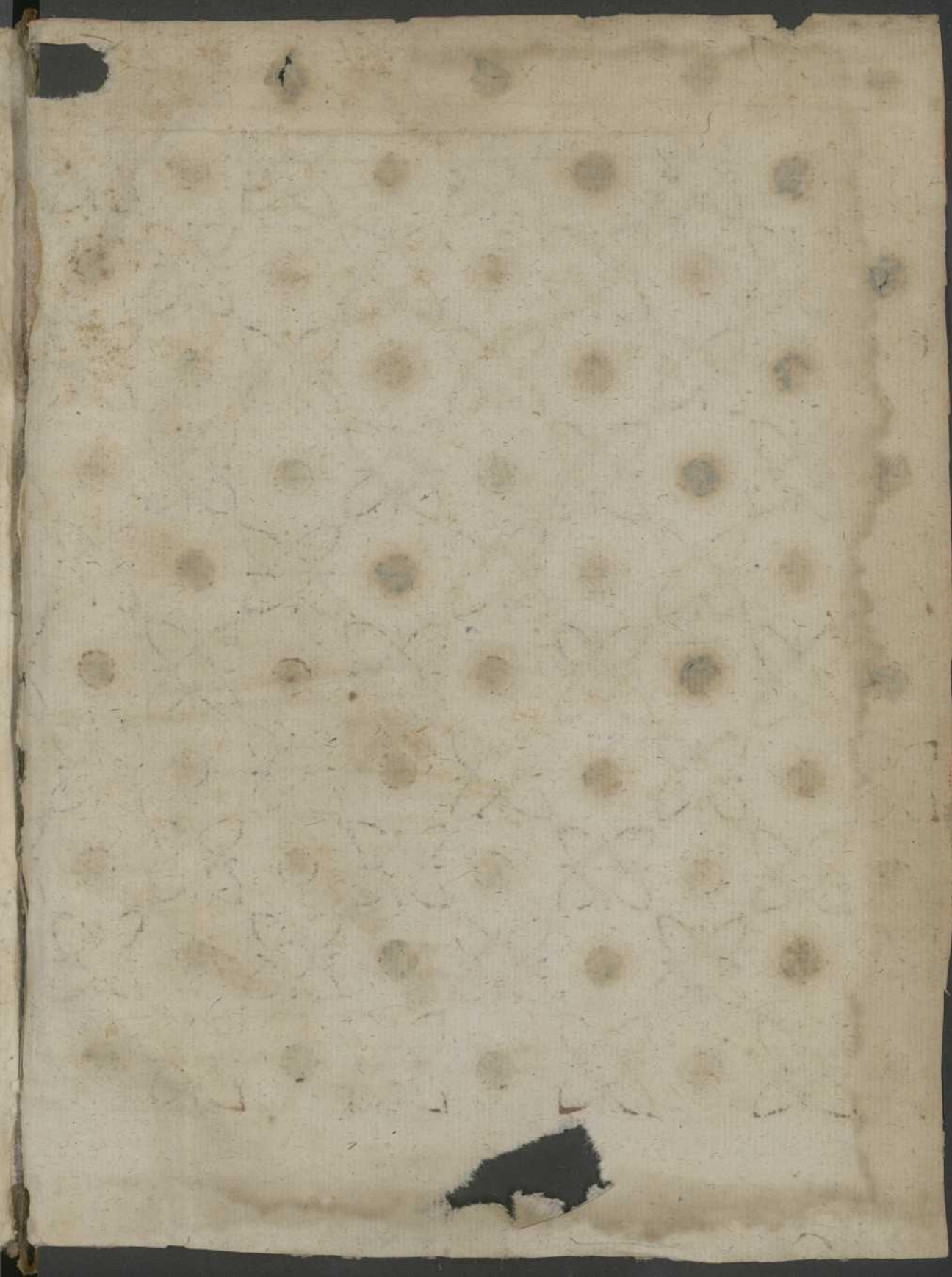
2
55

$$\begin{array}{r}
 8771 \\
 \hline
 975 \\
 975 \\
 975 \\
 \hline
 80 \\
 96 \\
 \hline
 72 \\
 72
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 8809 \\
 \hline
 8981 \\
 \hline
 8881 \\
 \hline
 176 \\
 277
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 9881 \\
 \hline
 176 \\
 \hline
 6552
 \end{array}$$

2
8

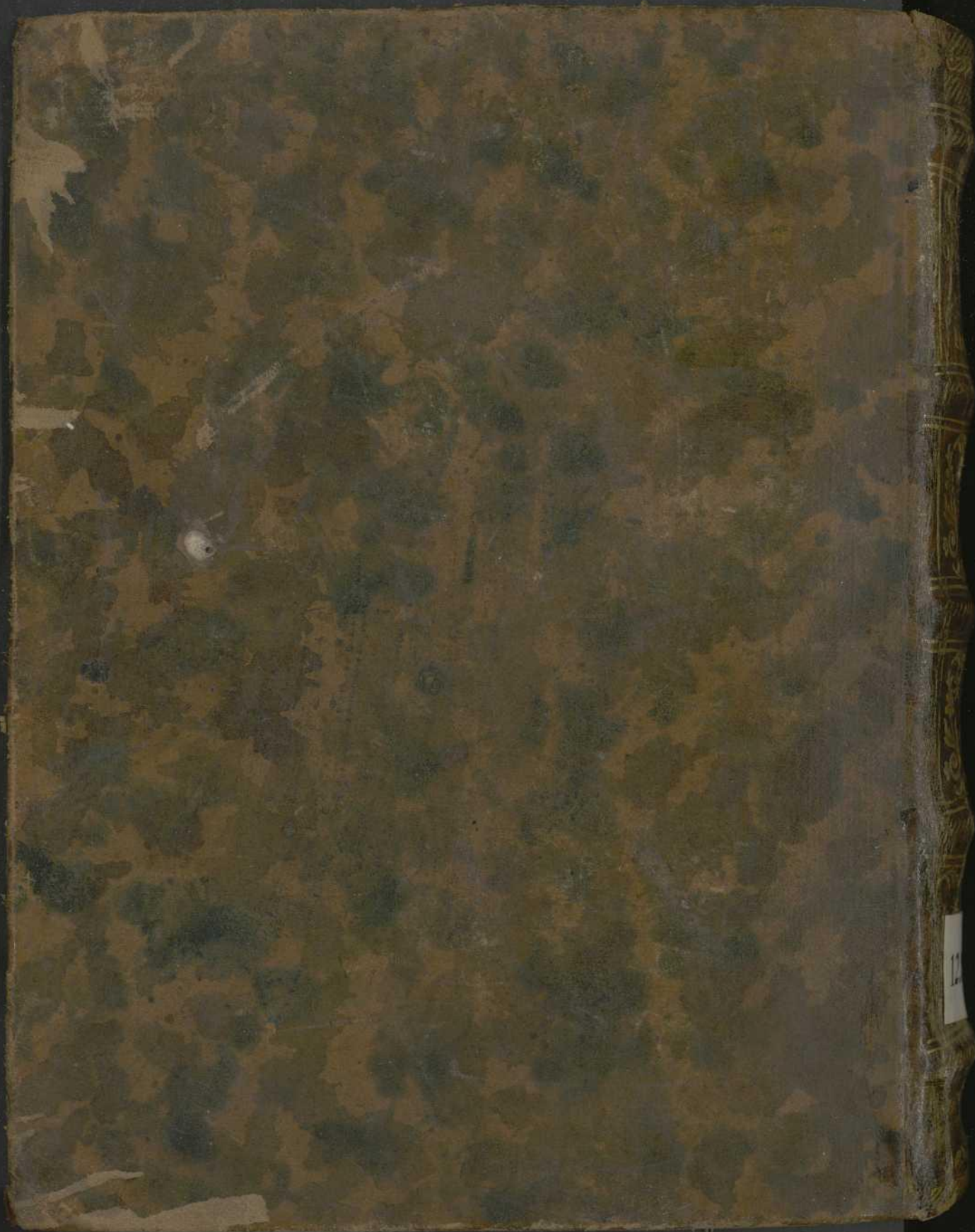

ESTANTE 8.º

Tabla 8.ª

N.º 7

HOFFMANNI
OPUSCULA
MEDICO
PRACTICA

12.859